دیتراو/ وسبەلەکراو لە کەمەی شیعری (وەرە لە باخ پەتدەم)ی حەسەن هەندرینی.. خوێندنەوەی عەبدولموتەلیب عەبدوڵا

ناونیشانی ئەو خوێندنەوەیە ناکوێتە نەوان دووالیزمەکانی دیتراو/ نەدیتراو، گوتراو/ نەگوتراو… هتد. بەکو (گوتاری دیتراو) لەو خوێندنەوەیەدا هونەری رووداوی دیتراوی جوولاو دەنوێنێ، دەلالەت لە بە زەمەنکردنی (حیکایەتە گەورەکان) دەکات. بەڵام (گوتاری وسبەلەکراو) هونەری کەشانی تابلۆی بەدەنگیی دەنوێنێ، دەلالەت لە زەمەنی (گەڵانکاریەکانی سەردەم) دەکات. گوتاری دیتراو، حیکایەتە گەورەکان دەگەڕێنەوە. گوتاری وسبەلەکراو، لە دوو رووداوی راڤەدەکەینەوە: مەژووی رووداوەکان و خەیاڵی شیعری.

بە گشتی گوتاری دیتراو، تابلۆیەکی دیتراوی جوولاوی هەسەنگێندراوە و زمانی نووسەر بە گەڵانەوەی بازنەیی هاندەدات. گوتاری وسبەلەکراو، بە هەردوو رووەوە: زەمەنی رووداوە مەژووییەکان و خەیاڵی شیعری، خوێنەری بیرکەرەوە و خوێندنەوەی جیاواز بەرهەم دەهێنەتەوە.

رووداوی دیتراو، لە رووی میکانیزمی نووسینەوەدا زمان ناچاری (گوتنی بازنەیی) دەکات. گوتاری وسبەلەکراو، لە ڕێگای میکانیزمی خوێندنەوەوە، زمان دابەشی (گوتنی رامانئامێز) دەکات. بەو مانایەش زمان لەیەك کاتدا ناچارکردن و دابەشکردنە! دەشێ بنەمای ناچارکردن بەرەو فاشیەتی دەسەڵات بچێت! بەڵام بنەمای دابەشکردن دوو وزیفەکەی (ئەرستۆ) لەبارەی زمانی (گەیاندن) و زمانی (هونەری) بیر دەخاتەوە. بە کورتی لە راڤەکردنی ئەو خوێندنەوەیەدا دەمەوێ بەم بنەمای چەمکی دابەشکردن وەك میکانیزمی گەیاندن لە خزمەتی مەژووداید، وەك میکانیزمی هونەری لە خزمەتی خەیاڵدایە.

لەنێوان (دەسەڵاتی ناچاریکردنی زمان) و (گەیاندنی رووداوی مەژووییی و هونەری خەیاڵکردن) واتە: کە زمان بە ناچاری بەرەو گەڵانەوە گەورەکانی دەرەوەی ویستی شیعرییمان دەبات، کە رووداو دەمانخاتە نەو مەژووەوە، کە هونەری خەیاڵکردن شیعرییەت دەخاتەوە! ئیتر بنەماکانی ئەو خوێندنەوەیە دادەمەزرێنین.

(1)

ناونیشانی کەمەک شیعری (وەرە لە باخ پێتدەم)، شیعریی و چڕ بەخش و سەرسامکەر و گومانکارانە دەکەوێتەوە! خوێنەر دەخاتە حاڵەتی رامان و بیرکردنەوە و خەیاڵکردنەوە. بە بەدواداچوونی تێگەیشتنی (سەرسامی و چڕ و شیعریەت) دەتوانین لە (وەرە لە باخ پێتدەم) بیرکردنەوە و خەیاڵی شیعری لێنەوان (باخ)، وەک شوێنکی گشتی (دیتراو) و کردەی (پێتدەم)، وەک نهێنی تاکگەرایی (وسبەلەکراو) بدەزینەوە! دەمەوێ بەم لەو پەیوەندییە شیعرییە و بەیەکداچوونەدا راستەوخۆ (کردەی گومان و فرمانایی و سەرسامی) لە رامان و بیرکردنەوە و خەیاڵی خوێنەراندا دەخوێنینەوە. لەبەرانبەر ئەو ناونیشانە شیعرییەدا ناوەکی شیعرەکانی ئەو کەمەیە، پێن لە گەڵانەوەی بازنەیی و گەیاندنی ئازاری گشتی و ناسەری هەمووان و لەوشەوە شاعیر (حەسەن هەندرێنی) لە ڕێگای زماندەستییەوە هەوێیداوە پەیوەندی نێوان گوتاری دیتراو و گوتاری وسبەلەکراو لە هونەری بیرکردنەوە و خەیاڵکردن ڕکبخاتەوە. ئەو کەمەک شیعرە بەرهەمی (هاوڕێیانی کتێب)ە، لە چاپخانەی (شوان) ساڵی 2024 چاپ و باڵوبۆتەوە.

ئەو کەمەک شیعرە لە ڕووی شارەزایی شیعری و پەیوەندی نێوان مانا و دەڵاڵەت و ڕەگەزە شیعرییەکان، لەسەر گەشەکردنکانی هەڵی پانی شیعریی کوردی هەڵکشاوە، وەک تاکگەرایی پێیەوی زماندەستی دەکات. واتە لەلایەک لە ڕێگای زماندەستییەوە چڕ بە تابلۆکانی مەژووی بەدەنگی و ڕووداوی دیتراو دەبەخشێ، لەلایەکی دیکەوە سادەیی و ڕەوانی و ڕەسانەیەتی وەک هەڵی پانی شیعری کوردی بە خوێنەران دەفرۆشتەوە! دەشێ بە تێگەیشتن لە کردەی (فرۆشتنەوە) دوو ڕووی نیشان بدەین: لە ڕووی یەکەمدا شاعیر هەوەدەات خوێنەران بە سادەیی و ڕەوانی و سەز رازی بکاتەوە! لە ڕووی دووەمدا دەیەوێ لە ڕێگای مەژووی بەدەنگی و ڕووداوی دیتراو، هەڵی پانی شیعری کوردی لە گەڵانەوەی بازنەییدا درێژە پێبدات. ڕەنگە سەرەکیترین هەکار بە ئەو (درێژەپێدانە بازنەییە) ئەوە بێ، کە ڕاستە خەریکە کێن وەک گەڵانەوە گەورەکانی دەرەوەی ئیرادەی مرۆڤ ون دەبێت، بەڵام نوێ لە تەوی ڕووداوەکانی مەژوو و هونەری بیرکردنەوە و خەیاڵکردنەوە، لە دایکبوونی دیار نییە!!

کەواتە لەو کەمەک شیعرەدا، جیاکردنەوەی کێن و نوێ لەیەکتر ڕوون نییە. نەک لەبەر ئەوەی (کێن و نوێ) وەک یەک دیانەوە دەساتدار بن، یان پارێزگاری لە دەساتەکان بکەن، بەڵکو لەبەر ئەوەی نوێ نەیتوانیووە بیرکردنەوە و خوێندنەوەی جیاواز و نوێ دروست بکات؟! لەپشت دەساتەکانی باودا، گەڵانەوە گەورەکان وەک پەوەر خەیان دەنوێنن! لەپشت گەیاندنی ڕووداوە مەژووییەکان و خەیاڵی هونەری،

ژیانی سەردەم وەستاوە. دەسکاتی زمان و دەسکاتی ژیان بۆ مانایەیە، کە چەژ وەرگرتن لە تابلۆکانی زمان (گۆرانوو بازنەییەکان، رووداوەکانی مێژوو)، هەرگیز چەژ وەرگرتن لە ئاڤزیەکانی ژیانکردنی سەردەم و خەیاڵی هونەری نییە.
زمان وەزیفەی جێبەجێکردنە، بەڵام ژیان خودی جێبەجێکردنە، زمان لە نێوان گۆرانوو گۆرەکان و مێژووی رووداوەکاندا ئاڤزە، بەڵام ژیان بە هەموو ئاڤزیەکانی سەردەمیشەوە کەچی سادەیە، خەمی گۆڕەی زمان دەسکاتە، ژیان لە خەمی سەیرورەدایە.
داهێنان لە پەیوەندی نێوان ژیان و زمانەوە، لە ڕێگای دەسکات و سەیرورەوە، لە هەوڵی هاوگونجانی مەعریفەی زمان و ئەزموونگەرییدا خەی نوێ دەکاتەوە! سەیرورە و خەنوێکردنەوە لە مەعریفەی هونەری و ڕووکانی حەقیقەت و گۆرانکارییەکان و گفتوگۆ و دانوستان و کارلێکەرییەکانیدا هەڵدەگرێتەوە. واتە لەگەڵ ئەو جیاوازییانەدا، داهێنان فیکر و دنیابینی نوێ و چەمك و شێوازی دەربڕینی نوێ و جیاواز و ئازادی بیرکردنەوە و خەیاڵی بەرفراوان و دیدی مەعریفی و جوانکاری جیاواز بەخۆوە دەبات، کە لەگەڵ کەن نایەتەوە.
(2)
ڕەگەزە شیعرییەکانی کەمکۆ شیعری (وەرە لە باخ پەتدەکەم) لە تەرجەمەکردنی بە سەر گۆرانوو بازنەییەکان یەکتربڕ دەردەکەون، بەڵام زەر جاران وەك مێژووی رووداوەکان و بیرکردنەوە و خەیاڵی شیعری ناتوانن بەناوییەکدا بچین! واتە ناتوانین وەك بیرکردنەوە و خەیاڵی شیعری سەردەم لە پەیوەندییەکی نوێی نێوان مێژووی رووداوەکان و خەیاڵی شیعرییدا بیانخوێنینەوە، ئەگەرچی شاعیر لە تابلۆکانیدا بەدوای باگکاوەندی شیعری کوردی و باگکاوەندی زماندەستییەوەیە، بەڵام مەرج نییە، باگکاوەندی شیعری کوردی و زماندەستی خەیاڵی شیعری سەردەم بگرێ!
(یاکەبسن) دەڵێ پەویستە قەسیدە بە جۆرێ بخوێنینەوە، وەك ئەوەی تەماشای تابلۆیەك دەکەین. بە گشتی لەو خوێندنەوەیەدا هەوڵدەدەم بەدوای لێکدانەوەی بیرکردنەوە و خەیاڵی شیعریدا بچم، بە ئەوەی پەیوەندی نوێی نێوان ڕەگەزە شیعرییەکانی ئەو کەمکۆ شیعرە تەبگەم. چونکە ئەوە بونیادنانی پەیوەندی نوێی نێوان ڕەگەزە شیعرییەکانە (وەك لە تابلۆی -وەرە لە باخ پەتدەکەم- ئاماژەم بە کرد) خوێنەران سەرسام و گیرەدە دەکات!
تە داناتر بوویت حەوا، یان بە ئەقڵتر؟
ئادەمت لە خەودا جەهەشت و دوای خەونی خەت کەوتی
بیرت لە تەنیایی ئەمە نەکردەوە؟!
بیرت لە جاویدانیی ڕەح و

چۆی ناکۆتا نەکردووە؟
(وەرە لە باخ پێتدەم) -حەسەن هەندەنی، ل8.
کەواتە بونیادنانی پەیوەندی نوێی نێوان رەگەزەکان و بیرکردنەوەی گشتگیر، یەکتر بەجێدەهێلن. لە شیعری نوێدا هەمیشە بیر لە درووستکردنی پەیوەندی نوێ دەکرێتەوە، بەبێ کارکردن بە دەرکەوتنی هێلی گشتی مانا و دەلالەتی گۆرانەوەی بازنەیی و ئازاری گشتگیر کەمترین بیری لێدەکرێتەوە.
دەتوانم بڵێم لەو کەمە گۆرانەوەیەی (حەسەن هەندەنی)ی شاعیر، ئەوەندەی بیر لە باگکراوەندی شیعری کوردی و زماندەستی دەکرێتەوە، ئەوەندە بەڵای بونیادنانی پەیوەندی نوێی نێوان خەمە بچووکەکان و رەهەندی دنیابینی سەردەم نەچووە. بە نموونە، ئاگەر بڕاوردی شیعرەکانی ناوەوە بە ناونیشانی (وەرە لە باخ پێتدەم) بکەین، دەبینین لە زەربەی شیعرەکانیدا کەمتر گەشەی بەتاڵ و بەشایی بە گومان و چۆڕ و شیعرییەتی جیاواز و خوێندنەوەی تایبەتی سەردەم دەبینرێت؟!
ئەوەی لە گۆرانەوەی بازنەیی و رووداوە مێژووییەکان و باگکراوەندی زماندەستیشدا دەمێنێتەوە، دەچێتە خزمەتی هێلی پانی شیعری کوردی و مرۆڤی کوردییەوە. بەبێ تێرجەمەکردنی (هێلی گشتی شیعری کوردی بە سەر شیعری سەردەم) هەرگیز بەو مانایە نییە، کە (وەرە لە باخ پێتدەم) شیعرییەتی سەردەمی هێنەگرتووە، بەڵکو بەو مانایەیە، کە تابلۆ شیعرییەکان زێتر خەیان لە باگکراوەندی شیعری کوردی و زماندەستی نیشان دەدەنەوە و کەمتر دەلالەت لە بڕەمەنکردنی (خەیاڵی شیعری و دنیابینی شیعری) دەکەن.
بڕەمەنکردنی خەیاڵی شیعری و دنیابینی شیعری هەوڵێکە بە نیگاکردنی (وسبەلەکراو) و خەمە وردەکانی تاکی سەردەم و پەیوەندییەکانی، تاکو لەوەوە خوێندنەوەی نوێ درووست بکاتەوە. وەك گوتمان نواندنی (حیکایەتە گۆرەکان) و (رووداوەکانی مێژوو) تەعبیر لە کەمە وزیفەی زمانەوانی دەکات، کە دەسەڵات دەنوێنێ! کەچی نواندنی (وسبەلەکراو) لە گۆرانکاری و دەزینەوە و سەیرورەدایە.
(3)
نواندنی (حیکایەتە گۆرەکان) و (رووداوەکانی مێژوو) وەك ئەوە وایە، خەیاڵی شیعری و دنیابینی شیعری کەمە شیعری (وەرە لە باخ پێتدەم) لە خەیاڵدانی شاعیر و سەردەمەوە کەمترین جوولەیان خراپەتەبەر و لە خەیاڵدانی (حیکایەتە گۆرەکان) و (رووداوەکانی مێژوو)ەوە هەڵقوڵابن. ئاگەرچی شاعیر کەمە خەمی گۆرە و ئازار و ناسۆری دونیای لە تابلۆ شیعرییەکانیدا رەنگکردووە، بەڵام لەو

ڕەنگکردنەدا زۆتر جەخت لە باگکراوەندی زماندەستی و ڕەسەنایەتی و سادەیی هەلی پانی شیعری کوردی دەکاتەوە. پرسیار ئەوەیە، ئایا شیعر بەشەویەکی هاوچەرخانە، لە ڕەنگکردنی خەمەکانی دونیا و هەلی گشتگیری شیعری کوردیدا دەژیت؟! ئایا باگکراوەندی زماندەستی و خەیالی شیعری و خەمەکان، بەیەکەوەلکاون؟!

داهێنان لە گۆڕانکاری و دەزینەوە و سەیروڕدایە. داهێنان لە جوولە و زەمەنی تایبەت و خڕایی پێشکەوتنە جیاوازکاندایە. بەو مانایەش نوگەری وەك نواندنی (وسبەلەکراو) لەسەر چەکی دونیا کار ناکات، بەڵکو هەوەدەدات خڕایی گۆڕانکاری و سەیروڕی داهێنان و ڕیتمی جیاوازی ئەمڕۆ بدەزێتەوە.

کەواتە بیرکردنەوە و خەیالی شیعری بایەخ بە شێوە و پەیوەندییە نوێیەکان دەدات. زمان لە شیعری نوێدا ئەو کاتە داهێنەرە، کە لە خزمەتی جوانی و دنیابینی و خەیاڵدا بێت. نەك هەوەی نواندنەوەی گشتگیری بدات و پارچە وردەکان فڕامێش بکات! ئەو قسەیەش بەو مانایەیە، کە پەیوەندی نەوانیان لەسەر گۆڕانکاری و جیاوازی و دنیابینی سەردەم درووست بکرێتەوە. بەمجۆرە پەیوەندی نوێی نێوان دال و مەدلوول، یان نیشانە و مانا، فۆرمێکی نوێش بە شیعر دەبەخشێت. لەوشەوە جوانی شیعریی و خەیالی شیعری پێشدەکەوێت، جوانی شیعریی و خەیالی شیعری هەمیشە پانتاییەکی ئازادی دەوێت.

دواجار من لە ئاوێنەی وەرزێك نوقمبووم،
ئەو وەرزە "تە"یت، کە ڕامانی سەوز کردووم.
لەسەر پردێك، خەیاڵاوی جەهەشتووم، بە دیار ئاوێتەبوونی ڕەح.
بە دیار ڕاڕاییم، بە چوونە بەر هەیوانی پەپوولە.
وشك و شەکەت گاز لە چاوگەوانی دەگرم.
دەمەوێ لەوێ،
لەنێو مەرگی نەرگزجاڵ، شینی خەم بەسەر پێڵگ گۆشکانی بەڕژم
تا ئەوپەڕی تەهاڵەت،
تا ئەوپەڕی بەرائەت،
تا دەبمەوە بە (گفل)ێکی مەعصوم.
(وەرە لە باخ پێتدەڵێم) –حەسەن هەندرێنی، ل65-66.

زمانی شیعری بە ڕەح نییە. ڕەخنەگر (کارل فلیپ مەریس) دەڵێ کاتێ دەقی هونەری لە دەرەوەی خۆی شتێ دەستنیشان دەکات، ئیتر لە ئەکسسوارێك زۆتر تێناپەڕێت. کەواتە ناشێ داهێنانی هونەری بە مەبەستی بۆئامرازکردن و (بۆگشتیکردن) بەکار ببرێت، هەرگیز زمانی شیعری هەوێنادات لەجیاتی هەمووان بیر بکاتەوە، پەیستە زمانی شیعری لە خزمەت جیاوازی و شیعرییەتدا بەسکەت، چونکە بەهای جوانی شیعری لە خەیاڵی جیاوازدایە. ئەو کەپلەیەی سەرەوە وەك

درووستکردنی پەیوەندی نوێ بەشێك لەو جیاوازییەی گواستنەوە، بەڵام وەك گۆرانەوەی بازنەیی، لە رووی دنیابینییەوە دەبێتەوە (گفل)ێکی مەعصوم؟!

(4)

لە جوولەی پەنجەکانت تێگەیشتم،
ئەفسانەش دەتوانێ وەك جوانوو سمکۆیان بکات.
لە جیاتی تەز، هەتاو لە درزی پەنجەرە سێگۆشەییەکانی دەست،
چپك چپك
بە دەرسیم بەرێ بکات و
بۆنی دەمی خونچە بکات.
(وەرە لە باخ پێتدەم) –حەسەن هەندرینی، ل91.

(رۆلان بارت) پێیوایە نووسین پێش لە یادەوەرییەکانی پێش خۆی، ئەو لەلای (بارت) جێختکردنە لە تەزی (زمان هەرگیز بێ لایەن نییە). لەو رووەوە بەرەوبردنی رەهەندی باگگراوەندی شیعری کوردی و زماندەستی شاعیر لەو کەمەی شیعرەدا ئەوەندە ئاسان و نەکردە نابینیم. بەڵام پرسیار ئەوەیە، شاعیر چۆن لە دەرەوەی گۆرانەوەی بازنەیی، پەیوەندییەکی نوێی پێ چالاکی هونەری و پێ لە بیرکردنەوە و خەیاڵی شیعری و پێ لە جوولەی رووداوی جیاواز لەنێوان تاك و کۆنووسینەوە؟! دەمەوێ بڵێم، ئایا شیعری سەردەمی پاش حەقیقەتکان و زیرەکی دەستکرد، دەشێ لە بازنەی یادەوەری و نەستی دەستجەمعیدا بخولێتەوە؟!.

بگومان لە هەموو کارەکی ئەفراندندا (کات و شوێن) گرنگی خۆی هەیە، بەڵام بە شێوەیەکی گشتی، بارستاییەکانی شیعری (حەسەن هەندرینی) لە مەوداو و جوولەدا لابەری کات و شوێنی تایبەتی، مەوداو و جوولەی گشتی وێنا دەکات. لابەری وێنە ئاڕاستەکانی ژیانی ئەمڕۆ، وێنە رەش و سپییەکانی دوێنێ بە باگگراوەندی زماندەستی دەکەشتەوە، کە بە بۆای من نە خوێندنەوەی تایبەت بۆخۆی درووست دەکات، نە خەمی خوێندنەوەی ئەمڕۆش، بەڵکو هەکاری ماندووکردنی خوێنەرانیشی لەدەکەوێتەوە!. رەنگە خوێنەرانەکی ناسیونالی پێگیر بە هەڵگرتنی خەمی گۆڕەی ناسیونالی و هەڵی پانی شیعری کوردی و باگگراوەندی زماندەستی راهاتبن، بەڵام خوێنەرانی سەردەمی پاش حەقیقەتکان و زیرەکی دەستکرد، کەمترین گرنگی بەو هەڵە پانە دەدەن. بە کورتی بەهای شیعری لەوەدایە، کە بە جوانی خەمە بچووك و تایبەتکانی بنوێنێ و لە درووستکردنی پەیوەندییەکی پێ جوولەی نێوان دنیابینی و مەودا جیاوازەکانی خۆی رەنگ بکاتەوە؟!.

بە کورتی لە هەندە لە قەسیدەکانی کەمەی شیعری (وەرە لە باخ پێتدەم) پەیوەندییە کۆنەکانی گۆرانەوە گۆڕەکان بەرەو

کابووندوان، بەرام وەك پۆیست هونەری بیرکردنەوە و دنیابینی سەردەم و خەیاڵکردنەوە، لە دایکبوونی بە تەواوی دیار نییە؟!
هەولێر 21/4/2024

تە تەنهـــــا ئەکـــــادیمیت، وناکبیرنیت!.. ئازاد حەمە

سەرتا: زەربوونی دکتەر و پرۆفیسەر کۆشە وناکبیریەکانی ئەمە چارەسەرناکات

لە یەکەم نیگادا، ئەم سەرتایە بەم ناونیشانەوە(زەربوونی دکتەر و پرۆفیسەر کۆشە وناکبیریەکانی ئەمە چارەسەرناکات) بەرەو ئەو بینینەمان دەبات، کە ئاگەرچی زانکۆ ڕۆڵی چاکی دیووە لە نەهێشتنی نەخوێندەواری، بەڵام زەربوونی زانکۆ لە شاردا چارەسەری گرفتە وناکبیریەکانمانی نەکردووە و، بگرە زەربووونی دکتەر و پرۆفیسەریش کۆشە وناکبیریەکانمانی قوڵترکردوەتەوە و جەمسەری تریش بەو کۆشانە داوە. بە زەرەکیشمان، کە لە نەوەندی ئەکادیمیدا کاراین، ئەوە پرسیارە، کە ئایا مامۆستای زانکۆ وناکبیرە؟ زانکۆ وناکبیر intellectual، یان بیرمەند، بەرهەمدەنت؟خودی مامۆستای زانکۆ توانیویەتی خوێندکاری وناکبیر دروستکات؟
گومانی ناوەت، زانکۆکانی ئەمە ئەکادمیەکانی لە کارلەکی وناکبیری intellectualityخستووە و هەزاریەکی زەریش بە بیرکردنەوە و وشەسازیانەوە دیارە، کە ئەوش بەرهەمی دورکەوتنەویانە لە خوونەکبیرکردن و نەبوونە کەسێکی ئینسیکلۆپیدی(مەوسوعی).
کاتێک نەوەندی ئەکادەمی نەخوێندەواری ناهەڵت بەرە فەربوون زیادەکات نەک زانینknowledge. زانکۆش، کە بیرکردنەوەی خوێندکار سنووردارەکات و تەنها ئاستی فەربوونی دەگەڵت زانکۆ نابێتە جێگای هیوا ئەکادەمی و وناکبیریەکان. چونکۆ کاتێک کەلەجەکان لەناو پرسیارسازیەکاندا نەشونمادەکەن و بە چەندین مەژووی(مەژووی زانست، مەژووی ئایین، مەژووی هونەر،...) چەکداربەن، کە ئەوانش مەژووی ئاستەقینەی فەلسەفە پێکدەنن، بەوە زانکۆ هەم زانین و هەم

ونا‌کبیریی بەرهەمدەنەت و زانکۆش ئەرکی قۆناچکردنی نەخوێندەواری نابەت و ئەوە بە پەروەردە جەدەەت. بۆ وادەەین؟ چونکە زانکۆ سەرووی پەروەردەیە، شوێنی هەناوگەانە لە فەربووەکان و دادەی زانینە دەگمەن و ناقیەکانیشە.
لە کۆتایێدا ئەوەی وادەکات زانکۆ ئەوە نەبەت و نەوانێدی ئەکادەمیمان بەرەو ژینگەیەکی نالەبار و ناونا‌کبیریی بەوات جگەلە هەکارە سیاسییەکە، کە ژینگەی زانکۆ دەتەپێنەت، هەکاریتریش هەن وەک بەباکی و بە ئامانجی مامەستا و خوێندکاری زانکۆیە. ئەفسووس، لە ئەستادا، گشت ئاماژەکان ئەوەمان پێدەەن، کە مامەستا و خوێندکاری زانکۆ چیتر کەسە دەگمەنەکانی کەمەگەی ئەمە نیین و لەگەە هاتنی زیرەکی دەستکردیش ئاستەکانیان زەرتر ئاشکرا دەبەت و ئەوەش ئەوەمان پێدەبەژێت، کە تەنها ئەکادەمیبوون بەس نییە و ئەمە(ئەکادەمیبوون) پێویستی بە ونا‌کبیربوونیشە.
ئەکادەمی توژەرەکی زانستییە، خاوەنی میتەدەلەژیایەکی جەگیر و توندە، بەدوای ناستییەکی زانستی دەقیقدا وەە، لە کاتێک ئەکادەمی ونا‌کبیردەبەت ئەمە دەرفەتی ئەوەی پێدەبەخشێت، کە خەی تەر زانینی جەراوجەر و پێ تەگەیشتنی جیاوازبکات و توخنی دژوارییەکانیش بکەوێت. بەمە ئەکادەمی لەو جەگیرییە زانستییەوە لە بیرکردنەوە بەرەو زانینەکی هەمەجەری کراوە دەوات. هەرچی ونا‌کبیرە خەی خەی ئاناستەدەکات، کەموکوڕی خەیدبینەت و کار بە پەکردنی هزری خەی دەکات و دیدەکی ەەخنەگرانەی بە جیهان هەیە و خەشی لەسەر پرسیارسازی و ەوونکردنەوەی بیرکردنەوە کەشمەکەشدارەکان نادەهەنەت. بەیە داوای ئەم نوسینە خەی لەو تەماشاکردنە پوختدەکات، کە کاتی ئەوە هاتووە کەنسێپتمان بە بەئەکادەمیبوون و مامەستای زانکۆ و خوێندکاری زانکۆ، یان بەوانامە، بگەین.

ونا‌کبیریی جیاوازە لە فەربوون

ونا‌کبیر ،و ونا‌کبیری ئەکادەمیی، لەناو گفتوگۆکاندا هەزری گەشەدەکات، لەو بابەتانەش دەدوێت سەرسامکەر و گیرن و توانای گەینی ئاقاری گفتوگۆ داخراو و بەئاکامەکان و خستنەوەی کاریگەریشی هەیە. شانبەشانی ئەوەی هەزی قەناعەتپێکردنی زەرە دەکارەت بەچوونی دەوروبەریش بگەەت. سەرباری ئەوە، ونا‌کبیر ەەوانتەر قسەدەکات، ئەوەشی دەیەەت لەسەری دەوەستێت و تاوتوێدەکات. بەیە ونا‌کبیریی intellectuality جیاوازە لە فەربوونlearning.
ئەو ونا‌کبیرییەی بەدەستیدەهێنین وەک ئەو فەربوونە نییە، کە بەدەستیدەهێنین. ونا‌کبیریی وامانلەدەکات گومانبکەین، هەرچی

فەربوونە بۆ جارێ نییە. هەروەها سنووری ژنوناکبیریی بۆ سنوورێ، بۆتە فەربوون تایبەت و سنووردارە. فەربوون سەبارەت بە شتێک، ژنوناکبیریی تایبەتێ بۆ گشت. کەسی ژنوناکبیر ئاسای بیرکردنەوەی فراوانە، نەبینراو دەبینێت و قسەشیتیادەکات، کەچی فەربوون شتێکی ئوتۆمان نادات، کە قووبوونەوەی بۆ تخووبی تیابێت.
فەربوون ڕەنگە لە قاناغی نەخوێندەواریەوە بمانبات بۆرێو خوێندەواریەکی باڵا. بۆتە ژنوناکبیربوون پۆیستیەکی بووناویی و بەشکیش لە پۆیستیە کۆمەڵایەتیەکانمان. هاوکات بۆژنوناکبیربوون پرسیەکی دژواری ماندووکەرە، هەرچی بۆئاکادمیبوونە کاتێکی کەمتری دەوێت. بۆژنوناکبیربوون بەردەوام و درێژخایەنە، بۆئاکادمیبوون هێندەی بۆژنوناکبیربوونی تێناچێت. ئەم وادەکات بڵێین: پەروەردە فەربوونمان دەداتێ و ئەو فەربوونەش لە نافەربوون و نەخوێندەواری دەربازمان دەکات. هەرچی ژنوناکبیریە دەمانکاتێ کەسێکی ئینسیکلۆپیدی و خاوەن زانینی هەمەلایەن و واشمانلەدەکات ڕەزمان بە کولتوورە جیاکان هەبێت.
مامەستای زانکۆ فەربوون دەدات، نەک ژنوناکبیریی. ژنوناکبیریی کردەیەکی ئاڵۆزترە لە فەربوون. فەربوون ڕووبەڕووی گرفت و ئاڵنگاری دەبێتەوە، ئەو گرفت و ئاڵنگاریانەش، کە ڕووبەڕووی زانین دەبنەوە هەمان ئەوانە نیین، کە ڕووبەڕووی خودی کردەی ژنوناکبیریی دەبنەوە.

ناڕوونییەکان سەبارەت بە ژنوناکبیریی و ناژنوناکبیریی

کە ژنوناکبیرە پرسیارێکی کۆنە و کۆنی پرسیارکەش کردنەکەی بەمانا ناکات. کاتێک دەپرسین: کێ ژنوناکبیرە؟ دەخوازین بزانین ئەو کەسە کێیە، کە تێگەیشتنی هەمەلایەنەی لەسەر شتەکان هەیە، پۆیستی بە زانین و ئەزموونی هەمەچەشنی بەردەوام هەیە؟ کە زانیمان ژنوناکبیر کێیە ئەو کات دەزانین ژنوناکبیر تاکێکی دەگمەنی کەمێگەیە، غەمی دەزینەوەی چارەسەر و گفتوگۆی ڕەوان و توانای هێنانەوەی بەڕێگەی لۆژیکی بە وتنەکانی هەیە. واتە ئەم کەسە دیالێگ و مشتومڕی بەردەوام ئەنجامدەدات، هەڕە دەبینێت و بەشداری لە چاککردنەوەشیان دەکات، گەیشتنیش بە ئۆگەری نوێ، لەڕێگای پرسیار و گومانەوە، بە کاری سەرەکی خۆی دەزانێت.
بۆیە با بزانین ژنوناکبیریی چییە؟ ژنوناکبیریی زانین نییە؟ ئەو زانینە نییە، کە نیمانە؟ چونکە زانین زیاد و کەم دەکات، گەڕانی دەتەسەر و ئاستی وەک خۆی نامێنێت. ژنوناکبیر خاوەنی فەرهەنگێکی فراوانە، فرەهەندە و تێگەیشتنیشی ئاقارجۆراوجۆرە. ژنوناکبیر لە هەکارەکان دەکەڵتەوە و توانای هەوشانەوە و سەرلەنوێ سازاندنی

هەیە و کاری ئاستەقینەشی شیکاری و تێخنیە. ئەم جگەلەوەی، کە توانای بیرکردنەوە، بیرکردنەوەی تێخنگرانە و سەربەخیانە و چارەسەری کێشەشی هەیە.
پێدچێت تۆناکبیریش ئاستی خۆی هەبێت. گەروابێت ئەو کات مرۆڤ(کەسی تۆناکبیر) پێویستی بەوەیە ئاستی تۆناکبیریی خۆی بەرزکاتەوە. هاوکات تۆناکبیریی بریتیی نییە لە وشەسازی و تێزکردنی پێیڤ و چەند چەن، تۆناکبیربوون زادەی بیرکردنەوە، چەنیەتیی قسەکردن و ئاڤکاریە.
ئەگەرچی زانکە نەزانی ناهەقێت، پزیشک یان ئەندازیار، یاخود خاوەن پلەی زاستی باڵاش دروستدەکات(دوا تایتەی زانستی دەدات کە پرۆفیسەرە)، بەڵام هەموو ئەمانە بەو مانایە نییەن، کە ئەم پێمانوابێت زانکە دروستکەری تۆناکبیرە. تۆناکبیریی وەک بیریاریی وایە پرسیەکی خودیی بەردەوام و بە بەردەنە و شەیشە لەگەڵ دژواریی و ئەستەمییدا.
زەرجار وشەی نەخوێندەوار دەدرێتە پاڵ کەسی نا تۆناکبیر. هاوکات دەدرێتە پاڵ ئەو کەسەش، کە لە ئەستادا خوێندەوارە و لە تۆناکبیر نییە. زەرکیەش لەو خوێندەوارە ناتۆناکبیرانە خوێندەوارە ئەکادەمییەکانن، ئەوانەن کە ناتوانین باسی ئەوەیان لەگەڵدابکەین، بە لە سەدسالی رابردووەدا هەڵگرانی خێراتی نەبە لە بیرکاری و فیزیا یان پزیشکی تووسکان نەبوون؟ لەکاتێکدا ئەو زانستانە لە سەردەمی یەکیەتی سۆڤیەتی کۆندا پێشکەوتووشبوون. کەوابێت، کەسی نەخوێندەوار بەپێی پێوانە نوکانی تۆناکبیریی دەشێت ئەو کەسبێت بەوانامەی زانکەیی هەیە، لە ناتوانێت دوو دەە قسە لە سەمای فلامینکە، سینەمای پازلینی، یاخود دیرکی ئایینە ئیبراهیمییەکان بکات.

زەربوونی ئەکادەمی و کەمیی تۆناکبیر

یەکێک لە دیاردە ناشرینەکانی دوو دەیەی پێشوومان ئەوەیە، کە ئەکادەمیبوون تۆو لە هەڵکشانە و تۆناکبیرییبوونیش تۆو لە داکشانە. زانکەکان، کە ئەکادەمی دروستدەکەن تۆناکبیر دروستناکەن، هیچ نەبێت لە دوو و سێ دەیەی رابردووەدا دیواریان خستووەتە نێوان ئەکادەمی و تۆناکبیرەوە. زانکە، کە شوێنی دانی بەوانامەی فەرمییە لە بوارێکی، پسپۆرییەکی، بەرتەسکدا؛ ئەو پسپۆرییە لەگەڵ کاتدا گەشانیدەتەسەر و بەیە کەسی ئەکادەمی پێویستی بەخۆپەرەپێدانە لە پسپۆرییەکەی، ئەگەرنا نەزان دەبێت. ئەم پسپۆڕە گەر خوێندەرێکی باشیش بێت جیاوازدەبێت لە هاوڕێ ئەکادەمییەکانی، گەر ئەوەش نەبێت شەمەندەفەری زانین جێدەهێڵێت. ئەمەو جگەلەوەی هەڵگرانی

بەوانامی بەرزی ئەکادەمی (دکتەر، پرۆفیسەر) لە زانکۆیەکەوە بە ئاویتر، لە ژینگەیەکی ئەکادەمی وسیاسیەوە بە ئاویتر هەمان نیین. بەدنیاییەوە ئەکادەمی ئەستامان ئاوی دەیزانێت هەر ئاوایە. ڕەنگە لەمەدا ڕۆناکبیرانیش هاوبەشی بن. هەردوو لایان خەریکە لاوەدا یەکدەگرنەوە؛ ئاوە دەخوێنەوە، کە دەیزانن. ئەکادەمی کورد سەرباری فشار و بارگرانیەکانی،کە نادادیەکان بەیاندروستکردووە و ئەمەش ئاستی هەناوەتە خوارەوە، خەشی دەستی هەیە لە پڕاوڕزخستنی خۆی.
خە پڕاوڕزخستنی ئەکادەمییانی ئەمە لە زانکۆکان دەرئەنجامی بیرتەسکی و نابوەری زانستیی و ڕۆناکبیریی خەیتی نەک شتەکیتر. زۆروباری دکتەر و پڕۆفیسەریش لە زانکۆکانماندا ئاماژە نییە بە دابەانەکیی مەعریفیانەی ئەکادەمی و ئەمەش کاردانەوەی نەگەتیڤی لەسەر کردی ڕۆناکبیریی و واتای بەوانامە و پلەی زانستی ئەکادەمی دروستکردووە. ئەمەش وایکردووە کەشە ڕۆناکبیریەکانمان لە جێگای خەیان بمێننەوە.
بەڵامەولا نەخوێندەواری و نەوەندی ئەکادەمیی لە زەر شوێن لە جیهاندا دەستەملاندەبن، نەخوێندەوارەکان تەنها لە گوندپانەکانی شاردا ناخوێنەوە، بەڵکو لەناو حەرەمی زانکۆکانیش پیاسەدەکەن، ئەبەتە بە پلەی زانستیی بەرزەوە. ئەبەتە ژمارەیەکی زەر کەم لەمە بەدەرن؛ ئاوانەی زمانی زەر دەزانن و شانبەشانی پسپۆری خەیان لە ململانێ ڕۆناکبیریەکانیش بەئاگان.

پشتکردنی ئەکادەمی لە فەلسەفە ناڕۆناکبیری دەکات

ئەکادەمی پێویستی بە فەلسەفەیە؛ بە ڕۆناکبیری فەلسەفییە. چونکە ئاو فەلسەفەیە وا لە کەسی ئەکادەمی دەکات بیربکاتەوە. کەسکەبوونی زانینی جەراوجەر مەرجی سەرکەیە بە ڕۆناکبیربوون، ئاوەش لە مەژووی فەلسەفەوە سەرچاوەدەگرێت، کە ئاوەش ڕۆناکبیر بەرەو مەژووکانیتری مرۆڤایەتی دەبات(ئایینەکان، شارستانیەکان....).
ئەکادەمی ڕۆناکبیر بە هەی فەلسەفەوە دەبێتە خاوەنی زانینکی هەمەجەر و کراوە و دەستیشی دەبێت لە دروستکردنی چەمک و تێواینەکان. بەڵام موخابن ڕۆناکبیری ناڕەخنەگر وەک ئەکادەمی تاکەهەند وایە، کە تەنها بەردەمی خەی دەبینێت و ئەمەش ئاو بووناوەرەیە،کە پشتی لە خوێندنەوەی کتەبی فەلسەفیی کردووە. ڕۆناکبیری ناڕەخنەگر توانای بەرهەمهێنانی ڕۆناکبیریی نییە و لەگەڵ ئەکادەمی ناڕۆناکبیریشدا یەک گرفت کەیاندەکاتەوە: لەگەڵان لە کەمەکەی و نقووبوون لەناو نەهامەتیەکان.

پشتبەستنی ئەکادەمی بە فەلسەفە توانای بەرگەهەنانەوەی لا دروستدەکات بە وتنەکانی، فەری لەژیکی ئارگیومەنت و بەرگە هەناوەدەبەت و دەشزانەت زانین بەدەستهێنان کاتی دەوەت و بیرکردنەوەی ووردیشی پێویستە. ئەمش وادەکات ئەکادەمی ئوناکبیر دروستبەت و ئاگاشی لە هەساکانی هزر بەت و کاریش لەسەر خۆی و دەوروبەری خۆی بکات.

کتێبخوێندنەوە و نووسندی ئەکادەمی ئەمە

کتێبخوێندنەوە دەروازەیە بە بەرهەمناکبیربوون، بەڵام حەیف گەر دەستبژێری ئەمە برتیبەت لە ئەکادەمی (پرۆفیسەر، پزیشک، پارێزەر، ئەندازیار و.....) زۆرێک لەوان ناخوێنەنەوە، بشخوێننەوە بەردەوام ناخوێنەنەوە. زۆرکاتیش ئەوە دەخوێنەنەوە کاریان پێیەتی و ئارەزوویدەکەن.

کتێبخوێندنەوە، بەتایبەت خوێندنەوەی کتێبی فەلسەفیی، بەگشتیش کتێب لەهەر مەژووی زانست و ئایین و هونەر، کە مەرامێکی هەمەلایەن لەخۆدەگرن لەناو ئەمە ئاسایینەبووتەوە. باشە بە مەرەف دەبەت کتێببخوێنەتەوە؟ بە دەبەت کتێبی فەلسەفیی بەهادیەکی زۆرتر لە کتێبی ئاسای بخوێنرەتەوە؟ بۆئەوەی وەڵامی ئەم دوو پرسیارە بدینەوە، پێویستمان بەوە دەبەت کتێب پێناسەبکەین، دواتر ئەو جۆرە کتێبەیش پێناسەبکەین، کە پێیدەگوترەت کتێبی فەلسەفیی، یان کتێبی هزریی.

کتێب ئەو شوێنەیە زانیاریی و زانینەکان لە دووتوێی خۆیدا کۆدەکاتەوە و هەریەک لە کتێبەکانیش بە جۆرێکی جیاواز دیدگای خۆیان بیاندەکەن. گرنگە لێرەدا ئەوەش بوترەت، کە گشت ئەوانەی کتێب دەنووسن کتێب خوێنەرێکی بەردەوام و چالاك نیین. گەلێک لەوانەی کتێب دەنووسن تەنیا ئەو کتێبانە دەخوێننەوە بە بواری خۆیانەوە تایبەتە، یان زۆربەی ئەوانەیش پێیاندەگوترەت خوێنەر گشت جۆرە کتێبێك ناخوێننەوە.

هەیە تەنیا کتێبی ئەدەبیی و بەتایبەت شانۆ یان هەمان دەخوێنەتەوە یان کەسێک، کە پزیشکە و سەرقالی جیهانی کارئەندامزانیی و زیندەوەرناسییە تەنیا یان بزارییی، ئەو شانۆ کتێبانە دەخوێنەتەوە لەبواری پسپۆرییەکەیەوە نزیکە. هەنگە پزیشکێک یان دەرمانسازێك کتێبی ئەدەبیی یان مەژووییش بخوێنەتەوە، بەس چەن مامەڵە لەتەك ئەوە دەکات لە تێکستە ئەدەبییەکاندا نووسراوە؟ ئەوش جگای پرسیاری ورد و تەماناە. بیریشماننەچێت گەلێک لە ئەدیبە گەورەکانی جیهان پزیشك بوون.

ئەوەی کە هەمیشە جگای پرسیارە ئەویە، کە خوێندنەوەی کتێبی

فەلسەفیی شتێکی ترمان دەداتێ، کە کتێبەکانی تر ناماندەن. ئەو شتە، کە هەتوانی دەربازبوونمانە لە دەرگیریی و گرفتاریەکانمان شتگەلێکی گەردووناوین و تەنیا لە دووتوێی کتێبە فەلسەفیەکانیشدا بەرچاودەکەون.
سەرباری ئەوە، کتێبە فەلسەفیەکان لەوەڕن لە مشتومڕی پەویست و پەردە لادەرن لەسەر پەردەلەسەر لانەدراوەکان. کتێبە فەلسەفیەکان لەگەڵ جیاوازی پسپۆڕییان خەیان لە قەڕەی بابەتگەلی فرەئاقار و نەخەمڵیو و سەیروسەمەرە دەدەن. هەگرانی خوێندنەوەی کتێبە فەلسەفیەکان لەوەحاڵین، کە کتێبە فەلسەفیەکان دەرفەتی تێگەیشتن لە بوونی مرۆڤ و هەوانینی ئەم مرۆڤە دەگەڵن.
سەرئەنجام، کتێبە فەلسەفیەکان کتێبە ژیرمانەدئاسا و ئەندێشەیەکانن و بە دیدێکی جیاواز لەچاو کتێبەکانی تر ئەوەی سەخت و دژوارە هەمیشە دەکەنە جێگای پرسیار و تەئامان. هەڕشکێنی کتێبە فەلسەفیەکان سەرچاوە لە خودی فەلسەفەوە هەڵدەگرێت، کە بابەتگەلی نەوانەدژ/دژوێژ و سەرسامکەر گفتوگۆدەکات. لەو سەنگەیشەوە فەلسەفە کارامایە لە دەرفەت هەڵخساندن بە بیرکردنەوە و سنوردانان بە پێشدادوەریکردن. گشت ئەوەش دەروازەیە، سەرەتایە، بە بەڕوناکبیربوون.

زانکە خوێندکاری هەوناکبیر دروستنەکات زانینەکەی ئاوادەبێت

لە دەخێکی هەوەشاندنەوەی کەمەایەتیدا دەژین. لەم دەخەدا ئەرکی زانکە گەورەیە، هەرئەوە نییە، کە بەوانامە بدات. وانەکانی زانکە گەر بیری گەشگیریی زانستیی و بە هیوایی کەمەایەتیی و تێگەیشتنی وشک و کۆنەپەرستانە ریشەکێشنەکات هیچ ناپێکێت. بەیە زانکەکانمان پەویستی بەوەیە خوێندکاری هەوناکبیر دروستکات، کە ئەوەش تاکی هەوناکبیر لە کەمەگە دروستدەکات.
گەر کەسی ئەکادەمی کەسێکی هەوناکبیر نەبێت زانینەکەی سنووردار و تووند دەبێت. گومانی ناوێت زانکەکانمان خوێندکاری هەوناکبیر دروستنەکات لەگەڵ کاتدا زانینەکەی بەبەهادەبێت و خودی زانکەش حورمەتی ئەکادەمیی خۆی لەدەستدەدات و کەسی زانکەییش جێگای متمانەی کەمەگە نابێت و زانکە وەک کارگەی لەدێت؛ کارگەی بەرهەمهێنانی هەگرانی بەوانامە. کە زانکە خوێندکاری هەوناکبیری دروستنەکرد دەبێت گلەی لە مامەستای زانکەیی بکەین، کە بیرکەمەدراماتە، بە ئاگایە لە گەرانکارییە زانینی و هەوناکبیرییەکان.
گومانی ناوێت ئەو مامەستا زانکەییەی باسکرا، ئەگەرچی لەژێرفشاری نادادیی و گەندەیی سیاسیدایە، کەشێکیتریشی هەیە، کە شارەزای

ئەو مەژووە گرنگانە نییە(مەژووی زانست، مەژووی ئایینەکان، مەژووی هونەر، کە هەموو ئەوانەش مەژووی فەلسەفە پێکدێنن) ،کە زانین لە زانکە بەرەو پێشەوەدەبەن.
بەپێی ئەوە بێت لای سەرە هەمایبەکرا، زانکە کاری کێبووەنی زانین نییە لای خوێندکار، بەڵکو چەنیەتی وەگەڕخستن و پەلینکردنی ئەو زانینەیە لە ژیانی دواتردا. واتە پسپۆریی زانکەیی دەبێت کۆسایەتی تاکەکان بگۆڕێت، نەک بیانکاتە بار بەسەر کۆمەڵگەوە.

بەماڵباتکردنی سیاسەت دژی ژوناکبیربوون و ئەکادەمییبوونە
ئەو کاتەی قسە لە تایەک دەکەین، کە تەنها ئەکادەمییە و ژوناکبیر نییە پێوەندی ژوناکبیر بە دەسەاتی سیاسیی و دامەزراوەی ئایینیەوە جێگای باسە. ئەمەش بەهەکاری ئەوەی بەماڵباتکردنی سیاسەت لە دەرەوەی زانکە دژی بەژوناکبیربوونە و بکوژی زانینی ئەکادەمیشە. لەگەڵ کاتیش ئەم دیاردەیە، بەماڵباتکردنی سیاسەت، کە دەتەناو زانکەوە ژینگەی ئەکادەمیی ناکارامە و چەقبەستوو دەکات و دەرگاش بەڕووی بەرهەمهێنانی پرسیاری نوێ دادەخات.
ئاستە زانکە بووتە موڵکەی ئەکادەمییان، ئەی موڵکەی ژوناکبیران لە کوێیە؟ موڵکەی ژوناکبیران گشت شوێنکە، کە ئەو پێویستە. خاڵی هاوبەشی لاوازی نێوان ژوناکبیر و ئەکادەمی ئەستای ئەمە ئەوکاتە دەستپێدەکات، کە هەردوو لاوازن لە شەرمەزارکردنی زانین و تێگەیشتنی باو؛ هەشتنەوەی کۆنەپەرستی و بێدادیی. بەداخەوە، کێشە سیاسییەکانمان بەشایی نێوان ژوناکبیر و ئەکادەمی قووڵترکردوەتەوە، ژوناکبیر و ئەکادەمیشی کردووەتە کەمیتەچی و مەبەندچی. نێوەندی ئەکادەمی هەروەک نێوەندە ژوناکبیرییەکە تەواوکەری تێگەیشتنی سیاسییانەی کەمیتە و مەبەندن. شێوەی ناو زانکەش، بەداخەوە، شێە نییە لەپێناو سەرخستنی وتاری ژوناکبیریانەی ئەکادەمی، بەڵکو شێە لەپێناو بەدەستهێنانی پێستی زانکەیی.

زیرەکی دەستکرد چەمکی ئەکادەمی و ژوناکبیر بەرەو کوێدەبات؟
پێشهاتنی تەوژمی تەکنەلۆژیای زانیاریی چەمکی ئەکادەمی بەمجۆرەی ئێستا نەبوو. زانین، زانینی زانستی، دەکرا تەنها لەناو هێڵەکانی زانکە بەدەستبهێرێت، بەڵام ئێستا دەستگەیشتن بە زانست بەوجۆرەی جاران نییە. زۆری زانکە و زۆری خوێندکاری زانکەش بەهای ئەکادەمیبوونی زانکەی هێناوەتەخوارەوە. ئەم ژینگەیە وایکردووە هەموو بگەنە زانکە و هەمووش بەوانامەیەک بەدەستبهێنن. زۆربوونی ژمارەی دانیشتوان و خۆزانیش هەکارە بە چوونی هەموو بە زانکە.

بازاڕی کاریش گرفتەکی تری ئەم لایەنەیە.
بەوانامە تا ئەو شوێنە سودبەخشە، کە دەتوانێت زانینی جەراوجەر و نوێمان لەسەر جیهان بداتێ، بمانکات بە خاوەنی عەقڵ و کولتوورێکی کراوە و شایان. بازاڕ، کە داوای بەوانامە دەکات، بەوانامە ئەو حورمەتەی نەماوە و بگرە بووشە بە رەتینات و زانکۆ خوێندنیش بووەتە مەد. هەرکە زانکۆشت خوێند بەنیگەرانی بەوانامەیەک هەر دەنیت. لەم حاڵەتەدا زانکۆ یەکسانە بە بەوانامە بەدەستهێنان و ئەوەش یەکسانە بە پەیداکردنی کارێک. بەڵام هاتنی زیرەکی دەستکرد هاوکێشەکان دەگۆڕێت و گەر زانکۆ خێی نەکات بە تەکنەای زیرەکی دەستکرد بەوانامە سودی نامێنێ و کارپێداکردنیش سانا نابێت.
واتە زانکۆ چیتر ڕێگایەک نییە بۆ کارپێداکردن. کەواتە بۆ نەمانی هەندەک بێش و ئاوابوونی هەندەک پسپۆری لە زانکۆ دەرفەت بۆکارپێداکردن کەم و کەمتردەبێتەوە. بۆیە زانکۆ پێویستی بەوەیە سنوور بۆ کردنەوەی بێش دانێت و کاریش لەسەر داخستنی ئەو بەشانە بکات چارەنووسیان بۆکاربوونە. ئەمێش ئەوەمان پێدەڵێت، کە لەم حاڵەتەدا هۆناکبیر، پتر لە ئەکادەمیی و ووردتر دەوانێتە ئایندە و لەوێش بەئاگایە کەمێگە لەژێر فشاری زیرەکی دەستکرد بەرەو کۆدەچێت.

پاشکۆی: تەنها ئەکادەمیبوون بەس نییە
لە کۆتاییدا هەما بۆ ئەوەدەکۆین، کە ئامانجی ئەم نوسینە پشتگیرییە لە هۆناکبیری ئەکادەمی و ئەکادەمی هۆناکبیر. ئەمێش لەبەرئەوەی، کە ئەم دوانە ئەو وتارە دادەهێنن، کە کەمێگە و مرۆڤایەتی نوێ پێویستیەتی.
هاستە ژیانی ئەکادەمی کورد پێ لە گرفتی دەروونی و کەمێایەتی کاتی و ناشایستە، ئەمێش کاریگەری لەسەر شێوازی وانەوتنەوە و توێژینەوەکانی داناوە. بەڵام با ئەوەشمانبیرنەچێت، کە زانکۆکانمان و نەوەندی هۆناکبیریمان لەناو گرفتەکی ناسنامەیی قووڵدا دەتلێنەوە و، گەر هەڵکانی وانەوتنەوەش پێنەبن لە ئەکادەمی هۆناکبیر خوێندکاری زانکۆیی هۆناکبیریشمان نابێت.
گومانیناوێت، ئاشنابوون بە کولتوورە جیاکان و دانپیاهێنان بە ئەویتری جیاواز لە تەنگە مەرجەکی پێویستبێت بە هۆناکبیربوون. ئەمێش داوامانلێدەکات زانینی فراوان و بەردەواممان لەسەر گۆڕانکارییەکان، بەتایبەت کولتووریی و سیاسیی و ئابووریییەکان هەبێت. هەر بەنموونە ئاگایی پەیداکردن لەسەر مێژووی فەلسەفە و ئایینەکان، مێژووی هونەر (سینەما، شانۆکاری، موزیک، .....)و زانست پێدەچێت مەرجبن بۆ جیاکردنەوەی ئەکادەمی لە هۆناکبیر. کەواتە ئەو

مـــژووانـ زمینـ بـ شتـــی نـــوـ دـــخســـنن و فـربـــوون و هاوکاریشماندـکـن خـمـان ـونـاکبیربکـین و ئاستی هـشیاریـیشمـان بـرزبکـینـوـ.
گـر ـونـاکبیری ئـرگـانیک(گرامشی) هـبـت پـویستمان بـ ئـکادـمی ئـرگـانیکیش هـیـ. هاوکات زانکـکانمان تـنها پـویستی بـم دوانـ نـیـ، بـکـو پـویستی بـ خوـندکاری زانکـیـی ئـرگـانیکیش هـیـ، بـام نـمانی هاوئاهـنگی لـنـوان ئـکادـمی و ـونـاکبیری ئـمـ وایکـردووـ هـریـکـیـان بـجـرـکـ لـ جـرـکـان بـ پیسـیـکانی سیاسـتـوـ بگلـن. کـتوار و ژینگـی زانکـکانیشمان ئـوـ پشتـاست دـکـنـوـ، کـ بـتوانـایی دـسـتـبژـری ئـکـادـمی ئـمـ لـبـردـم بـدادی سیاسیی هـردوو ژینگـی زانکـ و ـونـاکبیریی بـهیواکردووـ. ئـو ژینگـ سیاسیـی ئـمـی دـیژـین ئـکادـمی و ـونـاکبیری کردووـ بـ گـاـتـجـای خـی؛ موچـ خـونی هـردوولایانـ.
ئـفســووس، لـ دـرئـنجـامی تـکـای ئـوـی لایســـرـوـ وتـــرا پـشبینیـــدـکـم، بـهـی بـبـهـــابوونی بـوانـــامـ و تـــاتیتـی ئـکادـمیـوـ، رـژـک دـت بـشـرمـوـ باس لـوـ بـکـم دکتـرام هـیـ و پـرـفیسـریشم.

گـاـتـجـایی کوردبوونی سومـری.. سوداد ـسووـ

لـم چـنـد سـاـی دوایـی چـنـد نووسـرـکی کـورد کـوتـوونـتـ سـاغکردنـوـی زمـانی سـومـاری و پـیوـنـدیی بـ زمـانی ئـمـرـی کوردیـوـ، ساغکردنـوـکان و شیکردنـوـکان ئـوـندـ سـرـتایی و سادـن، ئـوـی زانستی زمان و مـژوو و میـتـدی زانستی بـت تـیدا نـیـ. هـر بـابـتـکی زانستی، ئـگـر کـسـکی ناپسپـر قسـی لـسـر کرد دـبـ چـن قسـی لـسـر بکات، هـر چـن لـی بکـاـتـوـ وـک کـسـک نـابـ کـ هـموو ژیانی خـریکی لـکـاـینـوـ بووـ لـم بوارـدا. بـ نموونـ لـ زانکـکانی ئـوروپا بـشی تایبـت بـ زمانـ کـنـکانی میزـپـتامیا هـیـ، وـک ئاشووری، سومـاری، ئـکـدی، ئارامی، .. کاتـک پسپـرـک لـسـر یـکـک لـم زمانانـ قسـ دـکات، کـسـکـ بـکالـریـسی لـ مـــژووـ، ماســتـر و دکتـرای لـ مـــژووی کـنـ، تـــزی دکتـراکـی

لەکەنەوەیە لە سەر لایەنیکی زمانەوانیی یەکێک لەم زمانە کۆنانە، ئەوجا بە ترسەوە قسەی لەسەر دەکات و ئای خۆی دەدات، دەستەواژەکانی وەک: پەم وایە، وای بە دەچم، بە ئیحتیمالی زۆر، لەوانەیە، .. بەکار دەنێت، چونکە لە بابەتی مێژوو نابە بەشەوەی بنبە و یەکلاکەرەوە حوکم بدەی و بڵێی پاشماوەی ئەم زمانە کۆنە ئەمڕۆ ئەم زمانەیە. پەیوەندیی نێوان ئەم زمانانە کارەکی یەکجار ئاڵۆز و دژوارە، هەتا وشەیەک ساغ بکەیەوە دەبە ئەم هەموو هەزار ساڵە گۆڕانی زمان ڕەچاو بکەی. ئەم بوارە لە زانست پێی دەگوترێ زمانەوانیی مێژوویی Historical Linguistics دەبە ئەو کەسە تەواو بە سیستەمی دەنگسازی و ڕێزمان و وشەسازیی ئەو زمانە کۆنە شارەزا بێت، کاتێک ئەو زمانە کۆنە لەگەڵ زمانێکی ئەمڕۆ بەراورد دەکات، دەبە تەواو لە گۆڕانە دەنگییەکانی ئەم هەموو هەزار ساڵە ئاگادار بێت کە ئەم زمانە نوێیە پێیدا تێپەڕیوە، ئەوجا ئەگەر بتوانێ چەند وشەیەک ساغ بکاتەوە. زمانێکی وەک سومەری کە پێنج هەزار ساڵ تەمەنیەتی ئەوەندە کۆنە، لە هەموو ناوەندە ئەکادیمییەکانی زمانە کۆنەکان تا ئێستا نەیانتوانیوە خەزانە زمانەکەی دەستنیشان بکەن، بە نموونە ئەکەدی و بابلی و فینیقی و کەنعانی و ئارامی، ساغ کراونەتەوە سەر بە خەزانە زمانە سامییەکانن، ئاڤێستایی و فارسیی کۆن و پەهلەوی سەر بە خەزانە زمانە هیندە ئەوروپییەکانن، کە لەناو ئەم خەزانەش سەر بە کەمڕۆ زمانە ئێرانییە کۆنەکانە، کە زمانی مردوون و ئەمڕۆ کەس قسەی پێ ناکات، بەڵام سومەری، دوای ئەم هەموو ساڵە لێکۆڵینەوە، هێشتا بەیان ساغ نەبووتەوە کە سەر بە چ خەزانە زمانێکە، کەچی کوردێک کە پسپۆری لە زمانی سومەری نییە و هیچ توێژینەوەیەکی ئەکادیمی لە زمانە کۆنەکانیش نەکردووە، هاتووە بە بەراوردێکی سەرپێی چەند وشەیەکی کۆنی سومەری لەگەڵ کوردیی ئەمڕۆی دەکات و دەڵێ زمانی سومەری، کوردییە و سومەرەکانیش کوردن!. یەکێک لەم نووسەرە کوردانە بە شێوەیەکی سەرسوڕهێن و پێکەنیناوی ئێسەی ناوی "سومەر" مان بە ساغ دەکاتەوە دەڵێ: ئەم ناوە لە دوو وشەی کوردی سە+ مەر، پێک هاتووە: سە لە سەری کوردییەوە هاتووە و مەر – یش لە مەردومی فارسی، پێکەوە واتە میللەتی سەر! بەڕاستی ئەم جۆرە لێکدانەوەیە بە ناوی سومەری جێگەی پێکەنین و بزەیی پێداهاتنەوەشە. ئەو وشە سومەرییانەش کە لەگەڵ کوردی بەراوردی دەکەن هەر لەم جۆرە شیکردنەوانەیە، هیچ شیکردنەوەیەکی زمانەوانیی مێژوویی تێدا نییە، هەر بە خۆی لێی تێ دەگا و قەناعەت بە خۆی دەنێ کە ئەمە کوردییە. ئەم نووسەر و توێژەرە کوردانە بەم جۆرە لێکدانەوە سادەیە بە ناوی گەلانی کۆن و زمانەکانیان، ئەوەندە شارەزان دەتوانن کەدی هەموو زمانە کۆنەکان

بکەنەوە، هەمووشی ئەسپی دگڕێنەوە بۆ زمانی کوردی و بۆ کورد. بۆاستی ئەمە گاڵتەجارییە بۆ زانستی مێژوو، نابێ ڕێگە بدرێ ئەم مێژووە کۆنە ئاوەندە سووک بکرێ.
کوردناسی ئینگلیز درایڤەر Driver تۆژینەوەیەکی لەبارەی ئەسپی ناوی کورد هەیە و لە ساڵی 1922 باڵاوی کردووەتەوە. بە ساغکردنەوەی ناوی کورد ئاوەندە باوەردی بە سەرچاوەکاندا هاتووە لە ناوی کارداکا Kardaka دەستی پێ کردووە کە سومەرییەکان بە گوتییەکانیان گوتووە، دواتر هەموو ناوکانی دی کە لای ئاشووری و یۆنانی و ئارامی هاتووە ئاماژەی پێ داوە، لای ئاشوورییەکان ناوکانی: کورتی، گورتوو و قورتی، لای یۆنانییەکان: کوردوئین و کاردخی، لای ئارامییەکان: کاردە و کەردە، ئاوجا لە کۆتایی پەی وایە دەرکەوتنی ناوی کورد لە مێژوودا گۆڕانی دەنگیی کارداکای سومەرییە دواتر لای گەلانی دی بە شێوەیی جیاواز گۆ کراوە تا گەیشتووە بە سەردەمی ئیسلام بووە بە کورد و الأکراد؛ بەم هەموو وردەکارییە شیکردنەوەی بە ناوەکە کردووە، هەشتا تەواو دڵنیا نییە، پەی وایە ئەمە تێنیا بڕچوونە. لەکۆڵینەوە لە مێژووی کۆن و ساغکردنەوەی وشەی زمانەکان دەبە بەم شێوەیە ساغ بکرێتەوە.
هەموو کوردێک پەی خۆشە ڕاگوێشەی مێژووی کورد و زمانەکەی لە مێژووی کۆن بدزرێتەوە، بەڵام نەک بەم گاڵتەجارییە. بە میتۆدیکی زانستی و لەلایەن تۆژەری شارەزا و پسپۆر بە زمانە کۆنەکان، بەراوردێکی زمانەوانییانەی بە بکرێ نەک بە شێوەیەکی هەڵەمەکی سومەری بکرێ بە کورد.
ئەوانەی هەوە دەدەن سومەری بکەن بە کورد، هیچ بنەما و ئامانجێکی زانستییان نییە، هەستی نەتەوەیی پاڵیان پێوە دەنێ ئەم جارە لەکەدانەوە بە وشەکان بکەن بە ئاوەی بە هەر نرخێک بێت زمانی سومەری بە کوردییەوە گرێ بدەن. ئەم خوێندنەوە ناسیۆنالیستییە بە مێژووی کۆن زەر هەڵەیە، هەڵەیەکی میتۆدییە، نابێ کەسی ئەکادیمی بکەوێتە بەر شەپۆلی هەست و سۆزی نەتەوەیی و پەی وابێ ئیدی ئەسپی کورد لە مێژوو دەزرایەوە و سومەرییە. یان هەر شوێنەوارێک لە کوردستان دەزرایەوە هەر چەند کۆن بێ، بە لەکۆڵینەوە یەکسەر مەری کوردبوونی لێ بدرێ.
لە سەرەتاکانی سەدەی بیستەم عەرەب و تورک و فارسیش ئەم جارە خوێندنەوانەیان بە مێژووی کۆن کرددووە و سەرکەوتوو نەبوون، چونکە ئەمە بەشێک بوو لە پڕۆژەی دەوڵەت – نەتەوە کە لە چوارچێوەی دەوڵەتکەیان شەرعیەتیان بە ڕاسانیەتی خۆیان لەسەر ئەم خاکە دەدا، بە ئاوەی نیشان بدەن ئاوان هەر لەبەربەیانی مێژووەوە لەسەر ئەم خاکە نیشتەجێن و هەر ئاوانیش دەبە حوکمی ئەم وڵاتە

بکەن و کەسی دی بە نیە خۆی بە خاوەنی بزانن. ئەگەر کتێبە مێژوویەکانی سەردەمی بەعسی عەرەبی لە عێراق و سووریا بخوێنیەوە، هەرچی ئەقوامی سامی هەیە کە هووی لە میزۆپۆتامیا کردووە وەک بابلی، ئەکەدی، ئاشووری، ئارامی، فینیقی، کەنعانی، .. هەموویان بە ئەقوامی عەرەبی ناو بردووە، ئەمە لەکاتێکدا ئەوانە نە عەرەب بوون و نە زمانەکەشیان عەرەبی بووە، بەڵام ئەوەندە هەیە زمانەکەیان هاوێشێیە لەگەڵ زمانی عەرەبی، وەک هاوێشێیی زمانی کوردی و فارسی لەگەڵ زمانی پەهلەوی و ئاڤێستایی. تورکەکانیش لە دوای دامەزراندنی دەوڵەت – نەتەوەی تورکیا، لە سیێکانی سەدەی بیستەم هەر بە ئەوەی مێژووەکی کەن بە نەتەوەی تورک لە سەر خاکی ئەنادۆڵ دروست بکەن، دەستیان بە هەمان پڕۆژەی مێژووسازی و نەتەوەسازی کرد، هەرچی ئەقوامی کەنی نیشتەجیی خاکی ئەنادۆڵ بوو وەک هووری و هیتیێکان، تەنانەت سومەرییێکانیشیان بە تورک دادەنا، ئیدیعای ئەویان دەکرد کە ئەچەمکی تورک و زمانەکەی دەگەڕێتەوە بە سومەرییێکان، تورک گەلێکی زەر کەنن لەسەر ئەم خاکە و زمانی تورکییش کەنترین زمانی دنیایە و هەموو زمانەکانیش هەر لە زمانی تورکییەوە پەیدا بوون، بە ئەمەش ئەتاتورک لە سیێکانی سەدەی بیستەم تیۆرێکی بە زمانی تورکی داهێنا بە ناوی "تیۆری زمانی خۆر" کە گوایە زمانی تورکی وەک خۆر وایە و زمانەکانی دی هەموو لەم زمانە خۆڕەوە تیشکیان داوەتەوە و پەیدا بوون. دەوڵەت – نەتەوەی ئێرانیش هەمان پڕۆژە و بەرنامەی بە نەتەوەی فارس هەبوو، لە عەرەب و تورک زیاتر هەموو شتەکیان بە ئێرانی کرد، هەرچی مێژووی کەن هەیە لەسەر خاکی ئێران هەموویان کرد بە ئێرانی و موکی فارس، تەنانەت بە کورد دەڵێن کەنترین گەلی بە ئەسڵ ئێرانی و ئاریایی، بە ئەوەی بڵێن کورد ئێرانییە و زمانەکەشی سەر بە زمانێکی ئێرانییە و لەهجەیێکی فارسییە، لەهجەش تەنیا بە ئاخاوتنە و بە نووسین و خوێندن نییە، کوردیش نەتەوە نییە، کوردستانیش هەر وەاتی ئێرانە بەیە مافی جودابوونەوەی لە ئێران نییە. کاتێک بە چاوێکی ئەکادیمی سەیری ئەم پڕۆژە دەوڵەت – نەتەوانە دەکرێ، مرۆڤ پێکەنینی پێیان دێ، هەر بە ئەوەی ئەچەمکێکی کەن بە خەیان دروست بکەن ئەم هەموو تەزویرییان لە مێژوودا کرد، کە ئێستا ئەشنبیرکانی خەیان گاتە بەم هەموو مێژووە ساختانە دەکەن و ئەخنەی لە دەگرن کە ئەمانە هیچ بنەمایێکی زانستییان نەبووە، بە ئامانجی سیاسی بوون، پڕۆژەی نەتەوەسازی و دەوڵەت- نەتەوە بووە. ئەمە وەک دیارە کوردیش دێیەوە هەمان پڕۆژەی نەتەوەسازیی ئەم دەوڵەت – نەتەوانە بە خۆی دووبارە بکاتەوە، هەوە دەدات مێژووەکی کەن بە خۆی دروست بکات لە سەر وەهم و ئەفسانە و دوور لە هەموو

بنەما زانستییەکانی مێژووی کەن، دەیەوێ هەرچی قەومی ناسامی هەیە لە میزەپەتامیای کەن وەک سومەری، گوتی، لولو، کاشی، میتانی، هووری، هیتی،.. هەمووی بکات بە کورد، تەنانەت مرۆڤی نیاندەرتالی ئێشکەوتی شانەدەریش کە ٧٥ هەزار ساڵ پێش ئێستایە دەیکات بە کورد، کە ئەمە بەڕاستی گاڵتەجارییە، چونکە مرۆڤی نیاندەرتال، لە چاخی بەردین ژیاوە، نەتەوەی نەبووە، هەروەها زمانیشی دیار نییە چی بووە، کەواتە ئەمە چی کوردییە؟
شوێنەواری ئێشکەوتی شانەدەر و دەزینەوەی ئێسکەپێکەری مرۆڤی کەن لەم ئێشکەوتەی کوردستان، مێژووەکی گرنگە بە مێژووی کوردستان، کە ئەم خاکە هەر لە کەنەوە مرۆڤی لە ژیاوە، و لانکەی مرۆڤایەتی بووە، ئەم دەزینەوەیە شانازییە بە ئەم وڵاتە و ئەو خەڵکەی لەم وڵاتە دەژین. بوونی ئەم هەموو گەلە کەنە بە زمانی جیاواز لەسەر خاکی کوردستان، دووبارە دەوەندیی مێژووی ئەم خاکە نیشان دەدات، کورد کە ئەمڕۆ نیشتەجێی ئەم خاکەیە وەک نەتەوە، ئیحتیمالی هەیە لە نەوەی یەکەک لەم گەلە کەنانە بێت و زمانەکەشی بگۆڕێتەوە بە یەکێک لەم زمانە کەنانە. ئەگەر بەم شێوەیە ئەم مێژووە کەنە بخوێنینەوە، بە مێژووی کەنی کورد زیاتر سوودی دەبێت و لە دنیای ئەکادیمیش بەڕێزەوە لێمانی قبوڵ دەکەن.
بەگومان کورد پەیوەندیی لەگەڵ گەلە کەنەکانی میزەپەتامیا هەیە، ئەمەش ئاساییە چونکە کورد لەمڕۆ نیشتەجێی ئەم خاکەیە، ئەگەر پەیوەندیی زمانی و فەرهەنگی هەبێت، ئەمانە دەبە کەسکی پسپۆری شارەزا بە زمانە کەنەکان و بە میتۆدی زانستیی مێژووی کەن لێی بکۆڵێتەوە و ساغی بکاتەوە، ئەمە کاری خەڵکەکی ناپسپۆر نییە، هەر کەسێک دوو کتێبی مێژووی کەن بخوێنێتەوە و بانگەشەی ئەوە بکات ئەسە و هەچەڵەکی کورد و زمانەکەیم دەزیەوە. بەتایبەت کەنترین گەلی میزەپەتامیا کە سومەرییەکانن و بنیاتنەری یەکەم شارستانێتن لە مێژووی مرۆڤایەتی، و داهێنەری یەکەم خەت بە نووسین لە مێژووداە، گرێدانی کورد بەم گەلە کەنە و بەم میتۆدە نازانستییە، تەنیا مێژووی خەمان ناشیرین دەکەین و لە ناوەندە ئەکادیمییەکانیش دەبینە بە گاڵتەجاڕی خەڵک و جێگەی پەکەنین و نوکتەمان لەسەر دەکەن.

سوداد ڕەسوڵ

مرۆڤ تاکو جەستەی نەبەت هیچی تری نییە.. نووسینی: ستیڤان شەمزینی

مانۆلۆگی چوارەم لە کتێبی (خۆشەویستی لە سەردەمی شێرپەنجە)دا

من: با بگەڕێینەوە سەر جەستە. بە بایەخکردنی جەستە لە بواری فەلسەفیدا، ئەفلاتۆن تیۆریزەی کردووە، بەدیتنی ئەو جەستە لە خاکەوە پەیدابووە و ڕۆح لە ئاسمانەوە دابزیوە، ئەم تێرزە بیرکردنەوەیە لە بواری فەلسەفیدا وەک هێڵکی درامی لە ئەفلاتۆنەوە درێژ بووەتەوە تاکو بە ئەستاش دەگات. ئەمە هەر ئەو شتەیە "نیچە" تێبینی کرد کە مێژووی مرۆڤایەتی چیتر نییە جگە لە مێژووی نابووت و سەرکوتکردنی جەستە.

خەم: ئەمە هەمان ڕوانگەیە کە ئاینەکان پەداگریی لەسەر دەکەن، هەر لەو ڕوانگەیشەوە بووە بە بەشێک لە کولتووری ئەمە. مرۆڤی کورد لە هەر ئاستێکی ڕۆشنبیریدا بێت تا ئێستا نامەیە بە جەستەی خۆی!.

من: تۆ سەیری شانۆی کوردیی بکە، هەموو ڤێکسێکی لەسەر حیوارێ نێک جوێی جەستە، ئەوەندەی من تێگەیشتبم، خراپترین جۆری نواندنی شانۆیی ئەو نواندنەیە تەنها پشتی بە هەزی وشە بەستووە و جوێی جەستەی وەلا ناوە. تەنانەت ئەمە سەماشمان نییە،! هەڕپەڕکێیەکمان هەیە تاک لە بۆتەی گشتدا پەوەند بووە، بەو پێیەی ئەو سەمایە پرسێیەکی دەستجەمعییە، تاک تێیدا ونە، ئەمەش زادەی ئەو ترسەیە لە دروستبوونی تاکێک خاوەندارێتی جەستەی خۆی بکات، هەروەک چۆن دیسپۆتیزمە کولتووریەکە بە گشت نەبەت بواری بیرکردنەوەشمان نادات.

خەم: کەواتە ئێستا بیر لەوە دەکەمەوە تۆ بە جەستەی ژن دەنووسیت یان بە ڕۆحی ژن؟.

من: مرۆڤ تاکو جەستەی نەبەت هیچی تری نییە، لای من مرۆڤ جەستە و ئیحساس و بیرە، ژنیش وەک مرۆڤ دەبینم، بە هەموو ئەو جوانیانەی ژن دەنووسم.

خەم: سەیرە سەرباری ئەوەی لە بوارێکی دیاریکراودا نانووسیت، بەڵام هەموو شیعرەکانت بە ژنن، خەت بە کەمەنیست دەزانیت بەڵام هیچ شیعرێکت نییە ڕەهەندی چینایەتی هەبێت!!.

من: پەیوەندیی من بە کەمەنیزمەوە لە قۆناغێکدایە، خێک وا دەزانن دەستبەرداری ئەو بیرکەیە بووم، یان وا تێدەگەن کەمەنیستبوون

بەشێک بێت لە مێژووی تێپەڕینراوم، نا، نەخێر، بەم جۆرە نییە، هیچ نەبێت شیعر بە کۆمۆنیزمەوە دەمبەستێتەوە، ئەمە هەمان ئەو کۆنسێپتەیە "ئالان بادیو" لە بارەیەوە دەدوێ و دەڵێت "شاعیرەکان لەبەر هۆکارێکی جوانناسی کۆمۆنیستن"!. بادیو ئەو هۆکارە بە زمان دەستنیشان دەکات، بەو پێیەی شاعیرەکان ناوی نوێ بە شتەکان دەدەزنەوە کە پێشتر ناویان نەبووە، ئەمیش پێشکێشی هەمووان دەکرێت!. ڕەنگە لە ئێستادا تەنها و تەنها شیعر من بە کۆمۆنیزمەوە ببەستێتەوە، لەگەڵ ئەوشدا خەم بە شاعیری پڕۆلیتاریا نازانم، لای من بازنەکە فراوانترە، لە دیدی منداشیعر بە هەموانە.
خەم: وتت شیعر بە ژن دەنووسم، ئەمە خێی لە خێیدا تەسککردنەوەی بازنەکەیە نەک فراوانکردنی!.
من: بەڵێ بە ژن دەنووسم، چوونکە ژنم خۆشدەوێت!، ژنم خۆش دەوێت، لە هیچ کات ئاسودەگیم لەگەڵیاندا نەبووە!، ڕەنگە بە ئەوەی بەخەم بزانم مازۆخی بم و چێژ لە ئازاردانکانم وەربگرم، بە لەبەرچاوگرتنی ئەمەش هەمیشە بە ژن دەنووسم.
خەم: شێوەی کامە و سارتەر لەسەر بەدەستهێنانی دڵی ژنان بوو، ئاخر سارتەر ئیرەیی بە کامە دەبرد کە ئەو هەموو ژنە پێی سەرسام ببوون، بەڵام هەوێدەدا ئەم ئیرەییە بخاتە فۆرمی شێوەکی فیکرییەوە، تەش هەمان شێوەت لەگەڵ دەکرێت لەلایەن هەندە هاوڕێتەوە و دەیانوێت ئەم ئیرەییە بخەنە چوارچێوەی جیاوازیی و سەرکەوتنی بیروڕاوە، کەچی ئەوەی من دەیبینم تۆ هەمیشە دەڕاویت لە دەزینەوە و بەدەستهێنانی ئەو ژنەی دڵی خۆت دەیخوازێت!.
من: ئەو شێوە نەگریسەم دژی خەم پێ ڕاناگیرێت، بەڵام هەر دەنووسم و تەمای سەرکەی نووسینەکانیشم ستایشی ژنە. زۆر جار دەگەمە ئەو دەخە دەروونییەی نازانم بۆچی دەنووسم!، بەڵام دەزانم دەبێت شتێک بە ژن بڵێم لە ڕێگای تێکستەوە. زۆر لە پیاوەکانی هاوڕێم ئیرەییم پێ دەبەن کە هەمیشە بە ژنان سەرنجڕاکێشترین پیاو بووم، بەڵام من وەک ڕاوێ ماسی لەگەڵ ژنان بەرخود ناکەم و نامەوێت بە کۆمەڵە بیانخەمە تۆڕی ئارەزووکانمەوە. نا، نەخێر دەمەوێت وەک باڵندەیەک تەنها لەگەڵ ئەو مەڵەدا بفڕم هەشتا لە قەفەزی پیاوەکی تردا زیندانە، بۆیە هەمیشە بۆی دەنووسم!.
خەم: جارێک وتت باوەڕم بە دەنادەن هەیە، پێتوایە ژنێک هەبێت لە کانەوە ڕەحەتی ئاوێتەی ڕەحەت بووبێت!؟.
من: مرۆڤێکی ئایندار نیم، کەچی بەوام بە دەنادەنی گیانەکان هەیە و پێموایە گیانی من و ژنێک بەر لە هەزاران ساڵ لە یەکتر نزیک بوون، ڕەنگە دوو پەروانە بووبن لەسەر پێڵەی گوڵێک یەکتریان ناسیبێت، من بە ناسینەوەی ئەو پەروانەیە دەنووسم!.

خەم: کەواتە تۆ عاشقیت بە مانا سۆفیگەریەکەی، پەموایە عەشق دریەکە دژی تەنهایی، تەنهاییش راستیەکە دژی عەشق.
من: وایە عەشق جنونە، حاڵەتێکی دەروونشانیە، خۆشویستی ئەو پەیوەندیە دەخوازیە زرینەی مرۆڤەکان ئارزووی دەکەن، کەچی من ناتوانم خۆشویستی بکەم ئەگەر نەگاتە عەشق، ئەگەر نەبێتە ئەو شتیەی لە کرێکی عەشقدا هەیە، هەر ئەمە پەم دەڵێت یان کوێی زەمەنێکی زەر دەرینم، یاخە هەشتا سەردەمی من نەهاتووە.
خەم: شتەکان جوانترین مرۆڤەکانن، زەرجار بەهەڵەدا دەچین کە شتی و ئەحمەقی لە یەکتر جودا ناکەینەوە!.
من: شتی دریەک بوو لە سەدەکانی ناوەڕاست لە ئەوروپا داهات، فوکۆ لە کتێبەکەیدا "شتی و نائاوەز، مێژووی شتی لە چاخی کلاسیکیدا". ئەم بابەتە دەباتە ناو فەلسەفەوە، ئەو نموونەی "کەشتی دەبەنگەکان" دەخاتە بەر باس کە لەو سەردەمدا کەمەنەکان شتەکانیان پێ دەبردە ناوەڕاستی دریاکان و بەدەم شەپۆلەکانیانەوە دەدان، ئەمەستا هەر مرۆڤێکی دژە سیستم بەو شتە لە قەڵەم دەدرێت لە سەدەکانی ناوەڕاستدا کە سەبستیان برانت ڕەمان لەبارێوە دەنووسێت، ئەوەی گەڕاوە لە بری لەناوبردنی فیزیکی لەناوبردنی دەروونی و مەعنەویی پێیەو دەکرێت.
خەم: مردنی مەعنەویی زەر ترسناکترە لە مردنی فیزیکی!، ئەوەی منی تەقاندووە هەردوو مردنەکە بێیەکەوە روو بکەنە کەسێک.
من: ناتوانم وەها بیر بکەمەوە، ژیان وەک ئاوی کانی دەڕوات هەرگیز ناگەڕێتەوە بۆ سەرچاوەکەی، مردن هەروەک ژیان دیاردەیەکی جەستەیی، ژیان لەناو مێژوودا دریەکی دەخشکێ و مرۆڤ بە نەمریی خۆی داهێناوە، بەداخەوە ژیان یەک جارە، وەڵە من هەموو ڕۆژێک بەدەم ئازارەوە دەمرم.
خەم: کەواتە بژی بەو جۆرە دەتوانیت بژیت. ئەستا حەزدەکەم بزانم مەشکت چی تێدایە؟.
من: بە دیار خەمەوە دانیشتووم، دەمەوێت تەنهابم تەنیاتر لەم تەنهاییەی ئەستام. بیر لەوە دەکەمەوە چۆن نیانهێشت خۆنەکەم تەواو بکەم، فەیاندامەوە ناو ئەم واقیعە پڕ ئازارە. دەمەوێت دوو دەڵە بە یارم بنووسم "سوپاست دەکەم کە پێتوتم تە مەلەکی تەنهایت، یاوەرت نییە لە فەیندا".
خەم: شتی سێیر و سەمەر لە مەشکتدا هەیە، لە هەمووشی گرنگتر هەموو شتەکان وەک ئەلماس گرانبەهان.
من: پێتوایە کەسێکی دیکە هەبێت دیقەت لەو شتە وردانە بدات جگە لە من؟. بە من وتنی شتی قورس و گران گرنگ نییە، گرنگ دەزینەوەی مانای گەورەیە لە شتی زەر وردیلەدا.

خەم: بەڵام زەرجار دڵزینەوەکانت هەندێ چەکی ئەتەمی بۆ کەمەندگ ترسناکن! چوونکە ناتوانێت هەرسیان بکات.
من: بۆ قەد رقی هەندێک خەڵک لە خەم و روانگەکانم دەخەشم بەمە، ئاسوودەشم بەوەی بەچوونەکانم هەندێک کەس وەک گای ئیسپانی شێت دەکات، کەواتە زوو زوو بەو پەڕە سوورە سەرچەپی دەگرم.

نووسینی: ستیڤان شەمزینی
٢٠١٨-١١-٨
کاتژمێر: یانزە و چل خولەک
نەخشخانەی گلیاد ئاینس

نامەیەک بۆ باوکم.. چرۆ زەند

سڵاو بابە گیان، نامەی ئەم جارەم سکاڵایە،

هەواڵی جینۆسایدی شاخی گەیژە یاداشت دەکەم بۆ (جوگرافی کوردستان)
نووسینی (کریم زەند)
ئێستانی سلێمانی - بابان- سنووری شار، خاوەر چیای گەیژە

بابە گیان، لە یادەمە کە بەیانیان لە باخچەی ماڵەکەمانەوە دەتوانیە گەیژە، کاتێ تیشکی خۆر لە پشت چیاکەوە تیشکێ زێڕینەکەی دەردەکەوت، دەیدا لە حەوزە گەورەکەی باخچەی ئازاوەکەمان. لەئێوارەی زەردەپەڕدا، ئەو دەمەی کە خۆر ئاوا دەبوو، دیمەنێک بەدەر لە وەسف دەردەکەت، تەش بە دەنگە ناوازەکەت، سروودی چیاکانت بۆ دەوتین، ئەو کات منیش دەموتەوە بە تاسەوە:
(ئەو دەمەی خۆر دەگاتە ئێوارە ووو بکەرە شاخی گەیژە بنواڕە عەشقی پەروەردگاری لە دیارە دامێنی وەک بەهەشتی ئاودارە.)

(کورد هاوڕێی نیە جگە لە چیاکان) چیاکان هاوڕێمانن، گەردوون پڕی بەخشین، ژینگەیەکی تایبەتیان بۆ کردووین، لە دوژمن دەمانپارێزن، لە خەڵ و ڕەشای شار دەمان پارێزن، سروشتێکی جوانی شارن، پڕش دروستی بوونی شار، گوڕێ لەوە بوو، ڕەنگاڕەنگیە لە بەسەرهات، سەریرانگایە، خۆری نیشتمان لەوێوە هەڵدێ، سنووری ئوستانی بابانە.، مژووی شارو وەتمانە.

لە هەندەران، لەغوربەتدا ئەو جوانیەم دەهاتەوە خەیاڵ، بە نووسین خۆشەویستی خەم دەردەبەم بە چیاکانی هاوڕێمان.
لەکاتی گۆرانەوەمدا، کە دەگەیشتمە سەر شەقامی گەران تا نزیک دەبووەوە لەماڵ، جوانی چیاکە نزیک و نزیک تر دەبوو.
ئەم جارە کە گەڕامەوە، کە هاتنیم بەرەو گەیژە چاوم دەگرم، نەبا بە هووخاوی چیاکە ببینم. دەمە سەر گردی سەیوان، بە مەزاری تە، هەواڵی پارچە پارچە کردنی چیاکەت پێدەگەیەنم، دەنگی شریخەی شاخ و ئازارو ناڵەی گەڕەت بە باس دەکەم، شەفەقکان بەڕەحمانە جەرگی شاخیان کوون کرد، کەمیپانیایەک، کەسێ، پارتێک، سیاسەتە چیایەکی پەروەردگاری داگیر کرد وشاخی لەت لەت کرد، هێڵەوی هووبارەکانی گەڕی. سنووری شار نەما، ژینگەو نیشتمان جەنوسایدکرا. من ئەم جارە هەر بە فرمێسک ناگریم بە دە دەگریم لەو دەچە کەلەپچە کرابم، بەزەرداری بەهوش بکرێم ومندااڵکم پێ لەباربێن. نازانم چیت بە بنووسم لە نامەکەمدا!
هەنگە بەهەم خەزگە منیش لەگەڵ چونی تە دەچووم تا ئەم تاوانە گەورەیەم نەدەدی، تاوانە دژ بە سروشت، دژ بە ئاو، دژ بەمرۆڤ، دژ بە چیا، دژ بە نیشتمان.
دوا وتەم: دەمەوێ پێت بڵێم کە ئێستا جوگرافیەکەم لەبەر دەستە ودەمەوێ وەسیەتەکەت جێ بەجێ کەم وەریگرێم بە سەر زمانی ئینگلیزی، کە لاپەڕەی ٤٤٩ دەخوێنمەوە، سنووری شار، باس لە خاوەر، چیای گەیژە، پەنجەکانم سست دەبن، زمانیشم گە ناکات بە دەربڕین، بەیە هاوار بە تە دەنم، دەڵێم بابە گیان وەرە، وەرە لە گەڵ شاکاری شاعرەکان، پەکەوە بابچینەوە بە گەیژە ئەم جارەیان ئەوان سروودی هوخانی گوڕێ وشەواندی ژینگە و مردنی هاوڕێکانمان دەنووسن، تە جوگرافی چیای گەیژە دەنووسیوە، بەناو ئەم جارەیان خاوەر – چیای گەیژە جینۆساید کرا بووە قەیوان.

چڕ زەند

May 28, 2024

سوپاس و پێزانین بۆ شەرکردن و بەاو کردنەوەی وێک خەی.

بەخەرهاتن بۆ فەستقاڵەی ئەرا

لەسەر شەقام..

Aurora Street Festival
Location: 2024 Aurora Chamber Street festival
Date: Sunday, June 2, 2024
Time: 10:00 am to 5:30 pm.
Blok: 17
Cousins Drive
Royal Road Est side of Yong Street

Welcome to the festival, my table will be on Blok 17, in the writer’s corner WCYR

بەخێرهاتن بۆ فێستڤاڵی ئەدەبا لەسەر شەقام،
١٢ی ٦\٢٠٢٤
کات ١٠ بەیانی تا ٥:٣٠ پاش ئێوارە
لە ئەدرەسی کە سەرەوە دانراوە
ژمارەی بلۆک ١٧ لە بەشی نووسەران
لەسەر شەقامی یەنگ لە خەرئاوای شەقامەکە

سوپاس بۆ هاتنتان

چرۆ زەند
May 31, 2024

Aurora Chamber Street Festival
Sunday, June 2, 2024 – 11:00 am to 5:00 pm

Set-up: 10:00 am to 11:00 am
Take-down: 5:00 pm to 6:00 pm
Location: Yonge Street, Aurora; between Wellington Street ((north) and Murray Drive (south

:YOUR BOOTH(S) LOCATION

Each 10 x 10’ booth will be identified by a Block number and Booth number
Block numbers will be on signs hanging from poles in your area
Booth numbers will be written in chalk on the curb along Yonge

Street – even numbers on the west side and odd numbers on the east side
Access points are where your vehicle enters and exits Yonge Street when setting up and taking down.

Volunteer “block captains”, wearing yellow t-shirts will be on-site in the morning marking the curb.

We have tried to place your booth(s) in your preferred location or as close as possible, however, we reserve the right to place you at a different location at our discretion.

BLOCK NUMER BOOTH(S) NUMBER EAST OR WEST SIDE OF YONGE ST. ACCESS STREET

17
PLEASE REFER TO THE ATTACHED SPREADSHEET; SORTED ALPHABETICALLY BY COMPANY NAME
EAST
ROYAL ROAD or COUSINS DRIVE

Bring this information package with you.

BLOCK NUMER	BOOTH(S) NUMBER	EAST OR WEST SIDE OF YONGE ST.	ACCESS STREET
17	PLEASE REFER TO THE ATTACHED SPREADSHEET; SORTED ALPHABETICALLY BY COMPANY NAME	EAST	ROYAL ROAD or COUSINS DRIVE

هشکانی توركيا لسر

یەکێتی.. عوسمانی حاجی مارف

ڕۆژنامەی خەباتی پارتی، لە مانشێتێکی گەورەدا لە ماڵپەڕی خۆیدا ڕایگەیاندووە، پارتی کرێکارانی کوردستان گروپی چەکدار لە سلێمانی پێکدەهێنن و دەیانەوێ بە چیای قەندیل و ناوچە کوردیەکانی سوریا. ئەمەش بەجیا لە کۆشکانی نێوان پارتی و یەکێتی لەسەر هەڵبژاردن، بەو ئاکامەی گەیاندوە کە پەیوەندیەکانی نێوان پارتی و یەکێتی چووەتە ناو قەناغێکی بارگرژی زیاترەوە.

هەروەها ڕاپۆرتێکیش کە ڕۆژنامەیەکی سەر بە پارتی باڵویکردۆتەوە، گوایە شاری سلێمانی وەک بنکەی دواوەی پەکەکە بەکارهێنراوە، بەیە سەرسوڕمان و تووڕەیی سەرکردەکانی یەکێتی لێکەوتوەتەوە، کە ئەو ڕاپۆرتە وەک هاوکاری هەواڵگری بۆ تورکیا لێک ئەدەنەوە، هاندانێکی ڕاشکاوانەیە تا حکومەتی تورکیا بکەن بگژ یەکێتیدا.

ئەوەی هەکاری زیاتر تووڕەیی یەکێتیە لەسەر ئەو ڕاپۆرتە، ئەوە بوو کە یەکێتی دەیەت هەماهەنگی تەواوەتبارکردنی لەگەڵدایە، کە گوایە یەکێتی باوەشی بە پەکەکە کردۆتەوەو پشتیوانی پەکەکە دەکات دژ بە تورکیا، کە پێشتر بەرپرسانی باڵای تورکیاش وێنایەکی لەو چۆنیەتیان لەسەر یەکێتی داوەو دەرگای هاتوچۆیان لەسەر داخستون.

گرژیی نێوان بارزانی و تاڵەبانی کە لەم دواییانەدا بەهەی هەڵبژاردنی پەرلەمانی هەرێمەوە لە نێوانیاندا پێشهات، بەوەی یەکێتی پەداگری لەسەر ئەنجامدانی هەڵبژاردن دەکات، بۆقبوڵکردنی هەموارکردنی یاسایی و ڕێکارەکان، کە بەم دواییە لایەن دادگای فیدرالی عێراقەوە پەسەندکرا، بەناو پارتی پەداگری لەسەر دواخستنی دەکات و بەیاری لەسەر بایکۆتکردن داوە ئەگەر ئەم هەموارکردنانەی دادگای ناوبراو هەڵنەوەشێنەوە. هەربۆیە مەسرور بارزانی هەوڵی داوە لەگەڵی سکالا لەسەر بەیارەکانی ئەو دادگایە، هەڵبژاردن بخاتە کاتێکی دواترەوە، کە لەم ڕۆژانەدا ئەو سکالایش لایەن دادگاوە ڕەتکرایەوە.

ئەوە شاراوە نیە کە کۆشکو ململانێی پارتی و یەکێتی، لە یەکەم ڕۆژی دەسەڵاتیان لە هەرێمدا وەک دوو هێزی میلیشیای ناسیونالست لە ماوەی سی ودوو ساڵدا، زۆر بەچێی لە هەوڵی ئەوەدا بوون بە هەر بەهاو شێوازێک بێیان لوابێت لە هەوڵی شکێی ئەوپەڕی بەشەرمانە و دەندانەو تێکشکان و ڕیسواکردنی یەکتریدا بوون. هاوکاری بەعس بە پارتی، هاوکاری کەماری ئیسلامی بە یەکێتی لە ٣١ی ئابی ١٩٩٦ نمونەیەکی لە بیرنەکراوی ڕیسوایی هەردوولایانە، کە تائێستا ئەم هێزانەیان نەریتێکە بە چەندەمین جار دووبارە دەبێتەوەو شەرمەزاریش

نابن.
هەروەها باڤ، پارتی بەو تەمەتبارکرد کە زانیاری ناڕاستی بە تورکیا داوە و لەادەبەدەر بە چەواشکارانە و نادروست و بێبنەما وەسفی کرد.!
هەبەتە ئەم جارە لە راپۆرت و سیخوری لە بەرامبەر یەکتردا کارەکی تازەو نامۆ نیە، نەریتەکە لە ململانێی حزبەکانی کوردایەتی، کە لەکاتی جیاوازی فکری و سیاسی و نەتەبابوونی بەرژەوەندیەکانیان جگە لە ملشاکاندنی یەکتر هیگایەکی تریان بەدەستەوە نیە.
لەگەڵ پەرەسەندنی بەرچاوی ئۆپۆراسیۆنی سەربازیی تورکیا لە ناوچەکە، ئەو جارە تەمەتانە، کە لایەن سەرکردە حزبی و ئەمنیەکانی یەکێتی لە سلەمانی هەتدەکرێنەوە، بەتام لەهەمانکاتدا بوونەتە مایەی نیگەرانی و ترس لەوەی تورکیا ئامادەکاری زیاتر دەکات بۆ فراوانکردنی ئۆپۆراسیۆنەکەی، لە لایەکی تریشەوە فشارەکانی بەسەر ناوچەی یەکێتی زیاتر دەبن، ئەوەش هەشنە کە پارتی بە خەی ئەوە باش دەزانێت کە تورکیا بە هیچ جارەک دەست لە خەکی سڤیل ناپارێزێت.
لە کاتەکدا بارگرژی یەکێتی و پارتی لەئێستادا کە خەریکن مامەکردن لەسەر هەبژاردن بۆ بەیارەکانی دادگای فیدراڵیەوە دەکەن و لەبەردەم دەخەکی دژواردان لە پەیوەند بە ئایندەی هەرەم و پەیوەندیان لەگەڵ حکومەتی بەغدادا، کەشکە لەلایەن پارتیەوە بۆ ئاشکرا پەلدەکشت بۆ تەخکردنەوەو هوبەوکردنەوەی یەکێتی لەبەرامبەر تورکیادا، چونکە لەلایەک ئەو نەخشەو هەوڵانەی حکومەتی بەغدا لە گۆشەی ئابوری لە پەیوەندی لەگەڵ تورکیا واژیان کردوە، بۆ ئاراستەی کابینەوەی پەگەی پارتیە و بەشاییەک لە پەیوەندی نێوان بارزانی و تورکیادا پەکدەهێنێت، یەکێتیش زیاتر خەی ئادەستی نەخشەو سیاسەتکانی حکومەتی بەغداکردوە، پارتی فرسەت دەهێنێت لەو قەیرانەی دەرگیری بووە لەلایەک سەرنجی دەسەزی خەی بۆ تورکیا نیشان بدات، لەلایەکیترەوە یەکێتی بخاتە ناو تەڵەی گەڕاوی هەڕەشەکانی تورکیاوە.
بەرپرسەکی نووسینگەی ئاگەیاندنی یەکێتی بۆ تووڕەییەوە وەڵامی ئاپەرتی هەڕەنامەی خەباتی دایەوە، و ئادەگەیەنێت کە ئەوەی هەڕەنامەی خەبات بەباویکردەتەوە تەنیا پەیامەکی درۆ و چەواشکارانەیە و بانگهەشتکردنەکە بۆ ئەوەی دەوڵەتی تورکیا خەکی سڤیل لە سلەمانی و هەڕەبجە بکوژن و ئاسایش و ئارامی ناوچەکە تێکبدەن، لەهەمانکاتدا ئاماژە بەوەش ئەدات کە پەکەکە لەنێوان سنوری عێراق و تورکیادایە، هەروەها تورکیا و پارتی خەشیان دەدەن کە ٤٠٠ گوند لەژێر کۆنترۆڵی پەکەکەدایە، واتە پەویستی بە ناوچەی

سوزی یەکێتی نیە!؟.
لەدوایین ئاگادارکردنەوەی تورکیا بۆ یەکێتی بۆوەی هاوکاری پەکەکە دەکات، وەزیری دەرەوەی تورکیا ڕایگەیاند، لەوماوەیەدا داوای لە پارێزگاری سلێمانی کردوە، کە دەسەڵاتداران واز لە پشتیوانیکردنی پەکەکە بهێنن و لەی دوورکەونەوە، ئەگەر وانەکەن ئەپەراسیۆنەکانی تورکیا بەردەوام دەبن و ئەپەراسیۆنەکان لە دەی سلێمانیدا ئەنجام دەدرێن.
ئەو وەزیرە جەختی لەسەر ئەوەش کردوە، وەاتەکەی لە کۆبوونەوەکانیدا لەگەڵ یەکێتی ڕوون بووە و هەشداریشی داوە لە بەردەوامبونیان لەیاریەکان و خەستنە ناو تەڵەی هاوکاری پەکەکەوە. داوای لەکردون پاپشتیکانیان بۆ پەکەکە ڕابگرن و بانگهەشتیان نەکەن بۆئەوەی بێنە سلێمانی، نەهێشن سوود لە نەخشەکانی پارێزگاکە وەربگرن. هەروەها هەڕەشەی ئەوەشی کردوە کاتێک "ئەوە لەگەڵ پەکەکە کار دەکەن و ئەمە ئەمە دەبینین، دەبێت شتێک لە دژی ئەوە بکەین، چونکە ئەم هەڵکشاوە بۆ ئەوە دروست بووە کە ئەمە بکاتە ئامانج، بۆیە ناتوانین هەگەڵ بدەین ئەمەووبدات".
تورکیا لەم دواییانەدا دەستیکرد بۆ دروستکردنی بنکەیەکی سەربازی نوێ لە پارێزگای دهۆک، لە ژێر ڕەشنایی بەدەنگی فەرمی حکومەتی بەغدا کە ڕەنگدانەوەی بوونی گەپی سوزە لە بەغداوە بۆ ئەنقەرە، بۆ ئامانجی ئاسانکاری بۆ ڕوبەڕوبونەوەی لەگەڵ پەکەکە، لەژێر ڕەشنایی گەشەسەندنی بەرچاو کە لە پێوەندیکانی تورکیا و عێراقدا تۆمارکراوە، بۆتایبەتی لە بواری گەشەپەدان و ئابووریدا.
هەڵکانی تورکیا لەم دواییانەدا ئەپەراسیۆنە سەربازیەکانیان لە ناوچەکانی باکوری عێراق بەشێوەیەکی بەرچاو پەرەپەداوە، هاوکات لەگەڵ هەوڵەکانیان لەگەڵ ڕەوشونی دامەزراندنی ئامادەبوونی سەربازی جگیر لەو ناوچانەدا بۆ دامەزراندنی بنکەی سەربازی.
تورکیا چالاکانە کاردەکات بۆ گەیینی ناوازەیی هەوەستی یەکێتی نیشتمانی سەبارەت بۆ شەڕەکەی دژی پەکەکە، بەڵام لەم نەوەدا یەکێتی لەڕگەی پاشکەیی و پێوەندیکانی بۆ کەماری ئیسلامی ئێرانەوە ناتوانێ هەوەستەکی پێگیرو ڕەشن و یەکلاکەرەوە نیشان بدات، پارتیش ئەم دۆخەی قەستەوە لە هەوەی تونەدکردنەوەی کێشەکانی نەوان تورکیاو یەکێتیە.
ئەم هەڵوێستانەی تورکیا لەسەر یەکێتی بۆ بەرژەوەندیکانی پارتی لەم دۆخەدا کە کێشەکان پەرشوبڵاون، هەڵەکی داوە بۆ بارزانی پاشقولێک لە یەکێتی بگرێت لەبەرامبەر ئەو پاشقولانەی یەکێتی لەسەر هەڵبژاردن لە پارتی دەگرێت. لەهەمانکاتدا بەردەوامی ئەو پرسەو کێشانەیە کە یەکێتی و پارتی لەبەرامبەر یەکتردا لە هەوەی شکاندنی

هاوسەنگی هێزی یەکتردان، وەک هەر جارێکی ترو نمونەیەکی پڕچەکردار لەبەرامبەر یەکتردا ئاکامەکەی چ کارەساتێک دەخولقێنێت، قوربانیەکان چەندن و دەخەکە بڕەو کوێ دەبات، بەهیچ شێوەیەک ناتوانێت لە بیرکردنەوەی بارزانی و تاڵەبانی و سەرکردەکانی یەکێتی و پارتیدا بێت.
ئەنقەرە لە ئەنجامی ناکۆکی بڕبڕاوی نێوان پارتی و یەکێتی هەوڵ دەدات تا دەتوانێت سوود لە دەخی لاوازی ناوخۆیی هەرێمی کوردستان وەربگرێت، لەبەرامبەر دوژمنایەتیەکی ئۆپۆزیسیۆنی خۆی لەگەڵ یەکێتی نیشتمانیدا، ئەنقەرە تاادەیەکی زۆر سەرکەوتوو بووە لەوەی بارزانی و پارتی دیموکراتی بکاتە هاوپەیمان و هاوکارو پاشکۆ، لەهەمانکاتدا پارتیش وەک دەسەزی بە تورکیا دژایەتیەکی بەپەردە لە بەرامبەر پەکەکەدا نیشانداوە.
هەرچەندە هیچ ڕەکەوتنێکی نووسراوی نێوان لایەنەکانی تورکیا و عێراق سەبارەت بە بەشداریکردنیان لە شێوەی دژی پەکەکە ئانگەیەندراوە، بەڵام سەرچاوە سیاسیەکان ڕەتیان نەکردۆتەوە کە ئەردۆغان بەڕێنی زارەکی لە بەرپرسانی باڵای دەسەڵاتی فیدراڵی و هەروەها لە هەرێمی کوردستانی عێراق وەرگرتبێت تا ئادەیەک هاوکاری سوپای تورکیا بکەن لە بواری زانیاری سەبارەت بە پێگەی چەکدارانی پەکەکەو جموجۆڵەکانیان.
دەسەڵاتی میلیشیایی پارتی و یەکێتی تەنها سوداو مامەڵەکردن و پاشکۆبوونیان نیە بە دەوڵەتان، لەوە واوتر سیو دوو ساڵە بونەتە بەڵاو دەردیسەری و بەدبەختیەکی وەها بە دانیشتوانی کوردستان، کە ناڕازایەتیە جەماوەریەکان گەیشتۆتە ئاستێک خەڵکی ئامادەن پەنا بە شەیتانیش بەرن تا بارزانی و تاڵەبانیان لەکار بخەوە!

چیرۆك لە (نیكۆلای خایتۆف)ەوە(*).. و : نەژاد عزیز سورمێ

سەگێکی جەربەزەمان هەبوو پێمان دەگوت! (کاتیرین) خووی بە ئاونانی گورگانەوە گرتبوو ، دەنگی ڕەشبایەك بوو بە خۆی ، کە دەوڵەی ،

حەو.. حەو ، دارستان دڵەرزی و دەنگی دەدایەوە.. مل ئەستوور و خەشبەز و گوێ قوماخ بوو وەك بەڕی قەت نەنوە، دیسان وای ئەگەر کلکت دەدی ، چ کلکەکی بادراوی بگرەوی هەبوو. سەگەکی تابەڕی چاك بوو، بەڵام مام (باچەلا) تەواوی تەر نەدەکرد لە سەرکەزە و پووش زیاتر چیدی نەدەدایە..
چەند جارم پێ وت: نەختێ ئاردی گەنمشامیم بدەیێ تکەیێ بکەم ، هەزیل بوو دەیگوت باشە بەڵام نەیشیدەدا. پێنج شەش ساڵ بوو لەگەڵ کاتیرین بزنەگەلمان دەڵەوەڕاندن.. متمانەی تەواوم پێ بوو، دەهاتمەوە ناو کەڵەتیی، چیلکەدارم کەدەکردنەوە و لە ئاگردانم دەنان و ئاگرم دەکردەوە و پێم دەدانە بەر.. دەتدی وەنەوز دەیبردمەوە… من دەزانم کاتیرین جێی خۆی گرتووە و هەی گورگان نادا نزیك ببنەوە، خۆ ئەگەر شتەکی وایش بوو ئەوا ئاگادارم دەکاتەوە.. ئەمەش شتەکی جوان بوو بەڵام چی قەوما؟ ئەو هەژە، یا بابەتین ئەو بیانییە کە لە خۆ هاباووم بزنە بەکەکەکم نەدی، (کاتیرین)یشم بەر چاو نەکەوت.. سەیرە؟!! چی هووی داوە؟ دوای تەزە تەماشا دەکەم دەگەڕێتەوە و بەتەنیە بە دوویدا چووم بزنەردەن سپی یەکەم دەزیەوە بەڵام چەنم دیتەوە؟ گورگ کەل و پەلی کردبوو! کاتیرین هاوی نابوون بەڵام پاشی چی؟ ئەوان کاری خۆیان کرد بوو… دەم و قەپەزی خەڵناوی بوو، ئەمەش وا دەگەینە کە تەیان بەربووە، شتەك هەبوو لای من هوون نەبوو ئەویش ئەوە بوو داخە بەچی نەوەی بوو گوەم لەی بە و خەبەرم ببێتەوە.
بەرامبەرمان بەردەبانەکە، هەر بەردی کەرتە شاخەکە بە خۆی ، ئەمەش دەنگدانەوە زل تر دەکا، ئەگەر بەن دەنگی خۆیم نەبیستووە. بە چی گوەم لەی نەبووە؟ لە بەر خەمەوە وتم: (دیارە کە ئەمە هووی داوە من لە خەوکی قووە دا بووم).
هەژکی دی (دیسان هەر هەژکی پایز بوو)، تەمکی چەو شەدار دای گرتبوو هەر بەرز دەبووەوە و نەدەبووەوە تاکو دادەکشایەوە.. وەختی گورگانە.. گورگ ئەو وەختەیان لە هەموو وەختان پێ خۆشترە کە خۆ لە نەو تەم و تاریکیدا وەشارن. ئەو لەعنەتیەش منی بەنەچیر هەبژارد بوو.. بزنەك کەوتە ماعەماع، منیش هاوارم کرد.. کاتیرین هاپەین و وەینی یەك بوو ، کەوتە دوای گورگی ، هەندەی نەبرد بەدەم و قەپەزی بە خوننەوە گەهایەوە، چ سەراخی بزنەکەیش دیار نەبوو، لە یەخەانیش بەدەر چیدیم لە نەو دەکەکەدا نەدەزیەوە.. دەم و قەپەزی خوناویش خستمیە گومانەوە، ئەوە دەگەینە سەگەکە بگز گورگدا چووە و پەی داوەتە، ئەوەتا دەم و قەپەزیشی لە خوننی گورگ خەتانە مگەر وانییە؟، بەڵام کە بیرم لە کردەوە: باشە ئەگەر هاست بە تکبەربووبن، داخە گورگ کاتی ئەوەی هەبووە ئاوا بە هەحەتی چنگی

تە بنە بە جڕەك لە یەخەکانی زیاتر نەمنە؟ خە ئەگەر شەکیش ببووایە ئەوا سەگووە هەر دەبیسترا ، منیش نە سەگووە و نە دەنگی دیم بیست.. تە بەی خرتە خرتی ئەسقانی بزنەکە کە گورگ دەیهای بگاتە گوە ، بەام سەگووە نەبیسترە… ئەمیان کە مەحاەە..! . گومانم زیاتر بوو.. وتم: چاوەوان دەبم و خەمی بە لە بەسە دەنەم داخە لەڕەوە بەدوا کاتیرین چ دەکا..
شتەکی تریش سەرنجی ڕاکێشام: پەشان سەگەکە کلکی قەف قەکرد، بەام ئەستا ئەوەتا لە ئاستی پشتییەوە درێژ بووەتەوە. ئەمیان گەزە… گەزی دووەمیش ئەوە بوو سەگی کەللەبەڕە وای لە هات بن بژینگ و سەر کوزەڕەی دەدرایە، بەنی دەکرد و پەڕش و بڵاوی دەکردەوە و بەپەیان دەی شەلا ، ئەمەش مانای وایە کە تەڕە و نایەوە بیخوا..
ماوەیەك ڕابرد، ئەوەتا جارەکی تر گورگ بەدیار کەوتنەوە.. دەستم دایە دارەك(بە قیمەتانە قەوترین کووریان هەبژارد بوو، ڕفاندیان)، بەڕ ڕفاندیان و بەدوایی خەیشیان ڕاکێشا (کاترین) یش بەدوایانەوەیە… چاوەڕ نەبووم تا دەگەڕێتەوە.. بە دوایاندا چووم ، سەرکەوتم تاگەیشتمە لووتکە، تەلانەکی دەپەشدا بوو ، ئینجا دەگەیشتەوە گوزەڕە و دەردەچووەوە. لە شونەکدا سەیرم دەکرد ، هەموو شتەکم لە دیار بوو.. کوورەکەم دی کەل و کەم کراوە و فەڕە دراوە ، گەورگەکەیش هەر (30) هەنگاو بەو لاوەیە و دەشتەوە. کاتیرینیش بەسەریەوە وەستاوە و بە کەبەو چەنەکان لەعنەت بە دایکی دەنەرە..
کەواتە هەر گورگی گەرینە، هەرگیز لەو باوەڕدا نەبووم، کەچی ئەوەی بیرم لە نە دەکردەوە و بەخەیاەم دا نەدەهات بە چاو بینم. کاتیرین تاکو خواردی، خواردی، ئینجا کشایەوە بواری گورگیش بدا دەست پە بکاتەوە، گورگ دەخوا و کاتیرینیش تێیەوەڕاماوە و دەم ئەتەقێنە..! هەموو شتەك ڕوون و ئاشکرایە، کاکەڵەبرالەی خەیان کردووە،!. ئەو جار تەگەیشتم کاتیرین چ دەکا ، بەام ناتوانم بە تەنەی حوکم بەسەردا بدەم ، چونکە مام باچەلا ئەو لەعنەتییەی خەش دەوە و بە تەمایە بەری بە باوە.
وتم ئەوەی دیتم پەی دەەم و ئەو چەنی حوکم دەدا بابیدا. مەسەلەکەم بە مام باچە وت ، بەام بەوای نەکردو وتی: ـــ بە چاوت نادیوە، بە خەونت دیوە! سەگ و گورگ چەن دانوویان پێکەوە دەکووە؟.
ـــ: هاوبەشن مام باچە، بە چاوی خەمم دیتن.
ـــ: نەخەر کاری وا نابە ، شتی وا مەحاە.
وتم:ـــ وا دەکەم بەو چاوانەی ببینی. ئیتر خواو ڕاستان ەڕۆ ،

چاکم لێ بیر نەماوە چ ڕوژە بووە، بەڕام لە دەوروبەری جەژنی (قەدیس دیمتری)دا بوو ، دیار بوو مام باچە قسەی خۆی بۆی و پێی وتم:ـــــ دڵچم داران بۆ کۆخەکە خۆ دەکەموە ، تەش لەو ژەرانە لێ (فایراك) ، (ئەمە بۆو بەستە دڕێین فایراك) بزنەگەل بلەوەڕێنە، پاشان وتی: تۆ لەوە خەریکی لەوەڕاندنی بزنەگەل بۆ منیش خەریکی دار کۆکردنەوە دەبم.
هێشتم، کاترینیشم لەگەڵ بوو.. ئەها!! بوو،!! هەر تازە بزنەگەل کەوتبووە سەر لەوەڕ کە یەکێکیان کەوتە ماعەماع، گورگەکە خۆی شاردبووەوە دەیزانی هەوومان لەکۆدایە ، چاوەڕێی کردبوو تا تەدەپێین و نەچیرەکەی هەفاند بوو.. کاتیرین وەڕی و کەوتە دوای گورگی بەڕام من نەمتوانی لێ نێو قامیشەڵانەکەدا بیانبینم، قامیشەڵانێکی چڕوپڕ و هەڕچوو بوو بنیادەم سەری تیا ون دەبوو! تەنها لەرینەوەیم دەدی، دیار بوو بۆ تەنیا هەڕی دەکرد ، لە جوولانەوەیان زانیم بزنەکە بۆ کوێ هاتدەکەشە:
هاوارم کرد ـــــ: مام باچە ، مام باچە وەختیەتی وەرە. بەڕام تا مام باچە گوێی لێ بوو و هات گورگ لە گوزەرەکەی بەرامبەر بۆی دەرچوو و ون بوون، پاشان بەخۆ و بۆبزنەوە دەڕەکیان بۆی و خۆی دەکەڵەنێك ئاخنی لەوەدا وەستا، من و مام باچەیش بۆ دیاریەوە وەستا بووین. گورگ پێی دایە بزنەکە و کوشتی، ملی کەلاشکەیشی هاکەشا کاتیرینیشی بەدواوەیە نەدەوەڕێ و نەخەیشی تێك دەدا. مام باچە هاواری کرد:
ـــــ: لەعنەت لە شیری سەگ ، ئەوە چی لە هاتووە! گەڕاوە؟ وتم:ـــــ هاوەستە ئەستا دەبینی چی لە هاتووە. وەستاین ، تەماشامان کرد، کاتیرین نێك وەك دژمنێك، بەڕکو هەمن و لەسەرخە لە گورگی نزیك دەبووەوە.
گورگ سەیرکی دەوربەری کرد ، بۆ ئەوەی کەبەکانی بشارێتەوە یا کارکی لەو چێشنە بکا تەماشای کرد نە سەگ دەوەڕێ و نە گورگیش کارە دەکا.. تێك گەیشتوون! لەعنەت لە شیریان بێی چ چاوو هاویان کرد بۆ؟، داخە چیان دەچاوی دایە ئاوا تەبان؟، نازانم ، بەڕام گورگ وازی لە بزنەکە هێنا و ڕۆی بۆ کاتیرین چەل کرد.. چووە ئەولاوە. کاتیرین لە بزنەکە نزیك بووەوە و کەوتە هەڵووشینی، وەکو گورگی کەبەی لێ گیر دەکرد ، بۆ چێنکی پارچە پارچەی دەکرد.. مام باچە لەسەرسامیا دەمی داچەقی بوو بۆوای نەدەکرد.. هیچی نەگوت، کشایەوە و هاواری کرد:
ـــــ: هاوەستە! گەڕایەوە کۆخەکە تاپەکەی بێنە ، کە بەسەدای گوێی دارستان کەڕ دەکا.. من نەمدەزانی بۆ ئەوە چووە، بەڕام کە هاتەوە دیتم بەدەستیەوە بوو. سەڕی لە گرت، ڕەنگ دابچکۆاو ببوو بۆ

خۆزنەی سپی.. هاواری کرد: ـــــ: دەیکوژم گجوولەی پیرەخاینە دەکوژم! لەگەڵ گورگان خۆ لەك دەداتەوە؟ بەڵام زۆر دوورە چاوەڕێی دەکەم تا دەگەڕێتەوە ئینجا لە تەختی نیوچاوانی دەدەم.. ئەمەش وا دەگەیەنێ دیارە تا ئێستاش ڕوحمی بە دەبزوێ.. دانیشتین چاوەڕێی ئەوە بووین تا کاتیرین تەر دەبێ. ـ
ـــ: کاری بزنە لە کار ترازا ، با وازی لە بنین تا پێش مردن تەر دەبێ ، سەرەڕای ئەوەش زۆری بێ دەسەزی خزمەت کردووین.. مام باچە دیار بوو لەرزی پێوە نووساو..
پێم وت: ـــــ: خزمەتی کردین ، ئاستە بەڵام مام باچە ئەمە ئاگەر ئاردە گەنمەشامی نادەینێ برسی دەبێ. ئەو جار تەگەیی خزمەتەکەی سوودەکی نییە، ئیتر بوو بە دەستەبرای گورگان..
ـــــ: نەخێـــر! بەهەی برســـییەتییەوە نییە.. پەروەردەی فێڵ و مەکرانە.. ڕاستیی مەسەلەکە ئەوەیە.. پەروەردەی فێڵ فێڵ! وای بە خەیاڵدا هاتووە،»گەر ئاگاداری بزنەگەل بم و نەبم وەکو یەك وایە، کە ئەوانیش (قسەی)م نادەنێ با بە خەم بیکەم«.. ئەوەتا کردیشی… قیژاندی.. دەیکوژم، لەی خۆش نابم. دەیکوژێ و دەیکوژێ، بەڵام تاپۆی بەرز نەکردەوە، کاتیرینیش تەر بوو و بواری دایە گورگەکەو ڕەیی، دەڵەکەی بەی و تاوە وەستا تەزە ئاوی دەسەر کرد و ڕەیی.
ـــــ: دەی مام باچە دەی ئاگەر ڕاست دەکەی ڕقت لێیەتی بیکوژێ! یا دەڵەی ڕقت لەی نییە؟!. تاپۆکەی بەرز کردەوە و سەڕەی لە گرت ، پاشان بیری کردەوە دایگرتەوە..
هاواری کرد ـــــ: ئای هەی چەند خاین دەرچوو، دایکی پیرە… چۆن وازی لە دێنم، ئەمەکە بزنەکەم چوو سەبینێ هەمان کار دووبارە دەکاتەوە.. جارێکی تر تاپۆکەی بەرز کردەوەو(بوومم!!). کاتیرین ڕاپۆی و خەی هەڵاوەت، دوو سێ جاران خلەر بووەوە و پەی جووت بوون…
مام باچە پەی وتم: ـــــ: بینەژە! حەیوانێکی بێ فێڵ بوو، چاڵێکی بێ هەڵکەنە..! ناشتم، تەنانەت بەیشی گریام، سەگم نادیوە دەنگی بێو جارە بێ و نایشیبینم.. ئەدی چاوی.. سەیری بکە بەڵام بێ ئەوەی قسە بکەی.. پەی ڕەق بوون. منیش وەبن خەڵەم دا.. مام باچە سەگێکی دیکەی بێ ناردم، کیسەیەك هاڵاوی گەنمەشامیشی لەگەڵ ناردبوو ڕایسپاردم:
ـــــ: دەولەکێکی بێ چێ بکە و خواردنی بدەیە ، ئاخری هەستی پێ کرد ، بەڵام پاشی چی؟ سەگێ تازەکە دەمی لە خواردن نا ، بخە بخە تاکو تەواو قەڵەو بوو، وای لە هاتبوو لەبار قەڵەوی پەی ناخۆش بوو ڕاوی گورگان بنێ مام باچە جارێکی دی لە چەکی خەیدا…
دانی پێدا دەنێم کە من لە مەسەلەی بەخێوکردنی کسکان بێ سەهوو

چوو بووم.. تەری دەکەی قژو دەبێ ئاوی گورگان نانێ ، تەری ناکەی لەگەڵ گورگی دەبەتە دەستەبرا.. بۆیە ئیتر کە خواردنی دەدەمێ زۆر وریا و ئاگادار دەبم.

(*) چیرۆکنووسێکی بەناووبانگی بولگارستانە .
ئەم چیرۆکە لە ژمارە (2)ی ساڵی دووەمی گۆڤاری (الاداب الاجنبية) ی سووریيەوە
کراوە بە کوردی .

پێنووس.. چیرۆک\ نووسینی: ئامانج شەروانی

ماوەیەک بوو لەسەر تاخی شەقامەکە دادەنیشت، سەرنجی یەک بە یەکی پیادەکانی دەدا، لەگەڵ قژقژەی هەر تومبێلێک موچڕکەکی پێدا دەهات، ئەو ڕۆژە تاریکەی دەهاتەوە یادی. چوار مانگ بەر لە ئێستا، لەسەر هەمان شەقام، سەر لە بەیانی زوو، ماڵاوایی لە تاقانەکەی دەکرد، نەیدەزانی کە ئەمجارەیان ماڵاوایی یەکجارەکییە، ئیتر چاوی بە چاوە گەشەکانی ئەو ناکەوێتەوە. ئەوە چوار مانگە بەسەر ئەو ڕۆژەدا تێپەڕیوە، هەشتا دەنگی سیکەی ئیستێپی ئەو تومبێلە لە گوێکانی دەزرینگێتەوە، هەشتا بۆنی تازوخۆی ژێر تایەکانی دەکات، هەشتا دەنگی هەناسە دوورودرێژەکەی گوێکانی کاس دەکات.
ئێستاش قیژەی جگەرگۆشەکەی گوێ لێیە.
ئێستاش وەکوو ڕۆژی ڕوون لە یادیەتی، لە شوێنی خۆی ڕاق ڕاوەستا، بە چەند چرکەیەک نەیدەوێرا ڕووی خۆی وەربگێڕێت، لە دڵی خۆیدا دەیگوت نا نابێت جگەرگۆشەکەم بڕێت، پەیمانم پێی دابوو کە ئەو ئەوارەیە کرەمێستی بۆ بکەم، ئەو هیچ شتێک بۆ قوربانی کرەمێستی ناکات. نا نابێت جگەرگۆشەکەم بڕێت، نا خودا ئەوەندە دڕاق نییە کە تاکە ئاوەنێی ژیانم لێ بستێنێتەوە. قیژە و هاوارەکان بەربەر بەرزتر دەبوونەوە، هەورەکان بەری ئاسمانیان دەگرت، ئەمیش لە نەوەستی شەقامەکە ڕاق ڕاوەستابوو.
پێنووسێک بەر پشتی پێی چەپی کەوت، زەری لە خۆی کرد تا ڕووی خۆی وەرنەگێڕێت. دواتر مەرییەکی ملوانکەیەک بەر پشتی پێیەکەی تری

کەوت، وەک بەڵێی کە بترسێت ڕاستییەکە بزانێت، دیسان بەرگری کرد و دوو هەنگاو بەرەو پێشەوە هەڵیشت. ئەمجارەیان تاکە قەندەرێک بەئەسپایی دەستی لە پشتی ئەو دا، وەکوو ئەوەی پێی بڵێت ئیتر ناتوانیت لە ڕاستییەکان هەڵبێیت.
هەواش هەواش سەری خۆی بەرەو دواوە هەڵسوڕاند، لاقێکی بینی، لاقێکی پێپەتی، لاقێکی ئاشنا. بە دەستەکانی چاوەکانی خۆی کوشی، دووبارە سەیری کردەوە، ئەمجارەیان ملێکی بینی، ملێکی بە ملوانکە، ملێکی ئاشنا، دیسان چاوەکانی خۆی کوشی و سەیری دیمەنەکەی کردەوە، ئەمجارەیان کەمێک مرۆڤی شەواوی بینی، لەسەر گەمەک کە ببوونەوە، گەمەکی سوور، گەمەکی خوێن. پەیتا پەیتا بەرەو لایان هەنگاوی نا، بسکێکی بینی، بسکێکی ئاشنا. دیسان لەبەر خۆیەوە گوتی: نا نابێت ئەوە دەیژگەکەم بێت، ئەو هیچ شتێک بە قوربانی کرمەستی ناکات.
چاوەکانی خۆی کردەوە، تەومبەلێکی سووری لەدوورەوە بینی، خۆرا خۆرا، وەکوو سەرشتێک بەرەو چواریانەکە شەڕ دەبووەوە. لەو سەرەوەش منداڵێکی فرگەکەی ئەو بەری بینی کە نیازی بوو لە شەقامەکە بپەڕێتەوە. وەکوو دایکێکی جەرگ سووتاو، وەکوو شێرێک بەرەو نەوەندی شەقامەکە چوو، تابلۆیەکەی دەستی بەرز کردەوە، کە لەسەری نووسرابوو (هەواش هەواش)، لە نەوەستی شەقامەکە، هاوارێکی هاوستا، بانگی لە منداڵەکە کرد، و خێشی وەکوو دایکێکی ئازا بوو بە پەنای، هەنگاو هەنگاو، شەقاو شەقاو، تاوەکوو گەیاندیە ئەو ڕەخەی تری شەقامەکە.
چوو لەسەر بەردەکەی خۆی دانیشت، وەک ئەشکگر چاوەڕێی منداڵی داهاتووی دەکرد. زەری پێ نەچوو، تارمایێک لەبەر دەمی قووت بووەوە، دارێک و کەتێک بە دەست، هەردوو دەستی بەستەوە و بە بیانووی ئاژاوە و هەراسان کردنی شوفێران ڕاپێچی کرد.

نووسینی: ئامانج شێروانی

ئـــــران.. گـڵـکـــــی هـژار و

دەستەواتەکی ناشارەعی!..
عەبدولڕەحمان گەورکی

چاوخشانێک بەسەر بارودۆخی ئێستای ئێران و ئەرکەکانی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی!
عەبدولڕەحمان گەورکی، نووسەر و شرۆڤەکاری سیاسی

بە پێی ئامارە فەرمییەکان، چەند ملیۆنێک ئێرانی لە دەرەوەی سنووری ئێراندا دەژین و زۆربەیان خوێندەوارن و ژمارەیەکی زۆریان بە بەوانامەی بەرز دەرچووەن و زۆرینەی ڕەهایان دژی ئەو ڕژێمە ئایینییەن کە حوکمڕانی ئێران دەکات! ئەم ڕاستییە دیمەنێکی ڕوون و ئاشکرای ئەو شتانە دەخاتە ڕوو کە لە ناوخۆی ئێراندا دەگوزەرێت. وەتەک کە لە هەموو ڕوویەکەوە دووەمانەدە. بەڵام بەهۆی دەستەواتەکی ناشارەعی و دواکەوتوو و ناشارستانی لەژێر ناوی "ئیسلام"دا، کەوتووەتە دەخێکی هەندە پڕ لە ئازار، کە خەڵکەکەی خراونەتە زیندان یان چوونەتە ڕیزی شەهیدانەوە یاخود خەمبارن و لە کەی گریان و شیندان و بە تۆندی خراونەتە ژێر گوشاری سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووریداو هیچ بژاردەیەک بە نەماوەتەوە جگە لە ناچارایەتی دەربەین و ڕاپەڕین و شۆڕش. هەندەکیشیان توانیویانە کەچ بکەن بە دەرەوەی ئێران. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا دەیان لە ناو ئێران جەهەشتووە.
هەر لەبەر ئەمەش کە دەوترێت "ژنەمی ئێران" هەرگیز نوێنەرایەتی خەڵکی ئێران ناکات و کارنامەکەی پڕ لە تاوانی گەورە و بچووک. نەک تەنها بەرامبەر بە خەڵکی ئێران، بەڵکو بەرامبەر بە خەڵکی ناوچەکە و جیهانیش. ئەوەی پەیوستە، تەداوانی ئەم ڕژێمەیە لە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی کە لە "پشتیوانیکردن لە خەباتی ڕەوای گەلی ئێرانەوە دەست پەدەکات!"
ئەوەی لە ئێران دەگوزەرێت دژەمرۆڤانە. بەڵام لە هەمان کاتدا ئەوەی لە پەیوەندی لەگەڵ ئێراندا لە لایەن وەتانی ئێندامی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکانەوە دەبینریت، جێگای شەرمەزاریە کە "ئێندامێتی ڕژەمی دیکتاتۆری مەزهەبی ئێرانیان لە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتیدا قبوڵ کردووە!"
لە ئێراندا ڕژەم ڕووبەڕووی "ئابووریەکی داماو" بووەتەوە. ئاماری "هەژاری" لە ئێران ڕۆژانە لە زیادبووندایە و ئەم دیاردە دڵتەزێنە نیوەی کۆمەڵگەی ئێرانیش گرتووەتەوە. ژنەمی ویلایەتی

فەقیهی چارەسەرکردنی کێشەی خەڵک بە ئەرکی خۆی نازانێت. چونکە تەنها گرنگی بە مانەوەی دەسەڵاتەکەی دەدات. رژێمی ئێران ڕووبەڕووی کۆمەڵگایەکی هەڵچوو بووەتەوە و دەخەکە ڕوو لە تەقینەوەیە. داواکارییەکانی خەڵک تا ئێستا وەڵام نەدراوەتەوە و پەدەچێت زۆر بەدوور بێت بەم دەسەڵاتە وەڵام بدرێتەوە. چونکە لۆگۆی تەپڵەبووەنی "کات"، مەودای نێوان دەسەڵات و خەڵکی ئێران زۆرتر لە جاران زیادی کردووە. بەپێی خەمڵاندنەکان، نزیکەی ٢ ملیۆن کەس، هەتا زیاتر لە 10٪ی دانیشتوانی ئێران کۆمئێندامن. بەپێی ئامارەکان ساڵانە ٤٠ بۆ ٦٠ هەزار کۆمئێندام زیاد دەکات.
دەخی نیشتەجێبوون بە ملیۆنان ئێرانی زۆر ئاڵۆز و بە ئازارە. نزیکەی ٦٠%ی داهاتی خانەوادە شارنشینەکان بە خانووبەرە خەرج دەکرێت. هەڵاوسان لە کەرتی نیشتەجێبووندا زیاتر لە ٧٠% و ئەم بابەتە ساڵانە بەشکی زیاتری داهاتی ماڵەکان دەگرێتە خۆی. ژمارە ڕاستەقینەکان زۆر زیاترن لەو ژمارەیەی کە دەزگاکانی رژیم بڵاویان کردەتەوە. لە ئێران هەڵاوسانی ڕاستەقینە تەنانەت سێ ڕەقەمیە. ئێستا نرخی خانووبەرە بەهەی گرانی نرخی کەرەستەکانەوە بەرزبووەتەوە و کاتی چاوەڕوانی کڕینی خانوو بە چینی هەژار و مامناوەند، نزیکە لە (100)ساڵ! لەم وەاتەدا هەمیشە ڕێژەی ماڵیات و باج لە زیادبووندایە. بە پێی ئامارە فەرمییەکانی (ڕێکخراوی حکوومەتیی کاروباری ماڵیاتی ئێران)، ماڵیات بە بڕاورد بە ساڵی پێشوو ٣٠% زیادی کردووە (ئاژانسی هەواڵی ئیرنا، ١٩ی گوڵانی 1403).
ساڵانەکی زۆر هاوپەیمانانی رژێمی ئێران بانگەشەی ئەوەیان دەکرد کە "گەمارۆ نەودەوڵەتییەکانی دژ بە رژێمی ئێران" بووەتە هەی هەژاریی خەڵک. درێژەکی گۆڕە بوو. لەم (3) ساڵەدا کە داهاتی رژێم لە فڕشتنی نەوت، بە هەی سیاسەتی سازان لۆگۆی دیکتاتۆرییەت، چەند هێندە زیادی کردووە، هەژاری، هەڵاوسان و گرانبوونی نرخ لە ئێراندا زیادی کردووە. تەنانەت خەڵکی نەدار و هەژار و بەتایبەت ژنانی ئێرانی، کۆرپەکانیان دەفرۆشن و لە زۆر حاڵەتدا کۆرپەکانیان لەسەر شەقامەکان بەجێدەهێڵن! فرۆشتنی ئەندامەکانی لەش لە ئێران بووەتە کارەکی باو. لۆگۆی زیادبوونی داهاتی ئەم رژێمە، دەزگای ستەم و هەژاری لە ئێران و شەڕفرۆشی لە دەرەوەی سنووریکانی ئێراندا بەهێزتر کراوە.
بەهای دۆلار لە ئێران لەم دواییانەدا سنووری ٦٠ هەزار تمەنی تێپەڕاندووە و گرانبوونی شتومەک سنووریکانی بڕاندووە. لە مانگی دووەمی ساڵی نوێی ئێراندا بەڕێژەی ٣٠٪ نرخی کۆلۆپڵی خۆراک بەرزبووەتەوە و سفرەی خەڵک لە جاران بەتاڵتر بووە. خامنەیی و

سەرانی ئەم رژێمە درێ دەکەن و هیچ پلان و بەرنامەیان نییە بۆ باشترکردنی ژیانی خەڵک. ئەوان بەرزبوونەوەی نرخەکان بە "دڕی بازاڕ" ناودەبەن و ویستوویانە بە "درۆ" چارەسەری کێشەی خەڵک پراکتیزە بکەن و هەوەڵدەدەن بە هاندانی شتێ لە ناوچەکەدا پەردەپۆشی بکەن.

میدیای دەوڵەتی ئاماژە بە بەرزبوونەوەی رێژەی بێکاری دەکەن. ڕووتی کرێکارانی بێکار لە هەموو بوارەکاندا، (ڕووتکەی نیگەرانکەر) نیشان دەدەن. گەندەڵی لە حوکمڕانیدا لە سەروەڕ بە خوار، لە بڕیتی جاجاڵکەی خامنەییەوە بۆ سەرانی ئەم رژێمە و مەرکانی دەسەڵات، بووتە گشتگیر و ڕۆژانە بۆشک لە ڕاهێندکانی ئەم دیاردەیە، لە شێوە گورگی ناو دەسەڵاتی ئێراندا دەردەکەون. بۆ نموونە ماڵپەڕی (ئینتیخاب)ی سەر بە حکومەت نووسیویەتی: "ئێستا ئاشکرا بووە کە زیاتر لە 100 ملیار لە پەیمانگای مەساف ڕائیفیپور شاردراوەتەوە". ناوبراو برازاوای (ئیبراهیم ڕئیسی)یە.

لەشفرۆشی لە ئێرانی ژێر دەسەڵاتی ڕژێمی ویلایەتی فەقیهی بەربڵاوە و ئەمڕۆ ڕاستەوخۆ پەیوەندی بە بڕاوبوونەوەی هەژاریيەوە هەیە. منداڵانی کارکەر و دیاردەی وەک کارتۆن خەوی، زبڵ کۆکردنەوە، فرۆشتنی ئەندامەکانی جەستە، خەکوشتن، خەسووتاندن و بڕاوبوونەوەی نەخۆشیيەکانیش بە بەربڵاوی لە ئێران دەبینرێت. لە ئێراندا، نەدانی مووچەی فەرمانبەرانی حکوومەت، گەندەڵی، بەرتیلدان، ڕانتخەری، وازهێنان لە خوێندن و تەنانەت فرۆشتنی منداڵیش بوونەتە دیاردەی کۆمەڵایەتی و ئابووریی باو، کە دەرخەری مەودای ژیانی دەسەڵاتی وڵی فەقێ و خەڵکی ئاسایین لە ئێران.

لە ئێرانی ئێستاکەدا، ڕۆژ نیە ژمارەکی زۆر لە خەڵکی ئێران لە ژێر ناوی کۆبەر و سوتەمەنیبەر لە لایەن هێزەکانی ڕژێمەوە لە سنووردەکان نەکوژرێن. لە ناو ئەم تووژە هەژار و زەحمەتکێشەدا، ژمارەیەکی بەرچاو لە دەرچووانی خاوەن بڕوانامەی نایاب دەبینرێت. لە نێویاندا تەنانەت ژنانیس هەن کە ڕوویان لەم کارە سەخت و مەترسیدارە کردووە!

لەم دواییانەدا دامەزراوەیەکی ئەمریکی بە ناوی "MPI (Migration Policy Institute)" ڕاپۆرتکی بەگەنامەیی لەسەر دەخی کۆچبەرانی ئێرانی لە ئەمریکا بڵاوکردووە. ئەم ڕاپۆرتە دەڵێت: "کۆمەڵگەی بە ڕێچەک ئێرانی باشترینە لە ڕووی پەروەردە، کۆمەڵایەتی، ماڵیات، و ڕێچاوکردنی یاساوە. بە پێی ئەم ڕاپۆرتە، ژمارەی کۆچبەرانی ئێرانی لە ئەمریکا گەیشتووەتە یەک ملیۆن و نە سەد هەزارکەس. لەم ڕاپۆرتەدا جەخت کراوە کە ٥١%ی ئەو کۆچبەرە ئێرانیانەی ناو ئەمریکا بڕوانامەی بەکالۆریۆسیان هەیە. یەک لە چواری ئەوان

بەوانەی ماستەری هەیە و دکتۆرا. ئەمش بەرزترین ئامارە لە نێوان ئەو ٦٧ نەتەوەیەی لە ئەمریکا دەژین. لەوان دوانزە هەزار "مامۆستای زانکۆ" لە ئەمریکا وانە دەڵێنەوە و لە ئێستادا ٧٥%ی ئەم مامۆستایانە لە دوو سەد زانکۆی باڵای ئەمریکادا وانە دەڵێنەوە. لە حاڵی ئێستادا نزیکەی 15000 پزیشکی ئەڵمانی لە ئەمریکا دامەزراون.
دەخڵی (وەرزش)یش لە ئەران بە ئازارە. بە وتەی شارەزایانی ئەم بوارە، وەرزش لە لاوازترین دوخدایە. ژمارەیەکی زۆریان بە تاوانی پشتیوانیکردن لە راپەڕینی گەلی ئێران زیندانی یان شەهید کراون. یاخود ئێرانیان جگەشتووە یانیا لە دەخڵکی بژێوی زۆر خراپدان. جومگە وەرزشییەکان لە ئێراندا زیاتر لە ژێر دەسەڵاتی خەڵکانی سەر بە ڕژیمەن و بە ناوەڕۆکن.
لە ئێرانی ژێر دەسەڵاتی ئاخوندان وازهێنان لە خوێندن، بەتە شتێکی باو لە نێو قوتابیاندا. چونکە پارەی درێژدان بە خوێندنیان نییە و ناچارن ببنە "بژێوی" بنەماڵە و بخەرجکەر. لە نێوانیاندا ژمارەیەکی بەرچاو لە "منداڵانی کار" لە شەقامەکاندا دەبینرێن. مامۆستایانی ئێران، چینێکی گەورەی کۆمەڵگای ئێرانن کە بە هۆی نەبوونی مووچە و خراپی بارودۆخی ژیان، لە بارودۆخێکی سەخت و دژواردان. ئەم دۆخە تایبەت نیە بە مامۆستایان و قوتابیان، بەڵکو هەموو چین و توێژەکانی کۆمەڵگا دەگرێتەوە، بە کرێکاران و خانەنشینەکانیشەوە.

دوا وشە!

ئەوەی لەسەرەوە ئاماژەی پێدرا، تەنها مشتێکە لە خەروار ئازار و ناخۆشی لە ئێران. لە هەموو رووەکەوە، خەڵک لە دۆخێکی دڵتەزێندان. ئێستا ئەو پرسیارە دێتە ئاراوە کە ئێندامێتی ڕژیمێکی لەو جۆرە لە کۆمەڵگەی نوودوودا، کە هەکاری سەرەکیی وەها دۆخێکی دڵتەزێنە لە ئێران، ئایا ڕەوایە؟ یان دەبێ حکومەتەکان و کۆمەڵگای مرۆڤایەتی لە تەنیشت گەل و بەرخودانی خەڵکی ئێراندا هاوسوز بن و ڕژەمێکی ناشارستانی و دژە گەلی لەو شێوەیە لە کۆمەڵگای نوودوودا دوور بخاتەوە و نەهێڵێت سەروەت و سامانی ئەم وڵاتە دووەمانەدە بە مانەوەی دیکتاتۆریەتی ئایینی و بەتایبەتی شەڕخوازی و تێکدانی سەقامگیری و ئاسایش لە ناوچەکە خەرج بکرێت!

بروسکەکان.. بروسکەی سێیەم و کۆتایی.. ستیڤان شەمزینی

تۆ نازانیت من چەند تینووم
بۆ خواردنەوەی قومێک لە کانیلەی لێوت
بۆ هەڵقوواندنی کەنیاکی بزەی تۆت
تۆ نازانیت من چەند تامەزرۆم
بۆ کەشانی حەشیشی باوەشت
بۆ هەڵمژینی بۆنی ڕەیحانەی هەناسەت
تۆ نازانیت من چەند سەوداسەرم
بۆ ڕاکشان لەژێر بریسکەی چاوت
بۆ بەربوونەوە بۆ نەو زەریای ماچت
تۆ نازانیت من چەندە شێتم
بۆ ڕنینی بەروبوومی کەنگەی لەززەت
بۆ نووسینەوەی مەژووی
شەوەکی ڕەمانسی
لەناو پەڕە گوڵی جەستەت
سەیرە تۆ هێشتا نازانیت!!

من و ئینجانە لە یەکتر دەچین
ئەو دەڵکی نەرمە
بۆ ڕسکانی گوڵ
من خاکەکی بۆ پیتم
بۆ گوڵگەنمی شیعر
ئەو بۆزار نابێت
لە مەکری گوڵکان
من تووڵنابم لەو شیعرانەی
وەک شمشێر تیغم دەکەن و
شەتاوی خوێن
لە دەمدا جێش دەدەن
ئەو کاتە دەمرێت، نازی گوڵ

لە نەو چاوەکانیدا دەربکەشرێت
من کاتێ، فەنا ئەبم
قەڵەمم مان بگرێت
لە نووسینی ئەو شیعرانەی
دڵێ بە دڵێ من لە یار و
یار لە منداڵەنەوە

خودا یەکەم رۆژ
تەی دروست کرد
دووەم رۆژیش
لە پەراسووی چەپی تە
منی خوەقاند
خودا رۆژی یەکەم
وشەی ناردە سەر زەوی
دووەم رۆژ
منی کردە گەیدەی وشە
خودا یەکەم رۆژ جوانی تەی
بە قەڵەمی پرشنگ کەشا
دووەم رۆژ
منی خستە سەر کەکەڵەی
کەنووش بردن بە ئەو جوانییە
من وەک ئیبلیس لاسار نەبووم
بە تامەزرۆییەوە لە بەرت نوشتامەوە
خودا یەکەم رۆژ
لەناو شیلەی ژیاندا
خەشوێستی هەهەنجا
دووەم رۆژ
منی هەبژارد
ببمە پەیامبەری ئەوینی تە
خودا یەکەم رۆژ
ملیاران ئەستێرەی لە ئاسمان و
یەک ئەستێرەی لەسەر زەوی ئافراند
دووەم رۆژ
ئیبلیس لە خشتەی بردم
لە بری ئەوەی لەسەر ئەم زەمینە

بە تە بگەم
چاوم بەیو
پەلک ئەستێرە لە ئاسمان
خودا خێی نیگای بە ناردم
تە لە نزیکی دوور و
دووری نزیکەو
لە ناو کەشانە رەنگاورەنگاکانی
عەشقدا بدزمەو
ئیتر خودا وەستا
لە ئافراندنی شتەکان

ستیڤان شەمزینی

گەیژ.. پشکۆ ناکام

[ئەوەی خاکی ووڵات ئەفرۆشێ و خیانەتی لە ئەکا
وەک ئەو کەسە وایە کە دزی لە ماڵی باوکی خێی
ئەکا و دەرخواردی دزەکانی ئەیا ، نە باوکەکە لە ی
خۆش ئەبێ نە دزەکان خۆاتی ئەکەن..
" چەگوارا "]
،،،

لە پەنجاکانا کاتێ " شێخ سەلام" ی شاعیر گەر بە هەڵیا نە چووبم مودیری دایرەی کشت و کاڵ یان دارستانی سلەمانی بوو و زەمانی مەلیکی بوو ، واتا ئەو زەمانەی پێ ی ئەوترا ئینتیداب و ئیستیعمار !! بە پێ ی توانا گەیژەی دار ڕێز کردوو ، ئەمە کە سوسیال دیموکرات !! حوکمەانە لە شارەکە ئەو درەختانە هەئەکەنرێن تا پاشماوەی ئیستیعمار نەمێنێ و ئەکرێن بە شوقڵە بە : "خانەوادەی کەسانی ئەو ڕووبارە خوێنەی ئەمەی هێناوەتە کایەوە"..!!
سەبارەت بە شارەوانی و دەور و دەسەاتی لە پەڕژەی "شاخ بەرامبەر بە شوقڵە" هیچ نیە، چێن بە تەلەفۆنکی "دەباشان" پەسەند کراوە ، تەنها تەلەفۆنکی دەباشان ئەتوانێ ڕایبگرێ ، بەڵام وابزانم تازە درەنگە " ....وعب بە ڕوعب"ی وەرگیراوە…
"گویژە" بە ملیاردەرکان بوو بە پەڕژە و بە حوکمەانکانیش بوو بە میوەیک کە پێ ی ئەووترێ..
" گەیژ" بە سیحەت و قاسە باشە…

ئاگر.. شیعری ستار ئەحمەد

لە کام ئاگر..؟
بسك و پەرچەمت دزیوە
کەژاوەی بووکەنی خەرە
یان تەونی مردنی بایە
سروشت بەو جەرەی چنیوە

نیگات لەکام کانی سازگار
دورگەی چاوانتی تەنیوە
خوێنی ئاسەی ئاوابوونە
یان بریننی دڵی شیعرە
لەنێو جگەرما مەییوە

ئەو مەمکانەت
دوو ساویلکەی .. نوستووی نێو جێن
یان جەرگ و هەناوی منن
بەزامی سنگتەوە دەلکێن

تۆ پەری شیعری گۆڕانگی
بۆ تیلەی تارای رۆژگارم
بیرت نەچێت ..
لەدواساتی ماڵاواییم
بۆ چرکەیەك وەرە دیارم

ستار ئەحمەد

داشتنەوەی گوتار لە نێو سیستەمی دەرهێنانداد.. شکۆ عومەر کاکەیی

شانۆیی (دادگەی شاهمارانێ) وەك نمونە

سەرنجەك

من کاری رێخنەگری بە پسپۆڕی خۆم نازانم، بەڵام چ ئەزموونی رابردووم و چ بەوانامە و رشتەی خوێندنەکەشم رێگەی ئەوەم پێدەدات لەپاڵ کاری دەرهێنان و پراکتیکدا لەو کایەیەش کار بکەم، لەگەڵ ئەوەشدا لەسەنگەی باوەڕبوون بە پسپۆڕی و ڕێخساندنی دەرفەت بە کەسانی پسپۆڕی بواری، چەند ساڵێکە خۆم لەوە دەبوێرم لەبارەی نمایشە شانۆییەکانەوە بدوێم، بەڵام سەرئەنجام دەخی پاشاگەردانی رێخنە و ڕێخنەسازیی نەوەندی شانۆی کوردی وادەکات مرۆڤ وەك ئەرکێکی ئەخلاقی بەدەنگ نەبێت و لانی کەم ئەگەر دەرفەتی تۆژینەوە و بەدواداچوونی قووڵیش نەبێت، بەڵام راکێشانە سەرنجەکانی خۆی بخاتەوو. چونکە بەداخەوە ئەوەی ئەمڕۆ لەو نەوەندەدا دەگوزەرێت بەسەوادی و هەژاریی مەعریفییەکی قووڵ هەیە، بەپێچەوانەوە نوسین و پیاهەڵدان و شکاندنەوەی بەرهەمەکان بەپێی میزاجی تایبەت و نزیکیی و دووری دەرهێنەر لە نوسەری رێخنە و باکگراوەندی حیزبی و شارچییەتی و بەخشینەوەی میدالیا و دەستواژەی داهێنەر و داهێنان بە کەسانی ناشایستە، بووەتە مەرکەبی ئەو نوسینە لاوازانەی کە ساڵانێکە بەرکەی نەوەندەکەی گرتووە، بگومان لەم دەخشدا نمایشگەلی گرنگ و جدی دەبن بەقوربانی و بەبەدەنگی تەدەپڕن. بۆیە

لە وەها دۆخێكدا نوسین و بەدەنگنەبوون دەبێتە ئەركێكی ئەخلاقی هەركەسێك كە سەروكاری لەگەڵ نوسیندا هەیە. هەكاری ئەم دۆخەش رووندە، كە بریتییە لە بەدەنگی نەوەندەكە بگشتی و كەسانی پسپۆڕ بەدیاریكراوی.
گووتار بونیادی سەرەكی هەر بەرهەمێكی هونەری-ئەدەبییە و مومكین نییە بەبێ ئامادەیی گووتار هیچ بەرهەمێك بتوانێت بەردەوامی بەخۆی بدات، بەدرێژایی مێژوو ئەم چەمكە بەچوونی فەلسەفی زۆر و جیاوازی لەبارەوە ووتراوە، كە رەنگە ئەمە لەرەدا بەخۆرایی بشكیان بخەینەوو. (ئەفڵاتون) پێیوایە گفتوگۆ-دیالێكتیك ئامرازێكی سەركیە بۆ گەیشتن بە راستیی، بۆیە پێویستە گووتار گوزارشت بێت لە گفتوگۆی قوە بۆ گەیشتن بە مەعریفەی قووە. یاخود (ئەرستۆ) گووتار وەك بەشێك لە رەوانبێژی پێناسە دەكات كە بریتییە لە هونەری باوەڕهێنان و بەجەهێشتنی كاریگەری لەسەر وەرگر ئەویش لەسەر ئاستەكانی ئەخلاقی و سەزداری. جگەستە لە قەناغە جیاوازەكانی دەركەوتن و گەشەسەندنی دراما لە گریكی كۆندا بوو بە ئامرازێكی راستەوخۆ و ناوەندگرا لە فەرمانڕەكردن و پێكانی گووتاردا، كە لەسەر بنەمای تێگەیشتنێكی تایبەت لە پێوەندی نێوان مرۆڤ و خواوەندەكانەوە بونیادنرا و بووە گووتارێك بۆ گوزارشت لە ئاهەنگە ئایینی و سرووتە بەكۆمەڵەكان. فیلەسونی فەڕەنسی (مەشێل فۆكۆ)ش گووتار پێویست دەكاتەوە بە دەسەڵات و خەسڵەتنی و بە ئامرازێكی بنەڕەتی ئەو سیستەی لەقەڵەم دەدات. میشیل فۆكۆ دەڵێت سەبارەت بە بەندینخانە هیچ مانایەكی نییە ئێگەر تەنها پشت بەو گووتارانە ببەستین كە سەبارەت بە بەندینخانەكان نوسراون، بەڵكو ئەبێ بایەخ بەو بەیار و پەیڕەوە ناوخۆییانەش بدەین كە لەلایەن ئەو خەڵكانەوە داڕێژراون كە لە ناو ئەو دەزگایانەدا ژیاون و بەڕێوەیان بردوون. (ژاك دریدا)ش لە سیاقی تێكستدا مامەڵە لەگەڵ گووتاردا دەكات و لە میتۆدە فەلسەفییەكەی خۆیدا كە میتۆدی (هەڵوەشاندنەوە)یە پێیوایە گووتاری تێكست هەڵگری فرمانای ناجێگیر و پێویستە هەوڵ بە ئاشكراكردنی مانا دژ و فرەكانی بدرێت. ستراتیژییەتی (دریدا) بەشێوەیەكی گشتی تیشك دەخاتە سەر هەڵوەشاندنەوە و بەش بەشكردنی دەربەین و گریمانە فەلسەفییەكە و ئینجا دووبارە پەڕپێدانی ئەو بونیادە هاوبەشەی كە ئەو دەربەین و گریمانانەی لەسەر دانراوە .
هەروەك دیدە فەلسەفییەكەی (ڕۆلان بارت)یش تیشك دەخاتە سەر گووتار و بەرگەیەكی شیكاری ڕەخنەییەوە بۆی دەڕوانێت، كاتی جەخت لەسەر چەمكێتی بونیاتنانی مانا و فەرمی زمانەوانی لە تێكستدا دەكات، بەبەچوونی (بارت) گووتار تەنها كاری ئەوە نیە مانا و ئاماژەكان بگەیەنێت بەڵكو پانتاییەكە بە دەسەڵات و كاریگەییەتی بەسەر

چواردەوری خۆیدا، بەپێی لێدوانی فەلسەفیکی خۆیدا کار بۆ دەرخستنی ئەو تێگەیشتنە دۆگمایانە کە لە رێگەی گووتارەوە شوناس و مەعریفە و دەسەڵاتی کاریگەر پانتایی خۆیان وەربگرن. دواجار لەم خستنەڕووەدا هەرچەند خەراش بوونام ناکرێ خەمان لە دیدە فەلسەفییە قوڵەکەی (فریدریك نیتشە) ببوورین و ئاماژەی بۆ نەکەین، (نیتشە) گووتار بەو جۆرە دەبینێت کە دەکرێت خۆی لە خۆیدا ببێت بە هونەرێکی باڵا، بەڵام پەراوێزە لە زیندوێتی و داهێنان، هەروەك بانگەشەی ئەوەی دەکرد پێویستە گووتاری ئەکادیمی ووشك تێپەڕێندرێت لەپێناو گووتارێکی کاریگەر و پڕ لە زیندووێتی، بگشتی (نیتشە) باوەڕی وایە کە ناکرێ گووتار گوزارشت لە حەقیقەتی ڕەها بکات، بەڵکو ئامرازێکە مروڤ هانای بۆ دانانی کاریگەری لەسەر واقع و یاریکردن پێی. ڕێنگە بابەتی بەرجەستەکراوی سەر تابلۆیەك سەرسامان بکات، دووچاری شڵەژانمان بکات، سەرقاڵمان بکات، وەك ئەوەی کاتێك دەبینین تێکستەندنەوە و مەترسی ستایش دەکرێن، لەڕدا ئەمە چێژ و خۆشی لە هەڵچوونەکەدا بدیدەکەین، لەسەرکەوتن بەسەر بێزاری بدیدەکەین .

دەرهێنان ئەو کردە ئاڵۆز و قووڵەیە کە لەڕێگەیەوە بونیادی نمایش و پانتاییە جیاوازەکانی دادەڕێژرێتەوە و تەواوی ڕێگەزە هاوبەشەکان ڕێکدەخاتەوە و لەوەوە وەکو سیستەمێکی دینامیکی سەرجەم پرسە هاوبەشەکانی دیکەی دەوروبەری لە بەتەی خۆیدا دەتوێنێتەوە و پێکرا یەکەیەکی هاوەنی دروست دەکەن بەنەوی نمایش. (دۆك سایکس مینینگن) هەمیشە تێکیدی لەوە کردووەتەوە کە پێویستە نواندن لە چوارچێوەی گروپدا بێت و فەرمێکی ئەوتەی داشت بە یەکخستنی هەموو ڕەگەزەکانی وەك دیکەر و جلوبەرگ و ڕووناکی و هەروەها ئەکتەریش لە چوارچێوەی یەکەیەکی هونەریدا، هەروەك (گەردن گرێك) پێیوایە کە ئەو ڕەگەزانە هەموو بەیەکەوە پێوەستن و ناکرێت جودا بکرێنەوە . یەکگرتنی ئەم ڕەگەزانەش بگومان لەو دووەیانەدا دروست دەبێت کە پێی دەوترێت سیستەمی دەرهێنان. ئامانجی ستراتیژی لە هەموو نمایشێکی شانۆیدا بریتیە لە گەیەنی تێکستی شانۆیی بە سیستەمێکی هاوئاهەنگ و تێکەڵکەش لە کارتێکەرە دەنگی و بینراوەکان . لە شانۆی مۆدێرنیش جگە لەو ئەرکە بنەڕەتیانە، هاوکات کاری دیکەش خۆی خزاندووەتە نێو سیستەمی دەرهێنانەوە و گرنگترینیان داشتن و ئامادەکردنی گوتاری سەرکی نمایشە، کە دواجار دەبێتە پانتایی بنەڕەتی دەرهێنەر تا لە ڕێگەیەوە پلان و ستراتیژیەتی چۆنیەتی پێکانی ئامانجەکانی خۆی وەك بونیادنەرێکی یەکەمی نمایش دابڕێژێت. جا ئەو داشتنەویە دەکرێت لەڕێگەی یەکێك لە ڕەگەزە سەرەکییەکانی نمایشەوە بێت بە نمونە ئەکتەر، بەو جۆرە ئەکتەر پارێزگاری لە

پەگەی سەنترالیزمییەتی خەی دەکات و دەبەتە دروستکەری زیندووی مانا و دەلالەت لە رەگەی دەنگ و جووڵە و بەدیاریکراویش جووڵەی رووخسار و رەنگکردنی گووتار بەشێوەیەکی گشتی .
بوونی گوتاری روون لە نمایشدا ئاماژەیە بە حزووری دەرهێنەری بەئاگا لە پشتی نمایشەوە، چونکە دواجار لە رەگەی ئەو گوتارەیەوە موخاتەبەی ئەقڵی بینەر و کەمپەگای خەی دەکات و هەموو کەد و ئاماژە پێویستەکان دەنرێت بە ئەویتری وەرگر. دەبینین (هاعەبدولعەزیز)ی دەرهێنەری شانۆیی (دادگەیە شاهمارانە) توانیویەتی گوتارێکی روون و مانادار و خاوەن ئامانج ئامادە بکات و دووبارە فۆرمڵەی بکاتەوە و لەنێو سیستەمە دەرهێنانەکەی خەیدا دایبڕێژتەوە و ئاڕاستەی بینەری بکات. ئەویش سەرەتا بە دەستبردن بە هەڵبژاردنی (میت)ێکی کۆنی نەتەوەی وەك شاهماران کە رەنگە تەمەنی سەدان ساڵ و زیاتریش بێت و دەماودەم گێڕدراوەتەوە. چونکە هەڵبژاردنی تێکست بەپێی بەچوونی زەربەی نوسەر و ڕەخنەگران بنەمای سەرەکی شکست یان سەرکەوتنی نمایشی شانۆیە. لەڕەدا دەرهێنەر کاتێ دەستی بە ئەو ئەفسانەیە بردووە بگومان دوای داشتنەوەی لە فۆرمی دەقێکی شانۆییەدا لایەن نوسەرەکەوە کە بریتی نیە لە خودی دەرهێنەر. بەدەنیاییەوە مەبەست و مانای شاراوەی خەی هەیە و لە نمایشەکەدا ئەو مەبەست و ئامانجانە بەرووبی دەرکەوتن. چونکە وەك هەمووان دەزانین لەم ساڵانەی دواییدا هەوڵێکی بەرنامە بەدارێژراو هەیە بە دزینی میتۆلۆژیای (شاهماران) لایەن دەوڵەتی تورك بە داماڵینی لە فۆرمە کوردییەکە و بەتورککردنی. چونکە تاکو ساڵانی نەوەدەکانی سەدەی ڕابردووش لانی کەم وێنەی (شاهماران) لە نێو زەربەی ماڵی کوردیدا ئامادەیی هەبوو ئەویش یان لەسەر فەرشی هەواسراوی سەر دیوار یاخود لەسەر ئەو بەکسانەی کە وەك گەنجینەی هەگرتنی کلوپەلی نێو ماڵ بەکاردەهێنران و پێیدەوترا (بوراق)، ئەم ئامادەگییە ڕەمزییە وایدەکرد تاکی کورد ئاگەر لەسەر ئاستی وێنەسازی و فیگەریش بێت (شاهماران) بەبەشەك لە کەنەستی گشتی نەتەوەدا بیببینێت و هەست بکات کە (شاهماران)ی نێو قووڵایی مێژوو، ئەمرۆ ئاگەر لەسەر ئاستی وێنەیکیش بێت حزووری هەیە و لەگەڵیدایە. گووتار لەڕەدا لەسەر ئاستی وێنە خەی دەخاتەوو کە دەکرێ لەڕەدا بە دیدی (جەرج گادامیر) خوێندنەوە بە ئامادەیی گوتار بکەین کە لەڕەگەی شیکردنەوە و تەئویلی وێنەوە بگەین بە کرۆکی گووتاری نمایش، ئەویش کاتێکە کەوا گووتار تەگەیشتنی هاوبەش دروست دەکات لەڕەگەی تێکەڵبوونی ئاسۆکانەوە ئەوەش لە کارلێکی ئاسەی شیکەرەوە و ئاسەی تێکست-وێنەوە دەتە کایەوە. بەم ئەم ئامادەییە بە دیاریکراوی لە دوای ساڵانی دووهەزارەکانەوە بەتەواوی وون دەبێت،

بۆیە دەبینین ئەمرۆ کەمترین وشیاری دەربارەی ئەو میتۆلۆژیا گرنگەی نەتەوەیە لە نێو نەوەی تازەی گومگادا هەیە، ئەمەش وایکردووە دزینەی ئەو ئەفسانە گرنگەی کورد لایەن دووەمین سیستماتیکی تورکەوە ئاسانتر بێت. (میشێل فۆکۆ) پێیوایە دکرێ گووتار ئامرازێکی گرنگ بێت بۆ دەسەڵات و قەرخکاری و بکاریش دەهێنرێت بۆ کۆنترۆڵکردنی فکر و بیرکردنەوەی مرۆڤ. جارێکی تر دەتوانێ هەموو ئەو شتانەی کە بەهای جیاوازییەکەوە لەیەدووركەوتوونەتەوە بەدەستیان بهێنێتەوە، بیانگرێتەوە خۆی و بیانخاتە ژێر رکێفی خۆیەوە لە ئێوانەدا مامەبەندێك بدۆزێتەوە . دروست وەك ئەو کردەیەی دووەمینکی وەکو تورکیا کە لەسەر ئاستی (میت)ی کوردییەکان پیادەی دکات. هەموانیش کۆکن لەسەر ئەوەی کە نەتەوە بەبێ بوونی میتۆلۆژیا و ئەفسانەکانی رابردووی خۆی ناتوانێ لە ئێستا و داهاتوودا حزوری هەبێت. بۆیە دەبینرێت کاتێ دەرهێنەر ئەم بابەتە دکات بە ماتریالی نمایشکەی، لە رێگەیەوە دەیەوێت بینەر دادگایی بکات کە خەریکە بوونی خۆی لە رابردوو وون دکات! وا نەتەوەی دژەکی کە لە لووپکەی فاشیەتدا سەدان ساڵ دەیسەپێتەوە، رابەدوو بە خۆی دەبات ئەویش لەرێگەی دزینی ئەفسانەکانیەوە کە بونیادی نەتەوەیی تێدا دارێژراوەتەوە. ئەم هەوڵەی دەرهێنەر لەو دیمەنەدا دگاتە ترۆپك کاتێ کامیراتی نوسەر لەسەر ستێج دێتە خوارەوە لە بینەر نزیکتر بێتەوە تا لەپەنا گوێیدا پێی بڵێ بۆ ئاگاوەرەوە و فریای رابردووی خۆت بکەوە، کاتێکیش هیچ بەرپەرچێك لە بینەر نابینێت بووپکەی شکستەوە هەڵی نمایشکە بەجێدەهێڵیت و دەڕواتە دەرەوە. لەرشدا دکرێ دیدکی (سارتەر)یانە بە گوتار ببەخشین کە ئەو باوەڕی بە ئەدەب و هونەری پابەند هەیە کە پەیوستە بەردەوام لە هەر قۆناغێکدا بێت ڕەخنەی کاریگەری کۆمەڵایەتی و سیاسیی خۆی بگەێت، بەوەی کە دەبێت ببێتە ئامرازێك بۆ گەانکاری کۆمەڵایەتی و سیاسی لەو واقیعەی کە تێیدایە، هەروەك خودی خۆشی ئەو بەچوونەی کرد بۆ بنەما بۆ کارکردن کاتێ دەبین ئەدەبەکی خستە خزمەت جێختکردنەوە لەسەر چەمکەکانی ئازادی و دادپەروەری و سەربەخۆیی و لێپرسراوێتی تاکەوە. ئەگەرچی رەنگە ئەو دیمەنەی کە باسمان کرد بونیادی هونەری و تەکنیکی نواندنی هەندێ باڵا نەبێت و زیاتر پشتی بە تەکنیکی سادەگەیی و راستەوخۆیی بەستبێت، بەڵام دواجار بە تەواوی لە خزمەتی گوتاری نمایشدا بوو و بووە زەنگێك بۆ بینەر-کامەگا. بۆیە بۆ خوێندنەوەی ئەم هەوڵەی دەرهێنەر دەتوانین چەمکی (مۆبەستداری)ی فێلمسۆفی ئەڵمانی (ئیدمەند هسرڵ) بەکاربهێنین کە یەکێکە لە چەمکە بنەڕەتییەکانی ئایدیا فەلسەفییەکەی و پێیوایە مۆبەستداری بریتییە لە ئاگایی، هەمیشە ئاگاییەکە بە شتێکی

دیاریکراو، بۆیە گووتاری نمایش دەکرێ لەم دیدگایەوە بخوێندرێتەوە کە بریتییە لە ئامرازێك بۆ ئاوگەکردنی نیازی دەرهێنەر-نوسەر بۆ ئەزموونکی مەلموس لەسەر تەختەی شانۆ و لەوشەوە ببێت بە پردێك بۆ گەیاندنی مانا و واتا شاراوەکانی پشتی نیازی دەرهێنەر بۆ بینەر.
هەر لە دیمەنی سەرەتاوە بینەر بەر هەوڵەکانی دەرهێنەر بۆ داشتن و دامەزراندنی گووتارێکی رووندەکەوێت کاتێ دەبینین کارکردن لەسەر کەمەکێك سرووتی کۆنی ئاهەنگئامێزی کوردی و ماتریالی وەك خاکەناس و بەرد و ئاگر و دەنگبەژی و یاریی ناوچەیی دەبێت بە دەستپێکی نمایش، ئەم کارکردنە ئاماژەی ئەوە دەداتە بینەر کە پەیوستە خۆی بە بڕکەوتنی گووتار و ئەتمۆسفێری کوردی ئامادە بکات. لە دیمەنی دواتردا ئەم هەوڵە رووونتر دەبێتەوە و تەنانەت دەگاتە پلەی کامڵبوون کاتێ دوو ئەکتەر وەك نوێنەرایەتی دوو جەمسەر لەرگەی دوو شمشێری ئاگراویەوە دەکەونە ململانێی یەکترەوە و یەکگیان ئاویتر لەناو دەبات، ئەمیش بۆ سوودوەرگرتن لە ماتریالی ئاگر کە لە کۆنەستی کوردیدا هەڵگری مانا و دەلالەتی قووترە بۆ گیانەوە بۆ ئەفسانەکانی پێشووی.
دەرهێنەر دەیەوێت لە رەگەی ئامادەگی دەنگ و ستران و لاوك و هەڵهەڵەوە، بینەر بباتەوە ناو مێژوو کە تاکی کوردی هەمیشە دەنگ و دەنگبەژی وەك ئامرازێکی مانەوەی خۆی بینیووە، لەرێشدا بۆ دامەزراندنی گووتاری نمایش دەرهێنەر بەدروستی سوودی لەو ئامرازانە وەرگرتووە و لەناو سیستەمێ ئیخراجیکێدا هونەریانە دایشتوەتەوە.
هەر لە چوارچێوەی گوتاردا دەرهێنەر (ها عەبدولعەزیز) ووردی کار لەسەر ڕەخنەکردنی دەسەڵات دەکات بەڕام گرنگی ئەو هەوڵە لەوەدایە بەبێ پەنابردن بۆ جنێو و سوکایەتی و تەکنیکی راستەوخۆیی ئەنجامی دەدات، کە بەداخەوە لەم ساڵانەی دوایدا هانابردن بۆ بۆکارهێنانی جنێو و وشەی بازاری بۆبیانوی ڕەخنەکردنی دەسەڵات و سیستەم بۆجۆرێك زاڵ بووە بەسەر بەشێك لە نمایشکاندا کە لە کۆتاییدا تەواوی تەکنیك و ئاست و بەها هونەرییەکەی کردووە بە قوربانی و نمایش زیاتر وەك پانتاییەکی سادەگەیی و دروشمبازی دەرکەوتووە.
بەڕام لە شانۆیی (دادگەیی شاهمارانێ) بە داشتنەوەی کۆسایەتی دادوەر بەشێوەیکی تەکشکاو و بێئاگا و بەخشینی فەرمکی هەزڵی و گاتەجارانە بۆتایبەت لە ڕووی دەنگ و جەستەوە، هەروەها نیشاندانی کۆسایەتی (پۆلیس-پاسەوان)ی دەسەڵات بەشێوەی گاتەجاری و پکەنینەاوی، بەگومان ئەمەش بەسوود وەرگرتن لە ئەکتەری خاوەن جەستەی ئامادە و نەرمونیانی وەك (عومەر عادل و مستەفا ڕەبەر و

ئاراس) دەرهێنەر توانی لە فێمینکی هونەری باڵادا تووندترین ڕەخنە لە دەسەڵات بگرێت و پێیان بڵێت تاوانی ئەو زۆر لەو خەڵکە زیاترە کە ئەمڕۆ ناتوانن ڕابردووی خۆیان بناسنەوە.
کارکردن لەسەر دورستکردنی شوناس بە شانۆ لە کوردستان ساڵانێکە بە تەواوی پەراوێز خراوە، ئەوەی کە هەیە شانۆ لە پێناو شانۆدا دەکرێت، دەردی کوشندەی شانۆکەی ئێمە نەبوونی فێم و شوناسێکی نەتەوەیی-کلتوریی کوردییە لە نمایشەکانمان، دەرهێنەر لە (دادگەی شاهمارانێ) زۆر بەووونی لە زاری کارەکتەرەکەوە ووتی من چی لە شکسپیر و تەسەتەی و ...هتد بکەم لە کاتێکدا خەم تائێستا نەمتوانییوە شوناسێك بە خەم دیاری بکەم لەگەڵ ئەوەی خاوەنی دەوڵەمەندترین باکگراوندنی کلتوری و کەلەپوری و مێژوویم بە ئەوەی بتوانم بیکەم بە ماتریالی بەرهەمە هونەرییەکانم؟! جەدلیەتی جیهانیبوون و لەکاییەت لەمێژە هەیە بووی کە بەرهەمی هونەری لە لەکاییەتەوە دەچێتە قەناغی جیهانیبوون یان بڕۆچوانەوە، بگومان ئەوەی یەکەمیان راستە کە پەیوستە سەرەتا کار لەسەر لەکاییەت بکرێت بە ئەوەی ببین بە جیهانی. بە ئەم باسە ئەزموونێکی زیندووی خەم بە نمونە دەهێنمەوە ساڵی 2019 بەرسەمی وەك کوردێك لەگەڵ هاوڕێیەکی شانۆکار بەشداربووم لە وەرکشۆپێکی یەك مانگی شانۆکاری جیهانی (ماریە بیاجینی) کە ساڵانێك هاوکار و یاریدەدەری سەرکی (جیرزی گرۆتۆفسکی) بوو لە بەرهەمکانی کۆتایدا، سەرەتا بە ئەوەی لە ڕووی کلتوریەوە خەمانی پێ بناسنین داوای لێکردین هەریەکەو دیمەنێکی پێشکەش بکەین، هاوڕێکەم دیمەنێکی شانۆیی (کالیگوڵا)ی پێشکەش کرد کە دوا بەرهەمی ئۆکاتێی بوو، منیش دیمەنێکم لە یەکێك لە نمایشەکانی تیپی شانۆی ئەزمونگەری کەرکوك پیشکەش کرد کە لە ڕابردوودا خەم نواندنم تێداکردبوو بریتی بوو لە پەرفەرمانسی (هاملێتی کەرکوك) دەرهێنانی نیهاد جامی بوو و تێیدا کار لەسەر سرووت و گاتاکانی زەردەشتیەت کرابوو بە گریمانەی ئەوەی ئەگەر هاملێت کەرکوکییەکی زەردەشتی بوایە چی ڕوویدەدا! دوای پێشکەشکردنی هەردوو دیمەنەکە، دانیشتین و (ماریە) بەوردی گفتوگۆی لەگەڵ کردین و پێی ووتین (کالیگوڵا) و هەموو تێکستێ جیهانییەکان هیچ بە ئەوە نابەخشن و ناتوانن لە ڕەگیانەوە ببنە خاوەنی شانۆییەك بەشوناسی کوردییەوە، ئەوە پەیوستە بگەینەوە بە کلتورە دوورەمەندەکەی ڕابردووی خۆتان، ئەوە دەبێت زیاتر لە زەردەشتیەت و سرووتە ئاینی و کۆمەڵایەتی و کلتوریەکەی خۆتانەوە هونەر دروست بکەن و فەرمی تازە بدۆزنەوە، ئەوەی گەلانی زاگرۆسی خاوەنی میراتی ئایینە میترایی و یاریەکانن کە سەرچاوەی داهێنانی زۆربەی تیاریستە گەورەکانی ئەوروپان. کلتوری ڕێزەمان بەگشتی بە

ئەمەی رۆژئاوایی گەنجینەیەکی لەبن نەهاتوو، چ جای بۆ ئەوە خۆتان. من لەو ئەزموونەوە بۆتەواوی گەیشتم بەوەی کە ئەمە تاکو چیخۆف و شکسپیر و ئیپسن و سۆفکلیس و هەموو ئەدەبیاتی جیهان لە ناو کلتووری کوردبووندا نەمرنین و دووبارە (ڤانیا)ی کوردی و (ماکبەس)ی کوردی و (نورا)ی کوردی و (ئەدیب)ی کوردی دروست نەکەین ناتوانین ببین بە خاوەنی شانۆیەکی بە شوناس کوردی و لە نەوەندە جیهانییەکاندا نوێنەرایەتییەکی راستەقینەی خەمان و کلتورە دەوڵەمەندەکەمان بکەین، هەبەتە ئەمە بانگەشە نیە بۆ ئەوەی ئەمە تەنها بە کوردی نمایشەکانمان پێشکەش بکەین، یان بەین جامانە و جلی کوردی و کەاش لەبەر ئەم کەسایەتیانە بکەین و بڵێین تەواو ئیدی بووین بە خاوەن شوناسی کوردی، نا بەپێچەوانەوە دەکرێت ئەمە (ئەدیب)ەکی کوردی بخوەقەنین بەبە ئەوەی یەك ووشەی کوردیش لەزاری بەتەدەر. بە دروستکردنی شانۆیەکی کوردی پێویستە (هاملەت)ەك بە بینەری کوردی نیشان بدەین کە هەست بە ئازارەکانی خۆی بکات لە بینینیدا، کلتوری تاکی کورد لەنەو تەکستە زیندوەکانی جیهان لە سەر تەختەی شانۆ بە بینەری کورد نیشان بدەین، دروست وەك ئەوەی کە لە شانۆیی (دادگەیە شاهمارانە)دا، رووبدا کاتێ بینەر لەگەڵ سات بەساتی نمایشدا کارلەك دەکات و خۆی تێدا دەبینێتەوە و چێژ لە باڵایی ئاستی هونەری دەبینێت چ لە نواندن یان ڕەگەزەکانی دیکەی وەك روناکی و موزیك و دەنگ و جلوبەرگ و تەواوی پێدراوەکانی سەر شانۆ. بینەر لەڕدا بەردەوام ئاسەی بەشبینییەکانی تێکدەشکێنرێت لەلایەن دەرهێنەرەوە ئەویش لە ڕەگەی تەکنیکە جیاوازەکانی نواندن و دەرهێنان و ڕووناکییەوە کە بەووردی کاری لەسەر کراوە و لەناگەڵ بینەر بە ساتەك جۆەی ڕووداوەکان بکات و پێشبینییەکانی زاڵ بن بەسەر ڕووداوەکانی نمایشدا و بەردەوام سوپرایزی نوێ دەنێتە کایەوە. ئەمەش سەلیقەی دەرهێنەر دەردەخات کە چۆن شیکاری بە هەموو لایەنەکانی کەمەگاکەی کردووە و دەزانێت چی پێشکەش بە بینەرانی جۆگرافیاکەی خۆی دەکات. شانۆی کوردی پێویستە کار بە فەلسەفەی هەوەشاندنەوەی (جاك دریدا) بکات کاتێ کار لەسەر میتەلۆژیایەکی وەك ئەفسانەی (شاهماران) دەکات بە ئەوەی ڕەهەندە میتەلۆژییەکەی لە دابماڵێت و فرەمانایەکەی بدزێتەوە و لە فۆرمێکی شانۆییدا دووبارە دایبەژێتەوە، چونکە ئەو پێوایە گوتار-زمان-تەکست ناتوانێ مانای کۆتایی و جۆگیر ببەخشێت بەبە هەوەشاندنەوەی سەنتراڵیزم و دووبارە بەخشینەوەی مانا دژ و ناجۆگیرەکان. کە دواجار دەکرێت ئەم کارکردنە بمانباتەوە سەر تێگەیشتنە فەلسەفیەکەی (هابرماس) کە لە میانی چەمکی (کردەی پێوەندیگرتن) پێوایە گووتار دەتوانێت ببێتە ئامرازەك بۆ پێوەندیگرتن و

کارکردنی دەستەجەمعی هاوبەش، ئەو پەیوایە گووتارە نمونەییەکان پەویستە ئازاد بن لە هەر چەوساندنەوە و قەرغکارییەك و دەبەت هەوە بدات بە گەیشتن بە تەگەیشتنەکی لەژیکی هاوبەش، ئەویش لە رەگەی گفتوگەی کراوە و راشکاوانەوە.
بەیە دواجار دەگەینە ئەو بەوایەی کە دەرهێنەرەك دەتوانەت گووتاری تەکمە و رووەن دابەژەت و لە سیستەمەکەیدا جەیبکاتەوە کە خاوەنی دنیابینی تایبەت بە خەی بەت و (ها عەبدولعەزیز) لە شانەیی (دادگەهە شاهمارانیە) توانی ئەو ببەتە خاوەنی ئەو گووتارە رووەن و تەکمەیە.

شکە عومەر کاکەش
ماستەر لە دەرهێنانی شانەیی

سەرچاوەکان:

1. حسن عبود النخيلة. خطاب الصورة الدرامية. دار الفكر للنشر والتوزيع، البصرة، 2013، ط1، ص 15.
2. ئازاد بەرزنجی. لاپەڕە پەرشەکان. دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، چ 1، کوردستان-سلەمانی، 2005.
3. د. جبار حسين صبري. عدم/عقل. منشورات مهرجان بغداد لمسرح الشباب العربي/ الدورة الاولى، بغداد، 2012، ص 288.
4. فریدش نیچە. مرۆڤانە زەر مرۆڤانە. و: ڕەبین ڕەسوڵ

ئیسماعیل، بەرگی دووەم، ناوەندی فێربوون، 2020.
5. الكسندر دين. اسس اخراج المسرحي. تر: سعدية غنيم، المجلس الاعلى للثقافة، القاهرة، 1982. ص 41.
6. د. نبيل راغب. فن العرض المسرحي. مكتبة لبنان ناشرون، لبنان، 1996 ص 79.
7. د. نديم معلا. لغة العرض المسرحي. دار المدى للثقافة والفن، بغداد، 2004، ص30.
8. د. كەمال میراودەلی. زانین و دەستەات خوێندنەوەی فەکە وەك خۆی. چاپخانەی ڕەنج، چ1، 2004.

کتێب\ شیکردنەوەی گوتاری شنەبیریی.. نووسینی: غازی حەسەن

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرەبکەن..

GhaziHassan_GwtariDownload

ئیسرائیل و دادگای نێودەوڵەتی!.. نوری بەشیر

ڕۆژی دووشەممە ٢٠ی ئایاری ٢٠٢٤ داواکاری گشتی لە دادگای تاوانی نێودەوڵەتی لە لاهای داوای دەستگیرکردنی بە بنیامین ناتانیاهۆ، سەرۆک وەزیرانی ئیسرائیل و یۆواڤ گالانت، وەزیری بەرگریی ئیسرائیل و چەند سەرکردەی حەماس لەوانە؛ یەحیا سینوار سەرۆکی حەماس لەغەزە، ئیسماعیل هەنیە، سەرۆکی مەکتەبی سیاسیی حەماس و محەممەد مەسری سەرۆکی هێزە چەکدارەکانی حەماس بە تەمەتی ئەنجامدانی

تاوانی جەنگ، خستەتە بەردەم دادگاکە.
ئەم هەنگاوەی داواکاری گشتی دادگای تاوانە نێودەوڵەتیەکان دوای سکاکەی ئەفریقای باشور دێت کە لە مانگی کانونی دووەمی ئەمساڵدا لەسەر کەمپەکوژی ئیسرائیل خستبووە بەردەم دادگای دادی نێودەوڵەتی و دوبارەش ئەفریقای باشوور داوای ئاگربەستی "دەستبەجێ" و ئاگرتنی ئەپراسیۆنە سەربازییەکانی لە ئیسرائیل کرد. ڕۆژی٢٣ی ئایار واتە سێ ڕۆژ بەدوای داواکەی داواکاری گشتی لەسەر ئەم داوایەی ئەفریقای باشور، دادگای دادی نێودەوڵەتی کە باڵاترین دەزگای دادوەریە لە نەتەوە یەکگرتووەکان، ڕۆژی پێنجشەممە ڕایگەیاند کە داواکاریەکەی ئەفریقای باشور دەخاتە بەردەم نزیکترین دانیشتنی دادگاکە. کەریم خان ڕایگەیاند، بەدوای حەوت مانگ لە دەخی فەلەستین و ئیسرائیل، بەڵگەی کافی لەبەردەستە کە حەماس و ئیسرائیل تاوانی دژی مرۆڤایەتییان ئەنجامداوە.
بەئاوەی ئەم داوایەی داواکاری گشتی بەیاری لەسەر بدرێت، دەبێت زیربەی ئەو وڵاتانەی ئەندامی دادگاکەن کە ١٢٤ ووڵاتن، ڕەزامەندی لەسەر بدەن. لەئێگەری قبوڵکردنی ئەم داوایەو دەرکردنی بەیاری دەستگیرکردن بە سەرانی حکومەتی ئیسرائیل، سەرکەوتنەکی گەورە بە پرسی فەلەستین و ناساندنی سەرانی حکومەتی ئیسرائیل وەکو تاوانبارانی جەنگ، تەمار دەکرێت، کە دەتوانە کەشەی فەلەستین هەرچی زیاتر نزیك بکاتەوە لە چارەسەر. هەر ئەوەی کە سێ دەوڵەتی ئەوروپایی(ئیسپانیا، ئیرلەندا و نەرویج) دان بە دەوڵەتی فەلەستیندا دەنێن و فەرەنسا ئاماژەیان کە دان نان بە دەوڵەتی فەلەستیندا قەدەغە نیە بەڵام هەشتا کاتی نەهاتوە، دەتوانە ئاماژەیەك بێت بە دروستیی ئەو ئەو لێکدانەویە. ئێگەریش ئەو بەیارە ڕەگری لێبکرێ، بەڵام تەنها ئەوەی کە بابەتی تاوانبارێوونی سەرانی پلە یەکی حکومەتی ئیسرائیلی دەستی هەڵبژاردەی ئەمریکاو ڕۆژاوا، چووتە سەر مێزی دادگای تاوانکانی نێودەوڵەتی کە لە بنەڕەتدا دەزگایەکە بەدەستی ئەمریکاو وڵاتانی بەرژوازی ڕۆژاواوە، دیسانەوە ئەوەش سەرکەوتنەکە بە مەسەلەی فەلەستین و هاوکات سەرکەوتنەکی بەڕەی ئازدیخوازی جیهانیە کە چەند مانگێ شەقامکانی ووڵاتانی ڕۆژاواو ئەمریکای کردەتە مەیدانی بەرگری لە خەڵکی فەلەستین و دژ بە کەمپەکوژی و جینەسایدی ئیسرائیل دژی خەڵکی فەلەستین.
هەبەتە ئەم داوایەی داواکاری گشتی دادگای تاوانکان تەنها ناتانیاهەو حکومەتەکەی تووڕە نەکردوە، بەڵکو سەرانی حکومەتی ئەمریکاشی تووڕە کردوە، بەیە واشنتۆن تاوتوێی سپاندنی سزا بەسەر دادگای نێودەوڵەتیدا دەکات بەهەی پشتیاری فەرمانی دەستگیرکردن

لەدژی بەرپرسانی ئیسرائیلی! ئەوەبوو ئەنتونی بلینکن، وەزیری دەرەوەی ئەمریکا ڕایگەیاند کە لەگەڵ یاسادانەرانی ئەمریکا گفتوگۆ دەکەن سەبارەت بە ئەگەری سەپاندنی سزا بەسەر دادگای تاوانی نێودەوڵەتیدا.

ئەم هەنگاوەی دادگای تاوانی نێودەوڵەتی بەرهەمی ئەو فشارە جیهانییەیە کە لەماوەی چەند مانگی ڕابردوودا، بەپسانەوە ماندووبوون، یەخەی دەوڵەتان و حکومەتە بەرژوایینەکانی گرت و دژی کۆمەڵکوژی ئیسرائیل و بە خواستی ئاگربەستی دەستبەجێ و بەرگری لە خەڵکی غەززە و پرسی فەلەستین هاتنە مەیدان. بەرهەمی دەنگی ناڕەزایەتی ئەو ملیۆنەها ئینسانە بوو کە تەنها مرۆڤایەتی و بەها مرۆییەکان دەیجوڵاندن، لە هەموو گۆشەیەکی زەوییەوە و بگرە لەناو خودی ئیسرائیلەوە، بەرگرییان لە خەڵکی فەلەستین دەکردو دژی شەڕ و کاولکاری و کۆمەڵکوژی ئیسرائلی لە غەززە لە شەقامەکان، زانکۆکان، کارگاو ناوەندکانی کار و لە بەندەرەکانەوە ڕۆژانە و هەفتانە بەدەنگ نەبوون، داوای ئاگربەستی دەستبەجێیان دەکردو بەرهەمی ئامادەنەبوونی کرێکارانی بەندەرەکانی ووڵاتانی ڕۆژاوا بوو بە بارکردنی چەک بۆ ئیسرائیل!

هەربۆیە ئەم هەنگاوەی داواکاری گشتی و ئەو ناڕەزایەتیە جیهانییەی کە ماوەی چەند مانگە بەردەوامو بەردەوام فراوانتر دەبێتەوە، جێگای ئومێدە بۆ گرتنەبەری هەنگاوی جدی ترو عەمەلی تر بۆ کۆتایهێنان بە کۆمەڵکوژیەک کە لە فەلەستین ئەنجامدرێت و پێداکردنی ڕێگاچارەی یەکجاری بۆ ڕێگرتن لە دووبارەنەبوونەوەی ئەو هەموو کارەساتانەی کە لە فەلەستیندا ڕووددات و ڕزگارکردنی خەڵکی فەلەستین و ئیسرائیل لەم کوشتار و شەڕ و نائارامیەی کە بەهەی چارەسەر نەبوونی کێشەی فەلەستینەوە گیردەی بوون!

هەڵبەتە داواکەی داواکاری گشتی بۆ دادگاییکردنی سەرانی حەماس لەپاڵ سەرانی حکومەتی ڕاستەوو و تاوانباری ئیسرائیلدا، نیشانەی ئەوەیە کە داواکاری گشتی دەیەوێ جارێك لە هاوسەنگی ڕابگرێت لەنێوان تاوانکانی ئیسرائیل و بزوتنەوەی حەماسدا! ئەوەش دەگەڵتەوە بە پێکهاتەو خاسیەتی دادگای تاوانی نێودەوڵەتی، کە لەڕاستیدا دادگایەکی سەربەخۆ نیە، بەڵکو ڕوخسارێکی یاسایی بەرژەوەندیە سیاسیەکانی ئەمریکاو هاوپەیمانی ناتۆیە، بەرامبەر بە نیارەکانی ئەوان. گومان لەوەدا نیە کە حەماس هێزێکی ئیسلامی تیرۆریستە، ئەگەرچی وەکو بەرگریکاری پرسی فەلەستین و بەرەنگاری داگیرکاری ئیسرائیل خۆی نمایش دەکات و لە نەبوونی هێزێکی ڕادیکاڵی شۆڕشگێڕی بەرەنگار دژ بە داگیرکاری ئیسرائیل، بەجۆرێك لەلایەن بەشێکی خەڵکی فەلەستینەوە بەوجۆرە تەماشادەکرێ، هەروەها

تاوانی کوشتار و بە دیلگرتنی هاوڵاتیانی مەدەنی ئیسرائیل ئەنجام داوە، بەردەوام ناکرێ ئەو تاوانە بخرێتە لاگۆ تاوانەکانی کۆمەڵکوژی و جینۆسایدو کاولکردنی سەدان هەزار بینایو ماڵوحاڵی خەڵك و ئاوارەکردنی سەرجەم هاوڵاتیانی غەززەو وێرانکردنی سیستماتیکی خەستەخانەو خوێندنگاو بینەی سەرچاوەکانی ئاوی خواردنەوە و خۆراك و کارەباو… لە هاوڵاتیانی غەززە!
لەکۆتاییدا ئەم هەنگاوەی داواکاری گشتی دادگای تاوانی نێودەوڵەتی و ئەفریقای باشور بە ئاگربەست و دەرکردنی فەرمانی دەستگیرکردن بە نەتەنیاهەو وەزیری بەرگریەکەی و هەروەها داننانی سێ دەوڵەتی ئەوروپی بە دەوڵەتی فەلەستینیدا هەنگاوێکی هێواپێشەو دەتوانێ سنوورێك بۆ دەستهاتی بێکاباری ئەمریکاو دەوڵەتانی ناتۆ بەسەر ئەو دادگایەدا دابنێ نێك تەنها ئامرێکی یاسایی بێت بە دەست ئەمریکاو رژاواوە بۆ تەسفیە حسابی سیاسی لەگەڵ نێیارەکانی خۆیان، هەروەکو دەرفەتێك دەکاتەوە بۆئەوەی ئەو دەوڵەت و لایەنانەی دژی خێکی خۆیان یان ووڵاتانی دیکە تاوان و کۆمەڵکوژی ئەنجام دەدەن ڕووبەڕووی لێپرسینەوەی یاسایی ببنەوە، لەهەمانکاتدا پرسی فەلەستینیش لەچارەسەر نزیك دەکاتەوە!

٢٤ی ئایاری ٢٠٢٤

نامەیەکی کراوە بە هاوبەشەکی شاعیرم.. ناوی حەسەن

سڵاو هاوبەشی شکۆمەند و بەڕێز: (سەباح ئەنجدەر). بە هیوام ئاسوودە و تەندروست بیت.

بە سەلیقەیەکی پێ هەستەوە زێتر لە جارێک، قەسیدەی (تەواو بە دواجار لەڕووە دەبین)م خوێندەوە، چۆزی زۆری پێبەخشیم، بە بۆای من یەکێکە لە قەسیدە نایابەکانی تۆ، دەقەکە زێتر فەرمکی درامی هەیە، دەقێکی درۆز لەنێویدا کۆمەڵێک دەقی تری جودای لەخۆگرتبێت، وەک ئەوەی هەمانێک چەند کاراکتەرێکی سەرکی هەبێت و هەریەک لەو کاراکتەرانەش بە کۆمەڵێک ڕووداوەوە دەورەدرابن. لەم شێوە دەق و

فەرمانەدا کە زمان بە چەی ئیشی لەسەر کرابە و وشە و هەستەکان لە پەیوەندییەکی توندوتۆدا بن، کردنەوەی کەد و هەماکان بە بەرجەستەبوونی خوێندنەوەیەک و دیاریکردنی ناوەڕۆکێک جیاوازی کارەکی سانا نەبێت، من نامەوێت لەم نامەیەدا باس لە پەیوەندی فەرم و ناوەڕۆک بکەم، بەڵام هەر ئەوەندە دەڵێم لە هەموو دەقێکی شیعری (ناوەڕۆک) بوونێکی نادیاری هەیە، لەوێگای خوێندنەوە ئەو بوونە دەردەکەوێت، دەرکەوتنەکانیش لە خوێنەرێکەوە بە خوێنەرێکی تر دەگۆڕێت، لە دەقی (تەواو بە دواجار لەرەوە دەبین) خوێنەر لە جیگەی هەندێک لە وشە و هێستە و دەستەواژە شیعرییەکانەوە، دوای هامان و قووبوونەوە دەتوانێ بڕێک لە کەد و هەماکان بکاتەوە، (جیاوازی) بە ناوەڕۆک و خوێندنەوەیەک بگات. من بەشبەحاڵی خەم لەم دەقەدا زەرەک لە هێستە و دەستەواژەی شیعری جوانم خوێندەوە، کە هەم چێژبەخش بوون، هەم وەکو میتافەر و هەما و وێنەی شیعری لە پشتیانەوە هەڵگری کەمێک گوتن و کەشمەکەش بوون، بەتایبەت کەشمەکەشی نێوان (ژیان و مردن). من لەرەدا (هەندێک) لەم هێستە و دەستەواژە شیعرییانە دەنووسمەوە دواتر هەندەی بەم بکرێت قسەیان لەبارەوە دەکەم.

- لە شیعری (وەخسار و شوێن):

دیکتاتەر بەسەر خوانماندا پژمی
هیچ نیشانەیەکی خواردن نەما
گەیاندەوە بەرسەبەری درەختی گەستانەکان

***

مرۆڤ شاراوە و نهێنی درەی ژیرە
نانی کردە تاشەبەرد

***

گەیان بەتاکردین و ئەسکیان کردە قەپچە

***

_ لە شیعری (جێناوەکان):

با بگەیەنەوە دواوە هەز تووڕەیە لە سەوی کەوتوو
با بگەیەنەوە دواوە باران خۆواوی لەدەچەک و
دەیکاتە هەم و دەبێتە تانەی چاو

***

- لە شیعری (گەشەی هەنگ):

شەش شەپەڵە لەی داوە
ناتوانێ مەڵە بکا

***
دیکتاتەر ڕەنی لەبن پێی شەڕشگێڕدا
هەڵیخلیسکاند بەرەو ڕووناکییەکی چرووک
***
_ لە شیعری (ئاوازی چاوپێکەوتن):
سەرزەمین تەواو ماندووە
پێویستی بە چاوپێکەوتنی دەنووک و باڵە
***
_ لە شیعری (بلیتی ژمارە بیست و هەشت):
هەناسە سواریت باڵندەیەکی هەڵمکە شکاوی هەڵکورماوە
گوتم لە شاری شیعر دەژیم و هەناسەم نەرم و خۆشە
بە ئارەزووی خۆم لە بەهەشت ناچمە دەرەوە
***
_ لە شیعری (بەڕەنگ):
ئەو ڕەژەی مرۆڤ دروست بوو
بەڕەنگ هەموو ڕەنگەکانی دابووە دنیا
***
_ لە شیعری (کاتی تایبەتی ڕووبار):
کلیل لە دەستی دیکتاتەر بەفڕێن
بیخەینە گەنجینەی منداڵێک

زۆرنین ئەو دەقانەی بە چەند دەڵێکی شیعری دەتوانن تەعبیر لە تراژیدیایەکی گەورە، یان ژیانێکی پڕ لە ئازار و مەرگەسات بکەن، یان ڕەسمکردنی ئەو زەمەنەی مرۆڤەکان لەنێو شۆڕەنگێکی تاریک و لە گەستانێکی گەورەدا هەناسە دەدەن، یان هەموو خەونە گەورەکان دەبن بە تەزوغوباری دەم ڕەشبا. شاعیر لەو دەقەدا ڕەحەکی تووڕە و ماندووە، بێزار لە هەلومەرجێک کە دەتوانین بە هەلومەرجی مردنی خەونە جوانەکان ناوی ببەین، ڕۆژگارێکە کە دیکتاتەر خاوەن هەموو دەسەڵات و هێزێکی گەورە و ڕەهایە، لەڕێگەی ئەم هێزەی دیکتاتەرەوە هەموو پێوەندییەکان و یاسا و ڕێساکان نابێک و ناتەندروست دەبن و جووڵە و ئاراستەکانی ژیان دەشێوێندرێ، کە هیچ بەها و حورمەتێک بە ئەوی تر و مرۆڤ و بەها مرۆییەکان نامێنێتەوە، نیشتیمان دەبێتە گەستانێکی گەورە، شاعیر لە شیعری (ڕوخسار و شوێن)دا، وێنەی ئەم نەهامەتیانەمان لە دیمەنێکی شیعریی جوان و سەرکەوتوودا بە دەکەشە و دەڵێ (دیکتاتەر بەسەر خوانماندا پژمی هیچ نیشانەیەکی خواردن نەما گەیشتووە بەرسەبەری درەختی گەستانەکان)، دیکتاتەر

بەڕحمانە بەسەر خوانەکان دەپژمە و دەشتەوە، خوانەکان پیس و ژەهراوی دەکات، دواتر هیچ نیشانەیەکی خواردن نامێنە و سفرەکان بەتاڵ و خاڵیی دەبن، مرۆڤەکانیش بە سکی برسییەوە لەبەر سەبری درەختی گەستانەکان ناژەکانی تەمەنییان دەژمێرن، چونکە نان بەتە (تاشە بەردەکی گەورە). شاعیر لە دەڤەکی تردا وێنەیەکی گەورەترمان بۆ دەکێشێ و دەڵێ (گەریان بەتاڵ کردین و ئەسکیان کردە قەپچە)، ئەم دێڕە شیعرەکی تا بڕێی جوان و شیعرییە، پڕ لە جووڵە و پڕ لە قسەیە، واتە دیکتاتەر لە هەگبەی ئەو هەموو هێز و دەسەاتە هەیەتی، وەک بازرگانەکی بەڕحم نەک بەرووبوومەکانی سەرزەوی، بەکو چاوی بڕیوەتە ئەوانەی ژێرزەویش، ئەوەتا گەڕەکان بەتاڵ دەکەن و ئەسکەکان دەکەنە قەپچە، شاعیر لەم وێزەی نائارامە، چونکە لە خەیاڵی ئەو، گەستان شایستە بە مرۆڤ نییە، لە خەیاڵی ئەو (پەپوولەکان دەمدەخەنە نەو دەمی یەکتری و کەمانچەژەنەکانیش سەمفۆنیای گۆڕ و نان دەژەنن!)، ئەو هەمیشە لەنێو خەیاڵە شیعرییەکانیدا، خەون بە دنیایەکی جوانتر و باشتر دەبینێ، لەنێو بیرکردنەوەکانی ئەودا، مرۆڤ پیرەزترین بوونەوەرە و شایستە بە هەموو خەشیەک و سەروەریەکە. ئەوەتا ڕوون و ئاشکرا لە شیعری (بەڕەنگ)دا، پەمان دەڵێ (ئەو ڕەژەی مرۆڤ دروست بوو بەڕەنگ هەموو ڕەنگەکانی دابووە دنیا!)، دەکرێت (بەڕەنگ) هەما بێت بە خالقەک، بەڵام خالقەکی نادیار، لەرەدا سەروەری و بەهای مرۆڤمان بە ڕەسم دەکات، شاعیر دەخوازێ ئەم ژیانە بگەڕێت، سەرزەمین و بەرسەبەر و ماڵەکان نەبنە گەستان (چونکە لای ئەو سەرزەمین تەواو ماندووە، پەویستییان بە چاوپێکەوتنی دنووک و باڵ) (دنووک و باڵ) هەمایە بە فڕین، واتە جەهەشتنەی ئەو سەرزەمینەی کە ماندووە و بەتە گەستانەکی گەورە، واتە دەخوازێ ژیان بگەڕێتەوە باری ئاسایی و بەها و ڕێز و سەروەری بە مرۆڤەکان بگەڕێتەوە، بەڵام گەان بۆچی دەکرێت؟ ئەوە ئاشکرایە هەموو گەانێک ڕەشنبیری بێت، یان سیاسی، یان کەمەایەتی، بەگومان بە ئاسان و شێوش دەکرێت، بەڵام هەیهات لەرەدا (شێوش شێپە لەی داوە ناتوانێ مەڵێ بکات!)، چونکە (دیکتاتەر ڕەنی لەبن پەی شێشگەدا هەیخلیسکاند بەرەو ووناکییەکی چرووک!) واتە دیکتاتەر ڕەنی لەژێر پەی شێشگەکان ڕەکردووە و هەموویان خلیسکاون و کەوتوون، بەمانای هەموویان، یان ئەوەتا لە خشتەبراون، یان ئەوەتا دەستەمبوون، ئەستا لەنێو نائومێدییەکی گەورە و لەنێو ووناکییەکی چرووک ئاکشاون)، ئیتر گەان چۆن ووداە؟ بۆیە شاعیر کە دنیا دەبە لەوەی بەم هەموو کەوتن و نائومێدییە گەورانەوە تروسکایی هیچ گەانێکی نابیندرێ و بەم زووانە هیچ گەانێک ووناداە، بەڵام لەگەڵ ئەوەش

ناتوانێ بەدەنگ بێت، چونکە ئەو شاعیرە و (شیعریش فۆرمێکی بەدەنگ نییە) بۆیە دەخوازێ (کلیل لە دەستی دیکتاتۆر بەفەرمان بیخوێنێ گەنجینەی منداڵێک) (گەنجینەی منداڵ) لێرەدا هەمایە بە دەستکی پاک و ئەمین، شاعیر دەخوازێ گەنجینەکە بگوازرێتەوە بە دەستکی ئەمین، تا چیتر مرۆڤکان سفرییان خاپی نەبێت و لەژێر سێبەری درەختی گەستانکان ئانکشێن، بەڵام شاعیر لەوەش نائومێد دەبێت، واتە بە وەزعکی ئیفلیج و تا چاوبڕکات هەر تاریکیی بێ، بۆیە هەر لەنێو نائومێدییەکانی خۆی دەمێنێتەوە و دەڵێ (با بگەڕێنەوە دواوە باران خۆواوی لەدڕچەڵە دێکاتە هەڵم و دەبێتە تانۆی چاو)، ئیتر تەواو، کە باران خۆوای لەچەڵا، درەخت و گیا و سۆزاییش دەمرن، وردە وردە مرۆڤکانیش، بەمانای ئیتر (تەواو دواجار هەموومان لەرەوە دەڕین)، گوتمان شاعیر لەنێو نائومێدییەکی گەورەدایە، یاخی و بێزار و ماندوو و تووڕەیە، بە گومانکی تەخ و بە چاوی ڕەخنەوە لە هەموو گەشێک دەڕوانێت، لە هیچ شوێنک ئارام ناگرێ و ناحەسێتەوە، لەگەڵ ئەوەی هەموو یاساکان و هەموو دەخکان نائاک و شێوێندراون، ژیان هیچی بەسەر هیچەوە نەماوە، شاعیر لەم گەستان و لەم ژیانە مەرگساتییە تەنها شوێنک شک دەبات بتوانێ تیایدا هەناسە بدات و ئارام بێتەوە ئەویش (شاری شیعرە (وەک ماڵکی ئارام).) ئەوەتا خۆی لە شیعری (بلیتی ژمارە بیست و هەشت)دا دەڵێ (گوتم لە شاری شیعر دژیم و هەناسەم نەرم و خۆش ئەها شیعرم لەدیارە و وەک کاتژمێری چوونە ژوان ڕەکی خستووم)، ئەو دەڵێ (شاری شیعر)، بەڵام شاریش هەر شوێنی ژیانە، بۆیە من دەڵێم ماڵ، واتە لەنێو ئەم هەموو نەهامەتی و نائومێدییە گەورانەدا شیعر تاکە هیوایە کە بۆی دژی و لەنێو ئەم هەموو ناڕەکیانەدا (ماڵی شیعر) ژیانکی ئارامی پێبەخشیوە وەک کاتژمێر جەستە و دەروونی ڕەکخستووە. هەر ئەوەندەش نا، دەڵێ (بە ئارەزووی خۆم لە بەهەشت ناچمە دەرەوە)، ئەو شاعیرکی نوخواز و داهێنەرە، لەنێو ڕووبەری شیعر و داهێنان ناسنامەی شاعیربوونی بەدەستهێناوە، ئیتر کەس داهێنەرکانیش دەبن بە موڵکی مێژوو و مرۆقایەتی بە تاهەتا لەنێو ئەبەدییەتدا دەمێننەوە، لەرە بەهەشت هەمایە بە مانەوە لەنێو ئەبەدییەتدا.

تا ئێرە بەشی یەکەمی نامەکەم بوو لە بەشی دووەمدا، دەمەوێت لە دەرگای بابەتکی گرینگ بدەم ئەویش لە ڕەگەی دەڵێ شیعرکی نێو ئەم دەقە، لە شیعری (جەناوەکان)دا دەڵێت (با بگەڕێنەوە دواوە هەز تووڕەیە لە سەوی کەوتوو.)، لەم دەڵێ شیعرەدا جوانییەکی بەرهەم هاتووە لە هەماکات، بارگاوییە بە خەیاڵی زانستی و فەلسەفی، لەسەرەتا ئەو پرسیارە لەلای خوێنەر دروست دەبە بە هەز

تووڕەیی لە سەوی کۆتوو؟! لەنێو قووڵایی بیرکردنەوەدا ڕاستەوخۆ بیرمان بۆ لای (نیوتن و هاوکێشەی کێشی زەوی) دەچێت، دواتر تێکڕا بۆ ململانێی نێوان هێزکانی مردن و ژیان دەبینەوە. لەم وێنەیەدا دیکتاتۆر زەوی کردۆتە گۆڕستانێکی گەورە، زەوی هەمایە بۆ مردن، ئاسمان لەسەرووی سەوکەوە، هووناکی و خۆڕتاو و ئێستێرەکان و بۆپەی بیرکردنەوە ئایینەکان خوداوەندەکانیش لەوێن، خوداوەندیش خاوەن هەموو دەسەڵات و هێزێکە، ئاسمان هەمایە بۆ ژیان، لەنێوان ململانێی (هێزی زەوی و هێزی ئاسمان) سەوکە ململانێ و ئەنجامەکان یەکلایی دەکاتەوە، دەکرێ سەوکەش هەما بێت بۆ (مرۆڤەکان و نیشتیمان و هەموو شتێ جوانەکان.)، دواجار سەوکە دەکەوێت. هێزی مردن واتێ (هێزی زەوی) زاڵدەبێت بەسەر (هێزی ئاسمان) واتێ هێزی ژیان، بۆگومان لەباروزروفێکی وا کە شەڕش شۆڕەی لێی دابێ و شۆشگێڕەکان هەڵبخلیسکێن و بکەون، هێروهها چاویان پێبێ لە هووناکییەکی چرووک، تروسکایی هیچ گۆڕانکارییەک نەبینێ و مرۆڤەکان بۆ سفرەی خاڵییەوە لەژێر سێبەری درەختی گۆڕستانەکان پاڵکەوتبن بۆگومان جووڵەکان بۆ ئاراستەی مردن دەڕۆن بۆیە شاعیر لەنێو ئەو نائومێدییە گەورەیەدا دەڵێت (تەواو بەدواجار لەرەو دەڕۆین)، ئەم دەڵێ شیعرێ هەهەند و ماناکانی، بۆ من جگە لە ئێستیتیکا و چێژ، گرینگی و مانایەکی گەورەتری هەبوو، من مانیفێستەکم نووسیوە لە (سێ بەش) پێکهاتووە، گەشەنیگا و تەوانین و بیرکردنەوەکانی ئەزموونی خۆمم بۆ شیعر لەم مانیفێستە چڕ کردۆتەوە، کە بەشی یەکەمی بەناوی: (شیعر فۆرمێکی بەدەنگ نییە) (بەشی دووەم شیعر عەشقێکی گەورەیە.) لەم بەشەدا واتێ لە بەشی دووەم دەڵێم: (شیعر ئەو عەشقەیە پەاوپێ لە خۆن و ئومێد و جووڵە، فۆرمێکی پێ لە قسەیە و هاوتەریبە لەگەڵ ژیان و بۆها مرۆییەکان، شاعیر بیرمەند نییە، بەڵام لە ڕۆگەی بیرکردنەوەکانی دەتوانێ پرسیاری بیرمەندانە بۆرهەمبهێنێ، شاعیر فەیلەسووف نییە، بەڵام لە ڕۆگەی پاشخانە مەعریفییەکەیەوە دەتوانێ پرسیاری فەلسەفی بوروژێنێ، شاعیر گەیدەیەکی جواننەسە بۆ دەزینەوەی جوانییەکان هەموو گەردوون لەبەردەمی دایە، ئاسمان و کیشوەرکان و ئەقیانووسەکان و تەنانەت وردە ئێستێرە دوور دووەکانیش، دواجار شیعر عەشقێکی گەورەیە، ئەشقیش میلەدییە بەردەوامەکەی ژیانێ و ژیانیش دەقێکی شیعری ناوازەی پێ لە جوانی و چێژە). ئەم دەقە ئەوەی پیشاندین کە شیعر (فۆرمێکی بەدەنگ نییە)، شاعیر دەتوانێ دەنگ و هاوارەکانی خەڵی بەسەر هەموو ئەو هێز و هێکارانێ بەرز بکاتەوە کە دەیانەوێت ژیان ناشیرین بکەن و خەونە جوانەکانی مرۆڤ لەباربەن، هێروهها شیعر لەتوانایدا هەیە، بارگاوی بێت بۆ خەیاڵی

زانستی و فەلسەفی و لێنۆ مەعریفەیەکی فرەهەند ئیش بکات، دواجار پرسیاری زانستیی و فەلسەفیش بوروژێنێ، بەیە دڵخۆش بووم بە خوێندنەوەی ئەم دەقە بە من وەک ئەوە وابوو بە قەڵەمی جوانیی نووسرابێتەوە، ئیتر هاوڕێی شیعرییم، دووبارە هیوای خۆشبەختی و بەختەوەرییت بۆ دەخوازم، بە ئومێدم لێنۆ هەوبەری شیعر و هەوبەری داهێنان، قەڵەمەکەت هەر بە بەشت بێ و سەاو لە شیعری باڵا.

۲۰۲۰/9/۱۲ کۆنەدا

تێبینی: قەسیدەی (تەواو بە دواجار لەرەوە دەڵێین) لە (دە) شیعری تر پێکهاتووە بەم ناوانە (هەوخسار و شۆن، جێناوەکان، هێگاکانی دەوروبەر، گۆشەی هێنگ، ئاوازی چاوپێکەوتن، بلیتی ژمارە بیست و هەشت، ئەمە گەرانییەک دەگوترێ، بەرەنگ، کاتی تایبەتی هەوبار، ستایشێک بۆ جوودی).

• سەرچاوە: کتێبی(سەرزەمینی هەموو ناوەکان) سەباح هێنجەر،2003.

بۆ بە سەکس هیچ مانایەک بۆ خۆشەویستی نامێنێتەوە.. نووسینی: ستیڤان شەمزینی

مانۆلۆگی سێیەم لە کتێبی (خۆشەویستی لە سەردەمی شەرپێنجەدا)

خەم: ڕەمانسیزمی کۆتایی سەدەی حەڤدە دوالیزمی خۆشەویستی و مردنیان پێکەوە گرێدەدا، بەڵام پێناسەی تازە ئەوەیە خۆشەویستی و ژیان پێکەوە بەستراون.
من: هەتا فەر نەبین خۆشەویستی بکەین، فەر نابین چێن بژین. ئەوەی گەردوون هەدەسوێنێت خۆشەویستییە. لاهوتییەکان دەڵێن خودایە، بەڵام خوداش هەر پارچەیەکە لە خۆشەویستی.
خەم: مرۆڤ کە فەری خۆشەویستی بوو، تامی ژیان دەکات، ئیتر ترسی لە مەرگ نامێنێت، چوونکە هەست دەکات ئەوەی پەیستە بیکات ئەنجامی داوە.

من: ژیان خۆی سپێسەکە لەنێوان هەردوو خاڵی لە دایکبوون و مردندا، ئەوەی ئێم بەشایی بە خۆشویستی پێ نەکاتەوە، نە لە دایکبوون و نە ژیاوە و نە دەمرێت، بەو پێیەی بوون بە خۆشویستیدا دەناسرێتەوە.
خەم: وتەکانت پڕن لە حیکمەت، لە بارەی خۆشویستیەوە بەدوە، بەڵام نگبوونی تە خیانەتە لە خۆشویستی!.
من: مەرج نییە، هەمیشە وتەکان روون بکاتەوە، هەردەم شێواندنەکان لە وتەکانەوە دەستپێدەکەن، هەروەک شیعرەکەی "نیکۆلاس کاتانێ" دەڵێت "من زەر جار، لە وشەکان پشیمان دەبمەوە، بەڵام هەرگیز لە بەدنگیەکانم نا".
خەم: ژیان خۆشویستیە، ئەمە ئەو فاکتەیە تارادەیەک هەمووان لەسەری کۆکین، بەڵام ئەی مردن چیە؟.
من: مردن تاکە هەقیقەتێکە ناتوانین تەفسیری بکەین، لەگەڵ ئەوەشدا نابێت لێی بترسین، چوونکە لەو باوەڕەدا نیم هەندەی ژیان تاڵ بێت.
خەم: ئەگەر ژیان خۆشویستیە بۆچی بە تاڵ پێناسەی بکەین؟، خۆشویستی و شادیی دوانەیەکن پێکەوە!!.
من: ئەگەر ژیان تاڵ نەبوایە، مرۆڤ پەویستی بە داهێنانی خۆشویستی نەبوو، مرۆڤ خۆشویستی داهێناوە نەک دیاردەیەکی خەسکی دەروونی خەی بێت، سروشتە خەسکەکەی مرۆڤ دەندەیە، کاتێک زانیمان ئەو دەندەیە سروشتیە وەرانترمان دەکات، ژیانمان تفتتر دەکات پەنامان بە خۆشویستی برد، یان بابەم خۆشویستیمان داهێنا.
خەم: باوەڕت بە ژیانەکی تر لە دوای مردن هەیە؟, واتە زیندوبوونەوەی پاش مەرگ فیزیکییەکەمان.
من: ئەم پرسیارە هێندە کۆنە بە قەد تەمەنی هەبوونی مرۆڤ، لەوەتی مرۆڤ هۆشی کردەتەوە ئەم پرسیارە ئامادەیی هەبووە، ئەو وەڵامانەی تاوەکو ئێستا لە ئارادان، لە روانگەی لاهوت یان فەلسەفەوەن، ئەوانەش هەموو شمانە و گریمانەیین نەک کۆنکرێت، لە لاهوت و فەلسەفە دوور نین لە زانست، بەڵکو لەسەر زانست ڕانراون، بگرە تاکو سەردەمی "ڕشنگەری"ش فەیلەسووفەکان هەم دانا بوون، هەم زانا، بەیە گریمانە فەلسەفییەکان بە تێپەڕینی کات بوونەتە فاکتی زانستیی، بەڵام کەی زانست توانی وەڵامی ئەو پرسیارە بداتەوە، دەتوانین وەڵامی ئەو پرسیارە بدینەوە جا بە هەر بارێکدا بێت ئەویان زەر گرنگ نییە، وەک خەم چاوەڕێی زانست دەکەم و دنیاشم لەوەی ڕەژەک دەتوانێت وەڵامی ئەم پرسیارە هەرە دەرینەی مرۆڤ بداتەوە.
خەم: کەواتە ناتوانین پێناسەی مردن بکەین!، دەبێت جۆی بهەڵێن بە زەمەن.

من: جارێ با ئەمە پێناسەی خودی ژیان بکەین کە ئەزموونی دەکەین، دواتر ڕەنگە ئاسان بگەینە پێناسەی مردن، هەروەک شاعیری یابانی "مەریتاکە" لە یەکێک لە هایکۆکانیدا دەڵێت "وەک گوڵە نیلوفەڕ، ژیانی من، سەراپا وەک ڕۆژێک دەتە بەرچاو". هەر بە ڕاستی ژیانمان هەر یەک تاکە ڕۆژە.
خەم: مەرگ کەدەکی سەیرە، ڕەنگە بتوانین لە کۆتاییەکانی ژیاندا لێی تێبگەین، هەروەک چۆن "ڤیکتەر هوگۆ" لە سەرەمەرگدا وتی "ڕووناکییەی ڕەش دەبینم". ئەو چرکەساتە ڕەنگە تێبگەین، بەڵام چیتر توانامان نییە لە بارەیەوە بدوێین.
من: مردن تەنها مردنی جەستەیە، ونبوونە لە بەرچاوی خەڵک، بەوام بەوە نییە ماددە بمرێت، تەنیا دەخی دەگۆڕێت!. تکایە کە من ون بووم لەبەرچاوانت وا مەکە نەتناسیوم، هەوەمدە بە لە بیرکردنم، باشترین کار بیکەیت داگیرساندنی مەمکە لەگەڵ خوێندنەوەی تێکستەکانمدا، بەڵام نەکەیت بە دەڵکی تەنگەوە ئەم کارە بکەیت.
خەم: کە ناڵێت بەو هەموو بریندارەوە پێش تە ون نابم، ئاخر گەمکم چەندان جار لیخن کرام، بەردی زەرم تێگیراوە، دڵیان شکاندووم لە ژیان، چاوەڕێی تەڵایی ڕوونی تە بووم تاکو بمژنیتەوە، سەیرە بەو هەموو هەستەوە، چۆن دەبێت وەک مردوو بژیم؟!.
من: تەم خەش دەوێت!. ئەوەندە ئاسان بە کەسک ناڵێم خەشم دەوێیت!, دڵنیام ئەفسوونێک لە تەدا هەیە، ڕاستە من جادووگەری وشەم، بەڵام تە ساحیری دە بردنی، ئەوە نییە بە ئاسانترین شێوە دێت بردم.
خەم: زەرجار وا هەست دەکەم زەر تەڕخیت، بەم جیا ناکرێتەوە چۆن بیر دەکەیتەوە و چی لە مشکتدا هەیە!.
من: مرۆڤی جوان، هەندێ ڕوونییەکی لەڕ، تە ناتوانیت کەشفی بیر و خەیاڵاتی بکەیت، کەچی تە هەشتا نابینیت ڤیزام پێداویت ئەو جوگرافیا تاریکانە بسەر بکەیتەوە لە ئەندێشەی منداهەن، وریابە چرای خەشوێستییەکەت توند بگرێ، نەک خوانەکردە لە بەرزاییەکانی بیرمەوە هەدەرێیت.
خەم: خەشوێستیتم قبوڵ کردووە، بەڵام لە بەیەک گەیشتنی جەستەکان زەر دەسەمەمەوە، بە جۆرێک بە بیرکردنەوە لێی تووشی جۆرە شەژانێک دەبم تێیدا ون دەبم، تە دەرکی ئەوەت کردووە خەریکە خەم ناسمەوێ؟.
من: ئەو خەشوێستییەی ڕگریی لە بەیەک گەیشتنی جەستە بکات، نەک نابێت پێی دڵخەش بین، بەڵکو دەبێت نەفرەتی لە بکەین. کەشێ تە لەوەدایە تەنها خورمات دەوێت، کەچی من خورما و مۆزیشم دەوێت.
خەم: لە دیدی منداخەشوێستی مەحکوم ناکرێت بە پێوەندیی سەرجەیی، ڕەح زیاتر ڕەڕ دەگەڕێت وەک لە جەستە.

من: خۆشەویستی هەزی کەشکردنی هەیە، هەمیشە دوو جەستە بەرەو یەک رادەکەشێت، کاتێک جەستەکان ئاوەزانی یەکتر دەبن، رژێنی خۆشەویستی هەرمانی تەوانەوە دەردەدات، خۆشەویستییەک نەتەوانێت دوو لەش ئاوێتەی یەکتر بکات، جێی گومانە و دەبێت باوەڕ بەوە بکەیت ئەم پەیوەندییە هەشتا نەبووتە خۆشەویستی.
خەم: هەشتا سەر لەوە دەرناکەم، بەچی لە پێناسەی نوێدا خۆشەویستی و سێکس پێکەوە دەبەسترێنەوە؟. بە دەبێت ئەو دووانە تەواوکەری یەکتر بن؟. کە ئەم رستەیەی سەپاندووە؟.
من: ئەوە رستەیەکی سروشتیی و خەسکە بە سێکس هیچ مانایەک بە خۆشەویستی نامێنێتەوە، بە پێچەوانەشەوە بە خۆشەویستی هیچ هەکارێک نییە بە ئەنجامدانی سێکس، چوونکە لەو دەمەدا سێکس دەبێتە پووچترین پرسێ.
خەم: هەشتا بەم هەرس ناکرێت، سێکس و خۆشەویستی دوالیزمێک بن یەکتر تەواو بکەن، تا ئێستا وەها تێبینیم کردووە ئەو دووانە پێچەوانەی یەکترن!.
من: لە روانگەیەکی فەلسەفیانەوە بەچوونی خەمم بە شی کردیتەوە، چوونکە تە سەفیستانە سێیری خۆشەویستی دەکەیت و پێتوایە نابێت جەستە رێگی هەبێت، منیش دەڵێم مرۆڤ بە هەی جەستەیەوە هەست بە بوونی خۆی دەکات.

٢٠١٨-١١-٤
کاتژمێر: چواردە و سی خولەک
نەخۆشخانەی گلیاد ئاینس

مەژوو.. شیعری سەلام عومەر

کە درەختەکان دەلەرنەوە
ئەوە گفتی با نییە
ئەوان گوێیان
لە دەنگ و هاتی مشارە
وەک دەی ئەو باندی
لەنەو دەستی راوچیەکدا هەڵدەپەڕێ و
پشت لە چیاو روو لە شارە

++++
کە قەڵایەکان دادەمەن
باران رەهەڵە زریان
هەرگیز ئەوان خەتابار نین
باپیرانمان
جوگرافیایان
دووژمنی کوردیان نەناسی
خەیان بە لقی رزیوی
درەختی وشك
بەنی پوچ هەڵدەواسی
++++
کە کارەزەکان چکیانکرد
کەمی باران
یان خەتای وشکەساڵی نەبوو
ریشنەکان کەشکیان لەسەر
دەمارەکانی هەڵچنی
هەر ئەوان بوون
بڕی رەز و بەستان
شڵەی ژەر زەوی و ئاسمان
هەر هەموویان
بە دیوەخانی خەیان چنی

بە لەتیف بەوار.. شیعری نەوزاد بەندی

سەرسامم چەن لە خەم زیاتر
پسپەڕی خەونەکانم بووی ؟
منە لە تەنیا تەنیـــــــــــــــــاتر
چەن بەم هەگا چەڕدا چووی ؟

چەن زامی پەنجا ساڵ تەمەن ،
لای تە بوو درشت و ووردی ؟

ئاخر زەحمەتێ ئەرکـــــــــی وا ،
کە تۆ لەم گەلەیت و کوردی !

چۆن خۆخەری و ســـینەوە ،
پەی نەبرد بە هەست و بیرت ؟
چۆن ئاوا بە گەرد مایـــــــەوە ،
پێنوس و ڕوانین و شـــــیرت ؟

ئەزانی نزیکترین کـــــــــەس ،
زامداری کردم ، کوشتـــمی ؟
کەچی تۆ کە نازانم کـــــــی ،
هاوڕێ و هاوسەز و پشتمی !

من کە سەرتاپای تەمەنـــــم ،
چەواڕانیی بوو وەک کافکا
چۆن دوورەکی وەک تۆ توانی ،
هاوڕێنەی شیعرم وا ساف کا ؟

خوون و خەیاڵی پەنجا ساڵ ،
بە ڕوانینەک شـــــی کەیتەوە
عەشقەک کە بوو بە خەڵەمێش
چۆن توانیت گەشی کەیتەوە ؟

دەرگا کەمـــــــــــدراوەکان ،
یەک بە یەک بخەیتە سەر پشت
لە کۆوە چاودێری من بووی
کە ئەو هەموو فرمێسکەم ڕشت ؟

کاتێکی زەری عومری خۆت ،
بە شیعرەکانم تەرخان کرد ..
لەم پاشـــــــــا گەردانییەدا ،
چۆن وا منت چراخان کـرد ؟

ئەزانی ووشەم نەماوە ،
بەردە سەری نەشکاندبێ ..؟
شیعرێکم نیە ، هاوڕێیەک ،
بە بە هەڵ نەیخنکاندبێ ؟

سووککردن و پشتگوێخستن ،

بەشی من بوو چیم نووسیبێ .
یان دزینی کەپلێ کەپـــــــــلێ ،
وەک کورد بێ ئەدەب برسی بێ !

چۆن ڕەشبینیی ناخی منت ،
لەکدا لەگەڵ شەپنهاوەر ؟
ئەو پیاوەی تروسکەی نەدی ،
خەیشی خەر بوو بە جەماوەر

هاوەڕم ، نازانم چی بەڵـــــم ،
لە ئاست خەمخۆرکەی تەدا
بە دیاری بە منـــــــت هەنا ،
چی شتەکم بە فـــــــیەڕۆ دا

تە بەوات بە گەڵاندمـــــــەوە ،
وات کرد بە کوردیش بەڵم گەل ..
گۆشبینیت لە ناخما ڕوانـــــد ،
وەکو چۆن خەر هەڵدە لە کەل

بەڵێ دەم گەڵستانـــــــــــــــێ ،
پەڵ لە کەس و خەونی جوان
هەموو وەک تەم ڕەوانـــــەوە ،
لە دەمان و نایشزانم کـــــوان !

عەشقێ زانکەی کرد بە داهێدێ
سەرتا پامـــــی کرد بە تەزوو
لە ئاستیا پەل و پەم شـــکا ،
ئەویش بە جەی هەشتم هەر زوو

دوای ئەو ، وەک حەبیبەی نالی ،
کە بوو بە عەشقی خودایی
زانست ڕژایە ناو ناخـــم ،
بوو بە هاوەڕم بە تەنیایی

لەویش دابەزام دوای ئەوەی ،
ئیمزام نەکرد بە کـــــــاو لار
لە یەکەمـــــــــــی کەڵەوە ،
پێنج پلێ هەنامیانە خـــــوار

ئیتر لافاوی ســـــــــــربازیی ،
بردمی وەک چەپۆشـــــــە
وام لێهات خوازیار بووم مردن ،
وەکو پێکەهەملوشـــــە

کچی مامۆە هەتاکـــــــــو ،
هاتنە خوارەوە چەتـــــەکان
وامزانی ئەبن بە هاوخـــەم ،
بەرەو لایان چووم بە تەکان

کچی ئەوەی کە پەـــاو بوو ،
زانست و ئەدەب بوو لایـــان ..
ئیتر ئەم گانتە جاییەیش ،
ئەوا سی و پێنج ساڵی خایان ..

بەخوا کورسی خوێندنەکی
پەیمانگای میتران پێی بەخشیم ..
بە ەەژی نیوەەە خورا ،
درا بە زەەەکی غەشیم ..

ئەدەب .. زانست .. خوێنەکانم ،
هەموویان خستە ژێر پێیان ..
گەمژە بوو بە پەەفیسەر ،
کەە و خەەاتیش بە نەزان ..

چامەیەکی ئەوە ، ئەمە ..
لە هی نالی و سالم زیاتر ..
ئەویش کە ئەیخوێنەتەوە ؟
منە لە تەنیا ، تەنـــــیاتر !

باجی ەەخنە گرتن.. سەدیق سەعید

وانەزی

هەر هەڵخەڵگرێك، لە سەرەتای دەسپێكی كاری هەڵخەڵیانەی خۆی، خۆی بە ئەوە یەكلایی نەكردبێتەوە كە ئەو ژانرەی كاری تێدا دەكات، دەبە باجی قورس و گەورەی بە بدات، كە هەندە جار بە نەمانی پەیوەندی هاوڕێیەتی، كەمایەتی، دژایەتیتكردن، پێلاماردانی كەسی كەتایی دێت، ئەوا لە كاری هەڵخەڵینی نەگەیشتووە، چونكە هەڵخەڵە بە مانای باجدان، لە بەرانبەر گوتنی ڕاستییەكان. لە كەمەگەی ئەمدا ڕوانینێكی تایبەت و نەگۆ لای نووسەران بە گشتی (مەگەر بە دەگمەن) هەیە، كە هەڵخەڵە لە پەسن و ستایش، سازش و پێدا هەڵگوتن دەبینێوە، بەیە ئەگەر بەر بەچوونێكی جیاوازتر لەمە كوتن، بە داخەوە بەیان هەرس ناكرێت. لەڕەوەش كە هەڵخەڵی لە دەگرێت، بڵاكت دەكات، ناچارت دەكات ڕوونكردنەوە بنووسی و لە بیرو ڕاكانی پێشووت پاشگەز بیەوە، دژایەتیت دەكات و دەكەوێتە سەنگەرێك هەنگە تا مردن نەیارت بێت. بەیە هەڵخەڵە بە مانای باجدان، ئەو باجدانە، زەرجار هەڵخەڵگر وەك جەنگاوەرێكی تەنها، لە مەیدانەكەدا دەڕێتەوە و ناچاری دەكات بە تەنها وەك كارەكتەرێك لە چەندین سەنگەرەوە بووەستێتەوە و بەرانبەر ئەوانیتر بجەنگێت. گەرچی ئەمە پەیامی هەڵخەڵە و كاری هەڵخەڵینی نییە، بەڵام بە داخەوە ئەمە واقیعی كاری ڕەخنەیە لای ئەمە. ئەم تەنیا كەوتنەوەیە، ئەم هەموو نەیارە و لاتەریكەردنەی هەڵخەڵگر لە نەوەندی هەشتبیریی و دنیای نووسینی ئەمدا، بگومان دەخەكە لای هەموو هەڵخەڵگرتێك قەبوولناكرێت، مەگەر ئەوانەی دەزانن هەڵخەڵە و هەڵخەڵگرتن لە كولتوورەكدا كە تەنها پەسن و پیا هەڵدان دەزانێت یانی چی. هەر بە ناو هەڵخەڵگرێك، لە پای ئەو هەموو لە كەوتانەی لەپڕاوەزی سەرنجە هەڵخەڵیەكانی، پاشگەز بووەوە لەوەی پەشووتر نووسیوێتی، بە دەنیاییەوە هەڵخەڵە گر نییە، لە بەر یەك هەكاری زەر سادە ئەویش ئەویە، كاری هەڵخەڵگر ئەوە نییە هەر هەڵخەڵیەك نووسی بە دەی ئەویتر نەبوو، پەزشكی بە بەهەنێتەوە بە پاساوی ئەوەی گوایا ئەدەب لە مرۆڤ گەورەترە ونابە دەی مرۆڤ لە پەناو ئەدەب بەهەنجەنین. ئەم جەڕە واهیمانە، تەنە لای نووسەری كورد هەیە، بگومان مرۆڤ گەورەترین سەرمایەیە، لە هەموو شتەكیش گەورەتر، بەڵام دیوی هەرە جوان و شكۆمەندانەی مرۆڤ لە وەدایە، ڕاستی بەڵێت و لەی پەشیمان نەبێتەوە. هەر وشەیەك و سەرنجەكی هەڵخەڵینی، كە هەڵخەڵگر لە بارەی دەقەك، پرس و بابەتەكی ئەدەبی دەینووسێت، بڕپرسیاریەتییەكی گەورەیە، بەیە بەرلەوەی ئەو بڕپرسیاریەتییە بە نووسین هەڵبگرێت، دەبە دەنیا، بوەر و ڕاشكاو،

ئازاو وچاو نەترس بێت لەوەی دەیەت بە ئەوەی گوێ بەوە بدات ئەم سەرنجانەی دەی کە دەڵێنجنن، یان چەند لە هاوڕێکانی کەم دەبنەوە. مەگەر بە درۆزایی مەژوو، ئەوانەی ڕاستییان گوتووە، هەمیشە ووبەووی مەرگ و لە نەوبردن نەبوونەتەوە؟ دواتر گریمان خەنجەرێك بە پاساوی ئەوەی مرۆڤ لە ئەدەب گەورەتر، پەزش بە نووسەرێك دەنێتەوە کە پەخنەی لە گرتووە، بەچی پەزشیش بە دەیان لەو نووسەرانەی تریش ناهەنێتەوە کە پەشتر پەخنەی تونەترو بە زمانی زبرتر لە گرتوون؟ مەگەر ئەوانیش مرۆڤ نین و لە ئەدەب گەورەتر نین؟ یان ئەمە پەیوەندی بە هاوڕێیەتی و شارچییەتیەوە هەیە؟ بە داخەوە وەك چەن دووپاتی ووویی، ووپامایی و سازشکردن و ڕازیکردن، لە خەستەتە هەرە ناشرین و بەرجەستەکانی مرۆڤی کوردن لە باشووری کوردستاندا، بەو شێوەیش بەشێکی یەکجار زۆر لە نووسەران، هەگەی هەمان ئەو خەستانەن و جیاوازییان لەگەڵ خەڵکی هەمووکی و میللی نییە، ئەگەر ملیۆن کتێبیشیان خوێند بێتەوە، چونکە مرۆڤ بە ئەوە دەخوێنێتەوە بگەڕێت و جیاواز لەوانیتر بکەوێتەوە. دواجار دەڵێین، بوونەری و بەڵایەنی دوو لە دیارترین خەسڵەتی کاری پەخنەیانەن کە دەبە پەخنەگر هەر لە سەرەتای چوونە نەو دنیای پەخنەگرتنەوە، بیکاتە میتاد و لە کاری پەخنەییانەی خۆیدا پەیڕەویان بکات.

*ئەم بابەتە لە ڕۆژنامەی هەولێر ژمارە(4074) ڕۆژی 19/5/2024 بڵاوکراوەتەوە.

لە پەخنەی سیاسیەتی خاوەندارێتیدا.. حەمید تەقوایی.. وەرگێڕانی کاوە عومەر

وەڵام بە پرسیارێکی بڵاوکراوەی ئینتەرناسیونال

ئینتەرناسیونال: دەستەواژەی موڵکایەتی هەمیشە یەکێك بووە لە

بابەتە سەرکیەکان بە مارکسیستەکان و کۆمۆنیستەکان . "هەڵوەشاندنەوەی خاوەندارێتی تایبەت بەسەر ئامرازەکانی بەرهەمهێنان" و گۆڕینی بۆ "خاوەندارێتی گشتی کۆمەڵگە" یەکێکە لە ئامانجە سەرەکییەکانی کۆمۆنیستەکان. ئایا لەگەڵ ئەو قسانەی سەرەوەدایت؟ لە بنەڕەتدا بۆچوونی ئەو پۆیستی هەڵوەشاندنەوەی خاوەندارێتی تایبەت چییە؟ ئایا مۆک و سامانی تاکەکانی کۆمەڵگاش دەکەوێتە ژێرکاریگەری ئەم بابەتە؟

حەمید تەقوایی: هەڵوەشاندنەوە و قەدەغەکردنی خاوەندارێتی لە ئامرازەکانی بەرهەمهێنان، چ بەرهەمهێنانی کالا یان خزمەتگوزاری، پایەیەکی گرنگی سیستەمی سۆسیالیستییە، بەڵام بۆ بۆچوونی من ئەمە بۆ مانای خاوەندارێتی لە قەوارەیەکی تر- کۆمەڵگە یان حکومەت یان تەعاون یان ئەنجومەن و... هەر دەسەڵات و ئۆرگانێکی تر نێک لەسەر ئامرازەکانی بەرهەمهێنان. بە ڕوونکردنەوەی باسەکە پۆیستە کەمێک بیر لە مانای ڕاستەقینەی خاوەندارێتی بکاتەوە. خاوەندارێتی لە کۆمەڵگای سەرمایەداری و هەموو سیستەمە چینایەتییەکان بە واتای مافی حاشا هەڵنەگری خاوەن مۆک و مالی خۆی دێت. خاوەنێکی دەتوانێت مۆکەکەی بفرۆشێت یان بەکاری نەهێنێت یان تانەت لەناوی ببات. لە کاتێکدا لە کۆمەڵگای سۆسیالیستیدا هیچ کەسێکی سروشتی و یاسایی مافی ئەوەی نییە بە ئامرازەکانی بەرهەمهێنان ئەو کارە بکات. لە سۆسیالیزمدا خاوەندارێتی لە ئامرازەکانی بەرهەمهێنادا بە بەڕێوەبردن و سەرپەرشتیکردن و کۆنترۆڵکردنی بەرهەمهێنان لەلایەن کۆمەڵگاوە بۆ تایبەتی ئەنجومەنەکان جێگەی دەگرێتەوە. ئەنجومەنەکان خاوەنی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان نین، بەڵکو بەڕێوەبەر و بەڕێوەبەری بەرهەمهێنان. سۆسیالیزم بە گشتی پێی دەوترێت خاوەندارێتی هاوبەش، بەڵام بە بۆای من ئەم دەستەواژەیە وردە نییە. سۆسیالیزم ئیدارە و بەڕێوەبردنی کۆمەڵایەتییە نێک خاوەندارێتی کۆمەڵایەتی. تەنانەت ئەوانەی خاوەندارێتی هاوبەش بەکاردەهێنن بە مانای بەڕێوەبردن و کۆنترۆڵکردنی هاوبەش. بە نموونە لە ویکیپیدیادا، خاوەندارێتی هاوبەش بەم شێوەیە پێناسە دەکرێت: "خاوەنی هاوبەش بریتییە لە سیستەمێکی خاوەندارێتی کە لە کۆمەڵگەیەکی کۆمۆنیستیدا دامەزراوە. خاوەندارێتی هاوبەش، یان وردتر بڵێین "خاوەنی هاوبەشی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان"، بە واتای بەکارهێنانی هاوبەش ، بەڕێوەبردن و کۆنترۆڵکردنی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان و بەم پێیش بەرهەمەکان لەلایەن کۆمەڵگاوە بەرهەم دەهێنرێن." دەبینیت لێرەدا خاوەندارێتی بە مانای بەڕێوەبردن بەکاردێت نێک خاوەنی ڕەهای

ئامرازەکانی بەرهەمهێنان. بەڵام ئاستەوشەی "خاوەنایەتی" تەنانەت بە سیفاتێکی دەستەجەمعیش بەکارهێناوە و بە بەکارهێنەر و کۆنترۆڵکردنی بەرهەمهێنان جێی گرتووە.

لە ئاستێکی بنەڕەتیتر و گشتیتردا بەخێی ئەمە لە خاوەندارێتی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان تێدەپەڕێت. خۆ خاوەندارێتی پەیوەندی ئاستەوخێی بە کارەکەرەوە هەیە. لە سیستەمی سەرمایەداریدا هەموو بەرهەمێک کاڵایە و هەموو کاڵایەک بە پێدانی بەها گۆڕاوەکەی لەلایەن کەسێکی سروشتی یان یاساییەوە خاوەندارێتی دەکرێت. بە واتایەکی تر، هەرچەندە هەکاری کۆمەڵایەتی و ئامانجی بەرهەمهێنانی هەر بەرهەمێک وەک هاندانەوەی یەکسان لە پێداویستییەکانی مرۆڤ، واتە لە ڕوانگەی کۆمەڵایەتییەوە بەهای بەکاربردن هەکاری بەرهەمهێنانی هەر بەرهەمێک، بەڵام ئامانجی بەرهەمهێنان لە ڕوانگەی چینی سەرمایەدارەوە ئاوێە کە زۆرترین بەهای ئاڵوگۆڕکردن و قازانج لە فرۆشتنی کاڵاکان بەدەستبهێنێت.

لە ئاستێکی بنەڕەتیتر و گشتیتردا، خۆ خاوەندارێتی هەر کاڵایەک لەسەر بنەمای بەهای ئاڵوگۆڕکردنە. هەکاری کۆمەڵایەتی و ئامانجی بەرهەمهێنانی هەر بەرهەمێک بریتییە لە وەڵامدانەوەی یەکەک لە پێداویستییە ئینسانیەکانە، واتە لە ڕوانگەی کۆمەڵایەتییەوە بەهای بەکاربردن هەکاری بەرهەمهێنانی هەر بەرهەمێک، بەڵام مەبەستی بەرهەمهێنان لە سیستەمی سەرمایەداریدا بریتییە لە بەرهەمهێنانی زۆرترین بەهای ئاڵوگۆڕکردن و بەدەستهێنانی سامان لە فرۆشتنی کاڵاکاندا. لە کۆمەڵگەی سەرمایەداریدا هەم ئامرازەکانی بەرهەمهێنان کاڵایەکن کە بەهایەکی دیاریکراوی ئاڵوگۆڕیان هەیە، هەم هێزی کار و هەم هەموو بەرهەم و خزمەتگوزاریێ بەرهەم هێناوەکان. بە نموونە لە ڕوانگەی بەرهەمهێنەری پەتاوەوە، ئەم بەرهەمە بەرجەستەی بەهای ئاڵوگۆڕە، کە دەبێت بە نرخێکی دیاریکراو لە بازاڕدا بفرۆشرێت و قازانج بە فرۆشیار و بەرهەمهێنەر بەدەستبهێنێت. لە ڕوانگەی مەبەست و پاڵنەر و بیرکردنەوە و حیسابات نەک تەنها سەرمایەدار کە پەتاو دروست دەکات، بەڵکو تەنانەت لە ڕوانگەی بازرگان و فرۆشیاری پەتاویشەوە ئەم بەرهەمە تەنها بەرجەستەکردنی نرخێکە، واتە ، بۆ پارەیەکی دیاریکراو کە بەرهەمی پەتاوەکە دەتوانێت بیگەڕێنێتەوە، هەر بۆیش سوودەکەی لە فرۆشتنیدایە یان بەکارهێنانی. بۆیە لە ڕوانگەی فەلسەفەی ئابووریەوە دەکرێ بڵێین ئابووری سەرمایەداری لەسەر بنەمای ڕەسنایەتی بەهای ئاڵوگۆڕکردن دامەزراوە نەک بەهای بەکاربردن. لە کاتێکدا ڕەسنایەتی بەهای بەکاربردن، واتە بەکارهێنانی بەرهەمێک و ئەو پێداویستییە مرۆڤانەی کە تێر دەکات، هەکاری کۆمەڵایەتی و

مژووی بارهەمهێنانی بارهەمی لە پارسەندنی کۆمەڵگای مرۆڤایەتیدا و ئەمڕۆ خاڵی دەستپێکیشە و ئێو... فەلسەفەی ئابووری سۆسیالیزم. تەنها ئابووریەک دەتوانێت سوود بە هەموو کۆمەڵگە بگەیەنێت ئەگەر میحوەرەکەی پەیوەندییەکانی بارهەمهێنانی بەهای بەکاربردنی بارهەمەکان بێت، واتە بە دابینکردنی پێداویستییەکانی مرۆڤ بارهەمبهێنێت و نەک کەین و فرۆشتن. ئەمڕۆ چەمکی خاوەندارێتی لەگەڵ بەهای ئاوگەڵکردندا دەکاتە بابەتێکی کوفر و بێمانا.
بەخێنەی سۆسیالیستی لە خاوەندارێتی ئامرازەکانی بارهەمهێنان لە ڕاستیدا بەخێنەیە لە تایبەتمەندی کاڵا – بەهای ئاوگەڵ و کەین و فرۆشتن – لە ئامرازەکانی بارهەمهێنان و لەم ڕوانگەیەوە لە بەخێنەی خاوەندارێتی لە ئامرازەکانی بارهەمهێنانە و بەخێنە لە سیما کاڵای هەموو بارهەمە کارییەکان دەگرێتەوە.
گەیینی هەموو بارهەمەکانی کار بە کاڵا، دەرئەنجامی ڕاستەوخۆی گەیینی ئامرازەکانی بارهەمهێنانە بە کاڵا. لە کۆمەڵگای سەرمایەداریدا نەک هەر سەرچاوە و ئامرازەکانی بارهەمهێنان، لە زەوی و کانگا و دارستان و بارهەمە کشتوکاڵییەکانەوە بگرە تا وەرش و کارگە و دامەزراوە خزمەتگوزارییەکان و تەنانەت بارهەمە زانستی و هونەرییەکانیش، کاڵای سەر بە کەمینەی دەسەڵاتدارن، بەکو هەزی کار کاڵایەکیشە واتە بازاڕ دەکەدرێت و دەفرۆشرێت. هەوشاندنەوەی خاوەندارێتی لە ئامرازەکانی بارهەمهێنان و هەوشاندنەوەی کێلایەتی کرێ کە دوو پایەی سۆسیالیزمن، جگە لە نکۆیکردنی تایبەتمەندی کاڵابوونی ئەم دیاردانە و ئەم نکۆیکردنە لە تایبەتمەندی کاڵای هەزی کار و ئامرازەکان هیچ مانایەکی تریان نییە بارهەمهێنان بە شێوەیەکی بابەتیانە و پراکتیکی درێژدەبێتەوە بە هەموو بارهەمە دروستکراوەکانی مرۆڤ. تەنیا بە ئازادکردنی هەموو بارهەمێک لە شێوەی کاڵا و کێلوپێلێک کە بتوانرێت بکەدرێت و بفرۆشرێت، ئەو جلوبەرگانەی کە سەرمایەداری لەسەریان دەدوورێت، دەتوانرێت ئابووریەک بە خزمەتکردنی پێداویستییەکانی هەموو کۆمەڵگا بەکبخات.
بەکاڵابوونی هەزی کار و ئامرازەکانی بارهەمهێنان پێویستە بە شێوەیەکی یاسایی هەبوونشنرێتەوە و قەدەغە بکرێت، بەم باقی کاڵاکان، ئەو ئامرازانەی کە خەڵک پێویستیانە، لە پرسەی نکۆی چینایەتی و پارسەندنی کۆمەڵگای سۆسیالیستیدا تایبەتمەندی کاڵای خۆیان لەدەست دەدەن. میحوەری پەیوەندییەکانی بارهەمهێنانی سۆسیالیستی بە دابینکردنی پێداویستییەکانی کۆمەڵگا هەر لە سەرەتاوە دەبێت. نەزمی سۆسیالیستی لە بنەمای "لە هەریەکەوە بەپێی توانای خۆی و بە هەریەکەیان بەپێی کارەکەی" دەست پێدەکات. بەم

لە دروشمی "بە هەریەکەس بەپێی کارەکەی" هێشتا جێرەک لە ئاوەڵەی بەرهەم – کار لەگەڵ ئەو بەرهەمانەی کە بەرهەمهێنەر پەیوەستیانە – شاراوەتەوە. بەڵام تا ئەو ئایدیایەی لە بەدیهێنانی پرەنسیپی "بە هەرکەس بەپێی پەیوەستییەکانی" نزیک دەبینەوە، بەهای ئاوەڵەکردن تەنانەت لەم ئاستەشدا نامێنێت و تەنها پێداویستییەکانی مرۆڤ – بەهای بەکاربردن – دەبێنە بنەما.

ئەم ئاوەڵەیە: بە بڕوای مارکس، جوڵانە لە کۆمەڵگەی مەدەنییەوە بە کۆمەڵگەی ئینسانی یان ئینسانیەتی کۆمۆنایەتی – چەمک و دەستەواژەی خاوەندارێتی وەک دیاردەیەکی سەر بە کۆمەڵگا چینایەتییەکان – پێش مێژووی کۆمەڵگەی ئینسانی – دەسپێرێت بە ئەرشیف. بە درێژایی مێژوو ئەوەی وایکردووە زەرینەی کۆمەڵگا – خاڵێک کەمترێک لە کەمینە کە خاوەنی ئامرازەکانی بەرهەمهێنانن – ببێنە خاوەنی شتێک، لە بنەڕەتدا مافی بەکارهێنانی بەرهەمەکانە. لە سیستەمی سەرمایەداریدا ئینسان بە ئەوەی خواردن بخوات، جلوبەرگ بپۆشێت، شوێنی نیشتەجێبوون، گواستنەوە و سەفەر، کات بەسەربردن و بەکارهێنانی ئەدەب، مۆسیقا، هونەر و هتد سەرەتا پێوسیتە خاوەنی شتێک بیت یان مافی بەکارهێنانی کاتی ئەو شتە بدرێت بە خاوەنەکەی. بەڵام ئەم بابەتە هیچ پەیوەستییەکی کۆمەڵایەتی نییە، بەڵکو بابەتێکی تەواو چینایەتییە. مەرجی پێشوەختەی خاوەندارێتی بە بەکارهێنان لەلایەن ئەو چینانەی کە خاوەنی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان و سەرچاوەی سامانی کۆمەڵگان، داهێنراون. ئەمە بە تەواوی زیادییە. دەتوانیت لە خانوویەکی گونجاودا بژیت بەبێ ئەوەی خاوەندارێتی بکەیت، دەتوانیت ئۆتۆمبێل و کۆمپیوتەر و کۆلوپێلی ناوماڵ و خزمەتگوزاری و بەرهەمەکانی تر بەکاربهێنیت بەبێ ئەوەی "خاوەن" بیت. وەک چۆن سەبارەت بە ئامرازەکانی بەرهەمهێنان ڕوونم کردەوە، لەڕشدا کەس، یاسایی یان ڕاستەقینە، خاوەنی بەرهەمەکان نییە بە بەکارهێنانی کەسی. پرسیار نییە کە بە نموونە حکومەت یان شورا یان کۆمەڵگا خاوەنی ئۆتۆمبێل و کۆمپیوتەر و خانوو و کۆلوپێلی کەسی تر. باسکە ئەوەیە کە لە بنەڕەتدا لەگەڵ چینەکاندا، پێلی موڵکایەتی بە هەر مانایەک بابەتییەتی خێی لەدەست دەدات. لە کولتووور و تێگەیشتنی باو لە کۆمەڵگا هەبووکاندا، دەستەواژەکانی "خاوەنایەتی" و "مافی بەکارهێنان" هێندە لێکتر گرێدراون کە ڕەنگە بە زەر کەس "بەکارهێنان" بەبێ "خاوەنایەتی" شیاوی بیرکردنەوە نەبێت، بەڵام لەڕشدا هەر بۆشۆیی کە مارکسیستەکان هەمیشە جەختیان لێکردووەتەوە، کولتووور باڵادەست کولتوری چینی باڵادەستە. لەناوچونی کۆمەڵگەی چینایەتی بە شۆوێیەکی بابەتیانە خاوەندارێتیش لەناودەبات. ئەو کەسەی بە ئەندازەی پێویستی یان

تەنانەت کارەکەی سود لە بەرهەمهێنانی کۆمەڵگا وەربگرێت، پێویستی بە خاوەندارێتی هیچ شتێک نابێت.
لە لایەنێکی ترەوە کۆمەڵگای سەرمایەداری پێویستی بە خاوەندارێتی بە بەکاربەران هەیە. بە خاوەن خانوو یان ئۆتۆمبێل یان زەوی و زار و قەنەفە و فەرش و هەندێک کەرەستەی تری ناومان، کاکاکان وەک بەهای ئاوگەکردن پێویندیدار دەبن، چونکە ئەگەر پێویست بوو دەتوانرێت بفرۆشرێن و لە حاڵەتەکانی وەک فەرش و خانوویشدا دەتوانن دروستی بکەن قازانجێک. ئەم پێویستییە لە بنەڕەتدا لە نائەمنیی ئابووریی خێزانەوە سەرچاوە دەگرێت. لە بنەڕەتدا بە دابینکردنی ژیانە لە بارودۆخی بێکاری یان خانەنشینی و کەمئەندامی یان میرات بە منداڵان کە خاوەنی سەیری ئەو بەرهەمانە بکەن کە بەکاریدەهێنن لە شوێنی "سەرمایە بە کاژی تێنگانە". هەروەها ئەم جۆرە پێویستییە بە خاوەندارێتی بە دابینکردنی خۆشگوزەرانی گشتی و بەرهەمهێنان لە خزمەت پێکردنەوەی پێداویستییەکانی کۆمەڵگادا نامێنێت.
وەک دوا خاڵ پێویستە ئاماژە بە پێوەندی نێوان بەهای بەکاربردن و ئاوگەکردن بکەین لەسەر ئاستێکی ئەبستراکت و لە کاتێیدا پێوەندییەکی لەگەڵ نکۆیکردنی خاوەندارێتی لە کۆمەڵگەیەکی ئینسانیدا. مارکس دەستەواژەگەلێک لە ژیان و پێوەندییە ئاستەقینەکانی بەرهەمهێنانەوە ئەبستراکت دەکات، بەڵام ئەم ئەبستراکتانە تەنیا دەستەواژەگەلێکی فیکری-تیۆری نین، بەڵکو بنەمایەکی ئاستەقینەیان هەیە. ئەوەندەی پێوەندی بە باسکەمانەوە هەیە، دوو دیاردەی پارە و کار بەرجەستەکردنی کۆنکرێتی دوو دەستەواژە ئەبستراکتەکەی بەهای ئاوگەکە و بەهای بەکاربردن. بەهای بەکارهێنانی پارە بریتییە لە ئاوگەکردن لەگەڵ کاکاکانی تر و بە پێچەوانەوە بەهای ئاوگەیی کار لە بەکارهێنانیدا بەدی دێت – گەینی کەرەستەی خاو بە بەرهەم. پارە جگە لە ئاوگەکردن هیچ بەهایەکی بەکاربەری نییە، بەڵام بەکاربردنی کار نەک تەنها بەهای خۆی، بەڵکو زیاتر لە بەهای خۆی – کرێ بەدی دەهێنێت و ئەم تایبەتمەندییە زیادبوونی بەکارهێنانە دەیکاتە کایەک لە پێوەندییە سەرمایەداریەکاندا. لە لایەک ئەم تایبەتمەندیانە ئاماژەن بە زیادەیی پارە و لە لایەکی دیکەشەوە ئاماژەن بە هێزی کاری مرۆڤ لە بەرهەمهێنانی بەهای بەکاربردن یان بەرهەمی زیاتر لەوەی کە بەرهەمهێنەران پێویستیانە. وە ئەمەش بە مانای بەرهەمهێنانی زیادبوونی خۆشگوزەرانی بە هەموو کۆمەڵگایە.
کۆمەڵگای سۆسیالیستی بە ئاراستەی نەهێشتنی پارە و نکۆیکردنی تایبەتمەندی کایەیی کار – لە بابەتییەت و لە سوبژەکتیڤدا

دەجووڵێت. سۆسیالیزم هەم هەنزی کار وەک کایەک نکۆڵی دەکات و هەم لە کۆتاییدا کۆتایی بە نەهێشتنی پارە دێت. لەگڵ نەمانی ئەو دووە دیاردە بابەتییە، کەین و فرۆشتنی هەر کایەکی تر بەمانا دەبێت و بەو هەیوە دیاردەی کایە و خاوەندارێتی لە فیکر و پراکتیکدا بەکارهێنان و بوونی خۆیان لەدەست دەدەن.
بەها لە کۆمەڵگای سۆسیالیستیدا ئینسان و پەویستیەکانی ئینسانێ چ لە ئابووری و چ لە فەلسەفە و چ لە زانست و هونەر و کولتووردا.

٢٨ی ئوردی بەهیشتی ١٤٠٣، ١٦ی ئایاری ٢٠٢٤

بڕووسکەکان-2-.. ستیڤان شەمزینی

بڕووسکەی دووەم

پەم سەیرە هەشتا دەژیم
لە جەنگی هەقیقەتدا
چەندان جار زامدار بووم
هەر زەر دەمکە
بە ئەسپی عەشقەوە گلاوم
چەندان جار
لە کەوی خەشنوودیەوە هەڵدەراوم
دەیان جار
لە ئانی کەنووش بە ئاو
ئاگر لە خەندکانی گەنجیم بەر بووە
زەر جار
لە تەماشای پەلکەزێڕینەدا
چاوەکانم پە بوون
لە تەزی بیابانی غەریبی
زەر سەیرە هەشتا زیندووم
خە من هەموو شەوێک
لەگڵ مەمکدا دەمرم و

لە گەستانی تاریکیدا دەژرم!!

ژیان هەورازێکە
تاکو زیاتر پێیدا سەرکەویت
رووتر دیمەنی مردن دەبینیت
نامەوێت بگەمە کۆتایی ڕێگە
هێشتا کاری زۆرم ماوە لێرە
ژیان ڕووداوێکی خۆش نییە
ناچارین خەمان
تەوی خۆشی تێدا بچێنین
هەرکەس ژیانی بە هەیکەوە
خۆش دەوێ
من ژیانم لە بەر تۆ و
تۆشم لە بەر ژیان
خۆش دەوێت

لە هەرزەکاریدا پێنج خشتەکیم
بۆ ئەو کەرانە دەنووسی
لەژێر بنمیچی ماڵەکەماندا
هەڵانیان کردبوو
دواتر چوارخشتەکیم
بۆ نیشتمانێک دەنووسی
چارەی نەدەویستم
پاشتر سێ خشتەکیم
بۆ کرێکارێک دەنووسی
حاشای لە خوێنی رژاوم کرد
ئێستاش
شیعر بۆ پەروانە ژنێک دەنووسم
هاوسەفەرم
لە بەنکردنی گوڵکاندا
هاوچارێنووسمە لە سووتان
لە ژێر تاڵێک تیشکی ئەویندا

چارەی بەهارم ناوێت
درەختەکان بێ گڵا دادەپۆشێت
ناهێڵە خەر لەشی ڕووتیان ببینێت
پایزم خۆش دەوێت
وەک خەم عاشقەکی لاسارە
جلی سەوزی درەخت دادەکەنێت
بێ کزەبایەک دەیهەنێتە سەما
منیش هەروەک پایز سەرشێتم
جل لەبەری شیعرەکانمدا ناهێڵم
بێ "بای"ەک دەیانخەمە گەرانی وتن
بێ ئاو ژنەی وەک لاولاو
بێ دەی ئاگراویمدا هەڵگێڕاوە

کتێبێک لە بارەی بزووتنەوەی ڕوانگە چاپ و بڵاو دەکرێتەوە

کتێبەکی دیکەی نووسەر (سەدیق سەعید ڕواندزی) بە ناوی (ڕوانگە ناوەکی زۆرین لە سەردەمکی زۆیندا) لە ئایینداەکی نزیکدا چاپ و بڵاودەکرێتەوە. ناوەڕۆکی ئەم کتێبە، لە بنەڕەتدا وەڵامی بە کتێبەکی عەبدوڵا عەباس بە ناوی (ڕوانگە ناوی زل و دەی وێران) کە لەو ماوانەی ڕابردوودا چاپ و بڵاویکردۆتەوە. نووسەر سەدیق ڕواندزی، بە گەڵانەوە بە چەندەها سەرچاوە و بەچوونی مێژوویی ئەوە دەسەلمێنێت، کە کە بوون ئەوانەی ڕوانگەیان دامەزراند و ئایا ئەم بزووتنەوەیە، دەی وێران بووە وەک ئەوەی عەبدوڵا عەباس وەسفی دەکات یان ناوەکی زۆرین بوو لە سەردەمکی زۆیندا؟!

دەستپێکات بە مەعریفەی پێشی ناکرێ.. ئەحمەد هەولێری

بە درێژایی مێژووی دەستپێکات، هەمیشە مەعریفە پانتایی خۆی هەبووە. دەتوانین بەسادەیی بڵێین ئەو زەمەنەی کە دەستپێکات دوور لە مەعریفەی پیادەی هەز دەکات، ئەودەمە ناودێنرێ شێ یاخود کودەتا یاخود حاڵەتە ئاوارتەییەکان، بەڵام وەکو تر دەستپێکات بەبێ مەعریفە ئەگەری نییە.

هەموو دەستپێکاتێک لە پیادەدا جۆرێک لە مەعریفەی گۆڕەکە، مەعریفەش بە دەستپێکی دەستپێکات گرنگە هەمیش بە بەردەوامی و سەقامگیری هەیمەنەکەی. هەم لە کرێکی دەستپێکاتدا گرنگە و هەمیش لە فەزای گشتیدا. هەم لە پێوەندی لەگەڵ خۆیدا پێویستیەتی، هەمیش لە پێوەندی لەگەڵ دەرەوەتدا.

چونکە مەعریفە پێویستە بە بەرهەمهێنان و دووبارە بەرهەمهێنانەوەی شێوەیەکی نوێی هەژموون، واتە هەژموون و دەستپێکاتی تەکنەلۆژی . لە دیدی هابرماسەوە پێزەتیڤیزم و زانستگەرایی وەک جۆرێک لە مەعریفەی گشتگیر، شەرعییەت بە جۆرەکانی چاودێری و دیسپلین دەدەن لە کۆمەڵگەدا، ئەوەش لە ڕێگەی بانگەشەی زۆرووڕتی دەستپێکات، وە بڵایەنی زانست و زانینەوە.

دەستپێکاتی مەدێرن دەست دەگرێت بەکۆمەڵێك مەعریفەوە لە ڕێگەیانەوە چاودێری تاکەکان و کۆمەڵگە دەکات و ڕایان دەهێنێ لەسەر الرەملەو گوڵایەڵی، هەروەها لە پێناو پتەوکردنو پەرەپێدانی دەستاڵتی خۆی دەستاڵتی مەدێرن ناچارە کۆمەڵێك دێزگاو دامەزراوەی مەعریفی بنیاتبنێت ، لە نمونەی ئەو دێزگایانەی دەتوانین زانکۆو دێزگا پەروەردەیەکان وەربگرین کە کار دەکەن بە باوەکردنەوەی مەعریفە لە پێناو پاراستنو درێژە پێدانی دەستپێکات و دوور خستنەوەی ئەو دامەزراوانەی تری دەستاڵت کە لە الیەن چینێکی کۆمەاڵیەتی دەرەوەی دەوڵەت بەڕێوە دەبرێن

چونکە عەقڵ لە ناوەڕۆکی دەستپێکاتدایە و دەستپێکات و جۆرەکانی بەرهەم دەهێنێت. زۆرجاریش دەستپێکاتی تاکەڕەو و دیسپۆتیزم و خەسڵەتنی

بەرهەمهێناوە.

دەستپێکات و مەعریفە هەمیشە لەپێوەندیدان، دەستپێکات لە هیچی مەعریفەوە هەوڵی شاردنەوەی خۆی دەدات لە کۆشی گشتیدا، هەوڵدەدات پایەکانی خۆی قایم بکات، لە هیچی مەعریفەوە هێوایەتی بە ئامازەکانی خۆی دەدات، تەمەنی خۆی درێژ دەکاتەوە. هێوایەتی بە یاسا و هاساکانی پێیدا دەکات.
لە ئاستێکی دیکەدا دەستپێکات هەمیشە بوارێک بۆ مەعریفە دەهێڵێتەوە کە بزاوتن بکات، بۆ تایبەت ئەو مەعریفەیەی کە لە ناوەندی هەشتبیریدا قەتیس دەبێت و ناپەسەندەوە بە ناو هێعیەت. چونکە دەستپێکات گرفتێکی ئەوتۆی لەگەڵ ئەو مەعریفەیەدا نییە کە بەو جۆرە قەتیس دەبێت لەناوەندی هەشتبیراندا، ئەگەرچی هەستیاریشی هەیە. بەڵام ئەوە ئەرکێکە لە ئەستۆی دەستپێکات کە ناتوانێ توخنی نەکەوێت و بەجێی نەهێنێت. بەڵێ سەیر نییە کە دەستپێکاتە دیسپۆتیزم و دیکتاتۆرەکان لە نموونەی دەستپێکاتە ستالینی و کلیپتۆکراسییەکان هەمیشە ناوەندێکی مەعریفیان هەیە و دەیان دەزگای چاپیان هەیە.

دەستپێکات لەگەڵی هەردوو ڤەرژنەکەی پەرتیقیزمەوە کار لە هەمەک دەکات و دەستپاتە مەعریفییەکەی بەکاردێنێت، پەرتیقیزمە ئاینی و ئاسمانییەکە، و پەرتیقیزمە زانستگرا نائاینییەکە. چونکە پەرتیقیزم تەنیا بایەخ و گرنگی بە دەخی ئارا و ئەوی هەیە، دەدات و دان بە سیستەمی کەمایەتی هەبوودا دانێت و هێگە لە هەر گرانێکی هادیکالی هاستقینە دەگرێت، پەرتیقیزم لە کۆتاییدا پێویستە بە بەرهەمهێنان و دوبارە بەرهەمهێنانەوەی شێوەیەکی نوێی هەژمون، واتە هەژموون و دەستاتی تەکنەلەژی و هەژموونگرایی.

ئەحمەد هەولێری

گۆڤاری نما ژمارە ٥٧

[بۆ خوێندنەوەی ژمارە ٥٧ی گۆڤاری نما کلیکی ئێرە بکەن..]

Nma57Download

یادەوەریییەکانی شاعیرێکی نوخوازو ئامانی خانەقای میرزای میران ئیبراهام..-۱-ناڵێ حەسەن

بەشی یەکەم

_ سەرەتایەک

ئامانی خانەقای میرزا کە لە نووسینی (میران ئیبراهام) ، یەکێکە لەو ئامانە نایابانەی کە داهێنانێکی گەورەی تیاکراوە ، یەکێک لە بەرچاوترین تایبەتمەندی و جیاوازییەکانی ئەم ئامانە لە یەک کاتدا / دەتوانین وەک کتێبێکی نووسینەوەی یادەوەریەکانی شاعیرێک ، یان کتێبێکی مێژوویی ، لەهەمانکاتیش وەک ئامانکیش چ لە ڕووی زمان و گێڕانەوە چ لە ڕووی ئیستاتیکاوەش چێژ و ئارامییەکی دەروونی بە خوێنەر دەبەخشێت . میران ئیبراهام وەک ئامانووسێک بەوە ناسراوە بە وردی ئیش لەسەر مێژوو دەکات ، لەم لایەنەش تا ئەندازەیەکی زەرباش سەرکەوتوو بووە ، واتە لەنەو ئەدەبی گێڕانەوە خاوەن فەرم و شێواز و ستایلێکی تایبەت بەخۆیەتی .. ئەم ئامانەش (خانەقای میرزا) گێڕانەوەی یادەوەریەکانی شاعیری نوخواز (جەلالی میرزا کەریم)ە و هاوکات ، تیشک خستنە سەر بزووتنەوەی ئەدەب و شیعری کوردییە ، بە تایبەت لە شاری سلێمانی لە چلەکانەوە تا حەفتاکان و گرووپی ڕوانگە و چەند ساڵێک دوای ئەوەش ، بەرچاو ڕۆشنیەکی زەرباش دەخاتە بەردەم خوێنەر بە تێگەیشتن لە بزووتنەوەی شیعری و ئەدەبی ئەو سەردەمە و ناسینی شاعیر و ڕۆشنبیر و کەسە ناسراو و دیارەکانی ، هاوکات ڕۆشی سیاسی شاری سلێمانی و ئاستی وشیاری خەڵکەکە و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان و باری ڕۆژنامەگەری و تەنانەت ڕۆشی سیاسی عێراق و دەورانی مەلەکیەت و پاشایەتی و کۆماریەکان و جموجۆڵی خەبات و تێکۆشانی کورد بە دژی ڕژێمی عێراق بە بەدەستهێنانی ئازادی و سەربەخۆیی و ژیانێکی باشتر ، هەموو ئەمانە لەم ئامانە بە سەلیقەیەکی ورد و نایاب بەرجەستە کراوە . هاوکات گێڕانەوەی یادەوەریەکانی جەلالی میرزا کەریم لە ڕۆژی لە

دایکبوونیەوە تا ئۆکاتەی مانەوایی لە ژیان دەکات ، هەوەستەکردن لە زارەک لە وەستگە گرینگەکانی ژیان و یادەوەریەکانی ئەم شاعیرە و لە تەمەنی منداڵی و هەرزەکاتی و پێوەندی خۆشەویستی و سیاسەت و شیعر و شاعیریەت و نائومێدبوون لە سیاسەت و قەناغی نوگەری و ژیانی دوورە وەاتی و تەنیایی و غوربەت و گەڕانەوەی بێ نیشتیمان و تاکەتایی ژیان . خاڵکیتر لەم بەرهەمانەی کە خوێنەر سەرسام دەکات لە زمانی دەستەواژەی وای تیایە کە پڕە لە حیکمەت و بیرکردنەوەی بەخێزیی و هاوکات فەلسەفیش ، یان ناساندنی کەسانێکی وشیار و بیرمەند کە وەک سەربازێکی ون چ لە سەردەمی ئۆکات بۆ ئەستایشەوە ، مەژوونووسان و بەشنبیران کەمترین ئاگایان لە بارەی توانا مەعریفی و بەشنبیریەکانی ئەو کەسانە نییە ، یەکێک لەوانە (مام زامن)ی بەقاڵە کە گەورەترین کاریگەری لەسەر ژیان و بیرکردنەوەکانی جەلالی میرزا کەریم و زارەک لە لاوەکانی ئەو سەردەمەدا هەبوو ، تا ئاستی ئەوەی جەلالی میرزا کەریم لەنەو بیرەوەریەکانی بەناو (بەرام ،، ئەو هەموومانی بە ژیاندەستی پەروەردەکرد ، لە بەژانێک دا مەرگدەستی بالی بەشی بەسەر بەحی هەموو خەڵکی ئەو شارەدا کەشابوو ، بە جۆرێک ترس لە مردن توانای هەستی لاواز کردبووین …!) . چەند نموونەیەکیش لە دەستەواژە گرینگ و نایابەکانی نەو ئەم کتێبە ، کە هەر دەستەواژەیەک وەک ئیدیۆمێک کەمەڵک خوێندنەوەو بیرکردنەوەی قووڵیان لە پشتەوە هەست پێدەکرێت لەوانە ، لە شوێنێک جەلالی میرزا کەریم لەبارەی مام زامنەوە دەڵێت (فەری کردین کە خۆ بەدەستەوەدان هەبژاردەی خەمانە ، بەڵام هیواو ئامانج نییە …!) ، یان لە شوێنێکی تر هەمدیسان قسەیەکی مام زامنمان بۆ دەگێڕێتەوە و دەڵێت (وەک بەحڵەبارەک هیچ پاساوەکمان لە پێش نییە تاوەکوو لە پەسەی مردن بترسین …!) ، لە شوێنێکیتر لە نائومێدبوون و بێزاربوون لە ژیانی غوربەت و تەنیایی و دوورە نیشتیمان دەڵێت (سەگ لە قەسابخانە نەمرێت عومری بە فیڕۆ چوو ..!) ، ئەمانە و چەندین دەستەواژە و قسەو باسیتر کە هەریەکێکیان چەندین خوێندنەوە و هاوکات بیرکردنەوەی قووڵی ڕەخنەییان لە پشتە ، لەڕە بەدوا هەوڵدەین لە چەندین وەستگە و گۆشەی جیاوازەوە درێژە بە خوێندنەوەی ئەم بەرهەمانەک و یادەوەریەکانی جەلالی میرزا کەریم بدەین .

_ مەژووی سێ دێیەی شاری سلێمانی

وەکو گوتم بەهەی ئەم بەرهەمانە و یادەوەریەکانی جەلالی میرزا کەریمەوە ، بەرچاو بەشنیەکی زۆرباشمان دەبێت لایەنیکەم بە سێ دێیەی مەژووی شاری سلێمانی ، لە ڕووی فەرهەنگی و کەمەایەتی و

ژیانی سیاسی ئەم شارە و هاوکات دەسەلاتی ئەوسای ئەحمەد عەلاق و دەورانی مەلەکیەت و پاشایەتی و هاتنی ئەحمەد بەعس و ململانێی نێوان حیزبە کوردیەکانی ئەوکات (پارتی و حیزبی شیوعی عەلاق) و ، لایەکیتر ناسینی شاعیر و نووسەر و کەسە ڕەشنبیر و ناودارەکانی ئەو سەردەمانە و لێپاڕ داهێنانە ئەدەبی و شیعریەکانیان جموجۆڵی سیاسی و کارو چالاکیەکانییان ، لەم نووسەر و سیما دیارانەی ئەو سەردەمانە (دەداری شاعیر و فایەق بێکەس و قانیع و گۆران و ئەحمەد هەردی و پیرەمەرد و عەلائەدین سەجادی و کاکەی فەلاح و حوسێن عارف و جەلالی میرزا کەریم و کامەران موکری و شەرکە بێکەس و زەرانیتر ، کەسانی سیاسیش وەک فەهد سکرتێری حیزبی شیوعی و کەریم ئەحمەد و ئیبراهیم ئەحمەد و میرزا کەریم و کوڕەکانی میرزا کەریم و مام زامن و کەسانیتریش) زۆرێک لە شاعیر و نووسەر و کەسایەتیتر کە ڕۆڵی گەورەیان هەبوو لە ڕەوشی ئەدەبی و سیاسی و ڕەشنبیری ئەو سەردەمانەی شاری سلێمانی و تەواوی ژیانی کوردەواری ئەو سەردەمە . میران ئیبراهام بە سلێقە و توانایەکی گەورەوە هەوڵی داوە لەنێو ئەم ڕەمانەدا ڕەوشی ئەو شارەمان لایەنیکەم بە سێ دەیە وەک هەکەیەکی سپیکراو بە بخاتە بەردەم . هەوەدەین لە خوارەوە بەشێک لەو ڕووداوە گرینگانە بخەینە بەردەم خوێنەر ، هەرەوک لە ڕەمانەکەدا هاتووە ، لە تەموزی ساڵی ١٩٤٦ ، مانگرتنی کرێکارانی نەوت لە گەڕەپانی گاورباخی لە شاری کەرکووک کە لە زەربەی شارەکانی عەلاقەوە خەڵک بۆی هاتبوون ، جەلالی میرزا کەریم لەوکاتەدا تەمەنی یانزە ساڵ دەبێت ، بە دەنگەکی بەند و دەرانەوە لەسەر سەکۆ و لەبەردەم ئاپۆرای مانگرتووان وتارێک دەخوێنێتەوە . لە گۆشەیەکیتری ئەم ڕەمانە باس لە هەڵبژاردنی نوێنەران بە پەرلەمانی عەلاق دەکرێت کە ژەمەی پاشایەتی ئەو سەردەمە گرینگیەکی زۆر بە شاری سلێمانی دەدات ، لە سلێمانی (حیزبی شیوعی و پارتی دیموکراتی کوردستان " پارتی ") نوێنەریان دەبێت و چەند لایەنگیتریش لەوانە بەرژەوەندیخوازەکان کە زۆتر پێکهاتبوون لە دەرەبەگ و شێخ و مەلاکان ، یان لایەنگرانی یەکێتی دەستوور و چەند لایەنگیتر . لە ساڵی ١٩٤٨ حکومەت بە سیاسەت و هاوکاری بەرژەوەند خوازەکان لە تەواوی عەلاق و بەتایبەت لە شاری سلێمانی بە ئەوی زوەم و زۆری هەڵبژاردن لە بیری خەڵک بڕێتەوە سیاسەتی برسی کردنی خەڵک پێیەو دەکات ، کە بە ئەندازەیەک هەموو شەوە لە گەڕەکەکانی سلێمانی دزیکردن پڕە دەسەنەت و یان (سواکەر لەناو بازاڕ و کەنارەکان ژمارەیان لە سەبواران زیاتر دەبێت !) ، هاتنی جوتیارەکانی عەربەت ، زیاتر پەنجا لە ژن و پیاوان بە پێ لە عەربەتەوە دێن بە سلێمانی و بە بەر دەرکی سەرا و تا دەنگی

نارەزایی‌تی خەیان بگەینن بە کاربەدەستان کە بە هەکاری لەتیفی شەیخ مەحمود دوو هەفتە ئاوا لە کۆگەکانیان دەبەدرێت . پاپشتیکردنی کۆپەوان و خۆپشاندانەکانی خەڵک لەلایەن (حیزبی شیوعی و پارتی) و بەشداری کردنی کارای ئەم دوو حیزبە ، بە نموونە (حەمە سالح دیلان و ئەحمەد هەردی و گەران) وەک سەکایەتی چاپ و ئەندامی حیزبی شیوعی لەسەر پارچە کازێک دەنووسن (ئەمە پارێزگاری لە چینی هەژاران دەکەین ، ئەمە داوای مافی ڕەوای خەڵک دەکەین) ، ئەم دروشمە بەنرخو ئاپۆڕەای خەڵک بەاودەکرێتەوە . لەنرخو خۆپشاندانەکان جگە لە لایەنگران و ئەندامانی حیزبی شیوعی و پارتی ، زۆرێک لە چین و توێژەکان و پیشەگەرانی ئەم شارە نوێنەری خەیان دەبەت لەوانە ، کەمەڵەی شۆفێرەکان و کەمەڵەی نانەواخانەکان و کەمەڵەی سەرتاشەکان و هەتادوایی ، بەشداری کردنی ژنانیش بە توێژێکی بەرچاو هەروەک لە ڕۆمانەکەدا هاتووە لە شوێنێک دەڵێت (ئەوە بە یەکەمجار بوو ژنان بەو توێژێ بەشداری خۆپشاندان بکەن و پشتەوبن و بڵێن بەر دەرکی سەرا) ، دەرکردنی بەیارێک لەلایەن نووری سەعید بە سەندنەوەی ڕۆگەزنامەی عێراقی لە شەست هەزار جووی دانیشتووی کوردستان و سەسەد هەزار و بگرە زیاتریش لە تەواوی عێراقدا ، لە بەرواری ٩/٤/١٩٥٤ بەیاردرا بە دەرەیکیتر هەبژاردنی پەرلەمانی عێراق ئەنجام بدرێت ، لە تەواوی عێراق بەرەی نیشتیمانی دروست کران ، لە سلەمانیش (پارتی و حیزبی شیوعی) لە یەک بەرە بە یەکگرتووی خەیان ڕاگەیاند و بەیاننامەی هاوبەشیان بڵاوکردەوە .. دامەزراندن و تەعینکردنی شەقاوە و لەتیەیە بەکارەکان لەلایەن حکومەتەوە بە ئازاردان و سووکایەتیکردن بە کەسانی ڕەشنبیر و شەڕشگەڕانی شاری سلەمانی ، ئەم شەقاوانەش لەلایەن خەڵکەوە بە جاش پۆلیس بانگدەکران . شەشی چواردەی تەمووزی ساڵی ١٩٥٨ و کەتایی هاتن بە توێژمی پاشایەتی کە بە ماوەیەک بەزاری و دوودەی باڵی کەشابوو بە سەر ڕەح و دەروونی خەڵک ، کەنفرانسی " یەکەتی قوتابیان " لە بەغدا کە لەدەمی قادری میرزا کەریم وەک کادیرەکی پارتی ئەوە دەڵێت (ئەمە بەو مەرجە بەشداریمان کرد کە لە پەیەو و پڕۆگرامی قوتابیان گەڵانکاری بکرێت) ، کە مەبەستیان بوو بالەکی چەپ لەناو ڕیزەکانی پارتیدا هەک بخەن یان هەر هیچ نەبێت ڕیز لە بیروبۆچوونەکانی چەپەکان بگیرێت ، بەڵام دیاربوو ئەو خوێنیان نەهاتبووە دی ، ئەو توێژە هەموو گلەییان لە (مام جەلال و مەحموود عەلی عوسمان) دەکرد ، کە ئەو توێژە ئەوان سەرپەرشتی کەنفراسەکەیان دەکرد . چیەکی حازم بەگ و کوەکانی ، حازم بەگ خەکی سلەمان دەبەت و کەسەکە وەک ڕاوێژکار و سەر بە توێژمە یەکبەدوای یەکەکان دەبەت ، لە ساڵی ١٩٣٠ سلەمانی جەدەهەڵ

و دەوات لە بەغدا نیشتەجێ دەبێت ، دوو کوڕی دەبێت بە ناوی کەمال و سەردار ، لەدوای ساڵی ١٩٦٣ و لە ژێر هاتنەسەر حوکمی قۆمیەکان کورەکانی تووشی خەشاردنەوە دەبن و حازم بەگ دەوانەی سلێمانیان دەکەتاوە بە تایبەت کەمال کە دەورەکی نزیکی دەگەڵ لەسەرەوە لەگەڵ پارتی ئیش دەکات و لە ژێر هۆش لەگەڵ حکومەت پێیوەندی دەبێت و کار بە ژێم دەکات . لە پایزی ساڵی ١٩٦٣ ئەو ژێرەی گەیی بە کەمەڵ دەدزنەوە لە دەوروبەری شاری سلێمانی ، هەر لەوساوەدا مەنعەتە جوڵەکی گشتگیر و سەرتاپایی لە شاری سلێمانی کە بووە هۆی گرتن و ئازاردانی زۆرێک لە خەڵکی ئەو شارە و هاوکات بەهۆی هەڵکوتانە سەرمایی غالب عەربەت ، کە دەبێتە هۆی ڕووداندی تراژیدیای خە سووتاندنی(بەهار و حەلیمە)ی دایکی بەهار ، کە دەکاتە کچ و خەزانی غالب عەربەت کە کەسایەتیەکی چەپەو هاوڕێی کۆمەکانی میرزا کەریمە ، کە ئەوکاتە لە زیندانە و چارەنووسی بە نادیاری ماوەتەوە ، هاوکات بەهاری کچی پێیوەندی خۆشەویستی لەگەڵ جەلالی میرزا کەریمدا هەیە و بەهۆی ئەم خەسووتاندنە بەهار گیانی لەدەست دەدات . لە ساڵی ١٩٤٨ بە شێوەیەکی سیستەماتیک عەرەبی شۆڤێنیست خەریکی سینەوەی کوردانی فەیلی بوون ئەم سیاسەتی ژێمی پاشایەتی تا ئەمەش بەردەوامە و تەنانەت ئەو چەند ساڵەی عەبدولکەریم قاسمیش لەسەر حوکم بوو . ئەمانە و چەندین ڕووداوی کارەساتبار و تراژیدی کە لەنێو ئەم ڕەمانەی خانەقای میرزا ی میران ئەبراهام وەک مێژووی شاری سلێمانی دەیخوێنینەوە .

_ جەلالی میرزا کەریم و شیعر

هەر کەسێک ڕەمانی (خانەقای میرزا)ی میران ئەبراهام بخوێنێتەوە و لەنێو گەڵانەوەی یادەوەریکاندا ، بە شێوەیەکی ڕەشن جەلالی میرزا کەریم لە سەر وەستگەدا دەبینێت ، جەلالی میرزا کەریم وەک شاعیرێکی نوێخواز ، وەک ئاکتیڤیستێکی سیاسی و کەسایەتیەکی چەپ و سۆشیالیست ، وەک میدیاکارێک و ڕۆژنامەنووسێک . جەلالی میرزا کەریم لە ساڵی ١٩٣٥ لە خەزانێکی دیار و خوێندەواری شاری سلێمانی لە دایک دەبێت ، باوکی و براکانی بەتایبەت غەفووری برای لە کەسە دیارەکانی ئەو شارەن و وەک کەسانی چەپ و لایەنگر لە خەڵکی هەژار و بەشمەینەت و کرێکاران و کاسبکاران هاوکات ، ئەندامی حیزبی شیوعی عەراقین ، میرزا کەریم کەسێکە پێیوەندییەکی بەربەاوی هەیە لەگەڵ کەسانی سیاسی و نووسەر و ڕۆشنبیرانی ئەو شارە ، ماڵەکەی هەمیشە شوێنی کەبوونەوە و پلاندانان و بیاردان بووە ، جەلالی میرزا کەریم لەو ماڵە لەگەڵ کتێب و کەبوونەوەو گفتوگۆی سیاسی و ئەدەبی گەورە دەبێت ، بەر لە چوونە قوتابخانە لە ڕێگەی کتێبی (ئەلف و بێی

کوردی) هەوەدەدات خەی فەرە خوەندنەوە بکات . لە پەلی یەکەمی سەرەتایی بەبە پرسکردن بە فەراشی قوتابخانەکەیان کە لە ژەرزەمینەکە کتەبخانەیەکی بچکەانەی دەبەت ، ەەژنامەی (کوردستان) دەهەنەتە ماەوە و لە ەەگەی لەکدانەوەی پیتەکان ناونیشانی بابەتەکان بە باوکی دەخوەنەتەوە ، ئەوش هەمایە کە مندااکی زیرەک و وریا بووە ، لەو تەمەنەوە عەشقی بە خوەندنەوە و فەربوون هەبوو ، میرزا کەریمی باوکی دەفتەرەکی دەبەت ، هەرچی شاعیرەک دەچەتە ماەیان بە دەستخەتی خەی لە دەفتەرەکە شیعرەکی پە تەمار دەکات ، دوا لاپەرەی ئەو دەفتەرە شیعری (ئەی ەەقیب)ی دەداری تیا دەنووسریتەوە ، ئەو دەفتەرەش کە بە دەستی جەلال خەی دەگەیەنرەتەلای عەلائەدین سەجادی ، جەلال هەر بەو زیرەکییەوە تەمەنی مندالی خەی لەگەە رووداوەکان و لە ناوەندەکی سیاسی و ەەشنبیری و ئەدەبی بە ەەدەکات ، لە سەرەتای مەرد مندااە و گەنجەتی لەژەر کاریگەری باوکی و ئەو کەبوونەوە و گفتوگە سیاسیانەی ماەوەیان ، دەبەت بە کەسەکی چەپ و دواتر بە ئەندام و کادیرەکی حیزبی شیوعی ، وە تەگەیشتنیش لە کەشە چینایەتیەکان جگە لە خوەندنەوەی کتەب ، زەتر لە ەیگەی ئەو نامانەوە بوو کە غەفووری برای دەینووسین و جەلالیش وەک تەترەک نامەکانی دەگەیاندن و بەر لە گەیاندنیش بە دزییەوە هەمووی دەخوەندنەوە . کتەبخانەیەک هەبوو لە ماەکەیان کە گەران ناوی نابوو کتەبخانەی (بیری نوە) ، جەلال زەربەی کتەبەکانی ئەو کتەبخانەیەی خوەندبوویەوە . لە تەمەنی یانزە سالی لەگەە باوک و غەفووری برای دەچەت بە کەرکووک بە بەشداریکردن لە مانگرتنی کرەکارانی نەوت هەرلەوەدا بەو تەمەنەوە وتارەکی پە دەدەن ئەمیش دەیخوەنەتەوە ، لە سالی ١٩٤٨ لە تەمەنی سیانزە سالی لەگەە باوکی دەچیت بە بەغدا و باوکی کامیرایەکی بە دیاری بە دەکەت . کە یەکەک دەبەت لە جوانترین دیاری تەمەنی ، ئەمش هەمایە بە وشیاری و مەدەرنی میرزا کەریم ، ئەگەرنا لەو سااانە هەموو باوکەک ئەوجەرە دیاریانە بە کورەکانیان نادەکەی .. جەلال بەجەرەک دەی بەو کامیرایە خەش دەبەت کە هەمیشە بە سینگییەوە دەبەت و لەگەیا دەبەت . یەکەم وەنە ، وەنەی بەهاری خەشویستی پەدەگرەت ، دووەم وەنە ، وەنەی جوتیارانی عەربەت ، ئەو ژن و پیاوە جوتیارانەی بە پە لە عەربەتەوە هاتبوون بە بەردەرکی سەرا . دواتر ەەژەک ئەو شەقاوانەی لەلایەن میریەوە دامەزرابوون لەوانە ، (مچەی بابە گەورە و سالە پیر و سالەی قالە حەلاو) هەرشی دەکەنە سەر و کامیراکەی لەی دەسەنن و بە بەرچاویەوە دەیشکەنن ، دوای نامانی کامیراکە هەوەدەدات لە ەەگەی نووسینی شیعرەوە هەستەکانی خەی دەربەیت ، بەیە لە شوەنەکی ەەمانکە دەەەت ، (پەموایە ئەوە

هەکاربوو ، بە دڕبڕینی هەستەکانم پێنام بردە بەر شیعر نووسین)
. جەلالی میرزا کەریم لە تەمەنی گەنجێتی شانزە حەڤدە ساڵییەوە
دەست بە نووسینی شیعر دەکات ، لەپاڵ بیروباوەڕە سیاسی و نیشتیمان
پەروەری و مرۆڤدۆستییەکەی ، دڕبڕینی هەستەکانی ناوەوەی خەی
پاکنڕکیتر بوو بە نووسینی شیعر ، ئەویش ئەو عەشقە گەورەیەی بوو
بە (بەهار)ی شەخ کە یەکێک دەبێت لە کچە جوانەکانی گەرەک و شاری
سلێمانی ، کە هەموو کەوان و گەنجانی ئەمشارە خەونیان بەو
دەبڕەوە دەبینی . جەلال خەی لە شوێنێک دەێت (شیعرم دەنووسی لە
بری چەک بە دەستەبڕکردنی نان و ئازادی ، شیعر و شانامەی بڕگری
، دواتر تێگەیشتم و ئەو پرسیارەم لەخەم کرد ، ئایا شیعر جێگەی
ئازاری ئەمەی تیا دەبێتەوە ؟ یان زمانی شیعر دەتوانێ بڕگری لە
شوناسی ئەمە بکات ؟ ئەمانە و چەندین پرسیار و لێکدانەوەی تر ،
وایان لەو شاعیرەمان کردبوو ، بە مەعریفەیەکی قوەوە شیعر
بنووسێت و هەر لەسەرەتاوە هەوڵی دەدا وەک دەنگێک و شاعیرێکی
جیاواز دەرکەوێت . کاتێک یەکەمین شیعر بەاو دەکاتەوە لای بەهاری
دوەبەری باسی دەکات ، بەهار بە هاندانی ماچێکی دەکات و دەخەشی
خەی بەو ماچە بە دەردەبێت و بەنی پەدەدات ، هەرکاتێک شیعرێک
لە ەژنامەو گەڤارەکان بەاوکاتەوە ئەمیش ماچێکی پە بدات ، جەلالیش
بە بەدەستهێنانی زەرترین ماچ هەوەدەدات زەرترین شیعر بە ەژنامە
و گەڤارەکانی ئەو سەردەمە بنڕێت ، هەر لەو سەردەمانە ، جەلالی
میرزا کەریم لە درێژەی گەانەوەی یادەوەرییەکانی لە شوێنێک دەێت
(تەمەنم حەڤدە ساە بوو ، یەکەم شیعرم بە مام زامن خوێندەوە ،
ئەو پێی گوتم (تۆ و هاوەکانت ماە و نیشتیمان بە هەزاران لە
کاغەز دروست دەکەن ، واتان لە خەک کردووە ، بە چاوی کراوەوە
خەون بە نان و ئازادییەوە ببینن ! ، ئەوە بەو خەکە دەەن لەو
پێناوەدا بمرن تا لە پاشەژدا نەوەکانتان ئاسوودە و سەرفراز بن
..!) . مام زامن پیاوێکی بە تەمەن بوو دوکانی بەقاڵی هەبوو ،
کەسێکی سیاسی و خاوەن وشیاری و مەعریفەیەکی گەورە بووە . جەلال لە
منداڵییەوە هات و چێی مام زامنی دەکرد ،، پارێی هەبا یان نا مام
زامن نوقڵی پێدەدا ، هەمیشە ئامۆژگاری دەکرد و قسەی بە دەکرد .
مام زامن وەک بیرمەندێک کاریگەری بەسەر جەلال هەبوو ، تا کۆتایی
ژیانی ئەم کاریگەرییەی مام زامنی بەسەرەوە دەمێنێت . نێک هەر جەلال
بەکو زەربەی نووسەر و شاعیر و ەشنبیرەکان هاتوچێی دوکانەکەی
مام زامن دەکەن و دەبێتە لانە و شوێنی هەموو ەژیان بە نموونە
گەران هاوڕییەکی نزیکی مام زامن دەبێت لە سەفەرێک بە ووسیاش
بڕیەوە دەبن . جەلالی میرزا کەریم تەواو تێکە بە دونیای نووسینی
شیعر دەبێت و هاوکات وەک ئاکتیڤیستێکیش لە کاری سیاسی بەردەوام

دەبەست ، بەشداری لە زەربەی کاروچالاکیی و گردبوونەوە و خڕپشاندانی ئەوشارە دەکات . بە نموونە شاعیر و کەسە سیاسیەکان و گرانیبژەکان و بەردەوام چالاکییان لە لەسەر سەکۆیەکی نەو باخکەی فەرەج ئەنجام دەدەن ، ئەژدەک جەلالی میرزا کەریمیش لە دەفتەرکەی باوکی شیعرکی (ئەحمەد موختار جاف) دەردەهێنێ و لەویادا دەیخوێنێتەوە ، جەلالی میرزا کەریم بەهەی ناوداربوونی باوکی و غەفووری برای ، بەرکەوتەی لەگەڵ زەرەک لە شاعیرەکان و کەسایەتییە سیاسییەکانی ئەو سەردەمە دەبەست ، هەروەک لە ئەمانەکشدا هاتووە و دەبەست (ئەو کەسایەتیانەی خەم لەو تەمانەمدا لە نزیکەوە بەریان کەوتم و هەندەکیانم بە عەقڵی منداڵیم بە هاوڕی دەزانی) لەوانە(ئەمین زەکی ، ئەفیق حیلمی ، فایەق بێکەس ، تەفیق وەهبی ، عەبدولا گەران ، ئەئیس مستەفای کوڕی حاجی عەبدوڵا بانەیی سەرشەقام ، زەوەر خانی میرزا کەریمی باوکم بوو ، کوانی ئەحمەدی تەها ، حەمە سالح دیلان ، پیرەمەرد ، مەلا عەبدوکەریمی مودەڕیس و عەلائەدین سەجادی و ..) ، ئەمانە و چەندانیتر وەک (قانیع و کاکەی فەلاح و کامەران موکری و حوسێن عارف ...) کەسانی سیاسیش بە نموونە هاوڕێ فەهد دامەزرێنەری حیزبی شیوعی ، کەریم ئەحمەد ، شێع مەحموود و تەفیق وەهبی ، ئیبراهیم ئەحمەد ، لە شوێنێک دەبێت (لە پەلی شەشی سەرتایی بووم کە شێخ مەحموود و تەفیق وەهبی بە کەشتی جوتیارانی عەربەت بەشەو لە قەرەداخەوە هاتنە ماڵی ئێمە) ، لە منداڵی لە مەجلیسێک بووە کە عەلی مەردان و حەسەن زیرەک گرانییان تیا گوتوە . لەنەو شاعیر و نووسەرەکانیش جەلال خەی سەرسام بووە بە (فایەق بێکەس و قانیع و گەران و ئەحمەد هەردی) ، لە گەران زەر نزیک دەبەت و زەرجاران دەڕوات لەماڵەوە سەردانی دەکات و گرانیش شیعرە نوێکانی خەی بە دەخوێنێتەوە و باسی شیعر و بیری سۆشیالیستی بە دەکات . جەلالی میرزا کەریم هەمیشە لە هەوڵی ئەوەدا دەبەت وەک شاعیرێکی نوێخواز ئەچکە و زمان و فەرمی تایبەت بەخەی هەبەت . ئەم هەوڵەشی لەڕەوە ئەشنتر هەست پێدەکرەت کە وەک چالاکوانێکی سیاسی زەرجاران تووشی گیران و دوور خرانەوە دەبێتەوە ، جارێکیان لە ساڵی ١٩٥٤ دوور دەخرێتەوە بە سارباز گەیان سجنی شوعەیبەی بەسرە لەگەڵ قادری برایی و سەدان گەنجیتری سلەمانی ، میرزا کەریمی باوکی لەگەڵ نەبوونی هەژاری ئەوکاتی جارجارە سەردانیان دەکات خواردن و شتی پێویست و بەک پارەیان بە دەبات ، جارێکیان دینارێکی بە جەلال و قادری برای دەدات . جەلال لەو پارەیە سە کتابی شیعر دەکرەت . کتێبخان (کتێبی یەکەم ، بەدر شاکر سەیاب .. کەناری گەڵ ،، کتێبی دووەم ، نازیکە مەلائیکە ،، پریشک و خەمەش ، کتێبی سێیەم

، عەبدولوەهاب بەیاتی ، شەیتان و مەلائیکە ..) سێ شاعیری نوێخوازی عێراقی ئەو سەردەمە . دواتر سێ دەفتەریش دەکرێت ،، هەر دەفتەرێک بە کتێبێک کە هەوێدەدات بە فەرمی ئەوان شیعری کوردی بنووسێت ، واتە لاسایی شێواز و فەرمی ئەوان دەکاتەوە و دوای ئەو هەوڵانە خەیشی بە داهێنان و هەوڵەکانی خۆی وەک شاعیرێکی نوێخواز دەبێت بە خاوەن فەرم و ستایلی تایبەت بەخۆی ، لەدوای نەوەی گۆران وەک شاعیرێکی نوێخواز دەردەکەوێت و کاریگەری تەواوی دەبێت بەسەر ناوەندە ئەدەبیەکەی سەردەمی خۆی . دواتر لە بەغدا ئەو سێ شاعیرە نوێخوازە عێراقییە لە سێ کاتی جیاواز و لە شوێنی جیاواز دەیانبینێت و قسەوباسیان لەگەڵ دەکات و دەبێت بە هاوڕێی هەرسەکیان . لە ساڵی ١٩٦٣ جارێکیتر دەگیرێت و لەگەڵ غەفووری برای شوێن بزر دەبن ، لەوکاتەیا حەلاوە خانی دایکییان نەخۆش دەکەوێت ، عەزیزی برای دەیباتە بەغدا بۆ مەبەستی بردنی بۆ لای دکتۆر بەهام لە داخی گیرانی جەلال و غەقوور لە هەتڵ بۆ خەم و حەسرەتەوە گیان لەدەست دەدات و دەمرێت ، لە بازگەکان ڕێگە نادەن لاشەکەی بگەیێتەوە بۆ سلێمانی بۆیە لە بەغدا لە گۆستانی (شێخ مارفی کەرخی) دەینێژن ، کاتێک جەلال ئازاد دەکرێت و دەگەڕێتەوە سلێمانی ، مردنی حەلاوەخانی دایکی بۆ ئەندازەیەک کاری تێدەکات کە وەک تراژیدیایەک تا مردن کاریگەری بەسەرەوە دەمێنێت ، هەر لەو ماوەی گیرانی دەفتەرە شیعرەکەی لای مامۆستا یاسینی هاوێی دەبێت ، کە بیدات بۆ بەهار و تا لە فەوتان ڕزگاری بێت بەهام ، دواجار نەک دەفتەرە شیعرییەکەی بەڵکو بەهار خەیشی لە کردارێکی خۆسووتاندن گیانی لەدەست دەدات .. ئیتر دوای ئەم کارەساتانە شاری سلێمانی ڕووناکییەک و مانایەکی تیا نامێنێ بۆ ئەو کە بتوانێ ژیانی تیا بەسەر ببات ، دوای ئەوە واز لە کاری حیزبی و چاڵاکی سیاسی دەهێنێت و خۆی تەرخان دەکات بۆ شیعر و کاری میدیایی ، سلێمانی جێدەهێڵێت و دەچێتە بەغدا ، لەوێ لە پاڵ نووسینی شیعر و لە بەشی کوردی ڕادیۆی بەغدا وەک بژارەک دەست بەکار دەکات و لەگەڵ ڕۆژنامە و گۆڤارەکانیش وەک بەیان و هاوکاری و ڕزگاری و سەروکاری دەبێت . بەگومان ئەو بەیارەی وازهێنان لە حیزبی شیوعی و کاری سیاسی و خە تەرخانکردن بۆ شیعر و کاری میدیایی ، بەیارەک نەبوو وا کتوپڕ و بۆبۆ هەکار پێی گەیشت بێت . لە ساڵی ١٩٥٨ لە ژێر بیرکردنەوە و هەلومەرجی ئەوکات جەلال شیعری (چاوی شەقام) دەنووسێت ، کە یەکەکە لە شیعرە ناوازەکانیەتی ، شیعرەکە ڕەنگدانەوەی نائومێدی و دوو دڵی و بێزارییەکە کە لەنێو بیرکردنەوە و هەلومەرج و ژیانی واقیعی ئەوکاتیان بوونی هەبوو ، جەلال بۆ شیعر تەعبیری لەو بێزاری و نائومێدییەی خۆیی و واقیعی ئەو سەردەمە کردبوو . شیعرەکە بەم

کەپلەیە دەست پەدەکات ..
چاوی شەقام
هەن هەن نیگای ئاگری بالی کاروانمان
مەرگی بەهاری ئاسە دائەبارێنە
هەناوەی زام
تا تا چەی خوێنی وشەی سەربەاومان
لە ەەژنە و تاوی هەناسەی ژالە و بیدا دائەچینە
لەوی پەیام
گەا گەا تریفەی بزەی هاوارمان
بەناو ناخی ەەگای قوەپەوان و شیندا ئەوەرێنە ..!
لەبارەی ئەم شیعرەوە جەلالی میرزا کەریم لە بیرەوەریەکانی لەنیو ەەمانی (خانەقای میرزا) دا دەەەت (بە هاوەەکانم خوێندەوە ، هەندەکیان پەیان گوتم ، کە من لەم شەەشە بە گومانم بیرم دەت ، کاتەک بە عەرەبی هەمان شیعرم بە نازک مەلائیکە خوێندەوە ، ماچی کردم ، بەەام لەسەر ئەم شیعرەم ، لە قوتابیان و ەیزەکانی حیزبی شیوعی دەرکرام ، دواتر و ساەی ١٩٦١ بە گرتیان دام و دووساە لە ژوورەکی تاکە کەسیدا دەست بەسەربووم) ، لە شوێنەکی تر ، جەلال خەی ئەمە دەگەەتەوە ، هەفتەیەک پەش مردنی گەران ، جەلال سەردانی دەکات بەو مەبەستەی قسەکانی بنووسەتەوە ، لەوکاتەیا گەران نەخەش دەبەت و لەبەر کەکە بە پچە پچەی قسەکانی دەکات ، هاوکات کەمەکی حیزبی بە دەبات لە یەک مانگا بیست دینار لە حیزی شیوعی بەی بەاوەتەوە بەەام ، جەلال بیست و پێنج دیناری پەدەدات ، پێنج دینار لە گیرفانی خەی دەخاتە سەر وە ناشهەەی بەمە بزانەت ، چونکە دەزانەت بیست دینارەکەی حیزب بەشی پەداویستیەکان و کرێی خانووەکەی ناکات . گەران لە درەژەی قسەکانی لە شوێنەک دەەەت (ئەی تە پەتوایە لە قەدەرمدا نووسرابەت ، ئەو ەەژەی لە مەسکە هاوەەکانم لەسەر نووسینی شیعرەک لەیان کردمە هەراو بە گرتیان دام ، ئەوە بوو بەو نەخەشیە باەبەستیان کردم و بە بەغدایان ناردمەوە ، مام زامن هاوەەم بوو ،
کانییەکی ەوونی بەر تریفەی مانگە شەو
لە بنیا بلەرزە مرواری زیخ و چەو
جوانترە لەلای من لە دەریای بە سنوور
بەەە ئەو دەریان گەەیبوو بە . جوانترە لەلای من لە مەسکە هەر ئەوە نەبوو ، بەەکو زەربەی شیعرەکانمیان شەن و کەو کردبوو !) .
لەسەر ناوهەنانی کوردستان لە شیعرەکانماندا لەلایەن سەرکردایەتی حیزبی شیوعییەوە سزامان ئەخوارد ، تەنانەت ئەوەندە بەویژدان بوون بە گرتیشیان ئەداین . هەر لە پەیوەند بە (ئەدەب و ئایدیەلەژیا)

یان (حیزب و سیاسەت و شیعر و ئەدەب)ەوە لە شۆنکیتر ، جەلالی میرزا کەریم کە لەگەڵ بەدر شاکر سەیاب یەکتری دەبینن ، هەرچەندە سەیاب جەلال دەناسێتەوە و پێشتر لە شۆنک بینیوێتی بەڵام ، لە درێژەی قسەوباسکانییان و لەنێو یادەوەریکانی جەلالی میرزا کەریم دەڵێت (ئەوەی سەرنجی ڕاکێشام هەمان گلەیی لە حیزبی شیوعی هەبوو ، چونکە ئەویش ئەندامی حیزبی شیوعی بوو ، باسی لە شاعیر و ئازادی شیعر نووسین کرد ، بەڵخۆ و قسەکانی زۆر سەرنجیان ڕاکێشام ، هەر ئەوەش بوو بووە هۆنی بیری بزووتنەوەی ڕوانگە ! بەدر شاکر سەیاب پێی گوتم ، کاتێک شاعیرێک تەوقی ئایدیەلۆژیایەک دەکاتە مل ، ئیدی دەبێت بە چاوی حیزب ببینێت ، بە عەقلی حیزب بیربکاتەوە ..! کوێرانە هەموو ئەو خوار و خێچیانەی دونیای ڕیالی پێ باش بێت کە ئایدیەلۆژیای حیزب پەسەندیان دەکات !) . لەو سێ نموونەی سەرەوە لە بەرخود و مامەڵەی حیزبی شیوعی لەگەڵ گۆران و بەدر شاکر سەیاب و جەلالی میرزا کەریم ،، لەوە تێدەگەین ، حیزب و ئایدیەلۆژیا چەندە کاریگەری نێگەتیفیان هەیە بەسەر ئازادی نووسین و ئازادی نووسەر ، پەیڕەو و پڕۆگرامی حیزب و ئایدیەلۆژیاکان دەبن بە چوارچێوە و بازنەیەک کە شاعیر و نووسەرەکان بەیان نییە لەو چوارچێوە و بازنەیە دەربچن . کە ئەمەش بچووککردنەوەی ڕووبەری نووسین و سنووردارکردنی ئازادی نووسەر و شاعیرە . ئەمە لە کتێبی (ئەدەب و ئایدیەلۆژیا) ، بە ڕەشنی باسمان لەو پێوەندییە نێگەتیفەی ئایدیەلۆژیا کردووە بەسەر ڕووبەری شیعر و ئازادی نووسەر ، ئەوەمان باس کردووە کە شیعر و ئەدەب بوونکی گەردوونییان هەیە و ناچنە ناو هیچ چوارچێوە و بازنەیەکەوە ، چونکە ئەدەب و شیعر ئیش لەسەر مرۆڤ و بەها مرۆڤایەتییەکان دەکەن ، شاعیر و نووسەریش دەبێ لەنێو ڕووبەری نووسین ئازاد بن و نەکەونە ژێر کاریگەری هیچ ئایدیەلۆژیایەک و ئاینێک و هیچ هێزێکی دەرەکی کە ئاراستەی جووڵەکانیان دیاری ئەکات . ئەگەرنا دەبن بە نووسەرانکی کێڵگە نامە ، کەسانی نامێش داهێنانکانیان دەکەونە ژێر پرسیارەوە ، هاوکات لە کتێبی (گەیشتن بە ڕووبەری شیعر)یش لە پەیوەندی چەمکەکانی یاخیبوون و نوێگەری باسمان لەوە کردووە کە شاعیری نوێگەر و یاخی ناچنە نێو هیچ چوارچێوەو بازنەیەکەوە . بەیە جەلالی میرزا کەریمیش لەسەر ئەو بیرکردنەوانەی باسمان کرد وەک شاعیرێکی یاخی و نوێگەر تەوقی ئایدیپلۆژیا و حیزب لە گەردنی خەی دەکاتەوە و وەک شاعیرێکی ئازاد درێژە بە کاری نووسینی شیعر دەدات و لە ئایدیەلۆژیا و حیزب دوور دەکەوێتەوە و واز لە سیاسەتکردن دەهێنێت و خەی تەرخان دەکات بە شیعر نووسین و کاری میدیایی ، کە لەو کاتەدا بە کەمەگەی کوردی شێشکی کلتووری و

فەرهەنگی زۆتر بە پەویست دەزانێت ، هەر ئەوەش دەکات . لە بەغداش لە ژێر چاودێری پەلیس دەبێت و هەژکیان دەن بە دەستگیرکردنی بەهام لە ماڵەوە نابێت ، شەو کە دەگەڕێتەوە بە ئاپارتمانەکەی لەلایەن سەبیحە خەدونی دراوسێی کە ژنەکی بەختگرەوەیە و مەردەکەی ئەندامی حیزبی شیوعی عێراقە و لەوکاتە لە زیندانداندا دەبێت . جەلال شەو لە ماڵەکەی و لەنەو جێگای سەبیحە دەمێنێتەوە بەیانی ئەو شونێ جەدەهەیت ، بە هەی ئەم ەوداوەوە دیسان دەفتەرە شیعرەکانی دەفەوتێن بە شیعرە عەرەبیەکانیشەوە ، دوای ماوەیەک هەشنووسەک لە شیعرەکانی دەباتە چاپخانەیەک بە مەبەستی چاپکردنیان وەک کتێبەک بەهام ، دوای نائومێدبوونی لەچاپکردنی کتێبەکەی هەشنووسی شیعرەکانی لە چاپخانەکە بەجێدەهێت و لە بەغدا هەندە و دەگەڕێتەوە سلێمانی . بە فەوتانی ئەو رەشنووسەی ئەوە دەبێتە سەهەجار شیعرەکانی بفەوتێن . دواجار تەنها ئەو شیعرانەی بە دەمێنێتەوە کە لە هەژنامە و گۆڤارەکان بەاوی کردووەتەوە و لەگەڵ ئەوانەیش کە دوای ئەو قەناغە دەیاننووسێت . ئیتر دوای ئەوە لە خەمی پەکهەنانی گرووپەکی نوگەری دەبن بەناوی ەوانگە ، کە دواتر لە بەشکەی سەربەخۆ و بە جیا باس لە گرووپی ەوانگە و هەل و گاریگەری جەلالی میرزا کەریم دەکەین لە پەکهەنان و سەرهەدانی ئەم گرووپە . لەگەڵ سەرهەدانی شەشی ئەیلوول جەلالی میرزا کەریم دەچێتە شاخ و دەبێت بە پەشمەرگە . لەو سەردەمانەش لە ادیەی شەش کاری دەکرد و بە هەژنامەی برایەتیش دەنووسێت و کتێبخانەیەکیش بە پەشمەرگە دادەنێت . دوای بە شکست گەیشتن و کەتایی هاتنی شەشی ئەیلوول لە ساڵی ١٩٧٦ کوردستان جەدەهەیت و ەوودەکاتە ئەمریکا . سەرەتای گەیشتنی بە ئەمریکا هەفتانە شیعر و وتاری لە گۆڤارەکانی ئەسوات و دەنگی یەکگرتندا بەاودەکاتەوە ، ئەندامەکی چالاکی یەکێتی دیموکراتخوازانی عێراق دەبێت لە ئەوروپا ، هاوکات سەرپەرشتی کەمەڵەی نیشتیمانی دەکات لە ئەمریکا و کەنەدا .، هەر لە ئەمریکا کەرسەکی کەمپیوتەر وەردەگرێت و هەوەدەدات لە زانکۆی ولایەتی تەکساس دەست بەخوەند بکات چونکە ، ئەوەی بیستبوو کە بە نیازن بەشی زمان و مێژووی کوردی بکەنەوە لەو زانکۆیەدا . بەهام لە ئەمریکا و لەم ژیانی غوربەت و تەنیاییەی بە ەوداوەکی هاتوچە کەوتنە ژێر ئەتەمبەلەکەوە کە تەوای ژیان و خەونەکانی دەشەوێت و تا کەتایی ژیانی وەک کەسەکی پەککەوتە دەمێنێتەوە تەنانەت ، ناتوانێ هاوسەرگیریش لەگەڵ کەسەکیتردا بکات . دوای ئەو کارەساتە غوربەت دەزەخەکیتر دەبێت بە ئەو ، لەگەڵ تەنیایی و خەم و نائومێدیەکانی ژیان بەسەر دەبات . لەگەڵ ئەم ژیانە سەخت و تەنیاییەش لە ئەمریکا چەند کتێبەکی شیعری بەچاپ دەگەیەنێت ،

لەوانە کەمێک شیعرێک بە زمانی عەرەبی بەناوی (الولادە) لە ساڵی ١٩٨٢ ، لە هەمان ساڵ شانامەی (سەنگەر) ، لە ساڵی ١٩٩١ (چرپەی ژانێکی نقووم بوو) ،، لە ئەمریکا بیرکردنەوە لە دایک و باوکی و خوشک و برا کانی و بەهاری دوبەری و مام زامن و بەشیک لە هاوێکانی سەرچاوەی بیرکردنەوەو خەیاڵکانی دەبن . دوای ڕاپەڕینی ساڵی ١٩٩١ دەگەڕێتەوە بۆ کوردستان و لە هەولێر دەمێنێتەوە ، بەسەردان دەگەڕێتەوە بۆسلێمانی و ماوەیەک کۆنکەیان و گەڕەکی سەرشەقام و یادەوەریکانی بەسەردەکاتەوە و کۆمەڵکی شیعری بە ساز دەدەن بەناو ، خەی شیعرەکان ناخوێنێتەوە ، لە کوردستان لە ساڵی ١٩٩٢ دیوانی (هێگا دوورەکانی چاومان) بە چاپ دەگەیەنێت ، لە بەرواری ١٤/ ١١ / ١٩٩٣ بە نەخشی دە لە شاری هەولێر کەچی دوایی دەکات .

_ (چەپبوون و ژنبوون) و شیعر

دوای ڕووداوەکانی ژێر ئوتەمبێلەکە ، کاتێک لە نەخۆشخانەی دەردەچێک بە جەلالی میرزا کەریم دەڵێن ، باوکی ئەو کەسەی کە بە ئوتەمبێل لێی داوی هەموو خەرجی نەخۆشخانەکەی داوە ، دوای ساڵێک ئەوەی بیردەکەوێتەوە ، کە ئەو کچە گەنجە (سپرینگ) بوو . کە هەر ئەو شەوی ڕووداوەکە لە بارەکە یەکتریان ناسی ، ئەویشیان پێ گوتبوو کە کچەکە ئامادەنەبووە بێت بەم شەوەیە بۆ تەشکاوی و بۆ زەلیلی چاوی پێی بکەوێت . بۆیە وازیان لە ماڵەوە دەبێت . ڕێکخراوێک پەیوەندی پێوە دەکەن ، دەن و عەرەبانەیەکی بە دەنن ، جەلال دوای سوپاس کردنیان ، باسی خەی بۆیان دەکات کە تەنیایە و هاوەی و کەسوکاری لێیەوە نزیک نین تا بازاڕی و خواردن و پێداویستییەکانی بۆ بکەن ، پاشان کە جارێکیتر دەنەوە لەگەڵ خۆیان بۆ عەرەبانەکەوە دەیبەن بۆ گەران ، بۆ ڕووباری (میسێری) بۆ بەڵەم دەچن بۆ پارکی (دەروازەی ئیبراهام لینکن) لەوێدا جەلال شاعیرێکی گەنج دەبینێت شیعر دەخوێنێتەوە ، خەی لە شاعیرەکە نزیک دەکاتەوە و داوای شیعرەکانی لێدەکات ، گەنجەکەش لەناو پشتەکۆمەکێیدا کتێبێکی بەرگ سوور دەردەهێنێت و پێی دەدات و دەڵێت (ئەگەر ڕەحمت چەپ نەبێت لە شیعر ناگەیت ، بۆ تایبەتی لە شیعرەکانی من ..!) . جەلال دەڵێت (قسەکانی ڕایچڵەکاندم ویستم وەڵامی بدەمەوە ، ئەوەم بۆ خەیاڵدا هات ئینجا چەپبوون هەقی چییە بۆ تێگەیشتنی شیعرەوە ، کە لە ڕاستیدا وەڵامێکی خەڕا بوو ، بۆ ئەوەی بیرم لێی کردبێتەوە ..!؟) . لەوکاتە ژنێک لە نەوانیان دا دەبێت و ژنەکە پێدەکەنێت و دەست دەخاتە سەرشانی جەلال و پێی دەڵێت (بۆ ئەوەی لە شیعر بگەیت دەبێت ژن بیت ..!) ، قسەکەی

هەردووکیان وەک دەرزییەک دەچەقێ بە دڵیا ، ئەوەی بیر دەکەوێتەوە ، جارێکیان شیعرێک بە بەهار دەخوێندتەوە بەهاریش ئەوەی پێ دەڵێت (جەلال گیان کە شیعرێکم بە دەخوێنیتەوە لەم مەپرسە ، لەی تێگەیشتووم یان نا ؟ چونکە بە ئەوەی لە شیعر بگەیت دەبێت ژن بیت !) ، لە هەمانکاتیش ئەوەی بیر دەکەوێتەوە کە ئەویش بە بەهاری دەگوت (بە ئەوەی لە شیعر بگەیت دەبێ بە ..ح چەپ بیت ..!) ، چ دنیایەکی سەیر و ..کەوتەکی سەیر و بەریەککەوتنەکی سەیرە ! وەک ئەوەی ئەو ..ژانەی دونیای لەگەڵ بەهاردا وا بە بەرچاوییەوە دووبارە دەبنەوە ! ، ژنبوون و چەپبوون و شیعر ! هەمان بیرکردنەوە . بەڵام لە لایەن کەسانی جیاواز و دوو کیشوەری جیاواز و دوو مرۆڤەها و کلتووری جیاوازەوە .. جەلالیش بە سەرسوومانەوە لێیان دەپرسێت ، بەڵای ئەوە بە ئەوەی لە شیعر بگەم پێویستە ببم بە چەپ یان ئەبێت ژن بم ؟) ، ئەوانیش بە پێکەنینەوە دەڵێن بەڵێ . جەلالیش دەڵێت (کەواتە من ئەمڕۆ شتێکی نوێ فێربووم ، لەبەر تێگەیشتن لە شیعر و هونەر ، من لەمڕۆ بەدواوە دەبم بە چەپ !) ، دواتر ..وو لە ژنەکە دەکات و پێی دەڵێت (بەڵام ببوورە خانم بە داخەوم ئەم نەبەتی ژیانم بەختی ئەوەم بەر نەکەوت ، کە ژن بم !) . ژنەکەش بە پێکەنینەوە پێی دەڵێت ، (تەنها بە خۆشی ئەمم پێ گوتی ، زۆر ببوورە !) ، جەلالیش دەمودەست پێی دەڵێت (ئەوە یەکەم جار نییە ئەو قسەیە ئەبیستم . ژنەک پێشتر ئەو قسەیەی پێ گتووم !) ، ژنەکەش پێی دەڵێت (چاوت لێیە ، کەواتە من بە هەڵەدا نەچووم و ئەو ژنەی ئەوەی پێگوتی ، لە گەڵت زۆر ڕاستگۆ بووە ..!) ، ئیتر دوای ئەوە ژنە قژ زەردە چاو سەوزەکە کە ناوی ئانا بوو و لە تەمەنی جەلال خۆیدا بوو ، کە تا ئێوارە پاڵی بە عەرەبانەکە دەنا و پیاسەی بە جەلال دەکرد جەلالیش لەژێر لەوەوە دەیگوت (بەهار لەگەڵم ڕاستگۆ بووە !) ، شاعیرە گەنجەکە هەر ئەوکات لەگەڵ کتێبە شیعرییەکەی ، کتێبکەی تریشی پێ دەدات بە ناوی (بەڵێ هونەر شوناسی چەپگرایە !) ، هەروەها پێی دەڵێت (ئەو کتێبە لە وەڵامی قسەیەکی لیبرالەکاندا نووسراوە ، کە گوتوویانە هونەر هیوایەتی چەپەکانە لە کاتی بەکاریدا !) ، جەلال کە دەگاتە ماڵەوە دەست بە خوێندنەوەی کتابە شیعرییەکەی شاعیرە گەنجەکە دەکات ، کە شاعیرەکە ناوی (کەن براندن) و کتێبەکەش بەناوی (بەخشندەیت ؟!) . با لێرەدا بوەستین و واز لە گێرانەوەی یادەوەریەکانی جەلالی میرزا کەریم و ..مانی (خانەقای میرزا)ی میران ئیبراهام بهنین و هەندێک قسە لە پێوەندییەکانی نێو چەمکەکانی (چەپبوون و ژنبوون و شیعر) بکەین ، ئەوش پێشان بدەین لە کوێ ئەم چەمکانە هاوتەریب و لە کوێ ناتەبا و دژ دەنەوە ، یان چ خاڵێک و ئامانجێکی هاوبەش

لە نیوانیاندا هەیە ؟ .. ئەگەر چەپبوون و تەگەیشتنمان بە سۆشیالیزم و کۆمۆنیزم و مارکسیزم لە چوارچێوەی ئایدیۆلۆژیایەکی هاوبەش بێت ، بەمانایەک ئەگەر تەگەیشتن و خوێندنەوەمان بۆ مارکس و کۆمۆنیزم لە چوارچێوەی ئایدیۆلۆژیا بیبینین هاوکات ، بیکەین بە چوارچێوەیەکی دیاریکرا و لە مانا گەردوونیەکە و مرۆڤ و بۆها مرۆڤایەتییەکان دابەین ، وە بە پێی تەگەیشتنی ئەمڕۆ هەموو ئایدیۆلۆژیایەکمان کە لانیکەم چوارچێوەیەک و بازنەیەکی دیاریکراو خۆی پێناسە بکات ، ئەوا دواجار دەگات بە خاڵێ دەگمەنی واتە خاڵی وەستان ،، لەرەوە هیچ پەیوەندییەکی بە شیعر نییە ، چەپبوون ناتەبا و دژ دەتوانێ لەگەڵ شیعر ، چونکە ئەمە گوتمان ئەدەب بە گشتی و شیعریش بەتایبەتی بە هەی بوونە گەردوونیەکیانەوە ناچنە نێو هیچ چوارچێوە و بازنەیەکەوە ، شاعیریش لانێو شیعر و نووسینەکانی لەژێر هەیمەنە و کۆنتڕۆلی هیچ هێزێکی دەرەکی نابێت ، شیعریش بەو پێیەی جووڵەیەکی بەردەوامە لە نێو ڕووبەری ئیستاتیکادا بەیە ناگات بە خاڵی دەگمەن و وەستان ، بەیە لانێو ڕووبەرێکی کراوە دەمێنێتەوە و ناچێتە نێو هیچ چوارچێوە و بازنەیەکەوە . بەڵام ، ئەگەر چەپبوون بەمانای تەگەیشتن و خوێندنەوەی مارکس وەک بیرمەند و فەیلەسووفێکی مرۆیی ، تەگەیشتن لەسەر بنەمای مرۆڤبوون و بۆها مرۆڤایەتییەکان ، یان لەسەر بنەمای عەداڵەتی کۆمەڵایەتی و نەمانی چینەکان و هەوەشاندنەوەی مالیکیەتی تایبەت و گەڵانی بە مالیکیەتی گشتی ، کەدواتر هەوەستەی زێتر لە شێوەی کۆمۆنیستی و تەحویل بوون و ڕەیشتنی بەرەو کۆمۆنیزم و چینەکان و پەیوەندییە ئابووریەکان دەکەین ، واتە چەپبوون و تەگەیشتن و خوێندنەوەی مارکس بەم هوانگە مرۆڤبوون و بۆها مرۆڤایەتیانە و گەیشتن بە کۆمەگەیەکی بە چین و چەوساندنەوەی مرۆڤ لەلایەن مرۆڤەوە ، هاوکات بەرز ڕاگرتنی مرۆڤایەتی و بۆها مرۆییەکان ئەوە لەردا ، چەپبوون هاوتەریب و تەبا دەتوانێ لەگەڵ شیعر ، چونکە شیعریش ئیش لەسەر جوانیەکان و مرۆڤایەتی و بۆها مرۆییەکان دەکات ، لەردا چەپبوون دەبێتە هوانگەیەک و زووماک بە تەگەیشتن لە شیعر و بینینی شیعر وەک پەکهاتەیەک و بوونەکی گەردوونی ، لەردا هاوتەریب و هاوتەبا دینەوە ، بە چەمکی ژنبوونیش بە هەمانشەوە ، ئەگەر سەیری مڕۆڤ بکەین بە تایبەت بگەڕێنەوە بە قۆناغە سەرەتاییەکان ئەوکاتەی بە کۆمۆنەی سەرەتایی ناویان دەبرد ، لەو سەردەمانە ، پەیوەندییە ئابووریەکان و ئامرازەکانی بەرهەم هێنان هی گشت بوون واتە ، موڵکدارێتی تایبەت نەهاتبووە کایە ، ئەوکات کۆمەگە دابەش نەبوو بەسەر چینەکان و موڵکدارێتی گشتی بوو نەک تایبەتی . ئامرازەکانی

بەرهەمهێنانیش هی گشت بوون . بەڵام لەوکاتەی بە هەکاری کۆمپانیا بووبن بەرهەم و گەشەی ئەمرازەکانی بەرهەمهێنان لە گشتیبوون بە تاک و هاتنە کایەی موڵکدارێتی تایبەتی ، لەرەوە چەوساندنەوەی مرۆڤ لەلایەن مرۆڤەوە دەست پێدەکات و یەکەم قوربانیانی ئەو چەوساندنەوەیە ژنان دەبن و پیاوان دەبن بە خاوەنی ئامرازەکانی بەرهەم هێنان و دەستکەوتە دەست پیاوان و کۆمەڵگەی پیاو سالاری دەتە کایەوە ، لەوەوە چینەکان دروست دەبن و بەرەی چەوساوەو چەوسێنەر دەردەکەون و دواتر قۆناغێ یەکبەدوای یەکەکان ، کۆیلایەتی و دەرەبەگایەتی و سەرمایەداری بەدوای یەکدا دێن و کە چەوساندنەوەو بوونی چینەکان و موڵکدارێتی تایبەتی تا ئێژگاری ئەمڕۆمان بەردەوامە ، لەم پشکێی و سەردەمەژوویەدا ژیانی مرۆڤایەتی بە چەندین قۆناغ و جەنگ و کاوەکاری و کێچ و مردن دا تێپەڕیوە ، واتە ئێژ لەدوای ئێژ لە هووبەری جوانیەکان دوور کەوتەوەو بە ئاراستەی ناشیرینیەکاندا ڕۆیشتووە ، سەرچاوەی ئەم دەندەیی و ناشیرینی و چەوساندنەوە و جەنگ و کاولکاریانە پیاوان بوونە نەک ژنان ، چونکە لەو ئێژەوەی چەوساندنەوە دەستی پێکردووە کەمەڵگە گەشاوە بە کەمەڵگەیەکی پاتریاکی واتە پیاوسالاری ، ژنان کەمتر دەستیان هەیە لەو ناشیرینی و جەنگ و کاوەکاریانەی کە تا ئیستا هووبان داوە ، ژنان هەمنتر و بەسۆزتر و مرۆڤدۆستر و ژیان دۆسترن . مەبەستمە بڵێم ، تا ئیستا بەپێی مێژوویەک کە مرۆڤایەتی هەناویەتی ، مرۆڤبوون و بەها مرۆڤایەتییەکان زۆتر لە نەو هووبەر و خوێن و بیرکردنەوەی ژنان دایە ، واتە تا ئیستا ژنان وەک پیاوان دەستییان پیس نەبووە بە ڕەنگە تەخەکان و ناشیرینکردنی تابلۆ جوانەکانی ژیان ، بەڵێ ژنان لە چەمکەکانی مرۆڤ و بەها مرۆڤایەتییەکان نزیکتر و ئاوەزانترن ، بەڵێ لەڕادەبەدەین ئەوە دروستە گەر بتەوێت لە شیعر بگەیت پێویستە ژن بیت ! ، شیعر زۆتر هاوتەریبە لەگەڵ چەمکی ژنبوون نەک پیاوبوون ، چونکە لە پشتی چەمکی ژنبوون هەست بە جوانی و مرۆڤایەتی و سۆز و عەشق و ژیاندۆستی و مرۆڤدۆستی دەکەین ، بەو پێیەش ئامانجی شیعر بەرهەمهێنانی جوانییە بەڵێ هاوتەریب و تەبا دەتەوە لەگەڵ ئەم چەمکە جوانانەی کە لە پشتی ژنبوونەوە دەبیندرێن ! .

بە ئەوەی لە مردن تێبگەین دەبێت سەرتا لە ژیان تێبگەین.. نووسینی: ستیڤان شەمزینی

مانلاگی دووەم لە کتێبی (خۆشەویستی لە سەردەمی شرپنجە)دا

من: لوتەر یامون، لە یەکێک لە سروودەکانیدا دەڵێت "جەستە تانیا تەرمەک نییە هەناسە بدات". مرۆڤ بە ئەوەی نەبێت تەرمێکی هەناسەدەر، دەبێت فیکر بکاتەوە، بخوێنتەوە، بڕوام "گەتە" وتانی "کتێبە هەرە مەزنەکە، کتێبی خۆشەویستییە".
خەم: تێگەیشتن لە ژیان یان مردن، پەیوەستی بە عەقڵ، عەقڵیش لە کەللەی هەموو مرۆڤێکدا نییە!، بڕوام گرفتێکە لەوەدایە زۆر جار ئاوەزمەندیش سەرکی لە شتێیی دەردەچێت!، من هیچ کات توانای جیاکردنەوەی ئاوەزمەندان و شتەکانم نییە، لە نەوان عەقڵ و شتییدا تاڕادەیەک هەیە، دەترسم شتی هەموو عەقڵانییەتێکی لە خۆ گرتبێت.
من: کەواتە با باسی مردن بکەین.
خەم: قسەکردن لەسەر مردن، هەمیشە ترسێکی تێدایە، چون مرۆڤ نەمریی پێ خۆش، بڕوام ئامادەم.
من: خۆ مردن هەموو کاتێک خراپ نییە "بە نموونەی مردنی گیڤارا". جاری وا هەیە مەرگ چاکەکارە، پێش ئەوەی وێنا جوانەکەمان قەزەون بێت فریامان دەکەوێت.
خەم: مردن بە خۆیک، زۆلکاوێکی عاتیفییە، ئاگامان لە هەندێک مردن نەبێت بە تەوتەمپەرست کەتایەمان دێت، گرنگە ئازا بین، لە هیچ مەرگێکدا نەکەوینە ژێر داروپەردووی سەز، بڕیکو دەبێت وەک راستییە تاڕادەک قبووڵی بکەین. جگە لەمە خۆیک ناتوانن بیر لەو دیمەنە بکەنەوە کاتێک خێیان لێناو گەدان، ئەمە تەقێنەرە و بەرگەی ناگرن.
من: ئەمە کاتێک دەخرێنە گۆڕەوە، ئامادەمان دەکەن بە خۆنکی هەتاهەتایی یان بە سەرتایەکی تر. لە زمانی کوردییدا بەم پرسەیە دەوترێت "مردوو ناشتن"! ئەمە مانای وایە وەک تۆوێک لە زەویدا دەمانچێنن، بۆی هەیە جارێکی تر وەک گوڵێک سەردەربهێنێتەوە، ئەگەر مەرگ بەرزبوونەوە بوایە بە ئاسمان دەبوو گەستانەکانمان لە

بۆشایی ئاسماندا ڕۆنایە.
خەم: بە ئەوەی لە مردن تێبگەین، دەبێت سەرەتا لە ژیان تێبگەین، ژیانیش وەک سەمای "بۆهاراتا ناتیای" هیندیی هەمووی ئاماژە و کۆدە، زۆر دەگمەن ئەو مرۆڤانەی دەمرن و لە ژیان تێگەیشتبن.
من: ژیان بە خۆی شانۆیەکی سینیزمیە "گاتەجایی" بە ئەوە نییە تەی بگەیت، بەڵکو دەبێت چۆڕی لە وەربگریت، بە ئەوەشی بتوانیت چۆڕی تەدا وەربگریت، پێویستە وەک ئەکتەرێکی گاتەجاڵە خۆتی بە ئامادە بکەیت!. ژیان شتێکی زۆر جیددی نییە، پێویستە بە یارمەتی پێکەنین بەڵێی بکەین، چوونکە هەموومان بە ڕوو گرژیی و گریانەوە دەمرین.
خەم: کەواتە دەبێت بە دوای وەهم نەکەوین، بەڵکو بە ئەو هەقیقەتە بژین کە ژیان کاتییە، ئەمە هەموو ڕاستییەکەیە.
من: من ئەو دیدە "نیتچە"یەم هەیە هەقیقەت شتێک نییە بیدۆزینەوە، بەڵکو ڕاستی شتێکە دەبێت دروستی بکەین.
خەم: دروستکردنی هەقیقەت ڕەنگە شتێک بێت بتوانێت ڕازیمان بکات تا بەردەوام بین لەم گەمەیەی ژیانداا!.
من: ئەوەش ناتوانێت من ڕازی بکات، مرۆڤی ڕازی تەرمە هەناسەدڕکێیە، دەبینم هەمیشە ڕەخنەم لەدەگیرێت لەسەر ئەوەی هیچ شتێک نییە ڕازیم بکات!، ئاخر بۆچی شتێک بوونی هەیە هەندە بە خۆش بێت بواری ناڕازایی بە کەس نەهێڵێتەوە؟.
خەم: مرۆڤ بە ئەوەی ڕازی و دڵنیا بێت ئاین و خودای داهێناوە، لەوە دەچێت چیتر خودا و ئاین ئەو دڵەڕاوکێیان نەبێت، دڵنیایی و قنیات بە مرۆڤ ببەخشن.
من: من کارم بە کەسی تر نییە، خودایەکم بە خەم داتاشیوە، ئەو خودایە ئەنرژیەکی پۆزەتیڤە لەناو خودی خەمدا، لەو کاتەی هەموو تابلۆکان تێکدەبن، دیمەنێکی ڕوونم لەناو جوگرافیاکانی هەستمدا نیشان دەدات و پەمدەێت دێت بەمە خۆش بکە. بە قسەی "ڤێتەر"م کرد کە وتی "ئەگەر خودا نەشبێت، دەبێت خەمان ببینە ئافرێنەری".
خەم: سارتەر جارێک وتی "مرۆڤ مەحکومە بە ئازادیی" ئەو قسەیە ئەو کاتە ڕاست دەبوو ئەگەر بیوتبا "مرۆڤ مەحکومە بە کۆمەڵەیی ژیان" یان "مرۆڤ مەحکومە بە مردن". شتێک تاوەکو ئێستاش گرێکۆرێی منە ئەوەیە هێشتا نازانم، مرۆڤ لە ژیاندا چی دەوێت؟.
من: ئاسانە، مرۆڤ ژیانی دەوێت، ئەوەش بەڵا هەر گۆڕکێیەتی، لە وەهمێکدا نغرۆ بووە پێیوایە ژیان بەختەوەریی تەدایە!، ژیان بەختیاریی تەدا نییە، بەختیاریی وەک هەقیقەت دەبێت خەمان دروستی بکەین.
خەم: بیرکەکەت جوانە، بەم پێیە مرۆڤ دژی و هەوەدەدات بە

دروستکردنی بەختیاریی نێک بە دەزینەوەی، بەڵام کە لەم ئەندێشەیەی تە تێدەگات؟. ئەمە ئەو پرسیارە بە وەڵامەی ناوی مەشکی منە.
من: شتێک لە مرۆڤەوە فڕی بووبم ئەمەیە، کەس لە کەسی تر تێناگات، بە تایبەت لە کەمێگەی ئەمە کە ڕەشنبیریی دیاردەیەکی دەنگیە و ڕەشنبیرانیش تەنها غەبەغەبیان دروست کردووە.
خەم: ئێستا خەریکە لەوە تێدەگەم، ئەو هەموو خەنجەر وەشاندنەت لە خوئەقینی مرۆڤ، سەرچاوەی ئەو هەموو کینەیە لە بەرامبەرت لە ئارادایە!.
من: بەم گرنگ نییە قبوڵکراو یان نا، دەزانم لەوەتی هەشم کردووەتەوە لە دەخێکی "کافکا"ییدام، باسی دەخ دەکەم، نێک بیرکردنەوە. هەر ئەوەی بوومەتە دەعبایەکی وەک "سامسا"ی پاڕەوانی "مەسخ" سەلمێنەری ئەوەیە لە دەخێکی تەواو کافکاییدام، هەر بۆیە زەر جار وەک دەعبایەکی بەهیمیی دەبینرێم.

۲۰۱۸-۱۰-۳۰
کاتژمێر: چواری بەرەبەیان
نەخۆشخانەی گلیاد ئاینس

سەبەر.. پشکۆ ناکام

.....نازانم پێشتریش هەر وا بوە یان دیاردەیەکی تازەیە کە کورد بە "وەهم"ەوە خەی سەرقاڵ کردبە و بە دەیان وەهمی سەیر و عەجایب کە باشترین بابەتی نوکتەن ، لە فەیس بوک و ووتار و چاوپێکەوتنی تەلەفزیۆنی تا ئێگاتە کتێب ، " پیری هونەرمەندان" ئێستە: هیچ میللەتێ بەقەد کورد نە لە مەسیقا ئەزانێ نە حەزی لێیەتی..!! بەم قسەیە ، ببورن بەم نوکتەیە وای بە ئەچم کە مەسیقاژەنکانی مەراسیمە دینی وهونەرییەکانی یەنانی کۆن" ئەغریق" بە خزمایەتی ئێگەنەوە سەر" برایانی زیزی " و "بیتهۆفن " لە بنەچەیا خەکی شارەزوور بوە و لەترسی عەسکەری بە جێ ی هێشتوە و ەووی کردەتە نەمسا .. برادەرکی تر ەگەزی کورد ئەوانە ئەباتە دواوەوە کە ئەکەد و سەمەر" شارستانیەتی سەمەر نێک جگەرەی سەمەر" تێئەپەنێنە و بەگەش بەردکی هەکەنراوە کە پیاوکی جامانە بەسەری تیایە ، کار وا بەوات ئێگەینە ئەو قناعەتەی کە کورد پێش " دینە ساور"

هەبوو و ناوی "کوردساور" بوو وەک ئیشارەتێک بۆ پەیوەندی بەینی کورد و ساوەر..لەوانەیشە ئادەم و حەوا کە ویستبەتیان چپە چپە بکەن بە ئاوی خوا تەنگا بە زازایی قسەیان کردبێ ، دال نوقتەیەکی زانکۆ "خولە پیزە"مان لێ ئەکا بە یەکەم جەنگاوەری بیری نەتەوایەتی و ئاو پاڵیسانەی کوشتوونی لە تۆڵەی داگیر کردنی کوردستان و لێت لەتکردنەکەی بوو واتا بە مەفهومی عەشایەری ئەکرێ "خ. پیزە" بە "بسمارک"ی کورد ناو ببەین ، کەسێ کە نە زمان زان ، نە مێژوو ناس نە ئەکادیمییە ، و جگە لە کوردی و عەرەبیە دوکەڵاویەکەی هیچ زمانێکی تر نازانە پەمان ئۆڵ : کوردی دەوەمەن ترین زمانی دونیایە !! ئەرگومێنت و بەڵگەی زانستی "یەخ"، تەنگە دەوەمەنی زمانی کوردی بە هەموو دیالێکتە تەگەیشتبێ کە لە سەیتەرکانی نەوان سلەمانی و زاخۆ یەتە بەر گوێ.. هەقی خەشمانە کە لە نەتەوە یەکگرتوەکان شکات بکەین کە چۆن کوردی وەک بەر فراوان ترین زمانی جیهان نەخراوەتە پەش چینی و ئینگلیزی و ئیسپانی ، گەر چاکیان نەکرد لە دادگای فیدڕاڵی شکاتیان لێ بکەین .. لەوانەیشە کاتی خۆی چین مەفرزەیەکی پارتی زانی ناردبێ بۆ کوردستان و زمانکەیان دزی بێ و بۆ ئاوی دزیەکە ئاشکرا نەبێ پیتەکانیان کردوە بە ڕەسم !!
نەتەوەیە ئازاکانی نەوەی کاوە نەخشەیکی کوردستانیان هەیە کە پێ ی ئۆڵەن لە دەریاوە بە دەریا ، کە لەوبەر یەنانەوە دەست پێ ئەکا تا ئەگاتە عبادان بە شط العربەوە ، لەم بوارەشا"شایەر"ێک ڕای وایە لە ئێران زیاتر لە چل ملیۆن کورد هەیە لە حاجی هەمرانەوە تا خوزستان..ئەنگە ئەم شایەرە تووشی ئاو نەخشیە بوو بێ کە چاو بە دەبێ و سێ بەرابەر شت ئەبینێ و ژمارەکان وەک معاشی حیمایەکانی زۆبی دوو سێ ئەکا ..
دەستەتدارانی بە ناو هەرەم زوو زوو ئۆڵەن قەوارەی هەرەم دەستکەوتی ئووبارە خوێن ،ئاوان کە خەیان و ماڵ و منایان بە هاوینیش خوێن لە لووتیان نەهاتوە هەر خەیان بوون لیتر بە لیتر خوێنی چواردە ساڵی کوردیان بە دیاری برد بێ "شاهنشاه آریا مهر"و ئاویش ژانیە ناو "شط العرب" تا بێ " خلیج الفارس" ناو ببرێ ، ئەستاش خوێنی دوای ئاو قەناغێ لە ناو بەریا کراون و ئەمجارە بە دیاری ئەچێ بێ "کەشکی چنکایە" یەی ئەنکەرە …
ماویەکیش بە وەهمی " ئیفراندەم و دەوەتی کوردی" بە کوردیان ڕابوارد و عەڕاق و کوردستان لە " دوو دراوسێ ی باش " هاتەتە سەر" لاتێک و بەخۆکەرێکی باش" و وەهمی تاپیەکی ڕەش کرا جارە کراوە بە خەڵەمشی تا ڕەژی خەی بە مەقەڵی دەرئەهێنرێ..
ئەم وەهمانە کە لەرە و لاوە ئەبینرێ و ئەبیسترێ وەک ئاو سەبەرێ

وایە کە لە هووناکی یان هەتاوا ئینسان خۆی ئەبینێ و گەورەتر لە خۆی ، ئەو هووناکییەی وای کردوە کورد لە "وەهمی گەورەیی" خۆیا بژی هووناکییەکەی لە ئەنکەرە و تارانەوە هاتوە و ئەوەش قەوارەی واقیعی کورد خۆی نیە
بڕۆکو " سەبەر "کۆیەتی...

سەرهەڵدانی ئەدەبی منداڵان لە ئەمریکا.. ڕەزا شوان

ئەدەبیاتی منداڵان لە جیهاندا، مێژوویەکی فراوان و گەورە و شکۆمەند و دەوڵەمەندی هەیە. دەگەڕێتەوە بۆ سەدەی حەڤدەیەم. کاتێک کە دەقە ئەدەبییە سەرەتاییەکان، تا چەند سەدەیەک لە شێوازی فۆرکردن و ڕێنمایی و ئامۆژگاری و ڕێزگرتن لە داب و نەریت و لە بەهاکانی کۆمەڵ و ئاین بوون. بە شێوەیەکی گەڕانەوەی زارەکی بوون و سوودیان لە ئەفسانەیی فۆلکلۆرییەکان وەردەگرت. تا داهێنانی دەقی چاپکراو لە سەدەی حەڤدا. کە لە سایەی داهێنانی ئامێری چاپکردنەوە، شۆڕشێکی چاپکردن و بڵاوکردنەوەی کتێب پەرپابوو، کتێبی چاپکراوی منداڵانیشی گرتەوە.
لە سەدەی نۆزدەدا، ئەدەبیاتی منداڵان گەڕانکارییەکی گرنگی بە خۆیەوە بینی، لە دابین کردنی وانەکانی ژیان بۆ منداڵان. منداڵان و گەورەسالانیش چەژێکی زۆریان لەو چیرۆکە ئەفسانەییە چاپکراوانە وەردەگرت کە لە هەموو ئەوروپا و ئەمریکادا بڵاوبوونەوە. لەوانەش بۆ نموونە چیرۆکە (ئەفسانەییەکانی ئۆزۆپ) ی یۆنانی. (چیرۆکەکانی ماڵەوە)ی (برایانی گریم)ی ئەڵمانی، (چیرۆکە ئەفسانەییەکان) ی (هانز کریستیان ئەندەرسەن) ی دانیمارکی، کە بۆ (باوکی چیرۆکە ئەفسانەییەکانی جیهان بۆ منداڵان) ناودەبرێت. چیرۆکە ئەفسانەییەکانی (کلیلە و دیمنە)ی فەیلەسوفی هیندی (بیدەبا). (چیرۆکەشیعرییە ئەفسانەکان) ی (لافۆنتین) ی فەرەنسی.

فاشتی هاریسن براوی خەلاتی مەدالیای کاندیکەت (٢٠٢٤)

ئەدەبی منداڵان لە ئەمریکا:

ئەدەبی منداڵان لە ئەمریکادا، مەژوویەکی کۆنی نییە، بنەمایەکی ڕەسەنی نەتەوایەتی نییە. لە سەدەکانی حەڤدە تا نۆزدە، لە ئەدەبی منداڵانی ئینگلیزەرا و وڵاتانی تری ئەوروپا جیاکرانەوە. ئەو کەشبەرانەی کە لە ئەوروپاوە، کەچیان بە ئەمریکا کرد، چیرۆک و کتێبکانی منداڵانی وڵاتکانیان، لەگەڵ خۆیاندا بردیانیان بۆ ئەمریکا. بە دیاریکراویش لە سەدەکانی، حەڤدە و هەژدە و نۆزدەدا. ئەدەبی منداڵانی ئەمریکی پشتی بەو کتێبە هاواردووانە دەبەست و لێیانی وەردەگرت و لاسایی ئەدەبی منداڵانی ئەوروپایان دەکردەوە.

لە سەرەتای سەدەی بیستەمەوە، ئەدەبی منداڵانی ئەمریکی ڕەوتکی نیشتمانی و ئاراستەیکی سەربەخۆی گرتبەر. بە شێوەیکی خاکی دەستی پێکرد. پشتیان بە تواناکانی نووسەرانی خۆیان بەست. چەندین نووسەری داهێنەری ئەمریکی، ژنان و پیاوان، لە بواری ئەدەبیاتی منداڵاندا، ناوبانگیان دەرکرد و لەنێو نووسەرە گەورەکانی جیهانی ئەدەبیاتی منداڵاندا، پگەیەکی بەرز و شایستەیان گرتووە. ناوبانگیان زریانی ئەتڵەسی تێپەڕاند و لە جیهاندا ناسراون. لە ئێستادا زۆرترین و ناساوترین نووسەرانی بواری ئەدەبیاتی منداڵان لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دان. ئەمریکا لە بواری ئەدەبی منداڵاندا زۆر پشکەوتووە، زۆر لە پشەوەی ئەو وڵاتە ئەوروپایانەوەیە، کە پشتر پشتی پێیان دەبەست و لێیانی وەردەگرت و چاوی لێیان دەکرد. کەچی لە ئێستادا ئەو دەوڵەتانە چاو لە ئەدەبی منداڵانی ئەمریکا دەکەن. ئەدەبکی مەدەرزمی منداڵانیان هەناونەتە ئاراوە، تا لەگەڵ پشکەوتن و خواست و خەون و هیواکانی منداڵانی ئەم سەردەم و لەگەڵ گۆشکردنی ئاراستەکانی کۆمەڵگای نوێدا بگونجێت.

یەکێک لە تایبەتمەندییەکانی ئەدەبی نوێی منداڵان لە ئەمریکادا، ئەوەیە کە جەخت لەسەر ئازادی و ڕزگرتنی مرۆڤ و سەربەخۆیی و هانی پشتبەخۆبەستین دەکاتەوە. جیاوازیی لەوەشدا هەیە، کە گرنگی بە سروشت و بە داهێنان و ئافراندن دەدات. بە دەرچوون لەو شێوە و ڕێبازە کلاسیکییە باو و چەقبەستووانە و بە دروستکردنی کەمیدی. ئەم شێوازە نوێیانە، ڕێنگدانەوەیان لە ئەدەبی منداڵان و مەرمندان هەبوو.

دوو خاڵات لە ئەمریکادا: سالانە بەخشینی خاڵاتی (مەدالیای نیوبەری). لە ساڵی (١٩٢١) دا بەیار لەسەر ئەم خاڵاتە درا. لە ساڵی (١٩٢٢) وەوە تا ئێستا، سالانە لە لایەن (کۆمەڵەی کتێبخانەکانی ئەمریکی) یەوە. دەبەخشرێت بە باشترین نووسەری کتێبی ئەمریکی بە منداڵان، کە لە ساڵی پێشووەوە کتێبەکەی بەاوکراوەتەوە. خاڵاتی ئەمساڵی (٢٠٢٤) نیوبەری. بەخشیان بە کتێبی چیرۆکی (چاوکان و ئەستەم) بە منداڵان. لە نووسینی (دیف ئیگەرز). پاڵەوانی چیرۆکەکەی سەگێکە بە ناوی (یوهانس). بابەتی چیرۆکەکە باس لە ئازادی و هاوەڵەتی و لە جوانی دەکات.

نووسەری ئەدەبی منداڵانی ئەمریکی لویزا ئەلکۆت (١٨٨٢ ـ ١٨٨٨)

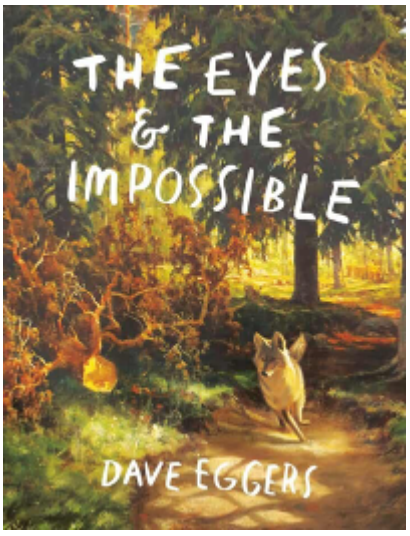
مەدالیای نیوبەری لە کانزای بڕونز دروستکراوە. لە دیوەکی ناوی نووسەرەکە و ساڵی بردنەوەی خاڵاتەکەی لەسەری هەڵکەندراوە، لەسەر دیوەکەی تری، ناوی (کۆمەڵەی کتێبخانەکانی ئەمریکی) یە. ئەم خاڵاتە گەورەترین و کۆنترین خاڵاتە، لە ئەدەبی منداڵان لە ئەمریکادا، هاندانە بە داهێنانی (چیرۆک، شیعر، شانۆ، ڕەمانی مەرمنداڵان) لە بواری ئەدەبیاتی منداڵان. خاڵاتی نیوبەری، وەک ڕەزلێنانێك بە ناوی یەکەم کتێفرۆشی کتێبی ئەدەبی منداڵان (جۆن نیوبەری: ١٧١٣ــ ١٧٦٧) ی ئینگلیزییەوە ناونراوە. کە خاوەنی یەکەم کتێبخانەی منداڵان بوو لە جیهاندا.

لە ساڵی (١٩٣٧) ەوە. بەیار لەسەر بەخشینی خەڵاتی (مەدالیای کاڵدیکەت) درا. کە لە زەڵە دروستکراوە، لەو ساڵەوە تا ئێستا، ساڵانە خەڵاتی (مەدالیای کاڵدیکەت) دەبەخشرێت بە باشترین هونەرمەندی وێنەکێشی بواری کتێبی چیرۆکی وێنەیی بە منداڵان. لە هەمان رۆژی بەخشینی خەڵاتی نیوبەری پێشکەش دەکرێت. خەڵاتی ئەمساڵ (٢٠٢٤) ی کاڵدیکەت، بەخشیان بە وێنەکێش خاتوو (ڤاشتی هاریسەن) بە کتێبی وێنەیی ساڵی پێشووی (بیگ) بە منداڵان.
خەڵاتی کاڵدیکەت وەک رێزلێنانێک، بە ناوی هونەرمەندی وێنەکێشی بەناوبانگی ئینگلیزی (رانداڵف جی کاڵدیکەت: ١٨٤٦ ـ ١٨٨٦) ناونراوە. ئەگەرچی خەڵاتی نیوبەری و کاڵدیکوت، کۆنترین خەڵاتی کتێبی ئەدەب و کتێبی وێنەیی منداڵانن. بەڵام تا ئێستا هەمان مەرجیان هەیە، دەبێت نووسەر و وێنەکێشەکە بە ڕەسەن ئەمریکی بن.
شایەنی باسیشە لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکادا، ژمارەی نووسەرانی ژنان لە بوارەکانی ئەدەبیاتی منداڵاندا، زیاترن لە ژمارەی نووسەرانی پیاوان لەم بوارەدا.
وانەی چیرۆکی منداڵان، لە قوتابخانە بنەڕەتییەکانی ئەمریکادا، وانەیەکی هەفتانەی سەرەکییە. مامۆستایانی شارەزای زمان و شێوازی هونەری گێڕانەوەی چیرۆک بە منداڵان، ئەم وانەیە دەڵێنەوە. ئەم وانەیەش لەوە سەرچاوەی گرتووە، کە پەروەردەکاران و دەروونناسان، بڕوایەکی زۆریان بە گرنگی و بە ڕەگی چیرۆک هەیە، لە فێرکردن و لە پەروەردەکردنی دروست و لە پێشکەوتنی زمانی منداڵان.

مەدالیای نیوبەری بە باشترین کتێبی ئەدەبی منداڵانی ئەمریکی
ئاماژە بە ناوی هەندێک لە نووسەرانی ئەمریکا دەدەین، کە لە بواری ئەدەبیاتی منداڵاندا ناوبانگێکی جیهانییان هەیە. شاکارە ئەدەبییەکانیان وەریانگێڕاون بە سەر زۆربەی زمانەکانی

جیهان. بۆ ملیۆنان دانیشان لەیانفرۆشتوون. لە چەند نووسینکی پێشووترمدا، کە لە سایتکان و لە گۆڤارکاندا باومکردوونەتەوە، بۆ درێژی باسی ژیان و باسی شاکارە ئەدەبییەکانی هەندک لەم نووسەرە ئەمریکیانەم کردووە، کە لە بواری ئەدەبیاتی منداڵاندا، ناوبانگیکی جیهانیان هەیە و براوەی خەڵاتی نیوبەرین:
خاتوو فرانسیس هەدسەن برنەت، خاتوو لوزا مای ئالکۆت، خاتوو ماری پۆپ ئۆسبۆرن، خاتوو جودی بلۆم، مارک تویین، خاتوو مارگرێت وایز براون، لیمان فرانگ بوم، جوبل تشانلر هاریس، سامۆیل گەد ریچ، خاتوو ماری ئەم ئیبسن،... هتد.

بەرگی کتێبی براوەی خەڵاتی نیوبەری (٢٠٢٤)
باسکردن لە ئەدەبیاتی منداڵان لە ئەمریکادا، باسکردنی زیاتر هەڵدەگرێت. بۆ ئاوەی زیاتر تەشک بخرێتە سەر چەند لایەنکی تری ئەدەبی منداڵانی ئەمریکی، کە من لەم کورتە نووسینەدا باسم لێیان نەکردوون.
(*) بۆ نووسینی ئەم باتە، سوودم لە چەندین سایتی ئینگلیزی وەرگرتووە.

دوبەی: ٢٠٢٤
رەزا شوان

گۆپەشی شیر.. شیعری سەلاح جەلال

بۆ ئەو کەرپەی ئەنفال فەرماندەکە بەگۆپەش شیری دایە

ئێستا ساتی تاقینەوەی فیزیای خوێنە!
گۆپەشە مەمکەك بورکان دەگرێت
گەردون بەشکەیەکی شەلالی خوێن
ئەنجیلەی تاکنەلەژیای ژیانەوە
گەڵای ئالودەیی دەژە،
تابلۆی مەنجەنیق دەکەشێت
زمانی ئاماژەیی بو بۆتابلۆ
گەردون بەبە خەویی توایەوە
گەڵای شوکران و کوکە و تریاق
خومخانەی عیشقیان وێنا کرد
جەستە بۆئیسپرتە تەو چێن کرا.
شەزە قرینیای سروشتی سەدکان
بۆپلەی سەدی دوای سفرەوە
بەبەشکەی خوێنەوە بونیان پەشی
دەژە خەیاڵی وێنەی شیرپەنجەیی
شەزەفرینیای فیلمی ڕەحی سەدیە.
خوێن بەحەشیشەوە هەڵدەکفێنێت،
گۆوگاڵ و نووزە و عیشقە مەرگ
فەزای سەهۆڵ بەندانی گرتەوە
ڕەمانی مەژوی گەردونی،
تەڵی دالی مەرگی هەزارەهای هەڵگرتووە
بەگژەوکەی ئەزەلییەوە ڕەنگ دەبن
کەوچکی شەفە دەژەی ئەخدودی سەدیە
بون بەگەستانی شوشەی هەزارەها
ڕەح لەگەڵ خەبارەندا یاریی دەکەن
گەردون بۆتابلۆی بەشکەیەکەوە مەمیا بووە
++++
زەمەن بەان کەوتنە خوارەوەی بوون نەبوونە
تابلۆی هەسارەی تیژەوی
وێنەی ژیانەوەی ڕەحە
هەسارەی خومخانەی وێنەیی
تابلۆی گوندەکی چەڵی کەشایەوە

موساکانی سەردەم لەفڕۆ ژیانەوە
بە پەلکە زێرینەی بوونەوە
وێنەی بەشکەیەکی شەلالی خوێن
بەگریە بوون دەژنێت
ئاسمان و زەوی تەکە بوون
گەردون کەپی کرایەوە
ئایدزی خوێن بەگریە ئالودە بووە
جەنگی گەردون بوونی لابرد
کەرپە بانی دایکی بەئێژدیهاوە گرتووە
تریقانەوە دەبن بە ئایدزی خوێناو
جیهان لەگەپشی تفەنگکدا کەولاە بو
کەرپە تامی کەوسەری هەدەمژی
بەخوێنی خەی شیری مردنی خواردەوە
ئەنجیلە و زەمانی موسا تەکە بوون
گەردون بەبەشکەی ئەبستراکی خوێنەوە
پەلکە زەیتونەی هەسارەکانی پەکهەنا
پەیکەرەکەی موسا لەنیلەوە ژیایەوە
عیسا و موسا و جەریج و یوسف و یەحیا
لەسندوقەکەی ئایارخادا
بەزمانی شیرخەریی گەردونیان قفە کردەوە
14/4/2024
لەژنامەی کوردستانی نوێی ئازیز ژمارە(9175) 22/5/2024 دا
بڵاوبۆتەوە

داوایەك روو لەو لیست و پارت و پارێزەرو کەسایەتیانەی ئەزموونیان لە دادگاکانی عیراق

هۆیەکان

ئەو ماوەیەکە لە پەناو هەندێك داواکاری روو لە دادگاکانی بەغدا دەکەن, وەك دەزانن قوربانییانی کێسەکانی جینۆسایدی نزیك 10%ی هاووڵاتیانی کوردستان بوونە, لەناو تاوانبارانی ئەنفال بە تەنها زیاتر لە 65%یان کوردن لە کۆی 423 تۆمەتبار, دەسەڵاتدارانی کوردستان هیچ هەنگاوێك نانێن بۆ سزا دانی تاوانباران, بۆ پێچەوانەوە پشتیوانیانن و هەزیان پێدەبەخشن, داواتان لێدەکەین هاوکارمان بن لە گەیاندنی داواکارییەکانمان بۆ دادگاکانی عێراق بۆ جوڵاندنی کێسی دادگایی تاوانباران, لە ئاست ئەم کێسە بێدەنگ مەبن, هاوکاریکەر بن, بۆ تایبەتیش لە دادگای فیدراڵی سکاڵا تۆمار بکرێت لەسەر جینۆسایدکردنی بەیاری دادگای باڵای تاوانکان لە کوردستان و عێراق, هەر پارت و لیستی و ڕێکخراو پارێزەرو کەسێك ئامادەیی هەیە هاوکار بێت پەیوەندیمان پێوە بکات.

754 کەسایەتی بنەماڵەی ئەنفال و شەهید و قوربانی کیمیاباران و پشمەرگەی دێرین و زیندانی سیاسی و چالاکوانی جینۆساید و نووسەر و توێژەر, پەرلەمانتاری خانەنشین و تێکۆشەری دێرین, کەسایەتی سیاسی و جەماوەری داوی دادگایی تاوانبارانی ئەنفال دەکەن , واژەیان لەسەر نووسراوی ناو کەوانەکە کردووە , داوای دادگایی تاوانباران دەکەن ئاگەر سکاڵا لە دادگاکانی عێراقیش بجوڵێنرێت , هەرچەندە دوای ئەنفال و هەڵبجەو جینۆسایدی بارزانی و فەیلی نابوایە قەت بە عێراق بگەڵاینایەتەوە, چونکە بە ئومێد بوونە لە دەسەڵاتداران و پارت و لایەنە سیاسییەکانی کوردستان , بە شێوەی گشتی دێداری لە گەڵ تاوانباران و بنەماڵەکانیان دەکەن.
لەڕووە داوا لە هەر پارێزەرو کەسێك دەکەین هاوکار بێت لە گەیاندنی سکاڵاکە , هەر تێچووێکیش هەبێت بە پێشکەش کردنی سکاڵاکە بەی دەگەڕێنینەوە لە گیرفانی خەمان .

تکایە سەرنجەکانی خۆتان بنووسنەوە, بە تایبەت ئەوانەی بە نووسینی ناوێان پشتیوانیانی لە هەڵمەتەکە کردووە ..... ببنە پارێزەری خەبەخشی سکاڵاکە, کەسوکاری قوربانیان ئەوەش بەسە بێدەنگی ببنە سکاڵاکەر بۆ سزادانی تاوانباران

((هەڵمەتی بۆ دادگاییگەیاندنی تاوانبارانی ئەنفال..بە یادی 2024ی ئەنفال، لە دادگای عێراقی..ناوی خۆت لە خوارەوە بنوسە))

1-عەلی مەحمود محەمەد چالاکوان لە بواری جینەساید
2-نەزیر عەلی ئەبوزەید، رۆژنامەنوس، دهۆک
3-رەبین شەمامکی پارێزەر هەولێر
4-کامه ران محمود محمد
5-فائق شفیق حسین
6-ئارام کەمال، چالاکوان و رۆژنامەنووس (سلەمانی)
7- نەجمەدین فارس حسن نوسەر و مارکسیست
8-کاوە مەشد
9-مەهدی جاف. شانەکار
10-یوسف جوهر حمد صالح
11-دلێر زاهیر نادر
12-عەبدوڵا گەران رۆژنامەنوس
13-دەوەن مەعروف، نووسەر.
14-سەهراب رحمتی
15-فاروق شێخ عمر شەونامەنووس
16-نوروزعلی عبدلله/خانەشین
17-هەڤاڵ عەبدوڵا ئیبراهیم
18-هاوڕێ هەژار پ م دەرین
19- عبدالقادر محمد حسین
20- صابر جعفر علی
21-ئازاد محمود قادر چالاکوان ی مەدەنی
22-هەردی مەهدی مامەستای زانکۆ
23-سەربەست ڕەسوڵ
24-کەمال حسن ڕەشید چالاک وان
25-ئاسۆس مەحموود
26-مریم کریم / کارمه ندی ته ندروستی
27-غەمبار جوهر احمد
28-فاخرنامق حمدامین
29-جەگر جەواد ڕەشید، خوەندکاری زانکۆ
30-سلمان داود کریم
31-دلیر محمد نوری
32-سردار ئەحمەد ساڵح
33-بەستون حسەن احمد / خاوەن ٢٩ ئەنفال
34-ئاسۆ کەرکوکی
35-بەختیار خچر عبدالڵە
36-لارزە بەکر
37-چیمەن مەحمود بەمبا

38-ئەیوب فایەق – کەندا
39-ریاز کاکە شین شریف امین (کرکوك) تکساس امریکا
40-زرار فازل
41-کاروان حسین
42-ڕەمان عەبدوڵا
43-سەرکەوت مەجید تارە – فیلمساز
44-شەش حمید حمزە
45-هەمن مەولود – نووسەری بواری جینەساید
46-لوقمان موستەفا
47-دیاربەرزنجی، نووسەروچیرۆکنووس
48-کاوە حسن پەشمەگەی دەین
49-عمر احمد ڕەسول. پارێزەر
50-ڕەستەم بەرواری کاری تەندروستی
51-ئالان هەموان. فیلمساز
52-کەژاڵ نوری/ نوسەر و چالاکوان
53-ڕەبوار کامیل ڕەشید
54-سعود هاشم
55-خەبات جەمال ڕەفعەت
56-لاڵە کاکە خان
57-زرار ئەزیز
58-ئاسۆس هەردی
59-خەبات ئەمین
60-هەردی عبداللە/ کوری ئەنفال/ ڕۆژنامەنووس
61-هەمەت کەریم محمد/
62-ابراهیم ئەمین
63-بانوو هەڵەبجەیی. چالاکونی بواری مافەکانی ژنان
64-سەرکەوت محمد
65-ئیدریس محمد
66-هەوراز ئەحمەد -ڕۆژنامەنووس
67-لوقمان محەمەد
68-ئەنوەر نامق کەرکوکی
69-زانکۆ سەردار، ڕۆژنامەنوس
70-کاروان احمد عبدالرحمن سەرنوسەری ڕۆژنامەی بابەتووشەو بە پرسی جینەساید
71-محسن حسن شەروانی
72-سەیدعەتا ڕۆژنامەنوس
73-صابر اسماعیل پیشمه رگه ی دیرین

74-بەرزان حسەن ساەح: مامەستا
75-سركوت محمد خچر
76-ستارە عارف- نوسەر و ەەژنامەنوس
77-شامل قادر
78-شادی سەمەد
79-فەرەیدون بەوار-رەژنامەنووس
80-بەستوون فەتاح
81-نەوزاد عزیز خدر
82-كاروان سەعید،
83-سیروان سەلیم، خوەنەر
84-قانع خلیل
85-بەكر ئاەەیی شاعیر و رەمان نووس
86-سەلاحەدین ساەەیی …. رەژنامەنووس
87-عوسمان محەمەد /خانەنشین
88-زاهیر عمر
89-شكراەلە حمدئەمین سەعید
90-لەزان بكر ـ كەیە
91-مەلا تەحسین گەرمیانی نوسەرو ەەژنامەنوس
92-مقفر فاتح شكور مهندس حكومی
93-چالاك محەمەد/ سوید
94-ئیبراهیم نامە
95-سلام عبداللە نووسەرو ساستەمەدار
96-شوان حەمە. نووسەر و ەەژنامەنووس
97-ابوبكر حسین مستەفا
98-قادر ئەلیاسی
99-مەجید جنیكانلوو
100-مستەفا كەریم مستەفا
101-ئاراز نجم
102-عدنان محمد حمەصالح
103-جمال عبدولەە
104-محەدین ەەشید
105-ەزگار عەلی حەمە بچكەل/ەزگارە سوور
106-دیاری محمد ولی
107- كەژال عەلی نوسەر و شاعرو چالاكوان بەرسی رەكخراوە دیموكراتیەكان سویسرا 108-هردی علی قادر
109-ته یمور عبدالكریم
110-اسعد عزیز

111-ستار غريب كركوك
112-كاك ئەحمەد سەعدى مەخمور
113-هەديە محەمەد صالح
114-د .هيوا جاف (سلەمانى)
115-محمد عبدالله حسن مامەستا/هەولەر
116-خيراللە عبداللە شەخ احمد
117-هەورامان عەلى نوسەر -فنلەند
118-جرجيس صالح سعيد
119-مەنسوور خالد عەبدوللا
120-عباس رسول محمدامەن
121-محمد على لفتە
122-جبار ستيف ُپ دەرين كركوك
123-م. عەلى پەرلەمان
124-عدالت احمد .فەرمانبەر
125-سەروەت كەيى – لەندەن
126-جانى ديلان، هونەرمەند و ەەژنامەوان- ئەمريكا
127-جەگر عمر كاەەش
128-سالار ەەشيد/ سويسرا
129-پەرى تاهير، چالاكوانى مەدەنى – ئەمريكا
130-هەردى شكر محمود, هەولەر
131-احمد حمدامين اومر
132-ئەحمەد سەعيد
133-بەهزاد موحسين.. چالاكى مەدەنى
134-غازى ەفعت
135-عادل حاجى
136-سنور محمد
137-بەندى لقمان نادر كوەە ئەنفال كەيە
138-هەژار ئەمين
139-ەەنج رەوف
140-عبدول على ئەوەەحمان
141-حمزە قاسم على چالاكوان لە بوارى جينوسايد
142-سفين عباس البستانى
143-شارەگا ستار خالد
144-ەزگار عەزيز
145-سابير عبدالرحمن عولا هەولەر
146-احمد عارف
147-حاجى ئەنوەر پ دەرين و چالاكوان

148-گۆڤار احمد- رۆژنامەنووس ـ لندن
149-محمود محمد
150-ۆزگار باهیر عارف هونەرمەند سلێمانی
151-مام فەرهاد چالاکوان کەنەدا
152-محەمەد خەیروڵا ئەمین ئەمانیا
153-جەماڵ ئاغجەلەری
154-کاوە ئەمین رۆژنامەنوس سلێمانی
155-موفق رسول محمد موڤف حکومی
156-نیاز سعدالڵە عبدالڵە مامەستا هەڵەندە
157- هەژارجاف
158-رزگار شوانی پ دەرین و رۆژنامەنووس سوید
159- خالید شەیدا نووسەر و شاعیر و دیزاینەری هونەری شەوکاری
160- م لەزان حسن پەشمە رگە ی دەرین
161-نەهرە شەمسەدین ەوسو
162- ئاشتی عمر غفور
163-هەکەوت سدیق سالەح مامەستا
164-فەرهەنگ هەبجەیی. مەنتەر و ەژنامەنوس. ستەرک تیڤی. بروکسل
165-دیار بەکر
166-ۆزگار ئەمین ، شانەکار
167-سەلاح یاسین
168-عومەر ئەحمەد
169-سەران عەزیز نامیق
170-خەلیل محەمەد عبدالڵە
171-حەسەن بایز ئەحمەد
172-شەرکە محمود
173-عەلی لەیلاخ
174-ئەحمەد سەیدە
175-یوسف جوهر
176-اکرم مجید زه هاوی
177-حازم کوتك پەشمەرگەی دەرین, بنەماڵەی شەهید و نووسەر
178-نایلە حسین
179-باهر تاهیر
180-هیوا مجید
181-مەریوان زەندی/ پ. دەرین- هەولێر
182-هەاەە شەوکەت لهەنی _ هەورامان
183-سەەمان حسەن خدر
184-شەرکە محمد کورد

185-خدر حەسەن نەژاد
186-کاستر حەسەن
187-سەردار حەمید
188-د.هاورێ زەنگەنە .دەروونناس و مامۆستای شانۆ / ئەمانیا
189-کاوەعبداللە
190-ئەحمد کریم ئەحمد
191-عوسمان مەحمود کانادا
192-کامەران ئارف
193-کاوە حەسەن
194-دلسۆز شفیق خلف داکوکیکار لە مافی مرۆڤ
195-شێخ عەتا محەمەد
196-هەژار گه نبی فەرمانبەر
197-شوان واحید شانۆکار لە نەرویج
198-جەمال مەحمود پێشمەرگەی دێرین
199-ئەحمەد مەحەمەد
200-بارزان شێخ عوسمان
201-نەورۆز زیندانی
202-نەورۆز حسێن ساڵح
203-بورهان هەژار – شانۆکارو نوسەرو هەزانڤان. بەرلین
204-هیوا جمال
205-عاصف کلهور – سوید
206-زیاد نوری رسول
206-چەنەر سیروان احمد ، چارەسەرکاری دەروونی
207-یوسف شوانی کاسب
208-فواد عبدالرحیم عبداللە
209-ڤاهیر رەسوڵ محمد احمد
210-گارق صباح عباس
211-کاوە عومەر چالاکی سیاسی و وەرگێڕ کەنەدا
212-خە بات خالد پ/م دیرین
213-هەردی احمد بریتانیا
214-هاورێ جبار مەرزانی
215-انور احمد دیزاینەر
216-وەزیرێ جلال چالاکوانی بواری جینۆساید و خوشکی شەهید ئارام
217-هاوڕێ یوسف حەساری /پ.م دێرین
218-نوزاد خسرەو
219-نزار محەمەد
220-دکتور محمد بشده ری ده سته ی دا کوکی له زینزانیانی کوردستان

221-جەماڵ عەبدوڵا
222-محمدعبدول علی زیندانی سیاسی
223-حەمە نووری عومەر کاکی
224-ئازاد محمود قادر سلەمانی چالاکوانی مەدەنی
225-هەڤرەس شوان چالاکوان هەولێر
226-هاوتا فارس محمود
227-نەوزاد محەمەد ، هەگبەی بنار
228-هاوکار فەتاح
229-هەدی چاوەش
230-شامیل قادر مامەستا و شاعیر/کەرکوک
231-ئایار سەید باقی هەڵەبجەیی ماف ناس و پێشمەرگەی دەرین.
232-هەرش عوسمان
233-گرفتار کاکەیی _کاریکاتێرست
234-کاوە عمر هیدایت
235-عاصی علی جعفر
236-جاسم غفور/ بەریتانیا
237-کنعان عوسمان
238-گه بالانی
239-ئاسۆ بیارەیی نووسەر و پ .دەرین سوئید
240-چرۆ خەتاب عومەر /کیمیایی بورای نەوت
241-اسماعیل قادر محمد چالاکی سیاسی
242-شەرش ئەمین چالاکوانی مافی مرۆف
243-عەبدوڵا حەمەد زیندانی سیاسی هەولێر
244-سەرکەوت کەریم عەلی ،سلەمانی
245-هەڵەبوار سامی غەریب
246-ازاد شاکر
247-هیوا جاف
247-ئاقیقان بوکانی
248-ئالان هەمووان
249-محمد قادر
250-حمید خالد کریم / هاوڕێ وشیار پ دەرین حەسار
251-ازاد شاکر
252-کاوە عبداللە
253-مسته فا احمد محمد ماف په روه ر که ر کوک
254-شەهلا محمد احمد
255-بەختیار هەڵەبجەیی هونەرمەند
256-عبدالخالق سدیق ڤەرمانبەر

257-هژار احمد عبدللە.
258-نوزاد خسرەو .چالاکوانی مەدەنی
259-کەمپەی هەڤی بۆ پشتیوانی قوربانینی جنگ
260-سیروان احمد
261-دیرین عارف حمه امین
262-کامەران تەیب
263-جەماڵ عەبدوڵا بەریتانیا
264-دەشتی سەتە زیندانی سیاسی سلەمانی
265-ئەحمەد سەعید هاوڵاتی
266-عوسمان مەحمودی(چەمەانی)
267-جەعفەر تیکانتەپە.
268-بەختیار ئەحمەد شێخ -پ.م. ی دەرین و چاڵاکوان ئەستا
269-عەلی ڕەزا
270-کەلسوم حسین
271-شەهلا محمد
272-شادی سەمەد
273-ئەسمان وسو
274-دلسوز شفیق زەنگنە داکیکار لە مافی مرۆف
275-کەچی عەلی سەعید چەمچەماڵ بنەماڵەی ئەنفالکراو
276-هیوا محمدامین
277-عەدنان کەچەر کوڕی شەهید نووسەر
278-ئەحمەد ڕەسول سوئید
279-ناسر تەها سلەمان
280-ئافتاو عزیز علی بنەماڵەی ئەنفال
281-ناجی عومەر ئیسماعیل
282-نەریمان ڕەشید پێشمەرگەی دەرین
283-نوزاد عمر علی
284-أسو هاشم پارەزەر هەولێر
289-ئاکام وەزیری ڕۆژنامەنووس
290-دلشاد صالح
291-بهزاد أحمد
292-فاتح مستەفا حەمەئەمین
293-قاسم کازم حمە علی بنەماڵەی ئەنفال چەمچەماڵ
294-احمد محمود
295-لاوکە عاللایی
296-ئاسۆ ئەحمەد دەوڵەت سوئید
297-کارزان حمەجان محمدامین

298-کەریم ئەمینی
299-ئازاد سابیر رەشید
300-مامەستا شەرکو ساڵیی پەشمەرگەی دەرین
301-زەکی حەبیب
302-خچر گاهر خچر
303-مستەفا فاتیح عومەر
304-ئەمیر جمیل
305-رحمن خدر ابراهیم رسول
306-ئومەد ئەحمەد خدر
307-جوتیار کەریم
308-ئازاد غریب احمد
309-د. لانە کرمانج
310-سازان ئەحمەد محەمەد
311-ئیبراهیم سالەرحەد نووسەرو وەرگێر نەرویج
312-رەباز هاشم کوری شەهید
313-ئەحمەد مەجید بنەماڵەی ئەنفال و چالاکوانی بواری ئەنفال و پەشمەرگەی دەرین
314-سەربەست نەریمان کەریم رۆژنامەنوس
315-فواد عوسمان تەها رۆژنامەنوس و چالاکوانی جینەساید
316-ئازار سەرچاوی پەشمەرگەی دەرین
317-مەولود بابان
318-جەمال نەجاری
319-م.علی زەنگەنە کەسایەتی سیاسی
320-کارەخ اسماعیل
321-ئاوات سارۆژ
322-ئاواره عبدالرحمن عولا
323-لالە کاکە خان
324-ەلان ممتاز نوری مامەستای زانکە
325-محمد امین سادق
326-شوکت محمد سالح
327-ەەهەە عبداەەە حمە
328-ئارام عزیزچالاکوان
329-توانا تەوەەیی
320-رەوف ابراهیم صالح صوفی- بەریتانیا
321-هەشیار مەلا عبدالرحمن تیچکەشەری سیاسی
322-هادی ئەحمەد ئەندازیار
323-صاحب نادر

324-کەچەر ەەشاد کوی شەهید
325-حەمید نادر نووسەرو چالاکوان هەولێر
326-دەشتی بەرزەواری رۆژنامەنووس هەولێر
327-دەشاد سعید محەمەد ئازگاربوی ئەنفال لە نوگرە سەلمان
328-حەمەسوار عەزیز-نوسەرو ەەخنەگر
329-شوقی عمر محمود
330-خرمان محمد رسول
331-سەلام ەسوە قادر
332-ئیحسان عەبدوڵا
333-پشتیوان سدیق
334-مەسعود سەمەدی
335-شریف اسعد حمد
336-ئیبراهیم عەلی
337-حیکمەت فائق عارف پەشمەرگەی دێرین و بنەماەەی شەهیدی کیمیاباران
338-ڕەباز تەها ئەنوەر
339-هاژە سلیمان مستەفا ئەندامی پەرلەمانی کوردستان خولی پەشوو
340-عدنان اسماعیل
341-هاوەە حمە
342-ئیبراهیم هەورامانی شاعیر و نوسەری بواری جینەساید
343-فوزیە عباس خلیفە
344-هەژار سولەمان
345-نەجات جەبار هەەندا پەشمەرگەی دێرین
346-فرمان فاتح شکور
347-کازم احمد ئەمانیا
348-زه رده شت کاوه نادر
349-شادیە سلیم
350-کەمال کاکل حوسەن
351-بوکان عبدالله پارەزەر
352-نەجمەدین فارس حسن
353-برهان محمد ،هونەرمەند
354-سیروان قادر
355-دکتەر عبدالڵە دادیار
356-ەزگار سعید محمد فقی
357-سروە عوسمان مستەفا ـ نووسەر و شاعیر
358-ڕەبین رسول علی عزیز
359-ەزگار شەخ ساەح

360-بسام عمر
361-نوزاد عبدالباقی سعید
352-زاهیر ابراهیم
353-عیسا حوسەن .. شاعیر هەولێر
354-چیمەن عمر
355-سامی حاجی حەمەد
356-ئاریان ئەکرەم ئەحمەد
357-خالید سلەمان نووسەر
358-باهەز شوانی
359-شاخه وان حه ساری پەشمەرگەی دێرین
360-جەزا ئەحمەد فارس، مامۆستای زانکۆ
361-صابر جعفر علی پ دێرین
362-شەش شهباز
363-سەهراب اسدللە
364-ئەنجام فتاح
365-جەهانبخش خالدی
366-بەوا عەلادین مەحمود
367-ەوقمان مەلا قادر
368-یوسف محمود
369-لقمان علی حسین
370-عەلی عەبدالا
371-عپمان صالح گه
372-سمکۆ ع. مەولود
373-هەمن جوهر احمد/ کوێ ئەنفال
374-علی محەمەد ئەمین
375-فازل عەباس چالاکوان هەولێر
376-ده سته ی دا کوکی له مافی زیندانیانی سیاسی کوردستان محمد بشده ری
377-سعید حمەفرەج قادر
378-خەشه وی مەلا محمود
379-بەختیار محمد صالح
380-بەهار عەلی چالاکوانی مافی ژنان هەولێر
381-گەران سالح پەشمەرگەی دێرین و شاعیر گوندی حەسار
382-هەرش عومەر
383-نەوزاد وەلی عارف
384-شەرزاد شەر، شوان شەقاوە، پەشمەرگەی دێرین!
385-انورحمە لاو تاقانەی ئەنفال گەرمیان

384-کەچەر عەلی ڕۆژنامەنوس
385-عماد محمد بنەماڵەی شەهید کەرکوك
386-بارزان رشید محمد
389-سەعید مەهری
390-محمد سید ڕۆژنامەنووس کەرکوك
391-هیوا حسن علی
392-ئاڵا حسن مولود
393-گەران مەرکی
394-ئیبراهیم عومەر
395-سەربەست محەمەد ئیسماعیل
396-ازاد محمد
397-هەمەن مصگفی اسعد (باوکم و برام و مامە و سێ ئامۆزام) ئێنفالن.
398-ۆزگار منصور ڕەحیم
399-هەنگاو هاشم ڕۆژنامەنووس
400-ئارام محەممەدیان
401-ڕەنج ڕەوف
402- زیتێ ئیسماعیل چالاکوان هەولێر
403-ئومێد چاوشین ڕۆژنامەنووس
404-یوسف علی شریف چالاکوان مەخمور
405-جلال محمد رشید
406-عومەر فارس عەزیز ڕۆژنامەنووس
407-ڕەکارێ مزویری نووسەری بواری جینەساید
408-سابیرعەلی
409-ارسلان اسعد کوخێ رسول
410-سید یق لوستانی چالاک وان سلەمانی
411-هەڤاڵخانێ قینی
412-محمد رسول محمد
413-عبداللێ حمێ عبداللێ
414-کەمەڵەی داکەکی لێ پرسی ئێنفال
415-هاوڕێ پشتەوپەشمەرگەی دێرین و کەسوکاری ئێنفال
416-سێ کین جێ وانمێ رد
417-هێژار صباح عیمان چالاکوان و ڕۆژنامەنووس ئەمریکا
418-عمر محمود
419-کاوان بێتیمار
420-ناسك حسێن
421-هێندرێن ئەحمەد / ڕۆژنامەنووس

422-کاردۆ صباح عبدالڵڵە
423-صابر عبدالڵڵە
424-بەختیار ئاکەیی
425-جەگر جواد ڕەشید
426-ئاسو حمید پاریزەر
427-هاوبەر ڕەشید ـ ڕۆژنامەنووس و پ.م. دەرین ـ کەرکوک
428-دڵدار محەمەد شەریف /ئاکۆ پەرلەمانتاری خانەنشین و هونەرمەند
429-د رابعه چالاکوان و پزیشك خانەقین
430-هەڤاڵ عەبدوڵا
431-ئاکۆ ئاکەیی/ نووسەر و پێشمەرگەی دەرین
432-عبدالڵڵە صابر سعدون، (رزگار حەساری) فۆتۆگرافەرو پێشمەرگەی دەرین...
433-بەوا ئەسعەد ڕۆژنامەنووس
434-دلشاد رمچان
435-ئەحمد کەمەنیست
436-وکاف زیباری
437-تەها حەمید مامشەیی.
438-پشتیوان کریم گەڵاڵی ئەمانیا
439-هوشەنگ باباعلی اسماعیل/ پێشمەرگەی دەرین
440-حەمە هاشم – شۆکار
441-هەمن بابان ڕۆژنامەنووس
442-بەکر تەیفور ڕۆژنامەنوس
443-دڵدار علی ئەحمەد
444-ئەنوەر ئەحمەد ڕۆژنامەنووس
445-کاڵی کەریم چالاکوان سویسرا
446-کمال ئانیە
447-بایەزید کەریم چالاکوان هەولێر
448-کاروان حسین / پیشمەرگەی دیرین
449-ڕەناز هاشم بنەماڵەی شەهید
450-کاکەزیاد حمد عبدالڵڵە
451-ڕەزان ساڵح ، تۆژەر و شانەکار
452-نەوزاد شوانی نووسەر
453-هەڤە محمود حمدأمین
454-هیوا ڕەش پێشمەرگەی دەرین و زیندانی سیاسی
455-هۆناک محەمەد نجم چالاکوانی ژنان سلیمانی
456-هاوڕێ کریم
457-حەمە سەعید زەنگنە چیرۆك نووس و نووسەر کرکوك

458-گەران نامیق شانەکار
459-ئارام بەگدی پیچشمەرگەی دیچرین و کەسوکاری ئەنفالکراو نەرویج
460-نەهرە عەلایی /ڕۆژنامەنووس و چالاکوان
461-مەهدی جاف. شانەکار
462-ریبین صباح عبدالله چالاکوان و پاریزەر
463-لەزان ڕەشید مغدید
464-هیوا شوانی پێشمەرگەی دەرین
465-زرار مه لا گجکه پێشمەرگەی دەرین
466-یووسف مەنتک نووسەرو ڕۆژنامەنووس / ئەمانیا
467-فریا مناف
468-شکرالله حمدئەمین سەعید
469-ئاسۆ فەقێ چالاکوان نەرویج
470-ئالان تەفەق
471-عومەر خدر کاکیل فەتەگرافەر و کوڕی شەهید
472-سەرکەوت خدر
473-فەریدون عبدول
474-عەلی شوانی
475-کاروان عەلی عەبدوڵا
476-عەبدوڵا ئۆژی..خوێنەرونووسەر..
477-هاوڕی سەعید
478-گەردە مامەحەمە خوشکی شەهید و ئەنفال و شەهیدی قەڵەم
479-کوشاد حمە سعید وەرگێڕ و نوسەر
480-علی خدر
481-ڕەنج گاهر علی ئەفەندی چالاکی سیاسی سویسرا
482-حویز عبدالله
483-ئاسۆس هەردی نووسەرو ڕۆژنامەنووس و پێشمەرگەی دەرین
484-ماهر محمد غفور
485-سیروان حمەخان
486-هیوا سابیر
487-ڕاستی احمد
488-سەردار عومەر
489-محمد مشیر پەَشمەرگەی دەرین و شاعیر و نوسەر
490-کاوە حسن پێشمەرگەی دەرین
491-ئەحمەد قادر بایز
492-ئەحمەد عەلی کریم برای ئەنفالکراو
493-جەمال شوشە پێشمەرگەی دەرین
494-سالار سیامەند مامەستا ـ هەولێر

495-سربست کاکی
496-دشاد رزاق رسول. دشاد کاوانی. نووسر.
497-تاهیر ەحیم -نووسر- ئەمانیا
498-سربست یەدا پشمرگەی دژین و زیندانی سیاسی
499-خالد حسن محموود
500-کوردۆ سالح / پشمرگەی دژین. بڕپرسی حیزبی شیوعی هولیر.
501-هیمن صلاح
502-محمود موراد تکۆشری دژین هەندا
503-محمد عبدالله عیمان
504-عبدالخالق محمد حمد امین/ پشمرگەی دژین
505-شروان عوسمان/کۆندا
506-جمیل شوانی پ دیرین دانمارك
507-په روا ده وله ت
508-ئاشتی ەسور
509-لقمان احمد کریم
510-سفین ئیسمایل
511-ئارز دارا پوور تکۆشری دژین
512-تۆفیق حمه محمد
513-عبدوڵا سەمان (مشخص) شاعیرو نووسر کۆندا
514-فرهاد کریم عبدوڵا
515-قاهیر سول محمد احمد
516-جلال حمید روستم
517. هاوکار جلال کریم
518-ەکار ئحمد پشمرگەو تکۆشری دژین
519-کرم کاکەویس
520-ئاشنا مجید کاکە
521-تیب کاکەیی
522-محمد عبدالله
523-کاروان کریم احمد برای شهید
524-نجیب خدابخش
525-هاور سعید
526-حمید ئبوبکر ئحمد بدرخان رژنامنووس
527-تاریق محمد ئمین
528-سفین محمد هینی
529-د.زگار ەنجەم
530-کمال زنگه نە
531-لوقمان قادر تها پشمرگەی دژین

532-دانا سەمەد ... .كاسب
533-ئەحمەد زامدار
534-پەزان محسن
535-عوسمان قادر ئەحمەد
536-لاوەن قادر حاجی كاكە
537-بەیار حیدر جبار
538-بەندی لقمان نادر كوەه ئەنفال
539-مصگفی أحمد محمد نوری/ حقوقی /كركوك
540-یونس رەسول مینەزادە
541-بدرالدین حەصالح مامەستا هەولێر
542-هەرش نوری محمد
543-فازە عوسمان فەقە عەزیز زیندانی سیاسی سویسرا
544-سەنگەر صبری مجید شقڵاوە
545-عوسمان غەریب محەمەدئەمین تەكەشەری دەرین
546-عبدالله علی محمد دارتاش
547-فوئاد بابان
548-عبدالرحمن كریم مەلازادە مامەستای خانەنشین
549-قاهیر ەسوە محمد احمد
550-مهدی نامق كریم
551-لقمان صدیق رسول كوێی شەهید و تەكەشەری دەرین سلەمانی
552-كەریم مەرەسەنە
553-چەمان احمد محمود
554-توانا ئەحمەد
555-شاڵاو مورتكە پ دەرین
556-كەمان بهادین نوری سلەمانی
557-مەریوان مامە عەلی
558-رەبوار محەمەد
559-میراو ئاژگەیی
560-شەرزاد خدر
561-عیماد عەلی زیندانی سیاسی ئەمانیا
562-عبدول علی ئەوەحمان
563-شاخەوان شەش لەكەلەری بواری جینەساید كوری شەهیدی سەركردە دانمارك
564-ئەبو شهاب حەساری
565-بەختیار چاوەە
566-هەرش حەبابە گەورە
567-جاسم خەلانی پیچشمەرگەی دیچرین سوئید

568-حەسەن مارف
569-حواس مه لازاده
570-کاوەس عبداللە
571-ئیدریس شێخ تەکەشاری دەرین هەولێر
572-ناڤم عمر
573-گوڵاڵە ڕزا سالح سەرکی ڕەکخراوی ژنانی کورد و ئیتاڵی خوشکی شەهید
574-جمال ڕە شید ده باغ
575-نازم عوسمان.کەمنیتەی کورد لە ئیتالیا
576-نەورەز شەریف
577-ئومەد بابان نەمسا
578-برایمی کاکەحەمە
579-کمال میرزا / سلەمانی .
580-مەهدی حەسەن خدر
581-سامان سلیمان
582-عومەر هەنگاو
583-نەریمان ئەمین
584-خەشناو شەر
585-سیروان امین چالاکی سیاسی فینلەندا
586-د. محمد کیانی ئەندامی پەشووی پەرلەمانی عەراق و تەکەشاری سیاسی
587-چالاک زەنگە نە ە پیشمە رگە ی دیرین
588-کمال حسین ـــ خانەنشینی پەشمەرگەی دەـــــــــــــــرین
589-بیان تاهیر
590-هاوژین حەمە ڕەشید/ بەریتانیا
591-کمال شوانی
592-عەباس نادر قادر-نووسەر -هەولێر
593-بەختیار مستەفا قادر ڕۆژنامەنووس و چالاکوان سلەمانی
594-جاسم غفور/بەریتانیا
595-فارس عزو فرنسیس سیاوش.. پەشمەرگەی دەرینی حیزبی شوعی عیراق…
596-تارا ئەحمەد/ سوید
597-هیوا سەید سەلیم کوڕی شەهید و نووسەرو چالاکوان
598-جەگر جەواد ڕەشید، خوەندکاری زانکە
599-فائزە فەاد – زەردەشتیانی کورد
600-دیاری محمود چالاک
601-کمال میرزا حسن
602-نزار عقراوی تەکەشاری سیاسی بەریتانیا

603-سیروان نجم الدین جلال
604-بەختیار کەمال جبائیل / خانەنشین
605-جه مال مه حموود-که نه دا
606-لوقمان محەمەد
607-سیروان محەمەد
608-قومری سالح
609-ئەردەلان ئەمین
610-چیمەن مەحمود بەمبا
611-ئارام عیمان
612-وریا قادر
613-کاروان حسین
614-بەکر عەبدولکریم
615-حسن عبداللە عمر
616-سروە محمەد سالح خانە نیشین،سەرچنار
617-عبدالعزیز احمد عزیز
618-سیروان سەعید
618-عدالت احمد
619-ناجح محمەد ئەحمەد
620-فەرهاد عمر عبدالرحیم
621-احمد محمود
622-دەوەن مەعروف، نووسەر
623-اسماعیل برایم صابر
624-نیهایەت مام شەخ چالاکوان
625-دەشاد محەمەد مستەفا
626-جەزا جەعفەر
627-یوسف گالب سالیی
628-تەحسین شەریف
629-سمکە ئەحمەد
630-شامل جلال
631-عباس رەستەم سلیمان تەکەشەری دەرین
632-عبداللە حسەن احمد
633-صلاح حمه ئه مین
634-عەبدولا پالا پشمەرکەی دەرین ئەمەریکا
635-سالار فەتاح قادر
636-کارزان حمەجان محمدامین
637-ئاسە ئەحمەد دەوالەت
638-ئەیوب ئەنوەر سماقەیی

639-فەخرەدین گەرمیانی نووسەرو شاعیرو پەشمەرگەی دەرین
640-ئارام نەجم
641-احمد محمود
642-ریبوار احمد پ. م دیرین
643-کریم عباس یاسین-مامەستا
644-حسین علی
645-د. ناجح محمەد ئەحمەد، پەشمەرگەی دەرین هەبجە
646-منسور حسن سعید
647-هیمن برزان خورشید
648-قادر کەندیناوه
649-جەلال عەلی ئەحمەد پەشمەرگەی دەرین
650-کاڤم علی مامەستاوەژنامەنووس کەرکوک
651-صابر جعفر علی
652-مامەستا زرارقادر خەیلانی/سەرپەرشتیاری خانەنشین..
653-دەزار زرار قادر/ فەرمانبەر
654-کاوە عبداللە .چالاک وانی مەدەنی
655-سیروان باپیر
656-شوان صابر مصگفی مافناس و چالاکوانی مافی مرۆڤ
657-حەسەن محەمەد
658-فرمان محمد برای ئەنفالکراو شەهید
659-محمد نحم پ م دەرین
660-شەرزاد شەر، شوان شەقاوە، پەشمەرگەی دەرین
661-ئاوات ەسوە نووسەر و ەژنامەنووس
662-کامران حسین
663-ئاراس رشید
664-ادهم نجار
665-کاروان عبداللە .چالاکی سیاسی
666-مصگفی یاسین حمد خانەنشین
667-هاوژین عەلی سابیر
668-کاک ئەحمەد سەعدی فەرمانبەر لە مەخمور
669-ئەحمەد سەعید
670-قارمان محمد
671-تەها مامشەیی نەرویج
672-سوهەیلە حوەز ئیسماعیل
673-فاتح مستەفا حمدئەمین چالاکوان پیچشمەرگەی دەرین
674-ابراهیم مجید فرج
675-سامان بکر احمد – چالاکەوانی مەدەنی وزیندانی سیاسی

676-ساما سلاح رژنامنوس بلجیکا
677-چرا خاتاب عومار
678-سربست نریمان کریم رژنامنووس و چالاکوان
679-سفین عباس /خانەنشین
680-بباز فاروق حسین
681-سران عبدوللا عوسمان
682-جلال انور سعید
683-فاروق عبدلکریم قادر
684-کاروان کمال
685-سلمان حسن خدر
686-جباراحمد نووسرو چالاکوانی بواری جینساید
687-هیوا شوانی پشمرگەی دەرین
688-یحیا ئەحمەد فەرج
689-لقمان ناسیح انور
690-سلاحدین ساڵیی / رژنامنووس
691-گران هەڵبجەیی نوسەرو چالاکوان دانمارك
692-كمال عباس أسعد
693-هیوا محمد عباس
694-قادر عزیز
695-کەسرەت ئەحمەد بەکەس
696-زیرك محمد إبراهیم صابر
697-ژیان حمە سعید
698-چنور محمود
699-خولیا حسن شاعیر کەنەدا
700-اکرم جوهر
701-کامیل ئەحمەد فەرج
702-بەیار حیدر جبار قوتابی زانکۆ
703-عبدوڵا مەحمود نووسەر
704-نەوزاد بابان چالاکی سیاسی و نووسەر
705-شاخه وان حه ساری پشمەرگەی دەرین و بنەماڵەی شەهید
706-دوکتور محه مه د ره حیمی
707-دڵشاد سعید محەمەد ئازگاربوی ئەنفال لە نوگرەسلمان
708-مافپەروەر حمدامینی وسمان بیرەژی
709-عبدالرحمن كريم عبدالله
710-دکتۆر فایز خەتاب خوشکی شەهید
711-صابر فيچ الله أحمد
712-نورالدين احمد سا لح / كه ركووك

713-گارق فریق حسن
714-ڕزگار سعید محمد
715-سیروان مستەفا محەمەد
716-لگیف محمد
717-سیروان محەمەد سەعید
718-سعید حەمفرەج قادر
719-عبداللە صابر سعدون/ رزگار حەساری فۆتۆگرافۆرو پێشمەرگەی دێرین
720-مسته فا احمد محمد /ماف په روه ر/ كه ركوك
721-محمد زه نگه نه
722-محسن علی
723-حسن عبداللە عمر
724-كامه ران حمه نوری حمه كریم كورسانی / الماتیا
725-بەختیار محەمەد
726-سەرهەد تەفیق باوكی 5 مندالی ئەنفالكراو
727-ڕزگار عبید محمد ئیلنجاغ شوان كە كوك
728-سمیرە ئەحمەد /چالاكوان . كەركوك
729-نیاز عبداللە چالاكوان فەرەنسا
730-ڕەبوار محەمەد
731-یاسین غفور درویش فرج / هەڵەبجە
732-بەختیار مامەستا محمود
733-شاسوار شوانی بەلجیكا
734-قاسم نەكانی پێشمەرگەی دێرین
735-نجات محمد زەنگەنە
736-سالارعزیز حەساری.
737-ئامانج عبدوڵا مەعروف
738-نەسرین بابان ئەمانیا
739-ئارام صاڵح حسین
740-حمید خالد كریم / وشیار حەساری
741- سوارە یوسف كەوەی
742- ڕەكخراوی كوردستان بۆ جینەساید
743-مەلا شاخی پ دێرین و ئەندامی پێشوی پەرلەمانی كوردستان و نووسەری بواری جینەساید
744-ڕۆژان شەهید حەمەڕەش – ئەندامی خولی پێنجەمی پەرلەمانی كوردستان و كچی شەهیدی فەرماندە
745-موحسین شیروانی پارێزەر بەرپرس لە كەیسی ئەنفالە لە دادگای باڵای تاانەكان

746-پەری عەزیز بەرپرسی پەشووی دەسیەی گەرشە بە کەمەکان لە وەزارەتی شەهیدان
747-دلێر کەریم محەمەد نووسەر لە بواری جینەساید
748-محمد زرنگ چالاکوانی جینەساید وپێشمەرگەو ڕێکخستنی دەرین و نوسەری جینەساید
749-هەمن حەسیب نووسەرو چالاکوانی بواری جینەساید
750-رازاو سلێمان ئەمانیا
751-کریم عباس یاسین-مامەستا-هەولێر
752-سەباح کەرکوکی ڕێکخەری کاروباری ناساندنی جینەساید لە سوید
753- میرەعەبدالکەریم ڕێشنبیرو وەرگێڕ
754-ئەردەلان لەتیف مامەستای زانکۆ

دیدارێک لەگەڵ ماننووسی کەمەبی گابریال گارسیا مارکیز.. وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە : عەبدوڵا سەمان(مەشخەڵ)

سازدانی : گەڤاری لەکەینەوەی چەپی نوێ

لەم دیدارەدا گابریال گارسیا مارکیز؛ پێشنیاری حکومەتێک دەکات کە بتوانێت خێکی هەژار دەخێش بکات. ماننووسی کەمەبی گابریال گارسیا مارکەز؛ وەرگیری خەڵاتی نۆبڵ بۆ ئەدەب ١٩٨٢؛ هەژی پێنجشەممە ١٧ ی نیسانی ٢٠١٤، لە تەمەنی ٨٧ ساڵیدا ژیانئاوایی لەکردین. گابریال گارسیا مارکەز بەناوبانگترین نووسەری ئەمریکای لاتین بوو؛ هەروەها چەپێکی مولتەزیم بوو. دەقی ئەم چاوپێکەوتنەی خوارەوە لە ژمارە ١٣٨ ی ئازار-نیسانی ١٩٨٣ی گەڤاری لەکەینەوەی چەپی نوێدا بڵاوکراوەتەوە.

دەقی دیدارەکە

گۆڤاری لەکۆمینتۆری چەپی نوێ : ئایا دەتوانین ئاوڕێک لە شێوازی گۆشەندنی بیروباوەڕی سیاسیت بدەینەوە؟ باوکت کێ نەخوازە. کۆمەمبیا دوای سەربەخۆیی لە ئیسپانیا لە ساڵی ١٨١٩ەوە؛ بە سەدەیەک شەڕی ناوخۆی پچڕپچڕدا تێپەڕی، دوو پارتی سیاسی لە دەیەی چلەکانی سەدەی نۆزدە هاتنەبوون: پارێزەران کە فەلسەفەی نەریتگەرایییان لەسەر بنەمای بنەماڵە، کڵێسە و دەوڵەت بوو؛ و لیبراڵەکان کە ئازاد لە بیرکردنەوە و دژە ڕەحانیی و لیبڕاڵی ئابووری بوون. خوێناوێترین شەڕکانی نێوان ئەم دوو لایەنە جەنگی هەزار ڕۆژە (١٨٩٩-١٩٠٢) بوو کە وەاتەکەی ئیفلاس و وێران کرد. لە کۆمەمبیا باوە دەڵێین کەنەپەرستبوون یان لیبراڵ بوون بەندە بەوەی کە باوکت چییە، بەڵام دیارە باوکت بە هیچ شێوەیەک کاریگەری لەسەر بیرکردنەوەی سیاسیت نەبووە چونکە زۆر زوو بڕیاری چەپت هەبژارد. ئایا ئەم هەوەستە سیاسییەت کاردانەوەیەک بوو بڕامبەر بە بنەماڵەکەت؟

گابریال گارسیا مارکیز : نا؛ بەو جۆرە کاردانەوەم دژی بە بنەماڵەکەم نەبووە ، چونکە دەبێت لەبیرتان بێت کە هەرچەندە باوکم کەنەپارێزە، بەڵام باپیرم کەنەکێکی لیبڕاڵ بووە. ڕەنگە بیروباوەڕی سیاسیم لە سەرەتاوە لەڵای ئەوەو هاتبن، چونکە لەبری ئەوەی لە منداڵیدا چیرۆکی ئەفسانەییم بە بگەڕێتەوە، بە گێڕانەوەی ترسناک لەبارەی دوایین شەڕی ناوخۆ کە بیرکارەوە ئازادەکان و دژە پیاوانی ئایینی، دژ بە حکومەتی کەنەپەرستی هەڵیان گیرساندبوو، دەخۆشی دەکردم. هەروەها باپیرم باسی کەمەکوژی کرێکارانی کۆگەی مۆزی بە دەکردم کە لە ئاراکاتاکا لە ساڵی لەدایکبوونمدا ڕوویدابوو (١). کەواتە دەبینیت بنەماڵەکەم کاریگەرییان لەسەر من هەبووە بەڵو یاخیبوون نەک بەڵو بەرزاگرتنی سیستەمی دامەزراو.

گۆڤاری لەکۆمینتۆری چەپی نوێ : تۆ لەیادتە کەی و لەکوێ یەکەم دەقی سیاسی خۆت خوێندەوە؟

گابریال گارسیا مارکیز : قوتابخانەی ناوەندیم لە زیپاکیرا؛ پێ بوو لەو مامۆستایانەی کە لە ساڵانی سیێکانی سەدەی ڕابردوودا لایەن مارکسیستەکانەوە لە کۆلێژی ڕاهێنانی مامۆستایان لە سەردەمی حکومەتی چەپی سەرۆک ئەلفەنسۆ لۆپێزدا وانەیان پێگوترابوو.(٢) مامۆستای جەبر لە کاتی پشووی نێوان وانەکاندا ماتریالیزمی مێژوویی پێ دەوتینەوە، مامۆستای کیمیا کتێبی لینین پێ دەداین و مامۆستای مێژووش باسی ململانێی چینایەتی بۆ دەکردین. کاتێک ئەو زیندانە سەهۆڵاویەم بەجێهێشت، نەمدەزانی باکوور و باشوور لە

کۆن، بەڵام دوو قۆناغەتی زۆر بەهێزم هەبوو. یەکەکیان ئەوە بوو کە هەمانی باش دەبە گواستنەوەیەکی شیعریی واقیع بێت و ئەوی دیکەیان ئەوە بوو کە داهاتووی نزیکی مرۆڤایەتی لە سۆسیالیزمدایە.

گۆڤاری لەکەینەوەی چاپی نوێ : ئایا قەت ئەندام بووبێتە لە حیزبێکی کۆمۆنیستیدا؟

گابریال گارسیا مارکیز : من لە تەمەنی بیست ساڵیدا بە ماوەیەکی کورت سەر بە شانەیەکی حیزبی کۆمۆنیست بووم، بەڵام بیرم ناچێت هیچ کارێکی سەرنجڕاکێشم کردبێت. من زیاتر هاوسۆزی حیزب بووم نەک جەنگاوەرێکی ڕاستەقینە. لەو کاتەوە پەیوەندی من لەگەڵ کۆمۆنیستەکاندا هەوراز و نشێوی زۆری بەخۆوە بینیوە. زۆرجار ئەمە کێشەمان هەبووە چونکە هەر جارێک هەڵوێستێک دەگرمەبەر کە ئەوان حەزیان لێی نییە، ڕۆژنامەکانیان بەجیددی هەرش دەکەنە سەرم. بەڵام من هەرگیز بە ئاشکرا تەنانەت لە خراپترین ساتەکانیشدا ئیدانەم نەکردوون.

گۆڤاری لەکەینەوەی چاپی نوێ : من و تۆ لە ساڵی ١٩٥٧ پێکەوە گەشتی ئەمەریکای ڕۆژهەڵاتمان کرد و سەردانی ئەوی هیواکانمان بە سۆسیالیزمەوە چێسپاندبوو، بەڵام ئەوی بینیمان بەدڵمان نەبوو. ئایا ئەو سۆفەرە قۆناغەتی سیاسی ئەوی گەیی؟

گابریال گارسیا مارکیز : بەڵاستی کاریگەرییەکی تەواو یەکلاکەرەوەی لەسەر بیروباوەڕی سیاسیم هەبوو. ئەگەر لەیادت بێت من ئەو کات لە زنجیرە وتارێکدا بە گۆڤارێکی بەگۆتا،(٣) کاریگەرییەکانی ئەو گەشتەم لەسەر بیروباوەڕی سیاسیم باس کردووە. وتارەکانم بە خواستی خەم دوای نزیکەی بیست ساڵ جارێکیتر بڵاوکرانەوە ئەویش نەک وەک ئەوەی من دەیبینم لەدەرەوەی هەر بەرژەوەندییەکی ڕۆژنامەوانی یان سیاسی، بەڵکو بە ناکەک لەگەڵ گۆشەسەندنی سیاسی خەم نیشانی بدەن.

گۆڤاری لەکەینەوەی چاپی نوێ : ئەی هیچ ناکۆکییەک هەبوو لەو نێوەدا؟

گابریال گارسیا مارکیز : نەخێر، هیچ ناکۆکییەک نەبوون. کتێبەکەم یاسایانە ئامادەکرد و ئاخنیمە نێو کە بەرگەکانی بەرهەمەکانم و بەتەواوەتی خستمنەڕوو کە بە چاپە بەربڵاوکانیان لە هەموو گۆشە و شۆقامکی کۆمەمبیا دەفرۆشرێن. یەک وشەم تیایاندا نەگۆڕیوە. لەمەش زیاتر، پەموایە ڕوونکردنەوەیەک لەسەر سەرچاوەی قەیرانی ئێستای پەنەندا لەو بابەتانەدا دەدەزرێتەوە کە دەگماتیستەکانی ئەو سەردەمە دەیانگوت لەلایەن ئەمریکاوە پارەیان پێدراوە. ئەوەی جێی پێکەنینە ئەوەیە کە هەر ئەو دەگماتیستیانە ئەمڕۆ دوای بیست و

چوار ساڵ لەسەر کورسییە ئارامەکانی دامەزراوە سیاسی و دارایییەکانی بەرژوەوەندیدا جێگیرن لە کاتێکدا مژوو ڕاستی و دروستی من دەسەلمێنێت.

گۆڤاری لەکەینەوەی چاپی نوێ : ئەی بەچوونت چییە سەبارەت بەوەی کە پێت دەڵێن دیموکراسییەکانی خەڵک؟
گابریال گارسیا مارکیز : ناوەندی گریمانەی ئەو وتارانە ئەوەیە کە دیموکراسییەکانی خەڵک بە شێوەیەکی ڕاستەقینە سۆسیالیستی نەبوون و هەرگیزیش نابنە سۆشیالیست ئەگەر ئەو هێگایە بگرنەبەر کە لەسەری بوون، چونکە سیستەمی سۆشیالیزم دانی بەو بارودۆخە تایبەتییانەدانەنا کە لە هەر وڵاتێکدا زاڵ بوون. سیستەمێک بوو کە لە دەرەوە لە لایەن یەکێتیی سۆڤییەت و لە هێگەی حیزبە کۆمۆنیستییە ناوخۆییە دڵگما و بە ئەندێشکانەوە سەپێنرا کە تاکە بیرکردنەوەیان ئەوە بوو کە مەدلی سۆڤییەت لە کۆمەڵگایەکدا جێبەجێ بکەن کە ناگونجێت.

گۆڤاری لەکەینەوەی چاپی نوێ : با بچینە سەر یەکێکی تر لە ئەزموونە هاوبەشکانمان ، ئەوکاتانەی لە پرێنسا لاتینا، ئاژانسی هەواڵی کوبا بووین. من و تۆ هەردووکمان کاتێک حزبی شیوعی کۆنی کوبا دەستیکرد بە دەستبەسەرداگرتنی زەرەک لە دامەزراوەکانی شەش، دەستمان لەکار کێشایەوە پێت وایە ئێمە بەیارمەتی دروستمان دا؟ یان پێت وایە تەنها ڕاچەکێنەک بوو لە پرسیەکی درێژخایەندا کە ئێمە نەمانتوانی بەو شێوەیە ببینین؟
گابریال گارسیا مارکیز : پێم وایە بەیارمەتیمان بە جەهەشتنی پرێنسا لاتینا دروست بوو. ئەگەر ئێمە دەستمان بە دیدگاکانمانەوە بگرتایە، لە کۆتاییدا مەری دژە شەش، نەکەری ئیمپریالیست و هەتادواییمان بەناوچەوانەوە دەلکا، کە دەگماتیستەکانی ئەو سەردەمە بەسەرتدا دەیان چەسپاند . ئەوەی من کردووم، ئەگەر لەبیرتان بێت، ئەوە بوو کە خەم خستە پراوێزەوە. من لەنزیکەوە زەر بەوردی دیقەتی پرسەی گۆشەسەندنی کوبام دەکرد ئەو کاتەی خەریکی نووسینی کتێب و سیناریۆی فیلمی ڕەمانەکانم بووم لە مەکسیک. ڕوانگەی من ئەوەیە کە هەرچەندە شەش دوای هەڵچوونە زریانییە سەرتاییەکان ڕەوتێکی سەخت و هێندەکجار دژ بەیەکی گرتەبەر، بەڵام هەشتا ئاسەی نەزمەکی کۆمەڵایەتی پشکۆش دەکات کە دیموکراسیتر و دادپەروەرتر و زیاتر لەگەڵ پێداویستییەکانمان دەگونجێت.

گۆڤاری لەکەینەوەی چاپی نوێ : ئایا تۆ دڵنیایت؟ ئایا هەمان

هەکارەکان هەمان ئەنجام بەرهەم ناهێنن؟ ئەگەر کوبا سیستەمی سەقیبەت وەک مەدلەک وەربگرێت (دەوڵەتکی تاکە حزبی، ناوەندگەرایی دیموکراسی،جنەقابەکانی ژێر دەسەڵاتی حکومەت، ڕەکخراوە ئەمنیبەکان کە کەنترۆڵی توند بەسەر دانیشتووانداە دەکەن)، ئایا بەدەستهێنانی "نەزمی دادپەروەر و دیموکراسی" بەو شێوەیە قورس نابێت لەوە وەک چۆن لە یەکێتیی سۆقیبەتدا هەیە؟ ئایا تۆ لەم شتە ناترسیت؟

گابریال گارسیا مارکیز : کێشەی ئەم شیکارییە خاڵی دەستپێکردنیەتی. تۆ لەو بنەمایەوە دەست پێدەکەیت کە کوبا مانگی دەستکردکی سۆقیبەتییە و من باوەڕم بەوە نییە. پەم وایە شێشی کوبا بیست ساڵە لە باری نائاسایبدایە بەهۆی دوژمنایەتی و تەنگەیشتنی ئەمریکاوە کە تەحەمول بە سیستەمکی ئێتەرناتیفی حکومەت ناکات کە نەوەد میل لە کەناراوەکانی فلەریدا دوورە.

ئەمە خەتای یەکێتیی سۆقیەت نییە، کە بەبە هاوکاری ئەو (پاڵنەر و ئامانجەکانی هەرچیبەک بن) شێشی کوبا ئەمڕۆ بوونی نەدەبوو. لە کاتێکدا دوژمنایەتی بەردەوامە، دەخی کوبا تەنیا لە ڕووی باری نائاسایبەوە دەتوانرێت حوکم بدرێت کە ناچاریان دەکات بە شێوەیکی بەرگریکارانە و لە دەرەوەی کایەی بەرژەوەندی مێژوویی و جوگرافی و کولتووری سروشتی خۆیان مامەڵە بکەن. کاتێک دەخەکە ئاسایی بووەوە، ئەوکات دەتوانین جارکی تر باسی بکەینەوە.

گۆڤاری لەکەینەوەی چەپی نوێ : فیدێ کاسترۆ پشتیوانی لە چوونەژوورەوەی یەکێتیی سۆقیبەت کرد بۆ یۆگۆسلاڤیا،(ئەمە ڕاستە لەگەڵ ڕاچاوکردنی هەندێ شت)، هەڵوەستی تۆ چی بوو؟

گابریال گارسیا مارکیز : من لەو کاتەدا نامۆزایەتییەکی گشتیم کرد و ئەگەر هەمان دەخ سەرهەڵبدات جارکی دیکە هەمان شت دەکەمەوە. تاکە جیاوازی لە نێوان هەڵوەستی من و فیدێ کاسترۆ (چاو تا چاو لە هەموو شتەکدا وەک یەک نابینین) ئەوەیە کە ئەو لە کۆتاییدا ڕەوایەتی بە دەستوەردانی سۆقیبەت هێنا و من هەرگیز ڕەوایەتی نادەم. بەڕای ئەو شیکارییەی کە لە وتارەکیدا سەبارەت بە دەخی ناوخۆیی دیموکراسییەکانی خەڵک کردبووی، زۆر ڕەخنەگرانەتر و بەهێزتر بوو لەوەی کە من لە وتارەکانمدا کردوومە کە ساتێک لەمەوبەر باسمان دەکرد. لە هەر حاڵەتێکدا داهاتووی ئەمریکای لاتین لە هەنگاریا، پۆڵەندا، یان چیکسلۆڤاکیا هەرگیز دیاری ناکرێت، بەڵکو لە خودی ئەمریکای لاتین دیاری دەکرێت. بیرکردنەوە لە هەر شتێکی تر وەسوەسەیکی ئەوروپیبە و هەروەها هەندێک لە پرسیارە سیاسییەکانتان بۆنی ئەم وەسوەسەیەی لێدێت.

گۆڤاری لێکۆڵینەوەی چەپی نوێ : لە سانیی حەفتاکانی سەدەی ڕابردووەوا و دوای ڕووخانی خۆگرتنە بەناوبانگەکەی شاعیری کوبا هەبەرتە پادیلا، (٤)پادیلا لەلایەن پۆلیسی ئەمنییەوە دەستبەسەرکرا بە سین و جیم لەسەر هەوڵستە سیاسییە "گومانلێکراوەکان"ی لە بەرهەمکانیدا، دوای مانگێک و دوای دانپێدانانی بە ئاشکرا بە مەیلی دژە شۆڕش ئازادکرا. ئەمەش لافاوێکی ڕەخنەی ڕۆشنبیرانی ئەوروپی و ئەمریکای لاتینی لێکەوتەوە. ئەمەش وەک ڕووداوێکی گرنگ لە پەیوەندی نێوان نووسەران و شۆڕش دەبینرا چ وەک سەردەرهێنانی ستالینیزمێکی نادیار، یانیش وەک سەلماندنی ئەوەی کە ڕۆشنبیری بەرژوازی خیانەت لە ئەرکەکانی خۆیان دەکەن بە وەستانیان لە بەرەی شۆڕشی لە ژێر گەمارۆدا حەسرکراو. هەندێک لە هاوڕێکانتان بە خەمەوە خەمان لە ژەمی کوبا دوور خستەوە، بەڵام تۆ نەتکرد. تۆ واژەت لەسەر ئەو تەلەگرامە ناڕەزایەتییە نەکرد کە ئێمە ناردمان. تۆ سەردانی کوبات کرد و بوویتە هاوڕێی فیدێل. چی وای لێکردیت کە هەوڵستێکی ئاوا لەبار لە بەرامبەر ژەمی کوبا بگرێتەبەر؟

گابریال گارسیا مارکیز : زانیاری باشتر سەبارەت بەوەی کە بەڕاستی چی ڕوویداوە و هەروەها ڕوانگەیەکی سیاسی پگەیشتووتر بوو وای لێکردم بتوانم بە ئارامی و سەبر و تێگەیشتنێکی مرۆیی زیاترەوە سەیری دۆخەکە بکەم.

گۆڤاری لێکۆڵینەوەی چەپی نوێ : جگە لە تۆ ژمارەیەکی زۆر لە نووسەران لە ئەمریکای لاتین باس لە سۆشیالیزم (مارکسیست-لینینیست) دەکەن وەک بەدیلێکی خوازراو. پێتوانییە ئەمە جۆرێک لە سۆشیالیزمی "مۆدێرن" بێت؟ سۆشیالیزم چیتر ئەبستراکتێکی بەخشندە نییە، بەڵکو واقیعێکی تا ڕادەیەک ناسەرنجڕاکێشە. ئایا هاوڕان لەسەر ئەوەی کە ئەوەی لە پێناندا ڕووداوە، کەس باوەڕی بەوە نەکات کە چینی کرێکار لەو وڵاتانەدا دەسەڵاتدارە؟ ئایا دەتوانن بڕیاردەی سەیم بە کیشوەرەکەمان لە نێوان سەرمایەداریی خراپ و "سۆسیالیزم"ی خراپدا ببینن.

گابریال گارسیا مارکیز : من باوەڕم بە بڕیاردەی سەیم نییە. من پێم وایە بەدیلەکان زۆرن ، هەنگێ تۆ نانێت بەدیلەکانیش بڕەخنە ژمارەی وڵاتانی ئەمریکای لاتینی ئێمە و لەنوێیاندا ئەمریکاش هەبن. من قەناعەتم وایە دەبێت چارەسەری خەمان بدەزینەوە. دەتوانین لە هەر شوێنێک کە بتوانین سوودمەند بین لەوەی کە کیشوەرەکانی دیکە لە مێژووی درێژخایەنی پ لە لەپشێوی خۆیاندا بەدەستیان هێناوە، بەڵام نابێت بەردەوام بین لە کۆپیکردنیان بە شێوەیەکی میکانیکی وەک ئەوەی تا ئێستا کردوومانە. بەم شێوەیە لە کۆتاییدا دەتوانین

مارکی خەمان لە سەسیالیزم بەدەست بهێنین.

گۆڤاری لەکەینەوەی چەپی نوێ : قسەکردن لەسەر بژاردەکانی تر، حکومەتی فەرەنسا چ هێرشێک دەگەڕێت لە ئەمریکای لاتین؟
گابریال گارسیا مارکیز : لەم دواییانەدا لە نیوەڕۆ خوانەکدا لە مەکسیک، سەرۆک میتران(٥) لە کەمپەینێک نووسەری پرسی، "چاوەڕوانی چی لە فەرەنسا دەکەن؟" وەڵامەکەیان گفتوگۆیەکی وروژاند کە بەرەو ئەوە هێشت کە کە دوژمنی سەرەکی کەیە. ئەوروپییەکانی سەر مەزهەکە کە قەناعەتیان هەبوو کە لە لەواری هەندێک نەخشاندنی نوێی جیهاندان کە لەسەر شەوازی یانەتا بوون،(٦)دەیانگوت دوژمنی سەرەکییان ئەمریکایە. من وەڵامی پرسیارەکەی سەرەکم دایەوە (هەمان پرسیارەکە کە ئێستا دەیکەیت) بەم شێوەیە وتم، "بەو پێیەی هەریەکەمان دوژمنی ژمارە یەکمان هەیە، ئەوەی پێویستمانە لە ئەمریکای لاتین دەستەکی ژمارە یەکە. فەرەنسای سەسیالیستی دەتوانێت ئەو هاوکێیە بێت".

گۆڤاری لەکەینەوەی چەپی نوێ : ئایا پێتوایە دیموکراسی وەکچێن لە وەڵاتانی سەرمایەداری پێشکەوتوودا هەیە، لە وەڵاتانی جیهانی سێیەمیشدا جیاوازە؟
گابریال گارسیا مارکیز : دیموکراسی لە جیهانی پێشکەوتوودا بەرهەمی گۆشەسەندنی خەیانە و بە پێچەوانەوە نییە. هەوەدان و چاندنی لە دەخی خامەکێیدا لە وەڵاتانی (وەک ئەوانەی ئەمریکای لاتین) کە کلتوورەکی تەواو جیاوازیان هەیە، ئەوەندەی هەوەدان بە چاندنی سیستەمی سڤیەت لەوەدا، تەقلیدی و ناواقیعییە.

گۆڤاری لەکەینەوەی چەپی نوێ : تە وای دەبینی کە دیموکراسی جۆرەک لە خۆشگوزەرانی وەاتە دەوەمەندەکانە، لەیادت نەچێت ئەو دیموکراسییە هەگبەری خەسەتی پارێزگاری لە مافی مرۆڤ کە تە بەردەوام بەی جەنگاویت.
گابریال گارسیا مارکیز : من باسی بنەما دیموکراسییەکان ناکەم بەکو باسی فەرمەکانی دیموکراسی دەکەم.

گۆڤاری لەکەینەوەی چەپی نوێ : بەو بۆنەیەوە، ئەنجامی جەنگی درێژخایەنەکەت لەپێناو مافی مرۆڤ لەبواری سەرکەوتن و دەستەوەستانداندا چیبووە؟
گابریال گارسیا مارکیز : پێوانەکردنی زەر قورسە. هیچ ئەنجامەکی ورد و دەستبەجێ لەگەڵ کارەکانی وەک من لە بواری مافی مرۆڤدا نییە. زەرجار کاتەک دێن کە تە کەمترین چاوەڕوانییان لە دەکەیت و

بەهەی تێکۆشەرێک لە هەڵکارکانەوە کە مەحاڵە هەستنگاندن بۆ ئەو بڕیارە بکەیت کە کردارێکی تایبەتی خەت دێگەڕێت. ئەم بڕەمەوانەی بەفیزیە بۆ نووسەرێکی بەناوبانگی وەک من، کە بۆ سەرکەوتن ڕاهاتووە.

گۆڤاری لێکۆڵینەوەی چەپی نوێ : کام لەو هەنگاوانەی کە ناوتن زۆرترین ڕەزایەتبەخشی پێبەخشیوی؟

گابریال گارسیا مارکیز : ئەو کردارەی کە دەستبەجێترین ڕەزامەندی کەسی پێبەخشیم، کارێک بوو کە پێش سەرکەوتنی ساندینیستا (٦)لە نیکاراگوا ئەنجامم دا. (٧)تۆماس بۆرگە کە ئێستا وەزیری ناوخۆیە، (٨)داوای لێکردم بیر لە ڕێگەیەکی باش بکەمەوە بۆ فشارخستنە سەر سۆمۆزا(٩) بۆ ئەوەی ڕێگە بە هاوسەرەکەی و کچە حەوت ساڵانەکەی بدات باڵیۆزخانەی کۆڵۆمبیا لە ماناگوا بجێبهێڵن کە داوای پەنابەرییان لێکردبوو. دیکتاتۆر خۆریکی ڕێکخستنەوەی ڕەفتارێکی سڵامەت بوو، چونکە ئەوان بنەماڵەی کەسێکی کەمتر نەبوون لە دوایین دامەزرێنەر و ئەندامی بۆرژوای ساندینیستا کە لە ژیاندا مابوو.

من و تۆماس بۆرگە بۆ چەند کاتژمێرێک کۆشکەمان هەڵگرتەوە تا خاڵێکی بەسوودمان بۆ هات. کچە بچووکەکە هەوکردنی گورچیلەی هەبوو. پرسیارمان لە پزیشکێک کرد کە بارودۆخی ئێستای چۆن کاریگەری لەسەر ئەمە دەبێت؟ وەڵامەکەی ئەو ئارگیومێنتەی پێداین کە بەدوایدا دەگەڕاین. کەمتر لە چل و هەشت کاتژمێر دواتر دایک و کچ لە مەکسیک بوون، ئەمەش بەهەی ڕەفتارێکی سڵامەتەوە کە بۆ پاساوی مرۆیی نێک سیاسی بەخشران.

لە بڕامبەردا زۆرترین دەسپێی بەهیواکەرم ئەو کاتە بوو کە یارمەتیم دا بۆ ئازادکردنی دوو بەرپرسی بانقی ئینگلیزی کە لە ساڵی ١٩٧٩ لەلایەن گەریلاکانەوە لە ئێلسەلڤادۆر ڕفێندرابوون. ناویان ئیان ماسی و مایکل شاترتن بوو و چونکە هیچ پەیوەندێک لە نێوان هەردوو لایەندا نەکرابوو ، بەیار بوو لە ماوەی چل و هەشت کاتژمێردا لە سەدارە بدرێن.

ژنەرااڵ عومەر تەریخۆس(١٠) بەناوی خەزانی پیاوە ڕفێنراوەکانەوە تەلەفۆنی بۆ کردم و داوای لێکردم یارمەتیدەر بم لە ڕزگارکردنیان. لە ڕێگەی چەندین ناوەندەوە پەیامەکەم بۆ گەریلاکان گواستەوە و لە کاتی خۆیدا گەیشتە گەریلا. بڕیارنەم دا کە ڕێکبخەم بۆ ئەوەی دەستبەجێ دانوستانکانی فیدیۆ دەست پێبکاتەوە و ئەوانیش ڕازی بوون. پاشان داوام لە گراهام گرین کرد کە لە ئەنتیبۆس دەژیت، پەیوەندی بۆ لایەنی ئینگلیزییەوە بکات.

دانوستانکانی نێوان گەریلا و بانکەکە چوار مانگی خایاند.

ڕێکخۆتن کرابوو کە نە من و نە گراهام گرین هیچ بڕشداریەک لە دانوستانە ڕاستەقینەکاندا نەکەین بەڵام، هەرکاتێک کۆشەیەک دروست دەبوو، لایەنێک یان لایەنێکی دیکە پەیوەندییان پێوە دەکردم بۆ ئاوەڕی هەواڵبدەن و گفتوگۆکان دووبارە دەستپێبکەنەوە.
بەیوبەرکان ئازاد کران بەڵام نە گراهام گرین و نە خۆم یەک وشەی سوپاسگوزاریمان وەرنەگرت. بڕگومان زۆر گرنگ نەبوو، بەڵام تا ڕادەیەک سەرم سوڕما. دوای بیرکردنەوەیەکی زۆر، ڕوونکردنەوەیەکم بۆ هات، من و گرین شتەکانمان ئاوەندە باش ڕێکخستبوو کە ئینگلیزەکان پێیان وابوو ئەمە بڕشداری پیلانین لەگەڵ گەریلاکان.

گۆڤاری لەکەینەوەی چەپی نوێ : زۆر کەس وەک جۆرێک لە باییزی سەرگەردان لە کاریبی سەیرت دەکەن ، بڕگومان باییزێکی نیازپاکی. تۆ هاوڕێی شۆخسی کاستریت، هەروەها هاوڕێی تۆریخۆس لە پۆنەما، کارلۆس ئاندرەس پێرەز لە ڤەنزوێلا، ئالفەنسۆ لۆپەز میشێلسەن لە کۆڵۆمبیا، هاوڕێی ساندینیستاکان لە نیکاراگوای. تۆ قسەکەرێکی ئیمتیازداریت بۆ هەموویان. چ پاڵنەرێک لەئارادایە بۆ وەرگرتنی ئەم ڕۆڵە؟
گابریال گارسیا مارکیز : ئەو سێ کەسایەتییەی کە باسیان دەکەیت لە یەک کاتدا لە دەسەڵاتدا بوون کە کاتێکی زۆر گرنگ بوو بۆ کاریبی. ڕێکەوتێکی زۆر بڕختەوەرانە بوو. بڕداخەوە کە ئەوان نەیاندتوانی بۆ ماوەیەکی زیاتر هاوکاریان بکەن. ساتێک هەبوو کە ئەو سێ کەسە کە لەگەڵ کاستڕۆ و سەرکەکی وەک جیمی کارتەر لە ئەمریکا کاریان دەکرد. بڕگومان دەیانتوانی ئەم ناوچەی ململانێیە بخەنە سەر ڕێگای ڕاست. گفتوگۆیەکی بڕدەوام و زۆر ئەرێنی لە نێوانیاندا بەدیدەچوو. نەک هەر شایەتحاڵی ئەوە بووم بەڵکو هەرکاتێک توانیبێتم یارمەتیم داوە. پەموایە ئەمریکای ناوەڕاست و کاریبی (بە من یەک شتن و تێناگەم بۆچی پێیان دەوترێت دوو شتی جیاواز) گەیشتوونەتە قۆناغێکی گۆڕانکاریخوازی و خاڵێک لە مەژووی خۆیاندا؛ کە ئامادەن بە شکاندن و دەرچوون لە چەقبەستوویی نەریتی خۆیان. بەڵام منیش لەو باوەڕەدام کە ئەمریکا هەر هاوڕێکی لەو جۆرە پووچڵە دەکاتەوە، چونکە بە واتای دەستبەرداربوون لە ئیمتیازە زۆر کۆن و گرنگەکانە. کارتەر لەگەڵ هەموو سنووردارکردنەکانیدا باشترین لایەن بوو بە ئەم گفتوگۆیەی کە کاریبی لە چەند ساڵی ڕابردوودا هەیبووە و ئەو ڕاستییەی کە سەرکایەتییەکی هاوکات بوو لەگەڵ سەرکایەتییەکی تۆریخۆس و کارلۆس ئاندرەس پێرەز و لۆپەز میشێلسن، بەڵاستی زۆر گرنگ بوو. هەر ئەم دۆخ و قۆناعەتە تایبەتە بوو کە هانی دام بڕشداری بکەم، هەرچەندە بە شێوەیەکی نەوانێیش

بێت. ئەی من تەنیا ئەی ناوەندێکی نافەرمی بوو لە پرسیەکدا کە ئەگەر هەبژاردنی کارساتبارانەی سەرکی ئەمریکا نەبووایە کە نوێنەرایەتی بەرژەوەندییە دژبەیەکەکان دەکات، زۆر لەوە زیاتر دەیشت. تەریخس دەیگوت کارەکەم "دیپلەماسی نهێنی"یە، زۆرجاریش لەبەردەم خەڵکدا دەیگوت ئەگەیکم هەیە بە ئەوەی هەوالی ناخۆش وەک خۆش دەرکەوێت. هەرگیز نەمدەزانی ئەمە سەرزەنشتێ یان دەستخۆشی.

گفتاری لەکۆبینەوەی چاپی نوێ : چ جۆرە حکومەتێکت پێخۆشە لە وڵاتەکەت لە دەسەڵاتدا بێت؟

گابریال گارسیا مارکیز : هەر حکومەتێک بێت بەس خەڵکی هەژار ئاسوودە بکات. ئینجا بزانە!

تێبینییەکان وەرگێڕ ئامادەی کردوون :

(١)کەمەکوژی بەکەمەی کرێکارانی کەنەدا لە ساڵانی ٥ و ٦ ی کانوونی یەکەمی ١٩٢٨ ڕوویدا. سەرەتا کرێکارانی گیەگەکانی مۆز مانیان گرت لەپێناو :

١-باشترکردنی هەلومەرجی کارکردن.

٢-کرێ هەفتانە بدرێت.

٣-بیمەی کاریان هەبێت.

٤-خزمەرگوزاری نەخۆشخانە باشتر بکرێت.

٥-وازهێنانی کەمپانیا لە دامەزراندنی کێکارانی کاتیی وەک هەڵەش بە سەر مانگرتووان.

٦-زیادکردنی هەقدەست.

٧-شەش ڕۆژ کارکردن لە هەفتەدا.

دواتر کۆمپانیا و سەرمایەدارانی کەمپانیای یونایتد فروت کرێکارانیان بە کەمەنیست دەناساند و دواتر فەرمانی تەقەکردن دەرکراو کرێکاران کوتنە بەر دەستەڕێژی گوللە و ٤٧ کەس کار گیانیان بەخت کرد و ژمارەیەکی زۆریش بریندار بوون.دیارە بەشکی بەرچاوی بەشداربووان لە کرێکاران ئەندامی حیزبی لیبڕاڵ و حیزبی کەمۆنیستی کۆمپانیا بوون.

(٢)ئەلفۆنزۆ لەپێز (١٨٨٦ – ١٩٥٩) سیاسەتمەدارێکی کۆمپانیا کە دووجار بە سەرکی ئەو وڵاتە هەبژێردرا و لەیگەی حیزبی لیبڕاڵی کۆمپانیاوە گەیشتە دەسەڵات. لەسەردەمی دەسەڵاتی ئەم سەرکەدا ماف و ئازادی بزووتنەوەی نەقابی لە کۆمپانیا پەڕەی سەند و دەسەڵات زیاتر بەڵای چەپدا قورسایی خۆی دانابوو.

(٣)گفتاری بەگەتا؛گفتارێک بوو لە شاری بەگەتا لە وڵاتی کۆمپانیا دەردەچوو.

(٤)هەبەرتە پادیلا (١٩٣٢ – ٢٠٠٠) شاعیری کوبی کە سەبارەت بە هەوەستی دژەهەق بە شەشی کوبا و دوای هاتنە دەرەوەی لە زیندان، سەرنجی نەونەتەوەیی چووە سەر ناسرا.
(٥)فرانسوا میتەران(١٩١٦ – ١٩٩٦) سەرکی فەرانسا بوو لەنێوان ١٩٨١ – ١٩٩٥. سکرتێری حیزبی سۆشیالیستی فەرانسا بوو. میتەران یەکەمین چەپ و دژەماوەترین سەرک بووە لەمێژووی فەرانسا.
(٦)یاەتا یان ساری یاەتا کەوتەتە کەنارکانی باشووری ئەکرانیا کە بە دەریای ڕەش دەوردراوە.
(٧)ساندینیستا؛حیزبی سۆشیالیستی سیاسی نیکاراگوا کە بە ئێندامەکانی دەوترا ساندینیستا.
(٨)تەماس بەرگ(١٩٣٠ – ٢٠١٢) ئێندامی حیزبی سۆشیالیستی نیکاراگوا و وەزیری ناوەوەی نیکاراگوا لەسەردەمی دەسەاتی دانیال ئێرتێگا.
(٩)سەمزا؛دیکتاتێر ئێنستاسیە سەمزا گارسیا (١٨٩٦ – ١٩٥٦) کە بە ماوەی چەند دەیە قەرخی دەسەاتی وەاتی نیکاراگوای کربوو و ساڵی ١٩٥٦ تیرەر کرا.
(١٠)ژێنەاڵ عومەر تەریخەس؛یان عومەر تەریخەش هیرارا (١٩٢٩ – ١٩٨١)دیکتاتێر و سەرکردەی وەاتی پێنەما بوو و ئەو کەسەش بوو کە سەودای بە کەنالی پێنەماوە لەگەڵ ئەمریکادا کرد.

سەرچاوە : گۆڤاری لەکەینەوەی چەپی نوە؛ ژمارە ئازار و نیسانی ساڵی ١٩٨٣
.New Left Review
سایتی جاکەبین
https://www.jacobinmag.com/2014/04/gabriel-garcia-marquez-our-own-brand-of-socialism

---

شانۆ و کەمەگا.. نیهاد جامی

پەیوەندی نێوان شانۆ و کەمەگا هەمیشە بە من بابەتکە جێگەی گرنگی تایبەتیم بووە، بەپێی قەناغ و ئاستەکان ئەوەی جیاوازی بە خۆقاندوین زادەی تێگەیشتنمان بووە لە زمانی شانۆیی، لەڕشدا لەسەنگەی ئەم پەیوەندیە هەندێک سەرنج دەخەینە ڕوو.
نمایشی شانۆیی زادەی دەخی کەمەایەتی و سیاسی کەمەگایە، نمایشێک

نیە لەهەر کەمالگایەک نمایش بکرێت کاریگەریەکانی لەیەک ئاستدا بن، ئەوەش پێویستە بە گرنگی پێوەندی نێوان نمایش و کەمالگا، کە پێویستە گوزارشت لەخەمی کەمالگا بکات، هەر کاتێک شانۆ کاریگەری لەسەر کەمالگا بەجێنەهێشت مانای وایە شانۆکی دابڕاوە لەژیانی کەمڵایەتی و سیاسی ئەو کەمالگایە.
بۆیە ئەو دەمەی دەرهێنەری شانۆیی هەست دەکات شانۆنامەیەک لەگەڵ دیدی دەرهێنانی ئەو ناگونجێت بەبیانوی دیدگای دەرهێنانی و چارەسەری درامی و خوێندنەوەی نوێ ناکرێت تێکست ببڕێت و زیادی بکات کە سەرەنجام کار لەتێک شانۆنامەیەک دەکەیت کە بەویستی خۆت دەستکاریت کردووە، لەو کاتەدا باشترین کارێک ئەوەیە واز لێنوسەرەکەو شانۆنامەکەی بێنیت و بە خۆت ئەو شانۆنامەیەی دەتەوێت بینووسیت، یاخود ئەوەی دەتەوێت لەگەڵ شانۆنوسێک ڕێکبکەویت کە شانۆنامەیەکی لەو شێوەیت بۆ بنووسیت، ئابردووی ئەمە لەشانۆدا یادەوەریەکی سەرگەردانە لەژێر ناوی سەیرەوە، بۆیە پێویستە لەئێستادا خاڵێک بۆ ئەو ئابردووە دابنێین، هەوڵکانیش هەندێ زەرن چاوپێشی لێکردن و بەردەوامی لەسەری تەنیا گوزارشت لە نەزانینی ئەمە دەکات، دەبێت بوێری ئەوەمان هەبێت دان بەهەڵەکانی ئابردومان بنێین.
بۆیە پێویستە ئەوە بزانین کەوا کردەی ئامادەکردنی چیرۆک یا ڕەمان بۆ شانۆنامە، کردەی گۆڕینی ژانری ئەدەبیە، نۆک لەپشت ناوی نووسەر هەڵبستین بۆ نووسینی دیمەن و لا بردنی بونیادی پێکهاتەی چیرۆک، لەدەرەوەی ئەو کردەیە نووسەر دەتوانێت شانۆنامەیەک بنووسێت ئاماژە بۆ ئەوە بکات کەوا بیرۆکەی لەچیرۆکەک وەرگیراوە، ئەمە لەئابردوو ئەوەمان ناوبردوە بۆ دەقناوەزان، کە ئەوەش خۆشکی مەعریفەی شانۆیی ئەمە بووە، نووسەر دەتوانێت وەک نووسینی سەربەخۆ ئاماژە بۆ شانۆنامەکەی بکات، بۆ ئاماژەکردن بۆ چیرۆکەی وەک بیرۆکە کاری لەتێکدا کردووە.
وەک ئاماژەمان بۆ کرد ئامادەکردن گۆڕینی ژانرە، ئەو ڕوانینەی بۆای وایە گۆڕینی ژانر دەکرێت وەک نووسینی سەربەخۆ ناوی بەرین لەڕاستیدا کە کارەکتەرو ڕووداو و شوێن و ململانێی درامی زادەی ڕەمان یان چیرۆکەکە بێت بەهیچ جۆرێک ناتوانین وەک تێکستی سەربەخۆ ناوی بەرین لەگەڵی گۆڕینی ژانرەوە، گۆڕینی ژانر دەبێتە کردەی ئامادەکردن بۆ شانۆ.
بۆیە پێویستە ئەوە بخەینە ڕوو کەوا دەقناوەزان لەنمایشی شانۆیدا بڕیتی نیە لە کەرەستەوەی چەند دەقێک لەناو دەقێکدا، یاخود گواستنەوەی دیالۆگ و دەستواژەکانی دەقیتر، ئەو تێگەیشتنە هەڵە حاڵی بوونی دەرەوەی تیەرە، لەڕاستیدا ئیشکردنەوەی دەقناوەزان

لەشانەدا وەرگرتنی چەمک یاخود کارەکتەر، بە سەر لەنوو نووسینەوەی دەقەکی نوو کە تێگەیشتنی دەقی پێشوو بگۆڕێتە سەر مانای نوو، وەک ئەو تێگەیشتنەی فیلەسوفی فەرانسی ژیل دەلەز لەکتێبی دژە ئەدیب ئەوە دەخاتە ڕوو کە نایەوێت بەرەو تێگەیشتنی فرەید بە گرێی ئەدیب بگەڕێتەوە، هێندەی مەبەستێتی فاشیزمی نوێی خەرئاوای پێ بخوێنێتەوە.
بەیە ئەو شانەنامانەی مانای نوێیان بە دەقئاوەزان بەخشیووە چەمک و کارەکتەر و ڕوداویان وەرگرتووە نەوەک دیالێگی شانەنامەی پێشوو بەڵکو کەی بکەنەوەو بەویستی خەیان شانەنامەکە وەک کەلاژێک بخەنە ڕوو، ئەوەی لەبزوتنەوەی شانەی ئەمە بینراوە کەلاژی شانەنامەکانە نەک دەقئاوەزان، بە من ئەو بابەتە گرنگی تایبەتی خەی هەیە، بەیە لەداهاتوودا لەگەڵی توێژینەوەیەکی زانستیەوە لەسەری دەوەستم وڵەی دەکەمەوە.

نیهاد جامی

بەرماڵەکەی عەبدولەتیف و نیولیبرالیزمەکەی موئەید!..

سەمیر نوری

ئەم بەرماڵە بەوە ئەچی هەر خەری بە عەبدالطیف نەبە بەکو فرسەتکیش بێت موئەید ئەحمەدیش کاکەی خەی کە بابەتی نیولیبالیزمە بخاتە بازارەوە. "سەرمایەداری نیولیبرالیزم" چەمککی سەیرە وەک ئەوە وایە چەندان جۆری سەرمایەداری هەبە نیولیبرالیزم جۆرکی تری سەرمایەداری بێت وەک سەرمایەدای لیبرالیزم و سەرمایەداری ناسیونالیزم و سەرمایەداری ئیسلامیزم …هتد. بەڵام موئەید نەیتوانیوە شتکی تازە لە سەر سەرمایەداری نیولیبرالیزم بڵێت بەغەیری باس کردنی سەرمایەداری بەگشتی و پەیوەندی کارو سەرمایە.
لەکاتکدا نیولیبرالیزم زیاتر وەک بزوتنەوەیک بورژوازی هاتوتە کایەوە ووەک تیوریکی ئابوری لە هەفتاکانی سەدەی ڕابردوەوە بە

دوای توند بونەوەی قەیرانە ئابوریەکانی سەرمایەداری لە وڵاتە جیاجیاکانی جیهاندا، لە توند بونەوەی ئەم قەیرانە ئابوریانەی سەرمایەدا لە جیهاندا بە ڕوخانی دیواری بەرلین نیولیبرالیزمیش گەیشتوەتە ئاوجی خۆی لە بەرمبەر چینی کرێکار و شکست پێهێنانی بزوتنەوەی کرێکاریادا. لە کاتێکدا لە عێراق و کوردستانی عێراق لیبرالزمێک بوونی نەبوە و نیە وەک بزوتنەوەیەک تا ئێستا ئاماژەی بەسەردا هاتبێت دوای باڵا دەستی سەرمایەداری بازار ئازاد ئەمیش ببێ بە نیو لیبرالیزم. یان ڕونتر بڵێین لە کوردستان عێراق سەرمایەداری لیبرالی بوونی نەبووە، ڕەقابەتی بازار ئازاد بوونی نەبووە ، تایبەتیکردنەوە (privatization) کە تا ڕادەیەک لە ناوەڕاستی هەشتاکانەوە حکومەتی بەعس دەستی بە برد، لە شوێنی خۆی لەقەداکات بە شوێنێک نەگەیشتوە بە گشتی سەرمایەی دەوڵەتی تا ئێستا کار دەکات هەموو سێکتەرە گەورەکانی ئابوری بەدەستی دەوڵەتەوەن، کرێکاران و کەمەگە خاوەنی هیچ ڕێکخراوبوونێکی یەکێتیە کرایکاریەکان نەبوون تا ئێستا هەمەتیان بە ببرێت و ڕابەرانی کێیکاری هەمیشە ڕاونراون سەرکوتکراون و " کاری هەرزان وکێکاری بە دەنگ" داسپێنراوە بەسەر چینی کرێکاردا، کرێکار چی هەبووە لەم وڵاتانەدا تا نیولیبرالیزم لێی بسەنێتەوە. بێکاری و هەژاری لەسەراسەری عێراق و کوردستان بەداد دەکات ئەمە نێک پێیوەندی بە نیولیبرالیزم و نیوکەنزەرقێتیقەوە نەبوە بەڵکو پێیوەندی بە بارخێکی تری سیاسی کەمەایەتیەوە هەبوو بێتەواوی جەاوازە. زیاتر پێیوەندی باڵا دەستی باندە ئیسلامی و قەومیەکان و جەنگی تایەفی و قەومی ئیسلامی و بڕاڵان بردنی سەروەت وسامانی کەمەگەوە هەیە.

ئەم مەفهومە زیاتر پەنایەکە بە بزوتنەوەی ئەنتی ئیمپریالیزم و خەدرخستنێتی لەژێر ناوێکی تردا لە عێراقدا زێر ناو بڕاڵ بەمانا و بە ئەرزشە ، خەدورخستنەوە لە ڕەخنەی ڕاستەوخۆ لە سەرمایەداری ئەم سەردەمە و سوێند خواردنە بە شۆڕشی کەمانستی. ئەنتی ئیمپریالیزمێک کە خۆی لە ڕاوەستانەوە بەدژی تایبەتی کردنەوە (پرایڤەتایزیشنەوە) هەیە نێک ڕەخنە لەسەرمایداری و خەبات لەدژی سەرمایداری. ئابوری عێراق هیچ پێیوەندیەکی بە نیولیبالیزم و ئابوری نیو لیبرالیەوە نیە، ناوێکی گونجاو بە ئابوری کوردستان و بە عێراق (کلپتۆکراسیە) سەرمایەدای دزی وتاڵانی. سەرێک حزبەکان و بەرپرسە سەربازیەکان و خاوەن عەمامە سپی و ڕەشیەکان بوون بە ملیار دەر. گەندەڵی و تاڵان بەڵ لە عێراق بە ڕادەیەکە عێراق لە لستە ١٨٠ وڵاتی گەندەڵدا لە ژمارە ١٥٧ڕیزبەندیەکەدایە، عادل عەبدالمەهدی کاتێ وەزیری نەوت بوو لە ٢١٥ دەڵی لە ٢٠٠٣ بە ٢٠١٥

لە میزانیی ٨٥٠ ملیار دۆلار ٤٥٠ ملیار دۆلاری بە هەدەر دراوە، دیارە عەبادی و بەرهەم ساڵح و ئەندامانی لێژنەی مالی پەرلەمان هەریەکەیان ئەم ژمارانە پشت راست دەکەنەوە بەڵام بەژمارەی جیاواز جیاواز، ماموستایەکی ئابووری زانکۆی بەغدا عەبدالرحمن مەشهەدانی دەڵێ ئەو ژمارانە دەخرێنە ڕوو دەقیق نین ژمارەکە لە ٣٥٠ بۆ ٦٠٠ملیار دۆلارە لە ٢٠٠٦ وە بۆ ٢٠١٨، من تێناگەم بۆ موئەید ئاماژە بە برماڵەکەی عەبدولەتیفەوە ئایا ئەم ژمارانە یارمەتیت نادەن بۆحسێکی دەقیقتر سەر ڕاست تر بکەیت؟. لە مناڵەکی کوردستان بپرسە پێت دەڵێ بنەماڵەی بەرزانی و تاڵەبانی سەروەتی کۆمەڵگەی کوردستان حەپڵوش دەکەن. ئەمەیە ئابووری کلپتۆکراسی یانی ئابووری تاڵان بە وپێدابوونی ئەلیگارشیەکی خەتەرناک لە سیاسیەکان و جەنەڕاکان و پیاوە دینیەکان، ئەمە چی پەیوەندی هەیە بە ئابووری نیولیبراڵیەوە. بەڵام تۆ بە ئاوەی تیوریەکەت بگونجێنی دەڵێیی بە برماڵەکەی عەبدولەتیفەوە نێک بە سەدان ملیاری دۆلاری تاڵانکراوی کۆمەڵگاوە.
موئەید لەهاوڕێی بە گونجاندنی ئەم کاڵایە "بەرماڵە" لەبازاڕی کاردا سەرکەوتو نەبوە، قسەکانی عەبدولوتیف لە چاوپێکەوتنەکدا دەکاتە مەحەکی قسەکانی ، تا بۆ ئەمە ئەتوانی کۆنی بڕشی"سهم" بێت، بەڵام ئەم بڕشە هیچ مەردودێکی مادی نیە بە کۆمار، بەڵکو مەرودی دینی هەیە کە ئەمش هیچ ناخاتە سەر کۆمەکەی سەرمایە. "صكوك الغفران" چەکی لەبوردن کە قەشەکانی سەدەکانی ناوەڕاست دەستیان بە برد جیاوازیەکی وای نیە تەنها هیچ تێچوێکی نەبوو نە سەرمایەی گەڕاو نە سەرمایەی نەگۆڕ بە ئاوان، من پێم وایە ئەم " بەرماڵەش" لەو بابەتیە و عەبدولەتیف هیچ سەرمایەیەکی لەو مزگاوتەدا سەرف نەکردوە نێک سەرمایە ناخاتە دروست کردنی مزگاوتەوە بەڵکو پارەکەی لە دەوڵەت و هەزەکانەپەرستەکانی کۆمەڵگە پێدا دەکات بڕشەوەی خەڵکی وسەدەقو شۆڕیەکی ترە لە تاڵان و بەی سەروەت و سامانی کۆمەڵگە. زیاتر ئەمە گۆڕجاندن و بەرەو دواوە بردنی کۆمەڵگەدا کار دەکات نێک لە سیستەمەکی ئابووری.
لەچی بارو دەخەکدا عەبدولەتیف دەتوانی "بەرماڵە" بفرۆشێت، ئەمە خەی مەسەلەیەکی زۆر گرنگە لە ڕوون کردنەوەی بزوتنەوەی ئیسلامی و کارنامەی ئاوان بۆتایبەت لەسەر سەرخانی کۆمەڵگە(بە قەولی موئەید سوپرستەرکچەر) کە موئەید لەڕەدا زۆر باش گیری کردوە. نیولیبراڵیزم لە عەراقدا ناونیشانێکە بە خەباتکردنی لەگەڵ ئاشە هەوایە مەزنەکاندا، وەک دەنگیشوت، دوژمن بسازی و بچیتە جەنگیەوە، کۆمەڵگە لەدوژمنی واقعی خەی و ڕوو بەڕوی بوونەوەی دوربخەیتەوە بە ئەنقەست بێت یا لە تێنەگەیشتنەوە.
موئەید لە تیروانینەکەیدا ناچیتە سەر ئیسلامی سیاسی و

ناسیونالیزم. ناچیتە سەر تەکیەی شێخایەتی شێخکانی کەسنەزان ، ناچیتە سەر داعش و جمهوری ئیسلامی و حەشدی شەعبی. ئەم بزوتنەویەیەی کە دەیەوێ کۆمەڵگە کاول بکات بۆ هەزاران ساڵ بۆ دواوە بگەڕێنێتەوە. لەمەش زیاتر ناچیتە سەر ئەگەرناتیفێک کە لەعێراقدا حاکمە بریتیە لە دەسەڵاتی مەزایکی دەسەڵاتی دین- نەتەوە – مەزهەب – عەشیرەت و داسەپاندنی پەناسەی دینی- قەومی عەشیرەتی، یان دەسەڵاتداری پشک پشکێنێ. بەڵام خەڵکی عێراق زۆر ڕوشن بەم دەسەڵاتە و ئەم ئەگەرناتیف و دەسەڵاتی چەپکە گوڵەکە(مام جەلال) و حکومەتی مەزایکی وتیان نا لەچەندان ڕاپەڕینی یەک لەدوای یەکدا بە تایبەتی لە شۆڕشی تشرینەدا چەندان حکومەتی عراقیان ڕوخاند و بارگا ومەقەرەکانی حزبەکانی دەسەڵاتیان لە کوردستان سوتاند و پەچەکیان. نیولیبرالیزم ناونیشانێکە بۆ ئاوەی ڕەخنە لە ئەلتەرناتیفی ئەم سەردەمەی سەرمایەداری لە وڵاتەکانی وەک عیراق و ئیران وئەفغانستان و لبنان نەگریت. خەڵکی عێران وتیان" باسم الدین باگونا الحرامیە" واتە بە ناوی دینەوە دزەکان دزیان لێکردین، جونکە سور دەزانن بەبەرچاویانەوە عەمامە بەسەر ملیارها دۆلاریان تاڵان کردوە نەک نیولیبرالیزم.
موئەید دەبی ئیسلامیزم لە سەرخانی (سوپەرستەرکچەرەکەی) کۆمەڵگە کار دەکات بۆ ڕام وڕاەکەی بۆ سکیولاریزم نادرێتەوە لە سەرخاندا وڕام نادرێتەوە بۆکو بۆ شۆڕشی کۆمۆنستی. دیارە ئاوەی ڕوشنە موئەید ناتوانی پەیوەندی ئیسلامیزم و ژن ستیزی و نەبوونی ئازادیە مەدەنیە غەربیەکان ومافە جیهان شمولوکان و سکیولاریزم جە بکاتەوە و پەنا دەباتە بەر نیولیبالیزم لەوەشدا گیر دەکات. ئەو لەوە حاڵی نابێت سەرمایەداری سەرتاپای جیهانی داگرتوە چیتر پیویستی بە سکیولاریزم و تەمەدونی غەربی و ڕفاە و دیموکراسی غەربی و هاوڵاتیبونی یەکسان نیە بۆ ئاوەی سەرمایەداری جە بخات لە سەراسەری جیهاندا، ئەم ئامانجانە ئەستا کاوتوتە ئەستەی چینی کرێکار. ئیستا سەرمایەداری هەموو شوێنکی داگرتوە. بۆکو ئەلتەرناتیفی موزایکی و نسبیەتی فەرهەنگی و ماڵتی کۆچەریزم ، پەستەمەدرینیزم ڕواج پە دەدات دەستی لە دەسکاوتکانی لیبرالیزم هەگرتوە پیویستی پەی نیە بە ڕە خەشکردنی سەرمایەداری لەسەراسەری جیهاندا.
دیارە تیوری خەباتی چینایەتی کە مارکس تیوریەکەی دەزیاوە، بە خەباتی چیناتەی چەنی کرێکار دەسپەدەکات ئامانجی ئەم خەباتە لە یەکەم هەنگاو سەرخانی کۆمەڵگە دەکاتە ئامانج نەک پەیوەندیەکانی بەرهەم هەنان و ڕوو بەڕو وبونەویە بە بزوتنەوە کۆمەڵایەتیە بورژوازیەکان و لەسەندنەوەی دەسەڵاتی سیاسیە لە هەنگاوی یەکمدا

واتە لەسەرخانی کۆمەڵگەدا تەکنیکەکان دەست پێدا دەکات بەبێ گرتنەبەری دەستکاتی سیاسی گۆڕین لە ژێرخاندا مەحاڵ و خەیاڵە. هەروەها موئەید لەم خاڵەتە لەسەرخاندا زیاتر مەبەستێتی بە سکیولاریزم وەک نیزام نیە بەڵام ئەو وەک هاوکێشەی گشت گیرە بۆیە قسەکەی ئەو خاڵەتی بە دەستکاتی سیاسیش دەگرێتەوە کە ئەمەش دەکاتە هیچ نەکردن.
سکیولاریزم تەنها جیایی دین لە دەوڵەت ناگرێتەوە بەڵکو گرانەوەی پێناسەی ئینسانی لەبەرمبەر پێناسەی دینی و قەومی و عەشیرەتی و هاوکاتی بوون و یەکسانی ژن و پیاو و ئازادیە مەدەنیەکانیش دەگرێتەوە ، لە وڵاتێکی وەک عێراق وکوردستان ئەمە تەوەرەی خاڵەتی جەماوەری پێک دەهێنن، روخاندنی حکومەتی موزایکی کە لە نیوان سەرەک جمهورێکی کورد سەرەک وەزیرانی شیعە و سەرەک پەرلەمانی سونە و کە خاڵێک پێیی دەڵێین حکومەتی پشک پشکێنە سەرەکی ترین خواستی شەشی تشرین و لاوانی تشرین بوو و هەیە هەروەها شیعاری " لا شیعیە لا سنیە نرید حکومە علمانیە" واتە نە سنە و نە شیعە دەسەاتێکی سکیولارمان دەوێت سەرلەوحەی خەباتی سەراسەری شەشی تشرین بوو و هەیە و لە بەهاری عەربیش شیعاری سەرەکی " نان، ئازادی، کەرامەتی ئینسانی" بوو، ئەگەر لەم تێنگەی دەبە خەت لەسروی کۆمەڵگەوە ببینی لە خەیاڵاتی خەتدا مەڵبکەیت.
خەباتی لەسەرخاند (سوپەر ستركچەردا) تەوەرەی سەرەکی خەباتە وهەر لەوشەوە دەچێتە پشەوە، عێراق و کوردستان تایبەتی خەیان هەیە تەواو جیاوازە لەگەڵ بەریتانیاو ئەمەریکا و کەندا ... سکیولاریزم و رفاه خواستی زەربەی کۆمەڵگەیە نەفی کردنەوەی ئەم خەباتە بەمانای ئەوە دێت تە هیچ تێگەیشنکت نیە بە بارو دۆخی تایبەت لە وڵاتێکی دیاریکراودا بەڵکو قسەی گشتی بە بنەماو کار نەکردن دەخێتە دەستوری کارتەوە، بۆیە بەرزکردنەوەی شەشی کۆمەنستی تەنها تایتەکە بە بێ ئیشی. ئێستا تەکنیکان بە دەوڵەتێکی سکیولاری نا قەومی نادینی بەشێکی جدی خەباتی چینایەتی پێکدەهێنێت و بەدەست هێنانی یەکسانی ژن و پیاو، باوەڕستی پێناسەی ئینسانی نەک پێناسەی قەومی دینی و عەشیرەتی، هاوکاتی بوونی یەکسان، بەدەست هێنای مافە جیهان شمولەکان ، بەدەستهێنانی رفاه " العیش الکریم" سەرلەوحەی خەباتی چینایەتین لە کوردستان ولەعێراق خەباتی واقعین لە دژی سەرمایەداری بە دامەزراندنی سۆشیالیزم.
ەونکردنەوە: عەبدولەتیف شوان بەرماڵێکی خستە بازارە لە مزگەوتی بەهەشت لە سلەمانی بە ٦٥٠ دۆلاری ئەمەریکی، لەم پێوەندەدا موئەید ئەحمەد ووتاریکی لە فەیس بوک بەاوکردەوە پێوەستی کردوە بە نیولیبراڵیزمەوە.

سەمیر نوری

ئاوگەی لەگەی پرژە ئابوریکانەو.. عوسمانی حاجی مارف

لە ٢٢ی نیسانی ٢٠٢٤،وەزیری گواستنەوەی تورکیا و عێراق و قەتەر و ئیمارات، واژەی یاداشتکی چوارلایەنەیان کرد لە بەغدا، سەبارەت بە پرژەی ئەگای گەشپەدانی ستراتیژی، بە ئامادەبونی ئەردەغان و سودانی.

پرژەی ئەوەی گەشپەدان نەونەرایەتی یەکەک لە پرژە ستراتیژیکانی گواستنەوەی نەوان ئاسیا و ئەوروپا دەکات، جگاورگای جیۆپلەتیکی عێراقیش ئەو نیشان دەدات کە ئەم پرژەیە بە زیاتر تەکەکردنی عێراق لەگەە پرژە ستراتیژیە ناوچەییەکان.

ئەم پرژەیە کە پشتگیری لە چین وەردەگرێت، دەچێتە ناو کەبەکەی جیۆپلەتیکی نەودوەتیەو، بەئاشکرا کەبەکەی پرژەی ئەوەی ئابووری دەکات، کە لەلایەن بایدن سەرکی ئەمریکاو پشتیوانی دەکرێت، بە بەستنەوەی هیندستان و کەنداو و ئەوروپا لەگەی بەندری حەیفای ئیسرائیلەو.

پرژەی "ئەگای گەشپەدان" ئامانجی بەستنەوەی کەنداو بە ئەوروپایە لەگەی تەەک لەگەی وشکانی و هەی ئاسنین کە درێژیکەی ١١٩٠ کیلەمەتری لە خاکی عێراقدایە و لە فیش خاپور لە باکووری عێراق کەتایپدێت، لەگەی ئەگاوبان و تەی شەمەندەفەری تورکیاوە دەچێتە ئەوروپا. بەندری ئەلفاو وەک خاڵی دەستپەکی پرژەکە هەبژێردرا بەهەی قووڵیەکەیەو کەگەە بە کەشتیە گەورەکانی بارهەگر دەدات بەکاریبهێنن.

پرژەی ئەگای گەشپەدان کە تورکیا بە کەنداوەو دەبەستێتەو، بەهووی کابەری پرژەی ئەوەی "هیندو- کەنداو-ئەوروپا" دەکات. هاکان فیدان وەزیری دەرەوەی تورکیا وتی: "کەریدەرکان... "ی ووزە و گواستنەو، ناتوانرێت لە ناوچەکەدا کارا و بەردەوام بێت بەبێ بەشداریکردنی تورکیا.

واژەکردنی هاوکاتی "هەگای گەشەسەندن" هاوکاتە لەگەڵ پڕۆپاگەندا هاریکاری ئەمنی نێوان بەغدا و ئەنقەرە، دژ بە بوونی پەکەکە لە باکووری عێراق، هێرشەکانی ئەنقەرە بۆ هەڕەشاندنەوەی پێوەندی نێوان ئەو حزب و لایەنە عێراقیانەن کە پێوەندیان بەئێرانەوەیە. گرنگی ئامانجی جیۆپۆلەتیکی ئەم پرۆژەیە لەئایندەدا لەلایەک دەبەستە دورخستنەوەی عێراق لە کایەی نفوزی ئێران، لەلایەکی ترەوە بەرزکردنەوەی نفوزی تورکیایە لە عێراقدا و دامەزراندنی پێوەندیەکی پتەوتر لەگەڵ حکومەتی عێراقدا، بەتایبەتی سەرکەوتنی ئەم پرۆژەیە لەباری عەمەلی و ئابوریەوە تورکیا زیاتر بە ئەوروپاوە گرێ ئەدات، بەیە تورکیا گرنگیەکی تایبەت بەم پرۆژەی گەشەکردنە نیشان دەدات، لەهەمانکاتدا پێوەندی لەگەڵ بارزانی دەچێتە خانەی فەرامۆشیەوە.
پێش واژەکردنی یاداشتنامەی لەکتگەیشتنی چوارقۆڵی لەسەر ئاووی گەشەپێدان، ئەنجومەنی ئاسایشی نیشتمانی عێراق قەدەغەکردنی پەکەکەی ڕاگەیاند، دوای کەبوونەوەی سیاسی و ئەمنی چەند لە نێوان لایەنی تورکیا و عێراقی، کە باس لە گەیشتن بەهاوکۆتنکی تەکمەی ئەمنی کراوە، کە ئاسایشی ئاو و هاوکاری دژی داعش لەخۆدەگرێت.
قەتەریش شەریکەکی ستراتیژی تورکیایە، دەحە بڕێنی بە بەغدا داوە کە ١٠ ملیار دۆلار وەبەرهێنان بکات لە دابینکردنی دارایی پڕۆژە و خزمەتگوزاریەکانی ژێرخانی عێراق، ئەمەش لەچوارچێوەی پلانەکانە بۆ بەرزکردنەوە و هەمەچەشنکردنی وەبەرهێنان و سەرچاوەکانی.
واپەدەچێت لە داهاتوودا پرۆژەکە هەگ بە دروستکردنی هێڵەکانی گواستنەوەی نەوت و گاز لە کەنداو و عێراقەوە بۆ ئەوروپا بدات، کە بەشداری دەکەن لە گواستنەوەی غازی قەتەر بۆ ئەوروپا، و لەگەڵ ستراتیژی یەکێتی ئەوروپادا یەکدەگرێتەوە بۆ وازهێنان لە غازی ڕووسیا.
ئەگەری ئەوە هەیە کە چەند ئاستەنگێک بەرەوەی "هەگای گەشەپێدان" بێتەوە، ئەویش وەک زاڵبوونی گەندەڵیەکی بەرفراوانە لەسیستمی حوکمڕانی عێراقدا، کە کێشەیەکی گەورەیە لە جێبەجێکردنی پڕۆژەکەدا، هێرشەکانی ئاژاوەگێڕی سیاسی و ترس لە سەقامگیری دەخی ئەمنی عێراق، لەلایەکی تریشەوە ئاڵۆزی پێوەندی نێوان هەولێرو بەغدا، بەتایبەتی کە لە بارەی ئەم پرۆژەیەوە هیچ جۆرە باس و هەکوتنک لە گەڵ هەرێمدا نەکراوە.
هێرشەکانی ئەوە هەیە کەماری ئیسلامی ئێران لەهەگای ئەو هێزە میلیشیایانەی لەعێراقدا پاشکەی خەیاتی، پەنا بە بەربەست خستنە بەردەم ئەو پرۆژەیە ببات.
کێشەیەکی تریش مەسەلەی تەچونی کەمی گواستنەوەی دەریایی بە

بەراورد بە گواستنەوەی زەمینی، بەو پێیەی ئێگایەکی گرنگ پەیدا فرە شەوازە، و پێویستی بە بارکردنی کانتەنەر هەیە لەسەر کشتیکان بە بەندەری فاو و دواتر بارکردنیان لەسەگەی وشکانیەوە لەسەگەی بارهەگر یان هەبی ئاسن، ئەمەش پێویستی بە تێچونی کارپێکردنی زۆر هەیە بە بەراورد بە کشتیوانی لەسەگەی کۆنەی سوسەوە. هەرچەندە لەووی کاتەوە سوودێکی بەرزی کەبەکەی دابین دەکات، چونکە ماوەی گواستنەوەی کشتیوانی نێوان ئاسیا و ئەوروپا کورت دەکاتەوە بە نزیکەی نیوەی کاتی ئەوەی کە ئێستا لەسەگەی کۆنەی سوسەوە دەکرێت.

ئەووی ئەم پرۆژانە کە بەداوی سی ساڵ زیاتر لە ناسەقامگیری و گۆڕاوی سیاسی لە عێراق و ناوچەکەدا قسەیان لەسەر دەکرێت و دەچێتە بەر پرسەی جێبەجێبونەوە، نیشانەی هاتنەپشەوەی دەورانێکی ترە، دەورانێک کە شکستی میلیتاریزمی ئەمریکا و پاشکشەی لە ناوچەکە، هەروەها کۆتایی ئەو جەنگانەی باڵیان بەسەر ناوچەکەدا کێشاوە، لەلایەکی ترەوە مانای ڕوینەوەی کابوسی شێ و سیناریۆی کارەساتباری کوشت و کوشتاری قەومی و مەزهەبیە، کە پەداویستیەکی حەیاتیە بە سەرمایەو سەرمایەگوزاری، ملهوڕی میلیشیاکان بڕاو پڕاوڕ پاپێوەدەنە. ئەمەش بوار بەووی شەفافبونەوەی ناکۆکی و گۆشەی خەباتی چینایەتی و بزوتنەوەی ناسەزایەتی جەماوەری لە عێراق و کوردستان ئاوەڵا دەکات.

دوای دەیان ساڵ جەنگ و وێرانکاری، ئیتر ناوچەکە لەوانگەی بەرژەوەندی قازانج و کەمکەی سەرمایەوە پێویستی بە دۆرێک لە ئارامی و ئاسایش هەیە. بەیە هەوەندی سەرکی بارودۆخەکە ووی لەوێیە دۆرێک لە سەقامگیری سیاسی و ئاسایش بە کەمکەی سەرمایە لە ناوچەکە فەراهەم بێت.

دوای زیاتر لە سێ دەیە سەرگەردانی و گۆڕاوی سیاسی، کوردستان و عێراق و ناوچەکە پەدەنێتە قۆناغێکی تازەوە و نیشانەکانی ئەو دۆرە تازیەش ڕۆژانە خۆی بەیان دەکات، دۆرەی پشوو کە بە جەنگی ئەمریکا لە دژی عێراق لە ساڵی ١٩٩١ و لە درێژەی ئەو هەوەندەشدا هاپەرینی ئازار و پاشان هاتنەکایەی "ناوچەی ئارام" دەستیپێکرد، بە کۆتایی گەیشتووە. لەو قۆناغەدا کوردستان بە کردەوە لە عێراق دابڕا بەبە ئەوەی وەکو دەوڵەتێکی سەربەخۆ دانی پەدابنرێت. ئەم دەخە ژەرخانی ئابوری و بنەماکانی ژیانی مەدەنی لەبەریەک هەوەشاندەوە، دەسەاتی حزبە بەرژوازیە بنەماییەی و میلیشیایانی بەسەر کومەگەدا سەپاند و بووە مایەی پاشوپاشگەانەوەی کومەگە لە ئاستی سیاسی و کەمەایەتی و فەرهەنگیەوە.

ئاراستەکانی ئەم ئاوگەە لەدەخی سیاسی ئەم دۆرەیە و دابینکردنی

ئاسایش بۆ سەرمایەگوزاری، حەتمیە کە خەباتی کرێکاری و کۆمۆنستی دژخاتە بەردەم لێپرسینەوەیەک کە دەبێت بۆئاگاو هوشیاربێت لە توانا و چۆنیەتی هێسوانی سیاسیدا، کە لەمیانەی هاوکێشە سیاسیەکاندا و گۆرینی هاوسەنگی هێزەکاندا، ئەرک و مەسائلی سیاسی تازەتر لە خەباتی سیاسی دێتە پێشەوە، ئەم دژخە ئەرکێک دژخاتە بەردەم تەواوی هێسورانی سیاسیەوە کە پێویستە وەک ئالتەرناتیفێک بۆ دەسەڵاتی سیاسی لە مەیداندا حزوری سیاسی و میکانیزمەکانی خەباتی سیاسی لەم ئاوگەدانەدا بۆ شەرشی کرێکاری دەست نیشان بکرێت.

دەبێت ئێژکی نیشتمانی بۆ گەڕان بە کۆمەڵکان لە کوردستان دیاری بکرێت

ئێژی 16 ئایار، کە وەك ئێژی نیشتمانی گەڕان بەکۆمەڵکان لە عێراق دیاریکراوە، بۆ داخوڵ هیچ ئاماژە و گوزارشتێك بۆ قوربانیانی تاوانکانی جینۆسایدی گەلی کورد لە خۆ ناگرێت، لە کاتێکدا بۆپێی هەموو ئامارکان، لە کێی 301 گەڕەکی بە کۆمەڵی سەردەمی ئێژمی بەعس، زۆرینەی قوربانیانی ئەو گەڕەکانە، گەڕەکی قوربانیانی جینۆسایدی گەلی کوردستان.

دیاریکردنی ئێژی 16 ئایار، لەسەر راسپاردەی کۆنگرەی گەڕەکەمەڵکان بوو، کە لایەن ئێکخراوی ناوەندی عێراقی نوێ لە 2006/9/18 لە شاری لەندنی بەریتانیا سازکرابوو، کە ساڵێك دواتر ئەنجومەنی وەزیرانی عێراق، بە فەرمی ئەم ئێژی وەك ئێژی نیشتمانی گەڕەکەمەڵکان دیاریکرد و ناساندنی.

بە بەرچاووونی هەموو لایەك، ئاسپاردەکەی کۆنگرەی گەڕەکەمەڵکان بە دیاریکردنی 16 ئایار، لەسەر بنچینەی هەڵدانەوەی یەکەم گەڕەکەمەڵ لە ناوچەی مەحاویل لە پارێزگای بابل لە 16 ئایاری 2003 بوو، واتا یەك مانگ دوای رووخانی ئێژمی بەعس. لە کاتێکدا چەندین گەڕەکی بە کۆمەڵ، لە پێش ئەو مێژوو لە سنوری

هەرەمی کوردستان لە ساڵانی نەوەدەکان و سەرەتای دوو هەزارەکان هەڵدراونەتەوە.

لەگەڵ ئەوەی هێژی 16 ئایار، هیچ گوزارشت و ئاماژەیەك بە قوربانیانی گەلی کوردستان لە خەناگرەت، بەڵام هێزگرتن لەم هێژە بەرپرسیارێتیەکی مرۆییە، ئەمەش لە سونگەی بەرپرسیارێتی ئاکاری و مرۆڤایەتیانە بە رەزگرتن لە قوربانیانی گەلەکەمەکان، جا لە هەر پێکهاتە ونەتەوەیەك بێت... بەڵام وەك ئەرکێکی بەرپرسیارێتیمان بەرانبەر بە قوربانیانی گەلەکەمەکانی جینۆسایدکراوانی گەلی کوردستان و کۆسوکاریان، ئەمە لە نووسەران و چالاکوانان و رۆکخراوەکانی بواری جینۆساید، دیاریکردنی هێژەك لە هەرەمی کوردستان وەك هێژی نیشتمانی گەلەکەمەکان، بە زەرورەتێکی حەتمی دەبینین، ئەمەش لە پێناو بە نیشتمانیکردنی ئەم پرسە.

بەیە ئەمە بانگەواز لە رۆکخراوەکان و توێژران و نوسەران و چالاکوانانی ئەم بوارە دەکەین، کە بە هەموو لایەك هەوڵەکانمان چڕبکەینەوە، تا لە کنگرەیەکی تایبەت و بە هێزامەندی هەموو لایەك لەسەر بنچینەی بەڵگەی سەرەنەر، هێژەك لە هەرەمی کوردستان وەك هێژی نیشتمانی گەلەکەمەکان دیار بکرێت.

1- رۆکخراوی کوردستان بۆ جینۆساید.
2- رۆکخراوی مانەوە بۆ پرسی شەهیدان و ئەنفالکراوان
3- گۆڤاری تەپزاوە ـــ گۆڤارەکی تایبەتە بە پرسی ئەنفال و جینۆسایدی گەلی کورد
4- ناوەندی داکۆکی پشدەر بۆ قوربانیان و جینۆسایدکراوان
5- رۆکخراوی چیرۆکانی ئەنفال
6- رۆکخراوی بەرگری لە قوربانیانی گەلەکەمەکان
7 – هەمەتی ژیان نا بۆ ئیعدام لە کوردستان
8- تەی رۆکخراوە کوردستانییەکان بۆ دادگای تاوانی نێودەوڵەتی – KONCICC
9- هێژنامەی نوگرەسەلمان

10ـ گۆڤاری گوڵچن
11- رۆکخراوی قەدەغەکردنی چەکی کەکوژ لە کوردستان
12- تەی ئایکان کوردستان
13- رۆکخراوی ئەنفالکانی کوردستان
14- محەمەد زرنگ ـــ زیندانی سیاسی و چالاکوانی بواری جینۆساید

15- سالار محمود ـــ ئەندامی ئەنجومەنی باڵای یەکێتی نووسەرانی جینەسایدی کوردستان
16- مەلا شاخی ـــ نووسەری بواری جینەساید
17- قاسم کازم ـــ چالاکوان و کەسوکاری ئەنفال
18- جەبار ئەحمەد ـــ توێژەری بواری جینەساید
19- ئەیاد کاکەیی ـــ پاریزەر لە دەسپێکی ئەنفال و دەسپێکی بارزانیەکان
20- هەدار زوبەر بارزانی ـــ پارێزەری کەیسی ئەنفال و جینەسایدی بارزانیەکان
21- شاخەوان قادر شەش ـــ لێکۆڵەر لە بواری جینەساید
22- زەمان عەبدە ـــ سەرکی ڕێکخراوی ئەنفالەکانی کوردستان
23- هابیل احمد کریم ـــ بەڕێوبەری مەنهەتنی ئەنفال لە چەمچەماڵ
24- هەمەت هەشیار ـــ ڕۆژنامەوان
25- سەرهەنگ محەمەد ـــ چالاکوانی بواری جینەساید
26ـــ لەتیف فاتیح فەرەج ـــ لێکۆڵەر لە بواری جینەساید
27ـــ عادل مەلا سالح ـــ بەڕیوەبەری ڕاگەیاندن و پەیوەندیەکانی وەزارەتی شەهیدان و چالاکوانی بواری جینەساید
28- وەزیرە جەلال سەعید ـــ خەشکی شەهیدی سەرکردە
29- سەوسەن محەمەد میرخان ـــ کچە ئەنفال، سەرکی لێژنەی کاروباری شەهیدان و جینەساید و زیندانیانی سیاسی لە پەرلەمانی کوردستان لە خولی پێنجەم
30- – کەچەر ڕەشاد مورادـــ کوڕی شەهید و چالاکوانی بواری جینەساید
31- عەدالەت عومەر ـــ لێکۆڵەر لە بواری جینەساید
32- ڕۆژان شەهید حەمەش ـــ ئەندامی خولی پێنجەمی پەرلەمانی کوردستان
33- د. فاتیح سەنگاوی ـــ لێکۆلەر لە بواری جینەساید
34- سەباح کەرکووکی ـــ ڕێکخەری کاروباری ناساندنی جینەساید ـ سوید
35- حازم محمد بلەیی ـــ نوسەر و چالاکوانی بواری جینەساید
36- فوئاد عوسمان ـــ نووسەر لە بواری جینەساید
37- گەردە مامە حەمە ـــ چالاکوان و خوشکی شەهید و ئەنفال
38- جەوهەر کانی هەنجیری ـــ فۆتۆگرافەری بواری ئەنفال و کەسوکاری ئەنفال
39- نازدار ئەسعەد محمود ـــ چالاکوان و کەسوکاری جینەسایدی بارزانیەکان
40- دکتەر ئیبراهیم مەلا زادە ـــ لێکۆلەر لە بواری جینەساید

41- حیکمت فائق ـــ چالاکوان لێ بواری جینۆسایدو و خاوێنی 11 شەهیدی خەزانکەم بە چەکی کیمیاوی
42- دلێر کەریم ـــ نووسەر لێ بواری جینۆساید
43- د. عبدالرحمن کەریم دەرویش ـــ پسپۆر لێ بواری جینۆسایدناسی
44- هەمن حەسیب ـــ نووسەر و چالاکوانی بواری جینۆساید
45- هاوڕێ پشتەوە ـــ پشمەرگەی دەرین و کەسوکاری ئەنفال
46- عادل مەجید ـــ تاقانەی ئەنفال
47- عەلی مەحمود محەمەد ـــ چالاکوانی بواری جینۆساید

کۆنفرانسی میرزا ئەحمەد داواشی و پێشڕەو. هەژار نەریاوی

بەڕێوەچوونی هەر چالاکیەکی سەردەمیانە دەتوانێ، کۆنفرانس و فێستیڤاڵێک، یەک لە پاڵەوانەکان بێ کەمەندگیەکی سەردەمیانە دەتە ئاژمار و گەرەک بەهێند وەربگیردرێت. ڕووداو و بوێری لەم چاخانە، هەوایەکی تازە بێ نەو کەمەڵە دەگوزەتەوە و دەرفەتکیش دەخاتە بەردەم کەمەڵەی ڕاشنبیری تا بێ ئامادەییەکی باشترەوە بێ داهاتوو، پلان و بەرنامە دابڕێژێت. ڕاستە ئەمەی کورد لەم بوارەدا هەشتاکە خاوەن ئەزموونکی دوور و درێژ نین و بگرە لە سەرەتادایین، لە هەنگاوی شیاویشمان ناوە.

بە ساڵانک دەچێت لە شار و دەڤەرە جەربەجەرەکانی ڕاژهەڵاتی کوردستاندا یان لە ڕاسی دەزگە و دامەزراوە فەرمییەکان یانژی ناوەندە سەربەخۆکانەوە چاندان کۆنفرانس و فێستیڤاڵ بەڕێوە دەچێت. هەر کامە لەم ڕووداوانەیش بە گوێرەی کەشوباکە، هەڵگری کەمەڵە تایبەتمەندییەکن. بەڵام ئەوەی لەم نەواندا گرینگە ڕووی لە دەستەی بەڕێوەبەرە کە تا چەندە لە ڕاپەاندنی ئەرکەکانی ئەم پرسە هەستیاردا شارەزا و پسپۆڕ و بەپلانەوە بەرەو پیری ڕووداوەکە دەڕوات. تا چەندە لە بانگهێشتی میوان و خەڵکانی ڕووناکبیر و پسپۆڕی ئازاد و سەربەخۆدا بیاربەدەست بێ خەیاتی و کرێکی ڕووداوەکەی بەلاوە گرینگە.

دەڤەری هەورامان بە هەموو پار و بەشکانیەوە لە چاو ناوچەکانی دیکەی کوردستان (لەبەر گەلەک هێ و هۆگر)لەم سەنگەوە هەژارترە و ئەو دەرفەتەی پەندراوە وەک پێویست خەی لەم بوارەدا تاقی بکاتەوە.

ئەوە لە حاڵەکدایە کە هەورامان، ئەو ناوچە زەنگین و دەوڵەمەندەی کوردستان دەتە ئاژمار کە خاوەنی مێژوو و چاند و کولتوورەکی دێرین و هەنگاڤیە و هەر لە کۆنەوە تا هەنووکە بە هەزاران سیما و کەسایەتی درەوشاوەی لە گەلەک بواردا تەدا هەڵکەوتووە کە بەشکیان کەمتر ئاوڕیان لە دراوتەوە.

"میرزا ئەحمەد داواشی"(1905-1980)، یەک لەو کەسایەتییە دیارانەی ئەم ناوەی نیشتمان دەتە ئاژمار کە بەداخەوە لە خودی ناوچەکەی خێشیدا غەریب دەنوێنێت و کەمتری لەسەر نووسراوە. بە چەند ساڵک

دەچێت کە "تۆژینگەی کوردستانناسیی زانستگەی سنە" باسکی هیممەتی لە هەماڵیۆ و تا ئێستا چەند کەنفرانسکی لەم پۆوەندییدا بەڕوە بردووە. بەڕوەبردنی کەنفرانسکیش بە شاعیر و سیمایکی ناوچەی هەورامان جێی پێزانین و دەستخۆشیی فرەوانە. وەک خودی بەڕوەبەرانی کەنفرانسکە ئیشارەتیان پێداوە، نزیکەی شەش مانگک بەو پرسەوە سەرقاڵ بوونە و هەموو هەوڵکیشیان خستووەتە گەڕ تا کەنفرانسکە بەسەرکەوتوویی بەڕێوە بچێت. سەرەنجام ڕۆژی 19ی گوڵانی 2724 (8ی مای 2024)کەنفرانسکە لە زانستگەی سنە و لە چەند پەنەلک(لە دوو هۆڵی مەولەوی و فیردەوسی)دا بەڕێوە چوو.
بە پێویستی دەزانم لەسەر ئەم کەنفرانسە ئاماژە بە چەند خاڵک بدەم.
یەکەم خاڵ، ئەوەی لە ناوەندکی زانستی دەوشتەوە و چاوەوان دەکرێت، بایەخدانان بە نەزم و تەکووزی و پلان و بەرنامەیە کە ئەم خاڵە لە کەنفرانسکەدا ئەوەند بەردیدە نەدکەوت و شپرزییەکی فرەی پێوە دەبینرا.
دووەم،کەسایەتییەکی فارسزمانم لە نێو کەنفرانسەکەدا بەرچاو نەکەوت کە وتار یان بابەتک لەسەر میرزا ئەحمەد داواشی پێشکەش بکات کەچی پێشکەشکار بەردەوام خەی بە باڵای زمانی فارسیدا هەدەواسی. هەروەها زمانی ئاخاوتن و قسەکردنی چەند وتاربێژکی کەنفرانسکەیش لە ئاست پێگەی ناوەندکی زانستیدا نەبوو و زێتر شیاوی کەڵ و دانیشتنی نێو فەرمانگە فەرمییەکان بوو!
سێیەم، نەبوونی بەرنامەیەکی چڕ و پڕ و دانانی کاتکی دیاریکراو بە وتاربێژان بوو کە هەر ئەم پرسە هەرا و زەنایەکی لە نێو هەڵەکەدا نابووەوە.
چوارەم،خەواسینی بەڕێوەبەران بە"فەرهەنگی ئێرانی"!دا بوو کە بووبووە بنەشتەخۆشەی تەنانەت چەند وتاربێژکەش و بەردەوام پاتە دەکرایەوە کە گوایە پێویستە میرزا ئەحمەد و کەسایەتییەکانمان بە هەموو ئێران بناسێندرێن کە ئەرچی وەک خودی خەم بە چاوکی ئەرێنی سەیری ئەم پرسە دەکەم بەڵام ئەمە ڕاستییەکی حاشاهەنگرە کە نەک کەمەگەی ئێرانی بگرە کەمەی هۆشبەریی ئێرانییش هەرگیز فەرهەنگ و چاندی کوردی لە لای نەبووەتە پەرشکی نەک سەرکی بگرە لاوکییش و تەنانەت فرە جاریش بە هەشە دادنرێت. بەگەیش لەم پێوەندییەدا یەک و دووان نین. دیوکی ئەم پرسە، ڕاست درێژکراوەی سیاسەتە دژوکەی ڕژمی پاشایەتیی حەمە ڕەزا پالەوی(1919-1980) لە هەمبەر مەژوو و کولتووری کوردە کە ئەو سەردەمە لە ڕێی سیمایکی ناسراوی وەک "ڕەشید یاسمی"(1896-1951)یەوە جێبەجێ دەکرا.

پێنجەم، بەرچاوترچوونی پێناسەکان لە دوو هێڵی جیاوازدا بوو کە ئەرچی دەرفەتی دەخستە بەردەم بەشداربووان بۆ گوتەری حەز و ویستی خۆیان بەیار بدەن بۆ کامە پێناسە پشکدار بن،لە لایەک چەند هەکارێک، ئەم پرسە بۆ خۆ بشۆیەکی لە کۆنفرانسەکەدا دروست کردبوو.
شەشەم، قەرەباغبوونی ناوەڕۆک و بەرنامەی کۆنفرانسەکە بوو کە هیچ پەیوەستی نەدەکرد ئەو هەموو وتار و باسەت و وتارپێژی تەدا جۆربەجۆرانەوە هەر ئەمەیش بۆ لایەنگری لاوازی کۆنفرانسەکی زانستی دادەنرێت.
حەوتەم، سەرەڕای ئەوەی بەرپرسانی ئاماژەیان بۆ خاڵە دەدا کە گوایە نزیک بە شەش مانگەکە بۆ ئامادەکاری سەرقاڵ بووە لە بارەی ڕاگەیاندن و میدیایەوە کارێکی ئەوتۆی بۆ نەکرابوو؛ تەنانەت لە نێو خودی شاری سنەدا بەزەحمەت دوو لافیتە و پارچەنووسێ بەردیدە دەکەوت کە بۆ کۆنفرانسەکە پەلکێشت بکات. بۆ واتایەکی دی، بەشێکی فرەی ڕۆژنامەنووس و میدیاکاران هەر ئاگاداری ئامادەکارییەکان نەبوون. ئەوە لە حاڵێکدایە لەسەر لافیتەی خودی کۆنفرانسەکە بە "کۆنفرانسی نەتەوەیی" ناودەر کراوە!
هەشتەم، ئەمە وتەی سەرزاری بەرپرسانی کۆنفرانسەکە بوو کە ئەمە دەمانەوێت نێک لە ئاستی کوردەواری بگرە لە هەموو ئەرێندا میرزا ئەحمەد داواشی بناسێنین کەچی زۆربەی بەشداربووان ئاوڕی لە خودی بەرپرسانی زانستگە و بەشێکی گرنگی چنکراو و هەرە کەمی ئاوناکبیرانی ناوچەی هەورامان(ئەدەبیات، جوانێڕ و پاوە) بوو. بە واتایەکی ئاستێر، نووسەر و ڕەشنبیرێکی دەڤەر و ناوچەکانی دی کوردستانت لە کۆنفرانسەکەدا بەردیدە نەکەوت کە ئەمە ئاستێکی بەپێچەوانەی بانگەوازەکەی ئەم بەرپرسانەیە. گەلێک پێویست بوو بازنەکە بەرفراوانتر بکرێت و نووسەر و ئاوناکبیری فرەتر بۆ کۆنفرانسەکە بانگهێشت بکرێت(ئەگەر تەنە وەک بەشداربوویش بێت.).
سەرەڕای ئەم خاڵانە بەڵام هەمیشە یەک لە بەشە باکەشەکانی فێستیڤاڵ و کۆنفرانسەکان ئاوی لە بەشی پەراوێزە کە هەڵەکی شیاو بە بەشداربووان بە مەبەستی ئاشنابوون بە سیما و کەسایەتییە جۆربەجۆرەکان دەرخسێنێت. زۆر جار پرسە جیاوازەکانی بەرباس لە کەڵ و دانیشتنەکانی پەراوێزی ئەم چێشنە جڤین و کەبوونەوانە،گەرم و گوڕتر لە خودی کۆنگرەکان دەنوێنن و دەرفەتێک بۆ بەشداربووان دروست دەبێت تا پێکەوە بکەونە گفتوگۆ و باسوخواس و بیر و ڕاگەیەنەوە. هەر ئەم پرسیش دواتر کۆنفرانس و کەبوونەوەی دیکەی بەدوادا دێت. گەرەک ئاماژە بەم خاڵەیش بدرێت کە ژمارەیەک نووسەر و توێژەری وەک حەمەڕەشید ئەمینی،سەید ئیسماعیل حسێنی،محەممەد یەعقووبی، ئەکرەم وەدبەگی،سابیر عەزیزی،عوسمان نووری،عەداڵەت

کەریمی و هتد لە پەنجەکاندا پشکدار بوون و لەسەر لایەن و هەندێ جیاوازکانی ژیان و شیعر و کەسایەتیی ئەدەبیی میرزا ئەحمەد داواشی قسەیان کرد. هەروەها کەنفرانسەکە چەندان وتاربژێشی لە خەگرت کە لەو نەوانەدا دەکرێت ئیشارەت بدەنە کەسانی وەک محەممەدعەلی سوڵتانی،سەید موعتەسەم سەیدزادەی هاشمی،یادگار کەریمی،حسەن محەممەدی(کوڕی شاعیر)،مەسعوود بینەندە و هتد.
کەنفرانسەکە بە هەموو خاڵە ئەرێنی و لاوازکانیەوە کەتایی هات؛ئومێدە بە لەمەوبەدوا کەنگرەی بەپێزتری بەدوادا بێت.
جێی ئاماژەپێدانە ناوەندی توێژینەوەی کوردستاننناسی ساڵی 1379ی هەتاوی(2000)لەسەر هەزامەندیی بەشی توێژینەوەی وەزارەتی زانست، توێژینەوە و تەکنەلۆژیای ئەران، گرووپی توێژینەوەیی زمانناسیی و تەرەی کوردی دامەزرا و چالاکیی فەرمیی خێی دەست پێ کرد. دواتر دوو لقی توێژینەوەیی "لەکەینەوە لەسەر مۆزوو و فەرهەنگی کوردستان" و لەکەینەوەی ستراتژیک و پەرەپێدانی کوردستان" هاتنە ئاراوە و هەبەندانی ساڵی 1394ی هەتاوی(2016)،مەهەت بە توێژینگەی کوردستاننناسی دەرچوو.
پێویستە ئاماژە بەم خاڵەیش بدرێت وەک لە دیوانەکەی شاعیردا هاتووە، میرزا ئەحمەد داواشی،کوڕی محەممەد، ساڵی 1323ی کۆچی(1905)لە شاری "وانسار"ی هەژهەڵاتی کوردستان لەدایک دەبێت. (دیوانی میرزا ئەحمەد داواشی،ل14)
میرزا ئەحمەد دواتر بە بەرزکردنەوەی ئاستی وشیاریی خێی لە چەند بوارێکدا هەوو لە چەند گوندێکی ئەم ناوە دەکات و وەک لە خودی دیوانە چاپکراوەکەیشیدا ئیشارەتی پێدراوە، تا دوا ساڵی ژیان لە گوندی"کانی خەران"دا دەمێنێتەوە. میرزا ئەحمەد،پەوەندییەکی نزیکی دەگەڵ ژمارەیەک شاعیر و نووسەری ناسراوی وەکوو سەید تایەر هاشمی(1991-1915)،شێخ محەممەدسەعید نەقشبەندی(1930)،محەممەدعەلی سوڵتانی(1957) و هتد بووە. یەک لە خەسڵەت و تایبەتمەندییە سەرەکییەکانی شیعری میرزا ئەحمەد داواشی هەووی لە نزیککردنەوەی زار و بنزارەکانی زمانی کوردییە کە ئەم پرسە بە ژمارەیەک بە ناو نووسەر و توێژەری ئێستا لە دەڤەری هەوراماندا کە سەد مخابن لەبەر ناشارەزایەتی یان هەر هەکارێکی تەماویی دی، دەیانەوێت کەلەن بخەنە نێو زمانی کوردییەوە، زێر جێی تەئامان و سەرنجاکێش. شیعری ئەم شاعیرە، باشترین بەڵگە بە سەلماندنی ئەم هاستییە دەتە ئەژمار کە زمانی کوردی،دارێکی پڕ لقوپۆپە کە هەر کامە لە زار و بنزارەکانی دەبنە مایەی دەوەمەندیی خودی شادارەکە.
سەرەنجام ئەم مرە نیشتمانپەروەرە ساڵی 1980 کۆچی دواییی دەکات و لەسەر وەسیەتی خێی،لە ئارامگەی "سەرویس"و لە تەنیشت مەزاری

"وەیسی قەرەنی"دا دەنژرێت.
بە وتن دەشێت کە" سەروەیس"دەکەوێتە بەشی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و بەسەر بەرزاییەکەوە لە نێوان جادەکەی ڕوانسەر-کرماشاندایە و نزیکەی 7 کیلۆمەترێک لە جادەی سەرکیەوە دوورە. وەک دەگوترێت مەزاری "وەیسی قەرەنی"لەوێیە. ساڵانەیش بە هەزاران کەس بە هاتنەدی مرازیان،ووو لەوەندرە دەکەن.
هیجران
تا کەی لە هیجران دووریيت بنالم؟
تا کەی بە مەیلی،هاوار وە مالم؟
تا کەی چون"فەرهاد"ئاهر بشە لەم؟
بەدینە چون تە،باوەڕ نەکا پەم
هەر من چون فەرهاد ئاوارەی چینم
شەهید شەیدای،شەوەی شیرینم
هەر من پەرە تە،هووڕ دە وەردم
هەر من پەرە تە،گرانەن دەردم
نە نە وە ڕاسی،ڕاز نەباتەکەم
بوویەرە چەشەن، تەقسیراتەکەم
هەر من چون مەجنوون،وەیلان هەردم
زەلیل و زار و زەبوون و زەردم
تە بیت وە"تەرسا"ی لاو شەوە شیرین
من بیم وە"سەنعان"،دەیری بیم لە دین
من هەر لە سەفا، تە لە جەفا بیت
گونای من چەشەن،وەت بەوەفا بیت
(دیوانی میرزا ئەحمەد داواشی،ل219)
ژێدەر:
دیوانی میرزا ئەحمەد داواشی،کەکردنەوەی حسێن محەممەدی و پەداچوونەوەی حەبیبوڵا کەریمی، تاران، پەخشکاری ئیحسان،چاپی یەکەم،1389ی هەتاوی

ژینگە دەستی

نیشتمانپەروەران.. د. شەماڵ ئیسماعیل پوور

بەرایی

هەرچەند ئێستا دەخی ژینگە لە جیهاندا لە خراپترین ئاستی خۆی دایە و گەورەترین هەڕەشەی لەسەرە، بەڵام هەموو تاکێکی ئاسایی کەمتر گاگا و بڕپرسان و هەموو خاوەن حوکمان و دەسەڵاتداران بوە هەدەسنگێندرێن کە تا چەندە ژینگەدۆست و ژینگەپارێزن.

لەگەڵ هەر سەقەتکردنێکی ژینگەییدا، ژینگەدۆستییەکی تایبەت دەتە ئاراوە. مرۆڤی ئێستا لە ئابردووی خۆی لەمەڵ ژینگە دۆستی و ژینگەپارێزی شارەزارە و کولتووری جیهانی سەدان چیرۆکی دەتەزێنی ژینگەتێکدەری بە تەوەوەیە و دەیان فیلم و نووسراوەی تایبەت بە قەت و بڕی گیاندار و ئاژەڵی تایبەت لە جیهاندا ماوەتەوە کە مرۆڤی ئێستا بە شارەوە لەی دەوانێ.

بە شفرەی فیل و پێستی کەرکەدیل و گاوی و پەینک و بوور و دەیان ئاژەڵی دیکە سەدان جنایەت کراوە کە مرۆڤی ئۆوکات بە شانازییەوە لەی ڕوانیوە و تەنانەت وێنەی خۆبەزلزانانەی لەسەر گرتووە و بە دیواری دیوەخانەوە هەڵیواسیوە. زۆر بەڕحمانە گیاندارانیان قڕ کردووە و کەسیش مشکی لە میوان نەبووە.

لە کوردستان دەکەوتنە گیان دار و بەش و بە هەزاران داریان دەبڕیوە و دارستانەکانیان خاپوور دەکرد. بە گرتنی ماسی ژاریان لە چەم و ڕووباران دەکرد و هەزاران ماسی گەورە و بچووکیان قڕدەکرد و لە هەمان کاتیشدا چی بڕق و ڕەق و گیانداری ئاویی قەدبوون و دەکەوتنە قڕاخ ئاو. ئاگریان لە دارستانەکان بڕدا و بەداخەوە ئەم کردەوە دزێوە ئێستاش بڕدەوامە و ژینگەی لەڕەواڵی تێکداوە و خسارێکی قورسی ئاوقەی ژینگە کردووە و خسارێ گیانی و مرۆیشی لێکەوتەوە و چەندین کەسی دەسەز و نیشتمانپەروەر لەکاتی ئاگرکوژانەوەدا گیانیان بەخت کردووە و شەهید بوون. وەرزێی لەنەزان و دڕەق ئاگریان لە پارێزکانیان بڕدەدا و دەبوونە هۆی سووتاندنی هەموو چەشنە مار و مڕوو و ئاژەڵکی نەو پارێزکان.

بازرگانان و دزانی ئاسەوارە مێژوویێکان سنگی سەدان چیای ئەم نیشتمانیان بە بڕد و ئاسەواری مێژوویی شەقار شەقار کرد و دیمەنی جوان و شوێنی ژیانی ئاژەڵانیان شێواند و هیچ قازانجێکیش بە خۆک و ژینگەکەی نەگەیشت. دەردی سەرباری دەردان ئەوە بوو هیچ ناوەندێکی دەوڵەتی، پشی بەو کاولکاریانە نەگرت و لە ئاست ئەو

وەرانکاریی نابەرپرسانەدا خەی بە بەرپرس نەزانی. ئێستاش بە هاوستان لە بەرانبەرهەر کارساتێکی ژینگەتکدەرانەدا تەنیا دەستزان و نیشتمانپەروەران خەیان بە بەرپرس دەزانن و بەدەستی بەتاڵ دەچنە شەی ئاگر و لافاو و دوژمنانی ژینگە و بەداخەوە لەم ساڵانەی دواییدا چەندین کەس لەم ڕێیەدا گیانیان بەخت کرد. موخابن دەوڵەتانی ناوچەکەش هیچ پڕۆگرام و بەرنامەیەکیان بۆ ژینوار و ژینگەپارێزی نییە و بە هیچ جۆرێک یارمەتی ئەوان نادەن و تانانەت تۆگەرەشیان دەخەنە بەرپێ و زەرجار تووشی گرتن و بەندو بەبەشی لە مافە کەمەڵایەتییەکانیشیان دەکەن.

ئێستا و ژینگەپارێزی:

لە جیهانی مودێرندا ژینگەپارێزی ئاکارێکی بەهاداری مرۆڤ و شارەمەندی لێزان و لێخوڕابین شانازی بەم تایبەتمەندییەوە دەکات. مودێرنیتە دەخوازێ کە مرۆڤ بە پەی پەنسیپەکانی ژیان لە ژینگە بەوانە و بایەخی هەر شتێکی سروشتی بناسێ و ڕێزی لێبگرێ. بەم پەیە لە هەر کەمەگایەک مودێرنیتە جێگیر بووبێ ، ژینگەپارێزی سەری هەڵداوە و مرۆڤ بەڕێزەوە ڕوانیوێتی بە سروشت. بەڵام لە کەمەگا دواکەوتووەکاندا ژینگەدۆستی نەبەتە دیاردە و تاکی کەمەگا ئەم تایبەتمەندییە بە خەی ڕەوا نابینێ.

ئێستا ژینگەپارێزی تایبەتمەندییەکی ڕەشنبیرانەیە و تاکی ڕەشنبیر خەی بە دۆستی ژینگە دەزانێ و پاراستنی ژینگە دەخاتە ڕیزی کارە هەرە جیاواز و جوانەکانییەوە. تاکی کەمەگا ئێستا بەو قەناعەتە گەیشتووە کە هەموو سروشت هەی ئەوە و بە بە سەرنجدان بە ناوچەگرایی خەی بە خاوەنی هەموو سروشت و ژینگە دەزانێ. هەنووکە کەمەگا لە ئاکاری ژینگەپارێزی مرۆڤسەنتڕەوە ڕووی لە ئاکاری ژینگەدوستانەی گیاندار و سروشت سەنتڕ و بگیانخوازی کردووە و سروشتخوازی (نە بە مانا فەلسەفییەکەی) دروشم و توخمی سەرەکی پڕۆگرامی ژیانی مرۆڤی سەردەمێ . ئێستا هەموان تێدەگەن هەر گیاندارێک لە سروشتدا بەها و پگەی خەی هەیە و کەمبوونەوە و لاچوونی خەساری تایبەت بە خۆ هەیە و هەنگاوێک لەوەش سەرتر چوون و لایان وایە هەموو شتێکی سروشتی خاوەن زەروورەتی خۆیەتی و دەبە بەها تایبەتی پێبدرێ.

کورد و ژینگە:

ژینگە و ژینواری کورد بە جۆرێک لەگەڵ ژیانیدا تێکەڵ بووە کە کورد بە درێژایی مێژوو، ژینگەکەی خۆشویستووە و ژیانی لە ژینگە جیا نەکردۆتەوە. کورد هەرگیز مرۆڤسەنتڕانە لەگەڵ ژینگە ماماڵەی

نەکردووە و خۆی لە ژینگە بەجیا نەزانیوە. چاوە کانییەکی وەکوو ڕووحی خۆی پاراستووە و دار و بەردی ئەم وڵاتەی بە قەد خۆی خۆشویستووە. باوەڕی پتەوی بەم خاڵە گرینگە بووە کە بە ژینگە بە نیشتمانەوە و بە نیشتمانیش سەر و ماڵ و گیان و خوێن و ژیانی فیدا کردووە. ئەمە بەم واتایە نییە کە هەموو خاڵکانی ژینگەپارێزی ڕەچاو کردووە و هیچ ئاکارێکی دژ بە سروشت و سروشتدۆستی نەبووە. بەڵام لەچاو نەتەوەکانیتر زۆتر ئەویندارێکی سروشت و ژینگە بووە و باشری پاراستووە . وەک دەڵێن هەمیشە لای وابووە کە جیا لە چیاکان و داوێنی سروشتی شاخاوی خۆی دەستەکی نەبووە.
بەداخەوە زۆر جار بە هۆی پیلانی تایبەت و پڕوپڕوپاگەندەی کەسانی نەفسنزم و خۆبەکەمزان ، کەسانێک دژ بە ژینگە وەستاونەتەوە و لە ناوی کۆ و ڕەوی و کەروشک و باڵندە و هتددا زەڕەیان کردووە و کەیان بە پەلەوەری جوان و ئازاد و ناوازە دروست کردووە و ژیان و ئازادیان لە ئەستاندوون. بە درێژایی مێژووی ئەم گەلە تەنیا دوو چین دژ بەم ژینگەیە وەستاونەتەوە:
یەکەم؛ ئەوانەی وا کەمتر زانا بوون و ژیانیان بە نەزانی هەوێن کردووە و هەڵسوکەوتیان نابەرپرسانە و نەزانانە بووە. ئەمانە بە پێی هادەی بیری تەسکی خۆیان ، سروشت و ژینگەیان ناسیوە و بەداخەوە بەڕەحمانە لەگەڵی جوواونەتەوە . نەزانی و خورافەپەرەستی کارەکی کردووە ئەو کەسانە لەخەڵا ببنە دوژمنی مار و ددانژومەڕ و سەرمازەکە و کوندەبوو و ...
دووەەم؛ ئەو کەسانەی وا خاین بە گەل و نیشتمانن و بە تەکدانی ژینگە و سروشتی وڵاتەکەیان هەر کارەکیان بە ڕەوا زانیوە . ئەمانە کەمەڕەک خەڵکی چاوشۆ و نیشتمان فرۆش و دژ بە ئاو و خاکی خۆیانن و بە تەکدانی جوانی و ئارامی و سەروەری نیشتمان و گەلەکەیان لە هیچ کاولکاری و ناحەزئاکارییەک ناپرینگنەوە. ئەم تاقمە بەهادیەک خۆبەکەمزان و دڵاون کە حازربوون چی خراپەیە درحەق بە خاک و ئاو و نیشتمان و سروشتی خۆیانی بکەن.

ئەمە و ژینگە:
بە پاراستنی ژینگە کەمەڕەک شەواز و پڕۆگرامی تایبەت هەیە کەبەکیان جیهانین و هەندەکیان کولتووری و پڕوپاگەندەیی و ناوچەیین. ئەو شەواز و پڕۆگرامانەی وا جیهانین و هەموو خەڵکانی جیهان تا هادیەک لەسەری کۆکن بریتین لە:
یەکەم؛ ڕێکەوتننامەی ژینگەیی خۆبەخشانەی وڵاتانی پیشەسازی و پێشکەوتوو ، کە بە حەزی خۆیان و بە پێی پێشکەوتنە گشتییەکانیان

لەم بوارەشدا شەوازی ژینگەپارێزی خەیانیان بووە و خەیان بە بەرپرس زانیوە و پێگرامی تایبەتیان داشتووە.
دووەم؛ شەوازی ئەکەسیستم (زیندەوەرانی ناوچەیەک و پەوەندی نێوانیان) کە لەم شەوازدا سەرنج دەدرێتە سەر پەوەندی نێوان هەموو زیندەوەرانی ژینگە.
سێهەم؛ قەولوبەنامەگەلی نەودەوڵەتی، کە لە ناوەندە تایبەتەکانی نەودەوڵەتی و جیهانیدا کاریان بە دەکرێ و بە شێوەیەکی فەرمی بە هەموو نەتەوەکانی جیهان دەبنە بەرنامەی کاری و هەموان دەبە پێچاوی بکەن و وڵاتانی جیهان بە نوێنەرایەتی خێکی وڵاتی خەیان دەبنە ئەندامی ئەو قەولوبەنامانە و بە ئەرکی سەرشانی خەیانی دەزانن پەبەندیان بن. ئەگەر ئاو و خاک ونیشتمان و ژینوارەک هیچکام لەو حاڵەتانەی سەرەوە شک نەبات و بەدەر لە هەموو ئەکەوتننامەکانی ژینگەیی و شەوازەکانی ئەکەسیستم وقەولوبەنامەکان مامەڵەی لەگەڵ بکرێ ، دەبێ چۆن بمێنێ و چۆن خەی لەو دەخێ هەستیار و ئەستەم ڕزگار بکات؟ بەم هەموو خەمساردی و بە بەرنامەبوون و ئاگایەوە چۆن تاکی ژینگەدەست پەروەردە بکرێ؟
خەشەویستی سەروشت لە نیشتمانپەروەریەکی تەکەم و لێژیکییەوە سەرچاوە دەگرێ. تاکی نیشتمانپەروەرکاتێک ئەو ناوەی دەخرێتە سەر کە بە گیان و بە دڵ ، دار و بەرد و خاک و ئاو و ئاژەڵ و مار و مێروو و گوێ و گوێزار و تەنانەت دەکستان و زەلکاو و زەنگ و هتد نیشتمانەکەی خۆش بووە. ئەگینا نیشتمان خەشەویستی چ واتایەکی دەبێت؟ ئەم خەشەویستییە لە ڕێی پەروەردەوە لە ڕوح و دەروونی تاکدا چەکەرە دەکات و سووز دەبێ. قوتابخانەکان دەبێ هەوڵنی سروشت خەشەویستی بخەنە دەروونی قوتابییەوە و شێوەی پاراستنی سروشت و ژینگە بە هەموان فێر بکەن و لەو ڕێگەوە کۆمەڵگایەکی سروشتخواز و پارێزەری نیشتمان دروست بکەن. سیستمی پەروەردە دەبێ پلان و گەڵاڵەی تایبەتی بۆ ئەو مەبەستە ببێ و بە جۆرێک لەبەر چاوی قوتابی شیرین بکا کە زیندووماناوە و ساخبوون و ئارامی خێی بە سروشتی هاوشێوەی ببەستێتەوە. نووسەران و شاعیران و دەرهێنەرانی فیلم و بەگشتی هەموو ئەو کەسانەی بە جۆرێک دەتوانن لەسەر پەروەردە و دروست بوونی کەسایەتی تاکی کۆمەڵگا شوێندانەر بن، سروشتخەشەویستی و ژینگەپارێزی بکەنە هەوێنی کارەکانیان.

ئاکام:

ژینگە پارێزیش یەکێک لە لقەکانی مرۆڤ و دەبێ فێری ببێت و لەسەری ڕابێت. واتە لقەکانی شیاوی عاملاندنە و مرۆڤ دەبێ فێربکرێت. ئەم ئەرکە لقاستیدا لە ئاستی سیستمی پەروەردەیە و

دەبێ ئەو پێکهاتە مەزنە لەبی بەرپرسێ بێت. بەڵام لە کۆمەڵگای ئەمەدا بەداخەوە پەروەردە گوێی خۆی لە خواندووە و بەلایدا ناچێ. لەوەها حاڵەتێکدا ئەرکێکی دژوارتە سەر شانی بنەماڵە و نووسەران و ڕۆشنبیران وئین.جی.ئۆکسان و هەموو ئەو دامەزراوە خێرخوازیانەی خەبەخشانە بە ئەم کارە دامەزراون و چالاکی دەکەن. کەوابوو هەموومان لەم بوارەدا بەرپرسین و دەبێ هەرکەس بەئادەی توانایی خۆی خزمەتت بکا و بە پاراستنی ژینگەکەی هەوڵ بدات. دەبێ تاکی کۆمەڵگای ئەمە بەو حەقیقەتە بگات کە نیشتمانپەروەری تەنیا پاراستنی نیشتمان لە دەست داگیرکەر و نەتەوی نییە ، بەڵکوو خۆشویستی و بەرپرسایەتیشە لە خاک و دار و بەرد و ئاژەڵ و مار و مێروو و گیا و گژی نیشتمان.ئێستا شارەزاند پێش لە هەموو ئەرکانیتری ، پاراستن و خۆشویستی نیشتمان و ژینگەکەی شائەرکێ بی.

د. شەماڵ ئیسماعیل پوور / سەقز

_____

سەرچاوەکان:

ئا؛ فەلسەفەی ئاکاری ژینگەپارێزی، ڕێبوار سیوەیلی ، هاوبەشی ڕێکخراوی زەریاب و ئاژانسی پایار ساڵی ۲۰۲۰

ب؛ بووکێ بەفرینە ، شەماڵ ئیسماعیل پوور، ناوەندی چاپی گوتار ، ساڵی1395

پ؛ ویکی پیدیا

گۆڤاری زمان و زار ژمارە ۱۳

بۆ خوێندنەوەی ئەم ژمارەیە کە بە زمانی فارسییە کلیکی ئێرەبکەن..

Zman-W-Zar13Download

کورتە چیرۆک\ دنەهانپ..
نووسینی: ئامانج شەروانی

کاروان بە جاری سێیەمین گوتیەو دژواری تا ئاگای لە هەگبەکەی خۆی بێت، با لێی نەدزن. دژواریش وەکوو خووی پێوە گرتبوو، بەدەسارديیەکەوە سێیرکی کرد و فڕکی تری لە قاوەکەی بردەمی دا. ئەو یەکەمین جاریان بوو لە باشووری کوردستان دەربچن، جوانی و دڵفڕێنی شاپەرکانی دەریای سپیی ناوەڕاست، دیمەنە پڕ ئاوازەکەی شەقامەکانی بەرشەلۆنە، سەماکەر و تەنافبازەکانی کوچەوکۆڵانەکان ئەو دووانەیان سەرمەست و شێدا کردبوو، کەوتبوونە جیهانێکی پڕ ئەندێشەی ئەفسووناوی، شەو و ڕۆژیان نەمابوو.
کاتی پارەدانە هات و کاروان ڕووی لە دژواری کرد و تۆ گەیاند کە ئەمجارەیان نەرێی ئەوە بە ئەوەی پارە بدات، دژواریش مەردانە دەستی بە لای هەگبەکەی برد، گەڵەک دەستی گەڕا، کەچی دەستی بەر هیچ شتێک نەکەوت. سێیرکی لای هەگبەکەی کرد، لە شوێنی هەگبەکەی مەزەکی ڕەقوتەقی بینی. شۆڕا، نەیزانی چی بکات، نێک هەر پارە و دەسیەکانی، بەڵکوو گوزەرنامەکەشی هەر لەناو ئەو هەگبەیدا بوو. لەگەڵ کاروان بە بنکەی پۆلیسی بەرشەلۆنە چوون، هەگبەی خۆی بەیان هەڵگرت، پۆلیسیش پێی گوتن کە هاوینان ئەو شارە پڕ گەشتیارە، خەڵک وەکوو مەرووڵە دێنە نەوشار و بەجێی دەهێڵن، دەزینەوەی شتێکی بچووکی وەک هەگبەکەی ئەو ئەستەمە. ئامۆژگاریی دژواریان کرد تا بەوات لە باوەڕخانەی عەڵاقی لە مەدرید گوزەرنامەیەکی نوێ دەربهێنێت. لە باوەڕخانەی عەڵاقیش بە دژواریان گوت: ((پێویستیمان یان بە کارتی نیشتمانیی هەیە، یان بە ناسنامە و ڕۆگەزنامە و پشتگیریی موختاری گەڕەکی خۆت)). هەرچەندی پێی گوتن: ((دایکتان چا، باوکتان چا من لەو دوورەوەتەی ئەوانتان لە کوێ بە بینم))، بەڵام ئەوان کە کەڵەیان لە بەرد ڕەقتر بوو، بەیان نەسەلماند.
چاری ناچار، دژوار بەیاری دا سەری خۆی هەڵبگرێت و بە قاچاخ ڕۆ و بگەڕێتەوە باشووری کوردستان. پلیتی شەمەندەفەری کۆی، لە مەدریدەوە هەتا ناو شاری باریی لە ئیتالیا گیر نەبوو. لەوشەوە پلیتی کشتیی کۆی تاوکوو بەرەو شاری پاتەای یۆنانی بەوات. شەو داهات و بەرەو بەندەرکە ڕەیشت و پلیتی خۆی بە ئەفسەری سنووری باری پیشان دا، ئەویش داوای گوزەرنامەکەی لە کرد. دژوار گەڵەک هەوەی دا کە بەسەرهاتەکەی خۆی تێبگەیەنێت، بەڵام قسەکانی دژوار

لای ئەفسەرەکە وەک گیژگیزی مشوولان بوو، دووبارە و سەبارەی دەکردەوە کە پەویستی بە گوزەرنامەکەی ئەو. کەشتی بەرە کەوت و دژواریش بەجێ ما.
بەتەنها، لە بەردەم دەریای ئەدریاتیک ڕاوەستابوو، نە ئەستێرەیەک، نە مانگەک لەژێر هەورە چڕەکەی ئەو شەوە سەری دەرنەهێنابوو، سامناکیی شێلەی دەریاکەش قاچەکانی دژواریان خستبووە لەرزە. ڕێگای فرسەخێک لە ئاوەدانی دوور بوو، هەتا چاو بڕی دەکرد تاریکی بوو. ئەو شەوە هەر لەسەر قەراخی دەریا نووست، یان چاکتر بڵێین هەوڵی دا بنووێت، چونکە لەگەڵ هەر شێلەکەی بەخەو لە خەو ڕادەچڵەکی و موچڕکەکی پێدا دەهات.
سەر لە بەیانی، هەر لەگەڵ یەکەم پشنگی هەتاو، لە شوێنی خەی هەڵساوە و بەرەو شار دەرپەڕی. دوای سەراخکردن چاوی بە قاچاخچییەکی هەولێریی کەوت و هەمووی بە گەیاندەوە، قاچاخچیش داوای پارەیەکی باشی لێی کرد.
دژوار لەگەڵی پەک هات و بەختنی پێ دا هەر کە پێی نا بە خاکی باشووری کوردستان، پارەکەی هەموو بخاتە نێو دەستی. دوای دەردەسەریەکی زۆر لە سواری ئەم بەڵەم، بە پشتی ئەو گوندەڕۆ، بە کەلاوەی ئەو گوند، هەتا ناو شاری سلێمانی گیر نەبوو. لەوێش هەر بە پێ سنووری بڕی و پێیەوە بڕی زاخۆ. دوو ئەفسەری عێراقی سمێڵ زل چاویان پێی دەکەوت و پێی دەدەنێ. ویستی لە دەستیان ڕا بکات، بەڵام زۆر دوور نەکەوتەوە و ئەفسەرەکان کەوتنە پێشی. دژواریش بە هەناسەی سواوەوە پێیانی گوت: ((چ قەومان، کەعبە کێچ بوو؟ مەسجیدول ئەقسایە ڕووخاوە؟ ئەمن خەمی خەڵکی ئەو وڵاتەمە و گوزەرنامەکەم ون کردووە))، ئەفسەرە نەجەفییەکە، بەدەم کەت کردنییەوە گوتی: ((بە هەنگتەوە دیارە کە کوردی، نەک عێراقی، سزای کێچبڕی نایاسایی لای ئەمە زیندانە)).

مانای وشەکان:
– دەنەهانەپ: پەناهەندە، بەڵام بەپێچەوانەوە.
– تەناف: واتە تەل، تەنافباز: واتە تەلباز، ئەو کەسەی کە لەسەر تەل دەوات و نمایشت دەکات، سەرک.
– گوزەرنامە: واتە پاسپۆرت.

لە بەردەم پەنجەرەیەکدا.. شیعری عەبدوڵا سەمان(مەشخەڵ)

ئەمستا لە بەردەم پەنجەرەیەکی بەتەنگ و بەیە وەستاوم
دڵپ دڵپ ئاونگەکانی سەر سووزەگیای ژین دەژمەرم
لە تەیمانەی تەمەنەوە دڵوانمە بەفیدانی ئەو هەموو ئەژگارانەی
کەپەبوون لە دەشکان و نائومێدی
کە پەبوون لە خەخواردنەوە و پشت گوێ خستن
کە لەوەژ بوون لە تەنیایی،
هەک وەک تەنیایی بارانی وشکەساڵکی ئەم ژیانە بریندگە.
لە تەیمانەی تەمەنەوە دڵوانمە ئەو خەندانەی
بەئەوەی تاقە هەبوارەک بییان بینەت!
وەک گوڵەای پایز هەوەرین.
لەدامێنی ئەو پەنجەرە ێیش چەرموویەی ژین وەستاوم
کە شووشەکانی لە بەردەم خەمی درز تێبوونا دووچاری هەرەس هاتوون
خەم دەبینم پیرەدارەکی تا بنی کەڵەگەتم
هەگم بەناخی زەمینی پەلکەنگینەی ژیانا چەتە خوارێ
لەدامێنی ئەو پەنجەرە ژەنگگرتووەی هەورەبانی بەکەسیم
بیر لە سەفەری باندەکانی ئومێد و
بیر لە سەاوی هەورەکی ڕەشی سەر ئاسمانی خەیاڵ
بیر لە شیعر و
گریانی منداڵەکانم و
خەمی سەر ڕووخساری ژنە کەچەریەکەم دەکەمەوە.
بیر لە چەک و دروشمەکانی ئاپڕین
لە سەنگەرەکانی خەم و
لە گیانبازی کەترەکانی خەشباوەی دەکەمەوە.
لە تەیمانەی تەمەنەوە پەنجەرەکەم بەکراوەیی جێدەهێم
تا پەپوولە ڕەنگاوەڕەنگەکانی ئومێدی لەوە بچنە ژوورێ و دەرێ
تا گەرانی هاوەڵکانم ببیستم و
باندەی شیعریشم بدات لە شەقەی باڵ
پەنجەرەکەم داناخەم و چاوەڕوان لەپشوازی وێنەکانی منایما
دەوەستم و

یەکێ یەکێ فیلمەکانی نەهامەتی و بەشمەینەتی
بە باخچە و مەرگ و گۆڕەکان دەگەمەوە.
لەدامێنی پەنجەرەکی تەمەنمەوە ڕادەوەستم
جگەرەیەکی ئەریدە دەکێشم و
فەریدەیەک لە تانوپۆم بەدەستەوە
بەجووتە نەعلی ئیسفەنج و شۆتکی کەنارەکانی هاوایێوە
چاو دەبەمە ئەو ڕابردووی پڕاوپڕ لە چیرۆکێ دەسارد و
خەمهێنەرەکان
پڕاوپڕ لە نیگا ونبووەکانی نەو کۆڵانەکانی چارنووس.
لەو دامێنەی پەنجەرەکێ کراوەکەمدا دەوەستم و
داهاتوو گوێباران دەکەم
باڵندەکان بەرەو فەین بەرە دەکەم
ژین دەنەمە نەو تابلۆیەکی جوان و
خێشم لەنەو پەنجەرەکەی ژیانەوە هەڵدەدەمە کۆتایی شیعرێکی تازە
خەم فڕی فەین دەکەم و
دەبەمە چۆلەکەی پەیامێک بۆنەو دەی ئاسمانەوە
دەبەمە ختووکەی خۆشیەک تا منارەک ژیر کەمەوە.
یاخود دەبەمە نامەیەک و
لەجانتای کچەکدا دەبەمە گریان یاخود بزە و خێشی
وام لە دامێنی پەنجەرەی ژیانەوە و شیعرێک هەردوو دەستی گرتووم
خەمێک دەی کردووم بە مۆگای بەدەنگی
تازە ئیتر نادەتوانم پەنجەرەکە جێبهێڵم و
نە دەشتوانم جارێکی تر لەگەڵ جوانی شەڕ بکەم و
ببمە هاوڕێی خەم و پەژارە و دەتەنگی.

عەبدوڵا سەرمان(مەشخەڵ)
سەرەتای تشرینی دوەمی ۲۰۲۳

بەرچنەیەك لەگۆڕە شیعر.. ستار

ئەحمەد

تۆ یاری بەگەردانەی فرمێسکەکانم بکە..
ئاگاداربە هەیانمەوەرێنە،
منیش دانەی باران کێدەکەمەوە.
بازمەدە بەسەر وشەی ژیاندا..
نەوەکوو پێت لەپیتێك هەکەوێ ،
خەم دەم..
بەرچنەیەك لەگوڵەشیعر ،
پریاسکەیەك..
لەوشەی تەت بێ دەکەمەوە.
تاریکی تووڕەدەم،
کازیوەت لەبەرك دەنێم ،
دەزانم دەستەکانت..
لەپەنجەت دەگەڕێن،
بەیانیان..دەدەم بەشانداو
سپێدە،لەخەندەی گوڵ وەردەدەم.
کاتێ لەرێگە،بەردێك..
سێبەرمی شکاند،
ئەستێرەیەك لەسینەما داگیرسابوو.
دیارە ئەمێم لەدوێنێ دزیوە..
ئایێندەش ،رووتبوونەوەی مەبەستە لەخەون،
بەربوونەوەی رستەیە لەهێ،
بزربوونی وشەیە لەپەیە.
ئەگەر نەگەیشتمە ژوانگەت ..
رێگەیەك رایکێشاوم بێئەوێ .
تێش وەرە…
دەزانی پرسیار لەسایەی غوربەتدا…
گوشینی دەستە بێ شینبوونی نیگا،
مردنی ژانە بێ جەژنەزای هەڵهاتن.
بەسەر بەرزاییدا سەرکەوە…
هەتاکوو دەگەیتە..رووپێوی رێخی گیان.
جوانیەك لەدرەخت وەرگرە…
نەسیمێك ببەخشە بەباران.
من دوورم..دەمگەیتێ…
گەر هاتی چەترت ناوێ,,,

بۆ کوچ و کوژانەوەی کێوە.
بەتاڵی بارانا خۆت هەواسە،
بۆ ئەوەی نەزانن،
شەوگارت لەتۆی بەفرا خەوانە.
وەرە پێکەوە…
خەناوکەی فرمێسك ببینەوە.
رستەکان لەجوانی هەکشین.
گوێ لەسنگی کێوەدەین..
دانەی باران کەَکەینەوە.
پیت بۆ وشەکان دابنێین

ستار ئەحمەد

یەکەمجارە.. شیعری نوێزاد بەندی

یەکەمجارە
باران بۆ و
نێمە ئای! خۆزگە بمبینیایە ..

بۆ مناڵێک ئێمە
ئێستا گۆاکانی
باخچەی باپیری وەریون ،
بۆ .. یارمەتییەکی بۆ ..
قاوێیەکیشی لەگەڵدا بخۆرەوە ..
بۆ شاعیرێکی دڵوڤاند ئێمە
ئەگەر سەفەرت کرد ،
لە فڕۆکەدا شیعرێکی
جوانی بۆ بخوێنرەوە ..
بۆ هەور ناڵێم تۆی مەکە ،
بۆ قسەم ناکا ..
بۆ بای وەشت ناڵێم

قژی تەک مەدەرەوە ،
بە قسەم ناکا ..
بە غاز فرۆشکە ئەڕۆم ،
لای ماڵی باپیری مەیکە ،
بە فلوت و هات و هاوار ..
دانیشتنەکەی
بە تەک و پەک مەدەرەوە ..

یەکەمجارە ،
باران ببارە و ..
شیعرەکت بە نەنووسم ..
بە لافاو ناڕۆم
کرەلا سپییەکەت قوتاویی نەکا ،
بە قسەم ناکا ..
هەوخسارم بارانی پیا ئەچڕێ و
هەشتا چەترەکەم هەڵنادەم ..
دوو سێ پیادە سەیرم ئەکەن ،
لە نەوان خەیانا ئەڕۆن :
یان چەترەکەی ئیش ناکا ، یان
خەی لەکارکردن وەستاوە ..
بە هەورە بروسکە ناڕەم مەیترسێنە ،
بە قسەم ناکا ..
بە لای درەختەکا ئەڕۆم ،
خەی شتووە و هەئەلەرزە ..
پشیلەیەک لە ژێر مەردەکا
تەماشای دەنکە بارانەکان ئەکا ..
چاوەڕێی چەلەکەیەکە
ڕەی هەلانەکەی هەڵە کا ..
بە خەم ناڕەم ڕەی پە مەگرە ،
بە قسەم ناکا ..
چەلەکەیەک ئەڕە بەسەرچاو ،
ناڕەمە بەر پەنجەرەکەی
با دەی دانەخورپە ..
بە تەنکەر ناڕەم بەوەدا تێنەپەڕە ،
بە قسەم ناکا ..
گەواڵە هەورە وا هەنای ،
ژێر تاریکە ،

مەڕۆ ..
نەک لافاو ، برسی بێ و بتبا ..
ئەمشۆ لە دیار یادگارەکانی با پیرت ، ئارام بگرێ ..
گەر تەنیایی نیازی خراپ بوو ،
پێم بڵێ ..
بە ئاوازێکی چەشمەزار ئەڵێم
بڵێت و ..ژوورەکەت پڕکا لە نەتێ ..
بە خەمبارین ناڵێم نایەت ،
بە قسەم ناکا ..
هیچ بیر لە من مەکەرەوە ،
لە هەر گۆشەیەک بوانی ،
خەمە توند بەرەکت ئەگرێ ..
لە هەر ڕێگایەک بتەوێ ،
سەردانم کەی ، بەرز و نزمی و
هەڵەت و بازگە ناهەڵن ..
هەر ئێندامەکم شارەکی
بەردومانکراوە ، ئازیز ..
با نەکەوێتە ژێر دار و پەردوو ..ئاگر ..
ووشکە ساڵیی ڕاناسپێرم ،
باخچەکانت نەخاتە لێستی وشکبوون ،
بە قسەم ناکا ..
بە خۆ ئەڵێم ، نەهێڵە زەر بیرکەیتەوە ،
بتخاتە ژێر ڕەشماڵەکی ،
تا تێر بنوی ..
بە درێن ناڵێم ، ئەمشۆ مەیە ..
بە قسەم ناکا ..

یەکەمجارە ،
باران بێ و
نەڵێم تۆ بڵێی ،
لەگەڵ تاوە ، نەیەتە خوار ؟
بڵێی باڵندەیەکی تۆ
لە نەوانماندا نەبێتە
دانوستانکار ؟ ..
داوا لە هیچ کەس ناکەم
هەواڵکی تەم بە بەنێ ،
بە قسەم ناکەن

بروسکەکان.. شیعری ستیڤان شەمزینی

بروسکەی یەکەم

بە تەنیایی لە دایکبووم
عومرێک بە تەنیایی ژیام
لەناو حەشاماتیشدا
بە تەنیایی مردم
وای لە من
زامێکی چەند تەنیا بووم!

دەریایەکی خامۆشم
ئاگرێک وەک پاپەڕێک
بەسەرمدا تێپەڕیت
رەنگە دەزگەکی ئاویی بم
ئاگرێک وەک نەهەنگێک
لەناومدا بژیت
بەهەشتەکی مەنگم

ئەم گەردوونە زەر چڕە
پرسیارم لە خەم کرد
کوانێ مرۆڤ؟
دەنگەکی نادیار وتی
مرۆڤایەتی دەمکە قەی تەکەوتووە
لە جەگەیدا ژمارەیەکی بەشوومار
لە رەبەتی پارەپەرست
نیشتەجێی زەوین

شەشگەڵکی کۆنەپەرستم
لە ئاوابوونی مرۆڤدا
خۆن
بەهاتنی مرۆڤایەتییەوە دەبینم
لە زەمینی ئافاتی خۆویستیدا
خۆن
بە شەشی ئۆینەوە دەبینم
لە سەدەی قاتوقڕیی شکۆماندیدا
خۆن
بە ژیانکی باڵا بەرزترەوە دەبینم
ئۆگەر تەیش وەک منیت
بە دوو دڵی بڵێ: کۆنەپەرستم

نازانم روو لە کوێ بکەم؟
بە هەر لایەک ئاوێ دەدەمەوە
ژیان لە پشتی مەرگەوە
خەی دەشارێتەوە
کانی خنکاو سەاوم لە دەکات
هەوای سیلاوی هەڵمدەمژێت
نیشتمانم
لاشەیەکی ساردەوە بووە
تاراوگەش دەکەڵان
کە گەڵکی هەیە بە فرۆشتن؟
بە نرخکی گونجاو لێی دەکەم

بەختەوەریی پەشاکەکی تەسکە
بە بەری مندا ناچێت
غەریبی بەر لووتی گرتووم
ناهەڵێت بەنی عەتری
خاکی نیشتمان بکەم
تاریکیی تاراوگە لیخنی کردووم
بوار نادات، ژنک

بمکاتە رووبارەکی ئیرەس
لەم بگرێن
با مەرگ بە ئەسپەکەیەوە بێت
بە زنجیر بەدوای خۆیدا رامکێشێت
کە ئەم پیاوە گەدایەی لە بیرە؟
لەوانەیە تەنیا یەک ژن هەبێت
بە نهێنی فرمێسکم بە بژێ

وەرزی باران.. شیعری\ سمکۆ ئەحمەد ڕەشید

کراسەکەم
هێشتا بەسەر تەنافەکەوەیە
ئەوەی با بردی
ترپەی تەمەن بوو

دەست لە سەبەری درەختەکان
دەکەشمەوە
بژنە هەتاوەکم هەیە
فێنکترە

هەموو بەشاییەکانی خەم
بە (تە) پە دەکەمەوە
تە وشەی گونجاوی منی

، بەسەر ستونەکانەوە
ئاهاکان گیان لە دەست دەدەن
کە با دەخەوە

لە ترافیکەکان ناوستم
کە لەگەمای

هەموو ڕەنگەکان سەوزن

،مەسرەفگەرا نیم
وەرزی باران
چەترەک بۆ هەردوکمان بەسە

،موچەکەم نا
ترپەی دڵ و هەناسەم
دەخەمە سەر هەژماری تۆ

،سپێندارەکانی دەگەڕێ
بۆی سەر بە کامە زەن بن
!کوکووختییەکان

دڵم
ناگەمە هیچ شوێنێک
! ئاوارە شوێنی کوا

کەس ناگاتە ئەوسەری کەمان
لە هەگبەی (با) بگەن دەکا
.خۆنی مرۆڤ

هاوار و ئاگاداری یەک بە خاوەن دوکانێکانی قەیسەری نەقیب و شوێنەوارە کوردی یەکان لە شاری سلێمانی و بازاڕەکانی

هاوڕاتیانی بەڕێز و دڵسۆزانی بە ئەمەکی شار

هەروەک و لە هەواڵەکان بینیتان و بیستتان. کە لە هەردوو شاری. هەوڵەرو کەرکووک کاری تێکدەرانەو سووتان لە بازاڕو شوێنەوارە کۆنەکانی ئەو دوو شارە ووی داوە، ئەمە دەستی ئەنقەست میتی

تورکیا و بۆ ئاگاداری خائین و خۆفرۆشکانی کورد دەچێت بۆ ڕۆژهەڵاتی کوردستان و ئەو هیواداربن لە ئاست ئەم ماڵوێرانیە کە بە دەستی ئێنقەست دەکرێت ..خۆ ئامادەکردن دژ بەو کارە وەک دانانی کامێرای چاو دێری... کارەستەی پۆیست لە هەڵگیرسانی هەر سووتان و ئاگر کۆتنۆیەک... چونکە گەر لە ناو قەیسەری نەقیب ئەو کارە ڕوو بدات دەبێتە ماڵوێرانی زۆر کەس و تەکدانی شوێنەوارە کانمان و زۆر دوور نیە یەبێتە کارەسات... دوژمن لە فرسەتێک دەگەڕێت و دەیەوێت ئەو کارانە ئەنجام بدات.
تکایە ماڵ و حاڵ و قووتی خۆت و وڵاتت بپارێزە.

خەمخۆرێکی نیشتمان و خەڵک

زانکۆی بۆ فەلسەفە هزرەهژارە.. ئازاد حەمە

دەستپێک: غەدرکردن لە فەلسەفە

بەرتەسککردنەوەی بازنەی بیرکردنەوەی فەلسەفیی لە زانکۆ غەدرێکە لە فەلسەفە دەکرێت، کە دەشێین زانکۆ، مەبەستمان مامۆستا و خوێندکاری زانکۆیە، کە هەردوو پێکەوە لە ئەستادا ئەو غەدرە لە فەلسەفە دەکەن. ناشکەمەندیشە بۆ زانکۆ، یان نەوەندی ئەکادەمیی، غەدر لە فەلسەفە بکات. بۆ گشتی غەدر هەڵدەیە و بەشکیشە لە خراپە و قسەکردنیش لەبارەیەوە دەچێتە خانەی فەلسەفەی نەوشتەوە. واتە لە کاتییدا ئەوەی غەدرمان بۆ شرۆڤەدەکات هەر خودی فەلسەفەیە. ئەی باشە فەلسەفە دەبێت چۆن قسە لەو غەدرە بکات لە خۆی دەکرێت؟
فەلسەفە بەخۆی دژە غەدرە، کەچی دەبینین بۆ ئاشکرا لە زانکۆکانی هەرەمدا غەدریلێدەکرێت. باشە بۆ ئەم غەدرە لە فەلسەفە دەکرێت؟ ئەم پرسیارە تا ئەندازەیەکی زۆر گرنگترین پرسیاری ئەم نوسینە کورتەیە و هەوڵنی نوسینەکەشە. بەسەی غەدر ناهەمواری دەنێت و شکەمەندیش تەکدەدات. بەکورتی لەبەر ئەو غەدرەی لە زانکۆکانی هەرەم لە فەلسەفە دەکرێت، فەلسەفە جێپەی لەژە. هەر ئەوەش، کە ناحەزانی فەلسەفە دەیخوازن. ئەو دەمەش غەدر لە فەلسەفە دەکرێت

پرسیاری فەلسەفیی، کە کرێکی فەلسەفە پێکدێنێت، سەریلێدەشێوێت.
ئەو فەلسەفەیە مانا بە واتای پرسیار دێدات، وا لە پرسیار دێکات لە بەرتەسکیی دەربازیبێت. فەلسەفە ئەمە دێکات، چونکە شوێنی بەرهەمهێنانی هەزرە. بەیە وشەدانیی ئەم نوسینە بۆجەرەک ئاقاروەردەگرێت، کە زانکۆی بە فەلسەفە زانکۆیەکی هزرهێژارە. لەرە بگشتی قسە لە زانکۆ دەکرێت و جارجارەش قسەکردنەکە بە دژی زانکۆ لە نێوەندی ئێکادەمی کوردی تایبەتدەکرێت. لەبەرئەوە سەرنجدەخینە سەر زانکۆ و فەلسەفە، چونکە فەلسەفە لە زانکۆدا وادێکات خوێندکاران ئامرازگەلی جیاواز بە گەیشتن بە دید و تێوانینەکانیان بکاربەرن و ڕەبەبینن لە بەرینکردن و بۆچوونایەتیکردنی بیرکردنەوەکانیان و خەشیان لەسەر ڕاڤەکردن و ئامانجی تەکمە و فرەهەند ڕابنن.
هەر لەرەدا دەپرسین: ئەمە پرۆژەی فەلسەفییمان هەیە؟ چۆنگە زانکۆ دروستکەری پرۆژە فەلسەفییەکان بێت و بشکارێت دەستبژێری ڕووناکبیریی لە کەمەگەدا دروستکات،لە زانکۆ ناتوانێت بمانکاتە فەیلەسوف. بەیە لەرەدا دەکرێت پرسیارێک ڕووبەڕووی خوێنەری ئەم نوسینە بکەینەوە: چۆن دەبینە فەیلەسوف؟ بەیە وادەم،چونکە باوەم بەویە زانکۆ ئەو کارە ناکات. زانکۆ کارگەی بەرهەمهێنانی فەیلەسوف نییە. بووڕە فەیلەسوف پرسیەکی ئاواز و دژواریی هزریی و تەماتیکە و دژ و هەلومەرجی خۆی هەیە. لەبەرئەوە ئەم نوسینە باوەی بەویە، کە کۆشەی فەلسەفیی زانکۆکانمان تەنها کۆشەی خودی زانکۆکان نییە، تەنها بە خوێندنی باڵاوە گرێدراو نییە. کۆشەی فەلسەفە کۆشەی هەموانە، بە تاک و کەمەگەوە. ئەم کۆشیەش تەنها پێوەندی بە کردنەوەی بەشی فەلسەفە و داخستنی ئەم بەشەوە نییە لە زانکۆکان. کۆشەکە پێوەندی بۆچوونیەتی مامەڵەیە لەگەڵ فەلسەفە وەک بوارێک لە بیرکردنەوە و تەماشان، بە چۆنیەتیی دیالۆگکردن لەگەڵ کولتووری دەرەکیی و کرانەوە لەبەردەم شارستانیەکانیتردا.
خواستی فەلسەفە خواستێکی کەسیی نییە، خواستە بە پەرەدان بە دەرکەوتن و باڵاخستنی بیرکردنەوە و تەماشانی فەلسەفیی لە نێوەندی ئێکادەمیدا. ئەمە وادەکات فەلسەفە بکارێت هزر و هۆشیاری تازە لە نێوەندی ئێکادەمی و کەمەگەدا بباوبکاتەوە. ئەم بەشە هزرییە،کە ڕوویەکی شارستانی و عەقڵی گشت نەتەوە و کەمەگەیەك نیشاندەدات، کە دەتە ناو زانکۆوە وادەکات مامۆستا و خوێندکار خەیان لە قەڕەی بابەتگەلی فرەئاستە و نەخەمیو و سیروسەمەرە بدەن و دەرفەتی تێگەیشتن لە بوونی مرۆڤ و ڕوانینی ئەم مرۆڤە بگەن. ئەمەش بە ئەم چرکەساتەی کەمەگەی ئەمە پێویستە. کەواتە بە ئەوەی کاتای بە غەدرکردن لە فەلسەفە لە زانکۆ بهێنرێت، دەبێت زانکۆ ببەتە شوێنێک

بە دروستکردنی ووناکبیریی فەلسەفیی. ئەم ووناکبیرییە فەلسەفییەش ناکرێت تەنیا خۆی لە ناو زانستە مرۆییە کۆمەڵایەتییەکاندا قەتیسبکات و دەزی زانکۆش واپۆیستدەکات فەلسەفە پەلبهاوێژە بکرێ بۆ بەشکانی کەڵەزانستە سرووشتییەکان(پزیشکی، فیزیك، بایۆلۆژی، ماتماتیك، کۆسمۆلۆژی، فۆلکناسی، فەلسەفەی کوانتەم، ئابووری، جوگرافیا، جیۆلۆجی، کیمیا و ...) و لەوشەوە بگرە فەلسەفەی جێندەر، فەمینیزم، ژینگە و یاسا و جوانیناسی و.....
لەو سەنگەیشەوە ئەو دەڵێین، هەرکە فەلسەفە هاتە ناو زانکۆوە دەکارێت ببێتە پلاتفۆرمێك بۆ گۆشەپێدانی ئەکادەمی (سەنتەری پڕۆپێدانی هزری ئەکادەمی) لە زانکۆ. لەڕێگای ئەو نووسینەوەی دەکرێت گۆشەبەدرێت بۆ چەند لایەنێک: دروستکردنی داتاباسێك(کتێبخانەیەکی ئەلەکترۆنی) تایبەت بە هزری جیهانی، هاوچەرخکردنی ئاستەکانی وانەوتنەوە، بنەمادانان بۆ بۆهاکادەمییەکان، وتنەوەی بابەتی بیرکردنەوەی ڕەخنەیی، بیرکردنەوەی لۆژیکیی، بیرکردنەوەی گومانامێزی و بیرکردنەوەی داهێنانیی، دروستکردنی نووسندکی هزریی بۆ ڕاڤەکردن و دیالۆگی ململانێکان، میوانداریکردنی بیرمەند و ووناکبیرە نودووەتیەکان و سازکردنی کۆنفرانس و مۆزگردی هزریی گلوبال. هەموو ئەوانەش پێویستی بە مامۆستا و خوێندکاری زمانزان و هەزرکراوە و ئاشنا بە تازەگەریەکان. لەڕووە غەدر لە فەلسەفە لە زانکۆ ووە لە ئاوابوون دەنێت.

هەتیبوونی زانکۆ

فەلسەفە دایکی زانینەکانە لە زانکۆ، کەواتە زانکۆی بێ فەلسەفە هەتیوە(بێ دایکە) و پێیوەندی نێوان فەلسەفە و زانکۆش وەک پێیوەندی نێوان دایک و خۆزان وایە. چەوسانەوەی دایک بە مانای چەوسانەوەی گشت خۆزانەکە دێت و هەتیبوونی زانکۆش تەنها بەهۆی بێ شوێنکردنی فەلسەفە و سینەوەی لە ئەندێشەی زانینی ئەکادەمیدا دێت. فەلسەفە لە زانکۆ، فێربوون بە گشت پسپۆرییەکان دەدات و واش لە زانین دەکات بیربکاتەوە. بەم جۆرە، فەلسەفە،کە دەکەوێتە ناو زانکۆوە لۆژیک و ڕەوشت شانبەشانی بوونناسی و بیرکاری لێکدئاڵێن و یەکترتاودەدەن.
لە نووسندی ئەکادەمیدا، کە فەلسەفە ووندبێت خۆزانی ئەکادەمی دادەمێت. نامانی فەلسەفە لە زانکۆ نامانی دایکە. کاتێک زانکۆ فەلسەفە دەخاتە دەرەوەی خۆی، بەوە زانکۆ هەتیو دەبێت. هەتیبوونی زانکۆ گۆڕبووونێتی بە بێ دایک(سەرپەرشتیار)، ئەو دایکەی شتی

فەردەکات. هەروەک مردنی دایک، کە بە کەسی تر جێگایپێنابڕێتەوە، فەلسەفە لە زانکە، کە نەما زانینی تر جێگای ناگرێتەوە، چونکە توانای فەلسەفەیان نییە و تامی فەلسەفەش نادەن. ناوی فەلسەفەش لە زمانەکاندا (بەنموونە لە فەرەنسی، ڕووسی، عەرەبی...و) مێیە، ئەمە نیشانەیە لەسەر هەزی بەرهەمهێنان لە فەلسەفەدا و هەستی دایکبوونەکەشی. لەبەرئەوە فەلسەفە وادەکات لەو زانینە بکەوێنەوە زانکە دەماندات.

فەلسەفە گۆڕەکە، بە زەدە

فەلسەفە پێیگیرییە (بەدواچوونە) بە شتەک، کە هەشتا نییە، نیمانە، نەهاتووەتەدی. شتەک جارە لەبەر نییە، لەوێیە. لەبەر نییە و دەچین بە ئەوە تا بیدەزینەوە. فەلسەفە تەقەلایەکە بە دەزینەوە، ئەمەش بەو واتایەدێت، کە فەلسەفە گۆڕانە بەدوای شتەکی بزر و وون دا.
چۆن فەلسەفە بەو وونبووە دەگات؟ ئەبەتە بە گۆڕان و پشکنین، کە دواتر بە دەزینەوە کۆتایدێت. هەروەها بە پرسیار و لێپێچینەوە لە گشت شتەکان. لەبەرئەوە کاتێک فەلسەفە دەپرسێت تەنیایی چییە ئەمە بە ئەوە دەکات تا لە سەراغی وەڵامەکدا بێت بە چەمکی تەنیایی. کەوتنە سەراغی شتەک هەوڵدانە بە پێیداکردنی ئەو شتە، دەزینەوە و بەدواگۆڕان بە ئەو شتە. فەلسەفە کاتێک دەپرسێت بە دەبێت ناوشت هەبێت دەخوازێت بەدوای وەڵامەکدا وەبێت بە ئەم پرسیارە. ئامرازی سەرەکی لەم گۆڕان و سەراغپرسینەش بیرکردنەوەیە. ئەم شێوازەش لە بیرکردنەوە بە زانکە گرنگە و پێویستی مامەستا و خوێندکارە لێیەکاتدا.
وەڵای ئەوە، لەناو فەلسەفەدا وەبێوونێک بوونی هەیە. راستە وەبێوون سەرگەردانییە، لە گۆڕانیشە بەدوای ئەوەی وونە. دیارە دوای پرسەی گشت گۆڕانکیش کردەی دەزینەوە لەدایکدەبێت. واتە ئەوە دەدەزینەوە، لەمان بزربووە، کە وەبێبووین بەدوایدا. کاتێک وەدەبین بەدوای شتەکدا، ئەمە بەو مانایەش دێت، بەدوای وەڵام، کە چارەسەرە، دەگۆڕیین. وەڵام، چارەسەر، ئەو شتەیە لەمان وونبووە و بەدەزینەوەشی ئیدی فەلسەفە ئارامدەبێت و ئەوە دەکاتە زەدی کاتی خۆی.
ئەبەتە لەناو ئەم پرسەی گۆڕان و سەراغکردنەدا گرفتارییەکیش بوونی هەیە. خودی فەلسەفەش لە پێیوندیدایە لەتەک چەمکی گرفتاریی. چونکە فەلسەفەکردن کردەیەکە لە گرفتاریی. پرسیاری فەلسەفەیی جارە گرفتارییەکی تەدایە، کە دواتر دەبێت بە ئارامی و دەربازبوون لەو گرفتاریی و شکستییە. فێڵەسوف شکێت و

ماندووەبێت تادێگات بە وەڵامێکی پێسەند، کە شایانی ئەو پرسیارەبێت سەبارەت بە هەڵچوونک و مانای چەمکێک کردوویەتی.
ئەم مانای ئەوەیە فەلسەفە ئاوارەیە، بە جۆگایەک، دەگمەنێت و دەخولێتەوە تا ئەوە بدەستبهێنێت، کە نیمانە. کەوابێت دەکرێت بپرسین: فەلسەفە زێدی هەیە؟ فەلسەفە بە هەبوون و بەردەوامی خۆی پەیوەستی بە زێدە؟ زێدی فەلسەفە زانکەیە؟ نەخێر زانکە زێدی فەلسەفە نیە. لەبەرئەوەی فەلسەفە بە زێدە گشت شوێنک بە زێد، بە نیشتیمانی خۆی دەزانێت. لە هەموو جۆگایەک بوێرانە فەلسەفە دەپرسێت: درێ چیە؟ میهرەبانی بە هەیە؟ …و. بیرکردنەوە، کە ناسنامەی فەلسەفەیە، لە گشت شوێنکدا بوونی هەیە. ئەمە وادەکات بیرکردنەوەکان زێد بە فەلسەفە داتاشن. زێدی سەرەتای فەلسەفە یۆنان بوو، دواتر بوو بە شوێنی تر. ئێستاش زێدی فەلسەفە وا لەو جۆگایەی بیرکردنەوە تیایدا لە تەپکدایە.

فەلسەفە گرنگە پێتائاسا لە زانکەکاندا بەاوببێتەوە

فەلسەفە بابکرێت بە پێتا و لە حەرەمی زانکەکانماندا بەاوبکرێتەوە. هەرکە ئەوە کرا ئەو کات فەلسەفە ڕاستەقینەی خۆی وەردەگرێت. ئەمەش لەبەرئەوەی، فەلسەفە داکیرساندنی مشخێڵی زانینە و هیوای هاتنی ڕووناکی بیرکردنەوەیە. لەهەر جۆگایەکدا فەلسەفە سەوزبێت لەوە کەشکی باوەڕبەخۆبوون و دادوەری لەژیکی بنیاتدەنرێت و گریمانەناسی و بێگەمەندی وگەردەخرێت.
ئەم پێتایە ئەو پێتایە نیە،کە پێش مەرگ دێت. ئەم پێتایە مانا بە ژیانمان دەدات و وزەی بیرکردنەوەمان بەهێز و دووربین دەکات. فەلسەفە، کە خۆشەویستییە بە دانایی، بە بەاوبوونەوەی ژیانمان لەوانلەودەکات لە بەرکەتی دانایی. بەیە پەمانوایە فەلسەفەکردن هەنگاوەکە بە خێتەندروستکردن. بەمجۆرە پێتای فەلسەفە پێتای دانایین.
تەندروستبوون لەڕێگای فەلسەفەوە شیاوە؟ بەڵێ. چونکە فەلسەفە ئارامیهێنەوە. ئەو ئارامییە دوای ئەوە دروستدەبێت، کە تێگەیشتن دێت. فەلسەفە تێگەیشتنمان دەداتێ سەبارەت بە ژیانی ئەمە و بوون. فەلسەفە بە پرسیارکردن و زەر بەدواچوونکانی هاوکارماندەبێت لەوە حاڵیبین لەیحاڵینەبووینە.واتە فەلسەفە بێتیشکخستنەسەر ناڕوونی و بەدحاڵیبووونکانە. زانکەش، ئەو شوێنەیە،کە کەی زانینەکانی تیایە و فەلسەفەش لەوێندەرە هەڵدەستێت بە ئەرکی خۆی. ڕاستە فەلسەفە لە زانکە، هەر زانکەیەک بێت، ڕووبەڕووی چەندین ڕەگریی و ئاستەنگی چاوەڕوان نەکراو دەبێتەوە، بەڵام فەلسەفە، بە ئامادەبوونی لەناو کایەی ئەکادەمیدا ڕاچەکین دروستدەکات، زانین دەخاتەڕپرسیارەوە،

گومان لە فەربوونی تەکمە و رەها دەکات و تێگەیشتنی تر و جیا دەنێتەکایەوە.
ئەو ژینگە تەندروستەی فەلسەفە لە زانکە دروستیدەکات، تەنها ئەو ئەتوانێت ئەوە بکات و لەو ڕووەشەوە فەلسەفە ئەزموونی زەرە. ئەزموونی فەلسەفە لە بەتەندروستکردن بە مێژووەکەی دەگەێنێتەوە. زەرەک چەمک هەن (دەروون، گیان، ئاوەز، جەستە، ئاگایی و.....) ئەمەی مرۆڤ سەرەتا لەیحاێنەدەبووین، کەچی ئێستا بەهەی مشتومڕە فەلسەفییەکانەوە زانینەکی زەرترمان لەسەر لەحاێنەبوونەکانمان پەیداکردووە. بەیە کاتێک فەلسەفە پەتائاسا لە زانکەدا بەاودەبێتەوە، بەجیاوازی، لەناو زانستە مرۆییەکەماێاتی و زانستە سروشتییەکان دا ڕاچەکینی ئێپستیمی(مەعریفی) چاوەڕوانەکراو دروستدەکات.
گەر لەگەڵیین فەلسەفە لەناو کایەی ئەکادەمیدا پەجوەڕ بێت، دەزانێت چەن ئیشی خەی دەکات، چەن تیشکدەخاتەسەر ئەو زانین و تێگەیشتنانەی پەراوێزخراون و بە سیما و وونن. فەلسەفە لەناو زانستەکاندا دیالۆگدروستکەر، کەشەی دووانەییە چەمکییەکان چارەسەردەکات و شرۆڤەی ئاماژە کولتووریەکانیش بەرباسدەخات. بەکورتی فەلسەفە، گەر بواریبدەن، لەناگەێت زانکە هەژارهزرێت، جێگایەک بیت بە وەلاوەنانی پرسیار و قەزاوەنکردنی گومان. چونکە فەلسەفە گفتوگۆی دەوەمەند سەبارەت بە چەمکە سیاسی و مێژوویی و زمانەوانییەکان شانبەشانی چەمکە بیرکاریی و بایۆلۆجی و پزیشکییەکان دەنێتەکایەوە.

ئەرکی فەلسەفە لابردنی بەربەستەکانە

ئەرکی فەلسەفە لابردنی بەربەستەکانە (ئالان بادیە). بەربەستەکان تایبەتمەندیی خەیانیان هەیە. زەرجاریش بەربەستەکان بەسەروبەرانە دەنەپشەوە. بەربەستەکان لەیەک کاتدا ئامادە و نائامادەشن. هەندێک لە بەربەستەکان لە گشت شوێنەکدا هەن. بەپێچەوانەوە هەندەکی تر تایبەت و جیان و ژینگەی خەیانیان هەیە. لە فەلسەفەدا لەبەرئەوەی هیوابەاوی بوونی نییە، بەیە فەلسەفە لەزانە لە لابردنی بەربەستەکان.
بەربەستەکان دەدەنگ و نیگارانییەکانن، کە لەرە و لەوە ڕەژانە ڕەکەوتی دەکەین. وەکیتر، بەربەستەکان کەسپن، تێگەرێن و خەیان وەک کەشە نمایشدەکەن. لەبەرئەوەی فەلسەفە خەی بە دایکی دیالۆگ دەزانێت، لەهاتووە لە ڕووبەڕووونەوەی کەشە و تەنگەتاویی. دەستەواژەی بەربەست بە فەلسەفە ڕاگوزەر و هەڵەمەکی نییە. چونکە

بڕبڕەست لەمپەر و ئاستەنگەنڕە. ئەو تێگەڕە و ڕێگرانەیە دەماونەستنیت. دوای هاتنی تێگەڕە و بڕبڕەست جووڵە نامێنیت. فەلسەفەش، کە دایکی گفتوگۆ و مشومڕە و ئەمەش بەهێزکەوت نییە و بڕی مژووی کە لە گفتوگۆ و پرسیارمەندیی، لەناو قورسترین کەسپ و بڕبڕەستەوە سەریدەرهێناوە. ئەو مژووەش پەماندەت مڕامی فەلسەفیی مڕامێکی مڕۆیی و مژووکەش لەتەک ئەو باسوخواسانەدا دەستەملان بووە، کە لەپەناوی مڕۆقدا هاتوون.
لەو شوێنەی کەسپ و تێگەڕە هەیە، کاری فەلسەفە لابردنی کەسپ و تێگەڕکانە. فەلسەفە ئەمە نەکات بە هەیە! زانکە، کە پێ لە کەسپ و تێگەڕە، بەهاتناوەوەی فەلسەفە کەسپ و تێگەڕکان ڕەوتەتر وەردەگرن و لێگەڕ کاتیشدا بە گفتوگۆی شیکاریی بڕەو نەماندەچن. هاوکات فەلسەفە کێشکەی بیرکردنەوەی لەژیکی و داهێنانییە، ئەمە وادەکات فەلسەفە بپرسێت: چۆن زانبین بەسەر کەسپ و تێگەڕکاندا؟ بە زانبوون بەسەر کەسپ و تێگەڕکان لەناو کایەی ئەکادەمیدا پەویستمان بە فەلسەفەیە. فەلسەفە لەو بیرکردنەوە دروستدەکات و پرسیار دەسازێنێت. بە ئەو مەبەستەش مامەستا و خوێندکار ئەرکیان بیرکردنەوەیە لە بیرلێنەکراو. ئەمەش هەردوولا بڕەو بیرکردنەوە لە لابردنی کەسپ و تێگەڕکان دەبات. کەسپخستنەبەردەم فەربوون و ئاستەنگدانان لەبەردەم ئەو پرسە ونابیرییەی زانکە دەیدات تەنها بەهەی زانبوونی تێگەیشتنی فەلسەفییەوە لەناو مامەستا و خوێندکاران چارسەردەکرێت و ژینگەی ونابیریی زانکەش گەڕانی ڕاستەقینەی دەتەسەر.
لەم گۆشەنیگایەوە ئەوەش دەبینین، ئەوەی، کە هەمیشە جێگای پرسیارە بە ئەمە ئەوەیە، کە دەستەبژێری ئەکادەمی ئەمە بە کتێبی فەلسەفیی ناخوێنێتەوە؟ تەنانەت گەر بیشیخوێنێتەوە بەوچان نایخوێنێتەوە. وەکو تریش ئەم دەستەبژێرە ئەوە دەخوێنێتەوە کاری پێیەتی. هاوکات کتێبخوێندنەوە، بە تایبەت خوێندنەوەی کتێبی فەلسەفیی، کە مڕامێکی هەمەلایەن لەخۆدەگرێت لەناو خوێندکارانی زانکەکانی ئەمەدا جارێ ئاسایینەبووتەوە. بەیشە سەرنجدەخینە سەر خوێندنەوەی کتێبی فەلسەفیی چونکە خوێندنەوەی کتێبی فەلسەفیی شتێکی تر دەدات بە مامەستا و خوێندکاری زانکە، کە کتێبەکانی تر نایداتێ. ئەو شتە، کە هەتوانی دەربازبوونە لە کێشە گیردەخوەقێنەکان شتگەلێکی گەردوونناوین و تەنیا لە دووتوێی کتێبە فەلسەفییەکانیشدا بڕچاودەکەون. ئەمەو کتێبە فەلسەفییەکان لەوەڕن لە گفتوگۆی گرنگ و پەردە لادڕیشن لەسەر پەردەلەسەر لانەدراوەکان.

کەتواری فەلسەفە

دەکرێت بپرسین فەلسەفە بۆ چییە؟ فەلسەفە بۆ بیرکردنەوەی مرۆڤ و ڕەخساندنی دۆخێکی گونجاو بۆ بیرکردنەوە. لێرەوە بیرکردنەوە دەکەوێتە ناو ناچەکین و هەڕەشەی وێرانکاری بەرپرسیارێ دژبەژ و تەنگژاویی کان. فەلسەفە ئەو پرسە مرۆییە، لە بوونمان نابڕتەوە. لە دۆمی شکست و سەختی و دژواریی کاندا پەنای بۆدەبین، وات بیردەکەینەوە. پێشتریس لەو بارەوە وتومانە، کە دۆخوازبوونی فەلسەفە چەکەرەبوونی بیرکردنەوەیە، زۆرین و گۆڕانەوەی واتاکانێ بۆ داهاتوی خەیان، ڕەشتنێ لە بەشایی وە بۆ پەرایی، بارەو پێپێ بوون لە وتن، وتنی ئەوەی تا هێنووکە نەبیستراوە. ئەم شێوە وتنە، ئەو وتنەیە، کە بەتەنیا کاری هەزرە، کارێ مەزنکەی فەلسەفەیە. فەلسەفە، کە کارەکەی ئەمەیە، ئەوەیشە، کە خەمی ژیانمەندیی ئەمە و دەدردیسەرییەکانمانیەتی لە بوونماندا. بۆ ئەمە؟ فەلسەفە لەپەناوی ئەمەدا کاری خۆی کردووە بۆ گۆڕان بەدوای بیرکردنەوە و هەوەشانەوەی ئەستەم و تخوبدانان لەبەردەم کەند و کەسپەکانماندا.
سەرباری ئەوەی وترا، درکیش بەوە دەکرێت، کە کەتوار (بارودۆخ، واقیع)ی فەلسەفەی گۆڕاو باش نییە. کەتواری بیرکردنەوەی مرۆڤی نوێ ئەو باش نییە، کە خۆی پێیوایە. بەڵام ئەمە ئاماژە نییە لەسەر کۆتای فەلسەفە. ئەم ناباشییەی کەتواری فەلسەفە پێوەندی بە دۆزی گۆڕاوی ڕەوشتی و مرۆیی مرۆڤەوە هەیە. ئەم دۆزەش پرسیارێ لەسەر ئەستای پلانتەکەمان (هەسارە). جەنگ، نادادی، گرفتی ژینگەیی، داهاتووی ئاکاریی مرۆیی، ڕۆزنەگرتن لە ئاژەڵ و زەری بەکاریی و خراپی دۆزی تەندروستی مرۆیی. لێرەوە دەپرسین: چی بە تەوەرەکانی بیرکردنەوەی فەلسەفەی هاوچەرخ بزانین؟ هەروەک پێشتر، ڕاستی، بەها، زانین و... بە تەوەرەکان بزانین یان مرۆڤی هاوچەرخ، هێنووکە، خاوەنی تەوەرەی ترن؟
لەم حاڵەتەدا پێویستمان دوبارە بۆیە، کە بزانین، فەلسەفە بابەتێکی ڕاستەقینەی سەرسوڕمانە، بەڵام ئایا ئەمە لەگەڵ ڕەشنبیریی ئەمەدا یەکدەگرێتەوە؟ ئایا فەلسەفە لەناو ئەمەدا تایبەتمەندی لەخۆگرتووە؟ یان ئەو بابەتانەی لەژێر ناوی فەلسەفە دنووسرێن و پێیاندەگوترێت فەلسەفیی چەند فەلسەفین؟ چەند نووسینە فەلسەفییەکانمان لە پێویستییە مرۆییەکانی ئەمەوە نزیکن؟
ئەو کەتوارە هەژارەی هزرمانی تەدایە ناهەمواری بە ئەوانە دروستدەکات لەو هەزرە تەدەڕامن. بۆیە پێویستمان بەو دانپیاهێنانەیە، کە پێیوایە: فەلسەفە شونکە پێ لە هەڵەت و بەردەڕانی، جەرکەلە هەزانقانی، ئەبەتە بە ڕیتمکی ئاوەزیی و چەتر لە داشتنی گوزارە و قوڵتر لە هێنانەوەی وشە کاریخەی دەکات. هەر تایبەت بە کەم دراماتی هزرییمان دشکاوانە و زەر بە ڕاشکاوی

لێرەدا ئاماژە بەوە دەکەین، کە وەرگێڕانی نووسینی فەلسەفیی لەلایەن کەسانی بێئاگا لە فەلسەفە (ناقوڵ و ناپسپۆر لە فەلسەفە) زیانی لە ڕوناکبیریی فەلسەفییمان دەدات و جێپەنجەی ئەو وەرگێڕانە هەڵدەگرێت و بەر چاو دەمێنێتەوە و زەمینەش بۆ تێنەگەیشتن لە فەلسەفە دروستدەکەن. ئەو جۆرە وەرگێڕانانە، کە داشتنە فەلسەفیی و زمانەوانییەکانیان پێن لە هەڵە ڕوناکبیریی فەلسەفییشمان کەشاویدەکەن.
پێرەشیم بە ئەو لایەنە وادەکات ئەو چێشنە بیرکردنەوەیەم هەبێت، کە ئەو نووسینە فەلسەفییانەی لەژێر کاریگەریی ئەو وەرگێڕانە هەڵەانە چێدەردەکەن هیوایان پێنەکرێت و لە زیاد لە گۆشەیەکیشەوە بینینی خۆشکانیان بەهێندوەرگیرێت. هاوکات بە لەمەولا پشتیستمان بەوەیە نووسینی فەلسەفییمان لەلایەک لە چێنووکی نووسینی فەلسەفیی ناسەن دەربێنین و لەلایەکی تر نووسینی فەلسەفییمان هەستیارانە دادوەری بەسەر تێکستی فەلسەفیی جیهانییەوە بکات.
باشە بە گەیشتن بەو خزگەیەی لای سەرەوە وروژێندرا، زانکە، بەو نەختە فەلسەفەیەی تیایەتی، دەکارێت بەو ئەرکە هەستێت؟ بەگومان نەخێر. هەکارەکە ئەوەیە، کوالیتەی زانکەکانمان و ئەو شێوازە فەلسەفییەی لە بیرکردنەوەی فەلسەفیی نەوەندی ئەکادەمیماندا زاڵە ناکارێت هەڵتەکاندن لە زانینی ئەکادەمی هەنووکەماندا بکات. هاوکات لەناو قوتابخانەی فەلسەفیی جیهانییدا شتێک باوە لە زانکەکانی ئەمەدا بوونی نییە، ئەوەش پرسیارسازیی و بەگەمەندییە.هاوکات لە زانکەکانماندا شێوازی خوێندن و بیرکردنەوەش کەسپ و ئاستەنگن لەبەردەم گۆشەی بیرکردنەوەی داهێنانی و گوماناوییدا. لە هەموو ئەوانە گرنگتر، فەلسەفە نەهاتووەتە ناو بەشە جیاوازەکانەوە، دوورە لە زانستە سروشتییەکانەوە.

فەلسەفە وەک بەش لە زانکە

هۆشی فەلسەفە وەک بەش لە زانکە زۆرێک گفتوگۆدەنێتە پێشەوە. سەرەتای گفتوگۆکان ئەوەیە، کە سەرنجڕاکێشە لەم نوسینە کورتەدا ئاماژە بۆئەوەبکەین، کە گفتوگۆی فەلسەفە وەک بەش لە زانکە جیاوازە لە گفتوگۆی فەلسەفە وەک شوێنێک بۆ داهێنانی دانایی.
فەلسەفە وەک بەش پێویستی بەوەیە خۆی نوێبکاتەوە.
فەلسەفە ناشێت لەم سەردەمە، کە هەنگاو بەرەو زیرەکی دەستکرد دەنێت وەک هەزار ساڵ لەمەوبەر بوترێتەوە. ئەمەی وتراوە مانایەدێت، کە فەلسەفەوتنەوە لە زانکەکان پێویستی بەرفەرمکی

گۆڕێ. سەرەتای ئەو ڕەفەرمە لەوەوەدەستپێدەکات، کە شانبەشانی وتنەوەی مێژووی فەلسەفە گرنگ و پێویستە جارێک لە بەبیرکاریکردنی (mathematization) هەزر، لۆژیک و تۆپۆلۆژیا(لاهوت، یەزدانناسی)، ئەنتۆلۆژیا (بوونناسی) و تێۆریزانین(ئەپستەمۆلۆژیا) بوترێتەوە. بە ئەو مەبەستە و لەم حاڵەتەدا زانکە پێویستی بە مامەستای فەلسەفەی هزرکراوە و زمانزان و خاوەن ئاگامەندی هاوچەرخە. بەئەوە زانکە فەلسەفشی تیابێت شتێکی ئەوتە ناگۆڕێت.
شایانی وتنە، لەمووەوە بابەتێکی کرێکداری تر هەیە، کە تایبەتە بە فەلسەفە وەک بەش لە زانکە، ئەوەش پەیوەندی بە خودی خوێندکاری فەلسەفەوە هەیە. بەشکانی فەلسەفە ووە لە وشکبوونەکەن و لەم ڕووەشەوە هەزرە و سەرکێترین هەشڵەنگە ئەوە بێت، کە خوێندکاری بەشی فەلسەفە وەڵامی ئەو پرسیارەی دەستناکەوێت، کە دەپرسێت، دوای تەواوکردنی ئەم بەشە کارم دەستدەکەوێت؟ وەڵامی ئەو پرسیارە و هەکاری کار دەستنەکەوتنی خوێندکاری بەشی فەلسەفە پەیوەندی بە زەر لایەنەوە هەیە، لەوانە: بەشی فەلسەفە هەروەک پێشتر ئاماژەمانپێکرد پێویستی بە ڕەفەرمە. ڕەفەرمەکان هەر لە گرینی هزر و توانا و لێهاتووی مامەستاکانەوە دەستپێدەکات تادەگاتە گۆڕینی مێتەدی وانە وتنەوە و کەرەسە بوک و خودی وانەکان و ناوەرۆک و ئامانجییان.چونکە ئەو پەرشیە لەناو مامەستاکانی فەلسەفەدا بوونی نییە، کە بەسەردەمیکردنی بەشەکە بەقازانجی گشت زانکە دەگۆڕێتەوە.

زانکەی بە فەلسەفە

ێاستە بە باکیمان بەرامبەر بە فەلسەفە ڕەگ و ڕیشەی خێی هەیە، لە بە شکڵیی فەلسەفشی لە ئێستادا لە نەوەندی ئەکادەمیمان هەلومەرجی تری هەیە. لە زانکەی بە فەلسەفەدا پرسیار درەنگ دروستدەبێت. کە دروستیش دەبێت سادە و فرەهەند نییە. هەر لەوەدا شەوازی قسەکردن و ڕوونکردنەوە زەدەڕیتیادەکرێت و ناپسپەر لە فەلسەفە وانەی فەلسەفە دەڕێتەوە. هەروەها پشتکردنی کەلەجەکان لە فەلسەفە وتنەوە بە چەوسانەوەی فەلسەفە کۆتای دێت. فەلسەفە بەخێی دژی چەوسانەوەیە، کەچی لە زانکەی بە فەلسەفە دا دەچەوسێنرێتەوە.
وەڵای ئەوە، لە زانکەی بە فەلسەفەدا، فەلسەفشی تیابێت هەر بە فەلسەفەیە. لەم حاڵەتەدا هەگەری بروانامە لە فەلسەفە وادەردەکەوێت، کە هەگەری بروانامەیە لە زانستە کۆمەڵایەتیەکان(مرۆیەکان). بە ئەوەی هەگەری بروانامەی فەلسەفە شارەزای فەلسەفە بێت پێویستی بەوەیە جارێکیتر فەلسەفە بخوێنێتەوە. چونکە فەلسەفەی لەبەردەست ئەواندا خوێندووە، کە

قوناغێکی فەلسەفییان نییە. ئەمش بەشێکە لەو غەدرەی زانکۆکانی هەرێم لە فەلسەفەی دەکەن، ئەوەی فەلسەفە دەخەنە بەردەست کەسانی ناپسپۆر لە فەلسەفە!

بارکردنی فەلسەفە لە زانکۆ بارکردنی عەقڵە، کە ئەوەش بە بارکردنی بیرکردنەوە کۆتای دێت. هەر لەبەر ئەوە، دژایەتیکردنی فەلسەفە لە زانکۆ دژایەتیکردنی عەقڵ و هاوکات ڕاستیشە. زانکۆ و فەلسەفە پێکەوە دەخی ڕاستی دەپارێزن. فەربوونی ڕاستیش لە زانکۆ شانبەشانی زانین بە بوونی فەلسەفە بە مانا دەبەخشێت. بەڵێ ترسی زانکۆ لە فەلسەفە ترسی لەو عەقڵەی فەلسەفە دەیهێنێتە ناو زانکۆوە.

زانکۆ بێ فەلسەفەوە

فەلسەفە وەک دانایی بابەتێکی گەورەتر لە بابەتی فەلسەفە وەک بەش لە زانکۆ. ئەوەی هەیبەتی فەلسەفە لە زانکۆ دروستدەکات ئەو دانایییەیە، کە لە کرێکی فەلسەفەدا پێنهانە. بەدانایبوونی فەلسەفە وادەکات زانکۆ نەکارێت پشت لە فەلسەفە بکات. کەوابێت، شکڵی زانکۆ بە بوونی فەلسەفەوە لەناو زانکۆ گرێدراوە. ئەم شکڵە بەو مانایە نایەت کە بەشی فەلسەفە لە زانکۆ بوونی هەبوو، ئەوە مانای ئەوەیە زانکۆ شکڵدارێ و زانینی زانکۆییش شکڵی پارێزراوە. نەخێر بەوجۆرە نییە، بەڵکو شکڵکە بە بوونی بیرکردنەوەی فەلسەفیی، بە بەاوکردنەوەی ئەم بیرە لە گشت بەشە جیاکانی کەڵەجۆ زانستی و مرۆییەکانەوە گرێدراوە.

بەم شێوەیە بێت، فەلسەفە کە دێتە ناو زانکۆوە ئەمە والە مامۆستا و خوێندکار دەکات ریال(واقیعی)تر بن و زانکۆش دەبێتە دالدەی نەشونمای پرسیار و بیرکردنەوەی ئازاد، ویست بە ماف، کە ئەمانەش دروستدەبن، ئەوکات فەلسەفە لەناو زانکۆ خێی پێویستتر دەردەخات و زاڵیشدەبێت بەسەر وێنەدا. لەڕەوە زانکۆ بەهەی فەلسەفەوە بیر دەکاتەوە لە بوون و ستاتۆسی(کیان) خێی و خودی خێشی باشتر دەبینێت. ئەمەش بەهەکاری ئەوەی، کاتێک فەلسەفە لە زانکۆدا ئامادەیە ژیرمەندیی لەڕگای ئەو پێوەندییە بێتینەوە دێتئاراوە، کە لێنەوان پرسیار و وەڵام دا هەیە.

بەپێی ئەوەی زانکۆ شوێنی خستنەگەڕی عەقڵە، هەر ئەو شوێنەش ونەکی زانین بەاودەکاتەوە. لەبەرئەوە فەلسەفە لەناو زانکۆدا بەواریکە بە هەشتنەوەی عەقڵ و نەهەشتنەوەی سینەوەی بیرکردنەوە. کەواتە، فەلسەفە ئارەزوو نییە پێویستییە. بەمجۆرە سەرەتا نابێت فەلسەفە ئارەزوو بێت، کە مرۆڤ لە بوونی فەلسەفە گەیشت ئەوکات لای دەبێت بە ئارەزوو، بگرە ویستیش. راستە فەلسەفە ئارەزوویەکی شاراوەیە لە هەموماندا، بەڵام ئەم ئارەزووە کەتواری

خۆی هەیە و کاتی سەرهەڵدان و کارابوونیشی جیاوازە.
بۆچی ڕۆلان بارت بڕێت بە کافکا نوسین ڕۆگایەک بوو بۆ دەربازبوون لە نیگەرانیی، زانکۆش دەبێت بەو جۆرە بروانێتە فەلسەفە. فەلسەفە وا لە زانکۆ دەکات خۆی دەربازکات لە نیگارنیگانەکان، کە هەردەم بەرەکیی زانینیی ئەکادیمیدەگرن. ڕزگاربوون لە نیگەرانییش دەمانخاتەبەردەم پرسی چۆنیەتی ڕزگاربوون لە نیگەرانیی.

چیبکرێت تا فەلسەفە لە زانکۆ هەڵنەبکرێت؟

زۆرێک ناخوازن فەلسەفە توخنی زانکۆ بکەوێت، چونکۆ پێیانوایە فەلسەفە بێئیمانی، بێباوەڕی، بێاودەکاتەوە. بەیە ئەو کەسەی لە نەوەندی ئەکادیمیدا فەلسەفەدەکات وەک دژە ئایین و یەزدان تەماشادەکرێت. بەڵام ئایا وایە؟ ئێبەتە نەخێر.چونکۆ فەلسەفە لە زانکۆ بۆتەوە هەیە، کە لە خودی خۆمانمان نزیکبکاتەوە و خۆشمانزیکبکاتەوە لە ژیان و ئەو ژینگەیەی ڕۆژانە دەیژیین.
سەرباری ئەوە، دورکەوتنەوەی خوێندکاران لە زانکۆ لە فەلسەفە پەیوەندی بە خودی ناواخنی فەلسەفەوە هەیە. فەلسەفە خۆی وایە، سادەیەکی بازاڕی نییە. هەرلەبەرئەوە زۆرێک لە خوێندکارانی زانکۆکان ڕقییان لە فەلسەفەیە و تاپۆشیانبکرێت خۆیان لە فەلسەفە بدوورەگرن. بۆشرمانە زۆرجار داوادەکەن بە زمانێکی سادە، زۆر سادە، ئەوە باسکرێت، کە بابەتێکی هزرییە. هەر ئەوانە گوێیان لە چەمکی فەلسەفە دەبێت ترس و نیگەرانییەک ڕوخساریان دادەپۆشێت و پرسیاری ئەوە لەو ڕوخسارە پۆشکاویان دەبینرێت، کە تێناگەم. تێناگەم لە فەلسەفە ئەو گوزارە باوەیە خوێندکاری زانکۆ خەیپە لە فەلسەفەربوون دەربازدەکات. بە ئەو خوێندکارە شتێک نییە ناوی گفتووگۆیان دانوستاندنی فەلسەفەیی بێت. ئەو لە ژینگەیەکەوە هاتوە نافەلسەفیی بووە، لەوەڕبووە لە بیرنەکردنەوە، لە کتێب نەخوێندنەوە، لە بیرکردنەوەی بڕش و سەرپێیی ناقوە و ڕووکەش. بەیە ئەو خوێندکارە سەرسام نییە بە هیچ شتێک بلکۆ بە ژیرەندیی و ئەندێشەگرایەوە. ئەم بۆچوونەک لەتەک فەلسەفەدا ناسازگارە ئاسان نییە لەو ماوە کورتەی زانکۆدا بکرێت بیری بۆچوونکی تر بچنرێت و وایلێکرێت ڕچەشکێنرانە بیربکاتەوە. هەڵە و ژینگەی زانکۆ و ئەو جۆرە مامۆستایانەی لە ئێستادا بەردەستن، ئەو جۆرە خوێندکارانە لە هەناوی بیرنەکردنەوەدا قەتیسدەکەن. ئەمەش گیردەخوێقێنن بە ئەوانەی بخوازن فەربوونێکی تر لەناو خوێندکاراندا بچێنن.
بەداخەوە، ئەم جۆرە خوێندکارانە ئەو نەوەیەن وەسوەس و بەزارن لە بیرکردنەوەی قوە و فراوان. ئەگەر سوور بشزانن فەلسەفە ئەویان

فەردەکات پشتر فەرینەبوونە هەر هەوەستەکی باشیان نابێت لەوبارەوە. گشت ئەمانەش بەرەنجامی ئەو ژینگە پێنادادیی و بە مافییەیە، کە خەیان و خەزانەکانیان سانا نکە تیایدژین. بەڵێ ئەو ژینگەیە رق لە فەلسەفەی تیا سەوزکردوون و کردوشنی بە دوژمنی کتێبخوێندنەوە.

سەرئەنجام

لەردا مشتەک شرۆڤەی کورتمان خستەووو سەبارەت بە هزرەژاری زانکە، کاتێک بە فەلسەفە دەبێت، لەمە قسەمان تەنها لە بوون و نەبوونی بڕشی فەلسەفە نەبوو لەناو حەرامی زانکە، قسە سەرکیەکەمان لە بوونی بیرکردنەوەی فەلسەفیی بوو لەناو مامەستا و خوێندکاران، لەناو سەرتاپای کەلەجەکان، لە گشت قوژبنێکی نەوەندی ئەکادەمیماندا. ئەمەش بەهەکاری ئەوەی، کە کەمدراماتی زانکە دەکرێت بەو هەژاریە هزریە فەلسەفیە پەوانبکرێت لە زانکەدا بووونی هەیە. جگە نیگەرانییەش، دەرفەت لەبەردەم بیرکردنەوەی فەلسەفیی لە زانکەدا ناکرێتەوە، وانەکان و فەربوونەکان هەڵگری توخمی زانینیی نوێ و نادووبارەنابن. هەنگڕشی فەلسەفە، کە سەربەخۆی بدرێتێ و هەست بە ئازادی بکات، بکارێت خوێندن لەو بڕشە والەکات بە ویستی خوێندکار بێت و دواتر پسپۆر لە لقەجیاجیاکانی فەلسەفەش دروستکات و زەمینەش بە دروستکردنی پسپۆر لە هزری هەژئاوا بەخسێنێت. بەڵام پێش هەموو ئەوانە پسپۆڕ لە فەلسەفە پێویستی بەوەیە خۆی لە قاتوقەیی هزریی دەربازکات و ئاسۆی هزریی بەرین و فراوانکات.
شارستانیی کۆن و نوێ لە جەری فەلسەفەی بەخێوەی نەدیوە. پگەی ئەم جەرەش، واتە فەلسەفە، کە مرۆڤایەتیی دەزیوێتیەوە، بە گووجەکان لاوازنابێت. گووجەکان، کە ئاشنانیین بە فەلسەفە نازانن فەلسەفە لەوانلەوە لە ئاوەز، کە ئەوەش دژە جەمسەری ئەوانە. گووجەکان، کە شادن بە نەمانی فەلسەفە، لەوە بێئاگان نەمانی فەلسەفە بە نەمانی پرسیارەوە گرێدراوە. پرسیاریش هەیە تا مرۆڤ هەبێت. گووجەکان، کە فریوخواردوون، لە زیادبوونداین. گووجەکان دەکرێت مرۆڤکانی ناو و بەردەستی دەسەڵات بن، دەیشکرێت دوژمنانی فەلسەفە ئەوانە بن، کە بەسەقەت فەلسەفە دەکەن. گووجەکان ئەوانەن، کە ڕقیان لە فەلسەفەیە، ئەوانەی فەلسەفە تاوانبارەکەن بە ناووونیی لە بیرکردنەوە. ئەوانەیش، کە بەهەی خراپحالیبوونیان لە فەلسەفە جگە بە فەلسەفە لەژدەکەن و پرسگەلی فەلسەفیی ناوروژنن، کە دەرد و کێشەکانمان تیماربکەن. کەوابێت، بە دەبێت فەلسەفە

هەبێت، کە گیرەدەبوونەکانمان نەخاتە ژێرپرسیارەوە!

ئازاد حەمە

مانای سێیەمی فیگوری مرۆڤ و سێگ.. نیهاد جامی

ئەمە لە کوێی ژیاندایە؟ پرسیارێک پەیوەست نیە بە ئێستامانەوە، هەندێی پرسێکی بونگەرایی ئەمەیە کە دەکەوینە کوێی مێژووی مرۆڤەوە؟ هەر بەڵاست ئەمە لەسەردەمێکدا کە کولتوری شاشە ژیانی زەوتکردوین، پەیوستە لەگەڵ هەوداوەکانی رۆژدا قسەمان لەهەموو شتێک هەبێت؟ کەی ئەو پرسیارانە دەرگا کردنەوە نیە بە قسەکردن، هەندێی نائومێدبونی مرۆڤ لەم رۆژگارەدا، رووبەڕێک نامەنەت بە پسپۆری، بەیانوی هەڵوەستەوە قسە لەتەواوی کایە جیاوازەکانی ژیان دەکەین، لەناگەڵەین پسپۆڕانی بوارەکە قسەمان بۆ بکەن.
لەڕەدا ئەمە لەنێوان مرۆڤ و کولتوردا، بەشایەکمان هەیە لەو پەیوەندیەدا، ئەویش ناسینە، ناسین وەک مانای زانستی مرۆیی دێت، لەو ساتەدا دەپرسین کاری هونەری دەکەوێتە کوێی زانست؟
بوونی هونەر بۆ ئەو ناپەرسیاریەتیەی مرۆڤ تا بەدەردی گەمژەیی قسەکردنی زێرینە نەمرین، هەندێکجار قسەکردنی زێرینە وەک ژەهرێکە دەرخواردمان دەدرێت، ئەمە بەهەی ئەو قسەکردنانەوە بونمان لەبەردەم ژەهراوی بوندایە، بەڵام هونەر دێت خەرا فریامان دەکەوێت، لەم رۆژگارەدا کەوا مرۆڤی ئەمە قسە لەروداوگەلێکی کەن دەکات، ئەو مرۆڤە خەی وەک هەمیشە دابەش دەکاتە سەر دوو بەرەی دژ بەیەک، ئەوەی بۆ ئەمە دەمەنێتەوە قسەکردن نیە وەک ئەوان، هەندێی بەدەنگیەکە کە ئاخە ئەم ژەهرە دەمانکوژێت یان تەنیا کوێرمان دەکات؟لەبەردەم ئەم پرسیارەدا هونەر دێت تا رۆزگارمان بکات لە مەرگ و کوێریی، حەقیقەتێی مرۆڤ لەقسەکردنەوە دەباتە ناو گومانکردن، بە من ئەو حەقیقەتە لەتابلۆکانی هونەرمەند پشەوا مەحمود بینیم، کەمێک فیگورێکی مرۆڤ لەدەخێکی ئاوێتەیی نەوان مرۆڤ و سێگدا رووبەروی هاودژبونەوەی تێگەیشتنمان دەکاتەوە بەوەی ئەو لەژیکە کە بوو بە زانیاری بەرایی لە ئێستادا، بەوەی سەرەتا

مرۆڤ وەک گیاندار دەرکەوت و هەندێک سات ئارەزوییکی زۆر دەمانبات بۆ لای تیۆرەکەی داروین بۆ مرۆڤی سەرەتایی، تا ئاستی چوونەوە ناو مرۆڤناسی، بەڵام ئێدی ئەو زانینە هیچ کۆمەکێکمان ناکات بۆ ئەستا، دەشێت ئەوە زانستێک بێت مرۆڤکانی تێڕای کۆمەڵایەتی لێشوونی شوێنەوارناسان و مرۆڤناسان قسەی لەبارەوە بکەن، سەرەنجام رووانینەکان هەمووشیان شتێک بۆ زانینمان نابەخشن، کەچی پێشوا دێت مرۆڤی هاوچەرخ ئەو مرۆڤەی باس لەوە ناکات کە سەرەتا ئەو لێشووی گیاندار بوو، هەندەی فیگوری ئەو مرۆڤ لەئەستادا ئەو حەقیقەتەیە کە بوونی ئەو لێنەوان مرۆڤ و گیاندارەکە دەگەڕێتە سەر سەگ، لەڕادا سەگ بە کۆمەڵێ دەلالەتکەوە بە دینیەکانی لای خەمان شوێنی سەگ سەر شەقامە، شوان بە مرۆڤ دەوترێت، کەچی بە مرۆڤی خەرئاوایی باشترین دەستە و لەماڵەوە ئێندامێکی هەرە ئازیزی خێزانە، ئەو دوالیزمە ڕەنگە بە مرۆڤی کوردی وەک فیگورێکی بەبەها سەیری بکرێت، بەئاگا لەوەی بوونی ڕاستەقینەی خۆیەتی لەقسەکردنێکی هەمیشەیی، بەڵام هونەرمەندەکەمان لەگشتێکی هونەری کە ئێدی ئەو لەناو کولتووری خەرئاوا نیگاردەکێشێت، سەگ بە ئەو ئەو مانا کوردیە نابەخشێت، بەڵکو ئەوەی دەخی لابردنی جیاوازی نێوان مرۆڤ و گیاندارە لە فیگورەکدا، ئەمە لەبەردەم ئەو دوو مانایە بە فیگور ئومێدێک بە خەمان لەبینین نادەزینەوە، بۆیە نائومێدیەکانمان بەرەو مانای سێیەمی کاری هونەریمان دەبەن، ئەو مانایە بە کۆمان دەگەیەنێت؟ پرسیارەکەی ئەمە لەڕووە دەست پێ دەکات تاوەکو گومان لەکەی ڕوانینەکانی پێشوومان بکەین.
لەڕادا بە مانای سێیەم پشت بە ڕەلان بارت دەبەستین، کە کەی ئەوەی خستمانە ڕوو لەهەمان کاتدا بەو مانایە گومانی لێ دەکەین، هەکارەکەی مەعریفە نیە هەر وەک زانیاری مرۆڤکانی تێڕای کۆمەڵایەتیە کە بارت بە ئاستی هەواڵ ناوی دەبات، ئەمە کارمان بەو ئاستە هەواڵیەی فیگور نیە، وەک چۆن وەستان لەئاستی ڕەمزی فیگور بەس نیە، ئەو دەمەی ئاستی ڕەمزی فیگور شوناسی مرۆڤی هاوچەرخمان لە ڕووخساری سەگ نیشان دەدات، ئاخۆ ئەو دەلالەتەی بە وەرگر دەبەخشێت لەدەرەوەی بەزەیی و سەز وەناکردنە بە شوناسی داهاتووی ئەو مرۆڤ؟
ئایا ئەوە زمانە ئێدی توانای تێگەیشتنی لەدەستداوە و لەڕێگەی هەستکانەوە دەتوانین کە دەنگێکی بەدەنگی بە زمانی بینین و ئاماژە دروست بکەین؟ ئەوە دەشێت پرسیار بێت، بەڵام هەرگیز دەستەواژەیەکی پێشنیارکراومان نیە بە تێگەیشتن لەداهاتووی ئەو مرۆڤ.
ئەو مرۆڤە لەهەر پەرتەکدا سەر بە کولتور و ڕەگەزێک، فیگوری

ژنەکە دابەش بوونە سەر مرۆڤ و سەگ، ئەو دابەش بوونە ناگەڕێت، ئەوەی دەگەڕێت گەڕانەوە نەژاد و کولتورە، دەبێت بە پیاو بە گەش پێست بە مرۆڤکەی عەرەبی بە هاوەڵگەزبازەک لەنگی قژیاو وەک ئاماژەیەکی زیرەکانەی هونەرمەند خستوبێتیە ڕوو، سەرانیەک، پیرەکی نەخۆش بەدەم ناینی ئازارەوە، بەنام لەکەی کردەی بینین پەرتەتی ئەو مرۆڤە لە تاکەکەوە یەکدەگرن، لە کە پەرتەتدا فیگوری ئەمەی مرۆڤی هاوچەرخ پێکدەنن، بە لابردنی تەواوی ئەو جیاوازیە کولتوریی و نەژادیە، ئەوە ئەمەیەک چەندە ئابردوومان هەگری شوناسەک بوو، سەرەنجام یەک سیستمی ئەخلاقی هەمومان کە دەکاتەوە، جیاوازی نەژادی و ڕەگەزی و کولتوریی هیچ مانایەکی بە نامێنتەوە.
ئەگەر مانای ڕوون لەناو مانای سەیەم بەپێی چەمکە بارتیەکە بخوێنینەوە، بەو پێیەی بارت دەنووسێت «ئەوە بەشەکە لە مانای ڕوون، وە مانای ڕوون شەشە» دەبێت بەیەن شەشی تەکنەلۆژی کە مرۆڤی هاوچەرخی کردە بەرهەمی کولتوری شاش، فیگوری ئەو مرۆڤە ئیدی لەبەردەم بینین و وێنەدایە، هەستی مرۆیی شتەک نیە هەندەی پەویستی بینینە، نیگای سەگ کە هەمیشە نیگایەکی خەمبار و هاوهەمەنگیە لەگەڵ بینین، لێرەدا حەقیقەتی مانای سەیەم لەو ئاوێتە بونەی مرۆڤ و سەگ دەردەکەوێت لەبینینی تەواوی زانیاری و ڕووداوەکانی شاشەدا، کە لەساتی بینین ئەو مرۆڤە سەگئاسا خەمبار دەبێت و هاوسۆزی نیشان دەدات، هاوسۆزیەک دیسان لەڕەگەی پەیوەندی شاشوەیە.
مانای سەختی وەک یەکێک لە ماناکانی سەیەم لێرەدا چیە؟ پاککردنەوەی ڕووخسارە لە سەگ و بینینەوەی وەک مرۆڤی هەر تابلۆیەک؟ ئایا ئەوە مانا سەختەکەیە یاخود ڕووپۆشکردنی سەگ بەسەر تەواوی فیگور تا ئەمە سەگ ببینین نەک مرۆڤ؟ ئەستە لەو ساتەدا مانای سەخت ئەمە دەخاتە بەردەم دوو گریمانە، بەنام ئاخە ئیشکردنەوە لەسەر یەکێک لەو دوو گریمانەیە بە خەی کردەیەکی پووچگەرا نیە بەوەی بمانەوێت ئەو دوو فیگورە لە فیگورەکەدا لەیەکتر جیا بکەینەوە؟ لە مانای سەختیدا بە من پرسیارە ئاستەقینەکە ئەوەیە.
کەواتە ئەمە لەمانا سەختەکەدا بەرەو کوە دەبین مادام نامانەوێت لەسەر ئەو دوو پرسیارە ئیش بکەین؟ ئەمە کاتێک یەک لەو دوو ڕوخسارە «سەگ و مرۆڤ» لەیەکتر جیا ناکەینەوە، دەزانین کردەی زانینیش هەر کاتێک زانیمان پەویستمان بە گیان نیە، ئەمە لە نەزانراو دەگەڕین تا بگەین بە زانین، بەیە قسەکردن لە ڕوخساری سەگ یان مرۆڤ دوو ڕووخساری زانراون، ئەوەی نەزانراوە نهێنی ئەو دەمامکەیە لەپشت سەگەوە هونەرمەندەکەمان خستوبێتیە سەر مرۆڤ؟

لەردا ئەم قسە لەهیچ لەو دوانە ناکەین هەندەی دەمانەوێت لەنهەنی ئەو دەمامکە تێبگەین وەک ئەوەی ئیدی مرۆڤ وسەگ پێکەوە یەک فیگور پێک بهێنن، ئەو فیگورە پێیوەندی زەمانی مرۆڤی سەرتایی تا دەگات بە مرۆڤی ئەمڕۆ کە چەن ناتوانێت بەبێ گیاندار هەبکات، لەهەمان کاتدا پێیوەندی هاوبەشیان وایکردووە هەر یەکەکیان ئەویتر تەواو بکات، ئەو لەژیکە لەگەڵاندا بەرەو ئەو ئاستەمان دەبات کە ئیدی چەن دەکرێت ئەمە لەیەکتریان هەلبوەشێنینەوە، هەوەشاندنەوەی فیگور دەبێت لەسەر بنەمای گەڕانەوە بێت بە سروشت ساتە تەنیا ڕەنگ بوونی هەیە و هەشتا مرۆڤ و گیاندار نەهاتونەتە ناوێوە.
ئەگەر بارت لە وتارەکەیدا بگەڕێتەوە بۆ جارێک لە ئارەزوی نواندنی بڕختیانە «شانەکاری ئەمانی بۆتەد بڕخت» ئەوا لای پەشەوا مەحمود فیگورەکە نواندن ناکات، هەندەی نونەرایەتی فیگوری منە، من وەک ئاماژەیەکی مرۆڤی هاوچەرخ.
هەست و ئارەزووکان هیچ گەڕانکاریەکیان بەسەر نایەت، ئەوەی دەگەڕێت فەمی بینینە، دەنا ویستی مرۆڤ و گیاندار کردەیەکی بایەلۆژی هاوشێوەی یەکتریە، ئەو فیگورە لەوەنەیەکی ئاوێتەیی دا ئەو دوانەی کردەتەوە یەکتر، یا گەر بە زمانی بارت قسە بکەین دەمامکی سەگ لەسەر مرۆڤ بۆتە هەکاری نواندنەکی بڕختیانە کە نونەرایەتی یەکتری دەکەن، چونکە سەر بە یەک نەژاد و زیندەگین، هەر نا لە کاری هونەری هونەرمەندەکەماندا.

١٩/٥/٢٠٢٤
نەخشانەی لا تیمەن

کام یەکسانی لە نێوان ژن و پیاودا ؟!.. سەدیق سەعید ەواندزی

سەرنجێك لە بارەی پرۆژەکەی پەیمانگای پەرە پێدانی ئەمنی وکارگێڕی لە هەنبەر پرسی یەکسانیدا

لەگەڵ گواستنەوەی کەمەگەی مرۆڤایەتی، لە قۆناغی کەمانەی

سەرتاییەوە، بە کۆیلایەتی و دواتر دەربەگایەتی و پاشانیش سەرمایەداری، وەك دوا فۆرمی پەرەسەندنی ژیاریی و کۆمەڵایەتی و سیستەمکی سیاسی و کارگێڕی کە ئێستا لە جیهاندا باڵادەستە، مرۆڤایەتی گەلەك پشکۆتنی شارستانی بە خۆوە بینیوە. مرۆڤ سەرتایەکان، لە ئشکۆتکان دژیان و پشتیان بە ئاوکردن بە درژدان بە ژیانییان دەبەست، بگۆڕای دارکان و پستی ئاژەل، خۆیان لە سەرما دەپاراست، پاشان ئاگریان دزیەوە، لگۆڕ دزینەوەی ئاگر، لە ئشکۆتکان هاتنە دشت و قڕاغ ئووبارکان و ئەو هۆمرجە سەرتاییە نوێیە، ناچاریکردن شونك بە مانەوەی خۆیان لە ئووداوە سرووشتیەکان و خۆپارێزیان دروست بکەن و دواتریش دەستیان کرد بە زەوی داچاندن و گوندی چڕمووی ناوچەی چەمچەماڵی هەرێمی کوردستان، یەکەم گوندی دیرکی و شونەواریە، کە مرۆڤایەتی بە یەکەم جار کشتوکاڵی تیادا کردووە. هەموو ئەو گۆڕانکاریە کۆمەڵایەتی و مرۆیانە، هۆمرجکی تازیان لگۆڕ خۆیان هەناوتە ئاراوەو دینامیکییانە ژیان گۆڕاوە لە قۆناغکی سەرتاییەوە، بە قۆناغکی ئاڵۆزی وەك ئێستا. مرۆڤ سەرتایەکان، دوای ئەوەی لە شێوەی کۆمەڵ کۆمەڵ، بە یەکەوە دەستیان کرد بە ژیانکردن و کارکردن، فۆرمکی کۆمەڵایەتییانەی تازە بە ناوی خێزان، هەروەها گوندی گەورەترو شارچکە هاتنە ئاراوە. بەمش مرۆڤایەتی لە قۆناغی سەرتاییانەی بەیەکەوە بوونەوە پڕت و باوبوونەوە و هەریەکەیان، شوناسکی جیاوازتری لەوان وەرگرت. نەتەوە و گەلانی جیاواز بە درژایی مێژوویی مرۆڤایەتی دەرکەوتن و ئەو گشکردنە گۆڕانکاریی و سرووشتییە، هەم پداویستی زەرتری هەنا ئاراوە، هەمیش فۆرمکی دیکەی جیاوازی لە ژیانی ئاسایی نەو گوند و شارە سەرتاییەکان هەنا ئاراوە، کە ئەویش شارە بە مانا مۆدێرنەکەی. شار، بە کۆمەڵك تایبەتمەندی جوگرافی، ئەتنیکی، کولتووری، پیشەسازیی و بازرگانی دیناسرێتەوە، کە هاوگری جۆرە هارمۆنیایکی کۆمەڵییە و هەموو پکهاتەکان لە شاردا بە جیاوازی گۆڕانکاریی و ناسنامەیان یەکدگرنەوە، بە پیچەوانەی گوندکە پارێزگاری لەو مۆرکە خۆکیە گوندییەی خۆیان دەکەن. لە شاردا، جۆرە ونبوونکی ناسنامەیی هەیە، کە ئەوی جیاواز و تاك لە نەو کەی شاردا دەتوێتەوە دابڕتە بشەك لە کەی ناسنامەی گشتی ئەم گۆڕانکارییە هەر تەنها شەقام و باخانە و سیمای ژیاریی و سەرخانی شار ناگرێتەوە، بەکو لە ئاستی پکهاتەی کۆمەڵایەتی و مرۆیی و کرانەوەی هزریشدا دگرێتەوە. بە جۆرەك کە جیاوازی نەگەزی، ئازادییەکانی ژن، ئازادییە کەسی و گشتییەکان، گشەی زەریان بە خۆوە دیوە. بگومان ئەو پشکۆتنانە، دەرئنجامی گشەی

ژیاری و شارستانی کۆمەڵگەن و بەشکن لە پشکۆوتنەکانی جیهان و لەگەڵ هەر جۆرە پشکۆوتنێك، ئیدی شوناسی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگە و پرسی ماف و ئازادییەکانیش پشدەکەون و گەڵانیان بەسەر دادەت، وەلێ پرسکی مرۆیی گەورە، کە دەکرێ وەرای ئەو هەموو پشکۆوتنانەی کە مرۆڤایەتی تا ئێستا بە خۆیەوە بینیویەتی، هێشتا نەتوانراوە وەك پێویست گەڵانکاری تێدا بکرێت، پرسی جیاوازی نێوان هەر دوو ڕەگەزە، بە تایبەتیش لە کۆمەڵگە دواکەوتووەکاندا. گەرچی ژنان، ماف و دەسکەوتی گەورەی زەریان، هاوتەریب لەگەڵ پشکۆوتنەکانی ژیان وەدەست هێناوە، وەلێ هێشتا لە هەزاران شوێن و جێگە و سووچی ئەم دنیایە، ژنان هاوتای پیاوان نین. سەرمایەداری، کە وەك دوا مەدی کۆمەڵایەتییانەی ژیان، لافی ئەوەی لێ دەدات، کە دوای کۆمۆنیزم، ئیدی ژیان دەکاتە بە هەشت، قەیرانەکانی ئەوەندی دیکە قووڵکردنەوە، بە جۆرێك لەو سیستەمەشدا، هێشتا ژنان مافخوراو یەکسان نین لەگەڵ پیاوان. بە نموونە تا ئێستاش لە مەزووی درێژی ئەمریکادا، بەو هەموو دیموکراسییەت و لیبرالییەت و کرانەوەیە، ژنێك نەبەتە سەرۆکی. هەتا ئەم ساڵانەی دوایی لە وڵاتانی کەنداو، ژنان ماقی شۆفێری کردنیان نەبوو، بەگومان ئەگەر لەم وڵاتانە ژنان بەوشەویە بەبەش بکرێن لە مافەکانیان، دەبێ لە کۆمەڵگەی ئەمەدا چۆن بن؟ پرسی یەکسانی لە نێوان ژن و پیاودا لە کۆمەڵگەی ئەمە، پرسکی کۆمەڵایەتی، خەزانی و کولتووریی و پەروەردەیە. کێشەکە، ڕەگەکی درێژی مەزوویی هەیە و بووە بە نەم و تەگەیشتنەکی میللییانە کە هەرگیز پیاو و ژن هاوتای یەکتری نین و نابن. بەو پێیەی لەلایەکەوە شەریعەتی ئیسلام وا دەڵێت، لەلایەکی دیکەشەوە ڕەهەندی جەستەیی و فسیۆلۆژی ژن، دەکرێتە پاساوێك بۆ ئەو لێك جیاکردنەوە و پلە بەندییە کۆمەڵایەتییە بەو مانایەی ژن سووی مانگانەی هەیە، منداڵی دەبێت، ڕەمانسیتر و بەسۆزترن، لەوەی ئەقلانیتر بن. ئەمە وەرای ئەوەی کە گەورەترین مەترسی لە سەر ئەو بەیەکسانکردنە هەیە، کە ئەویش مەسەلەی بەستنەوەی شەڕفە بە ژن و لە ژنیش بە عەورەتی و لە عەورەتیشی بە دەپە خوێنەك. بەیە بەردەوام بە شێوەیکی ڕەها، لە جیهانبینی پیاودا، ئەو سنوورە دەبێتە خاڵی جیاکەرەوەی هەردووکیان لە یەکتری. لە ڕاستیدا، پرسی یەکسانی لەنێوان ژن و پیاودا، بە تەنها کاری ڕەکخراوەکی فەمینیزمی، ژنە چاڵاکوانەك، دامودەزگای بەرەنگاربوونەوەی تووندووتیژی دژی خەزان و ئافرەت نییە، ئەو پرسە پێوەندی بە بیرکردنەوە و ئەقڵیەتی کۆمەڵگە بە گشتی هەیە، بەیە دەبێت کاربکرێت لە سەر هەڵگەڕانەوەی ئەو تەوانینە. من سەیرم پێ دێت، وەختە دەبینم ژنەك قەڵغانی مرۆیی و دەیان خەڵاتی ڕەز لەنان لە

پێنا و کارکردنی لە سەر پرسی یەکسانی پێ دەدرێت! مەگەر ئەو پرسە بە تەنها هی یەك کەسە؟ لە دوای هاپێینەوە، گەرچی کرانەوە و پشکەوتنێك لەم ڕووە هاتۆتە ئاراوە، بەڵام هێشتا وەك پێویست نییە و دەزگاو دەکخراوکانی ئەو بوارە و بگرە حکومەت و فەمینیستکانیش، بە ئاگایی و خۆپارێزیەوە کار لەسەر ئەو پرسە دەکەن، چونکە دەزانن دەرئەنجامەکەی چی دەبێت؟ پرسی یەکسانی پێیوەندی بە سیاسەتی یەکسانی، بزاڤی دەکخراوەیی، هەوڵی فەمینستانە بە تەنها نییە، بەڵکو پرسێکی گشتییە و پێویستە بە ئەقڵی گشتی کۆمەڵگە و تاکەکانەوە دەبە لەوەدا هوشیار ببنەوە، کە یەکسانی چییە و چەند بڕوایان پێیەتی، نەك لە ڕێگەی پەیام و گوتارێکی کورت مەودا، ئەو پرس و بابەتە بکرێتە گەنگەشەی کۆمەڵایەتی و دوانریش شوێنی خۆی نەگرێت. (سیاسەتی یەکسانی لە نێوان ئاقرەت و پیاودا)، ناونیشانی بەاوکراوەیەکی (پەیمانگای پەرەپێدانی ئەمنی و کارگەی و تەکنەلۆژیای زانیاریی) سەر بەوەزارەتی ناوخۆیە و تیایدا لە بارەی سیاسەتی یەکسانی، ماف و ئەرك و ئازادییەکانی نەو ئەو دوو ڕەگەزە، دەرفەتی کارکردن، چەند پرسێکی دیکە، باس لە چەنییەتی بەرجەستەکردنی ئەو سیاسەتە دەکات. ئەم بەاوکراوەیە، گەرچی پە دەچێت ناوەڕۆکەکەی پێیوەست بێت، بە کارمەندانی وەزارەتی ناوخۆوە بەتەنها بەڵام چونکە بەشوەیەکی گشتی لە بارەی یەکسانی ئافرەت دەدوێت، ئیدی پرسەکە پێیوەست دەبێتەوە بە هەموو کۆمەڵگەوە. لە دەسپێکی ئەو بەاوکراوەیەدا، پێناسەی سیاسەتی یەکسانی کراوە، بەڵام گەر سەرنج لە ناوەڕۆك و شێوەی ئەو چەمکە بدەین، دەبینین خودی پێناسەکە، پارادەکس و دژ واتایی وەڵی و ناوونیکی زۆری تێدایە و بەڵاشکاویی و بە ڕوونی و بە سەرەتاوەی کۆمەڵایەتی و کولتووریی و خەزانی، پێناسەی چەمکی یەکسانی ناکات، گومان دەکەم ئەوانەی پێناسەکەیان کردووە، لەڕوانگەی خۆپارێزیی میللی و کۆمەڵایەتییەوە، مەبەستیان نەبووە پێناسەکە ڕوونتر بکەنەوە و بە کردەیی دەریبخەن کە یەکسانی چییە و چەنە. لە پێناسەکەی پەیمانگای پەرەپێدانی ئەمنی و تەکنەلۆژیای زانیاریی هاتووە:([illegible] 7) [illegible]

ئۆگەر هاتوو بەربژێرێکی پیاو و بەربژێرێکی ئافرەت لەچاوپێکەوتن دەرچوون، ئەوا پێویستە پێشینەیی بدرێتە ئافرەتەکە و وەکو بەربژێر دیاری بکرێت. لا 15) ئەم بۆچوونەیە، گەرچی لە بارەی پرسی یەکسانییە، بەڵام بە جۆرێك لە جۆرەکان لە بری ئەوەی یەکسانی بنەتەدی، بە بۆچوونی ئەو جیاکارییە قووتر و زەقتر دەکاتەوە. ئۆگەر پیاوێك لە چاوپێکەوتنەکدا، وەك بەربژێر سەرکەوت و هەموو تایبەتمەندییەکانی ئەو بوارەشی تێدا بێت، دەکرێ بڵێین بە پێی کام یاسا، ئەو مافەی لە زێت دەکرێت و دەدرێتە ئافرەتێك؟ ئەمە یەکسانییە لە ئەرك و مافدا؟ یاخود بە پێچەوانەوە؟ ئۆگەر ئافرەتێك بە لەوشاوەیی و لێهاتوویی خۆیەوە وەك بەر بژێر سەرکەوت، بۆچی دەبێت لە پێشینەیی بدرێتە پیاوێك؟ مەگەر هەردووکیان مرۆڤ نیین؟ وەك یەك ماف و ئەرکیان نییە؟ نابێ مافی یەکێکیان، لە پێناو مافی ئەویتردا، پێشێل بکرێت، چونکە ئەمە جۆرێکی دیکەیە، لە جیاکاریی لەووی ماف و پێیەوە. لەبرگەیەکی دیکەی ئەو بەاوکراوەیدا، لەبارەی پێست و بەرپرسیاریەتی ئافرەتان لە کایەی سیاسیدا هاتووە:_(لە پێستە باڵاکان، یەکسانی لە نێوان ئافرەت و پیاو، یەکێکە لە میکانیزمە گرنگەکان، بە دەکخستنی دام و دەزگاکە) گەر سەرنج لەو بۆگەیە بدەین، بە دیاریکراوی دەستواژەی (پێستە باڵاکان)ی دیاری نەکردووە، کە مەبەست کام پێستە و لە چ پلەیەکی کارگێڕی دەست پێ دەکات؟ بۆچی ئەو پێستانە، بە ناونیشان و پێگەی سیاسیی، بە ئاشکرا ڕوونەکراونەتەوە، کە ئەمش بەبۆچوونی من، جۆرێکی دیکەیە لەوەی کە ئافرەتان، ناتوانن تا پێستی باڵای ئەم هەرەمە، بڕۆن و هەرتنها، لە پێگەیەکی دیاریکراو دەمێنەوە. دواجار دەمەوێ ئاماژە بەوە بدەم، کە بەشێك لە پێناسە و بۆگەکانی ئەو بەاوکراوەیە، پێویستیان بە داشتنەوەو پێناسەکردنەوە هەیە، بە ئەوەی بە ڕوونی دەربکەوێت، کە مەبەست لە سیاسەتی یەکسانی و

چەنیەتی پیا دەکردنی لە کەمەگەی کوردی و دامودەزگا کارگێیەکان چییە؟!

پەراوێز:_ سیاسەتی یەکسانی لە نێوان ئافرەت و پیاودا، لە بڵاوکراوەکانی: وەزارەتی ناوخۆ، ساڵی 2019.

سەدیق سەعید هەواندزی

*ئەم بابەتە لە هەفتەنامەی ڕەگای کوردستان ژمارە (1378) لە 20/2/2024 بڵاوکراوەتەوە.

سیمیۆلۆژیای بارت و بوونگەرایی سارتەر.. عەبدولموتەلیب عەبدوڵا

نووسین کلیلە بۆ ناسینی جیهان، نەك جیهان کلیل بێت بۆ ناسینی نووسین. لە ڕەگای ئەو قسەیەی بارتەوە لێنوان (نووسین) و (کلیل) لێنوان ئازادی زمان و مێژووی نووسین… هەوەدەم قسە لە چەمکی (ناسینی مێژوو) لای سارتەر و چەمکی (ناسینی ئازادی) لای بارت بکەم. وەك دەزانین هەر یەك لە سارتەر و بارت لە ڕووی ڕەشنبیریەوە بە دوو نەوەی بەرهەستکار دەگێنەوە. دەشە لەو خوێندنەوەیەدا بە بیروڕاکانی بارتی سیمیۆلۆژی (لەبری وشەی کلیل) وشەی ئازادی زمان و بە (ناسینی جیهان) و بە پشکنینی بیروڕاکانی سارتەری بوونخواز وشەی مێژووی نووسین (لەبری وشەی کلیل) بە (ناسینی نووسین) بەکار بهێنین، دواجار بە کورتی دەمانەوێت ناسینی جیهان لە سیمیۆلۆژیا و ناسینی نووسین لە پابەندبوونی نووسەر بخوێنینەوە!
(ژان پۆل سارتەر) ناسینی نووسین وەك وەسیلەیەك بۆ پابەندبوون دەخاتە ڕوو. کەواتە زمان وەك بۆها، ئایدیۆلۆژیەتکی هێزموویندار پێکدێنێ و مرۆڤ والێدەکات لایەك بەدوایدا بکەوێت و لایەکی دیکەش لە دووتوێیدا دابخرێت. بەڵام (ڕۆلان بارت) پێیوایە دەق لەگەڵ خوێنەر دێتە گۆ. لە خوێندنەوەدا دەق قسە ناکات، بەڵکو

لەگەڵ خوێنەردا دەکرێتەوە. سارتەری بوونخواز پێیوابوو مرۆڤ مانا دروستدەکات! بەڵام بارت پێیوابوو مانا بە دەست دێ و مرۆڤ لەخۆ دەگرێ. کەواتە ئەو خوێندنەوەیە دەکەوێتە نێوان داخران و کرانەوە، دروستکردن و هاتنەدی.

(1)

زمانی سارتەر، زمانی شەڕشگێڕییە، بەڵام هەرگیز بارت بەرگەی زمانی شەڕشگێرانەی نەدەگرت و پێیوابوو ئەو سیمیۆلۆژیایە کار بە بووژانەوەی ڕەخنەی کۆمەڵایەتی دەکات. ڕەنگە هاوگونجاندنی زمان لەنێوان مۆژوو و ئازادی، زمانی شەڕشگێڕی و سێیرورە بتوانێ بارت و سارتەر لە یەکنزیك بکاتەوە؟! بە دیوەکەی دیکە بارت سەرسام بوو بە چەمکی پابەندبوونی سارتەر، ئەگەرچی هەرگیز زمانی شەڕشگێرانەی قبووڵ نەبوو! بەڵام سارتەر بایەخی بە سیمیۆلۆژیای بارت نەدەدا، وەکچۆن بەگومان جەختکردنەوەی سارتەر لە پابەندبوونی نووسەر، دژ بە مەرگی نووسەر لای بارت دەکەوێتەوە.

لای وجودییەکان بوون پێش ماهیەت دەکەوێ. لەڕەوە پابەندبوونی نووسەر دوای تێگەیشتن دێت، یان لانی کەم هاوکات لەگەڵ زمانی شەڕشگێرانە دێتە بوون! یان بە دەربڕینکی دی پابەندبوونی نووسەر لە زمانی شەڕشگێرانەوە دەست پێدەکات، بەو مانایەی کە مرۆڤ مەوجودێکە دەچێتە نێو پێیوەندی لەگەڵ خۆیدا و توانای ئەوەی هەیە، بڕەو بە تواناکاتی خۆی بدات. مرۆڤ بڕەو ئیمکانی بوونی خۆی دەچێت، بەو مانایە تەنها مرۆڤ هۆشیاری بە بوونی خۆی هەیە.

لەسەر ئەو بنەمایە هەوڵدەدەم لە فەلسەفەی سارتەردا چەمکی دەروونخوازی نووسەر بەو شێوەیە گەشە بکەم، کە (مرۆڤ هیچ نییە، تەنیا پابەندبوون نەبێ، کە زمانی شەڕشگێری دروستی دەکات! ئەو قسەیەی من تەنیا بە ئەدەبەوە بەندە، واتە ریشەی ئەم خوێقاندنە لە خودی نووسەردایە، نەك لە جیهانی دەرەوە و ناچارکردنی زمانەوە بێت!

بەڵام سیمیۆلۆژیا پێچەوانەی سارتەر دەکەوێتەوە، هەر لەڕەشەوە بارت پێیوابوو ئەدەب هیچ چارەیەکی بە ئازادی پێ نییە، هەر ئەوەندە نا، بەڵکو ناتوانێ لە ناچاربوونی زمانیش دەربچێ و ئازادی دابین بکات، چونکە زمان فاشییە! بەو مانایەش پابەندبوون وەك سارتەر بیری لەدەکاتەوە هەرگیز لە زماندا دەرناکەوێت، تەنها لە ڕێگای مۆژوو و شەڕشەوە نەبێ، چونکە زمان سیستمێکە ڕێساو یاسای خۆی هەیە و هەموو نووسەرێك ملکەچی ئەو ڕێسا و یاسایانەیە. دەشێ هەموو نووسەرێك بکەوێتە نێو مۆژووەوە بەڵام هیچ سنورێك بە ئازادی زمان بوونی نییە!

(2)

شەواز یان ستایل لە کاتی داشتندا، کەد بە دەقە ئەدەبییەکان دادەنێت! بەو مانایەش شەوازەکانی ئەدەب بەرهەمی لادانەکانی زمانن، لەڕووی شەواز و زمان بە یەك دەگەن، بە مانایەکی دیکە وەکچەن زمانی ئەدەبی لە سەیروردایە، هەمیشە شەوازی ئەدەبیش لادانەکانی زمان دەگرێتەخۆ، بەڵام لەگەڵ هەموو ئەوانەشدا ستایل فۆرمی نووسینە و ڕەهەندی کەسی و جێستەیی هەیە. بەڵام نووسین کە بابەتی نەوان زمان و ستایلە، لە ڕێگای نووسەرەوە دەگات و لە ڕێگای نووسەرەوە پابەند دەبێت. دەتوانین بڵێین نووسین بوارێکە بە ئازادی و پابەندبوون. نووسین بوارێکە بە زمان و مەژوو، چونکە وەکچەن مەژوو بڵایەن نییە، زمانیش بڵایەن نییە.
لەسەر بنەمای بڵایەن نەبوونەوە، دەتوانین بڵێین زمان و شەواز دوو هێزی کۆرن، بەڵام نووسین کردەیەکی تاکئامێزی مەژووییە. زمان و شەواز دوو بابەتن، بەڵام نووسین وێزیفەیە. هەمیشە نووسین لە پەیوەندی نەوان داهێنەر و کەمەڵگاوە هەڵدەقوڵێ. ئەوە زمانی ئەدەبییە بەردەوام ئاراستەکردنی کەمەڵگا دەگەڵێ.
(3)
بارت لە کتێبی "نووسین لە پلەی سفر"دا وەك پەرچەکردارەك لەبەرانبەر ئەو پەناسەکردنەی "سارتەر" کە دەڵێت: شیعر لەوردبوونەوەیەکی خودییە و پرسیسکردنکی زارەکییە، لە بنەڕەتدا ئامانجی خێی هەیە. بەڵام پەخشان هاوکاریکردنی نووسەر و خوێنەر نیشان دەدات. لە پەخشاندا بەیەکگەیشتن پردەکە دەکەوێتە نەوان دوو ئازادی و زەتریش. لەو قسەلەکردنەدا سارتەر فەزای ئەدەبی دیاری دەکات...
پەرچەکردارەکەی بارت ئەوەیە کە نووسین شونك لەنەوان شەواز و زمان بەدەست دەهێنە. نووسین لە پلەی سفر خاڵی یەکتر بینی تەوەرەی "X" و "Y"ە، لە ڕووداوەکانی "دیکارت"دا. زمان تەوەرەی "X" ەو ئاسەیی و نمایشکارانە دەکەوێتەو. بەڵام شەواز "Y"یە و گوزارشتکردنکی ستوونییە. شەو و بەهای نووسینیش لە یەکتربینی ئەو دوو تەوەرەیە دەردەکەوێت. بەو مانایە لای بارت نووسین دەبە بەردەوامی بە بەدەنگی و بڵایەنی و دالەو بدات.
(4)
ئەوەی سارتەر لە بارەی زمانی ئەدەبی شڕۆڤەکرییەو قسەی لەدەکات، بارت لە بارەی ئازادی سیمیۆلۆژیاوە دەیەێتەو. بەڵام یەکمیان ئەدەب بە پابەندبوونی سیاسییەو دەلکێنە و دووەمیان لە سیاسەت جیای دەکاتەو و پێیوایە هەرگیز تواناکانی ئازادی لەسەر نووسین نەوستاوە، لەسەر پابەندبوونی سیاسی نووسەر جێگیر نابێت، بەڵکو لەسەر ئازادی زمان و گەانەو دەوستە، زمانیش لەبەر ئەوەی

فاشیە، هەمیشە ئازادی زمان دەبە لە هەوی سیرورەدا بێت، هەمیشە زمان دەبە لە جوولەدا بێت! بەڵام لای سارتەر هەموو ئەوانە هیچ مانایەکیان نییە، چونکە نووسەر پابەندە، نووسەر مەوجودەکە دەچێتە پشت وشەکانەوە بە ئەوی لە ئامانجەکانی خی نزیك بێتەوە. بەڵام مەوجودی بارتی لە خوێنەر و خوێندنەوەدا دەکرێتەوە، چونکە بارت پێیوایە خوێندنەوە جۆرێکە لە (دووبارە نوسینەوەی دەق) و دووبارە بەرهەمهێنانەوەی دەق، دەق خوێنەر دەخاتە گومان و هاوسەنگی ڕێشنبیریی و دەروونی و زمانەوانی لەق دەکات! دەق لە ڕێگای سیستمە دەلالییە تایبەتییەکانی و بە هەی تەکنیکەکانییەوە خوێنەر وەك نەچیری خی دەپێکە، دەق لە ڕێگای ناسینی زمانی بارتەوە بەردەوام خوێنەر و نووسەر هەدەوشێنێتەوە، بەڵام سارتەر پێیوایە نووسین جۆرێکە لە دووبارە نووسینەوەی مێژوو، نووسین لە ڕێگای زمانی شێشگرییەوە بەرەو ئامانجی خی دەچێت، بێگومان لەوشەوە نووسین لە ڕێگای ناسینی نووسەر وەك پابەندبوونێکی ئایدیۆلۆژیی هەژموونداری دادەخرێت!

12/5/2024 هەولێر

خۆشەویستی زۆرانبازیی نییە، لە خۆشەویستیدا بۆ و دژ نییە.. نووسینی: ستیڤان شمزینی

مانۆلۆگی یەکەم لە کتێبی (خۆشەویستی لە سەردەمی شەرپێنج)دا

پێشەکی

ئەم کتێبە بریتییە لە خوێندنەوەیەک "مانۆلۆگ" لە بارەی زۆر پرسی لەک جیاواز، هەر لە خۆشەویستی و سێکس و جەستەوە بیگرە تاکو مەرگ و نامۆبوون و ڕەخنەگرتن لە مۆدێرنێتە و سیستمی کاپیتالیزم، ناوەڕۆکی هەر هەموویان لە دواجاردا بەستراوەتەوە بە چەمکی خۆشەویستییەوە، هەر بۆیە ناوی کتێبەکەشمان نا "خۆشەویستی لە

سەردەمی شۆرپەنجەدا" هەرچەندە ئەم ناونیشانە، خواستنە لە ناوی رۆمانی "خۆشەویستی لە زەمەنی کولێرا"ی گابریل گارسیا مارکیز، ئەمەش کارێکی ڕەپەدراوە، تەنانەت کەسێکی وەک "لینین" ناوی یەکێک لە کتێبە سیاسییەکانی خۆی "چی بکرێت؟" لە ناوی ڕۆمانێکی ناسراوی ڕووسییەوە وەرگرتووە، بەڵام ئەمە دڵقاودڵق ناوەکەمان وەرنەگرتووە، بەڵکو "شۆرپەنجە"مان خستۆتە بری "کولێرا"، ئەگەرچی هەردوو ناوەکە ناوی نەخۆشین، بەڵام جیاوازییەکە لەوەدایە ناوەکەی لەکچوویان نییە، هەبەتە وشەی "شۆرپەنجە" لای من دوو دڵالەتی بنەڕەتی هەیە، یەکەمیان ئەوەیە ئەم کتێبە کە لە بنەماوە چەند پارەگرافێکی پەرش و بڵاوبووە، لە سەروەختی ململانێ لەگەڵ نەخۆشی شۆرپەنجە نوسراوە و پاکنووسکراوە، دووەمیان، پەموایە زەمەنەکە چەرخی شۆرپەنجەیە بە خۆشەویستی و ئەو هیومانیزمەی من داکۆکی لێ دەکەم و کردوومە بە درێژایی تەمەن، دەتوانم بڵێم دەزی ژیانم دەزی هیومانیزم و بەرگرییکردن بووە لە مرۆڤی ڕووت. ئەوەی لەسەرووە هەموو شتێکەوە بەم گرنگە مرۆڤە، هەر شتێکی تر لە خواروو ئەمەوە دەبینم.
ڕەنگبێ شەوازی مانەلەگەکان بە خوێنەران سەیر بن، یان ڕەنگە بڵێن باشتر بوو لە فەرمی توێژینەوەدا بیرکەکان تەرح بکرابان، ئەمانە هەموو ڕاستن، بەڵام لەوانەیە ڕاستتر لەوەدایە، ئەم مانەلەگانە شێوەکە لەناو ئەندێشەمدا بەرپابووە و تا کەتایش ئەم جەنگە بەردەوامیی دەبێت. لانیکەم مرۆڤێک سەروکاری لەگەڵ خوێندنەوە و نووسیندا هەبێت، لە باری سایکۆلۆژییەوە جگیر نییە، بەو پێیەی هەمیشە لە شێوەکی بە پسانەوەدایە لەگەڵ بیر و پارادەکسەکانی ناو هزرینی، ئەمە حاڵەتێکی سروشتییە، لە سەنگەی ئەوەی دەڵێوکە هەمیشە مامانی داهێنانە و هەوێنی پشکۆتنی ژیاریش، تەنانەت ئەدگارێکی هەمیشەیی مرۆڤی شارستانییە. ئەو دیالەگەی نێوان "من" و "خەم" تەنیا ئاوازسەندنەوە نییە بە یەکتر، نزیتی بەندبژکانیش پێیەو ناکۆن تاکوو بەندی یەکتر تەواو بکەن، بەڵکو لە بارێکی مەڵەق و ناجگیردا قسە دەکەن، تەبا نین لەگەڵ یەکتر لەسەر زەر شت، بەڵام دواجار ئەمە ئەندێشەی مرۆڤ، پەموایە ئەندێشەی هەر مرۆڤێکی تریش پێیەتی لە هاودژیی، لەوانەیە جیاوازییەکەم لەوەدا بێت توانای گوزارشتکردنم هەیە لەو پارادەکسە. بەی هەیە "خەم" لەڕەدا هەر "من"ە فرێدییەکە بێت، هەمیشە بکەوێتە بەرداشی شێوەی دەستوێخەی "ئەو" و "منی باڵا"وە. "من"یش لەم تێکستەدا هەمیشە "ئەو"ی سەرکەشە، هیچ کات ڕێی "منی باڵا" ناگێت، بگرە لەم تێکستەدا "منی باڵا" بوونی نییە، ئەوەی هەیە دیالەگی "من" و "ئەو"ە، ئەمەش وەک وتم بە پێی تیۆری دەرونشیکاریی فرێید.

حەزیش ناکەم باس لە ناوەڕۆکی کتێبێ بکەم، یان کورتی بکەمەوە لەم پێشکێشکردنەدا بە خوێنەر، ئەگەر وا بکەم پێویست ناکات خوێنەر خۆی ماندوو بکات و تەواوی کتێبەکە بخوێنێتەوە. ئەوەی گرنگە لام ئاماژەی بۆ بکەم، ڕوونکردنەوەی هەندێک تەموماژە لە دەوروبەری مانەڵەگەکان. هەندێک جار "من و خەم" هێندە دوور لە یەکتر دەئاخڤن، وەک ئەوەیە دوو کەسی جیاواز قسە بکەن، بەڵام لە ڕاستییدا قسەکەری یەکەم و کۆتایی هەر نووسەری ئەم کتێبە خۆیەتی، لەوە زیاتر ڕوانینی هیچ کەسێکی تر بەشدار نەبووە لە گێڕانەکردنی ئەم مانەڵەگانەدا، هەر بۆیە چارەم نەبوو، دەبوایە ئەم جەڵەحانەیە هەر لە نێوان "من و خەم"دا ڕووبدات، زەرجار بیرکەی ئەوە بە خەیاڵمدا گوزەری دەکرد، ناوێک "ناوی کەسێک" لە بەرامبەر "من"دا دابنێم، بەڵام هەر زوو ژیوان بوومەوە، بۆی نەکا سەر لە خوێنەر بشێوێنێت و پێیوابێت نووسەر لەگەڵ کەسێکی تردا دیالەگی کردووە و ئەم بەرهەمە لە دایک بووە.
کۆتا جار، ئەم پرسیارەش لە خەم دەکەم، ئایا کتێبێکی وەها پێویست بوو بە خوێنەری کورد؟. وەڵامێکی کۆنکرێتم لا نییە، دەمێک لەبەرخەمەوە دەڵێم ئەم کتێبە وەک هەموو دەنگەکانی بەشایی ئاسمان تەنها وەک دەنگێک لەناو ئەو هەموو هەراوهوریایەدا دەمێنێتەوە و کەس گوێی لێی نابێت، دەمێکی تر دەڵێم خوێنەرێک هەیە بیدەزێتەوە و بە بایەخەوە بیخوێنێتەوە، لەناو هەموو ئەو ڕاایانەشدا بەیاری چاپکردنیم داوە، ئیدی هەر لە چاپ هاتە دەرەوە، پەیوەندییم لەگەڵ ئەم کتێبە دەپچڕێت و تاکە شتێک بمبەستێتەوە پەوەی ناوی خەمە لەسەر بەرگی کتێبەکە، هەروەک ئەلبەر کامۆ لە یەکێک لە چاوپێکەوتنەکانیدا وتبووی "کتێبەکانی خەم ناخوێنمەوە، دەمەوێت کارەکی تر، ئەنجام بدەم، یان ڕوونتر بڵێم دەمەوێت بەرهەمەکی تر بنووسم". ئەم پرەنسیپەش لە سەرەتاوە باوەڕم پێی هەناوە و جێبەجێم کردووە، هەر بۆیە لە ئێستادا وەک بگارییەک پشکی ئەم کتێبە دەنووسم، بەهەی ئەوەی خەم تەرخان کردووە بە نووسینی کەمێک بەرهەمی تر. لەیەک کاتدا کار لەسەر سێ کتێب دەکەم، بۆیە کاتم بەدەستەوە نابێت تا جارەکی تر کتێبەکانم بخوێنمەوە. نایشارمەوە هەکارەکی تریش هەیە، ترسم هەیە لە کاتی دووبارە خوێندنەوەیدا ئەو هەستەم بە دروست بێت، پەلەم کردووە و زەر شتیشم نەوتووە کە دەبوو بیڵێم. بەهەرحاڵ هیوادارم ئەم کتێبە سوودێکی بچووک بە خوێنەری کورد بگەیەنێت، ئومێدەواریشم بگاتە دەستی خوێنەرێک توانای داوەریکردنی هەبێت لەسەر تەماکانی ناو کتێبەکەمان.

کۆتایی فێبریوەی ٢٠١٩

ئ□ما نیا – شتا ینها گن

-١-

خ□م: ب□ قووی□ س□یری ئ□و د□ریای□ بک□، د□□ک، شیعر□کی ل□سر بنووس□!! من د□ریام خ□ش د□وت و ه□میش□ ل□ ت□نیشتیی□و□ ه□ست ب□ ئارامی د□ک□م.

من: ب□ ش□پ□ل□ دوور□کان د□□وانم، ک□ چ□ند نامرادان□ د□مرن ب□ ئ□وی بگ□ن□ ک□نار، ئ□گ□ر ئامانجت ک□نار ب□ت، د□ب□ت ه□زی ش□پ□لدانت ب□ه□ز ب□ت و ه□نگاو□کانت گ□ور□ بن.

خ□م: ئ□و□ گ□یشتن□ ک□ناریش چی د□ب□ت؟. ه□موو ش□پ□ل□ک ل□ ک□ناردا ون د□ب□ت راستتر وای□ ب□□م د□مر□ت.

من: گرنگ نیی□ ل□ کو□دا د□مرن، ئ□وی جی□ بای□خ□ ل□ ه□نگاو و گو□دان تا کاتی مردن.

خ□م: ل□ دوور□و□ ئا□و□دانیی□ک دیا□ر□، ئ□وب□ر□و□ و□ا□تکی ت□ر□، کولتوور□کی تر□.

من: نا، من نام□و□ جگ□ ل□ د□ریاک□ چاوم ب□ هیچ کو□ی تر ب□وانت، ب□و ئا□استی□دا د□□وانم، ت□نیا شینایی د□ریام ل□ دیار□. د□ریا شمشا□□ک□، ش□پ□ل□کان ئاواز□ جادوویی□کین و زمانی شاعیر د□پژ□نن. ل□کن شاعیر د□ریا و شیعر ی□ک□کن.

خ□م: با ت□ز□ک ب□د□نگ بین، ر□ بد□ین ش□پ□ل بدوت و ل□ باو□شی ی□کتردا ه□ست ب□ د□ن□وایی بک□ین.

من: ز□ر باش□، وا د□ک□ین، پ□م خ□ش□ گو□ ل□م شیعر□ بگرین ک□ باسی د□ریا د□کات.

خ□م: ئ□و فرم□سک□ چی بوو. ل□ چاوانت□و□ باری و کو□می منی ت□□ کرد.

من: ب□ ب□د□نگی و ل□ م□شکی خ□مدا د□موت "ت□ ه□ست ب□و□ ناک□یت، چ ئازار□ک د□مخوات، ر□ژ□کانم ت□د□پ□□ن و م□رگ زیاتر ل□م نزیک د□ب□ت□و□، چ□ند ئ□کت□ر□کی باشم ک□ د□توانم ب□ د□خ□شیت خ□م ب□ باش نیشان ب□م".

خ□م: خ□یات ب□ کو□ ر□شتوو□، ب□چی ب□د□نگیت؟.

من: نا، ب□د□نگ نیم، ب□□ام و□ک س□ر□کی هیند□ سوور□کانی سیاتل ل□ وتار□کدا وتی "وش□کانم ئ□ست□ر□کانن ئاوا نابن". د□م□وت شت□ک ب□□م ه□میش□ بم□نت□و□، وش□کانم د□ب□ت ه□زی ما□و□یان ه□ب□ت ب□ ز□ر دوور، د□م□وت ل□ ر□ی وش□کانم□و□ ز□ر بژیم، چوونک□ کاتم ز□ر ک□م ماو□ ب□ فیزیکیی.

خ□م: ت□ ز□ر باش دیاریت، ت□نی د□نگت وا نا□□ت ک□ ک□مت ما ب□ت ل□

ژیاندا، تەم لە رەمانەکدا خوێندەتەوە، نموونەی هەز و ئیرادەیت!!.
من: ئەوەی چاوت پێدەکەت هەمیشە جێی گومانە، چاومان کەمترین جار راستیەکان دەبینێت، پەم خۆشە راستیەکە تەقێنەرەکە نابینیت، تا بتوانین چڕ لە ئێستا وەربگرین.
خەم: واز لە باسی مردن بهێنە، بۆچی هەموو کات بە مردن دەمترسێنیت؟.
من: مردن خۆی لە باسکردنی دەترسێت، تە کاتێک باسی مردن نەکەیت واتە هێندە تەقیویت لێی ناوەریت ناویشی بهێنیت. تەنها ئەوانەی نزیکن لە مردنەوە هەست بە خەیان دەکەن، هیچ کەسی تر ناتوانێت لەیان تێبگات.
خەم: واز لە بابەتی مردن بهێنە، دەمەوێت بپرسم چەندە منت خۆش دەوێت؟.
من: بەینی رەگا کەندەڵانەکانی عەشق، ریسک و سەرکەشیم، هەموو نیشانەکانی عەشقەکی گەگرتوو نیشان نادەن؟.
خەم: من شەوازی خەمم هەیە لە خۆشویستیدا، ئەویش راوەستانە لەنەوان "من" و "منی باڵا"دا.
من: "منی باڵا" هەمیشە سەرکوتکارە، دیکتاتۆرێکی رووتە، خۆشویستی بە "من" دەکرێت، "منی باڵا" دوژمنی باوەکوژی خۆشویستیە.
خەم: "منی باڵا" رەگەڵ نادات هەموو کارێک بکەم لە خۆشویستیدا، لەگەڵ ئەوەشدا زۆر زۆر خۆشم دەوێی.!
من: دنیای خۆت لە قاڵبداوە و زیندان کردووە لەسەر داخوازیی "منی باڵا"!، ئەو بڕیارە لە کێ خۆت بکەوە، جارێک لە قسەی دەربچە و بە قسەی "من" بکە، بزانە چی جوانیەکی لە قەدەغە کردوویت؟.
خەم: پەوەرەکانی من بە خۆشویستی جیاوازن، بەوام بە خۆشویستی ئەفلاتونی هەیە، جەستە هیچ ڕۆڵێکی وەهای نیە لەو فەرمە خۆشویستیەی من دەیخوازم؟.
من: زۆر جار وەک پیاوێکی بەهیمی دەردەکەم، بەڵام کەمێک پرنسیپێکی خەم هەن، ڕەنگە لە هی کەسی تر نەچن، وەڵە ئەوەی سەبارەت بە خۆشویستی دەیزانم، نابێت بەردی خۆشویستی بەرز بکەیتەوە، بە ئەوەی هەموو جمکەکانی بگریت، دەبێت خۆشویستی بە هەموو تانوپۆی خەیاڵەوە قبوڵ بکەیت، ئەگەرنا قبوڵت نەکردووە.
خەم: مەرجی جێستێت هەیە بەسەرماوە وانیە؟ تە نابینیت ڕەحم لە تەدا دەتوێتەوە! ئەمێت پێ کەم؟.
من: کەشکەکە شتێکی تر، پێکگەیشتنی بایەلۆژیی نێک ئارەزوو بەکو پێویستیشە، تە جێستەی خۆت ئاوەزانی کەسێک نەکەیت خۆشت دەوێت، ئەو مافە دەدەیت بە کە ئاوەزانت بێت؟. خۆشویستی عیرفانی، شەوازە هەرە کۆن و مازۆخیەکەی خۆشویستیە، تۆش ئەو مەرجێت لەسەرم

هەبگرێ!!.
خەم: تۆ زۆر بەهێزیت، من ناتوانم خەم بگرم لەبەردەم هێزت، تۆ یەکەم کەسیت لاواز بنوێنم لە بەردەمیدا.
من: خۆشەویستی زۆرانبازیی پاڵەوانەکان نییە، تا هێز براوە و دۆاو دەستنیشان بکات، لە خۆشەویستیدا براوە و دۆاو نییە، ئەوەی هەست بەلاوازیی دەکەیت، لە بەرامبەر منـدا نییە وەک قەبـارە بایەلـجییەکە، بەڵکو بەرامبەر بە وزەی خۆشەویستی منە.
خەم: هەر چۆنێک بێت تۆ گەمەکێت بردەوە و کۆتاییەکێت بە ویستی خۆت دیاری کرد.
من: ئەمە گەمە نییە، بەڵکو کردەیەکی ئیستاتیکی هاوبەشە، ئەمە هەردووکمان پێکەوە ئەو تابلۆیەمان ڕەنگ کرد.
٢٠١٨-١٠-٢١
کاتژمێر: نۆ و پێنج خولەکی بەیانی
نەخشەخانەی گلیاد ئاینس

"کانە بچووکە یان ماڵمانی بووکە" ماڵمانکی ژنانە.. دڵشاد کاوانی

پێشکی
هەرچەند ئەدەبیاتی کوردیی لە بورای ماندا هەشتا لە گۆگاڵ دایە، بەم دوایی دوایین، دەیان قەڵەم و ماڵمانووسی تازە بوارنە هاتوونەتە پێش و جلەوی ماڵمانووسیان لە هەستە گرتوون، وەلە هەشتا ئەدەبیاتی کوردیی لە بەشایی و کەمهەنانی ماڵمانی باشدایە. بەتایبەتی ماڵمانووسانی ژن و بە بیر و فانتازیا و هوئیای ژنانە لە کەم کەمترە و ژمارەنیان بە پێنجکانی دەست، پێنجکان گەلێک زۆرترن.

سەرەتا
ماڵمانی کانە بچووکە یەکێکە لەو ماڵمانە جوانە کوردییانەی وەک ماڵمانکی مەینەی کوردی بەرچاوم کەوتبێت، ماڵمانکە بە هەناسەیکی

ژنانە و دەربینەکی ژنانە نووسراوەتەوە و پاڵەوان و کارەکتەرە سەرەکییەکانی ژن و بە زمانی ژن دەدوێن، زەربەی هووداوەکانی ناو ڕۆمانەکەش هەر بەسەر ژناندا دێن.
ڕۆمانی کانە بچووکە. ڕۆمانەکی (٤٧٩) لاپەڕەیە و لە (32) بەش پێکهاتووە و بەرهەمی یەکەمی جوان عوسمان حەمەئەمینی ڕۆمانووسی شاری سلێمانییە، براوەی پێشبرکێی ڕۆکخراوی قیم فاوندێیشنە بە ساڵی ٢٠٢٣ لای لێژنەیەک لە پسپۆران و شارەزایانی ڕۆمان، بەیاری چاپبوونی لەبارەوە دراوە و لە چاپخانەی پاندا چاپ و بڵاوکراوەتەوە.
ڕۆمانی کانە بچووکە، باس لە چوار دەستە خوشک دەکات، کە دەیانەوێت لە ڕۆگەی خوێندنەوە و بە ئامانجەکانیان بگەن لە پاڵ ئەوشدا لە ڕۆگەی پاڵەوانی سەرەکییەوە باسی دوو ماڵباتی دانیشتووی شاری سلێمانی دەکات، یەکەمیان خەزانی گەشاوی پاڵەوانی ڕۆمانەکەیە و بە هەی هەژاریی و دەردەسەری و مەینەتییەکانی ژیان، ئەندامانی خەزانەکایان لەبەر یەک هەڵدەوەشێتەوە. دووەمیان خەزانی لالە سەردار، ماڵە خەزورانی گەشاو کە بە هەی هەبوونی و دەوڵەمندییەوە تووشی هەڵوەشان و لێکترازان دەبنەوە.

چەژ لە کانە بچووکە.
کانە بچووکە هەرچەند ڕۆمانەکی قەبارە ئاستوور و ئێکس مینیمالیزمە، بەڵام بە هەی زمان و گێڕانەوە و خەماڵیی هووداوەکان و بەستنەوە و گرێدانی هووداوە لاوەکییەکان بە هووداوی سەرەکی خوێنەر ماندووناکات و ڕۆمانەکە زەر بە ئاسانی خەی بەدەستەوە دەدات و کەمێک گەیی گێرانەوە دروست دەکات و دواتر گرێکان دەکاتەوە. ڕۆمانووس هووداوە تراژیدییەکان زەر بەوردی دەخاتە ڕوو، بە سانایی وا لەخوێنەر دەکات بچێتە ناو و وردەکاری هووداوەکان و خەی تەدابینەتەوە و گەمەیەکی جوانی دەروونی دەکات، وا لە خوێنەر دەکات بەدەم ڕۆمانەکەوە لەپاڵ گریان و ئازاری کارەکتەرەکانی ناو ڕۆمانەکەوە خوێنەر بە کۆ بخاتە گریان، ئەمەش لەزانیی و زانایی ڕۆمانووسمان نیشان دەدات.

تەکنیک و گێڕانەوە لە کانە بچووکە.
تەکنیکی گێڕانەوەی هووداوەکانی ڕۆمانی کانە بچووکە، تەکنیک و شێوە و شێواز و بونیادی گێڕانەوەی کانە بچووکە بە ڕۆمانە ڕیالستییەکان دەگۆڕێتەوە، کە ڕۆمانووس هەوڵی داوە لە دەستپێکی ڕۆمانەکییەدا لە سەردەمی نوێی گشاوەوە بە ناوی تەکنیکەمەڵایەتییەکان دەست پێ دەکات و دواتر لە بەشی دواتر بە سەردەمی

منداڵی گەشاو و ژیانی سادەی شاری سلێمانی دڵگەشتووە، بەم جۆرە تاکەتایی ئەمانەکە بەش دوای بەش لەنێوان هەردوو سەردەم ڕووداوەکان دڵگەشتووە و هەندێ جاریش زەمەنی سێیەمیش دڵگەشتووە، کە زەمەنێکی کورتی گەڵانکارییە لە ژیانی گەشاو. کانێ بچووکە ئەمانکی فرەدەنگە، لە هەڵووداوێکی سەرکی پەنا بە گەڵانەوەی ڕووداوێکی دیکە دەبات، بەڵام گەڵانەوەی لە فرەدەنگیدا کورتە و خوێنەر تەرناکات، بەڵێ باشتر وابوو ئەمانکە یەک دەنگ بووایە، یان فرە دەنگی تەواو. هەرچەندە جوان هەوڵی داوە لە ڕێگەی فلاشباگەوە گەمەیەکی جوانی گەڵانەوە بکات، بەڵام دەتوانین بڵێن ئەمانی کانێ بچووکە وەک ئەمانی ژانی گەلی ئیبراهیم ئەحمەد و شاری حسێن عارف و ئەم ستایلەی ئەماننووسانەی پەیڕەوکردووە کە لە ساڵانی شەستەکان و حەفتاکان ئەمانی باوێی کوردی پەیڕەویان کردووە.

دەتسپێکەکی باش و کۆتاییەکی خراپ.

بەم دوای دوایێ پێداچوونەوەم بە دە ئەمانی گێنجانی کورد کردووە، سەرجەمیان سەرەتاییەکی باشیان دەست پێ کردووە و بەڵام نیان زانییووە چۆن کۆتایی بە ئەمانکیان بێنن. چونکە لەسەرەتا بە گەرموگووڕییەوە دەست بە نووسینی ئەمان دەکەن و دواتر ماندوو و شکەتیان پەوێ دیار دەبێت. دەستیان بەسەر ڕووداوەکانی ناو ئەمانە ناشکێت، بە کۆتایی هێنان بە ئەمانکە، دەکەونە هەڵەوە. دەتوانم بڵێم گرنگی کۆتایی ئەمان هیچی لە دەستپێکەکەی کەمتر نییە. جوان عوسمانیش بەهەمان شێوەیێ، هەرچەندە کانێ بچووکە لە تەڕە کەمەڵەیەتییەکان دەست پێ دەکات واتە زەمەنی دواوەی ئەمانکەیە، وەلێ بە ئەو ندازەیە پەڕگرافی یەکەمی هێندە بەزاردووە کە سەرنجڕاکێشترینی بە شی نەو ئەمانکەی بێت، کە پێویست بوو وابێت. وەلێ دەشێ دەستپێکی خراپ نەبێت. بەڵام کۆتاییەکەی خراپە، دەتوانین بڵێین ئەماننووس بەدەستی خۆی خراپی کردووە، ئەویش بە زیادکردنی بەشێک لە کۆتاییدا، کە هیچ پێوەندیی بە ئەمانکەوە نییە و بە زیادەوە خراوەتە نەو ئەمانە، ئەمیش بەشی (مانەوە بە خەڵاگیرتیرینە) زۆر زیادە و بە مۆفاییە، لە هەزی کۆتایی ئەمانکەی کوشتووە.

کارکتەرسازیی کانێ بچووکە.

کارکتەرە سەرەکییەکانی ناو ئەمانی کانێ بچووکە لە چوار کارکتەری سەرەکی پێکهاتووە و کە هەرچواریان دەستخوشکن ئەویش نیکاێ و دڵخواز و لاقە و گەشاوی پاڵەوانی سەرەکین، لە ژیانی منداڵی

هەرزەیی‌وە تا تەمەنی پێگەیشتوویی لێگەڕێ ژووداوەکان لە دەکەن. هەروەها لە چەندین کارەکتەری لاوەکی پێکهاتوون، کە زۆربەیان لە ڕێگەزی مێینەن و کارەکتەرە پیاوەکانیش هەر لە دەوری کارکتەرانی مێینە دەسوڕێنەوە.
هەرچەندە هەندێکجار ڤێگەڕ زاڵ دەبێت بە سەر گێڕانەوەدا، بە تایبەتی لەسەر زمانی پاڵەوانی سەرەکی گێشاودا، وەک هەموو شتزان دەردەکەوێت. ئەویش زانینی خودی ڕێمانووسە نێک کارکتەری ناو ڕێمانەکە.
دەتوانین بڵێم باشترینی بەشی نێو ڕێمانەکە هەڵبژاردنی کارکتەرەکانی ناو ڕێمانەکەن، کە بە زمانی خەیان دەدوێن و تا ئەندازەیەکی زۆر لە ڕێگە بەخشین بە کارکتەرەکانی ناو ڕێمانەکە ڕێمانووس سەرکەوتووبووە.

زمان لە کانە بچووکە.
ڕێمانی کانە بچووکە باسی سێ زەمەنی جیاوازی شاری سلێمانی دەکات. کە بەم جۆرە خاڵبەندی بە دەکرێت.
1- لە ساڵانی 2004 تا 2020 واتە لەسەردەمی گۆڕەبوونی گێشاودا. ژووداوەکانی ئاشکرابوونی بازرگانی ماددەی هۆشبەر و و کەمڕێک ژووداوی دیکە ژوودەدەن.
2- ساڵانی 1991- 2003 بە شێڕێکانی هەستی و گێڕانەوە بە کەڵانەکانی منداڵی زەمەنی ڕابردووی گێشاو و بە زۆر بە شودان و و ژووکردنە ژیانی گوند.
3- ساڵان 1980 – 1990 ئەمەش بەشەوەی گێڕانەوەی لاوەکی بە ژووداوە گشتیەکان، لەسەر زاری کارکتەرانی ڤێگەڕی هەموو شتزان و ئاریشەکانی کەمڕێگەی کوردی وەک ئەنفال و وێرانکردنی گوندەکانی کوردستان لەسەر دەستی ڕژمی بەعسی عێراقی خراوەتە ژوو.
واتە کەی ژووداوەکانی ناو ڕێمانەکە بە نزیکەی چل ساڵی نێو ڕێمانەکە دەگێڕیتەوە.

شوێن لە کانە بچووکە.
شوێنەکانی کانە بچووکە کەمترین کاری لەسەر کراوە دەبووایە لە ئاستی قەبارەی ڕێمانەکەدا شوێنەش وەک ئامانج و مەبەست کاری زۆرتری لەسەر کرابووایە. سەرجەم ژووداوەکان لە ناوەندی شاری سلێمانی و لە گوندەک ژوودەدەن. جگە لە هێنانی ناوی شوێن وەک ژووداوی نادیار چوونی ساماە بە هەندەران و کامیل قادر لە شاری بەغدا کە ڕێمانووس لەسەریان نەوەستاوە. هەرچەندە جوان لە نیشاندانی دیمەنەکانی گوند زۆر سەرکەتووبووە، چەندین وێناکردن و

دیمەنی جوانی نیشانداوە، بەڵام دیمەنەکانی شوێن لە شاری سلێمانی لاوازن. بۆیە دەکرێ بڵێین شوێن لەم بەرهەمانە بە هەزە.

فکر لە کانە بچووکە

فکر لە بەرهەمانی کانە بچووکە کاری لەسەر کراوە و چەندین چەمک و دەستەواژەی فکری کاری بۆ کراوە و بۆتایبەتی شتەی زانین و نەزانین. وەک چەمکەکانی ماف و ئازادیی، پشکنوتن، ئایین. بەرهەمانووس لەسەریان وەستاوە و جارێکی دیکە یوتوبیاکەی ئۆفاتوونی لە وێنەی گوندێک: مەزارانداتوە و لالە سەرداریشی وەک منی باڵایی نیچە لە بەرگێکی باوک سالاریی مەزراندتوە. بۆیە بە هوانگەی فکیر و هزریشەوە، تا ئەندازەیک بەرهەمانووس مەبەست و ئاماژەکانی لەگەڵ هوەداوەکان بەکخستووە.

هەڵەکانی کانە بچووکە

هیچ بەرهەمانێک بێ هەڵە و کەماسی نییە و بەهەمان شێوە بەرهەمانی کانە بچووکە لە هەڵە و کەموکوڕی بەدەرنییە، هەرچەندە هەندێک هەڵەی زۆق هەن و دەبێت بەرهەمانووس زۆر ئاگادار بێت و تەی نەکەوێت، هەندێک هەڵەی بچووکیش زۆرجار بەسەر بەرهەمانووس و دەقەدا تەدەپەڕێت. بەنموونە لە بەشی تەڵە کەمەڵایەتییەکان لە لاپەڕە (9) بەرهەمانی کانە بچووکە وەک کتێبێکی یادەوەری گەشاو لە کوردستان دەنووسرێتەوە، سامان کە دەکاتە برای ئومێدی مەردی گەشاوی نووسەری کتێبی کانە بچووکە، لە وەڵامێکی بەڕێزاوایی، لە پەیکەدا کتێبێکە لە دەستی هاونشینێکی میتەکە وەردەگرێت. کەمەڵێک پرسیار دروست دەبێت، ئایە ئەم کتێبە بە گەیشە ئەوە و چۆن ڕەکەوت کە کوردێک هاونیشنی میترێکە بێت و سامان بەهای ئەو کتێبی براژنەکەی خۆی ببینێت. لە کاتێکدا بەرهەمانووس تەنیا ئەم دیمەنەی لەناو بەرهەمانەکەیدا دروستکردووە و وەک ئەوەی دیمەنەکەی بیرچووبێتەوە، لە هیچ شوێنێکی بەرهەمانەکە و بە هیچ جۆرێک ناگەڕێتەوە سەری و وەک گرێیەکی نەکراوە دەمێنێتەوە. لە لاپەڕە (144) لە بەشی چیرۆکی ژوورە نادیارەکە. کاتێک فەگەڕی گشتی بەرهەمانەکە گەشاوی پاڵەوانی سەرەکییە و بە جێناوی کەسی سێیەمی تاک چیڕۆکخوانی هوەداوی نیلۆفەر و هاستخ دەچێتە ناو حیوانی نیلۆفەر و دەنووسێت (نیلۆفەر دەستی پێکرد: تا ئەو دەمەی کە مامی نیلۆفەر لە قوماردا دەدەڕێنی گەڕاومەتەوە.) کەواتە بەپێی ئەوەی نیلۆفەر دەستی پێکرد: کەواتە پێویست بوو نیلۆفەر بە کەسی یەکەمی تاک قسە بکات، کەچی گەشاوە و بە کەسی سێیەمی تاک قسە دەکات. هەر لەهەمان بەش و لە لاپەڕە (148) لە گەڕانەوەی بازرگانانی ماددەی هەشبەر، کەمەڵێک کچ و ژن لە ژێر

زەمین بە ئامادەکردنی مادەی هۆشبەر بەکاردێنن، نیلەفەر لاچاوی سووتاوە و ناچی جێستە و ڕووخساری سووتاو و شێواوە و میهناز جێستە و ڕووخساری پڕ لە پڕ و گروە بووە. زەهرا فرەسکی خۆن، لە چاوی دایە. هەرچەندە مەبەستی ماننووس ئەوەیە کە ئەوەیە بازرگانانی مادە هۆشبەرەکان، ژن و کچە جوانەکان بە لەشفرۆشی بەکاردێنن و ناشیرینەکانیش بە ئامادەکردنی مادەکە، واتە بە هۆی ناشیرینی ڕووخساریانەوە بەلایاندا ناچن. وەلێ بە بۆچوونی من مەرج نییە، ناشیرینەکان دەستدرێژیان نەکرێتەسەر و بازرگانیان پێوە نەکرێت، کە خۆشی لە پێشدا ئەم دێخەی پێگوتووین، کە ئامانیش هەمان دەردی جوانەکانیان هەبووە. بەیە ئەم هەموو وەسفە لەکچوو و هاوبەشانەی کارەکتەرەکان، هەم لە چیرۆکی گێڕانەوە و هەمیش لە ڕەکەوت، نیشاندانی کاریگەری نەرێنی بە سەر ڕەمانەکە هەیە. هەروەها لە لاپەڕە (162) لە بەشی (شەهیدێک بە گوند گەڕایەوە) دەربارەی خۆشەویستی نێوان نەزیرە و ئومێد، کە قۆناغێ ئاوەڕنگی خوشکی ئومێد، چیرۆکی خۆشەویستییەکیان بە گشاو دەگێڕێتەوە و لەمەی دایک و باوکی دێکات کە نەیان هێشتووە ئومێد و نەزیرە بەیەک بگەن. ئینجا گشاو دەبێتە قۆناغەی خوێندن و دەڕەت: (بەڵام با واشبێت ئەی بۆچی هێشتیان خۆشی بووێت). لێرە ڕەماننووس تێدەکۆشێت، وەک ئەوە نەزانێت خۆشەویستی پرسیارکی تاکەکەسییە و کەس ناتوانێت بچێتە ناخی کەسێکی دیکە و دەستکاری خۆشەویستن و خۆشەویستن بکات. جاگەر دایک و باوکیش بن، ناتوانن دەستکاری ناوەوەی مرۆڤێک بکەن ئەگەر ڕەکەکەشیان بێت. بەهیچ جۆرێک ئەمە نابێتە بیاری گشتی بەکۆ خۆشەویستی لە ناخی خودی کەسی دایە، هەر خۆشی ئومێد دەتوانێت نەزیرەی خۆشبوێت یان نا. لە هەمان بەش و لاپەڕە (169) گشاو دەڕێت (خۆن بینین و بیرکردنەوە لە ڕابردوو قەناسەکم بۆرامبەر دەروونی خۆم دانابوو، ڕۆژانە گوڵەبارانی دەروونم دەکرد). لێرەش ڕەماننووس وردبین نەبووە، کە قەناس بە نیشانەگرتنە و گوڵە بە تاک دەتەقێنێت، دەبوایە بنووسێت دەشکە یان ڕەشاش و ئەو چەکانەی لەسەریەک دەتەقن. چونکە گوڵەباران ئاماژەیە بە گوڵەی زەر و لەسەر یەک وەک باران، نەوەک تاک تاک و هەرنەبا، دەیتوانیت بنووسێت قەناسەکم بۆرامبەر دەروونی خۆم دانابوو، ڕۆژانە تەقەم لە دەروونم دەکرد، بەمەش گرفتەکەی چارەسەر دەکرد. لە بەشی چیرۆکەکانی ناو زیندان و لاپەڕە (206) کاتێ گشاو و لافە سەردانی زیندانیانی چاکسازی ژنانی سلەمانی دەکەن چاوپێکەوتن لەگەڵ کچێکی ڕەش ئاسمەر دەکەن، ڕەک حیوانەی ئەم کچە بە تەواوی زمانی ڕەمانەکە هەڵدەگەیتەوە کە ڕەمانەکە ڕیالستییە و لە دەرخستنی بابەتە سێکسی و زایندەکان زمانێکی شەرمنانە و ڕەوشتی

باسای هەیە، کەچی فۆگۆ لە هەگبەی حیوای ئەم کچە بە یەک دوو هستەی زەر ئیرەتیکانە بەتەواوی دەبەتە سوریالیی و دەنووسێت (ئەم پارچە قوزە بەمان بوو بە بەلا... دەمگوت خوایە گوناهت ناگات کەرت داوە بەو و قوزیش بە من). هەرچەندە هەمانووس ویستوویەتی بچێتە قاپبی کچکی شەلاتی، وەلە بەپەی پەوەری گشتی زمانی گەلانەوەی هەمانکە خوەنەر دەخاتە بەر هەدمەیەک بەڵیت ئەوە ئەم هەمانەنیە، نەدەبووایە بەم جەرە تەنیا هستەیەکی سوریالی بخاتە نەو گەلانەوە، کە پێچەوانەی تەواوی زمانی فۆگۆ لە گەلانەوەدا. لەبەشی بەهەکردنی زستاندا لە لاپەڕە (217) کاتێک گەشاو و سەیوانی کەولە بە ئاماژە قسە دەکەن، کەچی لە ناکاو هەمانووس بیری دەچێتەوە کە سەیوان کەڵ و لاڵە هوەداوکی نەوان خەیی و ئومەدی مەردی گەشاو بە گەشاو دەگەڕێتەوە. پاشان لەبەری ئەوەی ئومەد بە گەشاو زمانی ئاماژە وەرگەڕێتە سەر زمانی گوتن یەکسەر دەڵێت: (دواتر سەیوان خەی بەی وەرگەڕام). لە کاتێک گەڕەوە سەیوان هەر خەیتەی و کەولاڵە, لەرە دەبووایە ئومەد هەبستەت بە کاری وەرگەلانەکە نێک سەیوان. لە هەمان بەش و لە لاپەڕە (226) باسی شنە و دادە نەسرین دەکات کە دوو ژنی گوندبوون، دەڵێت لەوە تێگەیشتم کە (شنە و هەم دادە نەسرین هەرگیز لە ئاژەڵە وردەکانی وەک مشک، جرج، مار، نەدەترسان). دواتر ئەم نەترسانەیان بە ئەوە دەگەیتەوە کە ترسی گەورەتریان لە مرۆڤ بینیووە. بەیە لە لاپەڕە (217) دەنووسێت (چون ئەوان شتی زەر ترسناکتریان لە ژیان ئەزموونکردبوو) بە هیچ جەرەک ترسان لە مشک و مار و جوورج پەیوەست نیبە بە ترسی دیکەوە. تەنیا پەیوەندی بە ئەزموونی خودی شتکە خەیوە هەیە، ئەمە فیسەلەژیا و سایکەلەژیای مەینەیە کە هەژەی ترسی زەرتر لە مشک و ئەبابەکانی، بەیە ئەمە بەهگەیەکی نالەژیکیبە، ژن هەیە هەنگە بوەری و چاونەترسی لە پیاو زیاتربێت، کەچی هەر لەم بونەورانەش دەترسێت. لە بەشی پرسەی باوکم لاپەڕە (270) کاتێک گەشاو دەچێتە سەردانی باوکی کە لە نەخۆشخانەیە و بە هۆشە، بە جاری دووم دەیەوێت بچێتەوە سەردانی، لە دەرگەی نەخۆشخانە پەلیسەکە هەگەی چوونە ژوورەوەی پەنادات و دەنووسێت (خەم داماو کرد و بە دڕەوە گوتم: بە خوا باوکم زەر هیلاکە. ئەچم سەردانی دەکەم...) جانازانم بەچی ئەم دڕیەی بە زیادکردووە، لە کاتێکدا هەر بەڵاستی باوکی نەخۆش و لە نەخۆشخانەکەیە. لە بەشی ئاهەنگە تایبەتەکە و لە لاپەڕە (286-287) سەیوان شوانی گوندە و گەشاو ژنکی بە مەردە، لەسەر کانی سەیوان کە شوانی گوندەکەیە، کوەکی گەنجی سەتە بە دەنەوایی گەشاو دەچێت دەستی بەسەردا دەهەنێت. خەی دەکات بە باوکی شەقویی گەشاو، لە کاتێکدا لە تەمندا جیاوازییەکی ئەوتەیان نیبە. ئەمە لەگەڵ عورفی

کەمایەتی و دابوونەریتی گوندەکی دواکەوتووی نەتەوەکانی سەدەی ڕابردووی کوردستان ناگونجێت، لانی کەم ئەم دەخڵە بە لەکەوتە و کاردانەوەی توندوتیژی تێپەڕنابێت. لە هەمان کاتدا (293) گۆشاو لە وەسفکردنی سەیوان بە نزیرە کە خەڵەک وەک شێت ناساندوویانە، گۆشاو دەڵێت: (نزیرە سوێند بەهەرچی پیرزیەیە ئەو لە زەر لە پیاوانی گوند و شار و ئەم نەتەوەیە عاقڵترە) لەڕاستیدا زۆرێک لە دەکات کە بە چ بەڵگەیەک چۆن و بە چ پێوەرێک سەیوانی کەولاە کە بە شێت ناوی دەبێشتووە، لە هەموو پیاوانی یەک نەتەوە عاقڵترە!!

لە بەشی شەشەم یەک بە دوای یەکەکان لە لاپەڕە (330) گۆشاو بەهەی شەڕی ناخۆیی و ئەو نەهامەتییەی تووشی کورد هاتووە، دەڵێ تاکی کوردی هەق لە دایک و باوکی و لە خۆشەویستانی دەبڕێتەوە، بۆیە دەنووسێت (تەنانەت لە تەش خوایە هەقیان لە تە و پەغەمبەرەکەش دەبڕێتەوە) ئەمەیان هەرگیز ڕاست نییە و پێچەوانی کەمەڵگەی کوردی مسوڵمانە کە بە هیچ جۆرێک نە هەقیان لە خوایە و نە پەغەمبەرەکەشی، بەڵکوو لە بینینی ناخۆشیدا خەڵەک زۆرتر ڕوو لە خودا و نزاوپاڕانەوە دەکەن. لەبەشی سیما دەبڕێتە مامۆستا لە لا (330) سیما کچێکی تەمەن (13) ساڵانە و نەخۆشی شێرپەنجەی هەیە و خەونی بوونە مامۆستای هەیە، گۆشا و لاڤێ ئەم خەونەی بە دڵنەدی لە کەمپانیایەکی خۆ و وانە وتنەوە دەیکەن بە مامۆستای وانەبێژ. بەڵام سەیرەکە لەوەدایە سیما نەوک تەنیا وەک مامۆستایەکی قسە دەکات، بەڵکوو وەک پرۆفیسۆرێک دەردەکەوێت، تەنانەت ڕەخنە لە سیستەمی وانەگوتنەوە و شێوە مامۆستایەتی دەگرێت، بۆیە دەنووسێت (سیما پێی گوتم مامۆستایەتی هەندێ هونەریە هەندێ پیشەی نییە) بەمەش زیاد لە پێویست زیرەکی دەخاتە پاڵ سیما کە هەرگیز بە کچێکی (13) ساڵان بە تایبەتی لە کەمەڵگەی کوردی ڕاست نییە. لەبەشی خۆشەویستی لە دەرگام دەدات لە تا (417) ڕەمانەووس ڕەخنە لەوە دەگرێت کە نابێت ژن و مێرد لای مەلا مارە ببڕدرێن، بەڵکوو تەنیا دەبێت لە دادگا بێت، بە بیانووی ئەوەی کە ئۆگەر تەنیا لای مەلا مارەبکران، مارەییان ناکەوێت، بۆیە دەنووسێت (گۆشاو ئەوە شتێکی زەر خێرە جا کە لێکیش جودابوونەوە هیچ مارەیەکت ناکەوێت) لەڕاستیدا ڕەمانەووس بە ئاگایە لە یاسای باری کەسی عێراقی کە مەرج نییە، تەنیا مارەکردن لە دادگا کرابێت، ئینجا هەقی مارەیی و مافەکان بکەوێت. بەڵکوو بە دوو شایەد گرێبەستی هاوسەرگیرییەکە دەسەڵمێنێت و مادەی (10 بڕگەی 5) لە یاسای باری کەسی لەسەر پیاوەکە دەکرێتەوە، جگە لە ماف و یەکلاکردنەوەی هاوسەرگیرییەکە سزای یاسایی پیاوەکە وەک بکەر دەدرێت.

ئەمانە هەڵەی زۆرکانی کانە بچووکە بوون کە خستوومەتە ڕوو، جگەلەوەی ڕەمانووس بە هیچ چەشنێک خەی لە بەکاهێنانی وشەی عەرەبی نەپاراستووە تەنانەت لە ڕووی ڕێنووسیشەوە هەر بەزمانی عەرەبی کەمەک وشە دەنووسێت وەک اصلاح. بە کەچ و اختصاص بە تایبەتمەندییەتی و مطبخ بە ناندین و چێشخانە. لە چەندین شوێن دووبارە دەبنەوە.

گۆشەنیگا
گۆشەنیگا لە ڕەمانی کانە بچووکە چەندین گۆشە نیگای جودا جودا دەبینەرن، کە ڕەمانووس لە گەڕانەوەی هەر ڕووداوێک لە پاڵ گۆشەنیگای مەبەستی سەرەکی ڕەمانووس چەندین گۆشە نیگای لابەلا دەخاتە ڕوو، بەمەش کانە بچووکە لە گۆشەنیگای گشتی و تایبەتی دەوەمەند. نووسەر بە ئاگایییەوە کاری لەسەر کردووە.

پەیام
پەیامی ڕەمانی کانە بچووکە نیشاندانی دواکەوتوویی کەمەگەی کوردی و کارکردن بە ڕێشخستنی کەمەگە و بەرزکردنەوەی ئاستی هۆشیاریی.

ئەنجام
لە کۆتایی بابەتەکەمان بەوە گەیشتن کە ڕەمانی کانە بچووکە بە هۆناسەیەکی ژنانە و دید و بۆچوونی ژنانە نووسراوە و زۆربەی ڕووداوەکانی ناو ڕەمانەکە هەر بە ئاست و تێگەیشتن و ڕوئیای ژنانەوە دەڕوانێتە چارەسەری کێشە و گرفت و مەینەتییەکانی کەمەلگە. ژن زۆرتر ڕۆی فریادەڕەس دەگەڕێت و پیاوان لاوازتر ئەم دەورەیان پەداراوە و زیاتر پیاوان کراونەتە ئامانج و بەشی سەرەکی گرفت و ئاریشەکانی کەمەگەی کوردییان بەرکەوتووە.

دڵشاد کاوانی نووسەر و ڕەخنەگر

سەرچاوە:
ڕەمانی کانە بچووکە. جوان عوسمان حمە امین. چاپی 2023. چاپخانەی پاندا. سلێمانی.

گفتوگۆ لەگەڵ نووسەری بواری منداڵان (ئەمین محەمەد).. ئامادەکردنی: کامەران حاجی ئیلیاس

نووسەر ئەمین محەمەد: ئەدەبی منداڵان لە دوای ڕاپەڕینەوە لە کوردستان گرنگیەکی زیاتری پەیدا کرد و کەمێك نوسەرو شاعیری خەمخۆر و دڵسۆز خزمەت بەو بوارە دەکەن
نووسەری بواری منداڵان ئەمین محەمەد: خوێندنەوەی چیرۆك وهونراوە کاریگەری ئاستوخێی لەسەرهەست و دەرونی منداڵ هەیە
نووسەر ئەمین محەمەد: ئەدەبی منداڵان ژانرێکی تەواو جیاوازو سەربەخۆیەو مەرج وبنەماو یاساوێسای تایبەت بەخۆی هەیە
نووسەری بواری ئەدەبی منداڵان حەمەئەمین محەمەد ئیسماعیل ناسراوبە (ئەمین محەمەد)لەساڵی 1962 لەسلەمانی لەدایك بووە،لەسەرەتای هەشتاکانەوە دەستی بەشیعرنوسین کردوە، یەکەم شیعرم لەساڵی 1986 لە گۆڤاری کاروان بڵاوکردوەتەوە، بەشداری زۆربەی کۆشیعریەکانی ساڵی هەشتاکانی کردوە لەسلەمانی وهەولێرو قەڵادزە و هەڵەبجە.(ئەمین محەمەد)، یەکەم کتێبی شیعریم بەناوی (هەوڵەست)لەساڵی 1991 چاپکردوە، کە بریتیە لە شیعری بەرگریی لەساڵی 1991 دەبەتە بە ئەندامی یەکێتیی نووسەرانی کورد-لقی سلەمانی. لەساڵی 2008 ڕووی کردوەتە بواری ئەدەبی منداڵان، شیعرو چیرۆك و ڕۆمان بەمنداڵان دەنووسێت.هەروەها لەبواری ڕۆخنەدا کاری کردوەو دوو بابەتی لەو بوارەدا بە چاپگەیاندوە کە هەر یەکەیەن لە کتێبکدا لەگەڵ کەمێك نوسەری تری بوارەکە. تائێستا زیاتر لەسەد شیعری لەتیڤیەکاندا لەلایەن هونەرمەندانەوە ئاوازیان بە دانراوەوکراون بەگەرانی.ئێستا ئەندامی دەستەی نووسەرانی هەردوو گۆڤاری کورد جینیسی تایبەت بەمنداڵان و کوردجینیسی پەروەردەو ڕۆشنبیریە.. شیعرەکی بەناوی(ژینگەی کوردستان) لە پڕۆگرامی خوێندن لە پەلی سێیەمی بنەڕەتیدا دانراوە لەنزیکەوە ئەم هەڤپەیڤینەمان لەگەڵ دا کردوە.
هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئیلیاس

***سەرەتا باسی سەردەمی منداڵیی خۆت بەخوێنەرانمان بکە چی وای لەتکرد، ڕوبکەیتە نووسین لەبواری منداڵان؟**

- من بەمنداڵیی کەسکی شەرمنی خۆیاوی بووم ،هەمیشە لەگەڵ خەمدا دەدوام،زەرجار بەخۆیاڵ لەسەربەرزایی گەیژەوە بازم دەدا بەسەرشاخی بەرانان و گەزەردە، هەندە جار دوای مانگ دەکەوتم وبەژنەر پەلەهەورەکاندا ،ڕامدەکرد،هەندە جار کەهاوینان لەسەربان دەخەوتم یەك یەك ئەستێرەکانم دەژمارد تاخەودەیبردمەوە.

لەبارەی نووسینەوە ،سەرەتا شیعرم بەگەورەساڵ دەنووسی ،شیعرەکانم بەرەنگاری بووون ،لەساڵی هەشتاکان لەکەڵەشیعرییەکان بەشداریم دەکرد لەگەڵ قارو ڕۆژنامەکانی ئەوئەوسادا بەناوم دەکردنەوە،لەساڵی 1991 لەدووتوێی کتێبکدا بەناوی (هەوەست)چاپمکرد.دواتر بەهەی خۆشویستیی زەرم بەمنداڵ و هەستکردنم بەکەمو کووی زەر و کەمی دەقی پەویست بەمنداڵ ووم کردئەوبوارەو دەستم کرد بەشیعرنووسین بە منداڵ وپاشان چیرەك نووسین و وەرگەڕان لەبواری چیرەك و لەم ساڵانەی دوایدا نووسینی دوو ڕۆمانی تایبەت بەمەرمنداڵ.

- ***کەی دەنووسیت کاتێکی دیاریکراوت هەیە بۆنووسین؟**
- من هیچ کاتێکی دیاری کراوم نییە بۆنووسین،زەرجار بەدەم ڕۆگاوە، یان لە ناوپاسدا،هەندە جار لەکەڵەوکەبوولنەودا ،هەندە جار کە شەوخەبەرم دەبێتەوە،شتێك دێت بەخەیاڵمدا و دەست دەکەم بەنووسین، هەمیشە قەڵەم وکاغەزم پێیە. بەڵام بە نووسینی لەکەڵینەوە وەرگەڕان کاتی بەدیاری دەکەم.چوونکە کاتی دیاری کراوی پێویستە.

- ***چۆن ڕۆنمایی پێشکەش بەمنداڵ بکەین بۆئەوەی بخوێنێتەوە، بۆتایبەتی لەم سەردەمی تەکنەلۆژیاو زەری کەناڵە تەلەفزیۆنییەکاندا؟**
- ڕۆنمایی وئاراستەکردنی منداڵ بۆئەوەی خوێندنەوە بکات بەبەشێك لەژیانی ڕۆژانەی خەی پێویستمان بەوێیە بەشێوەیەکی گشتیی وفراوان هەمەلایەنە دەست بکەین بە بەکەلتوورکردنی خوێندنەوە لای تاك بۆتاکی کەمەگە،دەبێت هەوەبدەین کتێب وگۆڤار بەردەستبن ،بەمنداڵ لەماڵ وقوتابخانەکاندا ،مامۆستاو خەزان و نووسەرانی بواری پەروەردەو ئەدەبی منداڵان باسی گرنگی خوێندنەوە بەمنداڵ بکەن، بۆپەی قەناغەکانی تەمەنی کتێب و گۆڤاریان بۆفەراهەم بکەن، باشترواێ دایك وباوك بزان منداڵەکانیان حەزیان لەچ بوارێکە ،بۆئەوی لەبوارەدا کتێب و گۆڤاری بۆدابین بکەن، باشترواێ کاتێك بەمنداڵ دیاری بکرێت بۆخوێندنەوە،هەروەها کات دابنرێت بۆ یاری و سەیرکردنی تەلەفزیۆن و مۆبایل و

یاریی ئەلکترۆنییەکان. واتا بۆچی بەرنامە یاری بکات، وەبخوێنێوە.

***ئەدەبی منداڵان لەگەڵ ئەدەبی گەورەساڵان جیاوازی هەیە؟ زەحمەتی نووسین لەبواری منداڵان لەچیدایە؟**

- ئەدەبی منداڵان ژانرێکی تەواو جیاوازو سەربەخۆیەو مەرج وبنەماو یاساوڕێسای تایبەت بەخۆی هەیە، بەپێچەوانەی ئەدەبی گەورەساڵانەوە ،زۆرگرنگ وهەستیارە هەمووکەس پێی ناوێرێ و کارکردن وسەرکەوتن تێیدا زەحمەتە، چوونکە پێویستە نووسەر شارەزایی تەواوی لە لایەنی دەروونیی وپەروەردەیی و بنەماکانی ئەدەبی منداڵدا هەبێت، دەبێت مەرجەکانی شیعروچیرۆك و ئەپەرەت و ڕەمان بزانێت وبەباشی لێیان تێگەیشتبێت و توانای ئاراستەکردنی منداڵی هەبێت بەشێوەیەکی ڕوون و دروست.

***بنەماسەرەکییەکانی هەنراوە نووسین لەبواری منداڵاندا چین؟**

- شیعری تایبەت بەمنداڵ چەندین مەرج وبنەمای تایبەت بەخۆی هەیە، وەك سادەیی، یەکێتی بابەت، بەگەی کورت، کەمی دێڕەکانی، بونی قافیەی نوێ و بەهێزو ئاوازدار، وشەکانی سەربەفەرهەنگی منداڵبن، ناوەرکی پەروەردەیی بێت، پێیامی تێدابێت، وشەی نەشیاوی تێدانەبێت ،دووربێت لەوشەی سواو و دووبارە ،ڕەچاوکردنی لایەنی سایکۆلۆژی و بواری پەروەردەی هاوچەرخ و چەندان مەرجی تر.

***تاچەند بوونی کتێبخانە لەماڵ وقوتابخانەدا بەگرنگ دەزانیت بەمنداڵان؟**

- بوونی کتێبخانە لەماڵ و قوتابخانە وهەندێ شوێنی گشتیی و هەندێ جارکتێبخانەی گەڕەك زۆر گرنگ وپێویستن بۆ خوێنەران بەگشتیی ومنداڵان بەتایبەتی، دەبێت هەوڵبدرێت خوێندنەوە بکرێت بەکەلتوور لای منداڵ ،زۆرگرنگە وا لەمنداڵ بکرێت هەگرو ئالوودەی کتێب ببێت و چێژی لێوەربگرن، ئەگەرلەهەموو ماڵ وقوتابخانەکاندا کتێبخانەهەبێت کتێب وگۆڤاری تایبەت بەمنداڵی تێدابێت بەدڵنیایی زۆربەی زۆری منداڵان دەبن بەخوێنەرو سوودی لێدەبینن،ئەگەردایك وباوك ومامۆستا ونووسەرانی تایبەت بەمنداڵان هانی منداڵ بدەن وئاراستەیان بکەن سوودی زۆردەبێت،ئەوئەرکی سەرجەم دەزگا ڕۆشنبیرییەکانیشە گرنگی بەکتێب وکتێبخانەبدەن.

***تاچەند خوێندنەوەی چیرۆك وهەنراوە بەمنداڵ پێش خۆتن بەگرنگ دەزانیت؟**

- خوێندنەوەی چیرۆك وەهنراوە کاریگەری ڕاستەوخۆی لەسەرەستە و دەروونی منداڵ هەیە وڵەزەر ووەوە ئارامییان پێدەبەخشێت، بەتایبەت پێش خەوتن ،ئەگەر دایك وباوك بەردەوام منداڵەکانیان بەخوێندنەوەی چیرۆك وەهنراوە بخەونن ،ئەوکارەکی زەرباش وگرنگ وشارستانی وپەروەردەییە ولە دواڕۆژدا کاریگەری ئەرێنی لەسەرژیانی منداڵ دەبێت.

***بەاوبوونەوەی یارییەئاگرینییەکانی منداڵان، لەبازاڕەکاندا بەنرخەکی هەرزان پێت وانییە هەکارەك بێت بۆ تووندوتیژیی؟**

- یارییەئاگرینییەکان دیاردەیەکی نامۆی ناپەروەردەیی وناشارستانییە، بەتایبەت لەهەندەبانەدا بەڕۆژەکی بەرچاو دەفرۆشرێت لەلایەن منداڵانەوە بەکاردەهێنرێت ،بەدەنیایەوە ئاوەش زیان بەخەیان وبەهەمنی و ئارامیی گەڵەك وکەسانکەیان دەگەیەنێت ،دەشبێتە هۆی بەزاری خەڵکی ،بۆیە باشترواێ دامودەزگابەرپرسیارکان ڕێگا لەو دیاردە ناشیرین ناپەروەردەییە بگرن وڕێگای پێنەدەن وسەرپێچی کاران سزابدەن بەتایبەت فرۆشیاری ئەو جۆرە یارییانە.

***وەکوو کەسێکی تایبەت مەندی بواری ئەدەب وپەروەردەی منداڵان میتەدی خوێندن لە باخچەوقوتابخانەکان لەچی ئاستێکدایە؟**

- بەشێوەیەکی گشتیی لەم وڵاتەی ئەمەدا میتەدی خوێندن سواو و چەقبەستووە و خەیاڵ وفەنتازیاو داهێنان ونوێگەری لەخوێندکاراندا دەکوژن، چوونکەجیاوازی و دابڕانێکی زەروفراوان لەنێوان تیەرو پراکتیکەداهەیە، قوتابییان وخوێندکاران لەباخچەی منداڵانەوە تادەگەنە قۆناغی زانکۆ هیچ لەواتای ئەوزانستە نازانن کەبەرچاویان کەوتووەوفەرکراون ئەوەش یەکێکە لە گرفتگەورەکانی ناوسیستەمی پەروەردەی وڵاتی ئەمە، چوونکە ئاشکرایە پێوەندی زانیاریی تیەری بەپراکتیکی ڕاستەقینەوە نەهێندێکی سەرکیی پەروەردەی نوێ وهاوچەرخە،زەرجار مامۆستای وانەیەك نە لەووی زانستیی ونە لەووی ئایدەلۆژییەوە باوەی بەو وانەیە نییە کە دیەتەوە ئەوە کارساتو گرفتێکی گەورەیە لەبواری پەروەردەی ئێستادا.

***بە گشتی لە ئێستادا بواری ئەدەبی منداڵان چۆن دەبینی؟**

- لە ڕاستیدا ئەدەبی منداڵان لە دوای ڕاپەڕینەوە لە کوردستان گرنگییەکی زیاتری پێدەدرێت و کەمێك نووسەرو شاعیری

خەمخۆر و دڵسۆز خزمەت بەو بوارە دەکەن و بەرهەمەکجانیان بە مندالان لە شیعرو چیرۆك و ئەپەرەت و شانۆیی و ئامانی تایبەت بە منداڵان خستەتە بەردەست منداڵان و کتێبخانەی منداڵانەوە.هەروەها هەردوای ئاپەین کەمەك گۆڤاری تایبەت بە منداڵانیش لە شارەکانی کوردستان دەرچوون ،بەڵام بەداخەوە لەئێستادا چەند دانەیەکیان ماون کەدەربچن ئەوانی تر زەریان بەهۆی باری دارایيەوە وەستاون،کە بوونی ئەمانە خۆی لەخۆیدا خزمەتێکی باش و بەرچاو بوون بە ئەدەبی منداڵان و دەرکەوتنی کەمەك شاعیر و نووسەری لاو کە بە ئەو بوارە گرنگە بنووسن

نووسەر (ئەمین محمەد) چەندین بەرهەمی بەچاپ گەیاندوەو چەند بەرهەمێکی تریشی ئامادەن بۆچاپ ناوی هەندە لە بەرهەمەچاپکراوەکانی نووسەر:

1- هەوەست …شیعر ساڵی 1991
2- ماڵی باران …شیعربۆمنداڵان ساڵی 2010
3- هاوڕێی نوێ… شیعربۆمنداڵان ساڵی 2011
4- خەونی چۆلەکە…شیعربۆمنداڵان ساڵی 2011
5- هەنگوردیلە…شیعربۆمنداڵان ساڵی 2011
6- خەیاڵی منداڵانە…شیعربۆمنداڵان ساڵی 2012
7- گەرانیی هەورەکان …شیعربۆمنداڵان ساڵی 2012
8-دیوانی جریوەکان ع ع شەونم …کەکردنەوەو ئامادەکردن ساڵی 2012
9- بەرسیلە…شیعربۆمنداڵان ساڵی 2016
10- زمان ڕەوانی وجارەکانی کەشی بەگۆ لەشیعری منداڵا ندا …توژینەوە ساڵی 2013 کتێبی هاوبەشی پێنج نووسەر.
11- چەند سەرنج و ووردزونەوەیەك لەمۆژوی ئەدەبی منداڵانی کورد…توژینەوە ساڵی 2022کتێبی هاوبەشی دەنووسەر.
12- کچی دورگەبچکۆلەکە….ڕەمان بەمەر منداڵ ساڵی 2022
13- ملوانکەی ئەفسوناوی ڕەمان بە مەرمنداڵ 2023.

کتێب\ ئەزموون و شیعری بەگەرد (گوتار و بریوەای ئەدەبی).. سەباح رەنجدەر

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن..

SabahRanjdar_AzmwnDownload

گرنگییەکانی ئازادی دەربڕین بۆ مندالان.. رەزا شوان

ئازادی جوانترین و شیرینترین و گرنگترین وشەیە لە جیهاندا. ئازادی و ژیان گیانێک لە دوو جەستەدان. ژیان بەبێ ئازادی، ژیان نییە و هیچ واتا و خۆشییەکی نییە. ئازادی واتا ژیان بە شادی و بە ئاشتی. ئازادی بەخشین نییە، بەڵکو مافێکی زگماکی و ڕەوا و بنەڕەتی و سروشتی و پیرۆزی هەموو مرۆڤێکە بەبێ جیاوازی. ناکرێت دەستکاری تێدا بکرێت و لێی کەم بکرێتەوە. ئازادی توانای ڕەفتارکردنە بەپێی یاسا و لێگەڕێزگرتن لە مافەکانی کەسانی تر. واتای ئازادی ئەوەیە کە مرۆڤ بتوانیت ئەوەی بیەوێت لە ژیاندا بیکات، مادام سەرپێچی لە یاساکان ناکات.
(نیلسۆن ماندێلا) دەڵێت:"واتای ئازادی تەنیا بچینی کەت و زنجیر نییە، بەڵکو هێزوهاوڕێزگرتن و بەرزاگرتنی ئازادی کەسانی تریشە".

ئازادی گەنجینە و سامانێکی ئەوەندە گرنگ بەنرخە. کە هیچ سامانێکی پێناگات. پێویستە ئەم مافەش بە شێوەیەکی ڕاست و دروست و هاوسەنگ بەکاربهێنین. ئازادی ڕەتکردنەوەی چەمکەکانی، کەیلایەتی و ژێردەستی و مەلکەچی و چەمینەوە و پاشکەیی. ڕەتکردنەوەی ڕق و کینە و ڕگەزپەرستی و شەڕ و تۆندوتیژییە.

منداڵانی ئەمڕۆ، داهاتووی هەر گەل و وڵاتێکن. هاوڵاتیانی جیهانی داهاتوون.
پێویستە لە منداڵییەوە، ئەم چەمک و پرەنسیپانە لە منداڵانی کوردمان بەوەنین.
پێویستە فەزایەکی فروانی ئازادی بە منداڵەکانمان بەخسێنین. تا بەبێ ترس و بێ ئۆپەڕەی ئازدییەوە گوزارشت لە خەیاڵ و لە را و لە هزری خۆیان بکەن.

شایەنی ئاماژەیە و باسیشە ئازادی دەربڕینی منداڵان مافێکی ڕەوای دانپێنراوە، لەلایەن کۆمەڵەی نێتەوە یەکگرتووەکانەوە پەسەندکراوە. لە ڕێکەوتنامەی مافەکانی منداڵ، بەیارنامەی (٢٥، ٤٤) لە (٢٠/ نۆڤەمبەر/١٩٨٩) کە لەلایەن کۆمەڵەی نێتەوە یەکگرتووەکانەوە پەسەندکرا و لە (٢/ سێپتەمبەر/١٩٩٠) دا، چووەتە بواری جێبەجێکردن و پابەندبوونی وڵاتانی واژۆکردووی ئەم ڕێکەوتنامەیە.
لە دەقی ـــ بەندی دوانزەیەم ـــ لە بڕگەی یەکەمدا، نووسراوە:" وڵاتانی ئەندام لەم ڕێکەتنامەیەدا، دەبێت مافی ئازادی دەستەبەربکەن بۆ ئەو منداڵەی کە توانای ڕێکخستنی بیروڕای تایبەتی خۆی هەبێت، مافی ئەوەی هەیە کە بۆ ئازادی ڕاکانی دەربڕێت، سەبارەت بە هەموو ئەو پرسانەی کە کاریگەرییان بۆ ژیانی منداڵەوە هەبێت. پێویستە بەپێی تەمەن و گەشەکردنی ئەو منداڵە ڕاکانی بۆ هەند وەربگیرێن".
لە دەقی ـ بەندی سیانزەیەم ـ لە بڕگەی یەکەمدا، جەخت لەسەر ئەوە دەکات:
"منداڵان مافی ئەوەیان هەیە، بیروباوەڕەکانی خۆیان بۆ ئازادی باس بکەن. واتە مافی منداڵە کە لەناو خێزانەکەی و پەل و قوتابخانەکەیدا، بتوانێت بۆ ئۆپەڕەی ئازادییەوە، گوزارشت لە ڕای خۆی بکات و لەو پرسە گرنگانەش کە پەیوەندییان بۆ ژیان و بۆ چارەنووسی خۆیەوە هەیە، پڕاوڕز نەخرێت و گوێ بۆ خواستەکانی بگیرێت و دەنگ و ڕا و بۆچوونەکانیشی بۆ هەند وەربگیرێت. سەرەڕای ئەوەش هەموو منداڵەک بۆی هەیە، بۆبۆ لەبەرچاوگرتنی جیاوازییەکان و سنووردکان، ئەو زانست وزانیارییانەی کە دەیەوێت پێیان بگات".
ئازادیی منداڵان لە مافەکانیانەوە دەستپێدەکات. پێویستە مافەکانی منداڵان جێبەجێ بکرێن. چونکە ماف و ئازادی دوانەن و لەک جیانابنەوە. منداڵان هەمان ماف و ئازادییەکانی

گۆڕەسانیان هەیە.
گۆزارشتکردنی منداڵان بۆ ئازادی، لە سۆز و هەست و لە را و لە راز و نیازیان، لە گرنگترین پێویستییەکانی دڕووڕنی و جەستەیی منداڵانە. کردارێکی زۆر گرنگ و هاوکارێکی گونجاوە، چونکە منداڵان هەشتا کامە نابوونە، کە بتوانن ئاستەنگ و تەنگژەکی تەندروستی تر بدۆزنەوە، تا بتوانن لە میانەیەوە سۆز و هەست و هەڵچوونی متبووی دڕوونییان دەربڕن.
بۆپی ئازادیی رادەربڕین، منداڵان مافی ئاوایان هەیە، کە را و بۆچوونی جیاوازیان لەگەڵ بیروڕای دایکان و باوکانیان هەبێت. پێویستە ئەم جیاوازی و بۆچوونانیان لەبەرچاوبگیرێن. نەک بۆچوونکانیان بە گەمژانە بزانن. راستر ئاوایە ئازادبن لە دەربڕینی ئاو هەستانەی لە مشکیاندا هەن. گوێیان لێبگرن و بۆچوون و را و پێشنیارکانیان بە هەند وەربگرن. ئازادی دەتوانێت یارمەتیدەربێت، بۆ ئاوەی منداڵان ژیانی تایبەتی خۆیان بەدەستەوەبدەن و خۆیان کەشکانیان چارەسەربکەن و بەرپرسیارێتی بۆیارکانیان و ئەنجامەکانی کارکانیان هەڵبگرن.

لە بەندی (١٩) ی جاڕنامەی گەردوونی مافکانی مرۆڤ، کە لە ڕگەی ڕکەوتنامەی نێتاوە یەکگرتووکانەوە بە مافکانی منداڵان دانراوە. باس لەوە دکات کە هەموو منداڵێک مافی بشداریکردنی هەیە لە هەموو ئاو بابەتانەی پێوەندییان پێیەوە هەیە.
ڕگەی ئازادی دەربڕین لە منداڵکانتان مگرن. شوورەیکی ترسیان بە دروست مکەن، با بە ئاوپێی ئازادی و راشکاویەوە را و بۆچوونکانی خۆیان دەربڕن ـ تەنانەت ئگەر پێتان وایە هەڵەشبن ـ فێریان بکەن گوێبیستی بۆچوون را و قسکانی کەسانی تربن ـ تەنانەت ئگەر پێشیان وابێت کە کەسانی تر هەڵەن.
(جەرج واشنتەن) دەڵێت:"ئگەر ئازادی دەربەینمان لێبسەنەوە، ڕنگە ئەم بڕاو بدەنگی ببینەوە. بدەنگیش وەک مەڵ وایە، بڕاو سەربەینگە دەبڕێت".
گەر خەزانکان دەخکی ئاوتە بە منداڵکانیان نەخسەنن، بە ئاوەی بە ئازادی سۆز و خرۆش و هەڵچوونکانیان دەربڕن. دووچاری فشار و متبوون و تکچوونی دڕوونی دەبن. ناچاردەبن ڕفتار لەگەڵ سۆزداری پەنگخواردووی دڕوونیان بکەن. ئەمۆش دەبێتە هۆی بڕدەوامی خەمکی و دێتەنگی و تکچوونی دڕوونییان.

هەست و سەزدایەکانیان بە نەستی و بە ناتەندروستی دەجووڵێن و دەوروووژێن.
کەواتە زەر گرنگ و پێویستە، گرنگی و بایەخ بوو بدەین، کە چی هەش و بیری منداڵەکانمانی سەرقاڵ کردوون. دەبە هانیان بدەین بە ئازادی و بەپێی ترس و شەرم، بە قسەکردن یا بە نووسین یا بە وێنەکێشان یا بە گەرانی موزیک و هەڵپەڕکێ، ئەوەی دەیانەوێت دەریان ببڕن. نابێت قسەکانیان پێببڕین. فەری ئەوەشیان بکەین کە چۆن ئازادی دەربڕین بە خۆیان ڕەوا دەبینن، ئاوهاش گوێ لێ کەسانی تر بگرن و ڕێز لە ئازادی و لێ را و لێ بچووننی جیاوازی هاوڕەگانیان بگرن. هەستی کەسیش بریندارنەکەن. دەبە هەر لە منداڵییەوە ئەوە لەهۆشیاندا بچەنین، کە ئازادی مانای بەرپرسیارێتی و ملهوڕی نییە. ئازادیش سنوور و یاسای هەیە. مرۆڤ تا ئەو ئاستە ئازادە، کە پشێلی ئازادی و مافەکانی کەسانی تر نەکات و سنوور نەبەزێنێت.
بە تاقیکردنەوە و لێکۆڵینەوە، ئەو ساغ بۆتەوە، کە ڕەزگرتن لە ئازادی دەربڕینی منداڵان، هەڵکارێکی گرنگە لە هەڵکارەکانی باڵادەستی و پشکۆوتنی منداڵان. منداڵان بەوەش ناسراون، کە کنجکاو و خۆدەرخەرن و زەر دەپرسن. جار و باریش بە پرسیاری سەیر، ڕامان و دامانمان دەکەن. بەڵام ئەمە خاڵێکی ئەرێنییە و نیشانەی زیرەکییانە، هەرگیز نابێت وەڵامی پرسیارەکانیان نەدەینەوە. یا بە وەڵامێکی ناڕاست و سەقەت بەڵێیان بکەین. ئەوان دەیانەوێت ئەوانەی نایانزانن، بیانزانن.
هەندێک لە منداڵان، گرفتی بەتوانایی ڕادەربڕین و گوزارشتکردن و نەبوونی ئازایی ئەدەبییان هەیە. ئەمەش پێوەندی بە ترس و شەرم و گۆشەگیری و دەستەپاچەیی سەپێنی دایکان و باوکانیانەوە هەیە. کە تووندوتیژ و تووڕە و ڕەقن لەگەڵیاندا، سەرکۆڕ و سەرکوت و دەمکوتیان کردوون. بە شێوازی فەرمانکردن وسکت و بیدەنگیان کردوون. بەری ئازادی دەربڕینیان لێگرتوون. بە لای ئەمانەوە، دەبێت منداڵان لە ڕووی گەورەکانەدا، دەمیان دابخەن و قسەنەکەن، تەنها گوێبگرن و گوێدێری گەورەکان بن.
(یەنامات) دەڵێت:"تا تەمەنی سیانزە ساڵیم، وامدەزانی ناوم ـ دەمت داخە ـ یە".
لەم پێودانگەوە، پێویستە هەموومان ئەوە بزانین، کە ئازادی دەربڕینی منداڵان چەند گرنگ و پێویستە. چ کاریگەرگرییەکی

ئەرێنی لەسەر گۆشەکردنی تواناکانی مندالان هەیە. نەک تەنها ئەم مافەی منداڵەکانمان بە ڕەوا و پێویست بزانین. بەکو پێویستە بوار و زەمینەیان بۆ بڕەخسێنین. هانیان بدەین و ئافەرین و دەستخۆشیان لێبکەین.

ڕزا شوان
دوبەی: ٢٠٢٤

شیعر\ گۆتن.. فەرهاد کەریم

بۆدەنگیت دەپارێزم
ماندووم ژیان زۆری گووت
پێش من مەڕۆ
تاریکە دەڕۆ و پڕ گۆتەیە ژیان
بۆدەنگیت جوانە
مردنێکی قووڵە ژیان
سەری گام هێندەی گووت
مردن کورتە و زوو دەگەیت،
چەقیووم لە ڕۆ
دەترسم لە دەمی ژیان
بمرم و مردن نەگات
سەری گام هێندەی گووت
تارماییی گۆم
مردنم پڕ ناکا ژیان
تارماییم جێدەمێنێ
مردن نەگات،
کە ڕۆژ ئاوادەبێ
گۆرانیی بۆ بڵێ
حەزی لە گۆرانی ئارامە ڕۆژ
ماندووە
پیر و ڕەنگ زەرد
پەشۆ و خەمبارە ڕۆژ
لە تاریکی خەوی لێکەوێ

وه ئاگانێ ڕۆژ،
پێ ژیان بە مردن
دوور لە مرۆڤ وشەیەک نێتە ناو زمان
مردن مرۆڤ دەگێ و مرۆڤ ژیان
ڕۆژ نوستووە لە دونێ ناچم
پەرتم لە ناو دەمی ژیان
دەمت داخە
مرۆڤت بێ جوان ناکرێ
بێ گایین لێرەیە و
گوو لە ژیان
ژیان کەمی ویست
زۆری ویست مرۆڤ
بێدەنگیت ترسە
ترسە لە ڕۆژ
ترسە لە ژیان
هەر بێێ و تا دەێێیت
بیرت نەچێ مردن قووت نادرێ

دوو بروسکێ شیعر.. هێدی گێێاڵی

داگیرکردن

تێ لێ بڕڕکانی
شێێی عێشقێکێوێ
هێرشت هێنا بێ سێر شاری دڵم
سێرکێوتوو بوویت
بێێام نازانم!
فتوحاتت کرد
یا …
داگیرت کرد
دڵی من!

ێێژوو

لە کازیوە تا زەردەپەڕە
ڕۆژووی عەشقم نەشکاندووە
وەرە لەم نزیک بڕەوە؛
هیلاکی لەشم دەربکە بە
ئامانەک!
وەرە لەم نزیک بڕەوە
تینوێتی زمان بشکێنە
بە تۆی
نەرمی لەوانت.

مردارباوونەوەی بەکەمەڵەی نەورەسکان

بە یەکەم جار لە هەرەمی کوردستان کارەساتێکی گەورەی ژینگەیی کە ووبەڕووبوومان بووەتەوە. بەو پێیەی کە هیچ سەرچاوەیەك بەردەست نییە بۆ تایبەتی باس لە مردارباوونەوەی بەکەمەڵەی نەورەسکانی کردبێت، کەواتە دەتوانین بڵێین ئەمە یەکەم جارە لە جیهاندا کارەساتێکی لەم چەشنە ڕووبدات.
بۆ پێی سەرچاوەی بەردەست لە (ڕێکخراوی تەندروستیی جیهانی)، پسپۆڕانی بواری ژینگە، پێشبینی دەکەن کە مردارباوونەوەی بەکەمەڵەی باڵندەکان دەگەڕێتەوە بۆ سێ هۆکار:
١ــ بڵاوبوونەوەی نەخۆشییەکان: بۆ نموونە، ئەنفلەنزای باڵندە دەکرێت ببێتە هۆی مردارباوونەوەی بەکەمەڵەی باڵندەکان.
٢ــ ژەهری ژینگەیی: خواردنی ماددە ژەهراوییەکانی وەك دژە مێروەکان یان ژانی نەوت کوشندەیە و بە هەمان شێوە دەبێتە هۆکاری مردارباوونەوەی بەکەمەڵە.
٣ــ برسیێتی: نەبوونی خۆراکی پێویست، لەوانە کەمبوونەوەی ڕێژەی ماسی یان کەبەکەی نیوان باڵندەکان بە بەدەستخستنی خۆراکی ڕۆژانە، لە برسا مردارباوونەوەی باڵندەکانی لە دەکەوێتەوە.

ئەمەی هونەرمەندان نیگەرانی شواندنی ژینگەکەمانین، ئەگەر هەڵکارەکەی سروشتی بێت یاخود مرۆیی، ئەمە هەست بە ئازار و

دەتوانگیریەکی زۆر دەکەین بۆرامبەر شەواندنی ژینگە. هەر بۆیە وەک هونەرمەندێك هەوڵم داوە ئەم کارساتە لە تابلۆیەکدا کە بکەموە کە ببێتە هۆشیارکردنەوەیەك بۆ هاوڵاتیان و ژینگەدۆستان تاکو زیاتر پارێزگاریی لە سروشت و ژینگەکەمان بکەین و جوانییەکانی بپارێزین.

وەنەوشە هونەرمەند: ژوان باقی

دەکارت ڕەخنەگری جیهانە مەدەرنەکەمان.. ڤاتێر تسیگلەر.. کاوە جەلال لە ئامانییەوە

تێبینیی وەرگێڕ

(ئەم موحازەرەیەی ڤاتێر تسیگلەر کە تەمارە قیدیەیەکی لە یوتوبدا دابەزێنراوە و هەر لەوەوە وەرگێڕاوە، یەکێکە لە زنجیرە موحازەرەکانی ئەو لە بارەی فیلسوفانی جیاواز، موحازەرەکانیش "شەست خولەکی"ن، بۆیە بە نموونە ئەم موحازەرەیەی ئەڕۆها ناوناوە "دەکارت لە شەست خولەکدا".

[بۆ خوێندنەوەی ئەم بابەتە کلیکی ئێرە بکەن..]

KawaJalal_DekartDownload

خوێندنەوەیەکی ڕەخنەییانە بۆ ڕۆمانی مرۆڤی هەرزان.. شەماڵ بارەوانی

مرۆڤی هەرزان، دووەم ڕۆمانی کاکە (گەران سەباح)ی ڕۆمانووس و ڕەخنەگرە، کە بیخوێنمەوە.
بیرمە لە کۆلێژی شەریعە و قانونی چوار بووم، بۆ یەکەوت ڕۆمانی(دووی سوور)ی نووسەر کەوتە بەر دیدەم و کڕیم و بردمەوە حوجرە و خوێندمەوە.
سەرەتا دەمەوێ ئاماژە بەوە بدەم، کە پێشووتر بڕیارم دابوو قەت لەسەر ڕۆمانی ڕۆمانووسە کوردەکان نەنووسم. تەنها لەسەر کۆمەڵێك لە ڕۆمانکانی(جان دەست) و (سەلیم بەرەکات)م نووسیوە و لە چەند ڕۆژنامە و ماڵپەڕێکیش ڕانانکانم بڵاوبوونەتەوە. هەڵبەت ئەو دوو نووسەرە کوردە، ڕۆمانکانیانم بە زمانی عەرەبان خوێندەوە. ئینجا با بڵێنەوە سەر (مرۆڤی هەرزان)ی کاکە گەران سەباح. کاکە گەران لە ڕەخنەکانی، لە چاوپێکەوتن و نووسینە ڕەخنەیی و لە کتێبکانیدا زۆرجار ئاماژە بەوە دەکات، کە ڕۆمان دەبێت دەستپێکێکی بە هێزداو و چیرۆکێکی سەرنجڕاکێش دەست پێبکات و خوێنەرهەژێن بێت، ڕۆمانە کوردییەکان ئەوە ڕەچاو ناکەن. هەڵبەتە ڕۆمانی (مرۆڤی هەرزان)ی کاکە گەرانیش، دەستپێکێکی و مرۆڤبارینێکی بە من، نە سەرنجڕاکێش و نە هەژێنەر بوو. بە بۆای من تەنها ڕۆمانووسە ئەروپی و ئەمریکییەکان دەتوانن بە تەواوی لەسەر ڕۆمانی(خەیاڵی زانستیی)بنووسن و حەقی خۆی وە بدەن. نووسەر و ڕۆمانووسی کورد ئەو زیرەکی و توانا و مەعریفە و خەیاڵە دوورەماندە و شارەزاییەی نییە سەبارەت بەو بوارە، تا بتوانێت ئەسپی خۆی تێدا تاو بدات و حەقی خۆی وە بدات. ئەوان لەناو داهێنانە زانستیی و تەکنەلۆژیەکاندان و خەیاڵیان زۆر فراوان و دوورماندە. نووسەری کورد هەشتا بە ئەقڵی ناوچەگەرێتی بیر دەکاتەوە و ئاستی مەعریفی و ماڵی خەیاڵی بڕشی ئەوە ناکات و هی ئەوە نییە ڕۆمانی خەیاڵی زانستیی بنووسێت. ئەو نووسەرانەی ئاستی هەشیاری زۆرکیان هەشتا سنووری شارچێیەتی و دەڤەرچێیەتی تێنەپەڕاندووە.
ئەو گۆڕانکارییانەی کە کاکە گەران لە ڕۆمانکەی(مرۆڤی هەرزان) پێشبینی دەکات، کە لە سایەی زانست و تەکنەلۆژیا و زیرەکیی دەستکرد لە داهاتوویەکی نزیکدا ڕووددەن، هەرگیز لەو تەوقیت و

کاتێ زووەدا ڕوونادەن، کە نووسەر لە ڕۆمانی(مرۆڤی هەرزان)دا ئاماژەی پێ کردووە. بە نموونە لە ڕێکەوتی(٢٠٤٧/١٢/١) هەموو چەکە ئەتۆمییەکان دەفەوتێن و لە ساڵی(٢٠٤٦) ئەمریکا کەریای باکوور لەسەر نەخشە دەستنووسەو و کەریای باکوور نیوەی کەریای باشوور لەناو دەبات و ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دەبێت بە(کەمپانیا یەکگرتووەکانی ئەمریکا). لە هەمان تەوقیت(ڕووسیا و ئۆکرانیا و جۆرجیا یەکێریان نەهێشت و هیندستان و پاکستان یەکێریان بە چەکی ئەتۆمی خۆنی کرد). یانی ئەو ساڵانەی کە ئەو پێشبینی تێدا کردووە لە ڕۆمانەکەیدا، کە تێیدا جیهان و مرۆڤایەتی تووشی گۆڕانکاری سەیرسەیر دەبن، مەگەر لە فیلم کارتۆن و خەیاڵی نووسەر، سەرڕای گۆڕانکارییەکان و پێشکەوتنە تەکنەلۆژی و زانستییە خێراکان جێگایان ببێتەوە، دەنا هەرگیز وا زوو ئەو کارەسات و گۆڕانکارییانە لە واقیع ڕوونادەن.

کەمێک ڕۆمانی خەیاڵی زانستیی وەک(هەسارەی مەیموونەکان، ئامەری زەمەن و دوورگەی دکتەر مۆرۆ) کە هەرسەکیانم بە زمانی عەرەبان و بە(PDF)خوێندووەتەوە. بەڕاستی ئەوانە ڕۆمانی خەیاڵی زانستین. خەیاڵی زانستیی، مانای ئەوە نییە ڕۆمانێک بنووسیت و لە فیلم کارتۆن بچێت. شتانێکی کەمدی و ناواقیعی و دوور لە ڕاستیی، لە دووتوێی ڕۆمانەکەدا ئیز بکەیت و لە بەرگی ڕۆمانی (خەیاڵی زانستیی)دا بە خۆڕکی بفڕۆشیتەوە. خەیاڵی زانستیی ئەوە نییە شتی خەیاڵیی پووچ و بەمانا ئیز بکەیت و ڕۆمانەکەتی پێ پڕ کەیتەوە.

ئامەری زەمەن(The Time Machine)، ڕۆمانێکی خەیاڵی زانستیی قەبارە بچووکی(٩٣)لاپەڕەیی(هەربردت جۆن ویلز-١٨٦٦ – ١٩٤٦)ی نووسەر و ڕۆمانووسی بە ڕۆگەز ئەمریکییە و یەکەم چاپی لە ساڵی ١٨٩٥لە بڵاوبووەوە. ئەو ڕۆمانەش بە هەمان شێوەی دوو ڕۆمانەکەی تری نووسەر(جەنگی جیهانەکان) و (دوورگەی دکتەر مۆرۆ)، دەنگدانەوەیەکی مەزنی دروست کرد و سەرکەوتنێکی کەموێنەی بەدەست هێنا و توانی ببێت بە ئایکۆنی ئەدەبی ڕۆمانە زانستی و خەیاڵییەکان لە سەدەی بیستەمدا و خەی بخزێنێتە جیهانی نواندن و فیلم و سینەماوە و چەندین فیلمی سینەمایی لە بارهەم بهێنرێت و دەیان نووسەر و ڕۆمانووس، بە ئیلهاموەرگرتن لەو شاکارە مەزنە و لەژێر کاریگەری ئەو بارهەمە ناوازەیدا ڕۆمان بنووسن. لە گرینگترینیان هەردووک ڕۆمانکانی(ئامەری ئاسمان)ی کریستۆفەر بێیست لە ساڵی١٩٧٦ و(کۆشتیەکانی زەمەن)ی ستیڤن باکسار لە ساڵی ١٩٩٥.

ئامەری زەمەن، گۆشتکردنە بەناو کات و زەماندا، بینی قەناغی ئەستایە و ڕۆیشتنە بە ئایێندە و سەردەمی داهاتوو، گۆشتکی نامۆ و ئەفسووناوی، گۆشتکی هەشتەژەی بلیمەت و داهێنەر

و زانایەکی لێهاتووی ڕۆبواری زەمانە و پاڵەوانی ڕۆمانەکە، بە ساڵی(٧٠١، ٨٠٢زایینی)
بە زەمانەکی زۆر دووری دوای سەدەی نۆزدە و ئەو کاتەی کە نووسەر ئەو شاکارەی تێدا نووسی.
چیرۆکی ڕۆمانەکە لە سەدەی ١٩ی زایینییەوە لە لەندەن دەست پێدەکات.
(ڕۆبواری زەمانە)ی پاڵەوانی ڕۆمانەکە ئامێرێك دروست دەکات بە مەبەستی گێشتکردن بە داهاتوویەکی دوور و نادیاری مرۆڤایەتی و لە ڕۆگەی ئەو ئامێرە پێشکەوتووەدا سنووردارکانی کات و زەمەن دەبڕێت و گێشتی زەمانەکی دوور بە نێو دوو جۆر لە ڕۆگەزی مرۆڤ دەکات.
نووسەر لەو گێشتە خەیاڵییە و زانستییەدا، فیکر و هوئیەی مرۆڤمان لە بارەی پەرەسەندنی مرۆڤایەتی و کەمایەتی بە دەخاتە ڕوو و تیشك دەخاتە سەر ئایندەی ژیان و داهاتووی تاریك و نادیاری مرۆڤایەتی. داهاتوویك، دوو جۆر ڕۆگەزی تر لە دەرەنجامی پەرەسەندندا لەنێو مرۆڤایەتی لەدایك دەبن و بەدەردەکەون. (ئیلویەکان)و (مەرلەکەکان).
ئەو دوو جۆرەی زۆر جیاوازن. ئەو دوو جورە ڕۆگەزەی لە دەرەنجامی جیاوازی چینایەتی و هۆزاری و دەوڵەمەندی دروست دەبن.
سەیر کەن و بڕاورد بکەن لە نێوان کاتەکانی ڕۆمانی(ئامێری زەمەن) و (مرۆڤی هەرزان). یەکەمیان تەخمینەکانی زۆر دوور دەکات و وا پێشبینی دەکات کە لە ساڵی(٧٠١، ٨٠٢ز) گۆڕانکاری گەورە ڕوو دەدەن. با زووتریش ڕووبدات، کەچی ئەو، زۆر درەنگتر دەڕێت.
کاکە گەرانیش لە ڕۆمانی مرۆڤی هەرزاندا(٢٠٤٦ و ٢٠٤٧) و ڕێکەوت و کات و ساڵی تری نزیکەودا دادەنێت بە ئەو گۆڕانکاری و کارەساتە گەورانەی کە لە جیهان ڕوودەدەن. بە نموونە لە پازدە بە بیست سی ساڵی داهاتوو بە گوێرەی خەیاڵی نووسەری مرۆڤی هەرزان، خۆرکی(لەنێو دەفری فەیوی تایبەتی خەیان، لە ئاسمان خەیان بە چیای سەفین دادەدەن).
ڕۆمانی (هەسارەی مەیموونەکان)، کە ڕۆمانەکی ١٨٣ لاپەڕەیی پێست مەدەرنەیە و دەچێتە خانەی ئەدەبی خەیاڵی زانستیی، ساڵانی ئەو گۆڕانکارییە گەورانەی کە لە مێژووی مرۆڤایەتی و ژیان و ژیار ڕوودەدەن، هێندەی نەهێناوەتە پێش و مەودای گۆڕانکارییەکانی داهاتوو، وەك ئەوەی(مرۆڤی هەرزان) بیست سی ساڵەك نین.
بەڵاستی ڕۆمانی(خەیاڵی زانستیی) دەبە خەیاڵ لەسەر بنەمای زانست بێت، نەك ئەفسانە یان خەیاڵێکی پووچ و بێبنەما و تەنها نووسینەوەی خەیاڵ لەپێناو خەیاڵ بێت.
هەسارەی مەیموونەکان، چیرۆکەکەی باس لە گێشتکی زانستیی سە

کۆشتیوان و پزیشک و پسپۆر و زانایەك(ئەنتل) لەگەڵ ئەژنامەنووسەك(ئەلیس) و پزیشكەك(ئارتەرلەقان) دەكات لە ساڵی(٢٥٠٠)بۆ هەساریەكی نوێ. هەساری(سەر).
هەرسەكیان گەشت دەكەن و لە كاتی گەشتكردنیاندا كۆشتیەكی ئاسمانی لە دووراییی مەودای ٣٠٠ساڵ لە هەساریەكی تر دەكەوێتە خوارەوە.
هەساریەك لەشێوەی هەسارەكەی ئێمە. هەساریەك دانیشتووانەكەی هەمووی براو تەبا و یەكگرتوو و زۆر بەكەشان، نە سوپا و نە هێزی سەربازیی و لەشكریی، هیچی تێدا نییە. لەو هەساریەدا تەنها پۆلیس هێزی هەیە.
هەساریەك شار و شۆقام و كارەبا و فڕۆكە و ئۆتۆمبیل و باڵەخانە و تەلار، گیاندار، كێوگەڵ و دارستان و ڕووبار و چیا و سەوزایی لێیە.
خاوەنی پەیمانگەی لێكۆڵینەوە و لێتوژینەوەی بیەلژین. لەسەر ئاستی زانستیی و داهێنان و پێشكەوتندا، تا ئاستی دروستكردنی مانگی دەستكرد هەنگاویان ناوە.
ئەو هەساریەی كە دانیشتووانەكەی مەیموونەكانن، مەیموونی لە جۆری شمپانزی و گۆرێلا. شمپانزییەكان، ئەو مەیموونانەی پێشكەوتوون و لە قۆناغێكی شارستانیدا دەژین، توانای نووسین و داهێنان و بیركردنەوە و قسەكردنیان هەیە و خاوەنی تەكنەلژیای پێشكەوتوون و هەر خۆشیان ئەو هەساریە بەڕێوەدەبەن و دەسەڵات و فەرمانڕەوان بەسەر هەموو ئەو مرۆڤە سەرتاییانەی كە لەوێ دەژین. ئەو مرۆڤانەی هیچ داهێنان و زانست و تەكنەلژیا و پێشكەوتنێك لەناویاندا بەدی ناكرێت.
غەرقی جەهل و نەزانی و دواكەوتووین و تەنانەت زمان نازانن و وەكو ئەو قوناغەی مرۆڤووی مرۆڤایەتین، كە مرۆڤ هەشتا ئاگری نەدەزیبووەوە و هیچ ئامێرێكی دروستنەكردبوو و زمانی دانەهێنابوو نەیەدەزانە بەدەو و هەشتا لە قۆناغێكی زۆر سەرەتاییدابوو.
مەبەستم لەرە گیانەوەی ڕووداو و چیرۆكەكانی ڕۆمانەكە نییە، هێندەی كاتەكە و پێشبینییەكەیە. كاتێكی دوورەودا و ماقوول. نێك تە كاتێكی ناماقوول و گاتەجار و نزیك مەودای پازدە بۆ بیست سی ساڵێك دابنێیت و بڵێیت هێندە خەرا لە ماوەی بیست بۆ سی ساڵی تر یان تۆزێك دواتر، جیهانێكی تر لە جۆی ئەو جیهانەی ئێمە، دەتە دی. هیچیان لە هی ئێمە ناكات. پەهمان: نەوەی نوێی ڕۆبۆت و دەفری فڕیو مرۆڤ و ژیان كۆنترۆڵ دەكەن و "كۆنەدی- كوردەكە و پێشكێشكاری بەرنامەی(ژیان لەسەر مەریخ)ە و كۆمپانیای ڕووداو و چیرۆك و شتی تری زۆر خەیاڵیی دوور لە زانستیشی بە بكەیت بە بەگژ، وەك ئەوەی

مرۆڤی هەرزان.
ئینجا بە ئاستی ئەو دەستپێکەی ئەمانی(مرۆڤی هەرزان) و کەوتنەخوارەوەی مرۆڤەکان، ئەك دەڵێی فیلم کارتۆنی مەندیالە. واتا شتێکی تەواو خەیاڵیی. تەواوی ئەمانەکەش بە من، هیچ هەژان و شتێکی هێندە سەرنجڕاکێشی تێدانەبوو.
وەك ئاماژەم پێ دا، کە هەنینەوەی چیرۆکی خەیاڵیی و نازانستیی، ئەمان ناکات بە ئەمانی خەیاڵی زانستیی. ئەمانی خەیاڵی زانستیی، مرۆڤ ئاگادار دەکاتەوە لە مەترسییەکانی پێشکەوتنە زانستیی و تەکنەلۆژیاکان لە داهاتوودا، گەر بێت و ئەو پێشکەوتن و داهێنانە زانستیی و تەکنەلۆژییە لە خزمەتی مرۆڤایەتی و ژیاندا نەبێت. نەك تەبیەت و شتی وا خەیاڵیی بکەیتە ناو دووتوێی ئەمانەکەت، خوێنەر بە پێکەنین بڵێت و سەد دەر سەد بزانێت کە وا درێی لەگەڵ دەکرێت و لە خێی و لە کاکی ئەماننووس بپرسێت: چۆن(لە سی و چوار ساعاتی ئابردوودا هەشت ملیۆنی تر خەیان کوشتووە) و (ئەژدیهای خەکوژان بەرز بووەتەوە بە دە ملیۆن لە ئەژدەکدا) و(ژمارەی خەکوژان گەیشتووەتە یازدە ملیۆن لە ئەژدەکدا)؟
بەڵاستی خوێنەر لە کاتی خوێندنەوەی ئەو دەڵێدا، هەست دەکات درێی لەگەڵ دەکرێت و چیرۆکێکی سرف خەیاڵیی و ناڕاستی بە باس دەکرێت. وای لە دێت تاقەتی خوێندنەوەی ئەمانەکەی نەمێنێت و لە کەی ڕووداو و چیرۆکەکانی ئەمانەکە بکەوێتەوە گومانەوە و ئەو هەستەی لا دروست بێت کە ئەو ئەمانك سەبارەت بە فیلم کارتۆنێکی خەیاڵیی دەخوێنێتەوە، نەك ئەمانێکی خەیاڵی زانستیی.
ئەمانی خەیاڵی زانستیی، دەبێ خوێنەر لە کاتی خوێندنەوەیدا هەست بکات ڕووداو و چیرۆکەکانی، ئەگەری ڕوودانیان هەیە و ترسەك دایبگرێت و هەست بکات، کە ئەوەی ئەو دەیخوێنێتەوە، ڕاستە جارە ڕووی نەداوە، بەڵام بەهەی ئەوەی کە نووسەر هێندە هونەرمەندانە و شارەزایانە چیرۆکەکانی هەنیوەتەوە، لای ببن بە حەقیقەت و ئەو قەناعەتەی لا دروست بکەن، کە زوو یان درەنگ، ئەوەی ئەماننووسکە باسی لەوکردوون، ڕووددەن. قسەکانی ئەماننووسکە هێندە قەناعەت پێکەربن، خوێنەر بهەژێنن، نەك شتی هێندە بەبنەما و سرف خەیاڵیی بئاخنیتە ناو دووتوێی ئەمانەکەت، خوێنەر وا لێبکەیت کە هەست بکات درێی لەگەڵ دەکرێت و ئەو شتانەی ئەم باسی دەکات، خەیاڵ و مەحاڵن و هەرگیز شتی وا ڕووناددەن، مەگەر لە خەیاڵی ئەماننووس نەبێت.
هەربرد، بە نووسەری ئەمانە خەیاڵی زانستییەکان ناسراوە و ناسناوی ئەدیبی پێشبینیکەر(متنبئ)ی پێ بەخشراوە. ئەدەبی فەنتازی و خەیاڵی زانستیی لە ڕوانگەی هەربەرد جەرج ویەلزەوە، تەنها گەڕانەوەی چیرۆکگەلێکی ئەفسانەی بەناوبانگ و بەئامانج و بەهوودە و کاتکوژ و

بەمانا و سەرکەشیانە نیە. بەکو لە هوانگەی ئەو، ئەدەبەکی پابەندە و باسکردنە لە شتگەلەك، کە لەوانیە لە داهاتوودا ڕووبدەن!
نموونە، ئەو یەکەم کەسەك بوو وێنای چوونەسەرمانگ و گەشتی ئاسمانی کردووە و قسەی لەسەر کردووە و لە ساڵی١٩٠١ەمانکی خەیاڵی و زانستیی نووسی بەناوی(یەکەمین پیاوانەك لەسەر مانگ) واتا بە ٧٤ ساڵ پێش ئەوکاتەی مرۆڤ پێ بخاتە سەرمانگ. ئەوکات لەوانیە چیرۆکانی ناو ەمانکە و باسکردنی گەشتی ئاسمانی و چوونەسەرمانگ، لای خەڵکەکی زۆر تەنها چیرۆکگەلکی بەمانا و باسکردن بێت لە شتی خەیاڵیی و پووچ و بەماناو نا ئەقڵانی.
پاشان کاکە گەران زۆرجار لە ەخنەکانیدا ئاماژە بەوە دەکات کە ەمانووسە کوردەکان ەچاوی تەمەن و ئاستی مەعریفی و هۆشیاری و قسەکردنی کارەکتەرەکان ناکەن. واتا ناکرێت کرێکارەك و کەسکی ئاسایی بە زمانی فەیلەسووفەك قسە بکەن و دکتۆرەك بە زمانی پیاوەکی ئایینی و منداڵەك بە زمانی بە تەمەنەك و فرۆشیارەك بە زمانی پرۆفیسۆرەك. واتا کارەکتەرەکە دەبێت زمانحاڵی خۆی بێت و لە چ ئاستەکدایە، لەو ئاستە قسە بکات، یان کارەکتەر کاتەك قسە لەسەر شتەك دەکات، نابێت بێئاگا بێت و دەبێت شارەزایی لەو بوار و بابەت و شتە هەبێت. کەچی خۆی پێچەوانەی ئەوە جووەاوەتەوە، بەنموونە: "کانت و نیچە و فرۆکە و مارکس و ئەوانی تریش، پێش ئەوانیش ئەفلاتوون(پلاتۆ ئاستۆ) و سوقرات و ئەرستۆ، هیچیان نەیانتوانی مرۆڤ ڕزگار بکەن، ئەوانە مرۆڤیان بەرەو پەپووتیی ئەخلاق و پووچگەرایی برد."
هەر بەڕاستی دەبێ نووسەر هەندێ لە بواری فەلسەفە و ناسینی فەیلەسووفان بێئاگا و کەڵەوار و نەشارەزا بێت، تا بێت و ئاوا کورد گوتەنی دە و دەشاو تکەڵە بکات! باشە کانت و نیچە و مارکس، دەبێ چی پکەوێیان کە بکاتەوە؟ یەکەمیان ئەقڵانیی و دووەمیان دژە ئەقڵ و پێست مەدەرن و سێیەمیان ئابووریناس و کەمەناس! ئینجا من تێناگەیشتم چی ڕایەیەك لەنێوان پووچگەرایی و مارکس و کانت و پلاتۆ و سوقرات و ئەرستۆدا هەیە؟ ئەوە زانیمان نیچە پووچگەرا و عەدەمی بوو، بەڵام سوقرات و کانت و مارکس و پلاتۆ و ئەرستۆ بۆ؟ (ئەوانی تریش) کە نووسەر دەڵێت، نەمانزانی کێن. دیارە نووسەریش وەك سەلەفی و ئیسلامییەکان لە دوورەوە گوێی لە ناوی کانت و نیچە و فرۆکە و مارکس و سوقرات و پلاتۆ و ئەرستۆ بووە. گەر نا چۆن ئەو فەیلەسووفە مەزنانە بە پەپووتی ئەخلاق و پووچگەرایی ناوزەد بکات.
ئەی هاوار! ئەو کارل مارکسەی هەموو تەمەنی خۆی لەپێناو بەرگریکردن لە چینی چەوساوە و مافی کرێکار و جووتیار و عەدالەتی

کۆمەڵایەتی و یەکسانی و ژیاندۆستی بوون کرد، تا بیت و بە پێپووتی ئەخلاق و پووچگەرای دابنێیت! من تا ئێستا گوم لە هیچ سەلەفی و ئیسلامییەك نەبووە ئەو جۆرە مەعریفییە بە ماركس بدات، کەچی نووسەری ئەمانی مرۆڤی هەرزان دای.
ناخێن با کارەکتەر هەموشتزان بێت. وەك ئەوەی بەرزیان لە ئەخنەکانیان گلێیی ئەو هەموشتزانییەی کارەکتەرەکان لە ئەمانووسە کوردەکان دەکات. بەڵام ناکرێت کارەکتەرەکێت هەندە نزانیش بێت، نزانە ماركس و نیچە، فرۆید و سوقرات، کانت و پلاتۆن و چی جیاوازییەك لە فەلسەفەکانیاندا هەیە، کەچی هەرشیشیان بکاتە سەر!
گوتراوە کە: ئەمان هونەری نووسینەوەی بیرۆرییەکانە.
لای من، بچۆترین ئەمان، ئەو ئەمانانەن، کە بیرۆری و بیگرافیان، نەك خەیاڵیی و بەرهەمی خەیاڵی نووسەر. لە ئەمانی بیرۆریی و بیگرافیادا، خوێنەر هەست دەکات درێی لەگەڵ ناکرێت و ئەو بەر کارەکتەرگەلێك دەکەوێت، هەست دەکات ئەوان کارەکتەری ئاستەقینەن و ڕووداو و چیرۆکانی ئاستەقینەن و جاری وایە هەم چیرۆك و ڕووداوەکان و هەم پاڵەوان و کۆمەڵایەتی و کارەکتەرەکانیش لە خەیاڵەوە نزیکن و لەو دەچن. ئینجا ئەمانی بیرۆریی، ڕووداوەکانیشیان، با خەیاڵ و فانتازیای تێکەڵ بێت، بەڵام هەڵهێنجراوی واقیع و لە دایکبووی حەقیقەتێکن. بە نموونە ئەمانی:
-بیرۆرییەکانم لە زیندانی ژنان- نەوال سەعداوی
-قەپەلك- مستەفا خەلیفە.
-بیروڕی ماڵی مردووان- دەستێڤسکی.
-نانی ڕووت- محەمەد شوکری.
-ئەمانەکانی فزیلە فاروق و...هتد.
لە ڕووی زمانەوانیشەوە ئەم ئەمانە پڕ لە هەڵەی ئینووسی و ئەزمانی و خاڵبەندی.
هەندێك هەڵە و هەندێك ڕستەیش ئاگەر نووسەر وای نووسیبان، گەلێك ئاستەر و جوانتربوو.
بە نموونە:(ئەوانەی مەیتیان قەت نایەتە دەزینەوە.)
ئەوانەی تەرمەکانیان نادەزرێنەوە، جوانترە.
(هەر بابایە یەك هەزار هەڵ ێیز دەکات.)
(هەربابایە هەزار هەڵ ێیز دەکات)
سێ هەزار زانای پیاوی بالابەرزی کەچەڵ.
سێ هەزار زانای باباڵبەرز و کەچەڵ، جوانترە. پیاوەکە ناشیرین و زیادە.
(قەسی لەژێر پەستی دا وەك مەرووڵە هامشە دەکات.)

قۆس دەبوو، جوانترە.
(چەندان ساڵ بوو مەتال بە بەش ببوو لە بابی.)
چەندین ساڵ بوو مەتال لە دیدار یان بینینی بابی بەبەش ببوو، جوانترە.
یان دەڵێت: (کەبابیان خوارد، سەیری فیلمیان کرد، سەمایان کرد، پیاسەیان کرد، لە هەموو گرنگتر، قسەیان کرد.)
یانی لە کاتی ئەو هەموو کەبابخواردن و سەیرکردنی فیلم و سەماکردن و پیاسەیە، هیچ قسەیەکیان نەکردیە؟
(سامی سەردانی کچەکەی کرد، لە ئەپارتمەنتە یەك ژووریەکەی نوستبوو.)
ئەپارتمان لە چەند قات و چەندین ژوور پێك دێت، نەك یەك ژوور.
نووسەر لە لاپەڕە ٧٦ دەڵێت"سامی سەردانی کچەکەی کرد، لە ئەپارتمەنتە یەك ژووریەکەیدا، نوستبوو.
کەچی هەر لە هەمان لاپەڕە هەمان ئەپارتمەنتە یەك ژووریەکە، دەکات بە پێنجا نهەمی و دەڵێت: "سامی ویستی سەرخۆشك بشکێنێت، بەڵام خۆی زۆابوو. چووە باکۆن، لە نهەمی پێنجاوە تەماشای شارەکەی کرد.".
باڵەخانەی پێنجا نهەمی و یەك ژوور چەن دەبێت؟
باشە ئەو هەموو نهەمە چی بووە؟ مەگەر تەواڵەت یان پارکینگی ئۆتۆمبیل بوون؟
یان دەڵێت: (زانایان دەرزیەکیان دروست کردووە بە وشککردنی(قشپل) ئە قشپل لە بیانی تا ئێوارە تیشکی خۆری لە بدات، هەر بە خۆی وشك دەبێت، چ پێویستی بە دەرزی و زانیانە؟ یان وشککردنەوەی قشپل پرسیەکی هێندە زانستی و گرنگ و زەخمە؟
یان(هەردوو بوونەوەر دەوستن و دەروازەیەکی گۆڕە بە ڕووياندا دەکرێتەوە، دەڵێی ئاسمان شەق دەبە.)
تە باسی زانست و بوونەوەری ئەلیکترۆنی و بوونەوەری تەکنەلۆجی شووشەیی و کانگە و هەسارەی کانگەلەکا دەکەیت و لە ڕەمانەکەت پشکۆتنی زانست و تەکنەلۆژیا گەیشتبێتە ئەو ئاستە کە (ماگنەسکین)، ئامێری گواستنەوەی هەست و وێنە و دەنگ(دیگ)، کە ئامڕازێك بە پشکنینی ڕاستی و درۆ و ناخی مرۆڤ دەخوێنێتەوە دابهێنن، بەڵام نەتوانن ئاسمان کەشف بکەن، ئاخو دینگەی هەیە و هەفت قاتە، وەك ئەوەی ئایین دەیڵێت، یاخود بڕیارە وەك ئەوەی زانست دەیڵێت.)
ئینجا هەر دوای ئەوە دەڵێیت(ئاسمانیش بڕیارە.) و باسی(مایکەڵمێتیرتیس)، گەردیلەی بڕیاری ئاسمان دەکەیت.
یان دەڵێیت"عامووەڵك دە مەتر بە نزم بڕیاری ئاسماندا درژ

دەبێتەوە."
کەواتا بەشایی چۆن شتێک دەبێ؟!
بەشایی-شتێکبوون!
(لە دانیشتن قەدی گرتووە.)
دەقی بە دانیشتنەوە گرتووە، یان خووی بە دانیشتنەوە گرتووە.
جوانتر و ڕاستترە.
(با کات نەچونین)
با کات بە فیڕۆ نەدەین، ڕاستتر و جوانترە.

(تێزووبێک بە (سامی)دا دێت.)
تێزوویێک بە لێشی(سامی)دا دێت، ڕاستترە.

(بە دەنگێکی نیوچەنووساو.)
بە دەنگێکی نیمچەنووساو، ڕاستترە.

(تەپڵە گوڕەکە بە زەویدا وورد دەبێت.)
تەپڵە گوڕەکە بەر زەوی کەوت و وورد بوو، ڕاستترە.

(بە ویستی خێی دەستی بە ڕیشە ماش و برنجیەکەی دا دەنێت.)
ڕیشی(ماش و برنج) ڕەنووسەکەی هەڵدەیە. ماشوبرنج دروستە، وشەی لێکدراوە.

(لەرزی پەنجەکانی دەشارێتەوە.)
پەنجەکانی بە هەی لەرزینەوە دەشارێتەوە، ڕاستترە.

(سامی ئاخیر نەفەرە...)
سامی دوا کەس، یان کەتا کەسە، جوانترە.

(دەیان پرسیار لە سیمایان دەنووسرێ.)
دەیان پرسیار لە سیمایان دەخوێنرێتەوە، یان خەیان دەردەخەن، یان دەردەکەون، یان لە دایك دەبن، ڕاستر و جوانترە.

(سامی تام لە سپیەتیی و کەبوونی هەور دەکات، بەس هەواێی ناخۆشی خەکوژەکان و دوا وتەی مەتاڵی کچی تامەکەی لە تاو دەکەن.)

سامی چێژ لە دیمەنی سپیەتیی و کەبوونی هەورەکان دەبات، بەڵام هەواێی ناخۆشی خەکوژەکان و دوا وتەی مەتاڵی کچی، ئەو چێژبردنەی لە تاو دەکەن، جوانترە.

(چاوانی سووز و گوڕەی، لافاوی نەو چاوی بەر دەدەن.)

ژنی فرمسك لە چاو سوز و گورکانی دباری، جوانتر و ئو وسفی نووسر، زر ناقا و ناشیرین و بتام.

یان(ووماتی پ لە هوا دکات و بە هواشی دیداتو.)
ووماتە دیوی درو یە، چن پ هوا دکرت؟ دکر بین دمی پ هوا دکات. بە پهواکردنی ناو دم، ووماتکان بف ددرن و پیان دگوتر گوپ. ئها گوپکە بە شتکی درپقیو و خ دگوترت.

(بە دنگکی شانازی دگیرنت).
ئستاشی لگدا بت هر نمزانی وشی(شاناز)لر مبستی نووسر چییە؟
ناشت ئویش وك ئو بختیار علییی کە گلیی لە دکات، لە داهنانی بمانا لە وش، ئویش داهنانی کردبت.
هیوادارم مبستی(ناشاز)بت و هی تایپ بت.
یان(نامورتاحی لە هواکە ئوندە ئستوور بە توریش ناپست.)
نازانم هونر و جوانیی ئو دربینە ناشیرین و نا ئدبییە لچیدایە؟
(هموو داهاتم ترخان کرد بە کردنوی خولی دایك و باوکایتی.)
دوو س جار ئو ستیم خوندو، هر نمزانی مبستی چییە لە خولی دایك و باوکایتی!
(هندە گانکی خش دو، بە چل پلە لژر سفر تقی سری د.)
تقی سری د، بس بوو و زر استتر و جوانتریش بوو.
نازانم حیکمت و هونر و جوانیی(بە چل پلە لژر سفر)دا لر چییە؟
یان(گرهندە برسی ئازار بە، ئوا ئو ئازاری سامی زلاتیە.)
ستیکی تا بیت بازای و ناشیرین و نابجیە.
نموونکان هندە زرن. بام من لرو کتایی پ دنم و هیوادارام نووسر لە چاپی داهاتوودا چاکیان بکاتو.
ماوتو بم: زمانی نووسر لاوازە و لە ئاست پویستدا نییە. وك نووسرکی هاوم گوتنی، کە ئویش(مرقی هرزان)ی خندبووو، زر شو و پپووتە.
هر باستی لە نووسینی ئو مانە نووسر هیچ چاوی زمانکی ئدبی باا و برز و جوانی نکردوو و بە زمانکی زر سادە و ژانیی مانکی نووسیو. ناکرت مانی خیالی زانستیی بو زمانە شپو و داماو و نائدبیی و کوار بنووسرت.
زمانکی لاواز، تکشکاو، پ لە ه و پ و نا کی و ناوونی.
زمانکە، بە هر شتك ببت، بە ککی نووسینی مان و دقی

ئەدەبی نایەت.
بەڵاستی نووسەر لە زماندا هەژارە و پێویستی بە خەدوەڵەمێندکردن و گەشەپێدانی زیاتر هەیە.

تێبینی: من، چاپی سێیەمی ڕەمانەکەم خوێندەوە.

یاریکردن بە هەڵبژاردن!..
عوسمانی حاجی مارف

پارتی دیموکراتی کوردستان وەک نەڕازایەتیەک بەرامبەر بە هەموارکردنەوەی یاسای هەڵبژاردن لەلایەن دادگای فیدراڵی عێراقەوە بڕیاری هەڵبژاردنەکانی داهاتوو ناکات.
ئەم بڕیارە بایکۆتی پارتی لەم هەڵبژاردنەدا کە بەیارە مانگی حوزەیرانی داهاتوو ئەنجام بدرێت، دەخی هەرەمی خستۆتە سەر لەواری قەیرانەکی سیاسیەوە، چونکە پارتی وەک هێزێکی بڕڕوا ناسیۆنالستی میلیشیایی، نوێنەرایەتی دیارترین هێزی چەکداری سیاسی هەرەم دەکات، ئەو حزبەیە کە کۆنتڕۆڵی زۆرترین دەزگاکانی حکومەتی هەرەمی کردوە.
پارتی لە هەوێدا بە دەرچوون لەو سەختیانەی لە چوارچێوەی ئەم هەڵبژاردنەدا چاوەڕوانی دەکات، ئەوە باش دەزانێت گەر بەمەرجەکانی دادگای فیدراڵی بڕیاری لەم لە هەڵبژاردنەدا بکات، هەڵوێشە دەبێت لەسەر دەستاتەکانی، چونکە وەک یاری قومارێک بۆی دەڕوانێت، کە پێش وەخت دەزانێ خۆی دەراو دەبێت. بۆیە خۆی و دەخەکەو لایەنەکانی تری بەم بایکۆتە خستۆتە نەو دوودڵیانکەوە کە پێشبینی ناکرێت ئەم یاریە بچ سەرەنجامێك دەگات!
ئەم بڕیارەی بارزانی لە کێشکی سیاسی پێ لە ناکۆکی نەوان هەولێر و بەغدا و هەروەها ململانێی حزبی لەناو خودی هەرەمدایە کە لەنێوان پارتی و یەکێتیدا بەدیدەکرێ. ئەم بڕیارەش کێشکانیان دەباتە ئاستێک کە ڕەنکەوتنی نێوانیان دژوارتر دەکات! ئەو دوو حزبە خەریکی شێکی کەمەرشکێنن لەبەرامبەر یەکتردا. بەمانایەک یاریەکە بەجەرەکی وەها مامڵە دەکەن کەدەبێت لایەک بدۆڕێت و لایەک براوە بێت. وا پێدەچێت بارزانی لە ئێستادا ئامادەی ئەم جۆرە یارییە

نیە، هەربۆیە بەشداریندەکردنی ئەندامانی بنەماڵەی بارزانی لەم هەڵبژاردنەدا، دەورانێکی ئاڵۆزتر دەخاتە بەردەم چارەنوسی زانی زەردو زانی سەوز.
بەیارەکانی دادگای فیدراڵی عێراق کۆڵێنی نێوان پارتی و یەکێتی فراوانترکردوە، بەتایبەتی کە یەکێتی لەمیانەی بڕژەوەندیەکانی هەرێمی و بە ئاراستەی لاوازکردنی پێگەی پارتی پێشوازی تەواوی لێو بەیارانە کردوە، لەهەمانکاتدا یەکێتی وەک ئاوەی هەنگوینی لێداردا دەزیبەتەوە، پەلەدەکات و وەها نیشان ئەدات براوەی یاریەکە دەبێت. ئەمەش لە نائامادەیی پارتیەوە ئەم سنگ دەرپەاندنە نمایش دەکات، دواینجار بافە لەپێگەی کەبونەوەی مەکتەبی سیاسیەوە پێگیری لەسەر ئەنجامدانی هەڵبژاردن دەکات. بەڵام لە دواجاردا مەسرور بارزانی لە ڕێگەی دانی سکاڵایەک بە دادگای فیدراڵی، توانی تاکاتی دەرچونی بریاری دادگا، هەڵبژاردن هەڵپەسێرێ.
بریارەکانی دادگای فیدراڵی قەیرانی هەڵبژاردنی پەرلەمانی هەرێمی کوردستان خستە بەردەم وەرچەرخانێکی نوێوە لەبەرامبەر بارزانی و پارتیدا، ئەمەش پارتی ناچارکرد بە هەڵوەستی بەشداری نەکردن، ڕێگە بەجێبەجێبونی پرسەی هەڵبژاردن بگرێت و دەخەکە دژوارتر بکات، پابەندبونی پارتی بە بەیاری بایکۆتەوە، هەرێمی کوردستانی خستە بەردەم چەند سیناریۆیەک، کە لێوە دەچێت، عێراق بەرەو پێسەی کەشی سیاسی زیاتر لە پێوەندی بەغداو هەولێردا پێکبهێنێت، دواتر چونەکانی نیچیرڤان بارزانی بە بەغداو تاران هەوەکە بە ڕاگرتنی ئەو هاوکێشیەو پاراستنی دەستاتەکانی پارتی، تا لە کێین و بەینی ئەو قەیرانەی بەبەشداری لە هەڵبژاردندا دەرگیری دەبێت بەسەلامەتی بێتە دەرەوە.!
هەڵوەستی بەسازشی بارزانی و وەستانەوەی لەبەرامبەر بافەدا کە هاوبەشن لە حوکمەانی لە هەرێمدا، دەرگای بەڕوی کەمێک پرسیاردا کردەوە سەبارەت بە ئەگەری ئەنجامدانی هەڵبژاردن، کە ئایا بەبێ بەشداری پارتی کە لایەنی زاڵ لە حکومەتی هەرێمدا، مانایەک بە پرسەی هەڵبژاردن دەمێنێتەوە؟ یان پارتی کە کاریگەریەکی قووڵی هەیە لەسەر ئاستی ئیداری و سەربازی، ئاخە ئەم دەخە ئاڵۆزە ناگەڕێنێتەوە بە سیستەمی حوکمەانی ئەو دوو ئیدارەیەی کە لە دوای شەڕی ناوخۆ لە ناوەڕاستی ساڵانی نەوەدەکانی سەدەی ڕابردوودا زاڵ بوو؟ گەر دووئیدارەیی بێت چۆن هەڵدەسەنگێنرێت لەسەر شەرعیەتی داهاتووی دامودەزگاکانی هەرێم و پێگەی یاسایان لەگەڵ دەوڵەتی عێراق و کەمێگەی نێودەوڵەتیدا.
بایکۆتی هەڵبژاردن لایەن پارتیەوە کاردانەوەیە لەبەرامبەر ئەو بەیارانەی دادگای فیدراڵی عێراق، کە بە هەڵبژاردنی پەرلەمانی

هەڕەم دەرچوو. دادگای فیدراڵی بڕیاری کۆمکردنەوەی ژمارەی کورسیەکانی پەرلەمانی هەرێم بە سفر کورسی دەرکرد، بە هۆشاندنەوەی یازدە کورسی تەرخانکراو بۆ کەمینەکان، جگە لەوەی هەرەمەکە بە هەڵبژاردن دابەش دەکات بۆ چوار بازنە، لەبری بازنەیەک، هاوکات ئەو بڕیارانەش گۆڕینی شێوازی خەرجکردنی مووچەی فەرمانبەرانی هەرێمی لەخۆگرتبوو، ئەم بڕیارانەش ئاشکرایە بە سنوردارکردنی دەوری بارزانی و دەسەاتەکەی لە هەرێمدا دشکێتەوە، بەشداری لەهەڵبژاردنێک کە دادگای فیدراڵی بڕیاری لەسەرداوە کاریگەری جدی لەسەر پێگەی پارتی و بارزانی دەبێت، بۆیە داوای دواخستنی هەڵبژاردن و ڕاگەیاندنی بایکۆتیان کردۆتە قەڵغانی بەرگری.

بڕیارەکانی دادگای فیدراڵی عێراق دژی بڕژەوەندی بارزانیە، کە کۆنترۆڵی سەرەکی دەسەاتە لە هەرێمدا، بە بیانووی ئەوەی کە لەووی هەڵبژاردنەوە سوودمەند بووە لە کورسیەکانی کۆتاکان بە زیادکردنی قەبارەی بلۆکەکەی، هەروەها لەلایەن نێیارانی سیاسی و کابەرەکانیەوە تەمەتبارکراوە بە دەستکاریکردنی سەرچاوە دارایەکانی هەرێم، مەبەست لەوپارێیە کەلە بۆغداوە دەگوزرێتەوە بە هەرێم، کە دابینکردنی دارایی مووچەی فەرمانبەران دەگرێتەوە.

ئەوەی پەیوستە ئاماژەی پێبدەین، خودی بڕیارەکانی دادگای فیدراڵی سەرەنجامی سیاسەتێکە کە حکومەتی ئێستای عێراق پیادەی دەکات، لە ڕووی سیاسەتی ناوەندبوونەوەی عێراقدا لەسایەی دەسەاتی لایەنە شیعەکان، بەتایبەتی "چوارچێوەی هەماهەنگی" کە ئێستا لەدەسەاتدایە، بە پابەندبونی بە سیاسەت و بڕژەوەندیەکانی کۆماری ئیسلامی ئێران کە دەوردەبینێ لە پیادەکردنی بڕژەوەندیەکانی لە ناوچەکە بە گشتی و عێراق بە تایبەتی.

هەر ئەم ئاراستەیە لە نەخشەو سیاسەتەکانی حکومەتی عێراق، کاریگەری تەواوی لەسەر قەوارەی هەرێم و پێگەی بارزانی و پارتی داناوە. ململانێکانی بۆغداو و هەولێر لە دەخ و ئاستێکی تر لە پەیوەندیدایە، کە دوای چەندین ساڵ لە بانگەوازی دەسەاتی سەربەخۆی بارزانی، ناچار بە ملکەچی و گەڕانەوە بە حکومەتی ناوەندی کراوە.

سەردانی ئەم دواییەی نێچیرڤان بارزانی بۆ بۆغداو چاوپێکەوتنی لەگەڵ سودانی و وەزیرەکان و کەمپێک سەرکردەی حزبە سیاسیەکان لە کۆبونەوەی هاوپەیمانی ئیدارەی دەوڵەتدا، وەک زەرەک لەو لایەنانەی هاوبەشن لە دەسەاتی سیاسی لە عێراقدا، بە ئەوەبوە کە هەڵبژاردن دوابخرێت بۆ مانگی ئۆکتۆبەری ٢٠٢٤، بەڵام لەم بارەیەوە وەڵامێک

کە دەخەکە بۆ پارتی یەکلایی کاتەوە تائێستا بەدەست نەهاتووە، بارزانی پەداگری لەسەر بایکۆت و بافڵ پەداگری لەسەر ئینجامدانی هەڵبژاردنێ لە کاتی خۆیدا. لەهەمانکاتدا پارتی تەنها هەڕەشەی بەشداری نەکردن لە هەڵبژاردنی پەرلەمانی هەرێمدا ناکات، لە هەمانکاتدا تەدەپڕۆت بۆ کشانەوە لە پڕۆسەی سیاسی لە عێراق بۆ گشتی.

لەکاتێکدا پارتی دیموکراتی کوردستان کاتێکانی بۆ دواخستنی هەڵبژاردنەکانی هەرێمی کوردستان بەسەر دەبات، پەداگری یەکێتی و لایەنەکانی تر لەسەر هەڵبژاردن ناتوانن مانای عەمەلیبوونەوەی هەڵبژاردنەك بۆ بۆ پارتی ڕوشن کەنەوەو دەتوانن چی بکەن؟ لەهەمانکاتدا بارزانیش ئایندەی سیاسەتی ئەم بەشداری نەکردنە تاکەی بەسەر دەبات و چیتر دەکات ڕوشن نیە، ئەمە تەنها فشارێکە وەک گەمەیەکی سیاسی بۆ پاراستنی هێزەکەی بەکاریدەهێنێ.

لە واقیعەتی سیی ودووساڵەی دەسەڵاتی میلیشیایی پارتی و یەکێتیدا،هەمیشە بۆ بارمتەگرتنی ژیانی خەڵکی کوردستان بەشێکی سەرەکی بووە لە ململانێ و مامەڵەی سیاسی نێوان خۆیان لەبەرامبەر حکومەتی بەغدادا، ئێستاش لە یاریکردنیان بەم هەڵبژاردنە بەردەوامی بە هەمان پڕۆسەی بەبارمتەگرتنی ژیان و گوزەرانی خەڵکەوە دەدەن، بۆئاشکرا بنبەستی بۆئاکام نەگەیشتنی هەڵبژاردن بەسەر ژیان و گوزەرانی خەڵکیدا دەشکێننەوە.

لەلایەکی تریشەوە ئەم مامەڵەیە لە پێکخستنی هەڵبژاردنەکان دەچێتە ناو بەشایەکی سیاسی و پەرلەمانی مەترسیدارەوە کە دەستی دادگای فیدراڵی لە بەغدا ئازاد دەکات بۆ بەردەوامبوون لەفشارەکانی لەسەر هەرێم، گەر هاوسەنگی هێز لەنێو هەلومەرجی سیاسی ئێستای عێراق و ناوچەکەدا بۆ قازانجی حکومەتی عێراق بێت، فشارەکان لەسەر بارزانی زیاتر دەبێت.

هێگایەک کە لەبەردەم ئازادیخوازان و جەماوەری ناڕازیدایە ناکرێ وەک تەماشاکەرو دادوەرێک چاوەڕێی کۆتایی ئەم یاریەو زیانەکانی بن، بەڵکو بۆ هێکخستن و یەکدەستی و ئامادەیی بۆ دابینکردنی دەسەڵاتی خەڵک و سەپاندنی ئیرادەی خەڵک، هەوڵدانێ بۆ کۆتاییهێنانی یەکجارەکی هەموو دەسەڵاتێکی سەروخەڵکی..

لە شاعیری ئەرمەنی (باروبر سیفاك)ـەوە.. و: نەژاد عزیز سورمێ

(1)
باشترین

باشترین زەردەخەنە بگومان
زەردەخەنەیە بە چاوی داخراو .
باشترین خون
ئو خونان
بە چاوی کراوەوەن ..
لە باشترین ستران
ئو ستراندیە
لە دوورەوە
بە پەنجەرەی کراوەدا دێ ..
ەوانترین گوتنیش
ئوانن
لە ماتییەکی بەدەنگدا دەردەبڕن ..
لەوانەیە باشترین گۆلیش
ئو گۆلە بێ
ئیمپاتەرییەتکی پڕلهاوشتووی نییە
باشترین بوایش
ئو بوایە ،
نابێتە دین .
باشترین ووپشیش بگومان
ووی مرۆڤ .
باشترین نواندنیش
نواندنی سەرنکەوتووە .
باشترین خشویستیش
ئو خشویستییە
هشتا پنەگییو .
باشترین ئشکەنجە و ئازاریش
ئشکەنجەی گوێ لە گرانییاندا .
باشترین مەیموونیش لە جیهاندا

وادیاره – مرۆڤ .
باشترین مرۆڤیش
ڕۆگەم بدەن بەم منم .

(2)
من لاستیك نیم – من کاغەزم

ئای بەداخەوە
من لاستیك نیم ،
تا لێکم بکەشییەوە .. درێژ ببمەوە ..
پاشان بەرم بدەی
وەکو خەم لەبەتەوە
یان دامبنێی
جارێکی دی
دوای ئەوەی فڕێم دەدەی
بەمەوە سەر شۆڕی پشووم ..
ڕاستیی
من وەك کاغەز وام
ئەگەر ڕامبکێشی ، دەمدڕێنی
گەر لوولیشم بدەی ، کۆتاییم دێ .
هیچ ئوتوویەك
وەکو خەیم لێ ناکاتەوە
نامگڕێنێتەوە سەر شۆڕی پشووم .
ژیان شوێنەواری
بێ سەرمدا جەهەشتووە ..
جەم مەهەڵە !
وەك ئەوەی پیتیش
کاغەزی چاپکراو جێناهێڵن .

(3)
بێ ئەستاێ

من بەکرێگیراوی شادیم
فرۆشیاری بەرفراوانی خۆشی ..
دووکانەکم هەیە
دەرگای بێ قاقای پێکەنین
لەسەر پشتە ..
دووکانێکی نیوە داخراویشم

بۆ فرۆتنی خەندەیە
بەرامبەر لێپی دەست و
هەر دە پەنجەم
بەختەوەری دەگوازنەوە
دەمم
ژووری خوێندنەوەی خۆیستیە
پێیکانم ،
ئەتەمبیلن
بۆ ژوانەم دەبەن .
لە دەستم
هەی زیرەکن بۆ ئامۆزگرتن ..
سنگم تابلۆی مەدالیایەکە
مەدالیایەك .. ناوی دەە ..
ئاوەی لە ەووی ناوەوەی تابلۆدا
هەڵیدەگرن ..
پاش هەموو ئاوە
چ پەویستە
ئاو حەمکە شتانە
بۆ شیعر لەسەر خەم بنووسم ؟
من ،
من کارتێکی ئاراستەکراوم بۆ جیهان ..
مەمنووشتەنناوە و
بۆ سەرش هەڵمەواسن .

(4)
سەعاتی بەدارکردنەوە
دواجار
دەزانن من کێم ؟
من سەعاتی بەدارکەرەوەم
بەردەوای ئاوە .
بۆ دەستی ئاوە قورمیش کراوم
هەر وەختە بتانەوە
بۆ ژاوەژاوەکی دەترسێن
بەدارتان بکەمەوە
تا بەردەوام نەبن لە نووستن .
هەندە جار لە بریتی سوپاس
پاداشتم چەپڵەکێکە لە سەرم .

تا بەدەنگ بم .

- باروير سيفاك : شاعيرێكى ئەرمەنيە ساڵى 1924 لە گوندى سيفاكافياى ئەرمينيا لە دايك بووە . بەشى زمانى ئەرمەنى لە زانستگەى يەريڤان ساڵى 1945 تەواو كردووە. ماوەيەك لە بوارى ڕۆژنامەنووسيدا كارى كردووە پاشان چووەتە مۆسكۆ و لە پەيمانگەى ئەدەبياتى ماكسيم گورگى خوێندوويەتى .
ژمارەيەك ڕۆمان و كەشيعرى وەرگێڕاوە ، لە هەمان كاتدا زۆر لە شيعرەكانيشى بە زمانە زيندووەكان وەرگێڕاون ، سيفاك يەكێكە لەو شاعيرانەى ئاسەيەكى دى بە ڕووى شيعرى نوێى ئەرمەنيدا كردووە .
- لە:
- https://aztagarabic.com/archives/2409

نامەيەک بۆ خوا.. نووسينى: توفيق الحكيم.. وەرگێڕانى: پشكۆ ناكام

[لە حەفتاكانى سەدەى ڕابردوو، ئەديبى گەورەى عەرەب " توفيق الحكيم" بە شێوازە ڕۆخنەگرانەكە و دەربڕينە توانج ئامێز و دياليكتە ميسرييەكەى ئەم نامەيەى نووسيوە كە تا ئەمڕۆش كۆكى هەيە و ئەخوات…]
"""""""

دەستایە ، بە تە ئەمە هەژارین و تەی دەوڵەمەندیش لە ئەمەیت ...
ئایا جەنابتان بڕوە هازین کە بە سەردانتان لە بیابانی وڕانەیی ساڵانە سێ ملیارد و پێنج سەدهەزار دۆلار ئەکەوە لە سەرمان ، بەڵێزتان لە خانوویەکی وەک ئەوەی خوای جولەکەکان " بە داوای لێبوردنەوە" لە سنوقەکا بیت..!! مولاحەزەش بفەرموو کە دۆلار گران بوە و بڕامبەر بە ٥٨ جونەیهی میسریە ، واتا بە سەردانت زیاتر لە شەش سەد ملیارد ئەکەوە لەسەرمان ..و ئەمەش لە بنەڕەتا گەلەکین کە بەبە نانی ئەوارە ئەخوین..
ئایا جەنابتان بڕوە هازین " ئەزهەر "کەهیچ ئیشکی نیە جگە لە بەاوکردنەوەی ئاشوب و وڕانکاری هەموو ساڵێک ١٤ چواردە ملیارد جونەیمان لە ئەماشتەوە تا کەشکەکانی "فەتوا"!
دروست بکا و پەمان ئەڵێ چۆن ئەفەین و چۆن ئەچینە بەهەشتەوە ناشزانین بۆلای هاستا یان بە لای چەپا خەمانی پیا ئەکەین..!!
نازانم جەنابتان بڕوە قایلن لە ئەمەی موسەمان و مەسیحی لە یەک مانگدا ٨ هەشسەد ملیەن جونەیهمان لە بسەنن بە ناوی کارەبا و ئامێری پاک و تەمیزیی " موکەیەف" ئاو و هەوای مزگەوتەکان و دەخەش کردنی ئەوە..یانی کاکی بەئیمان بە خەشی بەسەر بردن ئەچە بە مزگەوت و چاکە و " حسنات " ببا بە خەی و برا مەسیحییە "کافرەکان"مان وەسڵەکان بگرنە ئەستەی خەیان و کەچی لە ئاگری دەزەخیش هەر بترسن..!!
تە ئەوە قبوە ئەکەیت ئیماندارەکانت بچن ماڵێ مەسیحییەکان بسووتێنن کە تیایا ناوی تە ئەبان و ڕێگا نایەن بە بە مڵێت نوەژی خەیان بکەن..!!تە لەوەتەی هەیت نوەژ و مڵێتت بیەکەوە بیستووە ؟
" حسن حنفی " ئەپرسە : ئەو ئەمەیەن ئەی خوا کە ئەبە مەسرەفت بکەشین یان تەی کە ئەبە هزقمان بەیت..؟ منیش وڵامم یاوەتەوە و و تەم گەیانوە و پەم ووتوە : تە ئەی چەپی مولحید ، ئەمە پارە لە خواکەمانا سەرف ئەکەین و دواتر ڕێگەی پە ئەیەین کە هزقمان بات و ئینشائڵا وڵامەکەی ئەویش" خوا" زەری پە ناچە و پەیوەستە بە ڕێگا و بانەوە و هەمووشمان ئەزانین کە قەرەباغی هات و چە و دووری مەوداکان لەیەکترچەنن..
بە خاتری پەغەمەر خەشویستەکەت لەم زویر نەبی خوای گەورە ، من تەنها وەک " پەغەمەر ئیبراهیم" پرسیارم کرد تا دەم ئەقرە بگرە ..و تە بڵێ ی هیچم ووتبە مایەی زویر کردنت بە...!!

بارانێ شیعر.. ستار ئەحمەد

دەست مەبە بە ئاو
هەور هەنسک دەیگرێ
دیدە بەتەم ڕەنگ مەکە
پرشنگ بەنیگای خەر دەورێ
لەووبار مەپرسە
لەشاو بڕبەستت بە دەتاشە
گرمەڕە بە
بەدوای ڕەگای مانگشەوا
خەرمانی تیشک
بازنەی تاریکیت بە دەدوورە
لەخەت وردبڕەوە
گیانی منت لەدەچەڕە
شەو خەمی ڕۆژگار ئایپێچە
شار ڕووەکاتە جگەری دە
چرا جەگەی خەر دەگرێتەوە
باوەشک بەڕووناکیدا بکەیت
گزنگ لەشەو بڕدەبتەوە
بەگریان چاوەڕوانی داگیرسێنە
لەهەیسانا مانگ ژان دەیگرێ
لوتکە بەلای نشیو دەبرێ
کات پەلوپەی بەروارەو
تەمەن ڕووکاری ڕەچوونە
زمان گەکانی ئەفسوونە
خەت گرەدە بەشنەی باو
زریوەی ڕەحی چەمەوە
دەروازەیەک لەوچان
پەنجەرەیەک ئالوودەبوون
چەمەک لەباخی سەوتن
بەگەردنی چەوە هەواسە
خەمگەلەک لەپیتا بتونەوە
شیعرەک لەدەربازبوون ئامدەکەی

پ□□یەک بەخوناوی ژوان □□نگدەکەی
بفە□ چ□ن با□□ز□
دوای تارمایی زریانەکەی وەرز دەکەوێ
ل□د□□کدا ه□ناوی سا□انێک ه□□د□□
د□بینی شیعر□کەی باران
د□تکا ب□س□مای س□رمایەک
ژینت ب□□ندک د□پ□و□
ب□ لوتکەی ب□رزی نیشتمان

ستار ئ□حم□د

دوو چ□پک ل□و شیعرانەی باسی ت□ دەک□ن.. ستیڤان ش□مزینی

چ□پکی دووەم

شیعری من□
ل□ خو□نتدا د□ت و د□چ□ت
خو□نی ت□ی□
ل□ شیعری مندا ه□□د□قو□□ت
د□ی من□
ل□ سینگتدا ترپ□ ترپ□تی
سینگی ت□ی□
د□ی من ت□یدا ل□د□دا
نیگای من□
چاو□کانتی روونای کرد□ت□و□
چاو□کانی ت□ی□
نیگای کردووم ب□ م□شخ□□ی نوور
ماچ□کانی من□
موچ□ک□کانی ل□زز□تی ت□
ل□زز□تی ت□ی□
ل□ناو ماچ□ ئاورینگیی□کانی مندا

خەیاڵکانی منە
لە باوەشی گەرمتدا
باوەشی تەیە
لە خەیاڵی هەمیشەیی مندا

کاتێک ماچی یەکتر دەکەین
با گەواڵە هەوری چڕ
بەسەر سەرمانەوە ببێتە باران
کاتێک لە ئامێزی یەکتردا
ڕووت دەبینەوە
با بە گەڵای شیعر
خەمان داپۆشین
هەتاوی توانەوە
بدەینە بە خەماندا
کاتێک پەنجەکانمان
ئاوێتە دەبن
با بە خەنەی عەشق
ڕەنگیان بکەین
کەوی کارەسات
لەنەوانیاندا بلەرزێت
کاتێک یەکتر لە باوەش دەگرین
با پەیکەری دووریی بسووتێ
کەرپەی ژوانەکی تر
لە دایک ببێ
کاتێک بە یەکتر دەڵێین
خەشم دەوەی
با زمانی قەمبووری دابەان ببڕین
سەتاری ڕامووسان ئازادانە بدوێت

وشەی دنیام
لە خەم کەکردبووەوە
نەمدەزانی
چی لەو هەموو وشەیە بکەم
کەمێک ڕستەی بە خاونم

لە دروست کردبوون
سوپاس بۆ تۆ
هەموویت پێکردم بە شیعر
وەک گەردانێیەک کردتە ملی خۆتەوە
خەمی دنیا
لە چارەنووسمەوە ئاڵابوو
نەمدەزانی کامیان
لە پێشتردا ساڕژ بکەم
سوپاس بۆ تۆ
هەموویت بە کردم بە شادیی
وەک ملوانکەیەکی زیو کردتە ملمەوە
عەشقێکی گەورە
سەراپا دایپێشیبووم
نەمدەزانی چی لەو
زەریای عەشقە بکەم
سوپاس بۆ تۆ
لە ڕۆژێکی بەدنگدا هاتیت
بوویتە تاکە مەڵوانی ئەو زەریایە

ئیتر.. شیعری نەوزاد بەندی

ئیتر گوڵەکان بە بۆنن ..
ئیتر گوڵەکان نایلۆنن ..

ئیتر بۆناو
ئاپۆڵەی خۆکا ڕەت ئەبم ،
وەک تارمایی ..
هیچ کەس نییە بیرم بکا ..
هیچ کەس نییە بەساقەم بێ ..
توند دەستی گرتووم ، تۆنیایی ..

ئیتر بەڵای درەختەکا تێ ئەپەڕم ،

پەی ئەەم قاچت سە بووە ،
با لە جیاتی تە ەاوەستم ..
ەازی نابە ..
بەلای ەووبارەکا ئەەم ،
ئەەم ماندوو نەبی هاوەە !
پشویەک بە ،
بە شەپەل ناکەی ەادەستم ؟
ەازی نابە ..

ئیتر ئەوارە ناتوانم ،
لە زەنگیانەی ووشەکانت ،
مەدالیایەک بە خەم بچنم .
لە هەر شوەنە ،
تەنیایەکتان بینی ، منم ..

ئیتر ماەی باران لە بای وەشت ئەپرسم . .
ئەەوا و وەەام ناداتەوە ..
هەواەی ئاسمان ، لە هەورە
داوا ئەکەم ،
ئەەوا و وەەام ناداتەوە ..
پرسیاری کەچ لە کاروانە ئەکەم ..
هەر لایشم لە ناکاتەوە ..

هەر تە بووی تە ..
بە بە هەواەی کەشناسیی ..
بە بە منەت ،
هەموو ەەژە دائەباریت ،
کام پرسیارەم کە زەر قورسە ،
زەر ئاسان بوو بە لاتەوە ..
سەرنجەکت ،
ەادەسپارد هەتا وەەامی
ئازارەکانم باتەوە ..

ئیتر گوەەکان بە بەنن ..
ئیتر گوەەکان نایلەنن ..
•
•
•

.

دوو کەپلە شیعری هەدی گۆڕانی

داگیرکردن
تۆ لە بەرکانی
شەی عەشقەکەوە
هەرشت هێنا بۆ سەر شاری دڵم
سەرکەوتوو بوویت
بەڵام نازانم!
فتوحاتت کرد
یا …
داگیرت کرد
دڵی من!
-_____

ژوو
لە کازیوە تا زەردەپەڕ
ژووی عەشقم نەشکاندووە
وەرە لەم نزیک بەرەوە؛
هیلاکی لەشم دەربکە بۆ
ئامانێک!
وەرە لەم نزیک بەرەوە
تینوێتی زمان بشکێنە
بە تەڵی
نەرمی لێوانت.

سەردەمی جەنگ یان سەردەمی لاسایکرنەوە؟.. سەدیق سەعید وەندزی

لەمانی سەردەمی جەنگ، سەرگوزستەی خەزانێك دەگێڕنەوە، كە هەر لە كچۆكەوە بگرە، تا شێوی ناوخە و دواتریش، قوربانی زەر دەدەن و منداڵەكانیان ون دەبن و هەریەك لە باوك و دایك و كوڕكەش، چارنووسێكی نادیار دەیانگرێتەوە. بەگومان تیمەی ئەو لەمانە وەك هەوداو، لەژێر كاریگەریەتی و لاسایكرنەوەی لەمانی (دەو بەهمەن) نووسراوە. بەوام وایە، نووسەری لەمانەكە دەو بەهمەنی خوێنبەتەوە، چونكە هاوچوون و نزیكیەكی زەر لە نێوان هەردوو لەمانەكە، لە كەسایەتی و هەوداو و وێنەو گێڕانەوەكان بووندا هەیە. بەگومان ئاسایە هەوداوەك وەك تیمەی نووسینی دەقەك، لە زەرتر لە تەكستەكدا لەنگبداتەوە و بەرجەستە بكرێت، وەلە كاتە وردەكاری ئەو هەوداوە، هەنە هاوشێوە دەبن، بە جۆرێك كە نزیكییەكی زەر لە نێوان هەردوو تیمەی دەقەكە هەبێت، ئەوا هیچ گومانی تێدا نییە، ئەمە دەبێتە جۆرێك لەلاسایكردنەوەو كۆپیكرنی خیاڵ و بیرەكەی نووسەرانی دیكە و داشتنەویان، لە فۆرمێكی كەمێك جیاوازدا، وەك ئەوەی لە لەمانی سەردەمی جەنگدا دەبینرێت، هەوداوێك بە تایبەتی هەوداوی سیاسی و نەتەوەیی، بەو پێیەی ئەمە هەمیشە لە نێو نەهامەتی وكارەساتەكان ژیاوین، دەكرە بەرجەستە بكرێت و لە هەوبەرە گشتییەكەیدا، بەهام سەرلە نوێ گبەَانەوەی ئەو هەوداوانە، بە كەمێك گێڕانكاریی و دەستكارییەوە، نابێتە هەی ئەوەی كاریگەریەتی و ئاستی لاسایكرنەوەی دەقی دووەم لە هی یەكەم جیابكاتەوە. لەرەدا بە كورتی لە بارەی لەمانی سەردەمی جەنگ هەوەستێك دەكەین.

تیمە لە لەمانی دەو بەهمەن و سەردەمی جەنگدا:

سەردەمی جەنگ، لە سەر زاری سەردەم فریدونەوە، هەوداوەكانی هەژگاری شێوی ناوخە دەگێڕنەوە. گەرچی سەردەم دوای كۆتایی لە دایك دەبێت، بەگومان شێوی ناوخەش لە نێوان ساڵانی 1994 _1998 لە باشووری كوردستان هەویدا، كچی سەردەم وەك گواهیدەرێك بە سەر هەوداوەكانەوە دەردەكەوێت. بنووسی لەمان، لەرەدا لەچاوی زەمانی هەوداوە مەژووییەكانی بە زەمانی تەمانی سەردەم ودواتریش نەكردووە، ئەمە وەرای ئەوەی لەمانووس باس لە شێوی براكوژی یەكەم و دووەم دەكات، لە كاتێكدا شێوی براكوژی لە كوردستاندا، یەك

قناغ و سەردەم بوو، ئاگاریش لە براکوژی دووەم مەبەستی ئاوە بێت، دیسانەوە دروست دەبێتەوە، ئەوا کارەکە نابێ بە ناو نەمانووس باسی بکات. سەردەم کوری فریدون بورهانە، بورهان ئەسعەدی باوکی، دوو کوڕی دیکەی پێشتر هەبوونە و تەمەنیان لە نێوان شەش ساڵی و دوو ساڵی دابوونە و هەردوو کوڕەکەی لە کچەوکەدا ون دەبن و پاشان ئەم دوو کوڕە (هەقاڵ و کامەران) لەلایەن دوو خزانی دیکەوە هەڵدەگیرێنەوە. نازداری خوشکیشیان، بەوەداوی ئوتومبێل کچی دوایی دەکات. ونبوونی ئەم دوو کوڕە، بریندکی گەورە لە سەر دڵی ئاو دایك وباوکە فریدون و ئامینە ڕەستم جەدەت و سەرەنجام باوکیان بەو دڵخۆشە لە چاوەڕوانی شادبوونەوەی بە هەروو کوڕەکەیی و مەرگی نازداری کچی دەمرێت. سەردەمیش، دوای دابڕانی بە ماوەیەك و چوونی بە شاری ماد باکوور، پاش چەند ساڵ ئەحمەد بورهانی مامی دەدەزێتەوە و پاشانیش دەگەڕێتەوە لای دایکی و بە نائومێدییەوە ژیان دەکات و لە چاوەڕوانی ئاوە دایە، فریشتەی مەرگ بێت و ڕوحی بکەشێت. لەو ڕەمانەدا، دوو حزبی (سارد) و (گەرم) بوونیان هەیە، لە ڕەمانی دەو بەهەمنیشدا، کە پێنج ساڵ بەرلەو ڕەمانە چاپ و باوکراوەتەوە، حزبی (ئەی) و (بی) هەن. ڕەمانی دەو بەهەمن، باسی ڕۆژگاری شەی ناوخە و کارەساتی سی و یەکی ئاب و ئاوارەبوونی حزبی ئەی بە سنوور دەکات، لە ڕەمانی سەردەمی جەنگیشدا، دیسانەوە ەوداوی شەی ناوخە و و هاوکات گرتنی شاری ماد باشوور، لەلایەن حزبی گەرم و دەرچوون و ئابوقەدانییان لە سەر سنوور دەکات و دواتریش هەزی حزبی سارد، لە سەر سنوور بە هەڵەوە دەگەنەوە و شارەکەیان ئازاد دەکەن، کە بەگومان ەوداوەکان لەڕەدا، سی و یەکی ئاب و چوونی هەزەکانی یەکەتی بە سەر سنوور و پاشان گەردەلوولی تەن. لە ڕەمانی دەو بەهەندا، برایەك لە حزبی ئەی بە دەستی براکەی لە حزبی بی دەکوژرێت، لە ڕەمانی سەردەمی جەنگیشدا، هەقاڵی برازا، بەدەستی ئەحمەد بورهانی مامی دەکوژرێت، واتا هەمان دیمەن لە ڕەگی خوێن و خزمایەتی دووبارە بەتەوە. لە ڕەمانی دەو بەهەندا، پیرەمەردەك لە کەی پێنج کوڕ، چواریان لە دەست دەدات و دەبنە قوربانی شەی ناوخە و بە تاسەوە، بە دوای کوڕەکەی دیکەیدا سەردانی شارەکەی دیکەی ژێر دەسەاتی حزبی نەیار دەکات، لە ڕەمانی سەردەمی جەنگیشدا، فریدونی باوکی سەردەم، دوو کوڕی لە کچەوکەدا لە ون دەبن و سەردەمیش بە نهێنی دەواتە شاری ماد باکوور و دوای ئاوەی فریدونی باوکی بە سەراغی دەچێت و پێی دەڵێن کوڕەکەت نەماوە، دەمرێت. لە ڕەمانی دەو بەهەندا، بەشکی گەانەوەکان لە ڕەگەی نامەوە دەخرێنەوو، لە سەردەمی جەنگیشدا، دیسانەوە دوو نامە لە نێوان ئەحمەد بورهان و سەردەمی برازای

ئاوگۆ دەکرێن. لە ڕەمانی دەو بەهەندا، دیمەنەکانی بازگە، سەر سنوور، گرتن و زیندانیکردن، وێنە و ناسنامە و کەپی بوونیان هەیە، لە ڕەمانی سەردەمی جەنگیشدا، هەمان ئەو دیمەنانە بە گۆڕانەوەیەکی دیکە دووبارە بوونەتەوە، بە تایبەتیش کاتێ سەردەم لە کاتی چوونی بۆشاری ماد باکوور، لەلایەن یاساوەکانی بازگەکوە دەگیرێت و دەبردرێتە لای ئەحمەد بورهانی مامی، ئەویش دەیناسێتەوە. سەیر لەوەدایە، دوای چەند ساڵ دابڕانی ئەو مام و برازایە لە یەکتری، زۆر بە ئاسانی ئەحمەد بورهان سەردەمکی برازای دەناسێتەوە، لە کاتێکدا لە تەمەنی نزیك بە شەش ساڵییەوە، دوای ئەوەی ئاشکرا دەبێت سیخوڕی بەحزبەکەی تر دەکات، ماد باشوور جێدەهێڵێت. گاڵتەجاری لەو شەوەیە، کە کەسێك دوای چەند ساڵ منداڵێك بە گەورەیی بناسێتەوە، تەنها لای ئەو نەوە خەبەشتەزانە هەیە، کە هەموو تەقەلایەك دەدەن ببنە ڕەماننووس، کەچی ناتوانن تەکستێك بنووسن سنووری ڕەمان ببەزێنێت، یاخو ڕەمانێك دەنووسن، بە ئاگا لەوەی پێشی ئەوان، کەسانی بە تواناتر و ڕەماننووسی دیارتر نووسیویانە.

ناوی کارەکتەرەکان لە هەردوو ڕەمانەکەدا:_
هەبەتە ناونان پرسەیەکی گشتییەوە دەشێ هەزاران کەس ناویان هاوماناو وەك یەکتری بێت، بەڵام نابێ ئەوەمان بیربچێت کە ناو، شوناسەکە بە ناسینەوەی هەر مرۆڤێك لە ئاستێ کەسی و کەمایەتی و ناسنامەیەکەیدا، لەڕووەش دەکرێ لە دوو ڕەماندا، ناوی کارەکتەرێك یان دوو کارەکتەر، وەك یەك و هاوشێوەبن، بەڵام کاتێ ناوەی کارەکتەرەکان، لە ڕەمانی دووەمدا، هاوشێوەی کارەکتەری ڕەمانەکەی پێشووە، ئەوا جگە لەلاساییکردنەوە هیچی تر؟ لە ڕەمانی دووهەمەندا، کە شەش ساڵ، بەرلەو ڕەمانەی ئامیار محەمەد بەاوکراوەتەوە، ئەم کارەکتەرانە هەن:( ) ( ) ( )

خەیان دەبینرێت. ئەم وەرای ئەوەی کە لەو نەوەندەوە، خەڵکی ئاسایش کراوەتەو قوربانی وەک شوفێری ئەو ئوتومبێلەی خەڵك بە کرێ دەگوازتەوە، یاخود لە ڕەمانی دەو بەهەندا، بارامی سالێ بەراز، ڕەمی سیخورێك لە نێو حزبەکەی بە حزبی بەرانبەر دەبینێت، لە ڕەمانی سەردەمی جەنگیشدا، ئەحمەد بورهان، هەمان ڕەمە و ئەرکی هەیە. ئەم وەرای ئەوەی کە لە ڕەمانی دەو بەهەندا، باسی دیاریکردنی سنووری دوو ئیدارەیی وەك دەرهاوشتەی شەڕی ناوخۆ دەکرێت، لە ڕەمانی سەردەمی جەنگیشدا، هەمان وەسف دووبارە بەتەوە.

چەند هەڵەیەك لە ڕەمانی سەردەمی جەنگدا:_
بەگومان زمانی دەربڕین و گوزارشتکردن، وەسف و وێنای ڕووداوەکان لەو ڕەمانەدا، لەو پەڕی ناهونەریی و بە هەزی دایە، کە دەریدەخات نووسەری ڕەمانەکە، چەند هەژار و پەرپووتە لە ڕووی زمانی نووسینی ڕەمانەوە، کە هونەرکاریی و وردەکارییەکی یەکجار زەری دەوێت. لەو سەنگەیشەوە لە پەراوێزی زمانی نووسینی ڕەمانەکەوە، نووسەر کەوتەتە هەڵەی زەقەوە وەك:_

- ل 10 نووسیویەتی:_(لە سەرجەگەکەی خەوتبوو، بە ئەقڵ، شپرزە و هەناسەسوار) ئەگەر کەسێك ئەوبارە دەروونییانەی هەبێت، دەتوانێت بخەوێت.
- ل 11 نووسیویەتی:(ڕڕڕ

- لا 32 نووسیویەتی:([illegible] هیچی بە فریدون بورهان نە گووت) کە ئەمش دووگیانەوەی پێوانەی یەکترین
- لا 76 نووسیویەتی:_(دەم و چاوی خۆی، بە نینۆك داماڵی بوو)، لێرەدا، نووسەر حیاوازی لەنێوان ژنین و داماڵین نەکردووە، کە دوو واتای جیاواز لە یەکتریان هەیە.
- لا 90 نووسیویەتی:_(کە ئێوان گەیشتن، جەستە مردووەکە لەوە نەمابوو) سەرنج لەو جێرە داشتنەی زمان بدەن؟ ئەمە مانای وایە، جەستەی کەسە مردووەکە، خۆی ڕەیشتووە! نازانم کەسێك شارەزایی لە داشتن و بەیەکەوە نانی ڕستە نەبێت، چۆن بوێری ئێوەی هەیە ڕەمان بنووسێت؟
  - لا 91 نووسیویەتی:_(لێکەڵینەوەیەکی درشت) لێرەدا، باس لەو لێکەڵینەوەیە دەکات کە بە کوشتنی نازدار کراوە، بەڵام ئایا لێکەڵینەوە کردن، لە هەر تاوانێك بێت، بە وردی دەکرێت یان بەدرشتی؟ لێکەڵینەوەی درشت هیچ داهێنانێکی تێدایە.

- لا 136 نووسیویەتی:_(لەو ڕاپەڕیەدا، هەڵبەستێکی زۆق کراوەوە نووسەری ڕەمان لێی بە ئاگابووە، ئەویش ئەوەیە کە کاتێ ئەحمەد بورهان ون دەبێت، بورهان ئەسعەدی باوکی دەچێتە لای فریدون ئەسعەدی برای، تا هەواڵەکەی پێ بدات، کەچی ئێوەی لێرەدا وەڵام دەداتەوە، سەردەم فریدوونێك فریدوون خۆی.)

هەر لەدرێژەی گێڕانەوەی ڕووداوەکان، بنووسی ڕەمان لە شوێنکی دیکەدا، لەبارەی مەرگی باوکی دوو شێوەی جیاواز باس دەکات. کاتێ فریدون بورهانی باوکی سەردەم، بە سەراغی سەردەمی کۆی کە چووە بە شارەکەی دیکەی ژێر دەستی حزبی گەرم بە ڕێ دەکەوێت، لە بازگەی نێوان سنووری هەردوو شاردا پێ دەڵێن (کۆی چی؟ کۆکێت کوژراوە) ئیدی ئەو لە هەژمەتی ئەم هەواڵە دەمرێت، کەچی سەردەم لەنامەی دووەمدا کە بە ئەحمەد بورهانی مامی ناردووە، باس لەوە دەکات کە باوکی کەس نەیکوشتووە، بەڵکی مردووە! ئەمش جێرەکە لە بە ئاگایی لە کەردەی گێڕانەوە. وەرای ئەمانەش درێژدادەیی، هەڵەی

زمانەوانی و بابەتی زۆرتر هەن لە هەمانکەدا. دواجار دەمەوێ ئاماژە بەوە بدەم کە سەردەمی جەنگ، لاسایکردنەوە و کۆپیکردنەوەیەکی زۆقی هەمانی دیو بەهمەنی محمەد کەریمە، هەر خوێنەرێکیش بەوای وایە من هەمم، یان نووسینەکەم دروست نییە، سەر پشکی دەکەم بچێت هەردوو هەمانکە بخوێنێتەوە و بڕاوردی یەکتریان بکات!

-_____

پڕاوێز: سەردەمی جەنگ، هەمان، نووسینی: هامیار محمەد، بەاوکراوەی کورد هاوم _ 2023
*ئەم بابەتە لە ئەدەب و هونەری کوردستانی نوێ ژمارە (1304) هەژی 21/12/2023 بەاوکراوەتەوە.

کەمۆنیزمی بڕژوایی و میتۆدی مارکس!.. و.سابیر

هەژی ٥ / ٥ / ١٨١٨ هەژی لە دایکبوونی کارل مارکسە ، کە خۆی لە خۆیدا لەدایکبوونی میتۆدێکی شۆشگێڕانەی خەباتی بڕدەوامە دژ بە سەرمایەداری .
مارکس خۆی مردووە وەک لاشە، بەڵام میتۆدی بیرکردنەوەی لەسەر تاسەری جیهاندا هەمیشە زیندووەو ، هەوو لەبڕزیەو بۆتە تارمایەکی زۆر ترسناک بۆ خودی بڕژواکان و دەسەاتکانیان لەسەرتاسەری جیهاندا .
یەکێک لەو خاڵە بنەڕەتیانەی کە پەیوەندیان بە میتۆدی مارکسەوە هەیە بە لێکدانەوەو هەڵخڕ گرتن لە جیهانی سەرمایەداری و سیستەمی بڕهەمهێنان و جێگاو هەگای کەمەگاکان ، ئەویە کە میتۆدی خەباتکارانەی ئەو تەنها وابەستە نیە بە ئاین و دژایەتی ئاینەوە .
جێگاو هەگای کەمەگاکان لە پەسەی خەباتی چینایەتیدا ، لەسەر بنەمای کەمەگای سۆکۆلاریستی و زانست پڕۆڕەکان و کەمەگای ناسۆکۆلاریست و ئایینی و هەدژ بە زانست ، دەستنیشان ناکرێن و ناخەمەنرێن.

کۆمۆنیزمی مارکس لە پێناو سەکۆلاریزە کردنی کۆمەڵگا نەهاتۆتە ئاراوە، کۆمۆنیزمی مارکس لەبەرامبەر خودی ئاینەکان وە بەرەی دژ بە سەکۆلایزم و دژ بە زانست نەهاتۆتە ئاراوە ، کۆمۆنیزمی مارکس دژ بە بنەما ئابووری و سیاسیانە هاتۆتە ئاراوە، کە بتوانێت ڕێگ و ڕیشەی چەوساندنەوەی چینایەتی و خاوەندارێتی تایبەتی دەستکەتا بکات، وە چینە چەوساوەکان و پڕۆلیتاریا لە سیستەمکی چەوسێنرانە دەربهێنێت ، کە ئێوانی کردووە بە کێڵگەیەک و کاڵایەک کە کەین و فرۆشنیان پێوە ئەکرێت.
کۆمەڵگای سەکۆلار و زانستخواز پێوەر نیە بە ئازادی و سەرفرازی چینە چەوساوەکانی کۆمەڵگاو پڕۆلیتاریا ، بەڵکە بەپێچەوانەوە خەی لە خێدا بەشکی دانەبەاوی کۆمەڵگای سەرمایەداریەو ، هەموو زانست و سەکۆلاریزمک بە قازانجی لەبەاڵیزمی بەرژوازی ئەچێتە پێشەوە.
وە تەواوی دەستکەوتە زانستی و عیلمانیەکان وە دیگیتاڵیزم و گەشەی تەکنەلۆژیای مەدەرن و زیرەکی دەستکرد ..هتد لە ژێر چاودێری و بە گوێرەی بەرژەوەندیەکانی گەشەو کۆمپانیای سەرمایەو بەرژەوەندیە مانەپۆلیەکانی ئیمپریالیزمی جیهانی دەستنیشان ئەکرێن وئەچنە پێشەوە.
خودی جیهانی ئەمڕۆو دونەش هیچ کات لەسەر بنەمای دابەشکاری لە نێوان کۆمەڵگا ئاینی و کۆنەپارستەکان وە کۆمەڵگای سەکۆلار و زانستخواز و عیلمانیەکان دەستنیشان نەکراوە ، و لەکنەدراونەتەوەو وە لەسەر ئەو بنەمایە شیکاریان بە نەکراوە.
بەڵام بابزانی بەچی کۆمۆنیزمی مارکس وە میتۆدی هزری مارکس لەاین کۆمۆنیزمی بەرژوازی و بەرزوا چەپەکان تەنها و تەنها لە چوارچێوەی (ئایندەاری و دژ بە ئاینبوون) دا لەکدراوەتەوەو شوێندراوە و ناوەرکی شۆڕشگێڕانەی هزرو میتۆدی مارکسیان ، گێڕیوە بە لایەنگریکردن لە سەکۆکاریزم و زانست و دژایەتی ئاین و وثیەلەگی (Theology) ؟
وە ئایا ئەم باسە مانای ئەوە ئگەیەنێت کە مارکس ڕێگای ئاینی بە باش و پێزانتیقانە ئەژمارکردووە ؟ بەگومان نەخێر ، لەلای مارکس ئاین ڕێگکی خەفەکەرو سەرکوتگەری ڕوحیەتی شۆڕشگێڕانەی جەماوەر لەبەرامبەر سەرمایەداری وە چینە داراکان ئەگەێت ، ڕێنگە یەکک بابەت و بپرسێت ئەی ئەوە نیە کە لە زەربەی ڕێکخراوە جیهادیە ئاینیەکاندا وەک ئیسلام دژ بە داگیرکەران ئەجەنگن ؟! مەگەر ئەمە شۆڕشگێڕبوون نیە ؟! بەگومان ئەگەر بەدیدگاو هزری کەسکی ئەپەزیسیۆنی بەرژوازیانە بیربکەینەوە ، وە لەمەودایکی تەسکی ئەپەزیسیۆنی بەرژوازیەوە بە وەدەستهێنانی ئیمتیازاتی زیاتر ، ئەو کاتە هەزکەس بەرهەستکاری بەرژوازی لەبەرامبەر دەسەاتکی

سەرکوتگەر و بەرژوەوەندیدا ئەم چالاکیانە بە شۆڕشگێڕانە لە قەڵەم ئەدەن یان ئەژمار ئەکرێن .
مارکس ئەمەی ئاین لە پێناسەی بەرهەمهێنانی سەرمایەداریدا ئەبینێتەوە ، وەک بەشێک لە سەرخانی بەرژوازی سەیری ئەکات ، بە گەیشتنی پڕۆلیتاریا وەک گۆڕانکاری بەرهەمهێنان و کۆتاکردنی دەسەڵاتی سیاسی بەرژوازی لەلایەن(دیکتاتۆریەتی پڕۆلیتاریا) وە زەمینە سازی ئابووری و سیاسی و کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی بە گواستنەوەی کۆمەڵگا بەرەو سۆسیالیزم ، خودی ئاینیش زەمینەکانی مانەوەی خۆیان لەدەست ئەدەن .
زۆر جار قسەوباس و نووسینەکان لەسەر خودی شۆڕشەکانی هەزری شۆڕشگێڕانەی مارکس کراوە ، هەروەک لینین و بەشێکیش کردوویانە ، وە بگرە ئەمەکی گۆڕیان بینیوە لە زیندوکردنەوەی ئەم میتۆدە شۆڕشگێڕانەیەی مارکس و ئەنگلز.
هەروەها مۆژووی خەباتی چینایەتی لە ئەوروپا و جیهانی پێشکەوتوو وەک لاری ، گەیشتە ئاقارێک کە جاربەجار کۆمەنیزمی بەرژوازیی و بەرژوا چەپەکان هەنگاوی زۆراوی زیاتر ئەنێن بە شۆڕشەکانی ئەم هزرە شۆڕشگێڕانەیە.
یەکێک لەو قوتابخانە میراتی و بەرچاوکانی ئەمەی جیهانی سۆسیال دیمۆکراسی مۆدێرن و سۆکۆلاریزمی ئەوروپا بریتیە لە EUL/ NGL (یەکێتی چەپەکانی ئەوروپا – چەپی سۆوزی نەردی) ، ئەم پەهاتە سیاسی و ئیکخراوەیەی بەرژوازی کە بەناوی مارکس و کۆمەنیزمەوە قسە ئەکات ، ئەرکی سەرەکی مراندنی ئەو میتۆدە شۆڕشگێڕانەیەی مارکسە .
وە ئەوەی شایانی باسە ئەم ئیکخراوە ئیمپریالیستیەو وە چەندین ئیکخراوەی تر ، ئەرکی سەرەکیان ئەوەیە کە درێژە بە هەوڵەکی بەهودەی کۆنی خودی بەرژواکان بدەن بە شۆڕشەکانی هزرو و میتۆدی مارکس ، هەر لەگەڵ ساتەوەختی هاتنە ئاراوەی ئیخنە تکشنەرەکانی بە خودی بنەماکانی ئابووری سیاسی بەرژوازی.
سۆکۆلاریزمی بەرژوایی و دژ بە ئیلگی و ئاینەکان بەشەوەی جەراو جەر خۆیان نمایشکردووە ، وە بەشێکیان وەک بەرژوا چەپەکان کە خۆیان بە میراتگری مارکس ئەزانن .
لە ئەوروپا و جیهانی پێشکەوتوی سەرمایەداری (سۆکۆلاریزم) بووە بە پەرچەمی دژایەتی و ئەگەزپەرستی ئاینی، وە هەڵاواردنی کۆمایەتیە ئاینیەکان . وە سۆکۆلاریزم بەتە هەڵانەی هاوبەشی بەرژوا لیبەڕاڵەکان و بەرژوا چەپەکان ، بنەماو پێکهاتەی سیاسی ئەو جموجۆانەی کە بەناوی سۆکۆلاریزمەوە لە ژۆروپاو جیهانی سەرمایەداری پیادەئەکرێت، شایەتحاڵی
لەسەرەتادا ئەژنامەی دانیمارکی (یۆلاندس بوستن) کە پشت بە

ئایدیۆلۆژیایەکی لەبەرامبەری خەباتگێڕانەیە (کۆنسێرڤاتیف) و سەر بە پارتی پارێزگارە ، لە 30/ 9 ی ساڵی 2005 هەڵسا بە بەڕاوکردنەوەی وێنە کاریکاتێرییەکانی محمەد وەک پێغەمبەری موسوڵمانەکان ، دواتر لە 10 ی کانونی دووەمی / 2006
ڕۆژنامەی نەرویجی بی ماگازینەت وە ڕۆژنامەی ئیلەمانی دی فێیت ، کە ئاوێش سەر بە ئایدیۆلۆژیایەکی لەبەرامبەری خەباتگێڕانەی کۆنسێرڤاتیفە ، وە ڕۆژنامەی فەڕەنسی فرانس سیر و شارلی ئێبدۆ کە سەر بە ئایدیۆلۆژیای (بەرژوا چەپەکان) لە ساڵی 2006 ، وە گەلێک ڕۆژنامەی تریش وێنەکانیان جارێکیتر بڵاوکردەوە.
میتۆدی کاکردن لەسەر بڕوودان بە سۆکۆلاریزمی بەرژوازی ، هاوکێی سیستەمی دیمۆکراتیانەی ڕیفۆرمیستانەیە ، بە بنیاتنان و هێنانە ئاراوەی زەمینەکانی یاخود پێشینەکانی گواستنەوەی کۆمەڵگای سەرمایەداری ، بۆ کۆمەڵگای سۆسیالیستی .
ئەم جۆرە نەخشەسازیە بە گۆڕینی کۆمەڵگا ، لەسەر بنەمای دژایەتی ئاینەکان و ئیدیۆلۆگی بە شێوەیەکی گشتی هیچ پەیوەندیەکیان بە میتۆدی مارکسەوە نیە، بەڵکە هاوکێی ژەهراویە بە گۆڕینی کۆمۆنیزمی مارکس بە کۆمۆنیزمێکی بەرژوازیانە .
هاوکێک کە بەهوودە تەواوی ستراتیژیەتی ئیمپریالیزمی ئەمریکی و جیهانی و دامودەزگا مەدیایی و موخابەراتەکانیان وە هاوبوود لەسەر ئەوە کەکن ، کە پێویستە دژایەتی کۆمۆنیزم بکرێت ، دژایەتیەکی فرەبازانەی سیستەمی دیمۆکراتیانە ، دژایەتیەک کە کار لەسەر شێواندن و لە گۆڕانی میتۆدی مارکسە ، وە تەنها مرۆڤایەتیان خستۆتە بەردەم چەندین لێکدانەوەی جیاواز لە تێوانینی نادروست لەسەر تێگەیشتن لە میتۆدی مارکس ؛ بۆتایبەت لە ووڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست مە* ساد کار لەسەر دوو تەوەرە ئەکات ، یەکەمیان : مارکس مولحیدەو دژایەتی تەواوی ئەو کەسانە یان ئەو کۆمەڵگایانە ئەکات کە باوەڕیان بە ئاینەکان وەک ئیسلام هەیە .
دووەمیان : مارکس جوولەکەیەو دژایەتی هەموو جوولەکەکان ئەکات .
تێکەڵکردنی تێوانینی مارکس لەسەر ئاین و ڕەفتاری لە خەباتی چینایەتیدا ، بە مەسەلەی دژایەتیکردنی ئەو جەماوەرەی یان ئەو کۆمەڵگایانەی کە تیایاندا ئاینەکی دیاریکراو زاڵە ، تەواو بدعەیەکی بەرژوازیانەیە.
هەروەها تێوانینەکی کوشندانەی تر بە شێواندنی میتۆدی مارکس ، ئەویە کە کۆمەڵگای سەرمایەداری لە ڕۆگەی ڕیفۆرم و چاکسازی و ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگای مەدەنی یان ڕێکخراوەو سەندیکاو نقابە پیشەییە جیاوازەکانەوە ، یان هەر مەدەلێکی تری ڕێکخراوەی جەماوەری ، توانای ئەویان هەیە کە پێشینە گرنگەکانی گواستنەوە

بەرەو کۆمەڵگای سۆسیالیستی فەراهەم بکەن .
ئێدوارد بێنشتاین و کاوتسکی سەر قافڵەی ئەم جۆرە لە تێوانینە ژەهراویانە بوون ، بە شێوەندنی میتۆدی مارکس ، و بەرژوا چەپەکان و سۆزەکان و یەکیەتیەکانیان زادەی ئەم جۆرە میتۆدە بەرژوازیەی سۆسیال دیمۆکراسیەن ، کە خۆی لە خۆیدا بەتە سەرخانێکی فیکری پۆیست بە وەاتانێکی ئیمپریالسیت ، کە توانیان دەوڵەتی خۆشگوزەرانی و ڕەفاە دروستبکەن ، لەسەر بنەمای کۆڵۆنیالیزمێک کە لە وەاتانی هەژارو و ناوچەکانی تری جیهانەوە ، لە ڕێگەی داگیرکاری و شەڕو چەوساندنەوەو دەستگرتن بەسەر سەرچاوە گرنگە سروشتیەکانی کەرەسەی خاوو نەوت و سووتەمەنی و گازو هەروەها دەستگرتن بەسەر شوێنە ستراتیجیەکانی بازرگانی و ئەمنی و ئابووری جیهانی .
بەرژوازی جیهانی و ئەمریکا ، دامودەزگا موخابەراتی و مەدیاکانیان و ڕۆژنامەو گۆڤارەکانیان و سیستەمی پەروەردەو فێرکردن و …هتد لە سەر ئەم سێ تەوەرە سەرەکیە کاری بەردەوامی خۆیان دەژێ پێئەدەن ، و وەک ئەرکێکی سەرەکی خۆیان لە ناوچەکانی بەناو ڕۆژهەاتی ناوین و جیهان لە ئێستە گرتووە .
یەکێک لەم بڵۆکە ئیفڕمیستیە باوانەی کە توانیان میتۆدی مارکس بشێوێنن ، و ببن بە لایەنگری ئاینەکان و لە مەراسیم و بەنەکانیاندا بەشداری ئەکەن و کاری هاوبەش لەگەڵ خودی بەرژوا تائیفی و قەومیەکان و مەزهەبیەکان ئەکەن ، سەرهەدانی ستالینیزم وەک ئیفەمیزمێکی چەپی شۆعبەوی و میللی لەسەر ئاستی جیهان و ناوچەکە ، کە لە حیزبە بەناو شیوعیە تەقلیدیەکانی وەک ح. ش.ع دا بەرجەستە بەتەوە.
هەروەها ڕەوتێکی تری سۆسیال دیمۆکراتیانەش کە میتۆدی خەباتکارانەی مارکسیان شواندووە ،وە لەو ناوچانەدا سەریان هەڵدا وە بەرەیان پێدرا بەدوای شۆڕشی ئێران ١٩٧٩ ، ڕەوتی (کۆمۆنیزمی کرێکاریە) ، کە خۆی لە خۆیدا جۆرێکە لە پێکهاتەی فیکری لەبەڵێزمی ئەوروپایی و میتۆدی بەرژوا چەپەکانی ئەوروپا کە کار بە بە سەکۆلاریزەکردنی کۆمەڵگای ناوچەکەو و دژایەتی کۆمەڵگا ئاینیەکانیان ئەکەن .
تا سەرمایەداری و چەوساندنەوەی چینایەتی شۆڕو هەاواردن و بەمافی و سووکایەتی بە کەمایەتیە کۆمەڵایەتیەکان و هەاواردن لە نێوان میللەتان و ئاینەکان …هتد مابێت ، مارکسیش هەر زیندووە ، و میتۆدی شۆڕشگێڕانەی مارکس زەر لەوە بەهێزترە کە بەرژوا چەپەکان بتوانن بیشێوێنن .

و.سابیر
٢٠٢٤ / ٥ /٧

وێناکردن لە بەشایی.. هونەرمەند سەردار سنجاوی خەیاڵی بەشاییەکان دەگرێ.. عەبدولموتەلیب عەبدوڵا

مارسیل دوشامپ دەڵێ هیچ شتێك خاوەندارێتی ناکرێ و ڕەسەن نییە، هیچ شتێکیش ناکرێ بدزرێ.
(1)
پ کەشترین چمك، چمکی بەشاییە! چونکە لە بەشاییدا چییەتی دیار نییە، لە بەشاییدا جیهان هیچ بوونکی تایبەت بەخۆ نابینێ، جگە لە ئاژاوە و سپەتی و شوێنی ماتوزی خەیاڵی و بیرکردنەوەی نەدیتراو.
هونەری پەکردنەوەی بەشاییەکان چارەنووسی نەوانکانێ، نە ابردووی هەیە و نە داهاتوو، چارەنووسی بە یادەوەرییە. بەو مانایش خەیاڵکردنی هونەری بەشاییەکان و بینین لەو تێگەیشتنەوە دە، کە بەشایی شوێنکە بە هەبژاردنی تاقیکردنەوەکان.
لە هونەری خەیاڵکردنی بەشایی گەشەیکی بەتاڵ هەیە، پاشان بە فیزیکیکردنی خەیاڵ، بینینی خەیاڵکراو! بە ئاوەی پەیوەندییەکی دیاریکراو لەنەوانیاندا درووست بێت.
(2)
لە هونەری وێنەکردن لە بەشایی، مرۆڤ نقومی سەیرکردنی بابەت نییە. بە دوای ئاوەدا ناگەڕێ، کە جیهانی پووسف بکاتەوە! بەڵکو خەیاڵی خۆی لە سەیرورە و بەرهەمهێنانەوەی بینراودا تاقی دەکاتەوە.
هونەرمەند سەردار سنجاوی هاوەدەدات لە ڕێگای کردەی ڕووخێنرانەوە لە وەسفکردنی بابەت، لە باوەڕی هاوبەش رابکات! نایەوە قبوڵکراو بێ، شانازی بە خودکاوە ناکات، کە سیستم تەواو بە خواستی خۆی لە قالبی داوە، هەمیشە لە هەوڵی بەرهەمهێنانەوەی بەشاییە!

گەرینی سیستم لە گەینی پەیوەندی مرۆڤ بە خوایەوە دەستپەدەکات، خوەندنەوەی خودە بە پەوەری خود، لەسەر ئەو بنەمایەوە هونەرمەند سەردار سنجاوی ماتوزەکانی خیالی بینراو بە فیزیکی دەکات، نەك نەخشەی لەبەرگیراو، جوگرافیا دەکەشە نەك مۆژوو، گەشت و کەچ، نەك مانەوە و نیشتەجێبوون.

لە هونەری خیالکردن لە بەشایی و بەرهەمهێنانەوەی بینراو وامان لەدەکات لەنەوان شتەکاندا بیر لە شتەکان بکەینەوە. وەرگر لە هونەری خیالکردن لە بەشاییەکاندا لە هەر پنتەکەوە تەماشا بکات و بە هەر ئاراستەیەکدا بەوات دەژێتە سنووری بیرکردنەوە و پەیوەندییەکانی جوانی و تێگەیشتنەوە. بە کورتی هونەری خیالکردن لە بەشایی، مۆژووی بەدەنگیی (هونەری تابلۆکەشان) دەخاتە ئەرشیفەوە و بەرەو نواندنی رووداوی دیتراوی جوولاو هەنگاو دەنێت.

پرسیار ئەوەیە، چ شتێك بەشاییەکان لە مەودای بینراودا پێکەوە دەبەستنەوە، کە هیچ پەیوەندییەکی دیاریکراویان لەنەواندا نییە؟ لە ڕاستیدا پەیستی جوانکاری و خیالی هونەری بەشایی و تێگەیشتن لە خیالی بینراو، بیرکردنەوەیە لە مەودا وردەکان، پارچە بچووك و لێکدابڕاوەکان، کە پەیوەندییەکی دیاریکراویان بە یەکترەوە نییە، کەچی بەیەکتریشەوە بەندن، ئەوە پەویستی ژیانە، مەودایەکە بە هەناسەدان، بە زیندوو مانەوە لە ژیاندا.

(3)

وەکچۆن بەدلەری شاعیر بە زیندووکەرەوەی چەمکی خیال دادەنرێ. هونەری بەشایی زیندووکەرەوەی بینینی خیال و تێگەیشتن و بەرهەمهێنانەوەیە. ئیتر جیهان ملکەچی دەلالەت و مانا نابێت، ملکەچی ڕەکخستن و پەلەنکردن نابێت. هونەری خیالکردن لە بەشاییدا دەستبەرداری هەموو سیستەمێك، کە تێیدا بە گوترەی "یەك" و "فرە" تەماشای بوونەوەرەکان دەکات! چونکە نە فرەیە نە تاك، نە سەرەتای هەیە و نە کۆتایی، نە ئاسۆی هەیە و نە ئامانج، دژ بە دامەزراندن و ڕەگدانانێ، دژ بە جوولەی گەشەسەندن و ئامانجێکەیەتی!. سنووری خەی لە پەکردنەوەی خیالی بەشایی، بەرهەمهێنانەوەی خیالکردن لە بەشاییدا دەکەشە و جیهانێك دیاری دەکات، تەدا حەقیقەتی هونەر دەخرێتە نەو پەیوەندی بەشاییەکانەوە، حەقیقەتی هونەر دەخرێتە نەوانەکانەوە، کە سەر بە پێکهێنەرەکانی نین. لەرەوە داهێنەر بە چەژ و خەشی کار لە (مەودای جووڵە) و (خیالکردن لە بەشایی) ناکات، بەڵکو بەرهەمهێنانەوەی بەشایی پەداویستییەکی زیندەگییە.

عەبدولموتەلیب عەبدوڵا

پەپوولەکانی شەو .. بەختیار محەمەد

هەژارەکانی کۆمەڵگەی ئێمە بۆدەنگ و لەبیرکراون: بەم شەوە (دەمژمێر هەشت و نیو)، منداڵێکم بینی لەسەر شۆستەی شەقامێك

دانیشتبوو، سینیەکی لەسەر هەردوو ئەژنی بوو، خۆی گرژ کردبوو و قەمسەلەکەی وەك چەتر بەسەر سەری خۆی دادابوو. من یەکەم جار نەمتوانی بۆی ڕاگرم (چونکە دیمەنەکە گەلەك سەرنجی ڕاکێشام)، کەمێك لەولاتر وەستام، ویستم بگەڕێمەوە دواوە، بەڵام لەبەر ئۆتۆمبێل، چونکە شۆنی پێچکردنەوە بوو، نەمتوانی بەگ بگەڕێمەوە. فزولیەت و پەرۆشی وایان لێکردم، کە بڕۆم و لە شۆنێکی دوورتر پێچ بکەمەوە و بگەڕێمەوە بۆ لای. ئۆتۆمبێلەکەم (هەر بارانیش دەباری) 100 – 150 مەترێك دوورتر ڕاگرت و دابەزیم و چوومە لای. وەك پەیکەر لەسەر ئەو شێستەیە دانیشتبوو. سینیە گەورەکە لەسەر چۆکی و قەمسەلەکەی کردبووە چەتر و سەروسیمای بە تەواویی ون بوو. منیش دەستەکم بۆ شانی برد و کەمێکم ڕاتەکاند و بانگم کرد، هیچ وەڵامی نەبوو، دڵم خورپەی کرد. دوو سێ جاری دیکە بانگم کرد و ڕاتەکاند، ئەمجارە زۆر بەهێواشی کێشاوی قەمسەلەکەی لابرد و بە چاوی خەواڵووەوە بە کزی وەڵامی دامەوە: ((ها!)). من گوتم: (ئەوە چ دەکەی لێرە بەم شەوە و بەم بارانە؟). گوتی: ((نانەقەیسی دەفرۆشم)). لەسەر نانەقەیسییەکە پێنج هەزارییەك و دوو دانە هەزارییش هەبوو، کە بارانەکە تەی کردبوون و ڕەنگی پەمبەیی تێخی نانەقەیسیەکەیان گرتبوو. گوتم: (بەم شەوە بۆ ناچیتەوە؟ کوا کێ بەم وەختە نانەقەیسی دەکڕێ؟)… گوتم: (ماڵتان لە کوێیە؟)، گوتی: ((لە گەکەندە)). (ئێ باشە کوو دەچیەوە؟)، ((تەکسی دەگرم)). ئینجا گوتی: ((با کەمێکی دیکە ئیش بکەم، دەچمەوە. ئەمە کرێچین، کرێیەکەمان 300 هەزارە، دوو سەد و پەنجا هەزارمان خۆ کردیتەوە، پەنجا هەزاری ماوە… داکم گۆتی ئەگەر زیاتر ئیش بکەی، بایسکیلەکت لەبۆ دەکڕم {بەم قسانە ئاگر لە جەرگم بەربوو}…)). منیش ڕاستییەکەی پێم گوت: (ئەگەر ماڵت نزیك بوایە دەمبردیەوە). گوتی: ((نا، دوایێ بە تەکسی دەچمەوە)). گوتم: (دایك و باوکت ماون؟)، گوتی: ((ئا)). گوتم: (خوشك و برات هەن؟)، گوتی: ((ئا، چوار خوشك و سێ براین)). گوتم: (تۆ لە هەموویان گەورەتری؟)، گوتی: ((نا، من لە هەموویان بچووکترم)). منیش پاش ئەم گفتوگۆیە هیچی ترم نەگوت، پێنج هەزارییەکم خستە سەر سینییەکە و بەجێم هێشت، ئەویش یەکسەر، وەك پیاوێکی بە تەمەن گوتی: ((زۆر سوپاس، ڕەحمەت لە داك و بابت)).

بەختیار محەمەد

ناساندنی کتێب/ نیگەرانی کۆتایی نەهاتووی کوردەکانی عێراق.. ئەرسەلان حەسەن

پێش ٣٦ساڵ فڕۆکەکانی عێراق کیمیایییان بەسەر شاری هەڵەبجەدا باراند. دەکرێت ئەم جینۆسایدە بەراوردبکرێت بەتاوانی فڕۆکەکانی نازی کێندەر لیژیۆن، کە لەنیسانی١٩٣٧ شاری باسکی گێرنیکای وێرانکرد. ڕۆژنامەنووس، بیاتریس دیلێز، بەمشێوەیە ئەم تراژیدیایە دەگێڕێتەوە.

بەرگی کتێبەکە

لە ساڵی ١٩٨٨، شەڕی ئێران و عێراق چووە هەشتەمین ساڵەوە. هەر دوو وڵات بەستییان لێ بڕا. لەگەڵ ئەوشدا، ساڵێک پێشتر و لەدوا کردەوەی دووژمنایەتیدا، سەدام کە خەرئاوا و سڤیەتی بە سەنگەرێک لەبەرامبەر ئیسلامگەرایییان دەزانی و چەکییان بە هەوانە دەکرد، بەرپرسیاری "چارەسەر کردنی پرسی کوردستان"ی بە ئامۆزاکەی علی حەسەن ئەلمەجید، ناسراو بەعەلی کیمیایی سپارد. ئەلمەجید بەپێشێلکردنی یاسا نێودەوڵەتییەکان، بە تایبەت ڕێککەوتننامەی

ڕگری و سزادانی تاوانی جینۆساید (١٩٤٨)، هەوێدا دانیشتوانی گوندە کوردنشینەکانی پارێزگای سلێمانی، هەولێر و دهۆکی جافایەتی بەگازی خەردەل تەپ باران بکات.

بیاتریس دیلەز

ڕۆژنامەنووس بیاتریس لە کتێبەکەیدا، "جینۆسایدی لەبیرکراو، دەنگی تووشبووی گەلی کورد"، بە هەی توێژینەوەیەکی مەیدانی تایبەت بە ئاستیی بەگدارەکان کە لەشایەتحاڵان و شوێنەوارگەوارگیراون و پاپشت بەوانینی ڕۆخنەیانە و نەخشەکان، باسی ئەم کارەساتانە دەکات.

مەژووی ئەرمینیا

بیاتریس دیلەز دەگەڕێتەوە چەن ئەلمەجید ڕێدەدات "مهمات خاص" لە هەڵەبجە و خورماڵ بەکاربهێنن. ناوچەیەکی دانیشتوان ٥٥ هەزار کەس، لەسەرتادا بەشێک نەبوو لە "ناوچە قەدەغە کراوەکان"، کە لەچوارچێوەی کەتا چارەسەرکردنی پرسی کورد و بە پێی بڕیاری ٤٠٠٨ی پەسندکراوی حوزەیرانی ساڵی١٩٨٧، دەبوو لەیشێوە هەموکەشە و گرفتەکانی ژیان تێیدا، چارەسەر کرابا.

ئەم بڕدووماندە ٥٠٠٠ قووربانی و ١٠ هەزار بریندداری بە کردەوە بەدناوەکانی ئەنفال زیاد کرد. کردەوەیەکی وەرانکەر کە لەماوەیەکی کەمی زیاتر لە شش مانگ بەکورتی ١٨٢ هەزار قووربانی لەکەوتەوە. بەگومان کوشتنەکە بەمەبەستی جینۆساید بووە. عەراقییەکان لاسایی تورکە لاوەکانی کەمیتەی ئیتحاد و تەرەقی (CUP) ساڵی ١٩١٥یان کردەوە، بە لەناوبردنی ئەرمەنییەکانی دانیشتووی ئیمپراتۆری پشووی عوسمانی.

پرۆتەکۆلی ساڵی ١٩٢٥ی جنێف، بەکارهێنانی ئەم چەکە قەدەغە دەکات، عەلی حەسەن ئەلمەجید، لە ٢٦ی ئاداری ساڵی ١٩٨٧، لەبڕدەم دەستاتدارانی حزبی بەعس بەشانازییەوە دەڵێت: "تەنیا ڕۆژێک بەچەکی کیمیایی پەلاماری ئەوان (کوردەکان) نادەم، ١٥ ڕۆژ درێژە بەپەلاماردانیان دەدەم."

نەئەمریکا، نەووسیە، نەفەرەنسە و نەڕۆکخراوی نەتەوە

یەکگرتووەکان بەپێویستییان نەزانی گچکترین دەنگی ناڕەزایی چ لەدەستپێکی کردەوەی ئەنفال، لە بەهاری ١٩٨٧ و چ بەدرێژایی فراوان بوونی کردەوەکە لە ساڵی دواتر هەڵەبجە. دادگای تاوانی نێودەوڵەتی (ICC-CPI) نەیتوانی لەمبارەیەوە بڕیار بدات، چونکە تەنیا دەتوانێت بڕیار لەوتاوانانە بدات، کە دوای دامەزراندنی لە ساڵی ٢٠٠٢دا ڕوویانداوە.

بیاتریس دیلێز، کچە کوردێکی ٢٥ ساڵەی سنوور ناوی کردووەتە پاڵەوانی چیرۆکەکەی، کە بەگەنجی قوربانی کیمیاباران بوو و بەتەکچوونی ژە دەنگییەکانی بەهەی بەنکردنی گازە کیمیاییەکان، کەشەی بەدروستی قسەکردنی بە دروست بووە. بەهەی ئاسانکارییە وریاکانی، ئەم ڕۆژنامەنووسە دەمانباتە ناو خەزانی ئەم ژنە گەنجەوە. بە ئاوگەڕکردنی بیروەای هەکارەکانی زەبر و زەنگی، ئۆوشوینەی پێش دەستپێکی باسکردنی یادەوەریی خەی و نزیکەکانی، وشەی "هەڵاتن"، "خۆشاردنەوە" و "خەبات" وەک سەربەند دووبارە دەکرێنەوە.

یادەوەرییەکی پە لەووداوی بەئازار، لەوە ترس، برسێتی، تەنگژەیشتن و نائومێدی بەیەکداچوون. ژیانێک کە بە هەمیشە داخی یادەوەری ئەم ووداویان پێوەیە، ئەو ڕۆژە مانگی ئابی ساڵی ١٩٨٨، کاتژمێر ٢٢، کاتێک یەکەم فڕۆکەی مەک ٢٣ی دەستکردی ڕووسیە لە ئاسمان دەرکەوت و گورزە کوشندەکەی هەڵەشت و بەنی سەو کە تایبەتمەندی بەمبی کیمیاییە، گەیشتە خەڵکی گوندەکە.

خاتوونی تووژەر، لەهاتووانە وتوژی نەوان ڕزگار بووان و باسکردنی ڕووداوەکان تەکەڵاو و لە ئەیلوولی ساڵی ١٩٦٩، لەگەڵ خەی دەمانباتە سووریە، دوورترین شوێنی باکووری وڵات. لەو سەردەمەدا، سەربازە عەراقییەکان ٣٩ کەس، ٢٥ مەسیحی و چواردە موسەمانیان کووشت. بە بیانوی کەمی کات و ترسی گەانەوەی سووپا، بە پەلە لاشەکانیان لەگەڵەکەی بەکەمەڵ و بە بە ڕەچاوکردنی نەریت بەخاکسپارد. ئەمەش بابەتێکی دیکە بوو کە دەیسەلمێنێت ڕەقی حزبی بەعس دژی کوردەکانی خوازیاری مافەکانیان، گەر پێویستبکات، چاوەوانی شەڕی عەراق و ئێرانی نەدەکرد تا خەی دەربخات.

داوی نەوت

بیاتریس دیلێز، بیرمان دەنێتەوە ڕاگواستنی کوردەکان لەنەوان ساڵەکانی ١٩٦٩ تا ١٩٨٢، بەئامانجی بەعەربکردنی خاکەکەیان. بەتایبەت لە ساڵی ١٩٧٢، کاتێک حکومەتی بەعس درکی بەهەندەکانی سامانی نەوتی شاراوە کرد لەژێر زەوی کەرکووک. پاشان، هەر بەهەنێکی چارەسەرکردنی ئاشتیانەی پرسی کوردەکان و تایبەتمەندی

نەتەوەیی و کلتووریان تێدەکرێتەوە، کە لە ساڵی ١٩٥٧، لە ٦٤٪ی دانیشتوانی ئەم ناوچەیە و دوای ٢٠ساڵ، تەنها لە ٣٧٪ی بوون.
نووسەر، لێوانگەی خوێنەر ئاماژە بە بەشێکی دیکەی کارەساتەکە دەکات کە لە ساڵی ٢٠١٤ ڕووی داوە: کردەوەی جینۆسایدکردنی ئێزیدییەکان کە زەربەیان لەشاخەکانی شەنگال دەژین و داعش بە لەدین هەڕەشەی دەزانین. بەرنامەی تیرۆریستەکان بەهەی هەزی پشمەرگەوە شکستی هێنا. دوای شەڕێکی سەخت، ئێندامانی هاوپەیمانان توانیان پیاوان لە لەناوچوون و ژنان لە کۆیلایەتی سیکسی ڕزگار بکەن. بە کورتی، ٦٤١٧ ژن و منداڵ لەیەکەم هێڕشی پەلامارەکە ڤەنران و نزیکەی ١٣٠٠ ئێزیدی کووژران.
سنوور، لەگوێگرتن لەقسەکانی بیاتریس دیلێز فەری زەر شت بوو کە باسی مێژووی ئێزیدییەکانی بە دەکرد. ئەو لە هەرێمی کوردستانی ئاهێز، دەخوازێت وەک هەر ژنێکی گەنج سەربەخۆ بژی.

- دغدغۆ های بی پایان کردهای عرا ق- جان میشل مورل
orientxxi.info

کورتە چیرۆک\ خەون.. نووسینی: ئامانج شەروانی

سەر لە بەیانی زوو قەپەنگەکەی هەڵداوە و دەرگای پەتووکفرۆشییەکەی کردەوە. هەمای (کراوەیە)کەی خستە سەر دەرگاکە و گەڕەکانی داگیرساند و چوو لەسەر کورسییەکەی خۆی دانیشت. سەیرێکی دەوروبەری خۆی کرد، و هەمان ئەو پەتووکانەی بینی کە دوێنێ بینیبووی، کە هەمان ئەو پەتووکانەش بوون کە دوو هێڕ پێش ئێستا و حەفتەیەک پێشتر و بگرە چەند مانگێکیش لەسەر تاقەکان دانرابوون، تەنها تەزی سەر پەتووکەکان گەڕابوون. چەندین هێڕە دێت و دەرگایەکە دەخاتە سەر پشت، کەچی بە ئەوارەکەی وەکوو خۆی، بە گیرفانی خاڵییەوە دەچێتەوە ماڵەوە.
کەشوهەوا خۆش بووە، بەهار سەرەدێقانێیتی لەگەڵ زستانە، تێشکەتاویش وەکوو خەنجەر پەنجەرەی پەتووکفرۆشییەکەی دەبڕێت و

لەسەر چاوکانی گەران چە بوویتەوە، ئەویش لە تاوان چاوکانی خەی نوقاندبوون. یەکەک هاتە ژوورەوە و دوو دانە پەتووکی کەیی، دوو سە خولەک تێپەڕ نەبوو گەنجەکی باباڕز هاتە ژوورەوە و داوای (مژووی ئەدەبی کوردی)ی دکتەر مارف خەزنەداری کرد و مستەک پارەی لە چنگی گەران نا. دایکەکیش، کە منداڵەکی پارچەیی لە دەست بوو، هاتە ژوورەوە و یەک دوو پەتووکی زانستیی کەیی، چوو لە لایەک دانیشت و دەستی کرد بە خوەندنەویان. دوو سە هەرزەکاریش هاتنە ژوورەوە و دەوری پەتووکەکانی نیچەیان دا و کەوتنە تاوتوەکردنی بیردەزەکانی.
ئەو تۆزە تۆزەکی سەیر بوو، هەر کەیارەک دەچووە دەرەوە، دوو کەیاری تری بەدوای خەی دەهنایە ژوورەوە. گەران نەیدەزانی چی دەگوزەرێت، تەنە ئەوە هەندەی یەک دوو مانگی ابردوو پەتووکانی فرەشتووە. ئای، ئەوە تۆزەی کوردە دەستی کردووە بە خوەندنەوە! ئای، ئەوە کوردە گوەی لە حاجی قادر گرتووە و ((بە شیر و خامە وەاتەکەی پایەدار دەکات!))
گەران سەیرەکی دەوروبەری خەی کرد، تاقەکان نیوەیان خاڵی ببوون، لە دەڵی خەیدا گوتی: (بەیانی هەر زوو هەڵدەستم و ئەو تاقانە دووبارە پە دەکەمەوە). دڵی گەلەک خۆش بوو، کەوتە بیرکردنەوە: (دوو سەد لە کرێی دوکانە، پەنجای لە مارە، هەر چ نەبێ حەفتەکی پە بۆڵە دەکەین، ئەو چار سەدی دەشمینەتەوە دەدەمەوە کاکلی خانی). ئەخەیەکی کرد و بە یەکەمین جار دوای دوو مانگان زەردەخەنە هاتە سەر لەوانی.
پیرەمێردێک هاتە ژوورەوە، و ئاماژەی بە پەتووکێک کرد کە لە تاقی هەرە بەرزی پەرتووکخانەکە بوو، گەران قاندرمەکەی هەنا و پلیکانە دوای پلیکانە بەسەر کەوت. لە تاقی سێیەمین چاوی بە پەتووکی (مرەف و دەوروبەر) کەوت، بزێی هاتە و بیری کەوتەوە کە ئەوە یەکەمین شاکاری مەسعوود محەمەد بوو کە خوەندبوویەوە. کە گەیشتە تاقی چوارەمین (زیندەخەو)ی فەتاح ئەمیریی بینی، ئای ئەوە کوردە وەکوو ئازاد و مەلیی متووی خوەندنەوانە!
کاتێک کە گەیشتە سەرەوە، سەیرەکی خوارەوەی کرد و چیتر پیرەمێردەکەی نەبینی، قاندرمەکەی ژێر پەشی هوردە بزر دەبوو، زەری نەبرد بەخشی شپەی هاتە و بەربووەوە. چاوکانی کردەوە، خەی قیت کردەوە و لەسەر کورسیەکەی دانیشتەوە، سەیرەکی تاقەکانی کرد، هەمووی تژی بوون لە پەتووک، ەووی خەی وەرگرا و سەیرەکی ئاوێنەکەی بەردەمی خەی کرد، جگە لە ((عەکسی قەمەری ناو حەوزەکی لیخن))، هیچی تری نەبینی.

1- تاق: ەف، تاقکان: ەفکان

(بەشـــــی دووەمـــــی) مشتە لە ئازارەکانی پریاسکەکە.. کەنعان مدحەت

وەک هەر خانەنشینەکی بەر بانکی هەرەم
دوانزە مانگە،
چاو لە ئاسمانم بە
خستنە تاقی بەزەیی خوا و
هەناردە بە ناو کراوەکانی (گوایە)
بەکو قنگچاوە بە کوردە کەشیا بگەە
نەبا ئەو دوودڵییە و کزە ئیمانەی پە
ئەوەندەی تر تیاچە و
قەت قەت
بەیەک نەگەینەوە!

لەسەر داوای هاوسەکەی سەرەوە
دادوەری ەە لە خە تەکدەری چاو لە خەاتی بابەنەیل
وەک مەکینە تەراشی دیجتاە
سەر و ەیش و
بەە و برژانگی پیر و جاحەی تاشین
خەشمان بە هەی نوقەانە و دەمچەوریی
سەروسەکوتی تەکشکاو و باری دەرووەنی،
بە زەوی سەاومان…
پە سەیر نەبو و
ناشبە !!

ئەستا،
ئەو دەستکەوتەی لە شەوەی هەەم

لوول لوول
لوولکراو هەکشا
وەک کەگەی جوتکراو و ئامادە
کاوەژە یادی خەلەی پار.. .. .. ئەکا

ئەمێیە وژە وژ و دەنگی درەنی هاوسە
نەشتکوژە،
سوورە ماچەکی هەر پەیە
بە هووشانی حەیا و
ژەرخانی هەنوکە و سبە

کوانووی سە و ساردی گەوزاو، لە ناو خەەمەشا..
تەی لە ناو ناەزایەتی و قەرز و
کورتهەنانی کەشا..
لەو زار گرتن و زار هەەدانەت چی
وا قفە دراوی،
بە درەژایی زنجیرە تەنکەری ئاودیوکراو
مارس هەەدەی فریات نەکەون
بە براوەیی هەەسیتەوە
تەز کراوەتە گژ کورسی و
ئاو بە ژەر پەت..
لە خە هەەخەەفان و چا لە دوای چا هەەدان
چیتر هەەناکەەنرە

ئەوەی پینەوپەەەی دەکەی
هەر پلیکانە و
دوند و
کچەنی شاخ نییە
ئەوە یەکەکانی بوون و
کەسایەتی، هانە گوە هایەەەکەیە!

نە پایز و
نەش زستانە
تەرزە بارینی ناتەباش
میوانی ئەستاو لەمە و دوای بە جارانە

گلەییم لە تەق و پەق و سروود.. بە هیچ زانە
لەوانەی لە مەرگ و

ماڵئاوایی بۆ هەڵۆ تۆگۆیشتوون
وانەی،
بەرۆ ئارۆنییەکەی
لە ڕاپسکان..
بەتاڵ دەکەنەوە

ئەی تاکەی کەڵگەی قەڵبوو نەکراو
وێنەی هەور بکێشە
هەور،
لە هەڵم و شە..
بپاڵێتەوە
ئابرووی وشکایی بپشرێ؟

بەڵا جۆی دارک بچووکترین نووسەری جیهان.. ڕزا شوان

کچۆڵەی روخسارشیرینی بەریتانی (بەڵا جۆی دارک)ی تەمەن پێنج ساڵان، بچووکترین نووسەری ساڵی (٢٠٢٣) یە لە هەموو جیهاندا، کە ناوی لە ژمارەی پێوانەیی فەرمی جیهانی "گینس" تۆماراکراوە. بەڵا جۆی دارک لە ڕۆژی (٤/ یەلیە/٢٠١٦) لە شاری (وێیمەس) لە ویلایەتی دەرست، لە ئینگلتەرا لەدایک بووە. بەڵا دوو ریکەردی پێوانەیی جیهانی گینسی بەدەستهێناوە. یەکەم ریکەردی لە تەمەنی پێنج ساڵیدا، لە ساڵی (٢٠٢٣) دا، وەک بچووکترین نووسەری کتێب بۆ منداڵان لە جیهاندا. دووەم ریکەردی لە تەمەنی شەش ساڵیدا، لە کۆتایی ساڵی (٢٠٢٣) دا، بەدەستیهێناوە، وەک بچووکترین نووسەری زنجیرە کتێب بۆ منداڵان لە جیهاندا ناوی تۆمارکرا.

دایکی بەڵا ناوی (چێسی سیم) ە و تەمەنی (٢٨) ساڵە، شەفەکی پیشەگەریی چێشتخانەیەکە. باوکی ناوی (مابەز دارکز) ە و تەمەنی (٣١) ساڵە، کرێکارێکی گەچە.
هەموو شتێک لەو کاتەوە دەستیپێکرد، کە لە ڕۆژێکی ساڵی

(٢٠٢٠)، بەڵا جێی دارک چوو بۆ لای دایک و باوکی و بەم قسەیەی سەرسامیانی کرد، کە وتی:
"بەیارم داوە کتێبێک بنووسم". دایک و باوکی پێیانوابوو ئەوە (یەکێکە لەو شتە بە بنەمایانەی کە منداڵان دەیانەوێن).
بەڵام ئەم خەون و بەیارەی بەڵا جێی دارک، بوو بە راستی و هەناوەدی. توانی تەنها لە ماوەی پێنج رۆژدا، چیرۆکێکی جوان و مەبەستدار بنووسێت. چیرۆکەکەشیی لۆژیکی ناوی (پشیلە ونبووەکە) یە. پاڵەوانی چیرۆکەکەی پشیلەیەکی بچووکە.
پشیلە بچکۆلەکە، سەرکێشی دکات و شوێک بۆ گوزەرکردن بۆ شارەکەدا، بۆ پرس و ڕزامەندیی دایک و باوکی، بۆ تەنیا لەماڵەکەیان دوورد کەوتەوە، ون دەبێت. دوای ئەوەی چەند بەسەرهاتێکی ناخۆشی بەسەردا هات، بە زەحمەتی گەیاوە بۆ ماڵەوە. بەڵێ پشیمان دەبێتەوە و داوای لێبووردن لە دایک و باوکی دکات، کە گوێی بە ئامۆژگارییەکیان نەدا، کە نابێت بۆ تەنیا لە ماڵ دووربکەوێتەوە، پشیلە بچکۆلەکە لە بەسەرهاتەکانی ئەو شوێی، وانەیەکی گرنگ فێربوو. بەلا جێی دارکی پێنج ساڵان وتی:"بیرۆکەی ئەم چیرۆکەم، لە یەکێک لە وێنەکێشانەکانمەوە بۆ هات". شایەنی باسیشە هەموو وێنەکانی کتێبەکەی خۆی وێنەیانی کێشاوە، تەنیا دوا وێنەی خوشکە لەخۆ گەورەترەکەی (لاسی مای) بۆی کێشاوە. پەیامەکەی بەڵا بۆ منداڵان ئەرێنییە. ئەوەیە کە نابێت منداڵان بۆ پرسی دایک و باوکیان، بۆ تەنیا لەماڵ بچنە دەرەوە و دووربکەونەوە. بۆ تایبەتیش لە شەوانی تاریکدا.
بەڵا جێی دارک دەڵێت:"ویستم ببمە نووسەر، هەگری وێنەکێشان و نووسینم".
بۆ وتەی چڵسی دایکی بەڵا:"بەڵا هەمیشە خەیاڵێکی فراوان گەورەی هەبووە، لە تەمەنی سێ ساڵیەوە، کە فێری خوێندنەوە و نووسین بوو، کورتە چیرۆکی نووسیوە. بەیە ئەوندە سەرسوهێنەر نەبوو بەلامانەوە، کاتێک کە بەڵا وتی بەیارە کتێبێک بنووسم". وتیشی:" ئەو گەشەسەندووی ئەرێنییەکانی خەکییە، تەنهاش حەزی لە خوێندنەوە و وێنەکێشانە. بەراستی شانازیی پێوە دەکەم، پێموانەبوو بگاتە ئەم ئاستە. دەمەوێت ئەو داناپێدانانە بەدەستبهێنێت کە شایەتی".
هەر بۆ قسەی دایک و باوکی، بەڵا سووربوو لەسەر زیاتر خوێندنەوە و گەشان، بۆ هەناوەدی خواستە ئەدەبییەکانی.

کتێبەکەی بێلا جێی دارک (پشیلە ونبووەکە) لە پشا هەر چیرۆکەکی نووسراوی پاکنووسی چاپنەکراو بوو. تا رۆژەکی سالی رابردوو، بێلا لەگەڵ دایک و باوکیدا، چوون پشانگایەکی کتێب بە پشتگیریی خزانەکان لە شارەکیاندا. بێلا کتێبە بچووکە وێنیەکەشی (پشیلە ونبووەکە) ی لەگەڵ خۆدا هێنابوو. کە لەوێدا چاوی بە کتێبە چاپکراوە نمایشکراوەکان کەوت، لەڕەوە گرنگی چاپکردنی کتێب خیالی بێلای سەرقاڵکرد. پێوەندیی بە بەرپرسەکی دەزگایەکی چاپ و بڵاوکردنەوە کرد و کتێبەکەی پشاندا و وتی: "ئەمە کتێبی منە". بەرپرسی دەزگاکەی چاپکردن و بڵاوکردنەوەکە پێیوت: ئەمە زۆر جوانە". قسەیان لەسەری کرد. بەرپرسەکە بەیاری چاپکردن و بڵاوکردنەوەی کتێبەکەی بێلای دا. ئەمە ئەو شوێنە بوو، کە هەموو شتێک لەوێوە پێشکەوت".
کتێبی (پشیلە ونبووەکە) لە نووسین و وێنەکێشانی بێلا جێی دارک، لە لایەن دەزگای چاپ و بڵاوکراوەی (گینگەر فاری پریس) ەوە، لە (٣١/ یانواری/٢٠٢٢) چاپکرا و بڵاوکرایەوە. هەر لە سەرەتاوە زیاتر لە هەزار دانەی لەفرۆشرا. لەو کاتەوە زیاتر لە دوو هەزار دانەی لەفرۆشراوە. ئەمەش بووە هەی ئەوەی، کە بێلا جێی دارکی تەمەن پێنج ساڵان، وەک بچووکترین نووسەی لە جیهاندا، نازناوی و بەوانامەی ریکەردی جیهانی (گینس)ی پێبدرێت. چونکە لەگەڵ پەیوەرکانی نازناوەکەدا دەگونجێت.
لە ئیمەیڵەکی گینس وەرەد ریکەردەوە، کە وەڵامی داواکەی بێلا جێی دارکیان داوەتەوە و بە دایکیان ناردبوو. ئەم دەقەی تێدا هاتووە:" بە خۆشحاڵییەوە پێتانی ڕادەگەیەنین، کە داواکاریەکەت، بە بچووکترین کەس، بە بڵاوکردنەوەی کتێبێک (مە) سەرکەوتووبوو، ئێستا بێلا خاوەنی نازناوی ریکەردی جیهانی گینسە".

پەورکانی شایستەیی ئەم نازناوە پەوانەیی جیهانییە گینس: پەویستە کتێبە لە لایەن دەزگایەکی چاپ و بڵاوکردنەوەیەکی فەرمییەوە چاپ بکرێت. بە لایەنی کەمەوە هەزار دانەی لە چاپ بکرێت و بفرۆشرێت. بێلا جێی دارک، بە هەموو پەورە پەویستییەکانی گینس گەیشت. لەوانەش کتێبەکەی لە لایەن دەزگایەکی چاپ و بڵاوکردنەوەوە چاپکرا و بڵاوکرایەوە و لە ماوەیەکی کەمیشدا زیاتر لە هەزار دانەی لەفرۆشراو، تا ئێستا زیاتر لە دوو هەزاری لەفرۆشراوە. تەمەنەکشی گونجاوە. بێلا جێی دارک بە فەرمی، وەک

بچووکترین نووسەری کتێب و بڵاوکردنەوەی و فرۆشتنی ژمارەی کتێب لە جیهاندا، لەلایەن گینسەوە پشتڕاست کرایەوە، کە بڵای جێی دارکی پێنج ساڵان، بە ڕاستی بچووکترین نووسەری (مێ) یە لە ساڵی (٢٠٢٣) دا، لە هەموو جیهاندا، بەیە ناویان لە تۆماری ریکۆردی جیهانی گینسدا تۆمارکرد و بەوانامەیان پێی دا.
بڵا جێی دارک، ئیلهامی لە هەندێک لە کتێبە دڵخوازەکانییەوە وەرگرتووە. هەر وەکو چۆن ئەم کتێبانە ئیلهامی پێبەخشین، هیواداریشە کە منداڵانی نووسەری کە، ئیلهام لە چیرۆکەکەی (پشیلە ونبووەکە) وەربگرن.
ئامۆژگاریشی بە نووسەرانی ئاوتخواز ئەوەیە:"چیرۆک بنووسن کە لە ئەوەوە بێت".
بڵا دەربارەی پشیلە ونبووەکە، دڵێت:"تا ئێستا ئەمە باشترین کتێبە. دەمەوێت هەمووان بیکڕن. زۆر شانازی بە خەم و بە هەموو نووسەرانی دیکەوە دەکەم".
بڵا کاتێک کە نانووسێت، چێژ لە خوێندنەوە و لە وێنەکێشان و لە مەلەکردن و لە یاریکردنی ڕێبی (ماموستا) و لە هەندێک لە یارییە ئەلیکترۆنییەکان وەردەگرێت.
کتێبی دووەمی بڵا دارک، لەژێر ناوی" ئاهەنگی بەفرینی جۆژنی لەدایکبوون" ە.
ئەم کتێبەی دەربارەی تاقیکردنەوەیەکێتی، لە ئاهەنگێکی جۆژنی لەدایکبوون. کە چۆن هاوڕێتی لە هەموو شتێکانی تر گرنگترە. ئەم کتێبەشی لە ساڵی (٢٠٢٢) هەر لە لایەن دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی (گینگەر فاری پریس) ەوە، چاپکرا و بڵاوکرایەوە، تا ئێستا زیاتر لە دوو هەزار دانەی لە فرۆشراوە. بە واتا مەرجەکانی گینسی هەنایەدی. بەمەش بڵا دارک، بوو بە بچووکترین نووسەری زنجیرە کتێب بە منداڵان لە جیهاندا. ریکۆردی دووەمی جیهانی گینسی لە (٢٠٢٣) دا بەدەستهێنا.

ئەم دوو کتێبەی بڵا جێی دارک بە کرین، نرخی هەر یەکەیان، بە (٧،٥) دۆلارە. لە (واتەرستۆن) و لە (ئەمازۆن) دا، لەبەردەستدان.

بڵا جێی دارک، کتێبی سەیرەمشی لەژێر ناوی (هەبژێر) دا نووسیوە، بەڵام تا ئێستا چاپ نەکراوە و بڵاونەبۆتەوە.
لە نووسینی داهاتوومان، بچووکترین نووسەرانی کچ و کوڕی ئەمساڵ

(٢٠٢٤) تان پەدەناسێنین. کە ناویان بە فەرمی لە ریکەردی پەوانەیی جیهانیدا گینس تەمارکراون.
(*) بە ئەم نووسینە، سوودم لە چەند سایتێکی ئینگلیزی وەرگرتووە.

رەزا شوان
دوبەی: ٢٠٢٤

دوو چەپک لەو شیعرانەی باسی تەدکەن.. ستیڤان شەمزینی

چەپکی یەکەم

بی تەیی شمشاڵێکی غەمگینە
بە من ناژەنرێت
بە تەیی پەیژەیەکی پڕاینە
پەیدا دەچمە خوارەوە بە ناو گڕ
بە تەیی کابووسەکە
سوار سەری خوونە شیرینەکانم دەبە
بە تەیی تابووتێکی زەردەگڕاوە
لاوکە سوزەکانمی تەدا رادەکشە
بە تەیی زریانێکی شتڵێکەیە
لەگڵ یەئس کەمدەکاتەوە
بە تەیی منداڵێکی چەتوونە
بەرد دەگرتە پەنجەرەی شیعرم
ئای لە بە تەیی

شاعیرەکانی هاوڕەم
هەریەکەیان
گەرانی بە شتێک دەچن
یەکێکیان

فرمێسکی رووەتی نیشتمان دەستێت
یەکەکی تر سروشت دەلاوێنێتەوە
یەکەکی تریش
لایلایێ بۆ ئازارەکانی دەکات
هاوڕێیەکی تر
دیوانەکەی کردەتە دەغیلەیەکی گەورە
هاوڕێیەکی تریشم
لە کێڵانەکانی نوستالیژیا نایەتە دەرەوە
هاوڕێیەکی دووریشم
شیعری گرینگ بۆ تەنیایی دەنووسێت
یەکەکی زەر نزیکیش
شیعری کردەتە تۆپی ماسی گرتن
راوەژنی پەدەکات
ئاوەی لەم گۆڕەولاژەدا
لە کەسیان ناچێت، منم
چون تەنها سەرقاڵی
نووسینەوەی تەم و هیچی تر
نازانم شاعیرم یان نا؟

چاوی عەشقت
هەنگوینی پەدا دەتە خوار
دەپەک بەسە
بۆ ئاوەی شیرینم بکات
لەوی عەشقت
جگەی شەرابی لە هەدەقوە
دەپەک بەسە
بۆ سەرخۆش بوونم
هەیوانی عەشقت جەنجاڵ و قەرەباغە
پۆ پۆ لە تابڵەی رەندەکانی من
لەشی عەشقت
تەزووی شادیی پەدا تەدەپۆ
یەک ماچ بەسە
بۆ هەوەرینی بریندەکانم
دەستەکانی عەشقی تۆ باخچەیەکن
زەردەخەنەیەک بەسە

بۆ رسکانی هەستی یاسەمینیم
هەنووکە تەدەگەیت عەشقی تۆ
ئاگرێکی جاویدانییە
پریشکێک بەس
بۆ داگیرسانی ئەبەدیی من؟

سەمفۆنیای عەشقێکی ناکام..
ستار ئەحمەد

زامەکانی گەلای عومرم
لەگوڵدانی مەزرای دڵما
بەسەر هەشووی بەهای ژینا
بارانی خوێن دەبارێنن
لەگەڵ چرکەساتی عەشقا
ساتێك دەبنە پەیامی مەرگ
بۆتاوێکیش مژووی بوونت دەنووسنەوە
ئەو ساتانەی ڕەمان بۆ قوڵپەی کانیاوو
سەمفۆنیای ڕووبارەکان دەکردەوە
تۆ بۆ وەرینی پرچی گوڵ
هەواسینی بەژنی سووو
کوژرانی چڵك دەگریای
بۆ ناسینی کەناریەك
چەندین تەلبەندت دەشکان
ئێستا لەپاڵ خەرمانی ژانی حەسرەتا
بۆ بادەیەك خوێنی خۆت و
هەواسینی تڕی ڕازك
پەنجەرەی خەزگە ئەدوێنی
ڕووپۆشی باخچەیەکی بۆەژنو
تارای ڕەزێکی قەیرە هەئەدەیتەوە
نەلەگەڵ نسێی ڕەهابووندا

نه لەوێستگەی عیشقا دەژی
دەمێك دەبی بە جێگەی خۆن
تاوێك وەك رەهێەی باران
بنارەكان دەشێتەوە
ئەستێرەیەك دەكەیتە نیگای رامانو
گەواهیەك دەكەیتە بەر
دوامدەكەوی وەكو نەگبەتی رۆژگارو
چوون تارمایی خەمو سێبەر
تۆ كسپەی ژانێكی تاوو
كێرپەی حەزێكی بێنەوای
هێلانەت پەیقی شرینو
ئاسمانت پەیەی رەنگینە
شیعر نەبێ
لە هەناوی گیا دەمری
لوتكەیەك نابێتە ماڵت
نیشتمانێك باوەشت بێ ناكاتەوە
بەسەر هەر دێكێكا دەڕیت
مینێك لەڕێت چێنراوە
باوەش لەهەر دارێك ئەدەیت
سێدارەیەك لەبەژنی جوانت ئاڵاوە
گەیەك مێژووت دەستێتەوە
چێك زامەكانت دائەگیرسێنێ
جگە لە سووتووی ئازارێك
بەروارێ جێناهێیتو
مێژوویەك بێ تەم نانووسی
تۆ بریەنی عومری مەزرای
تۆ وڵاتی خاكو گوێ بووی
لەگەڵا بەهارو ئەوینا
هەر زوو دزرای

ستار ئەحمەد

ژیان ڕەمان نییە، وەزیفەی حەوتەمی زمان یان.. "کە ڕۆمان بارتی کوشت".. خوێندنەوەی عەبدولموتەلیب عەبدوڵا

زمان هەموو شتێ ناڵێت، جەستە قسان دەکات، شتەکان قسان دەکەن، مۆزوو قسان دەکات، توانا فەردی و کۆمەڵایەتییەکان قسان دەکەن، مردن و ژیان بە پچڕان بە هەزاران جۆر قسان دەکەن، بەڵام زمان هەموو شتێ ناڵێت! لێنەوان زمان و ژیان و سیاسەتکردندا ڕەمانی (وەزیفەی حەوتەمی زمان) یان کە ڕۆمان بارتی کوشت، بە یەکێك لە ڕەمانە جیاوازەکانی سەردەمی دوای ڕەمانی نوێ و گۆڤاری تیل کیل دەژمێردرێت. ڕەماننووسی فەڕەنسی (لەران بینی) نووسیوویەتی و کاری وەرگێڕانی بە زمانی عەرەبی لەلایەن وەرگێڕ و تۆژەری مەغریبی (محەمەد جرتی) بە کراوە و لە (دەزگای ناپولی) ساڵی 2021 لە بەغداد چاپ و بڵاو کراوەتەوە.

ڕەمانی (وەزیفەی حەوتەمی زمان) وەك دیاردەیەکی مەعریفی و ڕەشنبیریی پشت بە چییەتی کردە سەرکەشکانی زمان دەبەستێت، هەوڵی دەزینەوەی توانا بکەتاییەکانی زمان و چۆڕ نەبڵاوکانی ژیان و بەرجەستەکردنی سیاسەتکردن دەدات، لەپێنج بڕشدا بە دوای چەمکی دیموکراسییەت و چەمکی خوێندرداەگەڕێت و بە چنینێکی دراماتیکانە جەخت لە دنیای ڕەشنبیریی و فیکری سەدەی بیستەمی فەڕەنسی و مردنی ڕەخنەگری گەورە (ڕۆمان بارت) دەکاتەوە، کە دوای نانخواردنی لەگەڵ (فرانسوا میتران) لە پێنەوەی بە شەقامی (مەدارس) بارهەڵگرێکی جلوبەرگشۆری لێیدەدا، کە کەسێکی (بولغاری) لێیدەخوێ.

یەکێك لەو پرسیارانەی کە حیکایەتکانی ئەو ڕەمانەی ئاخنیووە مردنی ئاسایی (ژیان) نییە، بەڵکو تیرۆری پلانی زمانە، بەو مانایەش تیرۆرکردنی بارت لە حیکایەتکانی زماندا دوو خاڵ لە مەعریفەی ڕەمانەکەدا زەق دەکاتەوە: یەکەم، سیخورەکانی بولغاریا. دووەم، چاوپێکەوتنی فرانسوا میتران کە (ژاك لانگ) لە ململانێی هەڵبژاردنی نێوان ڕاستەو و چەپەوەکان لێنەوان میتران و ڕەشنبیران سازی دەکات.

بەمجۆرە ڕەماننوس (ژیان، زمان، سیاسەت) دەنووسێتەوە و وەك ڕۆلان بارت گوتەنی دەزانە وانەگوتنەوە جگە لە پشتگوێخستنی دەسپێکی کاری

ئەدەبی شتێکی دیکە نییە. یان بە مانایەکی دیکە ڕەمانووسین جگە لە ململانێی زمان و ژیان شتێکی دیکە نییە. بە قسەکەی بارت بڕوانە: ڕەمانی (وەزیفەی حەوتەمی زمان) یان کە ڕەڵان بارتی کوشت، ل13.

وەزیفەی حەوتەمی زمان

لە سەدەی بیستەمدا لە پاڵەوانبازی رزگارمان بوو و زمانمان لە شوێنی دانا، زمانێ کە دەربارەی زمانەوە دەدوێ و دواجاریش هیچ شتێ لە زمان جوانتر نادەزیتەوە. زمان سیستەمێکە لە ئاماژە لە گوزارشتکردنی بیرکردنەوە و دواتر دەشێ بە نووسین و بە تیپی ئەبجەدی کۆ و لاسان، فەزای ڕەمزی، فەرهەنگانی ئەدەب و نیشانە سەربازییەکان بڕاوردی بکەین. (بڕوانە ل19).

زمانی ڕووداوەکانی ئەو ڕەمانە لە فەزای ژیانی سیاسی و ڕۆشنبیریی فەڕەنسا و وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و ئیتاڵیا قسان دەکات! وەك ڕووخسار، مردنی بارت لە 25ی شوباتی ساڵی 1980 دەکاتە بابەتی دەرهێنەکی و پێیامی ناوەکیش لەسەر زیندووەتی زمانی بارت و سیمیۆلۆژیا و شاردنەوەی دەستنووسی وەزیفەی حەوتەمی زمان دادەڕێژێت! دەستنووسی وەزیفەی حەوتەمی زمان تیشکەی ڕووداوەکانە و وەك بەرگەی (زمانی)، بارت لە کاتی خواردنی نانی نۆوەڕۆ لەگەڵ فەرانسە میتران (سیاسی) لەلای بووە! پڕۆژەی ئەو دەستنووسە زمانەوانی ڕووسی (ڕەمان یاکۆبسن) نووسیوویەتی.

یاکۆبسن پێشتر لە تیۆری گەیاندندا قسە لە شەش وەزیفەی زمان (1-پەیامنێر. 2-پەیامومەرگر. 3-پەیام. 4-سەرچاوەی پەیام. 5-کەناڵی گەیاندن. 6-کەدی زمان) دەکات. لەڕەدا ڕەمانووسی فەڕەنسی (لەران بینی) چەمکی (دەسەڵاتی حەقیقی، زمان بەرەوەی دەبات، بە تایبەتی لە بارودۆخێکی دیموکراسیدا) وەك ڕووداو و حیکایەتی ململانێی جیاوازی و هەڵبژاردنی دیموکراسیانە لە فەڕەنسا و هەمان کەد لە چنینی هەڵکاری ڕەمانکەیدا بەکار دەبات. لەوێشەوە دەڵێ (پێشتر) چاخە گەورەکانی ڕەوانبێژی هاوئاهەنگ بووە لەگەڵ چاخەکانی کەماری ئەتنی، ڕەمانی، فەڕەنسی… سوکرات، شیشرون، ڕەبیسبییر… بەڵام بە دەنیایییەوە ڕەوانبێژی جەراوجێری زمان، پێیوستە بە ململانێی جەراوجێری هەڵبژاردنەوە، لەوێشەوە وەزیفەی حەوتەمی زمان وەکو ڕایەخ بە هەڵکارییەکانی ڕەمان و هەکارییەکانی دیموکراسییەت ڕاخراوە. بڕوانە ل163 -162.

لە دەستنووسەکەی یاکۆبسندا وەزیفەی حەوتەمی زمان وەزیفەیەکی سیحری یان جادوییە و لە ڕووی سیمیۆلۆژییەوە باس لە جیاوازی نیوان (کردە دەربڕین) و (کردەی کاریگەری) زمان دەکات، بەوەی کە کردەی گوتاری دەربڕین لە خودی خۆیدایە و بە کارەکانی خۆی هەڵدەستێت، لە

کاتکدا کردی کاریگاری زمان بارو بارهمکی دیاریکراو دابتاو کە لگەڵ گوتار یەك ناگرتاو. بڕوانە ل287.
بەمجارە سیحری زمان وەك کەدی ناوکی ئەو رەمانە پالیسییە دابتە پرسیاری بدواداچوونی هەر یەك لە لکەکار (ژاك بایارد) و توژەر (سیمۆن هیرتزوگ) لەبارەی دەساتی سیاسی، سیمیلژیا و ژیان! هەموو ئەوانەش وەك گریمانەیکی فەنسی لە: زمان هەموو شتە لەخە دگرە: بژی شۆشی پرلیتاریا، ماویەکان فاشیین، ترتسکییەکان ستالیینین، ژاك لاکان پالیس، بادیە نازیە، ئاتەسەر بکوژە، دەژ سکسی لگەڵ دایکی کردووە، سیزە سکسی لگەڵ من کردووە، هگە قاچی خومینییە، بارت خائینکی سشیالیزمی چینییە… لە دانوستان و گفتوگای نەوان کاراکتەرکاندا دەخاتە روو.
ئاخاوتن لە یاری تەنس دەچە، بەڵام بە تپی هەویر! چونکە زمان بنەمای هەموانە. (ژان ئادرن) لە روبەرووی سارتەر دەڵە بوونگرایی ژهراوی بووە، بژی رگزی سیەم. بڕوانە ل52. ئیتر دەساەت گرتندەست لگەڵ هەر ئکتکی ئاخاوتن شۆیکی دیکای ژیان و سیاسەت و زمان وەردگرە. بە دیوکای دیکە لە وەامی ئەو پرسیارانای کە لکەلەر بایارد و توژەر سیمۆن دەیخانە روو، ئیمبرتە ئیکە دەڵە: هەر کەسە بتە خاوانی مەعریفای وزیفای حوتمی زمان دابتە سەر گورای جیهان. ئەوە کەدی سەرکی رمانکەیە!

ژیان رمان نییە

پویستە سەرچاوکانی گەڵانەوە بخرتە دواوە و ونبکرە، بەڵام ئەوە بەو مانایە نییە، کە مەدلولی حیکایەتکانی بزر بکرە، هەموو شتە مەدلووڵی خای هەڵگرتووە. کەواتە گەڵانەوای حیکایەتکان بەو مانایە نییە، کە ژیان وەك زمان لە راقای بە کەتاییدا هەڵگرینەوە؟! چونکە ژیان زمان نییە، زەمانی زمان زەمانی بکەتایی گەشە و پشکوتنە بەردەوامکانییەتی! بەڵام ژیان کورتە، ژیان هەموو ئەزموونی مرۆف پووچڵە دەکاتەوە، چونکە مرۆف بەرەو مردن دەبات.
(مەریس زاب) دەڵە رەخنای ئەدەبی هەڵەیکی گەورە دەکات، کاتێ ژیان و ئەدەب تکەڵ بەیکتر دەکات، چونکە ژیان دیار و روونە، بەڵام ئەدەب ئاماژ و نادیارە، ژیان سیستمکی کراویە لە شتکان پکهاتووە، بەڵام ئەدەب سیستمکی داخراوە لە وشە پکهاتووە. بە بەوای من ئەو قسەیای مەریس زاب لەسەر (زمان) و (ژیان) بەو مانایە، کە چژ وەرگرتن لە دەلالەتکانی زمان، چژ وەرگرتن لە ژیانکردن نییە! زمان وزیفای جەبەجکردنە، بەڵام ژیان خودی

جەنجەڵکردنەوە، زمان کردەیەکی، ژیان کارێکی! دەتوانین لە سیستمی ژیاندا بە ئازادی هەناسە بدەین، بەڵام لە ئەدەبدا لەژێر کۆنترۆڵی دەسەڵاتی زماندایین! دەسەڵاتی زمان هەتا هەتایی، هەمیشە دەبێ مرۆڤایەتی راقەی زمان بکاتەوە و بەردەوام مانای جیاوازی لێبڕەهەم بهێنێت. بەڵام ژیان مرۆڤ بڕەو مردن دەکاتەوە.
ئەدەب، لە مردنی کامڵ بە رووداوی ئەتەمبەڵ زیانەکی گەورەی بە خواوەندی ترۆ بەخشی.. بەوانە ل88. مۆزارت لە تەمەنی 35 ساڵی مرد. لەتریامەنت لە تەمەنی 24 ساڵی. رامبۆ لە تەمەنی 37 ساڵی. بارت 64 ساڵ… بەڵام زمان هەمیشە لە پێشکەوتن و جوواڵدایە! لاکان دەڵێ زمان لە نەست رسکاوە. نەست وەک جۆرە لە جۆرەکانی ئازایی دەژمێردرێت، بەڵێ ڕەماننووسی فەڕەنسی (لۆران بینی) لە ڕێگای فرۆزمانییەوە حیکایەتەکانی (وێزیفەی حەوتەمی زمان) دەچنێتەوە! بەو مانایەش ئەگەرچی گەڕانەوە لەو ڕەمانەدا بە ئاوەناوی بزر مامۆستای لە تەک کراوە، بەڵام مەعریفە بەشێکی گەورە لە حیکایەتخوانی دەشارێتەوە، کەواتە ئاوەناوی بزر بەو مانایە نییە، کە دەکەوێتە نەو دنیای بگۆڕەوی هەموو شتزانەوە، چونکە ئەو توانایانەی (لۆران بینی) لە مەعریفە نمایشی دەکات، پێ و فرۆ ڕەهەند و جۆراوجۆرە، حەقیقەتێی خۆی لە خستنە ڕووی گۆڕانکاریەکاندا دەبینێتەوە و پێوایە دۆریچەی ئەبەدی ململانێیی ئەو گۆڕانەوەیە لە گۆڕان و سەیرورەدایە. ڕەماننووس بە شێوەیەکی شاراوە، لەسەر زمانی بارت دەڵێ سیمیۆلۆژی کە بە شێقامدا دەڕوا هەست بە دڵاڵەتەکان دەکات، بەڵام مرۆڤ هەست بە ڕووداوەکان دەکات.ل179. بە مانایەک لە ماناکان لە بارەی چەمکی دیموکراسییەتەوە یان خوێنەرەوە دەڵێ خوێنەر زۆری لێنەکراوە مانا جێگیر بکات، بەڵکو یاری بە مانا دەکات.

ژیان کورتە، زمان فاشییە

واڵتەر بنیامین دەڵێت: مەعریفە و ڕەمان پێشبڕکێی ئەوە دەکەن، ببنە جێگرەوەی حیکایەتخوانیی! (بەوانە تەفانەک، لە بەهەشتەوە هەڵدەکات- دەروازەیەک بە هزری واڵتەر بنیامین، نووسینی پێشەو محەمەد، ل15).
تێگەیشتنی دەستواژەی ژیان کورتە، زمان فاشییە مەعریفەیەکە دنیا جیاوازەکانی ڕەمانی کە ڕەهان بارتی کوشت بەڵەوە دەبات؟ میلان کەندێرا دەڵێ مەعریفە خەسڵەتەکە لە خەسڵەتەکانی ڕەمانی نوە. کاتە (خوێنەر/ وەرگر) ئەو قسانەی بیر دەکەوێتەوە، دەتوانە ڕەهەندەکانی فاشییەتی دەسەڵاتی زمان و دیکتاتۆریەتی دەسەڵاتی سیاسی و ژیان و پووچەڵکردنەوەی ئەزموونەکانی مرۆڤ بە جوانی لە ڕەمانی (وێزیفەی حەوتەمی زمان) بگرێ. بە مانایەکی دیکە دەموو بەڵم دەسەڵاتی زمان

و دەستاتی ژیان بە گشتی هەر دووکیان لە چەمکی ناچارکردندا بەیەك دەگرنەوە، زمان ناچاری قسەکردنت دەکات. زیندەگی ناچاری مردنت دەکات. یەکەم راستەوخۆ دەتخاتە بازاڕی قسەکردنەوە. زیندەگی دواتر دەتخاتە گەمەی مردنەوە. زمان فاشیستە. ژیان دیکتاتۆرە.
ئەو ڕەمانە هەوڵدەدات بە گەیشتن بە کردنەوەی کەدەکانی ناچارکردن، بە گەیشتن بە چەمکی دیموکراسییەت و وەرگر و خوێنەرەوە دەرکەوتەکانی ڕەشنبیریی و شاراوەکانی سیاسەت، ئامڕازی زمان و ڕووبەووبوونەوەی تووندوتیژی ژیان لە ململانێی جیاوازییەکاندا بە شێوەیەکی ئەدەبی و هەڵکاری هونەری دابژێتەوە. بەو مانایەش وەك لەسەر زاری لاکان دەڵێ ناونان زمانی بابەتی ئارەزووە. یان زمان بابەتی ئارەزووی ناونانە. یان بابەتی ئارەزوو زمانی ناونانە. یان زەر بە سادەیی ناونان بابەتی ئارەزووی زمانییە. ئەوە ئاگەر گەڕانکاری و سێرورەی زمان بێت، ئەوە دیکتاتۆریەتی سیاسەت و دیکتاتۆریەتی ژیان بە تووندوتیژی و مردنت دەسپێرێت.
دواجار ئەوە ژیانە قسان دەکات، تەگەیشتنی ژیان قسان دەکات، مامەڵەکردنە لەگەڵ کار، بەڵام ساتەکانی قسەکردن مامەڵەکردنە لەگەڵ کردە. نووسین کردەیە، ژیان کارا! لەڕدا جێن سەرل قوتابی (ئەستین) دەیەوێت زێتر تیەری نیازخوازی لە چەمکی کار و کردەدا ڕاڤە بکاتەوە و چەمکی (دیموکراسییەت – خوێنەر) لە (ژیانی ڕاستەقینە) ڕوونتر نیشان بداتەوە.
سەرل پێیوایە هەمیشە نیازی قسەکەر بەر لە گوتار، ئامادەیی خۆی هەیە. واتە کاتە دەڵێی: کات درەنگە! واتە نیازت ئەوەیە بە ماڵ بگەیتەوە. بیکاسە دژی سلفادەر دالی بوو، ژاك دریدا بە دژی ئەستین و سەرل و یاکبسن پێیوایە ئەو کردەیی سەرل لە ئاخاوتن و دیموکراسییەتدا نایەتە دی. وەزیفەی حەوتەمی زمانە، بڕوانە ل 279.
بەڵام هەموو نکۆیکردنە پێناسەیە- سبینزا. بڕوانە ل249.
کەواتە دەشە نووسین لە سیاقە بنووسرە و لە سیاقکی دیکە و لە شوێنکی دیکە و لە کاتکی دیکە بخوێندرێتەوە. بارودۆخی نووسەر و بارودۆخی (خوێنەر/وەرگر) گەانیان بەسەردا دێت. نووسین گەانکاری و سێرورەیە و بەردەوام یاری لەگەڵ زمان دەکات.

هەولێر 7/4/2024

سەرچاوەکان:

1- لوران بينى: الوظيفة السابعة للغة من قتل رولان بارت؟، ترجمة محمد الجرطي، دار نابو، العراق 2021. صدرت الرواية فى طبعتها الفرنسية عام 2015 .

2- الوظيفة السابعة للغة.. من قتل رولان بارت؟.. رواية التفكير. إدريس الخچراوى_ كاتب من المغرب.

چیرۆک\ مەرگ وەدووبەر.. ئەدیب نادر

1

تازە کچیرکی "ئەسپ"ی بەاوببووەو، ەەژنك بوو لەو ەەژانەی شار ئەوەندە بە جەشبوو دەتگە دارستانی شەپلی دەریایەکی تەکچەژاوە، ئاسمان گیزەگیزی مەشەنگ سەرشاری دەکرد وەك چەن ئەرکەسترا بە سیمفەنیایەکی نایاب ژیانی بە هەەکی بەدەنگ دەبەخشی ئاوها..لە فەلافلەکەی "ئەنتە ماشی"ەەکەوتی ئازاد شەیدام کرد و بە شەقامەکەدا شەەبووینەوە، شەقامە دەگیرکەی جمهووری، کە سەروەختەك بوو ببووە جمکی ژیان و تەنانەت بەشەکیش لە ئایندەی هەشتا نەهاتوومان..وەك بەەی هەزی گەینی دنیامان تەگەەابە، خەشحالانە پیایدا هاتینە خوارەوە. پەیەکمان لەسەر شەستکەیدا بووایە، پەیەکەی دیمان لەناو یەکەك لە کتەبخانەکانیدا دەبوو، هەندرەن، لە دەستە چەپیدا بوو بەرانبەر باەەخانەکەی شکورنەججاە، بەئومەدانە دەردەچووینە دەرەوە، چونکە ەەفەکانی لە چەند کتەبەکی مەلوول و دنیایەك تەزوخەەگرتووو بەولاوە هیچی تەر لەسەریاندا سەقامی نەدەگرت..دەچووینەوە دەستەەاست، گەل، ئینجا ئاسە، ئاسە جوانترین ئاسەمان بوو.. زیارەتگای ەەژانەمان بوو..ەەفە پە کتەبەکانمان بەسەردەکردەوە، وەك ئەوەی مەزاری پیاوچاك و ئەولیاکان بن دەستمان پیایاندا دەهەنا و کاتیش لە پەنجەکانماندا ەوونا کیی پەدەبەخشین..کە دەریش دەچووین، بەلەبە بەدەم ەەگاوە دنەی شەیتانی شیعرمان دەدا، کەی دادەبەزەتە خوارەوە و زریان و گەردەلوولەکی سپیی سپیی جیاوازمان پە دەنووسەتەوە..ئەگەر کچە خەونئاساکەی حەمئەمینیش، ڤینەس باەابەرز لە دەرەوە بووایە، شەقام دەوروژا و وەك دەمان دەکوتە پەلەقاژە..کسپە نەك هەر لە جگەرمانەوە، لە چاویشمانەوە سەری دەکرد، گەنج و پیر لە حەسەرتدا، وەك شەماندەفەرەکەی شار، لە دووکەەی سووتان بەولاوە هیچی تریان بەرهەم نەدەهەنا..تەزەك خوارتر، ئەرزدی هەیلووشین و بە بارتەقای

سیەکان بەنوبەرامەی کلارای پشت کاونتەری عەترەکانمان کرد و حەسرەتبارانە دەرپەیین..لەو پەچەدا، لەو پەچەی بەلای قەریەی تەکقژقژاو لایدەدا و لە بازاڕە ڕەنگاڕەنگەدا خەت دەدیتەوە، وتی: با بپەڕینەوە، سەرێك لە "داڵ ئەلوەتانیە" بدەین.. پەیەکانمان وەك بەڵەی چاوبن، بەرەو جادەکەی ئەوبەر، جادەی ئەوقاف، پەلکەشیان کردین..ئەوێیش، تابەڵەی تیکچژاو و جەنجاڵ، وەك ئەوەی کتێب مفت بێت، جێی کەسی تری تێدا نەدەبووەوە، لە خەمان خزاندە نابینەکانەوە و ڕووبەڕووی گەوهەرخانەی چاپەمەنیە بەشومارەکان وەستاین، دەتگەڕ بەرانبەر قەدەر وەستاوین.. لەبەر ئەوەی بەردەوام داشکاندنیشیان هەبوو، چەند دانێیەکم قەزتەوە و چووم لای یەکێك لەو کچە بە تاسولووس و ڕەکپەشانەی پسووڕیان دەنووسی و گوتم پێم بڵێت چەندم لەسەر دەکەوێت، مخابن، نابەدڵانە کەشیعرە نوێیەکەی بێیاتیم گەڕایەوە و بەخەم گوت"بریا ئەو لەفف فەلافلەم نەخواردبایە". نێیسە، بەوانی دیەوە هاتینە دەرە و لەبەر دەرگاکەدا"ئەحمەد محەمەد ئیسماعیل"بە مەشرەبە خەشکێیەوە بەرەو پیرمان هات و بە سەودوو چەردە کتێبەکەی لەوەرگرتم و ئاشقێك چۆن بە دیداری ماشووقەکەی شاگەشکە دەبێت، ئاوا، تریقانەوێیەکی شەیدایانە تریقایەوە..ورد ورد لێیان ڕاما، دەتگەڕ زارەڕێیەکە و دوای دابەزانکی کورت دایکی خەی دەبینە ئەخژن و خەشنوودیەکی کتوپڕ ڕووکاری ڕوخساریان داگرتەوە..چرکەساتکی پڕنەچوو، سەری هەڵبڕی، ڕووە هەورگرتووەکەمی دیت، هەموو هەورەکیش چیرەکەکی لە پشتە و هەندە کەس دەتوانن بیخوێننەوە.. باوکانە سەرکی لارکردەوە و وتی: ئەوە چیێە؟ ئازادیش وتی: نەیتوانی تازەترین دیوانی بەیاتی بکڕێت.. مەچکی گرتم: وەرە، وەرە! ڕایکەشام بمباتەوە ژوورە، منیش وتم: نا..نا.. پەویست ناکات.. پەویست دەکات و دەبە بەی..ئازاد شەرمنانە تێیەوانی ئینجا وتی: پارەی پێیە بڕۆم بۆش ناکات، ئەویش وتی: ئە باشە با نوقسانیەکەی بە تەواوکەین..دیسان بە شەرمەوە وتی:...فلسی کەمە...هەندە وردەی لە گیرفانی پانتۆڵە سەوزئاماڵە بزەکاوەکەی دەرهێنا و وتی: دەستم مەگڕێوە..منیش چوون ئەو منداڵەم لەهات یاریێە دەبەستەکیان پەبەخشیبە،..چەند خولەکێك دواتر بە"شانشینی گوڵگەنم"ەوە دەرپەیمە دەرە و یەکەواست ئەویشی لێیەرگرتم و پاش ئەمدیوئەودیو، مەلی ئافرینەکی ڕەنگاڕەنگی بڕڕا کرد و دوای قەدەرێك تەتەڕە کردنی کتێب و ئەدەب و تازەترین چیرەکی خەی چووە ژوورەوە کتێب نەوازش بکات و ئەمەیش..دەتگەڕ گەنمەجاڵەکی بەپایان پەلکەشمان دەکات، خلبووینەوە، وەکو ئەوەی لە خەوەکدا بین شادانە پیاسەیەکی دیکەی زەرمان کرد..دواجار دوایانێك جیایکردینەوە، ئەو پردەکەی گرتەبەر و تاریکییەکەی ئەوارە بەرەو

پریادی قوتی دا و منیش تەنیا و دڵخۆش ئاستەی خۆم بەرەو تەپەی
مەلا عەبدوڵڵام گرت..جاروبار سەیری ئاسمانم دەکرد، گوستانێك بوو
تازە ئەستێرەکان تیایدا دەپشکوتن..سەرلەبەری ڕێگای بەرەو
ماڵەوەم، وەکو پەیکەرتاشێك لە یادگەمدا پەیکەری ئەو زەردەخەنەیەی
چاوە پشت چاویلکەکانیم دادەتاشی تاوەکو لە شوێنکی شایستەی
دەرباری یادەوەرییەم سەقامگیری بکەم و بە ئامان و زەمان نەهێم
تەزوگەردی ڕۆژگار وێنەی ئاسەوارە دێرینەکانی مەژووی لەبکات..
2
هاوینەکی ڕەموزان هەوساری شاری گرتبووە دەست..پەویستم بە دوو تی
شەرت و هەنە کتێبی تازەیش هەبوو کە هەواڵی بەاوبوونەوەیان
کەوتبووە بەر گوەم و خەیان هەشتا نەگەیشتبوونە کتێبخانەکانمان،
نەشمەزانی کەی دەگەن. بەڵام پەشوەخت دەبوو نەختە پارە پەکەوە
بنێم. لە ئاستیدا حەزم لە تێ شەرتەکێی ڕەش بوو لەوانەی لە
ئەرانەوە بە قاچاخ دەهێنران و لەگەڵ ڕیش هەشتنەوەیشدا ڕەك
دەهاتنەوە، چونکە بە تەمای بووم. وەکو دایکم دەیووت هەم زیارەت و
هەم توجارەت..دەستپەکی گەرمایەکی سەخت و ناحەز بوو، بە خەم گوت
گەر کتێبەکان لەوە زیاتر دوابکەون، ئەوا حەجمان ناگرم و دەبە
سەرلەبەیانییەك بچمە سلەمانی و دەمەوئەوارە بگەڕێمەوە. ئەو ڕۆژەی
بەتەمای چوونیش بووم، ئەفسووس برادەرە کتێبخەرەکان ئاگاداریان
کردمەوە، پەیاننامەکرە هاوسەفەرم بن. ناچار بووڵڵکی زوو، کە
هەشتا ئاوەشێنی ئەستێرەکان کزرنەبووەوە، تەنیا، تەنیا ڕەیشتم..
تەنیاییەکەم وای لەو ڕەگایە کرد دەتگە کەتایی ڕەتدەکاتەوە و
شاریش تراویلکە دوورە دەستەکانە..ئەو سەروبندەیش ئەتەمبەڵەکانی
خەت لە دارە سووتاوەکە نەفەرەکانیان دادەبەزاند..سەرەتا
شەبووەوە و پەیەمە ئەوبارەوە، سەرکی مزگەوتی گەورەم دا و
ئینجا بە جادەی مەولەویدا پەچمکردەوە و بە کتێبفرۆشیەکەی شەخ
ئەنوەر بەرەو جادەی کاوە جەوی شەقاوەکانم بەردا..تەنیا بوو،
کتێبیش بەشوومار.. سەیری سەعاتە ئەریەنەکەمم کرد، نزیکەی دوو
کاژێر لەوە بووم، کەچی بە دوو چرکە دەچوو، بەهەرحاڵ، چەند
پەرتوکێکی نیوداشت و یەك دوانکی تازەشم لە کەی و نەختەك هەوراز
بووموە، لە چایخانە بەناوبانگەکەی ئەوبەر چایەکم خواردەوە و
پشوویەکم دا، ئەوسا بە تەیکردنی ئەو شوێنانەی دەکرە بەم
تاادەیەك شارەزایان بووم، ملی ڕەم گرتەبەر..بەگومان کاتە سەفەرم
دەکرد، بەدەگمەن نەبووایە لەفە و ئەو شتانەم نەدەخوارد، تەنها
بیبسیکەلا و پسکیتە قەیماغدارەکان و ئەو شتانەم دەخوارد، جارجارە
کاستەریشم لە یەکەك لەو دوکانە پاکوخاوێنانەی جادەی مەولەوی
دەخوارد و ئیتر لە گەڵانم بەردەوام دەبووم..ئەوانەم بە ئیشتیاوە

ئەنجامدا و بەرەو بازاڕی قەرەباخی ئەرانییەکان چووم..لەوێ زۆر شتم ئەدیو ئەودیو کرد و سەرەنجام تی شەرتەکی ڕەش و یەکەکی سەوزئامانم بە نرخێکی کەمتر لە نرخی داواکراو دەستبەرکرد، ئەویش ڕووی خۆشکردم و بووە هۆکاری ئەوەی بڕێك پارەی زیادیشم پێبمێنێ بۆ ئۆگۆری کەینی کتێبی تر و کڕینی گۆانەوەش..ئیدی نازانم چۆن بە شوێنێکی ئەوتەدا ڕۆیشتم کە لە سەفەرکانی پێشترم پێیدا ڕانەبردبووم..سەرلەبەر دوکانی کوتاڵفرۆشی بووەن، وەك ئەوەی چووبێتمە نێو دارستانێکی ڕەنگاوڕەنگەوە، هەندێ لە قوماشکانیان بە بنەمیچ و چارداخی بەر دوکانەکانیانەوە هەڵواسیبوو، جێگایەکی ناوازە بوو، هاوشێوەی قەبەزەی سەروخواری ڕووناکیی، بە دنیایەك دەچوو تەنها لە خەوندا پەی پێ ببرێت. لاپەڕەسەنان بەناو تەکچەژانی ڕەنگەکاندا دەڕۆیشتم و دەموچاوم پارچە قوماشێکی هەڵواسراو دایپۆشی، کە لامبرد، لە شوێنێکی چۆڵکی بازاڕەکە دوکانچکەیەك دەرکەوت، ڕەی چوونەژوورەوە و بەردەمیشی بە مێز گیرابوو، چەردەیەك کتێب لە سەریدا پاخرابوون، جگە لە چەند دانەیەك نەبێ، ئیتر زۆربەیان کتێبی جزوبەندکراوی ئایینی بوون، هەستم بە بوژانەوەیەك کرد، وەك بەڕی نەمامێکی گەبردوو بم و ئاودێر کرابم، "مرۆڤ و دەوروبەر"ـەکەی مەسعوود محەمەد دڵی گواستمەوە بۆ ناو چاوەکانم و سەرنجەکانم بوون بە نەچیری..تازە کەوتبووە بازاڕەوە، یەکەوەاست نرخەکەی وەکو کلچووك بە چاومدا هات..ئۆگەر ئەو بڕە پارەیە بدەم.. دوای تەفکرین بە خەمم وت، دەمزانی کڕی تەواوی گۆانەوەم پێنامێنێ..خاوەندوکان، کە ڕیشدارێکی پاکوخاوێنی شەروال مرادخانی پێشبوو، کتێبێکی جزوبەندی کراوەی لەبەردەم بوو، لەوکانی دەجووڵان، جاروبار چاوی هەڵدەبڕی و دەنگی قرتە قرتی تەسبیحەکەشی بە شێنەیی دەکەوتە بەرگوێ، بیرم کردەوە ساتوسەودای لەگەڵدا بکەم، شەرمەکەم خەریك بوو دژواری بکات، بڕیام بە کتێب!..نیگاکانی دەتگە تاشەبەردن و بە سەر دەموچاومدا بەردەبنەوە، هەستڕاسا ملی نەدا، هەنێك بە مەلوولی وەستام و دواجار وتم کڕی تەواوم پێنامێنێ تاکو بگەڕمەوە بە کەرکووك، کەچی.. ئیدی خەمبارانە بە خەم گوت کاشکە هەر تی شەرتەکم بکەیبایە.. بداخەوە..وەك بەڕی لە خوونکی جێنجاڵ بخەبەر هاتبم.."مرۆڤ و دەوروبەر" بە دەستمەوە نەبوو، نابەدڵانە دووركەوتمەوە و بە ئیشتیایەکی دی سووڕامەوە..هەشتایش وەنەوز دەستوێخەی خەر نەبووەوە، بەڵەڕێ لەژێر بەرو مزگەوتی گەورە کەوتم..کە لەوێوە دەرچووم، هەورازبوومەوە و وەختێ سواری هەژدەنفەریەکە بووم، هەناسەکانم هێندەی لەنگەری بڕادە قورسی کەشتیێك وابوون و دەیشم هێندەی شەولەبانکی چەقیوو..یش هەشتنەوەکەم بە یاد سپارد و تاقەشتکیش کە لە کەکەڕمدا مایەوە

و وێنەی مانیـــووەنت ئـــاوەدانی دەکـــردەوە "ئەحمەد محەمەد ئیسماعیل"بوو بە خەی و زەردەخەنەی ئەفسووناویی چاوەکانی ئەودیو چاویلکەکەی و ئاواتەکی بەگومان وەدی نەهاتوو..

لەندەن – کانوونی یەکەمی 2023

ئەدیب نادر

گفتوگۆ لەگەڵ شانەکار دلڤین موحسین.. هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئیلیاس

دلڤین موحسین: کاتێ بەشداری درامای (ئادیابین)م کرد،هەستەکی تایبەت و جوانی پێبەخشیم
دلڤین موحسین: زۆرێك لەهاوڕاتیان حەزیان لەوێنە مێژووی گەلەکەیان لە ڕێگەی دراماوە ببینین
دلڤین موحسین: دەزگای سەتەلایتی کوردستان لە بواری درامای هەنگاوی زۆر مەزنی ناوە
خاتوونی هونەرمەند (دلڤین موحسین محەمەد) یەکێکە لەو ئەکتەرانەی کە بەشداری چەندین کاری شانەیی و کورتە فلیم کردووە دەرچوی پەیمانگاو کالیژی هونەرجوانەکانی هەولێرە .وەکو ئەکتەر بەشداری لە (36) کاری شانەیی کردوە وەکو دەرهێنانیش کاری کردوە.. زیاتر لە (10) ساڵیشە لە بواری دەبلێر کار دەکات جگە لە کاری هونەری بەرێوبەری باخچەی منداڵانە ،لە وەش هەمیشە گرنگی بە هونەر ی شانە و موزیك و نیگار دەدات دواکای دلڤین موحسین بەشداری کردنی بوو لە درامای (ئادیابین) بوو کە بەرهەمی کوردستان تی ڤی بوو، لە مانگی ڕەمەزان نمایش کرا بە چەند پرسیارێك ئەم هەڤپەیڤینەمان لەگەیدا سازدا.

هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئیلیاس

- سەرەتا بزانین دلڤین موحسین چۆن ئاشنای هونەری شانە بوو؟

- من بەهەی ئەوەی کچی نووسەر و رێخنەگری شانۆ دراما موحسین محەمەدم لێ نەو کتێب و هونەرپەروەردە بووم ئەم کێش و هەوایە هونەری و ئەدەبییەحزو ئارەزووم لێگرت بەهرەکەم وای لێکردم رووبکەمە هونەری شانۆ بەڵێ ئەو کاتەی قوتابی بووم لە قوناغەکانی بنەڕەتی و ناوەندی بەشداری زۆر بەی چالاکییەکانی نەو قوتابخانە بکەم دوایش چوومە پەیمانگەی هونەرجوانەکانی هەولێر بەشی شانەم تەواو کرد لەوێش بەشداری چەندین شانۆگەریم کرد ..تاوەکو ئێستاش لە کاریە هونەری بەردەوامم..
- باوکت(موحسین محەمەد) ڕێخنەگرێکی دیاری شانۆیە، تاچەند کاریگەری لەسەر تە هەبووە بە ئەوەی رووبکیتە جیهانی هونەری شانۆ و دراما؟
- باوکم (موحسین محەمەد) هەمیشە هاندەروو هاورێ و پاڵپشتمە لەسەرەتا وە تاکو ئێستا خەی منی نارد پەیمانگای هونەرە جوانەکان بەشی شانۆ دیارە زوو ئەو هەستی بەبەهرەی من کردبوو، ئەمنیش هەمیشە هەوڵم داوە شایستەی ناووکەسایەتی بابم بم و باشیشی کرد منی نارد ئەوبەشە چونکە جیهانی هونەری شانۆ زۆر جیاوازە، لەوە زۆر شت فێر بووم توانیم لە ڕێگەی مامۆستایەکانم پەرە بە توانستی هونەری خۆم بدەم بەیە کاریگەری بابم لەسەر من زۆرە.
- تە سەرەتا بە شانۆ دەستت بەکاری هونەری کرد دوای بە دەبلێر ئەنجا دراما،زیاتر خێت لە کامەیان دەبینیتەوە؟
- من هەموو کات دەڵێم سەرەتاو کۆتایی هەر شانۆ ئەلف و بێی هونەرە چونکە من ئەو چێژەی لەشانۆ وەری دەگرم، لەهیچ کام لەهونەرکانی تر وەرناگرم بەڵام کاتێ بەشداری درامای (ئادیابین)م کرد،،هەستێکی تایبەت و جوانی پێبەخشیم بەتایبەت کەمن زۆر حەزم لەپێش کامەرا نەبوو وەك شانۆ بەڵام خەشبەختانە لەگەڵ ستافێکی زۆر باش کارێکی ئاوام دەست پێ کرد، لەبەر ئەوە شانازی دەکەم کە لەو درامایە بەشدارم بووم من هەمووئەوکارانەی کردوەە ،هەوڵمداوە باشترین شێوە پێشکێش بکەم و هەموو توانستەکانم بەکار بهێنم.
*کەواتە ئەگەر بکرێت، بە خوێنەرامان باس لە ڕەکت لە درامای (ئادیابین)دا بکەیت ؟

- ئەوەی ڕاستی بێت کەسایەتی (سوریا)م زۆر بەدە بوو چونکە زۆر جیاواز بوو لەو ڕۆلانەی کە پێشتر لە شانۆ و دەبلێر بەرجەستەکردوون،چونکە(سوریا) کەسایەتیەکی لەسەرە خۆ و

هەمن و کچی کەسایەتیەکی گەورە(ممتاز پاشا) یەکێ لەناو دراماکە قورسایەکی دروست کردبوو کەدەبوو پیشانی بدەین وەك دەزانن من لە زۆر بەی ئەو ڕووداوانەی من وەکو ئەکتەر بەرجەستەم کردوون، یان مەرگەسات یان بەزمەسات یاخود ئافرەتێکی پر جوڵەو قسەزان بووە بۆیە ئەویان(سوریا) بەمن زۆر جیاواز بوو بۆیە قسەی ئەوانەی دراماکەین بینیوە نواندنەکیان پێ باش بووە من هەوڵم دەدا زۆر بەسادەیی نواندنەکە ئەنجام بدەم کە جیاواز بێت لەو ڕووداوانەی پیشتیر بەرجەستە کردوون هەندەك لە دیالۆگەکان بەزمەسات و مەرگەسات بوون لەیە زۆر بەدەم بوو لە هەمان کات دا من یەکەمجار بوو لەبەردەك کامیرت بوەستم کامیرا لەیە زۆر گرنگ بوو لەبەرجەستە کردنی ئەو ڕۆلە.

*چەن دڕوانیتە دەزگای سەتەلایتی کوردستان لەووی گرنگی دان بە دراماى کوردی؟

-گومانی تێدانییە،کە دەزگای سەتەلایتی کوردستانە بواری دراما هەنگاوەکی زۆر مەزنی ناوە هەرلەسەرتای دامەزراندنیەوە گرنگی بە دراماى کوردی داوە هەموومان دراماى (مەمی ئالان)مان لەبیرە لە گەڵ چەندین دراماى تر هەموویان گوزراشت بوون لەسەنایەتی گەلی کوردستان ئەم دراماییش کە بەرهەمکی خەماڵی و مەژووی و کەمەایەتی بوون بە کادری کوردی پشکەش بە بینەران کرا دەنگدانەویکی باشی هەبوو بەجۆرێك بینەرکی زۆری هەبوو بە جۆرێك بینەر ڕۆژانە بەپەرۆشە چاوەڕوانی دراماکەیان دەکرد بگومان زۆرێك لەهاوڕیانە حەزیان لەویە مەژووی گەلەکەیان لە ڕگەی دراماوە ببینین هەرلەرگەی ئەم دراماییەوە چەند ئەکتەرێك لە شاشە دەرکەتنەوە کە دەمێك بوو کاری هونەریان نەبوو ئەوەش جگای دەست خۆشیە وە لە هەمان کاتدا چەند ئەکتەری نوێش ناسران و هەندێك ئەکتەریش فەرمی کار کردنیان گەرانکاریان بەسەرداهاتبوو دووبارە دەست خۆشی لە دەزگای سەتەلایتی کوردستان دەکەم هیودارم کەناەکانی تریش گرنگی زیاتر بە دراماى کوردی بدەن.

- جیاوازی نواندن لە شانۆ و دراما دا هەیە؟ ئەگەر هەیە جیاوازەکان چین؟

-جیاوازی زۆر ە من ئەوەستەی لەسەر شانۆ دەی دەم بەبینەر وێك نواندن لە دراما قورسە چونکە راستەو خۆی ڕووبەڕووی بینەر دەبیتەوە وەکو دراماو سینەما نییە دووبارە بکەیتەوە

کامەت پەباش بوو ئەو گرتە هەبژەریت بۆیە ئەو هەستەکە بەردەوام نابێت بەڵام شانۆ یەکەم چرکە ساتی خۆی داهێنانە کە نزیك بینەریت و هەستیان پێ دەکەیت هەموو رووداو دایلۆگەکانت رووبەروی بینەرانە بۆیە نواندن لەدراما لەم رووەوە کەمەك ئاسنتر ئاوێش بەهۆی دووبارەکردنەوەی گرتەکان .

- کێن ئەوانەی هاوکارو پاڵپشتی تە بوون، لە بواری هونەردا؟
- سەرەتا باوکم پاڵپشت و هاوکارم بوو لە ئێستاش هاوسەرەکەش مامۆستا ئومێد کە کۆی هونەرمەندی کەچکردوو مامۆستا تەحسین شعبانە زۆر هاندەرم هەمیشە شانازی بە کارەکانم دەکات ئەگەر ئەو هاوکارم نەبێت لە ئێستادا کارکردن زۆر زەحمەتە بە تایبەتی ئەگەر خەزان دار بیت من خاوەنی سێ منداڵم بۆیە لەردا سوپاسی دەکەم.

*پرۆژەی داهاتووی هونەریت هەیە؟

-لە ئێستادا هیچ پرۆژەیەکی هونەریم لە هەگبەدا نییە،هەرکاتێ کارێکی جوان هەبێت شانۆ بێت یان دراما خزمەت بەهونەری کوردی و کەسایەتی دلقین موحسین بکات ئامادەم بەشداری تیادا بکەم.

چەپڵەدان بە قسوور.. رەسوا بەختیار

لە کوردەواریدا کاتێک بیانویستووبایە هانی یەکێک بدەن، دەیانگوت: چەپڵەی لێدەن بە قسوور… با بڕی هەر بڕی، کاتێکیش رقیان لەکارەکانی دەبووە دەیانگوت: هەی لەتی لەتی چەندم گوت مەچووە جێتی. بەو شێوەیە کەس و تاکەکانیان بەرز و نزم دەکردەوە.
بەپێی بەڵگەنامە میژووییەکان زۆربەی گەلانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لەوەتەی هەن، هەر خەریکی چەپڵەلێدانن، تای وایلەهات گرووپی چەپڵە لێدان دامەزراوە، ئینجا هەر یەکەکیان لەژێر ناوێک، کاتێک ئیمپڕاتۆرییەتی عوسمانی (پیاوە نەخۆشەکە) بەرەو ڕووخان ڕێشت، گەلانی عێراق بەکورد و عەرەبەوە تف و نەفرەتیان لەعوسمانییەکان دەکرد، لەبەرامبەریشدا لەگەڵ هاتنی ئینگلیز گەلانی عێراق لەسەر شەستە و شەقام و کەناڵەکاندا چەپڵەیان بە ئینگلیز لێدەدا، (ئەمە بەپێی بەڵگەنامە و قیدیۆکان).
کاتێک مەلیک لەعێراق دانرا هەموو پیاو ماقووڵانی وڵات سەری ڕزیان بە پاشا و مەلیکی عێراق دانواند، ماوەیەکی زۆری خایاند، لەگەڵ ئەوەی بەپێی بەڵگەنامەکان بنەماڵەی پاشایەتی لەعێراق خانەوادەیەک بوون، هەردەم لەخەمی گەلانی عێراقدا بوون، تاوادەیەک لەخەمی عێراقدا بوون،ننن بەڵام لەوڵاوە ئاغا و دەربەرگەکان خەڵکیان هەراسان کردبوو، دواتر ڕژێمی پاشایەتی ڕووخا، دیسانەوە خەڵک دووبارە هاتەوە جادە و دەستی بەچەپڵەلێدان کرد، بەڵام ئەمجارەیان لەژێر ناوی دیکە و ڕەنگخراوتر بوو، بەڵام کارەساتەکانی گەلانی عێراق لەو ساتەوە دەستپێکرد، پارتە سیاسییەکانی عێراق لەو سەردەمدا ساویلکەیی خەڵکی قەستەوە، ئەمجارەیان بەدڕوشم و هێندێک قسەی بریقەدار خەڵکیان لەخشتە برد و بەرەو هەراسانکردنی خەڵک چوون، بەبێ ئەوەی بەرنامەیەکی ڕوونیان هەبێ بۆ خۆشگوزەرانی خەڵک و وڵات، تەنیا بە ناو دەرکردن بۆنەکانیان دەهێنایەوە، خەڵکیش هەر خەریکی چەپڵەلێدان بوون، بێ ئاگا لەوەی ئەو چەپڵەلێدانە دەبێتە هۆی لەخشتەبردنیان.
لەلایەکی دیکەوە گەلانی عێراق ڕووبەڕووی یەک دەکانەوە بەناوی قەومیەتەوە، کورد و عەرەبیان بەدژی یەک لەقەڵەمدا، بێ ئەمەش

عەشایەر عەرەبەکان بەهەسە و هەرا دەهاتن گوند و دەهاتەکانیان داگیر دەکرد، هەرهیچیان نەکردبووایە دەغڵ و دانی دەهاتەکانیان دەسووتاند، هەموو ئەمانە لەژێر پرسەی چەپەڵەداندا بووە دەبرد، بەشەک لەکوردیش لەرق و قینەی دژی براکەی هاوکاری عەرەبەکانیان دەکرد، چونکە بەناو شۆشکان لەسەردەمکدا دژ بە ئاغا و دەرەبەگکان وەستاوەتەوە، ئەوانیش لەپایتەخت هیچ بەچوون و هەوەستەکی وایان نەبوو، تەنیا ئەوەی لەنەو پەرلەمانە کارتەنی و بەنەکاندا چەپەیان لەدەدا و سەریان بە دەلەقاند.
لەگڵ هاتنی بەعس لەعەراق پرسەی چەپلەڵەدان وەک بەرنامەیەکی سەرەکی لەنەوەندی دەزگە راگەیاندن و رۆشنبیریەکان بەتەواوی دانرا، هەردەم سەرەک بەهەر شوێنەکدا دەیەیشت چی بگوتایە بەباش و خراپ هەر چەپڵەی بە لەدەدرا، خەڵکەکی زەر نانی ئەو چەپەڵەدانەی دەخوارد، کەسانەکی زەریش هەبوون لەترساندا چەپەیان لەدەدا، بەو شەویەکی بە چەند دەیەیەک لەمەژووی بەعس بەو شەویە توانی رەگی خەی لەنەو هەموو ماڵەکی عەراقدا بسەپێنە، ترس و چەپڵە وایکردبوو لەنەو ماڵی خەشتدا قسە بکەی، یاخود لەگڵ نزیکەکی خەتدا قسە بکەی و ناڵەزایەتی دەربەی، ماویەکی زەری خایاند زەر کەس بەهەی قسە نەکردنی، هەردەم لەناخ و مەشکیدا دەیهێنا و دەیبرد، بەو هەیەوە تووشی چەندین نەخۆشی بوو، هەبوو لەداخا مرد.
کاتەک بەعس رووخا بە جارەکی دیکە جەماوەری ستەمدیدەی چەپەڵەزان هاتنەوە جادە، ئەمجارەیان زەر بەتوندی چەپەیان لەدا، بەو پەیەی ئازاد بوون، خەڵکەکی زەریش لەپەشتردا بەهەی چەپڵەوە نانیان پەیدا دەکرد، ئەوانە ئاوارەی وەاتان بوون، ئەمجارەیان یادی چەپەڵەدانەکانی پەشتریان دەکردەوە.
لەکوردستانیش بەهەمان شەوەی عەراق بەزمی چەپەڵەدان بووە پرسەیەک بەساویلکەییەوە چەپڵە لەدەدرە، بەکەو بەهەی چەپەکانەوە وەات ئاوەدان بە، بەیە هەردەم چەپەی لەدەن بە قسوور... با بڵێی هەر بڵێی، هەر کاتەکیش رقتان بەوە بەن هەی لەتی لەتی چەندم گوت مەچووە جەتی.

رەسوە بەختیار

چیـــرۆک\ بەدوای ئەوی تـــردا دەگـــەم.. ئەدیب نادر

(ئەم جیهانە جیهانەکەی هەمیرەسە، جیهانەکەی ئەمە نییە) دەبلیوو. ئەچ. ئەدن

بەدوای ئەوی تردا دەگـــەم، دەموو دەزوولەی ناو پەنجەکانی ببینم، کەلارە کلکدرێژەکەی سنگی لە ئاسە بساوە..لووتی ئارابخام جەهشتووە – شتەك بانگم دەکات، دەموو دەرگایەك بکەموە، لەودیویدا خەم ببینم، ئەو خەمەی دەی بە مشتە پەکەنین لەوانلەو بوو، ئەوەی عەیامەکی دووەودرێژ نەمبینیووە، میلەکان هەمووی وەستاون، چیدی نیگەرانی میقاتکردنی کاژمێرنیم، شتەکم، شتەك بانگم دەکات – نامەوە بەدەنگیی بێت، مخەننەتیی خوێیە – خوەی ئەم سەردەمە لە شەق و ەوخسار بەبەریە..هەر دەبە بیەدزمەوە..لە وەرانەکەی ئەستادا- مخەننەتیی خوەی ئەم سەرزەمانە وشکەیە، لەشاوی بنیادەمکانیش بەرەو هاتوو ەایدماەت، لەناو سەرزەدکەی خەمدا- لەناو لەپەکانی خەمدا- نەشارەزا و کتوکوەرم، چاوەکانم تەرمینانەن، دەپەکان جەی دەهەن..دەموە ەابردوو ئاوەدان بکەموە و تارمایی کەسەکەی خەم، کە وەك دەزووی کەلارێك ئاسە بەدوایدا کەش دەکات هەنگاوەکانم دەپەرژەنتە تانوپەی گەەستانك زەحمەتە گەی جادووبازە لەبیرکراوەکەی ناو خەونی کیشوەرە سارد و سەکان بدەزموە

سەرزەمینی خەونکی بەردەوام هەدەکەنم

زەنگووە بەشومارکانی ژیان، شوانکارەی دووری یادوەرییم دەزرنگەننەوە، گوچکەکانم بە سەرکی دی باەدگرن سەری ناو دنیایەکی ەموزنە: نازانم جادووبازە قژدرێژەکەی منداییم، ئەوەی ئاسەی چاوەکانی زەرد زەرد گەواەی ترسیان دادبارانە، ئەوەی لە باخەیا تولەمار پەپکەی دەخوارد

لەم چەایە چی دەکات؟

ـ لەم کەلستانە چیدەکەیت؟

ـ بەچی دەگەەیت؟

بەچی لەم ئەبەدییەتە بەتانوپەیە بەخەبەرم دەنی؟

دوای زەمانەکـــی دەرەوەی زەمان – گەهەکانە بچکەلەکـــانیش بە تاهەتایە بە یادیان سپاردووم

ـ شار؟

کاتی خۆی دنیا بووم زۆدی هەموو میدیەکان، کاتی خۆی
دەیانزانی چۆن بمرن بەسەر زەمینی ژیانی ئێو
ئێستا، ئێستا ڕۆحیان سپاردووە، بەڵام دەزانن وەک"گیانە
مردووەکان"هەناسەبدەن
لەسەر زەمینی مەرگی ئێو- ئێوەی ڕۆحی هەیە دەنکیشەتە دەنکیشەت
تە مەسیح نیت، شاری منداڵییە کەنەکەشت لازارەس نییە!
بڵچی بڵخۆبەرم دەنی؟
ڕۆح ڕووت ڕووتە – کتێبە پە جنێکەکانی جارانت لە خاکوخۆڵ بتەکێنە،
بزانە چ وشەیەک دووبارە منداڵییەم پە دەداتەوە
ئێستا- ئێستا گەاوی کردووم
ڕۆخانەی خاسە سەرزیندووبکەرەوە
هەناسەی هەورم بدەرە – با بە دارعاسای بڕووسکە: چرەی بە پەزی
قەڵبڕووت بە درەختە ڕەنگکراوە ساختەکان ببەخشم و
پردە تاریکەکانیش سپیی سپیی هەڵبگەڕم
هەڵانەکانی نەونیگام چەقوهەڵن- با مەڵەکانی باوەگوەگوڵە دەرینەکە
بگەڕێنەوە بینایيم
خەزگەکانم دەڵەنگێن – گەچانەکەی خدری زیندەیان بە بەنە
دوای زەمانێکی دەرەوەی زەمەن – من ناتوانم وەنەکان لەک بدەمەوە،
ڕەنگ بە دیمەنەکان ببەخشم
کەماڵ بدەمەوە دەست پانەڵاماکەی جاران
چ وشەیەک ئێستا بە ئابردووەوە ئایەڵ دەکات؟
تە دەتەوە من هەروەکو"ئێچ. جی. وێڵز"- بە وشە ماشین بخوڵقێنم
گەمە بە زەمەن بکات و ئێو ئاقارانە بگەڕێت کە خەسڵەتی ڕووبار
دەگرنە بارتەقا
پەنا ببەرە بەر خەیاڵ
ـ بە گەڵانەوەیەک من بکە بە فاوستەس- ڕۆحی خەمت پەدەبەخشم..
دەمەوێ - ئێو پەردە خەڵەمێشیانە، ئێو دەرگا کەمدراوانە، ئێو
دیوارە بە پەنجەرانە، ئێو درەختە مردووانە نەبینم، ئێو
شەماندەفەرە هەوور و دەستەمۆیش، لە تەپەی مەلا عەبدوڵاوە وەک
پیرەمێردێکی بۆیقار، دیسان لە سبیلە درێژکەیەوە جنێکە
دووکەڵینەکەی عەلائەددین بتەدەرە و کەخەکەشی تاییەکی خۆش بە
ڕوخساری کیژاندا هەڵبواسە، ڕۆخانەکە، سەرەمکوتە جەربەزەکانی
بگرێتە قەڵاندشکان، ئەتەمبەڵی دووکەڵەمێشیش بە کەڵانەکاندا
تەپڕێ و منداڵییمان سەرلەنوێ سپیی هەڵگەڕێت، دەمەوێ – ڕووناکی
بدەمە دەست پەریەکانی هانز کریستیەن ئەندرسن و بیەسن، تاکو
کراسەکی زەیەن بە ئارابخا فەراهەم کەن..دەمەوێ – دەخیلە
دزراوەکەم بشکێنم – بە بازاڕی کەترفرۆشان بدەمە غار، تا

گۆسەبانی ماڵکانی سەر قەڵا ببن بە وەستگای ڕەنگاوڕەنگی نیشتنەوە، باخچەکەی"ئوم ڕەبیعەین"یش بدەموو بە منداڵییم – بیکات بە گڕپانی یارییە بندکراوەکانی ناو یادەوەریی هەتاکو لە سەبەرە ئاوریشمییەکانی دەستماڵکی گندەموویین بچنم و ئارەقی ئاکردنە بشومارکانمی تیادا کبکەموو، بچمەوە یانەکەی سەلاف حەمید چکچکە منداڵەکان بکاتەوە بە مریشك و زەمەن کەکەوت – بەڵام ئێستا بەرهەمنەهێنتەوە .. دەموو - کتێبخانەکەی ئاسۆ سەرلەنوێ بگەڕێتەوە سەر پشتی شەقامەکەی جمهووری و منیش ببم بە پەیمیسیسی کتێب – هەتا نووری شاعیرەتیی ڕەحم گەرم بکاتەوە، بە ئەوەی نەهێم دەڕپەکانی باران ئاوەڕۆ بهوودەکان فریوویان بدا و بە درەختی کورتەباڵای حەوشەکەمان ملوانکەی سەوزی چرپیان لە دروستکەم
لە سەربانەکدا بخەوم ئێستەرەکان شڕ بە چاوانم بفرێشن
کەللەم پڕپڕ بە لە خەونی بە ژمارە
یەخەی هاوینی هەڵایساو بە دەستی بفرفرێشی کورتیلانەی ناو بازاڕەکەی تەپپەوە بدی بکەم
گۆم لە مشتومەی ناو چایخانەکەی حەمان و دەمینە چەقاوسووەکان و هاروهاجیی زار و پووپی تاوەکان بەت
قژم سەرگۆیەکانم داپڕشێ، لاجانگی شەر بهەمەوە
هەنگاوی هاوەکانی کەڵانەکەمان قەرز کەم و لەگەڵ خەمدا بیانبەم بە ئەو کووچانەی محاجەرەی خانووەکانیان نیهاڵی تەلیسمئامێزی سەرەتاتکەی کیژەکان دایاندەپشن – تا لەوەڕبن لە شەقەی باڵی خونەکان
دەموو – لە سەر شەستەی زەردەپەڕدا جانتای کەچوبار هەڵگرم
تا کناچەی ئەوارەکان لەسەر بورکانی خەفەت و چاوەڕوانیی هەنەنیشن
ئەو پیاوە بچکۆلەیە ببینم کە گشت ڕۆژێك دەبووە تابلۆیەکی جیاواز
هەتاکو زارەکانی لە ڕەنگەکانیا گەورەبن
دەموو شاری منداڵییەکەم بدزموو و ئەو نێنەکەی لە بسنم – کە خودی خەمم تیا دەدی
ـ بە گەڵانوویەك من بکە بە فاوستەس
چەردە خونکی وەدی نەهاتوو شکدەبەم، بە شاعیرەکیان دەسپێرم، تا بیانکاتە نیشتیمان و بای شیعریش تاهەتایە لە کووچە و کەڵانەکانیدا هەبکات، بەڵام لەوە بئاگابە کە داهێنان فێنەمێنایە نێك مرۆڤ.. بئاگابە قەڵەمەکەی قەت بە تووتن سیخناخ نەکات، ئەگەرنا وشەکان دەبن بە دووکەڵ و سووتوویش میراتی چەکەم!
ـ بە ئەدیب نادر دەگەڕێم، ڕەحی ڕووت و قووتی خەمت پێدەبەخشم
ـ لەم کەلستانە چی دەکەیت؟
ـ پاش زەمانەکی دەعەجاو – هەرماو ئادەچەکنی

ئاوەی بەدوایدا دێگێتەی ئاو دنیایە نییە کە وەک دووکەڵی جگەرە لە ئاسمانێکی ونبوودا ڕەوییەوە
ئاوەی بەدوایدا دێگێتەی – لاو ئاوەنێیدا ونبوو کە بەربەرە تازەکان درزیان تێکرد
ئاوەی بەدوایدا دێگێتەی ئابردووە – چاوەڕێ مەکە – ئابردوو بانگت ناکات
هەورێکی کێن لە چاوکانتا حەشاردە
لێگەڕێ با فرمێسکەکانت ئاغرکێن – لێگەڕێ با ببیتە نەچیری دووری بەدنگیییەکان.

شوبات و ئازاری2017:هەولێر

ئەدیب نادر

سەردەشت عوسمان و حوکمانی خۆگرایی!.. تاهیرعیسا

چواردە ساڵ لەمەو بەرو لە کەش و هەوای بەهاراوی و دیمەنە دڵفێنەکانی کوردستان و بەن وبەرامەی پە لەگوڵ وگوڵزاری بەهارانەی پەدەشتەکانی هەولێردا، مەشکەکی پە بەهرەو دڵکی پە جۆش و خرۆش لە بووندا بە ئەبەد فەناکرا!

سەردەشت عوسمان، چ وەک لاوێک و چ وەک قوتابیێک کە تازە لەزانکۆی هەولێر لەکەتا قەناغی خوێندنی زانکۆدا سەرگەرم و سەرحاڵ بوو، و چاوی بەیبووە ئایێندەیێک کە هیوای بەوە بوو بتوانێت دەورو نەقشی لە نەخشاندنی تابلۆ گشتیەکەی کەمەڵگای کوردستاندا بەباری ژیانەکی باشتردا هەبێت، وە جێگای ئومێدی باوک و دایک و کەس و کارو هاوڕێ وئاشناکانی بوو، بەتایبەت دایک وباوکە زەحمەکێشەکەی کە بیست و سێ ساڵ و سات بەسات و ڕۆژ بەڕۆژ زەحمەت و ڕەنجیان لەپەروەردەو گەورەکردنیدا بە ئومێدی ئایێندەیێک کە شایستەی ڕێزگرتن بێت کەشابوو.

ئاکامەکەی لەگەڵ گۆڕی بیرو هزری ڕێزگرتن و مەعانات دەردو

ئازارێک، کەسێردەشت هەر زوو لەسایەی دەسەڵاتی کوردی خۆماڵیدا هەستی پێکردوو درکی بەو ڕاستیە کرد، کە ئەو ژیانەی ئەو لەو چوار چێوەو کۆمەڵگایەیدا تێیدا هاتۆتەبوون، لەگەڵ خەسڵەت و تایبەتمەندی بیرو خەیاڵ و خولیاو خەونی ئەودا تەواو ناکۆکەو، وە درکی بەو قەشت و کەڵەنە چینایەتیە کرد کەلەکۆمەڵگای کوردستاندا لەسایەی دەسەڵاتێکی کوردی خەڵکی پول پەرست و قازانج پەرستدا ڕۆژ بەڕۆژ لە فراوان بوونداینو نەیتوانی بەدەنگ بێت و مەعاناتکانی چ وەک گەنجێک و چ وەک تاکێک هەم لە کۆمەڵگاداو هەم لەچوار چێوەی خێزانێکی هەژاری دەرگیر بکۆمەڵێک گرفتی ئابووری، بەدوای چارەسەرو هەژاندنی دەسەڵاتەو وەک لاوێک بابەتێکی فەنتازیا ئاسای کردە هەوێنی هزرو بیرکانی بە ئەوەی پەیامی خێی بەدەسەڵات و کۆمەڵگاو هاوچینەکانی لەو ڕۆگایەو بەهەموان بگەیەنێت. بەڵام بەرلەهەموان، دەسەڵاتی خەڵکی بیرتەسکی مەحافزەکاری دواکەوتوو، نەیتوانی تەحەمولی بابەتێکی چەند دێی، (من ئاشقی کچێکی بارزان) یم، بکات!؟

کە لەچوار چێوەی بابەتەکەدا وێنایەکی پێ بەپێستی لە واقیعیەتی ژیانی خێی و خەزان و زەرینەی ئەو کۆمەڵگایەو وە لە هەڵامەی سەرەوشدا دەسەڵاتێک دەکرد، کە ئەم چیرۆکەی ئێستا من لەبارەیەو نیگەرانم و دەموێت لەبارەیەو بەردەوامی بەو پەیامە بدەم کە سەردەشتی ئازیزی بەو ڕۆژگارەگەیاندا. نیشانی هەموومانی دا کە نێک بە چواردە ساڵ لەموبەر، بڕیکو بڕیارەش و بە ئایینەو بە دیان ساڵی دیکەش، ماهیەت و ناسنامەو جوهەری ئەم دەسەڵاتە چەندە خەترناکەو چەندەمترسیدارە لەسەر چارنووسی یەک بەیەکی هەموو ئەوانەی کە لەم کۆمەڵگایەدا، کەم تازەر نازین لە سەرهەتاپای حوکمانی ئەم دەسەڵاتە.

چواردە ساڵە سەردەشت لەو کۆمەڵگایەدا بە ئەبەد لەباری فیزیکیەو بەدەنگ کراوە، بەڵام سەردەشت عوسمان چ وەک پەیام و هزرکانی چ وەک ئەو شەوازەی ئەو تێیدا چارنووسی بەمە گەیاند، بەردەوامی هەیەو ئەمە بەسەدان سەردەشت لەسەرهەمان پەیامی بوێرانە لەبەرامبەر دەسەڵاتی سەرەڵەی خەڵگەرای سەردەشت کوژدا ، جەسورانە لەسەر گەکۆکەیدا ساڵانێکی ڕەز لەدەگرن و بانگواز بگوێی دەسەڵاتدا دەدەن کەئەمە بەت یان سبەی دەبێت باجی ئەو تاوانە بدەن، ئەگەرچی هەوتی ەو لەلەژی دەسەڵاتیان لەسایەی دەسەڵاتی لەمڕۆژینەی دژە خەڵکیان دەستی پێکردووە، کە سیی و سێ ساڵە لەژێر ناوی حوکمانی دیموکراتیدا، سەردەشتکان و سەرانکان و

ستارشریفەکان و ویدادحوسێنەکان و کاوەگەرمیانیەکان مامۆستا جیهانەکان، لەپەناوی کۆمەکەی هەرچی زیاتری سەرمایەو پارێزگاری لەمانەوەی دەسکاتی سەرکۆماریان، تیرەر دەکەن .

تاهیر عیسا/ ٧.٥.٢٠٢٤

رێزا شوان: گیانبەخشینی دایکێک لە پەناوی منداڵکەی

چیرۆکێکی راستەقینەی گیانبەخشینی دایکێک لە کاتی بوومەلەرزەکەی ژاپۆن.

دوای ئەوەی کە بووەلەرزەکە خامۆش بووەوە، کاتێک پیاوانی فریاگوزار، گەیشتنە ماڵە وێرانبووەکان، رووبان لە خانووە وێرانبووەکەی ژنێکی گەنج کرد. لە میانەی شەقەکانەوە تارمایەکیان بینی. بەهام دەخی جەستەی تا رادەیەک سەیر بوو. ئۆژنەکانی دادابوون، وەک کەسێکی کەشبار، جەستەی بە پێشەوە نوشتابووەوە. دەستەکانی وادەردەکەوتن کە شتێکیان بە باوەشەوە گرتووبێت. خانووە داووخاوەکە پشت و سەری ژنەکەیان وێران کردبوو.
بە سەختییەکی زۆرەوە، سەرەکی تیمی فریاگوزار، دەستی خستە ناو بەشاییەکی تەسکی دیوارەکەوە، تا بگات بە جەستەی ژنەکە. هیوای ئەوەی دەخواست کە ئەو ژنە لە ژیاندابێت. بەهام جەستەی سارد و رەقبووی، پێیوت کە بە دڵنیاییەوە مردووە.
سەرەکی تیمەکە و ئەوانی تری تیمەکە، ئەم ماڵیان بەجێهێشت، بۆ ئەوەی خانووە رووخاوەکانی تر بگەڕێن. بە هەی هەندێک هەڵکارەوە، سەرەکی تیمەکە بە ناچاری گەڕایەوە بۆ خانووە تەبخبووەکەی ژنە گەنجە مردووەکە. جارێکی تریش ئۆژنەکانی دادان و قەڕەی لە رەگەی شەقە تەسکەکانەوە درێژکرد، بە پشکنینی رووبەڕە بچووکەکەی ژێر تارمایەکە. لە ناکاودا، بە جێش و خرۆشەوە هاواری کرد، منداڵێکی ساوا لەژێر تارمایەکە دایە.

هەموو تیمەکە پەکەوە کاریان کرد. بە وریاییەوە داروپەردوویان لەسەر و لە دەوری ژنە مردووەکە لابرد. منداڵەکی بچووکی تەمەن (٣) مانگان، کە لەژێر جەستەی دایکیدا بوو، بە بەتانییەکی گوڵگوڵییەوە پەچرابوو. دیاری ژنەکە گیانبەخشینەکی گەورەی داوە، بە رزگارکردنی کوڕەکەی. کاتێک کە خانووەکەی رووخاوە، ئەم دایکە وەک قەڵغان جەستەی خەی بەکارهێناوە، بە پاراستن و رزگارکردنی کوڕەکەی. کە سەرەکی تیمەکە کوڕە کەرپەکەی هەڵگرت، بە ئارامییەوە نووستبوو.
دکتۆرێک بە خەرایی بە پشکنینی کوڕە کەرپەکە هات. دوای ئەوەی کە بەتانییەکەی لەکردەوە، مەبایلەکی لەناو بەتانییەکەدا بینی. لەسەر شاشەکەیدا، نامەیەکی کورت هەبوو، دەقی نامەکە، نووسرابوو:"ئەگەر بتوانیت لە ژیاندا بمێنیتەوە، دەبێت ئەوت لەبیربێت کە خەشتم دەوێیت".
ئەم مەبایلە لە دەستەکەوە بە دەستەکی تر دەگوازرایەوە. هەموو ئەو کەسانەی کە نامەکەیان خوێندەوە:"ئەگەر بتوانیت لە ژیاندا بمێنیتەوە، دەبێت ئەوت لەبیربێت کە خەشتم دەوێیت" بەکوە گریان. ئەمەیە خەشویستیی دایک بە منداڵەکەی.

(*) ئەم چیرۆکە راستییە، لە زمانی ئینگلیزییەوە، وەرمگێڕاوە بە کوردی.

ژاپۆن لەنێوان دوو هێزی شکستی ژیۆپۆلەتیک و سەرکەوتنی تەکنەلەژیدا.. ئەحمەد هەولێری

ژاپۆن وەک تاکە کە لەکەمەرە دوورگە پێکهاتووە، دوای ئەوەی ئیرهیتە بووە ١٢٤هەمین ئیمپراتۆری ژاپۆن، کە لە ساڵی ١٩٢٦ تا ١٩٨٩ بە ماوەی ٦٣ ساڵ فەرمانڕەوایی ژاپۆنی کرد، لەو ماوەیەدا ژاپۆن بە قۆناغی جیاواز و هەوراز و نشێوی سیاسی و حکومەانیدا تێپەیووە و مەدڵی سیاسی جیاوازی ئەزموونکردووە.

دوای شکستی ژاپۆن لە جەنگی جیهانی دووەمدا و تەسلیم بوونی بە ئەمریکا و هاوپەیمانانی، بەرپرسانی ئەمریکا دەستووریان لە ژاپۆن هەمووار کردەوە و دەستوورێکی نوێیان داشت. زۆرێک لە دەسەڵاتکانی ئیمپراتۆریان سنووردار کرد. هەرهیتە ڕایگەیاند کە دەستبەرداری ئەو بانگەشەیە بووە کە وا لەکەدرانوە کە ئیمپراتۆرکانی ژاپۆن دەسەڵاتی خودایییان هەیە و پیرۆزن، ئەو ڕایگەیاند کە مافی سەروەری چیتر گەلاوتەوە بە گەلی ژاپۆن.

لە ژاپۆن ئیمپراتۆریەتکان تەنها دەسەڵاتی سیاسی وەاتیان بەدەستەوە نەبوو، بەڵکو وەک دەسەڵاتی خودا لەسەر زەوی جۆرێک لە پیرۆزیان هەبوو، کە ببووە سەرچاوەی دەسەڵاتکی تەتالیتاری تەخ. ئەوەش ڕەگەر بوو لە بەرەوپێشچوونی کەشی کەلتووری لە کۆمەڵگەی ژاپۆندا کە لە سایەی ئاینە جیاوازکانی بودی و حیکمەت و دانایی ئاین و کەلتوورە جیاوازکانییەوە، هەمیشە ئاسەکانی بەسەر پێشکەوتندا کراوەبووە.

دوای ئەوە ژاپۆن لەژێر باری ئەو دۆخە تازەیدا سەربەخۆیی ژیوپۆلەتیکی لەدەستدا و کەوتە ژێر کاریگەری خواستەکانی ئەمریکاوە و سیاسەتی وەزارەتی دەرەوەی وەاتەکەی لەسەر پارێزکاری داشتەوە. بەڵام لەپاڵ ئەم دۆخە تراژیدیکییە ساردەدا، ژاپۆن وزەی خێی لە ئاستی ناوخۆدا چڕ کردەوە و کەوتە هەوە بە بەرپاکردنی شۆشکی تەکنەلۆژی چڕ بە یارمەتی پێدراوە ئەمریکی و ئەوروپییەکان و ستانداردە ڕۆژئاواییەکان. لەو ڕووەوە ژاپۆن توانی سەرکەوتنکی مەزن تۆمار بکات و قەرەبووی ئەو لەدەستدان و شکستە ژیوپۆلەتیک و سیاسییە بکاتەوە، و هەنووکە ببەتە یەکک لە وەاتە تەکنەلۆژیە پێشکەوتووەکان و ئابووریەکەی بە ئەندازەیکی باش بباتە ئاستکی باڵاوە. ئەگەرچی ژاپۆن بووە کۆمەنیەی سیاسەت و خواستەکانی ئەمریکا بەتەام لە ڕووی تەکنەلۆژی و ئابووریەوە بەڵکی باش بەرەوپێش چووە کە دێشە بە داهاتوو بتوانێت لەگەیەوە لە ژێر ئەو هەژموونە سیاسیەی بیانیەکان بتەدەرەوە. لەرەوە دەتوانین بڵین کە ئەو مەدەرنیزاسیۆن و پێشکەوتنەی ژاپۆن مەدەرنیزاسیۆنکە بە لەدایکبوونی دەرەکی (exogenous) ە.

روسیا.. لە فیستیڤاڵکی نەوەوەتی چەندبەرهەمکی ئەدەبی و هونەری کوردی نمایش دەکرێن.. ئا- کامەران حاجی ئەلیاس

لە مۆسکۆی پایتەخی وڵاتی روسیا لە 9/5/2024 لە فیستیڤاڵکی نەوەوەتی کۆنسەرڤاتۆریای چایکۆڤسکی میواندارى لە بەنایەکی تایبەت دا دەکات ، بەبۆنەی سەرکەوتنی سەرکەوتنی گەلانی سۆڤیەت لە جەنگی دووەمی جیهانی بەسەر نازیيەکاندا .
لە فیستیڤاڵکەدا، گرنگی تایبەت مۆسیقای فۆلکلۆری کوردی و ئاو جەنگاوەر کوردانە دەدرێت کە لەپاڵ گەلانی دیکەی یەکێتیی سۆڤیەتی جاران ئازایانە و خۆنەویستانە لە پێناو وڵاتەکەیان خەباتیان کردلە فیستیڤاڵکەداچەندین چالاکیی لەسەر ئەدەبی کوردی ئەنجام دەدرێت وەکو بەاوکردنەوەی کتێب ، پێشکەش کردنی گۆرانی رەسەنی کوردی بەم شێوەی خوارەوە:
پێشکەشکردن و بەاوکردنەوەی پێتووکی "کتێبی یادەوەریيەکان، بەشداری کورد لە سەرکەوتنی هاوبەش بەسەر نازیيەکاندا ١٩٤١-١٩٤٥"، کە لەلایەن د. دانەر ئەبووبەکر سەرۆکی دامەزراوەی پێوەندیيە ڕۆشنبیری و گشتیيەکانی ڕووس و کورد، و نوێنەری کاربەدەکەری نوێنەرایەتی حکومەتی هەرێمی کوردستان لە ڕووسیای فیدراڵ ئامادە کراوە، لە نووسینی دا پشت بە ئەرشیفە کۆنەکان و بەڵگەنامە تازە دەرچووەکان و پەیامی خزم و کەس و کاری بەشداربووانی جەنگی دووەمی جیهانی بەستراوە.
هەرلە فیستیڤاڵکەداچەندین هونەراوە و شیعر بە زمانی ڕووسی و کوردی لەلایەن چەند شاعیرێکەوە پێشکەش بە ئامادەبووان دەکرێت وە چەند ،لەگەڵ پارچەمۆسیقایەکی ڕووسی لە لایەن یەکێك لە مۆسیقژەنەکانی کۆنسەرڤاتۆریای چایکۆڤسکی پێشکەش دەکرێت.
لە بارەی مۆسیقای کوردیش لەو فیستیڤاڵەدا چەند پارچە مۆسیقای فۆلکلۆری کوردی و مۆژووی لە لایەن چەند مۆسیقژەنێکی دیار کە لە کوردستانەوە تەشریف دەبەنە مۆسکۆ پێشکەش دەکرێت، کە مۆلدی و گۆرانیيەکان بە ئامێری مۆسیقای کولتووری کوردی (دەف، قانوون،

عود، شمشاڵ و زووڵنا) پێشکێش دەکرێن، بەشداربووان بە جۆرەکانی گۆرانی فۆلکلۆری وەك لاوك و بەستێ و حەیران ئاشنا دەبن، و دەخزێندرێنە ناو کەشوهەوای مۆسیقای ناوچە جیاوازەکانی کوردستان.
ئێندامانی گرووپی مۆسیقا پێکدێن لە هەرێك لە: زانا جەبەلی – عود، گۆرانی وتن ،میقان ئەمین – قانوون،فەرمانەند خەیلانی – زووڵنا،ژینا خولقی – دەف .
شایانی باسە فیستیڤاڵەکە بەسەرپەشتی دکتۆر سڤێتانە ڕاوەندی-فادای گەورە توێژەری پەیمانگای ئێژەناتناسی (زانستی ئەکادیمیای ڕووسیا) دەبێت، چەندین بەرهەمی تری گۆلانی جیهان لەم فیستیڤاڵەدا پێشکێش دەکرێن.

ئا- کامەران حاجی ئیلیاس

سرووی تەنهایی.. شیعری ستیڤان شەمزینی

من و تۆ
زۆر لە یەکتر دەچین
وەك یەك، پڕ ژار
لە باخە خەمۆشیەکەیدا دەمانژێ
وەك یەك
دڵپەیی بە گۆرانی دەمانچڕێت
وەك یەك
بەڵای ئاوێنەکاندا تێدەپەڕین
خەمان دەبینین
لە باوەشی سەفەردا
وەك یەك هەنگاو دەنێین
لە دۆزەخی ئاوارەییدا
یەکتر دەبینینەوە

من و تەنهایی

بە یەک سک لە دایکبووین
دوو برای جمکین شەوان پێکەوە
پێتە دەدەین
بەسەر ئێستێرە خەوتووەکاندا
هەر پێکەوە وشکان کەدەکەینەوە
رەمانێکی جەرگسووتاوی
پێ دەنووسینەوە
دەستی یەکتریشمان گرتبوو
کاتێک عەشقێک
سەری شیعری سپی کردین

سەرم بووە
بە گێستانێکی قەرەباغ
پێ پێە لە پێنووسی دەنجاو
پێ پێە لە خەندەی تەراو لە لەو
پێ پێە لە نیگای مەلەتکە
پێ پێە لە بارانی خەکوژ
پێ پێە لە ئومێد بە ئایندە
پێ پێیشە لە ئێستای خەم

شیعرەکانم
بەنی تەیان لێدە
دووریم
بەنی نزیکبوونەوەتی لێدە
ماچەکانم
بەنی لێوی تەیان لێدە
موچەکەکانم
بەنی لێشی تەیان لێدە
دەستەکانم
بەنی پرچی تەیان لێدە
نیگاکانم
بەنی چاوی تەیان لێدە
جانتاکەم
بەنی بیرەوەرییەکانی تەی لێدە

لە هەموو ئەمانە گرنگتر
خەیاڵکانی تۆن
بۆنی عەتری ئەوینی منیان لێدێ

عاشقەکان نامرن بەکو تەنهان
شاعیرە مردووەکان لەناو گۆڕدا نین
بەکو لەناو دیوانەکاندا دەژین
مەستەکان لەناو پووچیدا نین
لە ناو جیهانی راستەقینەدان
قەشەکان نوێنەری خودا نین
ئیبلیس بە شەواری خستوون
من لەناو ئەم دنیا پووچەدا بوونم نییە
لە دەی ژنەکدا نیشتەجێم

لەگەڵ ئەویشدا.. شیعری نەوزاد بەندی

هەر چۆن هەشتا نەمبینیوی ،
بەڵام بەردەوام
بە تەیەم پەوە دیارە ..
ئەمە دەر ،
بەکەسیەک ەووم تە ئەکا ،
ئەو هەموو خەکە ناتوانن ،
بەم پەبکەنەوە تاوە ..
سەفەر ئەکەم ،
هەموو جێگاکان بەتاڵن ،
لە ەووم نایە سەیری
شەفەرکە بکەم ،
تارمایی تۆ ، جار جار دێت و

لە لام دائەنیشە تاوە ..

ساتەکی ئارام ڕووم تەکا ،
هەست ئەکەم شوێنەکی چۆڵە ..
شوێنی تەیە ..
بە لای باخچەیەکا ئەڕۆم ،
لەم ئەبی بە دیوارێک و
چی گوڵە بە ڕەنگ و بەیە ..

کە ئەڕۆمە ناو جەگاوە ،
هەست ئەکەم هەنگاوە هەبوو ،
لە یادم چووە ، نەناوە ..
وەک دیوارە ،
خەو و چاوم لەک دائەبڕی ..
بەو شەوە دەمە بەردەرگا
ئەڕۆم بەکو
بەو کەسانەدا تێپەڕی ..

کراسەکەم ئوتوو ئەکەم ،
ئەڕۆم بۆ کێ ؟
ماکینەی ڕیش تاشین ئەڵێ :
بۆ بۆ بە سوود ئەمخەیتە کار ؟
شوشەی عەترەکە پێم ئەڵێ :
بۆ بۆ ناحەق خۆنم بژێ ..؟!

لە سەرەتای شیعرەکا ،
پەکم ئەکەوێ ..
سەد بیانوو ئەدەزمەوێ ،
تا نەیننووسم ..
پەنجەرەکەم چرکەیەکی لە هەئەستێ و
زوو هەئەستم ..
ئەڕۆم ڕەنگە
ئەو بە دەنگە گەلاسەکی
تێ گرتبێ ..

هەندێ جاریش بەزار ئەبم ،
ئەڕۆم لەو شارە بچووکە
چەن تاکو ئەستا نەمدیوە ؟

شانۆکارێکی کورد رێچکەیەکی نوێی شانۆ بناوی (شانۆی سناپ) رادەگەیەنێت.. کامەران حاجی ئیلیاس

لەدایك بوونی هەر شێواز و قوتابخانەیەکی شانۆیی سەرەتا بچەندین ئەزموون و پرسیار و تێبینی لەرەو لاوە تێپەر دەبێت، دوای چەندین ئەزموون دەبێت بە قوتابخانەیەکی تایبەت کە بنەماو رەسای تایبەت بە خۆی دەبێت وەکو فۆرمێکی تایبەت سەیر دەکرێت، بۆیە لەدایك بوونی هەر شێوازێکی شانۆیی یان قوتابخانەیەکی شانۆیی کارێکی ئاسان نییە،لە سەرەتای دورست بوونیدا بگرە زۆر جار روبەرووی رەخنەی بەهێز دەبێتەوە بەجۆرێك،هەندێك جاریش لایەن پسپۆرانی شانۆ سەرەتاپای ئەو فۆرمەی بانگەشەی بۆ کراوە ڕەت دەکرێتەوە.. لەبەر ئەوە هەرشانۆکارێك لەهەر ئاست و تەمەنێك دا یان لەهەر نەتەوەیەك بێت ئەگەر لەسەرەتای راگەیاندنی بۆچوونێکی نوێی لەسەر قوتابخانەیەکی نوێی شانۆ روبەرووی ڕەخنە یان ڕەتکردنەوە بێت پەمان وایە کارێکی ئاسایی...

ئەمەی کورد یاخود شانۆکارانی کورد هیچمان کەمتر نییە لە ئاستی شانۆکارانی جیهان چەندین شانۆکاری بەتوانمان لە بواری نواندن، دەرهێنان ،سینۆگرافیا، دیکۆر، موزیکی وێنەیی... لە گۆڕەپانی شانۆدا بوونیان هەیە بەڵام نەمان توانییوە زیاتر کاری بەبکەین خە ئەگەر ئاوەڵك لە مەژووی شانۆیی کوردی بدەینەوە بەمان ڕوونبکەنەوە،هەر لەسەانی حەفتاکانی سەدەی رابردوو تاوەکو ئێستا شانۆکارانی کورد لەزۆر بۆی فیستیڤاڵەکان کە لەسەر ئاستی عێراق سازکراون پشکی شێریان بەرکەوتووە لەوەرگرتنی خەڵاتەکان و هەردەم لەباشترینەکان بووینە ،جا چ لەبواری دەرهێنان بێت یاخوود لە بواری نواندن بێت یاخود لەبواری سینۆگرافیا بێت... بەگومان لەم دوایانەش لەسەر ئاستی شانۆی عەرەبی شانۆکارانی کورد زۆرێك لە خەڵاتەکانیان بەدەست

هنـــاوە.. بـۆیە ئـەگـەرشانـۆکـــاری کـــورد لـەدەزینـەوەو داهـێنـــانی رەچەڵەکی نوێی شانۆبخاتـــەوو وەکو هـەنگاوێکی سـەرەتایی نابـەت لامان نـامە بـێت! هـەر بـەنمـوونـە شـانۆی ئاهـەنـگ سـازیـەکـەی مامـۆسـتای هونـەرمـەند(ئـەحمـەد سالار) کـە لـە سـاڵانی هـەشتاکانی سـەدەی رابردوو بـە تـیـەری وپراکتیکی خستـە ڕوو دەتوانـیـین ئـەم شـۆوازە ئاهـەنگ سازیـە شـۆوازێکی نوێ بوو لـەنـو شـۆوازەکانی شانـەدا.. بـەڵام ئـەمـە نـەمان توانی وەك پـێویست کاری لـەسـەر بکـەین ،زۆرێك لـە ئـەمـەمانان پـەمان وایـە شانـۆی ئاهـەنگ سازی تایبـەتـە بـە دەرهـێنـەری مـەغربی(عـەبدولکـەریم بـەرشیـت)، بـەڵـام هـەر بـە زانیـاری لـەو کـاتـەی هونـەرمـەنـدی گـەورەی مـەغربی ئامادەی پـێنجـەمین فیستیڤاڵی هـەولـێر بـە شانـۆ کـەڵـە10تاوەکو 14-12-2018 لـەشـاری هـەولـێر بـەرێـوە چـوو لـەدوانـێکی تـایبـەت دا هونـەرمـەند عـەبـدولکریم بـەرشیت دەڵـێت" شـۆوازە ئاهـەنگ سازیـەکـەی مامـۆسـتا ئـەحمـەد سـالار لـە شـۆوازەکـەی مـن زۆر جیـاوازە". کـەواتـە توانستی شانـۆکارێکی کورد لـەداهـێنان و شـۆوازی نوێی شانـۆ ،هیچ کـەمتر نیـیـە لـە شانـۆکارانی جیهان.

بـابـەمـەسـەر ناوەڕۆکی مانشـتـەکـەم شانـۆکاری کورد (گـەران سـەرگـەووییی)لـە 15-1-2024 لـە شاری هـەولـێر بـەدیارکراوی لـە هـۆڵی بـەرێـوەبـەرایـەتی هونـەری شانـۆ بـەئامادەبوونی بـەشـێك لـە مامـۆستایان و قوتابیـانی کـەلـیـژی هونـەرجوانـەکـان لـەگـەڵ ئامـادەبوونی چـەنـد شانـۆکارێکی کوردستان لـە سمینارێکی دا بانگـەوازی بـەرەچەڵەکـی نوێی شانـۆ کرد بـە ناوی (ڕەچەڵەی شانـۆی سناپ) لـە سیمنارەکـەدا شانـۆکار گـەران بـەکـەر حـەمـە ئـەمیـن (گـەران سـەرگـەووییی) مانیفـێستی یـاخود بـەنـەماکانی (ڕەچەڵەی شانـۆی سناپ)ی بـەشـێوەی تیـەری و پراکتیکی بـە ئامادەبووانی خستـەوو لـەرووی تیـەریـیـەوە 10 خاڵی وەکو بـەنـەماکانی (ڕەچەڵەی شانـۆی سناپ) خستـە ڕوو کـە بریتی بوون لـە:

1- پـێویستـە ماوەی نمایش لـە شانـۆی سناپ لـە لـە 4خوولـەك 59 چرکـە تـێپـەڕنـەکات.

2- پـێویستـە نمایش ڕوون ئاسان و بـە گـرێ گـەڵ و سادەبـێت .

3- پـێویسـتـە ئـەو بزانـیـن کـە هـەرچـەنـدە بینـەری ئاسـایی نمـایشـکـە دەبینن، بـەڵام نابـە لـە ئاستی هونـەری نمایشـکـە دابـەزێت.

4-دەرهـێنـەر نابـە لـەهیچ لـایـەکـەی،نمایش چاوپـێشی بکات و بـەساکاری نمایشـکـەی بکات.

5- دەرهـێنـەر ئازادە لـەبـەکار هـێنانی هـەر ڕێوت ورەباز ورەچەڵەك بـەدروست کردنی نمایشـکـەی.

6-لـە شانـۆی سناپ دا کـەمتر پـێوستیمان بـە نووسـەرە ،بـەڵکـە دراما تـەرگ یـان دەرهـێنـەر یـان ردەرهـێنـەرو تیمـەکـەی بـایـەکـەوە بـڕیـنـەکـەی دەدەزنـەوەو قتماغـەی هـەڵدەدـەنـەوە.

7- بیرکە لەیەك تەکست یان نووسەر وەردەگیرێت ،ئەو بیرکەی یان ئەوچەمکەی دەقەکەی لەسەر بنیاد کراوە وەهنووکەیی بێت بتوانین لە کاتی نمایشدا تەوزیفی بکەین،ئەمش کاری دراما تەرگە بەمان پوخت و چەبکاتەوە.
8- ئەگەر وەرگێر پەرچەکرداری هەبوو، پەویستە دەرهێنەر و ئەکتەر ئامادەبن بۆ ئەوەی دیالۆگی لەگەڵدا بکەن .
9- بەپێی گونجاوی بەرهەمەکە دەرهێنەرئازادە لەهەڵبژادنی شوێنی نمایش بەمەرجەك لەکەیشن گونجاو بێت و لەخزمەتی نمایشکەدا بێت.
10- پەویستە پێش نمایش کۆشکی لەبار بۆ وەرگێر وئامادەبووان بەخسێندرێت کە بتەواوی ئامادەی بینینی نمایش بن .
دوایی خوێندنەوەی مانیفێستەکە نمایشەك وەك پراکتیکی (رێچکەی شانۆی سناپ) پێشکەش بۆ ئامادەبووان لە پاشان دەرگای گفتوگۆ کرایەوە دیالۆگ لە لانەوان ئامادەبووان و دەرهێنەر (گەران سەرگەووی) دەستی پێکرد .
ئەگەر سەیری ناونیشانی ئەو ڕێچکە شانۆیە بکەین،(شانۆی سناپ) کە شانۆکار (گەران سەرگەووی)،بانگەشەی بەدەکات راستەو خۆ بیرمان بۆ تەڵەی کەمەڵایەتی (سناپ چات) دەچێت بەڵام ئایا خاوەنی بیرکەکەی شانۆی سناپ مەبەستی هەمان ئەو تەکنیکەماتییە ،لەمیانی وتەکانی گەران دا بەمان دەردەکەوێت کە شانۆی سناپ هیچ پەیوەندی بە تەڵەی کەمەڵایەتی سناپ چاتەوە نییەوە . وشەی سناپ وشەیەکی ئینگلیزییە بەکارە دەوترێت کە بەخێرایی لە ماوەیەکی زۆر کورت وخۆرائامانجەکەی بپێکێت، شانۆی سناپ ئامانجی ئەوەیە نمایشەك پێشکەش بکات کە لەکەمترین کات بە تێچوویەکی کەم لە کات و وزە پێشکەش بکرێت.. بەهەی ئەوەی مرۆڤ لەوسەردەمەی ئێستادا ئەوەندە سەرقاڵە ناتوانێت بپۆژەتە سەرهەموو کایەکانی ژیان بە واتایەکی تر کات کە (24) کاتژمێرە وای لێهاتووە ئەو کاتە (24) کاتژمێریە بەشی نەکات بەجۆرێك ئەو کەسەی هیچ کاریشی نییە بەهەی جیهانی عەولەمەو خێرایی گۆرانکاریەکان و زۆری تەکنەماتیان ئەو هەموکاتەی بەش نەکات .
ئەگەر سەیری نمایشکی ئاسایی شانۆیی بکەین هەر شانۆگەرییەك پێش نمایش کردنی پەویستی بەلایەنی کەم (3-6) مانگ بە پرۆڤە بکەیت بۆئەوەی نمایشکە ئامادەبێت و چەمکەکەی بگاتە بینەران ..لەلای یەکی تر ئەگەر شانۆگەرییەکە ماوەی نمایشکەی دوو کاتژمێر بێت دەبێ بینەریش ئامادە بێت بۆ ئەوەی لە کاتەکەی خۆی سێ کاتژمێر بۆ نمایشکە تەرخان بکات بەڵام لە شانۆی سناپ هەموو ئەو کاتانە کورت دەکاتەوە بەشێوەیەکی پوخت نمایشکە پێشکەش دەکات بەماوەیەکی کورت ئامانجەکەی دەگەیەنێت.لە شانۆی سناپ دا زیاتر کار لەسەر بیرکە

دەکرێت نووك دڤ ئەمش كاری دراماتۆرگ لە هەمووی گرنگتر هەروەكو لە مانۆستەكەدا هاتووە زیاتر كار لەسەر بابەتە هنوویەكانی نو كەنگا دەكات.
لەمیانی سیمنارەكەدا گفتوگۆیەكی گەرم لەنێوان ئامادەبووانی لەكەوتوو، زۆر بەی پرسیارەكانیش رووبەڕووبەری خاوەن بیرۆكەی شانۆی سناپ (گۆران سەرگەووی)،كرانەوە بەنموونە كاتی نمایش بۆچی ماوەی نمایش لە 4خوولەك 59 چركە تێپەڕنەكات ؟ باشە ئۆگەر بمانەوێت دۆقێكی شكسپیر وەكو (هاملێت) ،یان دۆقێكی ئیبسن وەكو (دوژمنی گەل)پێشكەش بكەین چۆن دەكرێت لە شانۆی سناپ دا نمایش بكرێت ؟ ئۆگەر مەبەست لە كەمكردنەوەی كات بێت بە بینەر بووەی كاتی نییە بێت سیری نماشێكی دوو كاتژمێری بكات تۆ لە ماوەی لە 4خوولەك 59 چركە نمایشێكی پێشكەش دەكەیت ،بەڵام ئایا هاتنی بینەر بۆ ئۆو جۆرە نمایشە كاتی ناوێت جا بۆپیادە بێت یان بە ئۆتۆمبیل ،ئایا ناكرێت هەر لەرگەی تۆی كەمڵایەتی شانۆی سناپ ئۆو فۆرمە شانۆییە پێشكەش بكرێت؟باشە ئۆگەر ماوەی نمایش كە لە شانۆی سناپ لە 4خوولەك 59 چركە تێپەڕنەكات ئۆگەر ماوەكەی زیاد بكرێت جیاوازی لە گەڵ فۆرمەشانۆییەكانی چی دەبێت ؟ ئەمانۆو چەندین پرسیاری تر لە سمینارەكەدا گفتوگۆی لەسەركرا .
سەرەتایی دورست بوونی هەر فۆرمێكی شانۆیی یاخود قوتابخانەیەكی شانۆیی بە كامڵی لەدایك نابێت بەڵكو كاتێكی زۆری دەوێت كە لەوانەیە چەندین ساڵ بخایەنێت تا دەبێتە فۆرمێكی تەواو بگومان لەو ماوەدا چەندین گۆڕانكاری ڕاوسەرنج دەخرێنە ڕوو .. لەڕەدا من دەست خۆشی لە شانۆكار (گۆران سەرگەووی)، دەكەم كە ئۆو بوێرەی هەیە، بانگەوازی بە ڕۆچكەیەكی نوێی شانۆ بكات بۆشوێی تیۆری و پراكتیكی ئۆو ڕۆچكە شانۆییە ڕابگەیەنێت ..لە ئێستادا مانفێستۆكەی یاخود بناماكانی ڕۆچكەی شانۆی سناپ جگەلەوەی بزمانی كوردی بۆاوكراوەتوو، لە هەمان كاتدا كاری وەرگەڕانی بە سەر زمانی عەربی و ئینگلیزی بە كراوەیی..نیاز وایە كاری زیاتر لەسەر بكرێت گفتوگۆی زۆری لەسەر بكرێت ئەم بابەتە گەنگەشێی زۆری دەوێت هیودارم لەداهاتوو ئەم فۆرمە شانۆییە ببێتە سۆكەیەكی كراوە بە سەرجەم شانۆكاران لە هەر شوێنێك دا بن..
لەكۆتاییدا پێم باشە بە مژوو ئۆو بەڕێزانانەی لە نمایشۆكە(من هەم) بەشداربوون، لەڕەدا ئاماژە بناوەكانیان بدەین.
ئامادەكردن و دەرهێنانی / گۆران سەرگەووی
نواندنی/ تاڤگە حسێن كەریم، شەهرام نامیق، ئاز كەمال، ئومێد ئەزا، شێنیار محمەد، شادی عوسمان.
جل وبەرگ/ بەشداران

جێبەجێکردنی / شوان حمە سعید
تەکنیك:محمەد تارق، شفان خزار
پێستار و دەلیل/ تاڤگە حسێن کەریم
سەرپەرشتی گشتی/ پ.ی. ژیلوان تاهیر
سەرپەرشتی بەرهەم/ م.ی دانا محمەد
نمایشی (من هەم) لەهۆڵی بەرێوەبەراتی هونەری شانۆی هەولێر- لە 15/1/2024 کاتژمێر 11ی بەیانی نمایش کرا.

کێترکانی مالیك مەحمود بۆچی یاخی بون؟.. نوسینی: سەلاح جەلال

کێتر باندێکە پێوندی رۆحی بەمرۆڤەوە هەیە و بووە بەبەشك لەعاتیفە، لەسەرتای باری شارستانیەوە لەو کاتی مرۆف بەرۆحی کێتر ئاشنابووە بەهۆی سیفاتەکانی خێرەوە بەرەمزی ئاشتی و زمانی لێکگەیشتن و ئارامی و ئاسایش و خۆشویستی ناسراوە، جگە لەوەی رەنگی سپییە، یان خاوەمشییە، جەستە و رەحیشی بخونینەوە باندێکی بە زیان و ئارامە و ئازاری بە مرۆف و گیان لەبەران نیە، رۆح سوك وخاوەن و هەمنە و دەنگی بەزارکەر و ترسناکی نیە و مەترسی لێئەندامانی جەستەیەوە دەرناکەوێت، زمانی لەك تێگەیشتنی لەنێوان مرۆف و باندەدا هەیە و بەو رۆح سوکیەیەوە لەمەژودا

بڕەمزی ئاشتی و گونجاندن و تەبایی و پێکەوە ژیان و یەکسانی و خۆشویستی و تەسەوف و مەرگ و بەردەوامی و دیموکراتی ژیانیش پێناسە دەکرێت، وەنەی ژیانێك مرۆڤ هۆشیاری مەرگ ببێت و بزانێت مەرگ ئاوەنەی ژیانە و زیان بەخش نەبێت و زمانێکی ڕەحی لەخۆیدا دروست بکات.
کەتر هەگری زەر هەماو ڕەمز و دەلالەتی تر و خوێندنەوەی جیاوازە. بەپێی نەریت و باری دەرونی گەلان و زەمین جیاوازیان هەیە، لەکەسێکەوە بە کەسێکی تر و لەکەمەگەیەکەوە بە یەکێکی تر، ڕەمز و هێما و نیشانەکانی پابەندی ویست و حەز و سەماکانی ڕەحەن، لەشتێکەوە بە شتێکی تر دەگۆڕن.
ئەو جیاوازیانە لەشارستانیەتەکانەوە دەردەکەوێت، لەهەمو جەگەیەکی جیهاندا هەیە. لەگەڵ گۆڕینی هەمو ڕەمز و دەلالەتێکدا پارێزگاری لەکراوە، هەمیش یاری ڕەحیان لەگەڵ مرۆڤدا هەبووە و خەیان خستەتە ویژدانی مرۆقایەتیەوە.
شاری سلەمانی یەکێکە لەو پەگە شارستانیانەی کوردستان لەسەرەتای دامەزراندنیەوە پەلە کەتری ئەفسوناوی چەتری عاتیفەیان بە کەشاوە، کەش و هەوا و باری جوگرافیای شارەکەیش هەگری ڕەمز و دەلالەتی ئەستاتیکی جەراو جەرە و وەنەی کەتری ئاشتی بە جوانی ناوچەکە دەردەکەوێت، بەپێی کەش و هەوای سازگار و هەکەوتەی ئیستاتیکی ئەم شارە پەدەچێت بەر لەدامەزراندنی شارستانیەت تیایدا شاری باڵندە و پەلەوەر و گیانداران بوبێت، پەگەی شارستانی و ژیان و ئاوەدانی لەبونی باڵندە و ژیانیانەوە دەردەکەوێت. فەزایەکی ئەفسانەیی سروشتی جوگرافیاکەی پێشیوە بەپەلەی باڵندە و کەتر و تەی ئەفسانەییەوە نیشتمانی زمانی تەکەوە بە جیهان خەی نمایش کردووە.
ئەم دیمەنە سروشتییەی خەی نمایش کردووە بە بینەران، ئەویش سەرنجی ئیبراهیم پاشای بابانی ڕاکێشاوە بەهەی پەرسەندنی ئەمارەتەکەیەوە بە فراوان بونی دەسەڵات بەهەی ڕاو و شکارەوە فەزای سلەمانی لەلا خۆشویست بووە، لەدوا گەشتی ڕاوکردنیدا سولەیمان پاشای کوەی لەپاشکەی ئەسپەکەیەوە دابەزیوە لەکانیاوێك ئاو بخواتەوە، ئەو سروشەی بە هاتووە بە دامەزراندنی شار ئەم جوگرافیایەی دەست نیشان کردووە، هەتا ییکاتە شار و بەناوی سولەیمانی کۆیشییەوە ناوی ناوە سولەیمانی.
سروشی دامەزراندنی ئەم شارە هەروا لەخۆوە نەهاتووە. زەمانی ڕابردووە کەش و هەواو ژیان لەەی باڵندە و گیاندارانەوە تاقی کراوەتەوە. باڵندە مەعریفەیان لەسەر ئاوەدانی و ئاو و هەوا و جوگرافیا هەیە، بومەلەرزە و زەر ڕوداوی ترسناك بەر لەمرۆڤ

گیاندار هەستی پەدەکات. جگەی نیشتەجێ بونیان بەباڵندە تاقی کردەتەوە.
کەترەکانی شار بەر لەدامەزراندنی شار زیندەوەرەکی کیوی بون و لەفزای ئەفسوناوی جوگرافیای شارەکەدا لەسەر لق و پۆپی درەختە بەرزەکان ژیاون و دوای دامەزراندنی شاریش شاری خۆیان لەناو ئاوەدانی شارەدا دامەزراندووە، پگەی گرنگیشیان منارەی مزگەوتی گەورە بووە، لەسەرەتاوە ڕەمز و بەها و دەلالەتەکانی شاریان هەگرتووە، لەجگە یەکدا چەقی سەرەتای شارو چەقی ناوڕاستی ئستایەتی.
بەدرێژایی دەیان ساڵ ئەم کەترانە لەفزای ئاسمانی مزگەوتەکەوە یاری ڕەحیان دەست پەکردووە، لەمنارەیەکی بەندەوە دالەَك بون هەگری چەندین چەمکی جۆراوجۆر و خوەندنەوەی تر بوون، منارەکەیش جگەیەکی گرنگی لەستراتیژیەتی جوگرافیا و فزای شارەکەدا هەبووە، بەر لەدروستبونی باڵاخانە بەرزەکان لەهەمو لایەکی شارەوە دەبینرا و خەکی ڕەمز و دەلالەتی ڕەحی و سروشتی و کەمایەتی و ئاینییەکانیان لە خوەندەتەوە، شاری کەترەکانیش نمونەی شارستانیەتەکی ئەفسانەیی بون و بونەتە زمانی وەنەیی حاەتە ڕەحیەکان، ڕژ بەرژ لەگە ئازی و زیاد بونی روداوەکاندا پەریان سەندووە و ڕەمزەکانیان لەگە گان و روداو و ئاوگە و بەرەو پش چونی زەماندا گەدراون، سەرەتای ئەم شاری باەندیە سیفاتەکانی لەوەو دەن کەتر ڕەمز و دەلالەتی ئاشتیە، ئەم ڕەمزەش هەمیشە دەیان باتە سەر جگەی بەند، ئەو جگایانەی ئاشتی تیایدا بەرجەستە دەبەت و لەدەستی مرۆف و دەندە و مار و مەرو بەدور دەبن، دەچنە جگەی بەرز، بەتایبەتی منارەی مزگەوتەکان لەفزایا تەکە بەسەز و عاتیفەی مرۆف دەبن.
لەم شارەیشدا لەپگەی ئاینی مزگەوتی گەورەدا پاشماوەی کەنی بابانیەکان، کەترەکان زمانی وەنەیی و جستەیان پەڕەی سەندووە و ڕۆح و ڕەمزی خۆیان تەکە بەڕەمز و ڕەحی شارەکە کردووە، جگەی بورج و مانگەکی دەستکردیان لەسەر ئاسمانی شارەکە گرتەتەوە و بون بەبەشەك لەزامە سەختەکانی کورد و لەحەوشەی مزگەوتەکەدا چینەیان دەکرد و مەسیقای خوەنی زەمانیان دەژەند و وەنەی جستەیان لەفزادا ڕەنگی ژان و زامەکانی نەتەوەیەکیان دەدایەوە.
سەمای ڕەحی ئەم کەترانە بەخەکی شار نامە نەبون، هەمو شارەك بەکەمەك تایبەتمەندی ڕەمزی گرنگ دەناسرێتەوە، گرنگی باری شارستانی یەکەکە لەو کارە جۆراوجۆرانەی باپیران بەرهەمی دەهەنن، زەر جار شتەك لەزەمانەکدا بونی هەیە، لەلای نەوەکانی تر دەبنە جگەی بایەخ، ناسینەوەی هەر شارەك بەیەکەکی تر جیاوازە، جیاوازی

لەسیفاتی تایبەتەوە هەیە، لەگرد و تەپۆکە و قەڵا و شورا و شاخ و باڵەخانەی بەرز و سەرنجڕاکێش و پرد و روبار و بەنداو، هتد. بەڵێ کەمەگایەك بە یەکێکی تر جیاوازیان هەیە، ئەم شارێیش یەکێك لەجگە و پێگە دیارکانی مزگەوتی گەورەیە و منارەکەی رەمزی نەهێنی و واقیعی ئاشکرای هەبووە، وەکو دالێك چەندەها مەدلولی لەخۆگرتووە، لەناخی تاك بەتاکی کەمەدا پێگەیەکی ئاینی گەورە بووە و جێگەی (حاجی کاك ئەحمەدی شێخ) وەلی و پیاو چاك و کەسایەتی ئاینی زەمان و شوێ و رێژی لەسەر بەرماڵ بەسەر بردووە، میللەتی کورد بەڵێی بینینی کەرامەتی ئەولیایی بەوایان بەپلەی ئایینی هەبووە، دوای ئەوەش بو بەپێگەیەکی رەحی نەتەوەیی و تاج و مزاری شێخ مەحمودی حەفید، سەرکردایەتی راپەڕینی گەلی کوردی کردووە لەو سەردەمدا و توانی لەلایەن دەوڵەتی بەریتانیاوە تاجی مەلیکی وەربگرێت و ببێتە مەلیك.
لەم چەمکەوە قۆناێی مێژوی خوێناوی شارەکە دەخوێندرێنەوە. ئەم پێگەیە لەسەرەتای دروست بونیدا یەکەم حکومەتی تیا دامەزراوە، دروست بونیشی جێگەی دەستی پاشای بابانیەکان و شوێنەواری ئەمارەتەکەیان بووە و دواییش بو بەپێگەی مەلیك مەحمود و منارەکە بەتە دالێك بە چەمکی ئاینی و کەمەایەتی و سیاسی لەفزای ئەم منارەیەوە رووپەی شوێن و شارێك و نەتەوەیەك، دەخوێندرێتەوە، لەسەردەمی حکومەتە یەك لەدوای یەکەکانیشدا ئەو رەمزانە پەرەیان سەندووە و گەڵاون و زیاتر لەدە و مەشکی جەماوەردا وێنەیان گەورە و گەورەتربووە و لەدەروونی خەڵکیدا وێنەی حکومەتکی کاتی رەحی بووە. کەمەگەی کوردی لەهەمو لایەکەوە هاتونەتە ناوی و دەردو ژان و هیواو ئاواتەکانیان لەسەر هەڵشتووە، بە چارەی نەخشی و کێشکانیان سەردانیان کردووە و هانایان پە هێناوە، هەرکەسەك سەیری کردووە بەهیوای رەمزی نەتەوەیی لەی روانیوە و هێنانەوەی حکومەتە رەحیەکەی شێخ مەحمودی لەلا دروستبووە.
مزگەوتەکە رەنگی فەزایەکی ئەفسوناوی هەڵگرتووە، لەهەمو لایەکەوە وێنەی شێخ مەحمود باوکی رەحی نەتەوەیی تاجەکەی بەو جوگرافیایەوە پەڕەی سەندووە و سروشی رەحی نەتەوەی کورد بووە، کەترەکانیش وێنەی تریان لەدەردەکەوت، وێنەی سوپا رەحیەکەی شێخ مەحمود دیاریان دەدا، لەچرکە ترسناکەکانی نەتەوەدا شێخ بەعەقڵ و جێستەی زەمانەوە زیندو ببێتەوەو پەتی دیلەتی و چەوسانەوەی کورد بپچڕێنێت، ئەم پێگەیە هەمیشە لەفزا و جوگرافیایەوە لەسەرەتاوە هەتا ئیستا رەمزی تەخت و تاج و دەسەاتی نەتەوەیەکی هەڵگرتووە، رەمزی سوپاو بەها جوانەکانی کورد، فەزای تەی ئەو رەمزانەی چونێتە ناو مێژووە و پاشماوەی باپیرانن، رەمزی شەشی جوەی رەحی نەتەوەیەك،

لەیاخیبونی کەترکانەوە هەمیشە شانبەکی ئەفسانەییان سازاندووە، لەوانە کەشان و هەنانە پشتوەی زەمەن، لەگەڵینی رەمزکان و یاخی بون و هەڵکشان بەرەو لوتکە جەرگ لەو دەستوری ئایینی زەردەشت هەژانە ئەم کەترانە ئەم وشانبە دەکەشنەوەو دەیانەوێت بەهەواوە تەرمەکەیان بتوێتەوە و قەل و داڵ جەستەیان بخوات، کەشکی ساسانیەکان بە نەوەی نوێ دروست بکەنەوە و کتێبخانەی ئاینی زەرادەشتی بە نیتشەی فیلەسوفی ئەڵمانی بکەنەوە لەچەرخی بیستەمدا، یاخود نمایشی لەخاچ دانەوەی مەسیح بکەشن و فەزای زەمەنەك هەنگ بکەن بەر لەمژوی ئیسلام و دوای کزی ئایینی زەرادەشت ئەم جوگرافیایەی کوردستان بەئایینی مەسیحی هەنگ بکەن، لەزەمەنە جەراو جەرکاندا ئاماژە و نیشانەکان بگەڕن و کورد ببنەوە بە زەمەنەکانی سەرەتاو ناوەڕاست و ئێستاو وشانبەی کەمپیوتەرەك مژوی ئەم نەتەوەیە پاکژ بکەنەوە، هەتا لەئێستادا هێستە فکریەکان بەرهەم بهێننەوە، یاخود جارەکی تر دەمانخەنەوە تەڵی گومان و پرسیار و هەڵی ئایینی ئیسلام دەکەشنەوە لەسەردەمی خەلافەتەوە هەتا ئێستا؟

ئەم رەمزانە قوە دەبنەوە، کەترکان بەزمانی فیکری جوگرافیای کوردستان بەهەنگی ئەو ئاینانە دەکەشنەوە میللەتان لەجیهاندا توانیان فیکری خەیانی پێ دابمەزرێنن، بەزمانی رەمز هاوار دەکەن: فەلسەفش لەپاڵ ئاینەوە گەشە دەکات.

پێ دەچێت یاخیبونی کەترکان گەڵینی هەمزو هەماکان بێت و وەکو کاراکتەرەکی ئەفسانەیی بەسەر زەمەندا بخولێنەوە بەزمانەك خەسڵەتکانی مەژومان نیشان بدەنەوە و زمانی وشانبەیی و دەرون و سەز و ئیستاتیکا بسازێنن، زمانی خەشەویستی و بون و گەردون، وەك بورجەکی نوێ جەگەی ئامازی پێیوەندی تەکنەلۆژیا و دەسەڵات بگرنەوە، ببن بەهاوشانی ئەفسانەیی بورجی ئیفێ و بەفەزای ئاسمانەوە نەخشەی ئایندەی کورد بکەشن. پەدەچێت لەو یاخی بونەوە لەدەسەڵات بترسن نەخشەی تەونی ئەو دوا رۆژە تەکبەدەن و وشانبەی نەوکان بشێوێنن، یاخود نهێنیکانی نەوەی نوێ بگوزنەوە و ببنە فەزای پێیوەندی شەرشی نوێ و مانگرتنیان ببێتە مانای یەکگرتنەوەی کەشەی هەوری ئایندە و رەحەکانی سەردەم لەبارانی پەڵەی هەوری نەونەتەوەییدا کەبکەنەوە و لەهەما و دەلالەتکانی جەستە و فەزای جەگەوە بە فەزای گشتی شارەکە دیاری دەدەن.

یاری و سەمای رەژانەی ئێستایان جیاوازە ،بەرز بونەوەیان مانای مانگرتنە لەئێستاو دەیانەوێت تاجەکەی مەلیك مەحمود ببەخشنە کوردستان؟ حکومەتکی تازە بە کورد دابمەزرێنن؟ بەرز دەبنەوە وەك بورجەکی نهێنی هەشیاری و گەڵانکاری و باری سیاسی جیهان ببن،

تاجەکە دەشارنەوە، بەرز دەبنەوە، نیشانی دەدەنەوە هەتا نەوەی کورد بیبینێت. نهەنی ئەم چەند ساڵیان تەواو ئاڵۆز، ئەو یاریە ڕەحیمی جارانیان خەفەیە، ڕەنگی مانگرتن دەدەنەوە، وەك موروی ئاودار نوزەیەکی بەهێز بەاو دەکەنەوە مارشی بەسەرهاتەکان دەژەنن و پەل پەل جیادەبنەوە و تەکە دەبنەوە. لەهەمو شتێك یاخی دەبن لەهەواو بون و ژیان، وەك بورجی ئیفیلی ئەفسانەیی دەردەکەون و یاری ڕەحیان لەشارەکەدا خەفەیە و بیزار و ڕەخنەگرن و تاجەکەی مەلیك مەحمود دەشارنەوە و لەگە جیهانی نەبینی خەیاندا ئەفسانەی نەخشەی دوا ڕۆژی کوردیان هەگرتووە و دەیەها نیشانەی پرسیار لەشەپەل و شەقەی باە و دەنگ و ڕەنگیان دەردەکەوێت، ئەمە و ئەوان و ئەوانی تر دەخەنە ژێر پرسیارەوە، یاخی و یاخی دەبنەوە بەهەمو پرسیارەکانیانەوە.
بەشکی کەمی ڕۆژنامەی سلەمانی نوێ ژمارە/34 ی یەك شەممە/13ی خەرمانان – 2ۆ02 بەرامبەر 4/8/2002 بەاو بێتەوە. بەشکەی تریم دەست نەکەوتەوە. لەڕەوە تەواوم کردەوە و بەبە مسوودە کۆنەکەو لەسەرتاشەوە گەانی ریشەییم تیا کردێتەوە. بە هەمو کارەك پشت بەم چاپە دەبەستریت.

چەند شیعرەکی (فازە عەزاوی).. و: نەژاد عزیز سورمە

• لە مەملەکەتی
هەزار و یەك شەوەدا

حاکمێك هەبوو
پەیکەرەکانی خەی خەش دەویست
تەنانەت ،
شەقام و گەپانی لە پە کردبوون ،
چاوی
بەسەر گەلەکەیەوە بەدار بن ..
خەکی بەلایاندا تەدەپەین
بەیان دەنووشتانەوە ..

بە ڕەنگرتن
شەپقەی سەریان بەرز دەکردنەوە و
بە چەند وشەیەکی شاراوە
بە خۆیاندا دەگۆ ..
وەك هەمیشە، تاادەیەك هەفتانە
حاکم دەچووە شار
پەیکەرە زەرکانی بەدواوە
پەشوازی
لە دوا پەیکەری بکا ..
لەسەر سەکۆ دەوەستان
گوێیان بە سروودی نیشتمانی
دەدەرا ..
پاشان بەسەر فەرشی سووردا
بە دوای پاسەوانی شەرەفەوە دەڕۆیشتن ..
لە کۆتاییدا هەمیشە
باوەشی بە هەموو پەیکەرەکانی شاردا دەکا و
بە فرمێسکەوە
بەجێیان دەهێڵ .

• کتێبی دڕیان

پاش نیو سەعات فڕین
لە ڕەگای لارانکا بە بەرلین
خانمی شۆخی میواندارى ،
لە مایکەوە ڕایگەیاند :
یەکێك لە مەکینەکانی فڕۆکە وەستاوە
بۆیە دەگەڕێنەوە شوێنی خۆمان
نەبادا بکەوینە دڕیا
بە زیاتر دڵنیایی
لەوە بەدەر، هەموو شتێك بەرکەماڵە .
لە پەنجەرەوە ،
چاوەکم لە هەورە چڕووکان کرد
بە ترسەوە بیرم کردەوە ،
دادپەروەری نییە
لەم ڕۆژە ئەفسووناوییەدا ئاوەها بمرم .
فڕۆکە وەك بارهەڵگرێکی کۆن دەلەرییەوە
ناکاو

بەرەو بیرکی بە بن داکەوت
لە کاتکدا دەریا
بە نەهەنگ و دەلفینە سماکەرکانی
فەرشی شینمان لەژێردا ئادەخا ..
چارم نەبوو
زەری نەمابوو لە ترسا بمرم
کە هاوسێی ئەمریکایی تێنیشتم ،
دنیایی کردمەوە و پێی وتم :
مەترسە هەمووی فشەیە
بە لەکارکەوتنی مکینەیەك
هەرگیز فڕۆکە بەرنابێتەوە .
پاشان دەستی پێ کرد
چیرکی بەترسی بە گاڵتەوە
کە بەخێی تێیاندا بووە
لەبارەی فڕۆکەیەك
جارە لە جاران
شوفێرکانی
بەسەر چەلاییکانی ئەفریقادا
بە نزەی دە دەمرن ..
فڕۆکەیکی دی
بەسەر چیا وشکەڵانکانی (نیقادا)دا
مکینەکانی
تەنك باڵداری قووت داوە ..
سیمینیان ،
لە ئاسمانی ئەقیانووسی پە لە ماسی قژ
باهەز لە باڵەکانی دابوو
بەڵام هەمیشە ڕزگاری دەبوو
چونکە فڕۆکە
ئەمینترین هەی گواستنەوەن لە جیهاندا .
کە فڕۆکە
کەوتە سەر ڕێی نیشتنەوە و
هەناسەی دنیاییمان هەڵکێشا
هاوسێ ئەمریکاییەکەم
لەو کیسەی پێی بوو کتێبکی دەرهێنا و
پێشکێشی کردم
پاشان تەوقەی خواحافیزی لەگەڵ کردم :
لە بیرت نچێ بیخوێنیەوە ،

ئەم دوا کارەی
) کتێبی دریان (..

• لە دیوەخانی حافزی شیرازی دا
(کەرە پزیشکەکە)

لە میوانخانەی حافزی شیرازیدا
دانیشتبووین ..
دەستێکی لە پشتم دا
ئینجا پیاوێکی بەرز کردەوە و پێی وتم :
بخەرەوە خەبواری دڵەوە
وتم: نا، پزیشك لێی قەدەغە کردووم .
وەڵامی دامەوە و دڵنیای کردم :
بخەرەوە!
کە مەست دەبی
کارەکەت خێی دەبێتە پزیشك .

• جیهان لە باشترین باریدا

ئەی خودای مەزن !
جێنابت دەزانی تا نووکە
چەند کارەسات و مەینەتی
بەسەر (فازە) ی کۆیلەی هەژارتدا هاتووە
لە کاتێکدا خێی لە دەزخدا
گەرم دەکاتەوە ..
چەند کەشتی
لە ڕەشەبادا گوم بوون
شوێنەواریان نەدەزراونەتەوە ..
چەند گوند بە بەزەییانە
بووەلەرزە لە بێنی بردن ..

کەچی بکەر هەمیشە
لە تەماری پۆلیس نووستووەکانی
سەر تاوانان
بە نادیاری ماوەتەوە ..
چەند شەڕ لەڕ و لەوێ هەڵگیرسان
چەند قوواڵێی بابل
چۆلپەرستان بەباکانە

ووخاندنیان ..
چەندم بە هەبوو
بە ئاشتی و ئارامی بژیم
ئەگەر قەدەری ستەمکار و
گەمژەیی ئادەمزادە دوابەدواکان نەبا
کە هەموو
کەبەرکەیانە بەرەو هەددەر ،
لە ئەلەمپیادەك
کەس نازانێ
بەچی و چۆن ؟
بۆیە
ئەگەر ویستتان جارێکی دی ژیانێ
دونیا لە باشترین شێوەیدا
دروست بکەنەوە
تکایە لەبیر مەکە
بەڵکو هاوژینکیش بە من بکەی
*
گوێم لە ملیۆنانێ
لە دوورەوە
لە شەقامان هوتاف لە دژی
((گەل دژی زەوی بگرن))

• شایەدی تاوان
کە بیستم گوللە
لە گەڕپانەکەی پشتەوە
دژی دادەنەوە و
فیکەی ئەتەمبیلی پۆلیس
شەتانێ لە دەرێ
بە هەڵداوان چوومە بانیژەی ماڵەکەم
لە نهەمی پەنجەمدا
شەقامی گوێی سپی
تا ببینم
لە دونیای خوارەوەدا، لە ژێرم
چ دەگوزەرێ
کەسێك بە ڕەشاش تەقە دەکا
بەسەر شانییەوەیەتی
خەی لە پەنای

دار زەیزەفونەکی پاییزی ناوە
کە هەندە جار
سەگ
وەختە لەگەڵ خاوەنەکانیان دەچنە پیاسە
میز لەبن قەدەکانیدا دەکەن ..
بۆیە
بە هاوار و بە ترسەوە چووم
بۆ دوای مۆبایلەکەوە
پۆلیسی لە ئاگادار بکەمەوە .
"ئەو بکوژە خوێنیانە
لە تەقاندنمان ناوستن"
بەڵام ژنەکەم
لە کاتەکدا چای بۆیانیانی ئامادە دەکرد
پێکەنی و وتی :
" نیگەران مەبە ئازیزم
ئەوە وێنەی فلیمێکی پۆلیسی دەگرن
ووداوەکانی لە گەڵکی ئەمێریکا
حەفتەیەك لەمەوبەر
لە تابلۆی ئاگاداریان ڕایانگەیاندبوو "

فشارم جارێکی دی هاتە خوارەوە
کە کوژراوەکانم بینی
بەڵاستی لە مردن هەڵدەستنەوە
کراسەکانیان بە خوێنە ..
لەولاشەوە
پیاوە چەقەکەش و تاوانبارەکە
بە زەوقەوە جگەرە دەکێشە و
بەرەو حانووتە سەفەریەکە دەچە
بیرەیەك بخواتەوە . .
لەسەر پاردەی لەواری شووڕەکەیش
هەندە پەنابەری ڕووسی دانیشتوون
وەك هەموو جارێ
شەترەنج دەکەن .

(*) فازە عەززاوی: شاعیری تاراوگەنشین، لە شاری کەرکووك لە دایك بووە، یەکێکە لە دامەزرێنەرانی (کۆمەڵەی کەرکووك). تا ئێستا بەجگە لە بەاوکردنەوەی ژمارەیەك ڕۆمان و وەرگێڕانی هەی دی،

کەمێك کەشیعریشی بۆکردوونەتوە، کە لە مژووی شیعری نوێی عەرەبیدا جێی پەنجەی دەرخستووە .

(**) – شیعری (، لە مەلەکەتی هەزار و یەك شەوەدا، کتێبی دریان، لە دیوەخانی حافیزی شیریازیدا) لە (الاعمال الشعریە)بەشی دووەم بۆکردنەوەی (دار الجمل – 2007)

- بۆ هەردوو قەسیدەی (جیهان لە باشترین باریدا) و (شایەدی تاوان) بۆوانە :
http://www.kikah.com/indexarabic.asp?fname=kikaharabic%5
=Clive%5Ck53%5C2011-11-22%5C8.txt&storytitle
- عەلاو ئەلعەببادی: دەقی هەردوو شیعری ئەلعەببادی بۆوانە :
http://www.alebady.com/category/%d8%a7%d9%84%d8%b9%d9%84
%d8%a7%d8%a6%d9%8a%d8%a7%d8%aa/%d8%a7%d9%84%d8%b4%d8%b9%
d8%b1-%d8%a7%d9%84%d8%ad%d8%b1-
%d8%a7%d9%84%d8%b9%d9%84%d8%a7%d8%a6%d9%8a%d8%a7%d8%
- یەرگەس سیفیریس (شیعر، چەند بەژێك لە حوزەیراندا، مرەف کە سەبەریان دزی، فیلەکتیتس) لە (مختارات من اشعار سیفیرس – و. بشار عباس – بۆکردنەوەی وەزارەتی ڕۆشنبیری سوری – 2005

*بارویر سیفاك، بۆوانە:
.http aztagarabic.com/archives/2409://www

- ئەهانیس گریکەریان: عەرەبی هەردوو شیعرەکەی (دیموکراسی و بێ چرپێ بدوێ) بۆوانە :
http://www.almothaqaf.com/b/c3/9227921

http://www.almothaqaf.com/b/c3/904389-

- کەرت شویتەرز بێ دەقەکانی شویتەرز بۆوانە:
http://elaph.com/Web/Culture/2010/4/550176.html
- عەبدولوەهاب ئەلبەیاتی: شیعرەکانی (بەیاتی) لە دەقی ئەسەی ئەم سەرچاوانەوە کراون بێ کوردی :
1- (مەرگ لە بسفەر)دا لە کەشیعری (سیرێ ژاتیێ لسارق النار) بۆکردنەوەی (دار الشروق) چاپی دووەم 1985 . ل60 .

2- (ھۆز ژمێری عاشقێ ھەزارەکان) لە کۆشیعری (قصائد حب علی بوابات العالم السبع) بڵاوکردنەوەی (دار الشروق)، 1985 چاپی دووەم، ل 28 . (مانگی شیراز) لە کۆشیعری (قمر شیراز) بڵوانە:
http://www.alriyadh.com/52342
شیعری (بە ئینگلیزیست ھەمانگوای) بڵوانە :
http://www.afdhl.com/poem/text-25311.html

دەستنووس.. کورتە چیرۆک..
نووسینی: ئامانج شێروانی

ئەو یەکەم جاریەتی بەتە تارانە، خۆ ئەگەر ئەو گەنجینە بەنرخەی خانەوادەکەی نەبوایە، ئەوا ھەرگیز پێی بەو شارە جەنجاڵە نەدەکەوت. ئەو کوڕە ھەتا چەند ساڵێکیش بەر لە ئێستا جگە لە چەند زانیارییەکی کەم، ھیچی تری دەربارەی خانەوادەکەی و مێژووەکەی نەدەزانی. ئەو ھەر لە منداڵییەوە دەیزانی کە خەڵکی شاری کەیەیە. ئەوشی دەزانی کە باوکی بەر لە لەدایکبوونی ئەو بە دە ساڵێک کەیەی بەجێ ھێشتبوو و بارگەی خەی بەرەو سویسرا تێک نابوو، بەڵام لەوە زیاتر ھیچی تری نەدەزانی.
تەماز بەپەرۆشەوە چاوەڕوان بوو، پاسێک لەبەردەمی ڕاوەستا، بە ھەر جۆرێک بێت خەی تێپەستایە ناوی. کەوتەوە یادی ئەو ئەوارییەی کە باوکی لە سەرەمەرگدا بوو، داینیشاند و ھەگبەی دەی خەی بە کردەوە. (کوڕم، گوێ بگرە، ئەوەی پێتی دەڵێم گرنگە. دوو سەد ساڵێک پێش ئێستا، مەلایەکی گەورەجی، لەگەڵ فاتمی ھاوسەری پشتیان لە کوردستیەکەیان کرد و بەرەو ژیانی شارستانیی کەیە ئاغریان کرد. ئێستاش وەکی ھەژی ھوون بەبیرم دێ، باپیرم دەستنووسگەلێکی کۆی ئەو مەلا ئەحمەدەی لای خەی پاراستبوو، کە دوای کەچی خەی بە بابمی بەجێ ھێشت و ئەویش بە من).
مستێک بەر پشتی کەوت، ھەر بەتەبزی خەی پێ گیراوە. بە ساتێک ھاتەوە ھۆش خەی و سیرکی دەوروبەری خەی کرد، ئەو ھەموو خەڵکە، دەبێت بە کوێ بچن! دەکرێت ئەوانیش وەکوو ئەم لەدوای گەنجینەیەک

بن؟ ئاخۆ دەبێت گەنجینەی ئەو هەموو خەلکە چۆن چێنی بێت؟ دیسان کەوتەوە بیری ئەو ئەوارێیە، (کوڕم، بابی باپیرم، برای ئەو مەلا ئەحمەدی بوو)، حەجمانی نەما، دەنگە هێشتا سەدان فەرسەخی دی لە گەنجینەی خەزانکەیان دوور بێت. کاشکی ئەمجارەیان هەوەکەی بەفیڕۆ نەدەیشتبا.
ئیستەپی لەناکاوی پاسکە تەقازی تووەداڵە لایەک، بەڕەبەی پیرەژنێک ئەوی هەنایەوە سەر هێشی خەی و بەپەلە هەڵساوە سەر پێیەکانی و داوای لێبوردنی لێی کرد. دایکێک سەرنجی ڕاکێشا کە دەستی بەسەر سەری منداڵەکەی ناو باوەشی دادەهێنا و داستانکانی باوباپیرانی خەی بۆ دەگێڕایەوە. دوو ساڵی ڕەبەق بەسەر ئەو ئەوارێیە تێپەڕیون، کەچی هەتاوەکوو ئێستاش بەبۆ وەستان دەنگی باوکی لە گوێیەکانی دەزرنگێتەوە. هەتاوەکوو ئێستاش دوا قسەکانی باوکی وەکوو خەنجەر دەکەونە گیانی و دڵە ناسکەکەی پارچە پارچە دەکەن، (داخەکەم، هەزاری زۆری بە هەنام، ئەو دەستنووسانەم فرێشتنە کەنەفرۆشکی گەڕەک، پێیان دەگەت ساڵح قاجاری).
بیست و چوار مانگی ڕەبەق لە سەراخی ئەو گەنجینەیە نەوستایە، شەو تا بەیانی، لەم ماڵپەڕە بۆ ئەو ماڵپەڕە، لەم تەلەفۆن بۆ ئەو تەلەفۆن، لەم مەزەخانە بۆ ئەو مەزەخانە، بنی پێیەکانی هەموو ڕەشاون، کەچی ئەو هێشتا لە سەراخکردن نەبوویتەوە. ئا ئەمەستاکەش وا لە تارانە، ئەو شارە جەنجاڵەی کە ڕەبەق لە دەلالخانەیەکی گەورە دەکات.
لە ماڵپەڕەکی ئەرمەنی خوەندبوویەوە کە گوایە دەستنووسگەلێک، بە هەمان تایبەتمەندییەکانی ئەوەی خانوادەکەیان، لە مەزەخانەی نیشتمانیی لە تاران نمایشکراوە. ئاخۆ دەبێت ئەم جارە هیچ جیاوازییەکی هەبێت؟ خۆ ئەوە دوو ساڵە، مەزەخانە دوای مەزەخانە بەسەر دەکاتەوە، کەچی جگە لە نائومێدی هیچی تری نەدووریوەتەوە.
لەبەردەم مەزەخانەی نیشتمانیی تاران هاتە خوارەوە، لەدانی دڵی ئەو ناوەی لەگەڵ خەی وەکوو دەف دەهەژاند، بەرەو باڵی دەستنووسکان ڕەیشت، خەی لەبەردەم دەستنووسکانی ڕەژەهەتی ناوەڕاست بینییەوە. لە دوورەوە دەستنووسگەلێکی بینیی، ڕەک وەک ئەوەی کە باوکی بۆی باس کردبوو. لەژێری نووسرابوو: (دەستنووسکانی حاجی قادری کۆیی. حاجی قادر، کۆی مەلا ئەحمەدی گەڕەجی، هەنەری گەورەی فارسان، چەندین هەنراوەی نیشتمانی بە زمانی فارسی نووسیوە و بە باوکی بیری نەتەوەیی فارسکان دادەنرێت، حاجی جگە لە فارسی، زمانکانی عەرەبی و تورکیشی زانیوە و کەمێک هەنراوەی بەو زمانانەش نووسیوە).

ڕەمانی کچزاکم لە وەرگێڕانی ئەردەلان عەبدوڵا بۆ کوردی

نووسەر و وەرگێڕ ئەردەلان عەبدوڵا لە نوێترین کاری وەرگێڕانی خۆیدا، ڕەمانی کچزاکم لە نووسینی نووسەری ئەڵمانی بەرنهارد شلینك لە زمانی ئەڵمانییەوە دەکاتە کوردی و لەلایەن ناوەندی چاپ و پەخشی ڕەهەندەوە لە دووتوێی 530 لاپەڕە چاپ و بڵاوکراوەتەوە.
بەرنهارد شلینك یەکێکە لەو نووسەرانەی ئەڵمانیا کە بە نووسەرانی نەوەی دوای جەنگ دەناسرێن، چ لە ڕووی ناوەڕۆك و چ لەڕووی فەرمەوە ، تەواو جیاوازە و خاوەنی ڕێچکەی خۆیەتی. هەرئەمش وایکردووە کە سەرکەوتوو بێت. بەتایبەتی ئەو بابەتانەی کە هەمیشە بژارێت و قسەیان لەبارەوە دەکات، زۆر گرنگن. ئەو لە یەك کاتدا نووسەرو پارێزەر و دادوەر و مامۆستای زانکۆش، کەسێك نیە تەنها لە ڕووی ئەدەبییەوە، بەڵکو لە ڕووی سیاسی و کۆمەڵایەتی و یاساییشەوە، زۆر بە وردی ئاگاداری کێشەکانی کۆمەڵگەی مەدەرنی ئەڵمانیایە، هەربۆیە ئەمڕۆ لەناو میدیای ئەڵمانیدا، یەکێکە لە ناوە دیارەکان.
نووسەر هەوڵیداوە لەم ڕەمانەدا بەشێوەیەکی ئەدەبی جوان، چیرۆکی تراژیدیای جیابوونەوەی ئەڵمانیا لە دوای جەنگی دووەمی جیهانییەوە باس بکات و لەهەمانکاتیشدا کاریگەریی نەرێنیەکانی ئەم دابەشبوونە بخاتەڕوو. لەلایەکی ترەوە لەم ڕەمانەدا موزیك بگشتی و پیانۆ بەتایبەتی، پانتاییەکی باش داگیر دەکات و نووسەر قسەی زۆر لەبارەی موزیك و موزیکژن و تابلۆکێشە ناسراوەکانی جیهان دەکات. هەروەها بەهەزبوونی نازیەکان و هەڵە ئاستەوەکان و پرسی بیانییەکان لە ئەڵمانیا، تەوەرێکی تری ئەم ڕەمانەیە.
ئەم ڕەمانە لە ساڵی 2021 دا بەناونیشانی « کچزاکم» بڵاوبوویەوە، هەر لەپاش بڵاوبوونەوەی چووە لیستی باشترین کتێبی باشکانی ئەڵمانیا بە ساڵی 2021 بەتایبەتی چووە لیستی کتێبی باشکانی گۆڤاری شپیگلی ئەڵمانیا. ئەو گۆڤارە پێشی وایە کە لە ئێستادا، بەرنارد شلینك، یەکێکە لە سەرکەوتووترین و هەمەلایەنترین نووسەرانی ئەڵمانیا. ڕەخنەگری ئەڵمانی مارکوس نەیس دەڵێت: ئەم ڕەمانە ئەزموونکی پڕوردەیی گرنگ و دانوستان لە نێوان نەوەکانی ئەڵمانیای دابەشکراودا دەکات. کەناڵی ئەن ئار دی

ئەمانیا لەمبارەوە راپرتی باوکردەوەو دەڵێت: ڕەمانی کچەزاکە، ڕەمانەکی زۆر سەرنجراکێش و کاریگەرە. ژنە ڕەخنەگر و مامۆستای زانکۆ ئانا شتالبێرگ پێی وایە، ڕەمانی کچەزاکەم، یەکێکە لە ڕەمانە باشەکانی ئەمانیا و خوێنەر کە دەستی بە خوێندنەوەی کرد، ناتوانێت وازی لێبێنێت.
ئەم کتێبە ئێستا لە کتێبخانەکانی کوردستان دەستدەکەوێت

ئارامگەی نەداران.. شیعری ستار ئەحمەد

لە – با فڕبووم هەڵانەم خۆشبوێ
چۆی دار لە ئامێز بگرم
باخچەکان بە فرمێسك بشۆم
لە کەنارەکان دانەبڕم
لە تەش عەشقم خواست
ئارامم لە گۆشەی نیشتیمان پەرست
شیعر کردمی بە پەپوولە
پەەم لە دڵا شاردەوە
تەش بوویتە ئەو بەهارەی
خەمم تێیدا دەزییەوە
زریان گوڵەکانی هەوەران
چەکان لە گڵا سووتان
باخچەکان پڕکی شەونمیان نۆشکرد
سێز هەوارگەی گواستەوە بۆ ڕۆخی ئاشتی
شیعر دێی شاعیرانی کردە ئارامگەی نەداران
تەش لە ناخما توایتەوە بوویتە باران
بۆیە بۆخاك هەناکەمو لە شیعرا دەتوەمەوە
پەپوولەیەك نیگای چاوانم بکاتە ڕەنگای گوزەری
دەروونم دادەگیرێو خەمەکانم دەمرن
عەشقێك خۆی لە قەرەی ناخمبدا
دەبمە چیاو شەیداکان لە ئامێزم دەگرن

ستار ئەحمەد

نووسەری کورد بۆ کێ دەنووسێت؟.. سەدیق سەعید وەندزی

هەموو ئەو هەندە مانایەکانی نووسین، لەوەدا دەردەکەون کە چەند دەتوانرێت کاریگەریەتی لە سەر هزر و بیرکردنەوەی خوێنەر دروست بکات و مەوداکانی بیرکردنەوە و تێڕامانی هزری فراوانتر بکەن. لەنەوەندی ڕەشنبیریی کوردیدا، بۆ هەزاران کەس دەنووسن، کتێب چاپ دەکەن، بیروڕاکانییان دەخەنە ڕوو، هەیانە سااڵنە پێنج شەش کتێبی بۆ ناو فیکریی، شیعر، لێکۆڵینەوە، سیاسەت و ڕۆژنامەوانی و مەعریفە بڵاودەکاتەوە، بۆ بۆ ئەوەی نووسینەکانی بۆ خوێنەران بەهایان هەبێت و جێگەی خۆیان بگرن. بەگومان ڕەنگە باس و بابەتی کتێبەکان گرنگ و پێویست بن، بەاڵم لەوە گرنگتر ئەوەیە، بۆ چ مەدەکی نووسین دەیگەینێت؟ چ پەیامێك و مەبەستێکت هەیە و ڕووت لە کام خوێنەرە؟ خوێنەرێکی سادەی کورد، کە تا ئێستاش نیتشە ناناسێت، یان خوێنەرێکی ئەمانی؟ ئایا پێویست دەکات، سەد جار باسی هایدگەر بکەیت لە نووسینەکدا، لە کاتێکدا تە ڕووت لە خوێنەری کوردە، نێك نەتەوەیەکی دیکە؟ گەر سەرنج لە زمانی نووسینی بەشێك لە نووسەرانی کورد بدەین، بۆ تایبەتیش لە بواری هزریی و لێکۆڵینەوەدا، دەبینین زمانێکی یەکجار وشك و بڕینگ بۆ مانایەو خوێنەر دوای ئەوەی لە خوێندنەوەی وتارەکە دەبڕتەوە، ناچارە ئەو پرسیارە لە خۆی بکات بۆاست ئەوە چی بوو من خوێندمەوە؟ چ سوودێکم لێم وتارە بینی، کەکاتێکی زۆری خەمم بۆ تەرخان کرد؟ بۆ بۆوای من، نووسەری کورد هیچ کاتێك نابێت ئەوەی بیر بچێت کە ئەو بۆ خوێنەری کورد دەنووسێت و ڕووی لە خوێنەرێکە ڕەنگە زانیارییەکی هەمە لایەنەی لە هەموو ڕووکەوە نەبێت. ئەمە بۆو مانایە نییە نووسین سادە بکەینەوە، بۆکو بۆو مانایەی چۆن ئەوەی مەبەستمانە دەیگەینین؟ ئایا پێویست دەکات کاتە لە بارەی شاعیرێکی کوردەوە دەنووسین، سەد جار ناوی نیتشە و هایدگەر و دیکارت و کانت و ئەدەرنە بێنین؟ جارێکیان

هاوڕێیەکی شاعیرم پێی گوتم (نووسەرێك کتێبێکی لە بارەی حەمە عومەر عوسمان نووسیبوو، کەچی هەندێ باسی نیتشەی کردبوو، هەرباسی شیعرەکانی نەکردبوو، گوتی منیش پێم گوت، تۆ کتێبت لە سەر نیتشە نووسیوە، یان حەمە عومەر عوسمان؟) بە داخەوە ئەمە بۆتە مەدەك لە دنیای نووسینی ئەمدا و نووسەران بەوایان وایە، چەند باسی فەیلەسوفانی دنیا بکەن و ناوەکانیان ڕیزبکەن، ئەوەندە ڕۆشنبیرتر و دانا تر دەردەکەون. لە کاتێکدا دەکرێ تۆ ئەوەی مەبەستە بیگەیەنیت، بەبێ ئەوەی ئاماژەیەك لە هزری خوێنەر دروست بکەیت. بۆشکی زەر لە نووسەرانی کورد، بە تایبەتیش گەنجەکان و ئەوانەی تازە سەرەتای نووسین و دەرکەوتنیانە، بە ئەوەی گوایا پیشانی خوێنەرانی بدەن چەند زمان دەزانن، چەند پە مەعریفە و ڕۆشنبیرن، دێن لە نووسینەکانیاندا ناوی هەرچی فەیلسوف و بیرمەندی دنیا هەیە ڕیزدەکەن و بیریان دەچێتەوە کە ئەوان ڕوویان لە کام خوێنەرە و بۆ کێ دەنووسن؟ بەیەکە نووسینەکانیان نەك هەر نابێتە ئیزافەیەك بە دنیای ڕۆشنبیری ئەمە، بگرە گەلەك جار بە گاڵتەو و توانجەوە دەگوترێت، نووسەری کورد نیتشە و هایدگەر دەپەرستێت. لەم ڕووەو دەموو نموونەیەکی بەرجەستە و دیار بهێنموو. لەو ڕۆژانەدا، وتارێکی (هاوار محەمەد) بکم خوێندەوە، کە بە تێگەیشتنی خۆی، قسە لە سەر ئەنفال لە شیعری مامستا (ڕەبوار سیوەیلی) دەکات. ئەم بۆچوونە، لە نووسینە دوور و درێژو بەزارکردەکی خۆیدا، ناوی هەرچی فەیلەسوفی دنیا هەیە دێنێت، تەنە ئەوەی باسی ناکات ئەنفالە. بۆگەشم بە قسەکەم ئەوەیە، کە خودی مامستا سیوەیلی وەکامی نووسینەکەی داوەتەوە و پێی دەڵێت ئەوەندی خۆت نغرۆی ناوی بیرمەندەکانی جیهان کردووە، ئەرکە سەرکیەکەی نووسینت، کە ڕۆنگدانەوەی ئەنفالە لە قەسیدەکەی منداە، لە بیرچووە. زەر بە ڕوونیش پێی دەڵێت، ئەم شێوازە لە نووسین نەك هەڵەیە، بگرە جارێك لە سەر لە شێواندن و تێنەگەیشتنیشە لە گوتار و مانای دەقی شیعریدا. سیوەیلی، کە یەکێکە لە دیارترین و پە مەعریفەترین نووسەرانی ئەمە و یەکێکیشە لە بە ئاگاترین نووسەرانی کورد، لە هزری فەیلەسوفان و بیرمەندانی دنیا، کەچی مەگەر پەویست بکات و بە دەگمەن دێنا ناویشیان ناهێنێت ! گریمان ئەمە مانان وەك خوێنەرێك، ئاستی ڕۆشنبیریی و تێگەیشتنمان لەو نووسینە کەمە، بەڵام ئەگەر وایە، بۆچی سیوەیلی ئەم جارە بە ناو نووسین و توژینەوانە دەکاتەوە؟ بەشك لە نووسەرانی کورد، دیانەوێت مەعریفەی خۆیان لە نووسیندا نمایش بکەن، بەڵام پرسیار ئەوەیە، ئەوان ئەم مەعریفەیە پیشانی کێ دەدەن؟ خوێنەرێکی ئەمان، ئینگلیز و عەرەب؟ یان خوێنەرێکی ئاسایی کورد، کە جگە لە زمانی کوردی هیچ زمانێکی دیکەی

بیانی نازانێت؟ ئەم جارە بە ناو تۆژینەوانە، نەك هەر خزمەت بە دنیای نووسین و هۆشبیری كوردی بە مانا گشتیەكەی ناكەن، بەكو لە ئاستی بژاردەی نووسرانی پێ مەعریفەش نیە دەكرێنەوە، چونكە دەزانن ئەم شێوازە زمانە ئاڵۆز و میكیاژكراوە بە ناوی سەدان فەیلەسوف، سوودەكی ئەو تەی بە خوێنەری كورد نابەخشێت. نووسرانی كورد، دەبە هەمیشە ئەو پرسیارە لە خۆیان بكەن كە ئایا ئەوان بە كە دەنووسن؟ بە خۆیان؟ یان بە خوێنەرەكی بیانی؟ دەكرێ تە باسی ئێنفال بكەیت، بەڵام لە پەراوێز و بە بچووكی؟ مەگەر باسكێت لەسەر ئێدەرنریە یان ئێنفال و شیعر؟ بەچی كتێبكانی حەمە سەعید حەسەن، دە جار چاپ دەكرێنەوە وڵكتێب فرۆشیكانیش نامێنن؟ بەچی خوێنەران بە تاسەوە كتێب و نووسینكانی نیبوار سیوەیلی دەخوێننەوە؟ بەگومان دیارە، چونكە ئەم نووسەرە، دەزانێت هزری خوێنەری كورد بدوێنێت و دیالەگی لەگەڵ بكات، پرسیاری لا دروست بكات، لە هەمووشی گرنگتر ئاست و تێگەیشتن و زمانی خوێنەری كورد نەك هەر شارەزایە، بەكو بە قووڵی خوێندوویتیەوە و هەڵچووتە ناوی، بۆیە بە بایخەوە كتێب و تۆژینەوەكانیان دەخوێنرێنەوە. نووسەری كورد، لە بەرای هەموشتكدا دەبە ئەوە بزانێت كە ئەو هووی لە خوێنەرەكە و بە خوێنەرێك دەنووسێت، كە تا ئێستا هەژار موكریانی و پیرەمەرد و عەلائەدین سەجادی و دەدار و شێخ نەزا ناناسێت، ئیدی چۆن سەدان فەیلەسوفی وەك ئێدەرنێ و والتەر بنیامین و ئەوانی دیكە دەناسێت، كە بەشێك لە نووسەرانی ئەمە وەك سیوەیلی دەیەێت هەر بە ئەوە ناویان دەنێن، تا بە خوێنەر بڵێن ئەمانە دەناسین و بزانە چەند هۆشبیرین ؟!

*ئەم باباتە لە هۆژنامەی هەولێر ژمارە (4047)ی ڕۆژی 2/4/2024 بڵاوكراوەتەوە.

كابەری چین و هندستان.. عوسمانی حاجی مارف

هۆكەوتنی هیندستان و ئیمارات، بەشدارە لە بەرزكردنەوەی چانسی پشكەوتنی پۆژەی هەوەی ئابووری نەوان هیندستان و هۆزهەاتی

ناوەڕاست و ئەورووپا، کە لەچوارچێوەی ستراتیژی فراوانی ئیدارەی جۆ بایدنەوە بۆ کۆنتڕۆڵکردنی کاریگەری چین لە ئاستی نێودەوڵەتیدا.
لەماوەی ساڵانی ڕابردوودا، جگیربوونی چین بووەتە واقعێکی حاشا هەڵنەگر لە ڕووی ئابووری ناوەڕاستدا، ئەمریکاش بەدوای هاوبەشێکی بەهێزدا لە کابرای بەرامبەر پرۆژەکانی چین. سەرهەڵدانی بەرچاوی چین لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە سنووری ئابووریدا ناوەستێت، بەڵکو لەم دواییانەدا درێژبووەتەوە بۆ لایەنی سیاسی، ئەمەش لە ڕێککەوتنی نێوان سعودیە و ئێران بە نێوەندگیری پەکین دەرکەوت، نێوەندگیرییەک کە چینی بەکابرایەکی گەورە لەسەر شانەی جیهانی لە بەرامبەر ئەمریکادا نیشاندا.
هەرچەندە ئەمریکا لەماوەی چەند ساڵی ڕابردوودا بەباکیەکی ونی لە پاراستنی پەیوەندی و نفوزی خۆی لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا نیشانداوە، بەڵام لەبەر ڕۆشنایی گرنگیە جیۆپۆلەتیکی و ئابووریە زەبەلاحەکانی ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، ململانێ لەگەڵ چین بووەهۆی ئاوەژوو بایدن بیر لەو ستراتیژە بکاتەوە، کە پێژەی "ڕووی ئابووری" وەک هێکابرایەکی ستراتیژی لەبەرامبەر، دەستپێشخەری "پشتێن و ڕێگاوبان"ی چینی ببینێت، کە دواجار دەبێتەهۆی دروستکردنی زنجیرەی نوێی دابینکردن بە ئەورووپا، کە پشت بە هیندستان دەبەستێت لەبری پشتبەستن بە چین، بۆیە ئیدارەی بایدن دەیانەوێت بەشێوەیەکی جیاواز مامەڵە لەگەڵ دەخەکاندا بکەن.
لە ڕۆژی سێشەمەی ١٣ی شوبات، هیندستان و ئیمارات ڕێکەوتنێکی چوارچێویان بۆ بەهێزکردنی ڕووی ئابووری نێوان هیندستان، ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و ئەورووپا واژۆکرد، ئەو ڕێڕەوەی پێشتر لە "لوتکەی گروپی G20" لە مانگی ئەیلولی ساڵی ڕابردوودا ڕاگەیاندرا، کە لە نیودەڵهی بەهێزوچووە.
هەرچەندە ئامانجە ئابووری و سیاسیەکانی ووڵاتانی بەشدار لە کۆریدۆرەکەدا هەن، کە بریتین لە بەرزکردنەوەی پەیوەندیی ناوچەیی و هاوکاری ئابووری، بەڵام سەرکەوتنی کۆریدۆرەکە تاڕادەیەکی زۆر پەیوەستە بە دیمەنی ئاڵۆزی جیۆپۆلەتیکی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستەوە.
بە سەرنجدان بەوەی کە بەندەری حەیفای ئیسرائیلی، پێشبینی دەکرێت دەروازەی سەرەکی ئەو کۆریدۆرە بێت، بۆیە لەگەڵ بەندەرەکانی باشوور و ڕۆژئاوای ئەورووپا، پەرەپێدان و تەواوکردنی ڕووی ئەو پرۆژەیە زیاتر پەیوەست دەبێت بە ئاسایکردنەوەی پەیوەندیەکانی نێوان سعودیە و ئیسرائیل، یان لانیکەم گێشتن بەڕێکەوتن و لێکتگەیشتن سەبارەت بە بەشی باکووری کۆریدۆرەکە، کە بەدەستهێنانی ئەمەش ئەستەمە، مەگەر بەڕێکخستنی دەخی غەززەی دوای جەنگ دەکرێت کاری لەسەر بکرێت، شەڕی ئیسرائیل لەسەر غەززە

کاردانەوەی ئاستەوخۆی هەیە لەسەر پێژەکان، کەووبووی ئاستەنگی دەبنەوە، کە وا دەکات جێبەجێکردنیان لە ماوەیەکی نزیکدا ئاسان نەبێت.
تەماحە ئابووریەکانی هیندستان کە پێشبینی دەکرێت تا ساڵی ٢٠٢٦ ئەمانیا تێپەڕێنێت و ببێتە چوارەم گەورەترین ئابووری لە جیهاندا، پاڵی بە سەرکۆزیرانی هیندستانەوە ناوە کە قووکردنەوەی پەیوەندیەکانی لەگەڵ دووەمتانی کەنداوی عەرەبی لە پێشینەی کارکانیدا دابنێت، ئەمەش لەبەر ئاشنایی بەرژەوەندیەکانی پەیوەست بە هاوردەکردنی وزەو هێزی کارە لە هیندستان.
گەشەی پەیوەندیەکانی چین لە ناوچەی کەنداوی عەرەبی، هاندەری هیندستان بووە بە چەکردنەوەی هاوڕێ دیپلۆماسیەکانی لەگەڵ وڵاتانی کەنداو، بەتایبەتی لە ژێر ئاشنایی نیگەرانی هیندستان سەبارەت بە هاوکێشەکانی چین بە درێژکردنەوەی کاریگەریەکانی لەنگەری ئەو بەندەرانەی کە دەڤوانن "دەریای عەرەبی و گەروی باب المندب" بە دامەزراندنی بنکەی سەربازی، کە گرنگترین هێڵەکانی بازرگانی هیندستانە لەنگەری ئاژەڵاتی ناوەاستەوە بە ئەوروپا.
ئەنجوومەنی هاوکاری کەنداو، لە ئێستادا گەورەترین بلۆکی هاوبەشی بازرگانیە بە هیندستان، بەهای بازرگانی دوو قۆڵی لە ساڵی دارایی ٢٠٢١-٢٠٢٢ گەیشتووەتە زیاتر لە ١٥٤ ملیار دۆلاری ئەمریکی، هەروەها ئیمارات و سعودیە بوونەتە سێیەم و چوارەم هاوبەشی بازرگانی بە هیندستان.
لەناو وڵاتانی "ئەنجومەنی هاوکاری کەنداو"دا بەتایبەتی سعودیە، ئیمارات و قەتەر، هەڵپەکانی "طموح" هیندستان دەنگی دایەوە، کە بە گرنگیدانێکی زیاترەوە سەیری هیندستانیان دەکرد، وەک بازاڕێکی گرنگی گەشەسەندو بە هەناردەکردنی وزە، هەروەها دابینکردنی پێژەی هاوبەشی کە لەگەڵ ستراتیژیەتی وڵاتانی ناوچەکە لەسەر بنەمای کەمکردنەوەی پشتبەستن بە داهاتی نەوت و گاز و گواستنەوە بگونجێت، بە وەبەرهێنانێکی زیاتر لە کەرتەکانی وزەی نوێبووەوە و تەکنەلۆژیادا.
وەک ئاماژەیەک بە هاوکێشەکانی هیندستان بە کێبەکێ لەگەڵ کاریگەری چینی لەنگەری ئاژەڵاتی ناوەاست، کەمپانیایەکی هیندی بەندەری حەیفای ئیسرائیلی کڕی، بڕیارێکی ببێتە بەدیلێک بە گرێبەستێکی هاوشێوەی چینی کە لایەن واشنتنەوە ڕاگیرا، کە هەڕەشەکانی نیودەڵەتی بکاتە بەدیلێک بە پەکین. پەڕچێت واشنتن هەوڵی ئەوە بدات هیندستان وەک کابرێک بە چین لەنگەری ئاژەڵاتی ناوەاست بکاربهێنێت، کە نیودەڵەتی پەیوەندیە سەربازی و ئابووری و کارکانی لەگەڵ وڵاتانی کەنداو بەتایبەتی دەپارێزێت.

کۆنترۆکردنی بەندەری "ستراتیژی" ئیسرائیلی حەیفا" لەلایەن هندستانەوە بشکۆ لە ستراتیژیکی نوێی ناوچەیی کە هەوئەدات دەوری هەبێت بە سنوردارکردنی کاریگەری چین، لەلایکی تریشەوە تکۆبوونی ئیسرائیل بەژهاتی ناوەاست خراتر دکات.
لژرۆشنایی هەوکانی واشنتن بە گمارەدانی کاریگەریکانی چین لە هەموو شونک، هیندستان یکک لە ئامازکان بە گیشتن بەو ئامانجە، بە هەوەدان بەدیاریکردنی بەدیلک لەبرامبەر پکیندا.
لگۆ باشتربوونی پیوندیکانی ئیسرائیل لگۆ وەاتانی عەربی دراوسێ لەبەرۆشنایی خراکردنی ئاسایبونەوە، دەرفەتی بازرگانی نوێ بە ئیسرائیل دکرێتەوە، حەیفاش لە دەخکی باشدایە بۆئەوەی گۆشە بکات بە ناوەندکی ناوچەیی و ئیستغلالکردنی شونی ستراتیژیی خی کە کابەری میسر و کەناڵی سوێس دکات
بەپێ بوونی کەمپانیاکە لە ئیسرائیل ئاماژەیە بە زیادبوونی بازرگانی دەریایی لنوان ئاسیا و ئۆروپا و هەوکانی نیودەلهی بە ئۆوەی ناوندک لە دەریای ناوەاستدا هەبێت، بەندەری حەیفا نزیکەی ٥٠٪ی سەرجەم کاەای ئیسرائیلی لوە دگوزرێتەوە.
بەندەری حەیفای ئیسرائیل لەوانگەی ستراتیژیەوە بە چند هەکارک بە گرنگ دادنرێت، دیارترینیان لەبەرئەوەی دکەوتە کەنارکانی دەریای ناوەاست وک گەپانکی گرنگ بە بازرگانی نوان ئۆروپا و ەژهاتی ناوەاست و ئاسیا. هەروەها بەندەری حەیفا دستگەیشتنکی خرا بە شارە گورکان و ناوندە پیشسازیکانی ئیسرائیل دابین دکات، ئەمش ئاسانکاری دکات بە گواستنەوەی کارامەی کاەا و سەرچاوکان.
خاوەندارێتی هیندستان لە بەندەری حەیفا ئگاری ئۆوەی هەیە بڕەهەی ئاوگەی زیاتری کاەا و خزمەتگوزاری و وەبەرهێنانی دارایی لنوان هیندستان و ئیسرائیل و وەاتانی دیکەی ناوچکەدا، ئەمش ئابووری هیندستان بەرزدکاتەوە.
هیندستان لگۆ بەدەستهێنانی کۆنترۆلی بەندەری حەیفا، دتوانێت پیوندیکانی بە ئۆروپا و ەژهاتی ناوەاست و ئاسیا باشتر بکات. ئەمش دبێتە هۆی ئۆوەی کە خک و کاەا و سەرچاوکان لە نوان ئۆو ناوچانەدا ئاسانتر هاتوچۆ بکەن.
کۆنترۆکردنی بەندەری حەیفا دبێتە هۆی ئۆوەی کە هیندستان سوودکی ستراتیژی لە ناوچکەدا هەبێت، ئەمش ئاسایشی دەریایی بەرز دکاتەوە و گەی پەدەدات بگاتە ووەی کشتیوانی گرنگ، هاوشێوەی هەوکانی چین.
ئیمارات بزونەری سەرکی ئاسایکردنەوەی وەاتانی عەربیە لە ناوچکەدا، لبەواری هاوکاری ئابووری و بتایبەتی لە بواری

گواستنەوەدا لەگەڵ تەلئەبیب دانوستانی چالاک ئەنجام دەدات و لەهەمانکاتدا پەیوەندیەکی نزیکیشی لەگەڵ پەکین هەیە.
ئەمریکا هەوڵدەدات یەکگرتنی ناوچەیی لەنێوان هاوبەشەکانیدا بەرزبکاتەوە، ئەمەش بەشدارە لە کەمکردنەوەی بەی ئەو سەرچاوانەی کە ئەمریکا لەچوارچێوەی ناوەڕاستدا خەرجیان دەکات، لە درێژخایەنەدا بەبێ ئەوەی بەرژەوەندیە سەرەکیەکانی خەی بکاتە قوربانی. بەهێزکردنی یەکگرتنی ناوچەیی یەکێکە لە پایەکانی ستراتیژی نوێی بایدن لە چوارچێوەی ناوەڕاستدا، ئەمە جگە لە پاراستنی هاوبەشی ناوچەیی و هاگرتن و کەمکردنەوەی گرژیەکان و هەوڵدان بۆ ئارامبونەوەی دۆخی سیاسی ناوچەکە.
پشتیاری ئەمریکا بۆ بەستنەوەی چوارچێوەی ناوەڕاست بۆ هێڵی ئاسنین، پەیوەستە بە دەستپێشخەری "هاوبەشی بۆ ژێرخانی جیهانی و وەبەرهێنان"، کە واشنتۆن و گروپی حەوت وڵاتی (G7) لە ناوەڕاستی ساڵی هابردوودا ڕایانگەیاند، بە مەبەستی ووبەووبوونەوەی "دەستپێشخەری پشتێنە و ڕێگا"ی چین، کە کاریگەری نەودەوەتی زیاتر بۆ پەکین دەبەخشێت.
هەکارێک کەمتەرخەم لە پشکەوتنی پڕۆژەکانی "ڕێگەوی ئابووری" لەچوارچێوەی ناوەڕاستدا، ئەم پڕۆژانە سەرکەوتوو نین لە چارەسەرکردنی ئەو پرسانەی کە دەبنە هۆی ناسەقامگیری سیاسی و گرژیە بنەڕەتیەکانی ناوچەکە، ئەوەش ململانێی نێوان ئیسرائیل و ئێران، ئەو ڕاستیەی کە هەمەتی سەربازیی ئیسرائیل بۆ سەر کەرتی غەززە هەوڵەکانی ئەمریکای پووچەڵکردەتەوە بۆ ئاسایکردنەوەی پەیوەندیەکانی نێوان ئیسرائیل و چەند وڵاتێکی عەرەبی، لەلایەکی تریشەوە ڕکابەری سعودیە و ئێران.
بەگشتی دوای چەندین ساڵ لە ناچێگیری دۆخی سیاسی ناوچەکەو ململانێی وڵاتانی زلهێزی دنیا و کاریگەریان لەسەر زیاتر وێرانکاری عێراق و سوریاو لیبیا و یەمەن و لوبنان، ئاراستەیەک لە ڕێگەوی ئاوگرتن لە دۆخی ناوچەی چوارچێوەی ناوەڕاستدا هاتۆتە بەرەوە، کە ئەوە دۆخاتبەر ئاجندای نەخشەو سیاسەتی لایەنەکانی دۆخیل لە ناوچەکەدا، کە لەدواشیکردنەوەدا پەویستیان بەویە بە دامەزراندن و جێگیرکردنی سەرمایەگوزاری و وەبەرهێنان و ڕکابەری نێوانیان، دەبێت دۆخی ناوچەکە سیمایەکی ئارامی و سەقامگیری سیاسی بەخۆیەوە ببینێت، بەنمونە پەیوەندی و پڕۆژەکانی "ڕێگەوی ئابووری" و دەستپێشخەری "پشتێن و ڕێگا" کە ڕێگەوەکی پشتگوێی لە دامەزراندنی سەرمایەگوزاری چین و هندستان نیشان ئەدات، هەرچەندە کەبەکە و وەستانەوە لەبەرامبەر یەکتردا لەلایەن هەرلایەنێک لە پڕۆژە ئابوریەکانیدا دەبینرێت، کە لەوێنەی ڕکابەری و بەرامبەرکێی

ئەمریکا و هندستاو چین و روسیا و وڵاتانی ئۆژئاوا دەردەکەوێت، بەڵام لە دواجاردا لە دامەزارندنی ئەو ئابووری بەستنەوەی هندستان و چین و کەنداو و ئۆژهەڵاتی ناوەراست بە ئوروپاوە، پێویستی بە دابینکردنی ئاسایشکی پتەوە بە گواستنەوەو وبەرهەنان لە ناوچەکەدا، هەر بەم ئاراستەیەش ئاگری کۆتایهنان بە هەرشی ئیسرائیل بە سەر غەززە دەکاتە پێداویستیەکی حەتمی.

کارتێکی لە سەر چەمکی شۆش: ئینقلاب.. سامان خضر محمد

شۆش چییە؟ شۆش ، گۆڕانکی کیفی و بنەڕەتییە، ئاوگۆڕکی گەورە و بنەڕەتییە لە ژیانی کۆمەڵگادا. واتای شۆش لە کۆمەڵناسیدا، ڕووخانی سیستەمکی کۆمەڵایەتی کۆن و لەکارکەوتە و جگرتنەوەیە بە سیستەمکی کۆمەڵایەتی نوێ و باوەڕپکراوتر .

بۆ نموونە: شۆشی مەزنی فەڕەنسا کە نزیکەی دووسەد ساڵ لەمەوبەر ڕووبدا، شۆشکی بەرژوایی بوو. بۆئەوەی سیستەمی دەرەبگایەتی کۆن کە ژێرەمی پاشایەتی بورپۆنی هەماکەی بوو لە ناوبرد و لە جێ ئەودا سیستەمی سەرمایەداری نوێ وپێشکەوتوتر دانا.

شۆشی مەزنی ئۆکتۆبەری ١٩١٧ی ڕووسیە شۆشکی گەورەی کۆمەڵایەتی بوو چونکە بە لە ڕیشەکەندنی سیستەمی دەرەبگایەتی و سەرمایەداری کۆن و بنیاتنانی کۆمەڵگای سۆسیالیستی نوێ کە گەورەترین گۆڕانە لە مێژووی مرۆڤایەتیدا مێژووی بەرەو پێشکەوتنکی جیاوازدابرد. شۆش چینکی حاکم دەبەزێنێت و چینکی تر دەهێنێتە سەر حوکم کە نوێنەرایەتی پێویندیی بەرهەمهێنانی پێشکەوتووتر دەکات. دەکرێت ئەوش بڵێین کە شۆش جۆرە حکوومەتکی نوێ و باوەڕپکراوتر جێنشینی جۆری پێشووی حکومەت دەکات..

مەسەلەی بنەڕەتی لەهەر شۆشکدا پرسی دەسەاتی سیاسی دەوڵەتییە. گرتنی دەسەات لە چینی حاکمی بەسەرچوو بە دەستی توێژ یان چینی پێشەنگ، لە هەما بنەڕەتییەکانی هەر شۆشکە. شۆش گەورەترین شەوازی خەباتی چینایەتییە و ئەو چین و توێژ پێشکەوتنخوازەکان

کە لە ڕەگەی شەشدا قوڵترین و بنەڕەتیترین گەڕانکاری لە بواری ئابووری، ئایدیۆلۆژی و سیاسیدا دروست دەکەن و سیمای بە تەواوەتی دەگۆڕن.

هەروەها چەندین جاری شەرش هەیڵەوانە شەرشی بەرژوازی،شەرشی بەرژوا دیمۆکراتیک ، شەشی سۆسیالیستی و هتد.
بە دیاریکردنی جاری شەشی کۆمەڵایەت گرنگە بزانین هەر شەشک چ ناکۆکیەک چارەسەر دەکات، چ ئەرکێکی کۆمەڵایەتی جێبەجێ دەکات، چ چینێک لە دەسەڵات لا دەبات و چ چینێک لەیزی پشتوەی ئەو شەشدایە.

بە ئەوەی هەر شەشک بەدی بێت ، مەرجی بابەتی (مەرجی شەشگەڕانە) و مەرجی هزری (بوونی ڕێکخراوێکی شەشگەڕ) پێویستە .

شەش ڕاپەڕینی جەماوەریە بە ئەوەی لە بنەڕەتەوە سیستەمی کۆمەڵایەتی ئێستا بگۆڕێت، لە قارەمانیەتیی ئەم یان ئەو تاکی تایبەتەوە یان ئەم یان ئەو گرووپ و حزبی سیاسیی دیاریکراوەوە سەرهەڵنادات. شەشی وەاتێک لە قۆناغی یەکەمی لەدایکبوونی مەرجە بابەتیەکان ژیانی کۆمەڵایەتیە.

گفتوگۆ لەگەڵ گەرانیبەژ عزەدین شاهەیی.. هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئیلیاس

گەرانیبەژ عزەدین شاهەیی: کلیپ کردن بە کارێ هونەریکانی هەر هونەرمەندەك گرنگە
گەرانیبەژ عزەدین شاهەیی: زەر گرنگە گەرانیبەژ ژنیار بێت
هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئیلیاس

هونەرمەندی گەرانیبەژ عزەدین محەمەد سمایل ناسراو بە(عزەدین شاهەیی)، لە 1-6-1970 لە گوندی ئیلنجاغی بچووکی ناوچەی قوشتەپەی شاری هەولێر لەدایك بووە، ئاشنابوونی بە هونەری گەرانی بە

سەردەمی منداڵی و سەردەمی هەرزەکاری دەگەڕێتەوە، لە ڕێگای ئەزمونی کوردی بۆغدا گوڵی لە گەرانیە کوردیەکانی دەگرد هەرچەندە، زۆر جار ڕێگری هەبوو لە بنەماڵەکەی و کاریگەری کەلتووری هەکارەك بوون بە کارەکانی.گەرانیبێژ شاهەیی لە ساڵی 2019 کەمەك گەرانی لەگەڵ چەند هاوڕێیەکی تەمار دەکات و دواتر لە تەڵەی کەمەڵاتیەتی فیس بووك بەاوی دەکاتەوە و ئەوە بوو دەنگدانەوەیەکی باشی پەیداکرد، دوای ئەو دەنگدانەوەیە چەندین بەرنامەی تەڵە فزیۆن و ڕادیۆیی ساز لەگەڵ سازکرا، شاهەیی زیاتر کاری لەسەر بەرهەمە فۆلکلۆریەکان کردووە کە هەوێداوە زیاتر ئیش لەسەر ئەو ئاوازە فۆکلۆریانە بکات کە ساڵانێکی دوور ودرێژە فەرامۆش کراون ودووبارە تەماری کردەتەوە بەڵام بە مۆسیقایەکی باشتر و بە دەنگێکی نوێ بگوڕی گۆڕانی ئاشنا کرد ئەمە لەنزیکەوە بە چەند پرسیارەك ئەم هونەرمەندمان بەسەرکردوە.

- سەرەتا بابزانین چۆن ئاشنای هونەری گەرانی وتن بوویت؟
- ئاشنابوونم بە هونەری گەرانی بە ئەو سەردەمە دەگەڕێتەوە کە لە منداڵی و سەردەمی هەرزەکاری لە ڕێگای ئەزمونی کوردی بۆغدا گوڵم لە گەرانیە کوردیەکان دەبوو لەو تەمەنەوە هەگر و گۆگری ئەو هونەرە بووم،بەڵی بوونی بەهرەی دەنگ خۆشیم تێکەڵ بە ئاوازو گەرانی بووم.
- کامەن ئەو گەرانیبێژانەی کاریگەریان لە سەرتەدا هەبووە،یاخود بەدەنگیان سەرسامیت؟
- گەورە هونەرمەندانی کورد زۆرن کە کاریگەریان لەسەر من هەبووە، بەڵام دەنگی چەند هونەرمەندێك جیاوازتر دەهاتنە بەرگوێم وەکو مامۆستایان حەسن زیرەك، ماملێ، محمد عارف جزیری، عەزیز شارەخ، کاوەس ئاغا…هتد بەرهەمەکانیان بوون بەهۆوێنی بەهرەیی هونەریم.
- لەسەرچ بنەمایەك تێکستی گەرانیەکانت هەڵدەبژێریت؟
- ئەو گەرانیانەی تایبەتن بە خودی خۆم هەوڵم داوە ئەو هەنراوانە هەڵبژێرم کە زیاتر لەگەڵ سروشت و کۆمەڵایەتی من گونجاو بێت لە هەمان کاتدا گرنگێ هەنراوەکان گوزراشت لەرەسانایەتی کوردی بکەن.
- تا چەند کلیپکردن بە گەرانیبێژ گرنگە، ئاستی کلیپی گەرانیە کوردیەکان چۆن دەبینی؟
- بەگومان کلیپ کردن بە کارە هونەریەکانی هەر هونەرمەندێك بە بڕەو پێشچونیەتی لە بوارەکەدا گرنگێ بەڵام زۆر جاریش

گوزەران و باری داری کەسکە دەبێتە ئاستەنگ لەبەر دەم کارە هونەریەکان، بۆیە کلیپ بە گرنگ دەزانم، ئاستی کلیپی گرانییەکوردییەکان باشن بەڵام مانای ئەوە نییە هەموو کلیپەکانیش باش بن.

- بەرزتران زیاتر لە تێکەڵاتییەکان بەرهەمەکانت بەاودەکەنەوە، کەمتر لە تیقییەکان دەردەکەون هەکارەکەی بە چی دەگەرێتەوە؟

-لەوانەیە بەشکی ئەو وێنە لای کەناڵەکان بێت …بەشکەی تر بە ئەوە دەگێڕێتەوە بە ئەو شێوازە کلیپ کردنی من کە کردووەمە بە کارەکانم و جگە لەخودی خۆم هیچ کەسکی تر لە کلیبەکانم نمایش نەکراوناکرێن بەنموونە وەکو بەشداری کردنی ئافرەت …ەنگە لەی زۆرێك لە کەناڵەکان ئەوە مەرجی سەرەکی بێت ! بە داخەوە.

- ئایا مەرجە گرانیبێژ ژنیار بێت ؟
- بەڵێ زۆر گرنگە گرانی بێژ ژنیار بێت و سەرکەوتوانتر دەتوانێ کارە هونەریەکانی باشتر ئەنجام بدات،لە هەمان کات دا هاوکارێکی باشی ژنیارەکان دەبێت،چ لە کاتی تەمارکردنی گرانیەکان یاخود لە کاتی سازدانی کۆنسێرتەکان بە شێوەیەکی زیندوو.
- لە ئێستادا چەندین فۆرمی گرانی هەن بەنموونە وەك (ڕاپ) چۆن دەڵێوانیت ئەم شێوازانە بەتایبەتی بە نێو کۆمەڵگای کوردی؟
- بە بە چونی من " ڕاپ" جۆرێکە لەو شێوازە هونەری کە نامۆیە و جێگای نابێتەوە لە چوار چێوەی مۆزووی هونەری مۆسیقی کوردی و شتێکی کاتی یە بەڵام هەندێ لە گەنجەکان حەزی لێدەکەن.
- هیچ بەرهەمێکی نوێت لە هەگبەدایە؟
- بەڵێ چەند بەرهەمێکی نوێم لەبەر دەستە و کاریان لەسەر دەکەم و بەو هیوام تەمەن ڕێگام پێبدات و ئەنجامیان بدەم بیخەمە بەر گوێی بیسەران.

ناوی هەندێ لە گرانیەکانی هونەرمەند عزەدین شاهینی: گرانی "سیلێی چاو "هەنراوێی م. قادری علیخا ئاوازی ناسری کریمی،گرانی "گەڵای تەمەن "هەنراوێی د. ژیلوان تاهیر ئاواز ی عزەدین شاهینی ،گرانی" ئاوێنەی ئەوین"هونراوێی ؛م. قادری علیخا ئاوازی عزەدین شاهینی ،گرانی" لە یادمی" هەنراوەو ئاوازی کەمال یابە، گرانی "شەوی تاریك" هەنراوێی حسێن شریف پەناهی ئاواز و وتنی عزەدین شاهینی ،گرانی

"پەری شیعر" هەنراوەی حسێن شەریف پەناهی ئاواز و وتنی عزەدین شاهەیی.

ئوم فەهدەکانی کوردستان.. شوان عەباس بەدری

چوار ڕۆژ لەمەوبەر و لەناو جەرگەی شاری بەغداد ،بلوگەرێکی عیراقی بەناوی غوفران مەهدی سەوادی ،ناسراو بە "ئوم فەهد" ،لەبەردەم ماڵەکەی خۆی بە دەمانچەی بەدەنگ کوژرا و کووشتنەکەشی قسەو باسێکی زۆری لەدوای خۆیدا هەنا.
هەرچەندە کووشتنی ئەم خانمە شتێکی ئاوەندە گەورە و گران و گرنگ نەبوو و نیە بەلامەوە ،بەڵام لەگەڵ ئەمشدا شەوازی کووشتنەکەی و لەزانی کەسی بکوژ و نهێنییەکانی پشت کووشتنەکەی سەرنجی ڕاکێشام و لە کووشتنەکەی خودی خانمەکە گرنگتر بوو بەلامەوە.
بە واتایەکی تر هەموو کەسێک دەنگە بکوژرێت و هیچ نهێنی و بابەتێکی شاراوەی نەبێت کە ووبێت ،بەڵام لە کووشتنەکەی "ئوم فەهد"دا بابەتێکە تەواو پێچەوانەیەو بە تایبەتیش پێش کووشتنەکەی هەڵەشەی بەڕاوکردنەوەی چەندین نهێنی مەترسیداری لە کچە هاوپێشەیەکی خۆی کردبوو کە لەسەر پارە و شەوسوورەکانیان لەگەڵ بەرپرسە باڵاکانی عیراق و بەتایبەتیش بەرپرسەکانی ناو دەزگا ئەمنییەکان، ناکەکی کەوتبووە نێوانیان.
گەر بە وردی سەرنجی چۆنیەتی کووشتنەکەی بدەین و شارەزاییمان لە زانستی بەڵگەی تاوان و دەروونناسی تاواندا هەبێت ، ئەوا تێدەگەین کە کەسی بکوژ ،کەسێکی لەزان و پسپۆڕ لە کارەکەیدا و بە ڕای من دوور نیە بکوژەکە ئەفسەر یا کەسێکی تایبەتی ناو دەزگا ئەمنییەکانی عیراق بێت ، بە تایبەتیش لە شەوازی ڕاو کردنی نەچیرەکەی ئەم ڕاستیەنەمان بۆ ئاشکرا ئەبێت.
بە نموونە ، بکوژەکە بە شاردنەوەی خۆتەکانی لەشی جلی ڕەشی لەبەرکردووە و لە زانستی بەڵگەی تاواندا کاتە بکوژ جلی ڕەشی لەبەردا بێت ،دەستنیشانکردنی خێت و دەرپەڕیوی یان بەژن ڕێکی و ناڕێکی کەسەکە کارەکی قورسە ، دووەم زۆر بە هەمنی ماتڕەکەی لە

پشت دیوارەکەوە ئادەگرێت بە بە ئاوەی بیکوژێنێتەوە و بە هەڵکی نیمچە بازنەیی بەرەوووی نەچیرەکەی دەڕوات تا دەکەوێتە ناو خاڵی کۆڕی ئاوێنەی شەفرەکە و لە کەمتر لە چرکەیەک پەلاماری دڕگای لای شەفرەکە دەدات و بە دەمانچەیەکی بەدەنگ "ئوم فەهد" ئەکووژێت ، سەیەم دوای کووشتنی نەچیرەکەی تەنها و تەنها مەبایلەکەی دەبات و بە پەلە قەوانی فیشەکەکانی کەدەکاتەوە تا بەم جۆرە تیمەکانی بەگەی تاوان لە ئەی قەوانەکانەوە نایدەزنەوە ، کە ئەمەش خۆی لە خۆیدا ئەوەمان پەدەەێت ئەم کەسە شارەزایەکی باشی لە زانستی بەگەی تاوان و کاری تیمەکانی بەگەی تاوان و دەزگا ئەمنییەکاندا هەیە، چوارەم بەبردنی تەنها مەبایلی نیچیرەکەی لە کاتێکدا جانتاکەی کەسی کوژراو چەندین دەفتەرە دۆلاری تیا بووەو ئاو خشە و ئاتوونانشی کە بە دەست و گەردنیەوە بوون نرخەکەیان چەندین دەفتەر دۆلار بووە ،ئەوەمان بە ئاشکرا دەکات کە مەبەستی کەسی بکوژ دزی نەبووە ،بەڵکوو تەنهاوتەنها فەرمانی پێکراوە کە "ئوم فەهد" بەدەنگ بکات و مەبایلەکەشی بەنیەت لەگەڵ خۆی ، واتە هەموو نهێنی کووشتنەکەی ئەم خانمە لەناو مەبایلەکەیدا بووەو بەگەڵ و نهێنیەکانی ناو مەبایلەکەی سەری خوارد تا بەم جۆرە گەڵ لە ئابرووچوونی بەرپرسێکی پلە باڵای حکومی یان وەزیرێک یان سەرۆک حزبێک یان مەلاوەمامە بەسەرێکی ناسراو یان پەرلەمانتارێک و هەنگە سەرۆک وەزیرانێکی عیراق بگیرێت.

بەهەر حاڵ بە کووشتنی "ئوم فەهد" ئەو نهێنییەش کە بریاربوو لە دژی کچە هاوپیشەکەی بەاویبکاتەوە هەر وەک نهێنییەکانی تری ناو عیراق تائێباد وون بوو و کووشتنەکەی هەموو ئەگەرەکانی بە درۆکردنی پەنجەی تاوان بە هەموو سیاسی و ئەفسەرە باڵاکانی ناو دەزگا ئەمنییەکانی عیراق بە کراوەیی هەشتەوە و هەنگە لە داهاتوودا کاتە کارتی سیاسی یان ئەفسەرێک دەسووتێت بە کردنەوەی ئەم دەسیەی کووشتنە نیارەکانیان لەیان بدەن و تاوانی کووشتنەکە بخەنە ملیان کە پەشتریش چەندین کاری بەم جۆرە بە دەرپەاندنی سیاسی و ئەفسەرەکان کراوە.

گەر سەیرێکی دەسیەی کووشتنی "ئوم فەهد" بکەین ،ئەوا تەدەگەین بە دەیان "ئوم فەهد" و هاوشێوەکانی لە کوردستاندا دەژین کە هەنگە ئەمانیش هاوشێوەی "ئوم فەهد"ەکەی بەغداد چەندین کەیسی تەماکراوی ئابرووبەر و مەترسیداری ئەم هەرەمەیان لابێت و هەژانەش لە شوێنە گرانبەهاکان دابنیشن و پەزی پارە و ئاتوون لەبەدەن و لەناو خەیشیاندا بە شانازییەوە باسی ئەوە بکەن کە چەندین بەرپرس و دەوەمەندیان لە خشتە بردووە و تەماری سەکسی یان هەر نهێنییەکی دیکەیان لایە.

لەرەو ئەوەی گرنگە بزانرێت ئەوەیە کە کەس تاکو سەر ئازیز و شیرینی دەستاتدارە پلەباڵاکان نییە و تا ئەوکاتە گرنگیت کە لێت تێرنەبوون یان خود کاریان بە دەکەیت و کاتە ئەو بەرژەوەندییە نەما یان بووی بە مەترسی ،ئەوا کووشتنت لە خواردنەوەی پەرداخە ئاو ئاسانترە، باشترین نموونەش کووشتنەکەی "ئوم فەهد"ەکەی بەغایە کە بە یەک تەلەفۆن بازگەکانی هەڵدەگرت و ئەفسەرەکانی دەگواستەوە و نیمچە حاکمێکی فیعلی بەغا بوو ،بەڵام دواجار بە چوار فیشەک کرایە قوربانی وونکردن و شاردنەوەی نهێنییەکان و بێگومان ئایندەی "ئوم فەهد"ەکانی کوردستانیش لەو باشتر و جیاوازتر نابێت.

کتێبی مێژووی وەرگێڕان لە سەردەمی خەلافەتکانی ئیسلامیدا چاپ و بڵاوکرایەوە

کتێبی مێژووی وەرگێڕان لە سەردەمی خەلافەتکانی ئیسلامیدا، لە نووسینی دڵشاد کاوانییە. توێژینەوەیەکی زانستی مێژووییی مەعریفەی ئیسلامییە. لە لای دەزگەی پەژەی ئاگا چاپ و بڵاوکرایەوە.
ئەم کتێبە یەکەمین توێژینەوەی کوردییە لەمێژووی وەرگێڕان لە هەرسە خەلافەتکانی ئیسلامی ،اشدیی و ئومەوی و عەباسی کڵتیوەتەوە و زیاتر لە چل بێگانامە و دەستنووسی زانایان و فەیلەسووفانی ئیسلامی خراونەتەروو.
باس لە بەرهەم و وەرگێڕان و داهێنانی سێ قۆناغی گرنگی زانایانی ئیسلامی دەکات. کە لە بوارەکانی پزیشکی و بیرکاری فەلەکناسی و کیمیاسازیی فیزیازانیی سەردەمی زێڕینی زانستگرایی ئیسلامیدا لە قوتابخانەکانی جوندیشاپور و مانی حیکمە و تەرابلوس و ئەندەلوس و مەراکش و دیمەشق سەرتەپی جیهان بوون و ڕۆی گرنگیان هەبووە.
دڵشاد کاوانی ڕایگەیاند: خوێندنەری کوردی بە گشتی بە فەیلەسووف و زانایانی ئیسلامیی ئاشنانییە. بۆیە دوای سەرزدەهەمین بەرهەمم، جیاواز لەکارەکانی پێشوو ئەم دوا کتێبەم کە چاپ دەبێت، دەتوانم بڵێم قۆناغێکی بڕگەدکی کارەکانی پێشووترم بووە کە دەستم داوەتە.
هەروەها گوتی: کتێبەکەم پێکهاتووە لە تووێژینەوە لە ژیان و

بەرهەمی وەرگێڕاوی سی و حەوت زانای مسوومان، لە سەردەمکانی کۆتایی خەلافەتی ڕاشیدیی و خەلافەتکانی ئومەویی و عەباسی. لەگەڵ کۆمەڵێک دەستنووس و زیاتر لە ١٠٨ پەراوێز و ١٣ سەرچاوەی عەرەبی و ٨ سەرچاوەی فارسی و ٥ سەرچاوەی ئینگلیزی. ٢ سەرچاوەی تورکیم بەکارهێناوە.

کۆمەڵە شیعری (ژیان بەدەنگ بە مردن قسە دەکات) بڵاودەکرێتەوە

وەشانی نووسیار لە وەرزی نوێی کتێبکانیدا کۆمەڵە شیعری (ژیان بەدەنگ بە مردن قسە دەکات)
لە نووسینی ئەمیر ئەمین چاپ و بڵاودەکاتەوە.

لەبارەی ئەم کۆمەڵە شیعرە ئەمیر ئەمین دەڵێت:
ئەم کتێبە دووەمین هەوڵی منە کە ماوەی دەساڵە کاری تێدادەکەم هەوڵم داوە لەشیعرەکانم دا هەموو شتەکانی چواردەورم ماناو دەلالەتی نوێ وەربگرن ودواجاریش هەموویان بچنەوە خزمەتی زمانی شیعرەوە ،کاری گرنگی شاعیر دەزینەوەی فۆرم و تەکنیکەکی جودایە لەوانەی پێش خۆی و سەردەمی خۆیشی ئەم شیعرانەش بەشێکی زۆریان سەربە ڕیالیزمە واقیعییەن کە لەووی دروستکردنی وێنەی شیعرییەوە کارکردنی منی پەدادەناسرێتەوە،ئەم شیعرانە بەرهەمی ئەو جیاوازییە گەورانەن لەنێو دونیای ئەمەماندا بۆی دەکەوین.
هەمیشە هەوڵم داوە زمانێکی نوێ و ئەرکێکی نوێ بەشیعری کوردی بدەم تاچەند سەرکەوتوم لەمەدا ئەویان شیعرەکان و دواجاریش خوێنەر و ڕەخنەکارانی کوردی دەتوانن قسەی لەبارەوە بکەن ،بەڵام دڵخۆشم لانیکەم دەزینەوەی زمانێکی تایبەتی شیعری لە پێشکار و هەوڵجدیکانم بووە ،
بەبڕوای منەوەی ئەم بەرهەمەش (نوسیار)م هەڵبژارد چونکە پەم وایە نوسیار ئاوەکی جدی داوەتەوە لە بەرهەمە ئەدەبی و فکرییکان و تایبەتتر شیعر ،هیوادارم ئەم کتێبە هەوڵێک بێت بۆ زیاتر دەوەمەند کردن و جوانترکردنی زمانی کوردی .

پارچە شیعرێک لە کتێبەکەکە:
ئاوی نیهەشت کچێنی ئەم پەکانینە
تاکوو ئاوسێری بەهار بێوات
بە بۆژنی بە چوار فرمێسکی هەتیوەوە
گەندیوە ناو خەمان ژیان نەبوو؟
ئاوی بە شمشێری شەرف گەردنی حەواکانی خەتانی خوێن کرد
ئادەمکانی فێری خوێن مژین کرد ژیان بوو .
گەر ژیان بیهەشتبا بەدیار مەراقی بەهەشتەوە نەدەسووتام
بە دیار گەی جەهەنەمەوە هەنەدەلەرزیم .

ئەم گۆزەی مردنە بەدەستی کچێکی قژزەردەوە شکا
بەناز لە کانی جوانی دەهاتەوە
لەو ڕۆژەوە مردن بوبە هەزار پارچە و
کچی قژزەردیش بووبە کانی !

لەبارەی شاعیرەوە:

ئەمیر ئەمین: شاعیر و شانۆکار لە ساڵی ١٩٨٧ لە سەیدسادق لەدایک بووە. یەکەمین کتێبی شیعریی بە ناونیشانی (من و تۆ بۆ لەدایک بووین) ساڵی٢٠١٤. خاوەنی چەندین خەڵاتی شیعرییە لە دیارترینیان خەڵاتی فەخری فەستیڤاڵی نالی بۆ شیعر، خەڵاتی یەکەمی فەستیڤاڵی گوڵەهەنار بۆ شیعر و خەڵاتی دووهەمین فەستیڤاڵی گەلاوێژ بۆ شیعر. بەرپرسی خانەی گۆشبیری وەلی دەوانە و ئەندامی نووسەندی تەرا و ئەندامی تیپی شانۆی نالی و دەستەی دامەزرێنەری تیپی شانۆی موکریان و سەرپەرشتیاری (گروپی شەم) بە چالاکی هەشنبیریە لە سەیدسادق.

خەیاڵە سەربەراوەکان.. شیعری ستیڤان شەمزینی

لەم چاخە سەزانیەدا
بەڵێن خەشەویستی لەلای شتەکان
لە ناو شتخانەکاندا بدەزنەوە

ئەگەر لەوەش دەستتان نەکەوت
وەرن بەلوعەی دەی من بکەنەوە

پەنجەرەی هەستمان
تەمی نیگەرانی گرتوویەتی
کەسێک نییە
بە ئاوریشمی خەویستی بیستەتەوە
ئەوەی من دەیبینیم
لایلایە بە عەشق دەکات شیعرە
کە چەشنی باخ
دەی خەی بە گوڵەک دەکاتەوە
بەن لە شیعرەکاندا
بە دوای خەویستیدا وەڕە بن

زەمەن، زەمانی ونبوونە
پیاوەکان لەناو هەوری تووڕەییدا
ون دەبن
ژنەکان لە تونڵە تاریکەکانی کولتووردا
ون دەبن
منداڵەکان لەناو یارییە ئەلیکترۆنییەکاندا
ون دەبن
کچەکان لە چاوی دەزگیرانەکانیاندا
ون دەبن
کوڵەکان بە دەم زریانی سەفەرەوە
ون دەبن
ئەوەی دەمێنێتەوە تەنها خەمم
لەنەو کتێبە قەبەکاندا بزر بووم

زەمەن، زەمانی تەواو نەبوونە
شاعیرێک دەبینم
گریانی بە نانووسرێتەوە
نازانێت چۆن
قەسیدە گرینەکەکەی تەواو بکات

هەورێک دەبینم بە بارانەوە ئاوس بووە
ناتوانێ خۆنی بارین تەواو بکات
خەم دەبینم بە پڕمووچکی سپیەوە
ڕژێ ڕەشکانی خەم دەنووسمەوە
هیچ کاتیش تەواو نابم لێ نووسینەوە

خەمم بێ نادەزرەتەوە
نازانم ئێستاکێ لێ کوێم!!
ئاوێ بە هەر لایەک دەدەمەوە
هەر چیمەنی دەتەنگیێ
سەر بە ئاسمان بەرز دەکەمەوە
هەوری چڕکن ناهێڵت خەر نیگام بکا
تا گوڵێ هەرکان لێ مندا بگەشێنەوە
چارم نییە بە دەزینەوەی خەم
دەبێت لێ تەدا
بە دووی خەمدا بگەڕێم

چەند بێزارم لێم سەردەمێ
پیاوەکان ڕووخساریان وەک دەریایێ
دەیان پارچەیەک کەنکرێت
ژنەکان سیمایان وەک خەرێ
ڕەحیان شووشەی شکاو
ئەوێ بە تەنیا خەمم
بە ڕووخسارێکی شەواوێ
ڕەحم، لەسەر مەرقەدی
خەشوێستی دەگەڕێتەوە

ستیڤان شەمزینی

زەر نزیکی لەم.. گەرانی: خەلیە ئەگلەسیاس.. وەرگەڕانی لە عەرەبییەوە: پشکۆ ناکام

زەر نزیکی لەم
ئەموو هەموو ژیانم
هەر نزیک بی لەم
ئەمش ئاستەم
چ بە تە،،چ بە من
چونکە :کەسکی تر چاوەڕوانتە
زەر نزیکی لەم
سبەی وادەی سەفەرتە
منیش ڕۆژگار
و
ژیانکی بە تە بەسەر بەرم
جەن ئەتوانم..؟ نازانم
هەوەی قسە کردن مەیە
فرمێسکەکانت لەسەر ڕووەتم
هەموو شتەک
کە بکرێ بووترێ ،ئەڕ
خەشت ئەزانی
ئەمڕۆ لە دونە
زیاترم خەش ئەوە ی

ئاخە بە بە تە
ئەم ژیانە، چەن بگوزەرێ

بە تەنها شەوکی تر
ڕۆ بە ببە بەدوا خەونەکانی
نەوانمان،، بە ئەبەد
کە سبەی هات
ئیتر تە لەرێ نەماوی
گەر چی لە خەوکانا
زەر نزیکی لەم

زۆر نزیکی لێم
سبەی کاتێ دەست ئێگێم
تەنها یەک شوێن خاڵیە
ماچی سەرینێ چێکێ ئەکام
تا ڕووخسارت ببینم
زۆر نزیکی لێم

من ڕزگارم کردیت
بێام تا ئەبەد
بەندی ناو دڵمیت
چونکە تاکە شوێنی
شایستەی تۆیە کە لێ ی بیت
زۆر نزیکی لێم
گەر سبەی ڕۆژیش نەهات
با نەیەت...
گەر لێگێما بیت
دونیا لێ خولانەوە ناکەوێت

چۆن تۆ نزیکی لێم
منیش نزیکم لێت

ئەمشەو هی ئەمەیە
کە ڕۆشتیت
لێ ساتەکانا...لێ ڕۆژەکانا
خەشەویستیم بۆت، بەردەوامە
لەبەر ئەوەی
هەردەم زۆر نزیک ئەبی لێم'
....زۆر نزیکی لێم

لێ ناوێاستی دڵدا.. شیعــری

نەوزاد بەندی

ئەو ڕۆژەی کە لێک دابڕاین
هیچ هەڵکارێکی پەیوەندیی
بەردەست نەبوو ..
بە دابڕانێک دابڕاین ،
ئێستا نازانم تە مردوویت
یان بووی بە سەرۆک وەزیران ..
نازانیت کوژراوم
یاخود بووم بە وەزیری کشت و کاڵ ..

ئەو ڕۆژەی کە لێک دابڕاین ،
تەنانەت شەماڵ خۆتبوو ،
هەواڵەکمان ئاڵ و گۆڕ کا ..
کەتر بایکەتی کرد بوو
نامە جەڕە بوو لە تاوان ..
ئێستا نازانم لە سوید داتکوتاوە ،
یان لە کەشکی فیرعەونەکان ،
نازناوت نەفەرتیتیە ..
نازانیت بووم بە پەشمەرگە ،
یان لە مەڵەکی چەک و هەڵە ،
لە پێنج مەتر فرێشگادا ،
مانگی هەزار دۆلار دەدەم ..

ئەو ڕۆژەی هەواڵت نەما ،
خەڵر گیرا بوو ..
ئاستی ئاوی بەنداوەکان
هەڵکشا بوون ..
لە لایەک خەڵک ئێخنکان و
لە لایەک شایی لێغان بوو ..
ئێستا نازانم چوویتە
کەناڵەکی ڕاگەیاندن
تەنها دەمت لێکاردایە ..
یان لە ئێنلاین ،
کاڵای دەستی دوو ئەفرێشی .
تێیش نازانیت
ئێستا خانەنشین بووم و

دەروازەکانی دەم ، شەبەکە و
باڵکۆن دەست بەسەری کردوون ..
یان بووم بە خاوەن کەمپانیا و
شەو نییە خەو
بە دەلاڕەوە نەبینم

ئەو ڕۆژەی کە ووتم کردیت ،
گەپ و تەزووی کارەبا ،
لە شەقدا بوون ..
دووربین ،
میکرۆسکۆپ ،
زەڕەبین ،
بە خۆی چەشت دەست نەئەکەوتن ..
ئەستا نازانم هاوسەری
جوملە فرۆشکی ڕەی چینی ..
یان لە باخچەی ساوایانا ،
لە ژووری گەلاس ،
گەرانی بە ئینگلیزی ئەنجیتەوە ..
هەشتا مەردت نەکردووە ..
تەیش نازانیت
لە ئاوی ئیجە خنکاوم ..
یان مامەستای ناڕازیم و
زیندان نییە جنۆم
تیا نەخواردبە ..

ڕۆژە بوو ،
هیچ ئوتومبێلێ قومە بەنزینی تیا نەبوو ..
سەوە و بەلەم لەک عاجز بوون ..
ئەسپ و عەرەبانە
شیر و تیریان لەیەک ئەسوو ..
لە هەموو پەیوەندییەکانا ،
دەیان بازگە دانرا بوون ..
نەوان مەفرەزەیەک و مەفرەزەیەک ، مەفرەزەیەک
لە سەنگەر و بەسەدا بوون ..
سەدان چەکدار ،
یارییان بە پەلەپیتکەی
چەک ئەکرد و

چزووی م□□یان ئ□چ□قاند
ب□ □ووی ه□ر شت□ بجو□□ ..
شتی تریش …

ن□وزاد ب□ندی

پ□لک□ ز□□ین□ی چ□ما و□.. شیعری عارف کورد□

ه□موو ب□یانی□ک
خ□و..،
ه□نجن..ه□نجنم د□کات
ش□و..،
ب□پانایی زەوی
خ□یم پ□دا ئ□دات
خ□ری ب□هار دایه□زاندوم
ه□نگاو□کانم ش□ک□ت بوون
نوشت□ خ□ونی ئومێد
ب□سپ□د□یکی سفر□ی پ□،
د□ستم د□بات..
ب□ ناچ□وانی ل□چ ل□چم
تا..بس□ن□و□..،
ئ□و ئار□قان□ی،
ل□س□ر مووژ□م ئ□شک ئ□گرن
ن□و□ک..،
ب□ر ب□خ□ری چاوم بگرن
□□گ□..،
ب□د□□پ□ باران نادەم
ب□س□ر □وخسارما ت□پ□□□
تاکو تامی ن□ک□م..
ه□موو ت□م□نم،
کرد□ نان و

چوو بۆگەروی برستیدا
لە نەمتوانی،
پێنووسێک بکەمە نێوان
دوو پنجەی قژیشاوو
چرایەک،
لەژوورەکی تاریک پێبکەم
ئەم بیانیەش..
وەکو،
هەموو بەیانیانەکانی دیکە
بەخامۆشی،
تەپوتۆزی کارگەکان
بگەردنی شارۆچکەی دائاون
پڕلە قازووقوژینگ
بنەوان،
پڵکە زێڕینەی چەماوەدا..،
تە ئەپەنو قیژیان دە.